

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)
DOI: 10.32782/2522-4077-2025-214

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 3 (214)
Том 1

*На пошану головному редактору доктору філологічних наук,
професорові, заслуженому працівнику освіти України Михиді Сергію Павловичу
за багатолітній внесок у функціонування часопису та з нагоди 60-літнього ювілею*

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Випуск 3 (214) Т. 1. Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2025. 318 с.

До Наукових записок увійшли статті, присвячені дослідженню актуальних питань історії української та світової літератури, теорії літератури, компаративістики, проблемам українського та зарубіжного мовознавства в аспекті лінгвокультурології, лінгвокогнітивістики, етнолінгвістики, дискурсології й психолінгвістики, теорії та практики перекладу й прикладної лінгвістики, розвитку та функціонування мов у поліетнічному та полікультурному просторі, значущих аспектів фахової підготовки сучасного вчителя-філолога, перекладача та фахівця з прикладної лінгвістики. Збірник розрахований на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів факультетів української філології, іноземних мов, учителів-словесників, перекладачів.

Збірник зареєстровано в міжнародних наукометричних базах Index COPERNICUS, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat та Index NSD (the Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers).

РЕДКОЛЕГІЯ:

Михида Сергій Павлович (головний редактор), доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Білоус Олександр Миколайович, кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Громко Тетяна Василівна, доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Ніца Давидовіч (Nitza Davidovitch), доктор наук, професор, професор, завідувач кафедри освіти, завідувач відділу оцінювання якості освіти та академічного навчання, керівник програми підготовки викладачів, Аріельський університет (Ariel University), Ізраїль;

Залужна Ольга Олексіївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна;

Кирилюк Ольга Леонідівна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Ключек Григорій Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Лелека Тетяна Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

Поліщук Володимир Трохимович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна;

Фока Марія Володимирівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик їхнього навчання. Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна.

Ухвалено до друку Вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 3 від 29.09.2025 року).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1396 від 25.04.2024 року.

Ідентифікатор медіа: R30-03957.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (вул. Шевченка, буд. 1, м. Кропивницький, 25006,

mails@cuspu.edu.ua, тел. (0522) 32-17-18).

Періодичність: 4 рази на рік.

Офіційний сайт видання: journals.cusu.in.ua/index.php/philology

Видання «Наукові записки. Серія: Філологічні науки» включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з філологічних наук (В11 Філологія (за спеціалізаціями)) відповідно до Наказу МОН України № 491 від 27 квітня 2023 року (додаток 3).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення

StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)
DOI: 10.32782/2522-4077-2025-214

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
VOLODYMYR VYNNYCHENKO CENTRAL UKRAINIAN
STATE UNIVERSITY

RESEARCH BULLETIN

Series:
PHILOLOGICAL SCIENCES

Issue 3 (214)
Vol. 1

Publishing house
“Helvetica”
2025

УДК 08(477.65):80
H34

Research Bulletin. Series: Philological Sciences. Issue 3 (214) V. 1. Kropyvnytskyi: Publishing House “Helvetica”, 2025. 318 p.

Research Bulletin. Series: Philological Sciences publishes articles devoted to current issues of history of Ukrainian and world literature, theory of literature, comparative studies, Ukrainian and foreign linguistics in terms of cultural linguistics, cognitive linguistics, ethnolinguistics, discourse studies and psycholinguistics, theory and practice of translation and applied linguistics, development and functioning of languages in a multicultural space, significant aspects of professional training of a modern philology teacher, translator, and specialist in applied linguistics. The journal is intended for academic and research staff, postgraduate and undergraduate students of the faculties of Ukrainian philology and foreign languages, philology teachers, and translators.

The Collection is registered in international catalogues of periodical and database INDEX COPERNICUS, Academic Journals, Reserch Bible, WordCut and Index NSD (the Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers).

EDITORIAL BOARD:

Mykhyda Serhii Pavlovych (Chief Editor), Doctor of Philology, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Bilous Oleksandr Mykolaiovych, PhD in Philology, Professor, Professor at the Department of Translation, Applied and General Linguistics, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Hromko Tetiana Vasylivna, Doctor of Philology, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Nitza Davidovitch, DSc, Professor, Head of the Department of Education, Head of the Department of Education Quality Assessment and Academic Instruction, Manager of the Teacher Training Program, Ariel University, Israel;

Zaluzhna Olha Oleksiivna, PhD in Philology, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Theory and Practice of Translation from English of the Educational-Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Kyryliuk Olha Leonidivna, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Klochek Hryhorii Dmytrovych, Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Leleka Tetiana Oleksandrivna, PhD in Philology, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Translation, Applied and General Linguistics, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine;

Polishchuk Volodymyr Trokhymovych, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine;

Foka Mariia Volodymyrivna, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Germanic Languages, Foreign Literature and Methods of Their Teaching, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine.

Recommended for printing by the Academic Council of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Minutes № 3 dated September 29, 2025).

Registration of Print media entity: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision No. 1396 as of 25.04.2024. Media identifier: R30-03957.

Media entity: Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Shevchenka str., 1, Kropyvnytskyi, 25000, mails@cuspu.edu.ua, tel. (0522) 32-17-18).

Periodicity: 4 times a year.

Official web-site: journals.cusu.in.ua/index.php/philology

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 491 (Annex 3) dated April 27, 2023, the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on philological sciences (B11 Philology (with specializations)).

Articles are checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)

© Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, 2025
© Design “Publishing House “Helvetica”, 2025

ЗМІСТ

BANIAS N. YU., BANIAS V. V., LUPCHO B. N. POETICS OF CHILDHOOD IN RAY BRADBURY'S «DANDELION WINE».....	11
BILETSKA O. V., CHERNENKO D. A. HISTORISCHE REALIEN ALS HERAUSFORDERUNG DER LITERARISCHEN ÜBERSETZUNG: UKRAINISCH-DEUTSCHE ENTSPRECHUNGEN IM ROMAN «DER SOHN DER GROSSFÜRSTIN» («SWJATOSLAW») VON S. SKLJARENKO.....	19
GORENKO O. P., LIZAK K. HERMAN MELVILLE'S NOVEL "MOBY DICK" VS. FILM "AVATAR: THE WAY OF WATER": EVOLUTION OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS.....	27
DAINEKO V. V., HRYSHCHENKO M. V., ROZHKOVA M. H. THE MECHANISM OF EFFECTIVE CONSECUTIVE INTERPRETING.....	36
DENYSOVA N. B. ONLINE LEARNING DISCOURSE THROUGH LEMMAS AND COLLOCATION: A CORPUS-BASED METHODOLOGICAL APPROACH.....	46
KYLYVNYK V. V., LEBED IU. B., KUSHNIR A. S. REPRODUCTION OF CULTURALLY MARKED UNITS IN ENGLISH TRANSLATION.....	54
LELEKA T. O. LANGUAGE GLOBALIZATION: PECULIARITIES AND PERSPECTIVES.....	60
MYKHIDA S. P., STASIUK B. V. LINGUISTIC AND SENSE-CREATION ASPECTS OF AI-FACILITATED POLITICAL INTERVIEW TRANSLATION	67
NIKULINA O. L. TYPES OF ENGLISH IDIOMS AND THEIR USAGE.....	88
OREL A. L. VICTORIAN FEMALE BEAUTY: CULTURAL DICHOTOMIES AND LITERARY ARCHETYPES.....	97
PAVLIUK I. B., KUKHAR M. V. WAYS OF TRANSLATING REALIA FROM ENGLISH TO UKRAINIAN: A CASE STUDY OF "HOW TO RAISE AN ADULT" AND ITS UKRAINIAN TRANSLATION «ЯК ВИХОВАТИ ДОРОСЛОГО».....	104
POVOROZNYUK R. V. HERMENEUTIC APPROACH TO THE HISTORY, THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION.....	112
ROMANCHUK A. A. THE CONCEPT OF ROOTEDNESS IN TRANSLATION STUDIES.....	119
SKAKUN D. S., KOZACHUK A. M. TRANSLATION TECHNIQUES IN PRESERVING THE AUTHOR'S IDIOSTYLE IN MEMOIR TRANSLATION (CASE STUDY ON BRI LEE'S <i>EGGSHELL SKULL</i>).....	125
SOROKA BOYACIOGLU L. T. THE REPRESENTATION OF STYLISTIC DEVICES IN THE PORTRAYAL OF THE MAIN CHARACTER, MR. DOMBEY, IN THE NOVEL «DOMBEY AND SON» BY CHARLES DICKENS.....	131
TARNAVSKA M. M. CORPUS-BASED APPROACH TO SPECIALIZED TRANSLATION TRAINING: SKETCH ENGINE TOOLS AND CQL QUERIES.....	136
KHATSER G. O. STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES IN THE FORMATION AND CLASSIFICATION OF ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY.....	142
YABLOCHNIKOVA V. O. BORIS JOHNSON'S POLITICAL RHETORIC: STYLISTIC FEATURES AND TRANSLATION STRATEGIES.....	148
АНДРУЩЕНКО І. О., КРАВЧЕНКО А. С. МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПРЕДСТАВЛЕННЯ КАНДИДАТІВ У ПРЕЗИДЕНТИ США В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА ПРОСТОПІ.....	154

АСМАКОВСЬКА Г. Г., КОВАЛЬОВА Г. М. ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСІВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ).....	164
БАЛАЖ Ю. І. АТРИБУТИВНІ ПОШИРЮВАЧІ РЕЧЕННЯ: ГРАМАТИЧНА ПРИРОДА ТА СЕМАНТИЧНА БАГАТОВИМІРНІСТЬ.....	172
БИСТРОВ Я. В., МИРОНИК М. Я. СИНЕРГІЯ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ В АНГЛОМОВНІЙ МУЛЬТИМОДАЛЬНІЙ ТЕЛЕВІЗІЙНІЙ РЕКЛАМІ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ.....	179
БІЛОВУС Л. І., ЯБЛОНСЬКА Н. М., ШИМАНСЬКА В. П. ІСТОРИЧНА ДИНАМІКА ТВОРЕННЯ ФЕМІНІТИВІВ У МЕЖАХ СЛОВОТВІРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ВІД НАРОДНОЇ ТРАДИЦІЇ ДО МОВНОЇ ПОЛІТИКИ.....	188
БОНДАРЕНКО О. С., БОНДАРЕНКО К. Л. ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ЕТАПУ ВИРОБНИЧОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЇ.....	195
ВЕГЕШ А. І. ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РОМАНІ «МЕЖА НЕВАДИ» ВЛАДИСЛАВА ІВЧЕНКА ЯК ОРГАНІЧНІ КОМПОНЕНТИ ТВОРУ.....	203
ВЕНГРИНЮК М. І. НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ АБСТРАКТНИХ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ У НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ ТЕКСТІ (У КОНТЕКСТІ РИТОРИКИ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА).....	212
ВЕРЕЗУБЕНКО М. М. СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ УМОВНОГО СПОСОБУ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ.....	219
ВЕРТИПОРОХ О. В., КОШОВА І. О. ПСИХОСЕМАНТИКА І РИТМОМЕЛОДИКА ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО.....	224
ВИНАР С. М. КОМУНІКАЦІЯ ЧЕРЕЗ ХОР: СТРУКТУРНІ ТА ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ (НА ПРИКЛАДІ ДРАМ ЕВРИПІДА).....	232
ВІЛЬЧИНСЬКА Т. П., ВЕРБОВЕЦЬКА О. С., ВІЛЬЧИНСЬКИЙ О. К. СТРУКТУРНО- ГРАМАТИЧНА ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ПРИРОДА ЗАГОЛОВКІВ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ПРО ВІЙНУ БОРИСА ГУМЕНЮКА.....	237
ГАЛЬЧУК О. В. ГОРАЦІЙ АНДРІЯ СОДОМОРИ: ТОПОС, ТРОПОС І АНТРОПОС (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ «НАЧЕ ТЕ ЛИСТЯ ДЕРЕВ»).....	244
ГРИЦЕВИЧ Ю. В. ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ ПОМИЛОК У МОТИВАЦІЙНИХ ЛИСТАХ АБІТУРІЄНТІВ.....	253
ГУСАР М. В. КОНЦЕПТ «РІЗДВО» У ДОХРИСТИЯНСЬКІЙ ТА ХРИСТИЯНСЬКІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ (ЛІНГВО-КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ).....	260
ЗАБОЛОТСЬКА О. О. ОБРАЗ УКРАЇНЦЯ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МЕДІАКОНТЕНТАХ.....	267
КАЧАК Т. Б., ЛЕНЬКО Х. П. ПИСЬМЕННИКИ ЯК ПЕРСОНАЖІ В ІСТОРИКО-ПРИГОДНИЦЬКІЙ ПРОЗІ ОЛЕКСАНДРА ГАВРОША.....	275
КЕЧЕДЖІ О. В., СОРОКІНА М. Є. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ОФІЦІЙНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	282
КОВАЛЕНКО А. Ф. ТОПОНІМІКА ОДЕЩИНИ ЯК МАРКЕР ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ ТА КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ ПЕРІОДУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ (НА МАТЕРІАЛАХ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА).....	288

КОВАЛЬОВА І. О. ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	297
КОЗАК С. В., ГУРІНЧУК М. О. ФРЕЙМ «СТРАХ» У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛИ АВСТРІЙСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА С. ЦВЕЙГА «ANGST»).....	304
КОЗАК С. В. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ).....	311

CONTENTS

BANIAS N. YU., BANIAS V. V., LUPCHO B. N. POETICS OF CHILDHOOD IN RAY BRADBURY'S «DANDELION WINE».....	11
BILETSKA O. V., CHERNENKO D. A. HISTORISCHE REALIEN ALS HERAUSFORDERUNG DER LITERARISCHEN ÜBERSETZUNG: UKRAINISCH-DEUTSCHE ENTSPRECHUNGEN IM ROMAN «DER SOHN DER GROSSFÜRSTIN» («SWJATOSLAW») VON S. SKLJARENKO.....	19
GORENKO O. P., LIZAK K. M. HERMAN MELVILLE'S NOVEL "MOBY DICK" VS. FILM "AVATAR: THE WAY OF WATER": EVOLUTION OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS.....	27
DAINEKO V. V., HRYSHCHENKO M. V., ROZHKOVA M. H. THE MECHANISM OF EFFECTIVE CONSECUTIVE INTERPRETING.....	36
DENYSOVA N. B. ONLINE LEARNING DISCOURSE THROUGH LEMMAS AND COLLOCATION: A CORPUS-BASED METHODOLOGICAL APPROACH.....	46
KYLYVNYK V. V., LEBED IU. B., KUSHNIR A. S. REPRODUCTION OF CULTURALLY MARKED UNITS IN ENGLISH TRANSLATION.....	54
LELEKA T. O. LANGUAGE GLOBALIZATION: PECULIARITIES AND PERSPECTIVES.....	60
MYKHIDA S. P., STASIUK B. V. LINGUISTIC AND SENSE-CREATION ASPECTS OF AI-FACILITATED POLITICAL INTERVIEW TRANSLATION	67
NIKULINA O. L. TYPES OF ENGLISH IDIOMS AND THEIR USAGE.....	88
OREL A. L. VICTORIAN FEMALE BEAUTY: CULTURAL DICHOTOMIES AND LITERARY ARCHETYPES.....	97
PAVLIUK I. B., KUKHAR M. V. WAYS OF TRANSLATING REALIA FROM ENGLISH TO UKRAINIAN: A CASE STUDY OF "HOW TO RAISE AN ADULT" AND ITS UKRAINIAN TRANSLATION «ЯК ВИХОВАТИ ДОРОСЛОГО».....	104
POVOROZNYUK R. V. HERMENEUTIC APPROACH TO THE HISTORY, THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION.....	112
ROMANCHUK A. A. THE CONCEPT OF ROOTEDNESS IN TRANSLATION STUDIES.....	119
SKAKUN D. S., KOZACHUK A. M. TRANSLATION TECHNIQUES IN PRESERVING THE AUTHOR'S IDIOSTYLE IN MEMOIR TRANSLATION (CASE STUDY ON BRI LEE'S <i>EGGSHELL SKULL</i>).....	125
SOROKA BOYACIOGLU L. T. THE REPRESENTATION OF STYLISTIC DEVICES IN THE PORTRAYAL OF THE MAIN CHARACTER, MR. DOMBEY, IN THE NOVEL «DOMBEY AND SON» BY CHARLES DICKENS.....	131
TARNAVSKA M. M. CORPUS-BASED APPROACH TO SPECIALIZED TRANSLATION TRAINING: SKETCH ENGINE TOOLS AND CQL QUERIES.....	136
KHATSER G. O. STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES IN THE FORMATION AND CLASSIFICATION OF ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY.....	142
YABLOCHNIKOVA V. O. BORIS JOHNSON'S POLITICAL RHETORIC: STYLISTIC FEATURES AND TRANSLATION STRATEGIES.....	148
ANDRUSHCHENKO I. O., KRAVCHENKO A. S. LINGUISTIC AND STYLISTIC DEVICES OF REPRESENTING U.S. PRESIDENTIAL CANDIDATES IN THE ENGLISH-LANGUAGE MEDIA	154

ASMAKOVSKA H. H., KOVALOVA H. M. LEXICAL MEANS OF SPEECH EXPRESSIVIZATION (BASED ON MATERIALS FROM MODERN LITERATURE FOR CHILDREN AND TEENAGERS).....	164
BALAZH YU. I. ATTRIBUTIVE SENTENCE EXPANDERS: GRAMMATICAL NATURE AND SEMANTIC MULTIDIMENSIONALITY.....	172
BYSTROV YA. V., MYRONYK M. YA. SYNERGY OF VERBAL AND NON-VERBAL MEANS IN ENGLISH-LANGUAGE MULTIMODAL TELEVISION FOOD ADVERTISING.....	179
BILOVUS L. I., YABLONSKA N. M., SHYMANSKA V. P. HISTORICAL DYNAMICS OF FEMINITIVE FORMATION WITHIN THE WORD-FORMATION SYSTEM OF THE UKRAINIAN LANGUAGE: FROM FOLK TRADITION TO LANGUAGE POLICY.....	188
BONDARENKO O. C., BONDARENKO K. L. TECHNOLOGICAL PROVISION OF THE PRE-TRANSLATION STAGE IN THE TRANSLATION AND LOCALIZATION WORKFLOW.....	195
VEHESH A. I. PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES IN THE NOVEL "NEVADA BORDER" BY VLADYSLAV IVCHENKO AS ORGANIC COMPONENTS OF THE WORK.....	203
VENHRYNIUK M. I. NARRATIVE STRATEGIES FOR VISUALIZING ABSTRACT SCIENTIFIC CONCEPTS IN POPULAR SCIENCE TEXTS (IN THE CONTEXT OF ACADEMIC WRITING RHETORIC).....	212
VEREZUBENKO M. M. COMMON AND DISTINCTIVE FEATURES OF THE CONDITIONAL MOOD IN GERMAN AND UKRAINIAN IN THE TRANSLATION ASPECT.....	219
VERTYPOROKH O. V., KOSHOVA I. O. PSYCHOSEMANTICS AND RHYTHMO-MELODICS OF MYKOLA VINGRANOVSKY'S POETIC WORK.....	224
VYNAR S. M. COMMUNICATION THROUGH CHORUS: STRUCTURAL AND CONTENT ASPECTS (ON THE EXAMPLE OF EURIPIDES' DRAMAS).....	232
VILCHYNSKA T. P., VERBOVETSKA O. S., VILCHYNSKYI O. K. STRUCTURAL-GRAMMATICAL AND LEXICAL-SEMANTIC NATURE OF TITLES IN BORYS HUMENYUK'S FICTIONAL TEXTS ABOUT WAR.....	237
HALCHUK O. V. ANDRII SODOMORA'S HORACE: TOPOS, TROPOS AND ANTROPOS (BASED ON THE STORY <i>LIKE THE LEAVES OF TREES</i>).....	244
HRYTSEVYCH YU. V. TYPOLOGY OF LANGUAGE ERRORS IN APPLICANT MOTIVATION LETTERS.....	253
HUSAR M. V. THE CONCEPT OF «CHRISTMAS» IN PRE-CHRISTIAN AND CHRISTIAN UKRAINIAN CULTURE (LINGUO-COGNITIVE ANALYSIS)....	260
ZABOLOTSKA O. O. THE IMAGE OF UKRAINER IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA CONTENT.....	267
KACHAK T. B., LENKO KH. P. WRITERS AS CHARACTERS IN THE HISTORICAL AND ADVENTURE PROSE OF OLEKSANDR HAVROSH.....	275
KECHEDZHI O. V., SOROKINA M. YE. FEATURES OF TRANSLATION OF OFFICIAL DOCUMENTATION: SOCIOLINGUISTIC ASPECT.....	282
KOVALENKO A. F. TOPONYMY OF ODESA REGION AS A MARKER OF DECOLONIZATION AND COLLECTIVE MEMORY OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR DURING THE FULL-SCALE INVASION (BASED ON REGIONAL MEDIA MATERIALS).....	288

KOVALOVA I. O. HERMENEUTICS AS A METHODOLOGICAL TOOL FOR THE STUDY OF UKRAINIAN LITERATURE.....	297
KOZAK S. V., HURINCHUK M. O. THE FRAME "FEAR" IN THE LITERARY DISCOURSE (BASED ON THE NOVEL "FEAR" BY AUSTRIAN WRITER S. ZWEIG).....	304
KOZAK S. V. TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN FICTION (BASED ON GERMAN AND ENGLISH MATERIAL).....	311

UDC 821.111(73)(091)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-1>

POETICS OF CHILDHOOD IN RAY BRADBURY'S «DANDELION WINE»

ПОЕТИКА ДИТИНСТВА У РОМАНІ РЕЯ БРЕДБЕРІ «КУЛЬБАБОВЕ ВИНО»

Banias N. Yu.,

orcid.org/0000-0002-6974-0790

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology (English language and literature),
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

Banias V. V.,

orcid.org/0000-0001-6880-8805

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology (English language and literature),
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

Lupcho B. N.,

*MA student at the Department of Philology (English language and literature),
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

The article investigates the poetics of childhood in Ray Bradbury's «Dandelion Wine» as a means through which childhood memories are created and catered to via literary technique. The article illuminates the importance of memory as well as nostalgia and psychological space-time in the literary representations of childhood by examining the way Bradbury imagines childhood in his novel. Bradbury's novel, which is often read as an autobiographical mirror of his own boyhood, is a powerful consideration of the childhood as we know. It is not only shaped but resealed through the prism of memory and narrative.

Ultimately the article assesses the aesthetic and nostalgic potential of «Dandelion Wine», showing how, through this novel, Bradbury is able to create an idealized literary space in which the transitory musings of childhood can flourish.

A close reading of «Dandelion Wine» provides plenty of evidence of how it works to establish its dreamlike tone, demonstrating the ways in which Bradbury molds the experience of childhood. The story's make-up, bits and pieces, corresponds with how child's view of time is never a straight line – huge moments, *einzelnen* – and therefore the easier to make it a more memory-based tale.. Bradbury's pictures tie together nature, the senses and memory to create a stunning tapestry of a world that feels real yet eternal, drawing readers into what it feels like to be young.

Finally, this article demonstrates how literature preserves childhood and shapes our view of its beauty, fragility and importance in our lives with a sense of permanence, since literature is everlasting. In the poetic reflections and the strange narrative structure of Bradbury's novel, readers are reminded how literature can preserve even the most ephemeral but formative moments of human experience, providing a lens through which they can see their own memories of childhood.

Key words: Ray Bradbury, «Dandelion Wine», poetics, childhood, memory.

Роман Рея Бредбері «Кульбабове вино» є важливим твором, який досліджує поетику дитинства через спогади, ностальгію та гнучке сприйняття часу, відображаючи як радість, так і швидкоплинність юності. Стаття аналізує, як Бредбері створює спогади про дитинство у «Кульбабовому вині» за допомогою літературних прийомів. Результати дають чітке розуміння творчого підходу Бредбері, показуючи, як він будує особливий літературний простір, де моменти дитинства залишаються живими.

Аналіз «Кульбабового вина» розкриває деталі того, як роман створює свій мрійливий настрій і зображує дитинство. Структура твору, складена з окремих епізодів, відображає дитяче сприйняття часу як низки яскравих моментів, а не безперервної лінії, роблячи його розповіддю про пам'ять.

Сімейний будинок є теплим, спільним простором, де кухня й ганок змінюються разом із почуттями хлопчика – від літньої жвавості до осінньої тиші, відображаючи його дорослішання. Час у романі гнучкий: він розтягується в радісні моменти, як-от із новими туфлями, або стискається в біді, передаючи, як діти відчують час по-своєму, на відміну від довших чи повчальних підходів в інших творах. Дослідження поезики «Кульбабового вина» показує, як образи, структура й гнучкий час створюють спогади, що торкаються всіх, поєднуючи радість із розумінням змін.

Бредбері перетворює прості речі на роздуми про плинність життя, роблячи «Кульбабове вино» історією, що триває й кличе читачів повертатися. Ця праця досягає своїх цілей і відкриває нові шляхи для думок про те, як історії формують наше минуле й нас самих через дитинство. Зрештою, «Кульбабове вино» поєднує частини оповіді – структуру, місце, образи, сімейні миті й рух часу – у щось особливе, займаючи своє місце в американській літературі, спираючись на попередників і тримаючи красу й крихкість дитинства вічно живими. Висновки підтверджують цінність Бредбері, даючи міцну основу для цінування його роботи й вивчення ролі юності в літературі.

Ключові слова: Рей Бредбері, «Кульбабове вино», поезика, дитинство, спогади.

*“I feel like I own all the kids in the world because,
since I've never grown up myself,
all my books are automatically for children.”*

Ray Bradbury

Statement and substantiation of the problem relevance. As Ray Bradbury's «Dandelion Wine» reminds us, childhood is not just a stage of life, but a lyrical landscape lush with memory, imagination and self-discovery. Bradbury's novel encapsulated the spirit of youth and, in doing so, combined nostalgia with a play of time to become a work of literary meditation on the value of childhood. Children are also part of the social contract, and its violation by adults is indeed more partially emphasized as a punishment than a transformation, making this issue more serious, especially in the context of today's world around us, such as the crippling war in Ukraine, destruction of childhood innocence, childhood memories, and potential memories. By examining childhood through the lenses of literature, we can see how it has been romanticized, scrutinized, and canonized through the ages. While much literary scholarship has explored the more general cultural and psychological aspects of childhood in literature, the more particular poetic nature of Bradbury's treatment of the subject begs for further inquiry.

Analysis of recent research and publications. The theoretical background for this study is based on the works of contemporary literary theorists and cultural critics, including scholars such as Bachelard G. [1], where the author delivers extraordinary meditation on the relationship between imagination and the world: Bloom H. (Ed.) [2], who examines Bradbury's literary works: Riney-Kehrberg P. [3], who surveys the nature of childhood: Proust M. [4] who focuses on the theme of unconscious memory and the idea of the constancy of memory, and others. Such analysis deepens understandings of how childhood is represented in literature and how these representations engage and are integrated within the fabric of cultural memory.

In order to carry out this comprehensive analysis, the research uses multiple methodology approaches. A historical-literary and analytical approach will be used to put «Dandelion Wine» into a context of 20th-century American literature and to look at this book's literary influences. Using textual analysis, narrative techniques (including imagery and the poetic structuring of time and memory), as well as psychological-literary analysis, the way childhood experiences are formed via memory, nostalgia, and identity is explored in «Dandelion Wine».

The purpose of the article. The article aims to investigate the poetics of childhood in Ray Bradbury's «Dandelion Wine» as a means through which childhood memories are created and catered to via literary technique. It also does athematic analysis of «Dandelion Wine» with a focus

psychological time, and family dynamic. Ultimately, it will assess the aesthetic and nostalgic potential of «Dandelion Wine», showing how, through this novel, Bradbury is able to create an idealized literary space in which the transitory musings of childhood can flourish.

Results and discussion. The atmosphere of the family house. The family house in Ray Bradbury's «Dandelion Wine», set in the summer of 1928, is a major element in a novel that, while evoking the warmth, security, and nostalgia of childhood, makes that nostalgia fresh even as it pulls at the heartstrings. The atmosphere of this domestic space – exemplified by its front porch, Grandma's kitchen and all the various rooms inside – does not merely serve as a background: it is fundamental to the poetics of reverie, a literary mode that is dream-like in its nostalgia, evocative of the ephemeral nature of youth. The atmosphere shifts and churns, made tangible by sensory-connected metaphors, emotional gravity and the tension of home security- or its disintegration- against outside danger, providing a textured homestead for the experiences of twelve-year-old Douglas Spaulding and his family. Through a tapestry of auditory, olfactory, tactile and visual details, the house becomes an entity alive with memory, and a touchstone for the social bonds of the five families of its residents, giving the theme of the novel a further, deeper resonation.

In «Dandelion Wine» the family home is an oppositional space – colorful, communal, and resonating with belonging and nostalgia – providing stability and intimacy, which brings it into line with the thematic concerns of the book. The heart of it is Grandma's kitchen, which is portrayed as the beating center of the household, the place where daily rituals of cooking and gathering breathe life and meaning into the space. The kitchen is so described as *“the center of creation, all things revolved about it; it was the pediment that sustained the temple”* immersed in *“bell-fire steams and sudden baking-powder flurries of snow”* [5, p. 172]. These images raise up the kitchen, just beyond its utility as a site of work and the preparation of food, into a rather more mythic space, in which the phrase *“bell-fire steams”* takes up a kind of vital, almost primordial energy, and the phrase *“baking-powder flurries”* conjures a sense of whimsical childlike curiosity that is aligned with the poetics of reverie. From *“the look of the Indies in her eyes and the flesh of two firm warm hens in her bodice”* [5, p. 172] Grandma's body occupies this space as a mythic force as well, nurturing the family in a way that constitutes and reproduces the infinite possibilities of youth. The ambience of the kitchen is more than a setting for nourishment but rather, a metaphorical space in which the repetitive grind of family life plays out, providing Douglas and Tom with a wordless reassurance of security and love that is a bedrock of their childhood memories. This nurturing environment is further emphasized when Aunt Rose's attempt to impose order upsets its chaos, launching Grandma's lament, *“I've lost my touch!”* [5, p. 179]. The later restoration – in which she is *“half blind once more, her fingers groping instinctively in the dimness, shaking out spice clouds over bubbling pots”* [5, p. 179] – returns it its enchantment, as her face becomes *“red, magical and enchanted”* in the firelight and reestablishes the kitchen as a site for instinct, life-sustaining creativity, making sacred the sublime wonder of childhood in the process.

In extending this communal spirit beyond the interior, the front porch acts as a liminal space that connects the family house to the broader neighborhood, intensifying its work as a site of memory and engagement that enriches the mood of nostalgia. The sounds that create the fabric of the evening are tactile, the scrape of chairs, the muffled tune of a phonograph, and they ripple with the cadence of family rituals, whirling in the air, trailing those somatic sensations of memory.

In the porch the *“rocking chairs sounded like crickets, the crickets sounded like rocking chairs”* [5, p. 22], an observation that adds to the idea of a harmonious coexistence of domestic space and its surrounds. It evokes that nostalgia, borrowing from those endless, mid-summer evenings of youth where time moves slower and the porch becomes the place we share stories, laughter and contented silence. But as summer fades, the porch, too, signifies the end of summer: *“Now Tom and Douglas and Grandfather stood, as they had stood three months, or was it three long centuries ago, on this front porch which creaked like a ship slumbering at night in growing swells, and they*

sniffed the air” [5, p. 183]. The creak, compared to a ship in “*growing swells*” creates an impression of fragility and transition, and the choice to take the swing to the garage – “*we won’t be coming out here any more*” – notes the shift, while bittersweetly reinforcing the reverie with the recognition of how little time this will last.

The physical richness of the family house deepens the reader’s emotional engagement with this point – it is a smell, a taste that lingers like a gesture, a wave of the hand, a tribute to childhood’s simple pleasures and the safety of home. Outside of the kitchen and porch, other rooms help contribute to this dynamic, each room a unique expression of the domestic experience. The cellar, for example, is a preserving space for memories, especially through the dandelion wine: “*there the ketchup bottles, most of them full now, stood burning in the cellar twilight, one for every living summer day*” [5, p. 182]. This imagery directly links the house with the novel’s project of capturing the ephemeral (the essence of summer), as the wine is later described as glowing “*through a faint skin of dust*” allowing Douglas to “*stare straight into the sun*” and “*re-live summer*” [5, p. 184]. The cellar’s cool, shadowy vibe balances out the heat of the kitchen, but it resonates with the house’s function as a keeper of nostalgia, holding the summer that guts it in its folds, in a way that reflects how childhood becomes stored in the mind. Or, when Aunt Rose is back to interfere, the chandelier prisms in the dining room “*rang with pain*” [3, p. 173], and its peaceful tablescape, with its “*sublime foods*” [5, p. 180], becomes a candlelit haven only after the kitchen has been rehabilitated. These turn-ons indicate the room’s sensitivity to the family’s inner life, which adds depth and resonance to the nostalgic experience by suggesting joy in the domestic space that is intertwined with conflict.

The library, likewise, is a quieter, more contemplative space, a strategic ground for Grandfather’s plans and a repository of tradition. He celebrates with sherry “*At three-thirty on Sunday morning, with the house warm with eaten food and friendly spirits. Grandfather pushed back his chair and gestured magificently. From the library he fetched a copy of Shakespeare.*” [5, p. 180]. This moment imbues the library with intellectual warmth and stability, rooting the wistfulness in familial legacy while contrasting the chaos of the kitchen. The parlor and halls, in contrast, bring a note of solemnity and history. The parlor is described as “*dark and smelled old and alone*” [5, p. 179] when Douglas sneaks through it, evoking a lack of movement that is at odds with the livelier spaces of the house, while the halls resound with “*ripples*” of Great-grandma’s leaving, the family ongoing “*all through the house*” [5, p. 141]. These more subdued spaces suggest the passage of time and all that entails, making a struggle with reverie richer by anchoring it in the house’s lived history and centuries of continuity.

The family house’s ambience becomes more complex still as a refuge, and a counterpoint of stability against the outside world’s prospects of danger and disorder. The ravine, a recurring image, gets ominous imagery: “*The ravine was a dynamo that never stopped running, night or day; there was a great moving hum, a bumbling and murmuring of creature, insect, or plant life. It smelled like a greenhouse, of secret vapors and ancient, washed shales and quicksands*” [5, p. 122]. This wild, chaotic force exploding outside the home is a humorous reminder of the house as refuge, where the familiar sounds of dishes and the heat of the kitchen are a source of comfort and safety. This contrast plays out most strikingly in scenes in which characters transition back and forth from the ravine’s dangers to the house’s embrace, including Lavinia Nebbs’ journey, in which the domestic atmosphere serves as an unsettling contrast to chaos outside its walls. The contrast only adds to the house’s wistful charm, framing it as a place where some innocence of childhood is still protected from outside forces, where the chaos of the outside world is kept at arm’s length, where the dreams of youth can continue to thrive undisturbed.

The house’s sense of time evolves too, another layer reflecting the passing of summer and the creeping sense of change. At this stage of the season, the house is alive – in the kitchen’s dance of activity and the porch’s buzz of groups assembling. As fall sets in, though, something changes: “*Now Tom and Douglas and Grandfather stood, as they had stood three months, or was it three*

long centuries ago, on this front porch which creaked like a ship slumbering at night in growing swells, and they sniffed the air. Inside, the boys' bones felt like chalk and ivory instead of green mint sticks and licorice whips as earlier in the year" [5, p. 183]. The boys' bones turn from "green mint sticks" to "chalk and ivory" a sign of lost youth that echoes the change of seasons and evokes a melancholy nostalgia, categorically sweetening the reverie. For this evolution is not just setting but also a participant in the narrative, mirroring the emotional landscape of Douglas's summer while deepening the novel's meditation on the transience of childhood.

The interplay between these elements – communal warmth, sensory richness, contrast with the external world, and temporal flux – coalesces around an atmosphere that transcends its physical confines, constituting a microcosm of the novel's larger thematic exploration. The house is a sentience, sustained by the pulse of family life and the burden of memory. The dandelion wine, connected to the activities of the house, speaks to this preservation: "*Dandelion wine. The words were summer on the tongue. The wine was summer caught and stoppered*" [5, p. 9]. The image recalls the house's function as a vessel for capturing the ephemeral, the way the wine also does – a tangible tie to fleeting youthful delights that can be summoned again in times of longing. These motifs – light, sound, texture and preservation – echo throughout the text, tethering disparate experiences into a unified meditation on nostalgia that welcomes the reader to linger within its arms.

The complexity of the atmosphere is even further enriched in that it is able to evoke a spectrum of emotions, from joy and wonder to melancholy and reflection. The transformation of the dining room into a "*candlelit haven*" [5, p. 180] subsequent to the restoration of the kitchen is representative of the family's resilience, while the dark, old stillness of the parlor and Great-grandma's echoes reverberating through the halls bring a more solemn, contemplative strain. This emotional range also helps make sure that the house is not a one-note object of nostalgia, but a living space that reflects the complexity of childhood – the headiness, but with the awareness that childhood eventually comes to an end. But the sensory details – the clank of dishes, the smell of spices, the creak of the porch – work in concert with these emotional shifts, producing an atmosphere that's at once immediate and timeless, rooting the reverie in the tangible and lifting it into memory and imagination.

The ambience of the family house in «Dandelion Wine» is a vital tenet of the novel's poetics of reverie, rendering a nostalgic, genial, and shared environment in which the safety and simplicity of childhood experiences in this realm are cherished and agonised over as it reflects on the inevitable fading that comes with the adulthood. Through the front porch's communal rituals, the kitchen's miraculous chaos, the diverse contributions of other rooms and the house's function as refuge and temporal mirror, Bradbury constructs a domestic space that pulses with sensory detail and emotional resonance. This ambience roots the story in the reassuring rituals of everyday life and raises them into a dream-space where the past is never surrendered and the present takes on timelessness. In «Dandelion Wine», the house becomes a living monument to the endurance of memory and community, as Bradbury elevates the mundane to the realm of the extraordinary, recreating a past washed over with the colours and textures of life. The family house, its atmosphere layered and complex, serves as the living embodiment of the novel's central paradox: How do we revel in the fleeting beauty of youth while silently acknowledging its eventual vanishing act, an equanimity that secures its continued habitation in our hearts?

The problem of psychological time. The poetics of childhood reverie articulated through psychological time in Ray Bradbury's «Dandelion Wine». Unlike the mechanical passage of clock time, psychological time expands and contracts in the tides of mood, awareness, and memory, a trick Bradbury deftly wields to do the heavy lifting of revealing the emotional landscape of twelve-year-old Douglas Spaulding over the summer of 1928 in Green Town, Illinois. This poignant malleability of time, where seconds can dissolve into expansive, endless stretches of eternity or collapse under the pressure of emotional gravitas, feels so attuned to that fluid, almost dreamlike quality of a child's consciousness, and resonates deeply with the lyrical and nostalgic spirit of the novel.

Academics have posited that the psychological time of *Dandelion Wine* embodies the very second-by-second measure of childhood's surreal time „*does not exist without you experience*”, in which time expands in moments of delight or wonder, distorts and bends in those of loss or despair, mirrors the irreversible ephemerality of youth. Bradbury writes a story that not only celebrates the agelessness of childhood but also participates in a world where memory and the experience of time are inextricably intertwined.

Bradbury's interest in psychological time is everywhere present in the moments when intense emotional or sensory experiences, possibly more than one at a time, stretch time to allow Douglas to linger in full fullness, presence in the moment. A paradigmatic example comes near the start of the story, as Douglas accompanies his father and brother to harvest fox grapes in the woods, the sensory richness of the scene rendering the tempo of time to a conclusion: “*His fingers sank through green shadow and came forth stained with such color that it seemed he had somehow cut the forest and delved his hand in the open wound*” [5, p. 4]. This tactile imagery builds toward his epiphany, “*I'm alive!*” [5, p. 8] lets the world fall away, leaving only the sublime realization of his own life. That romp with Tom does not break this moment, instead, the narrative delays on the “*great Thing*” that Douglas senses looming, creating a broad temporal disjuncture dominated by childlike awe. Like, purchase of the “*Cream-Sponge Para Litefoot Tennis Shoes*” enhances time through the promise of endless freedom. Douglas implores Mr. Sanderson, “*Feel how fast they'd take me? All those springs inside?*” [5, p. 17], and once he puts them on, “*He just spun about with a whisper and went off*” [5, p. 18]. The speed gives way to ethereal movement here, time stretching as each step sends him into a present that seems new and endless, epitomizing the boundless horizons of summer through a child's perspective. These are examples of how Bradbury is playing with psychological time to increase the intensity of youthful discovery, which he contrasts sharply with the linearity of adults' temporalities.

It makes the process of making the dandelion wine one of the fundamental principles of psychological time in the novel, a metaphorical way of catching and prolonging the nature of summer. This act is one of special meaning, inasmuch as, as Douglas observes, “*Every time you bottle it, you got a whole chunk of 1928 put away, safe*” [5, p. 20], something which Grandfather expands upon when he explains by bottling the summer one could “*live the summer over for a minute or two here or there along the way through the winter*” [5, p. 182]. Along with its physical maintenance, it is imbued with psychological significance; it acts as a vessel of memory and sensory experience. Douglas and Tom's rough-and-tumble theater of repartee, “*There's the first day of summer. There's the new tennis shoes day. Sure! And there's the Green Machine! Buffalo dust and Ching Ling Soo!*” [5, p. 182], each bottle makes a time capsule, a way to return to a moment after the season is gone. This motif echoes the evidence that dandelion wine represents time preservation, connecting the fleeting present with a lasting past, a system that offers comfort against the transience of childhood and serves to bolster the nostalgic heart of the novel. In comparison, Marcel Proust's *In Search of Lost Time* uses the same device with the madeleine, the taste of which brings on an involuntary flood of recollection: “*No sooner had the warm liquid, and the crumbs with it, touched my palate than a shudder ran through my whole body, and I stopped, intent upon the extraordinary changes that were taking place.*” [4, p.p. 41–42]. Where Proust's trigger opens a wide cotton-seed field of memories, Bradbury's dandelion wine makes the summer days themselves into a concentrated, directable personal commodity that a child uses as a more direct response to calendar time.

Psychological time also shows its ability to warp, when emotional devastation overtakes Douglas, as in the illness late in the summer. Overcome by the season's accumulated joys and sorrows, he falls ill with a fever. You are no longer the body you inhabited and this mythical state of delirium condenses time into a viscous, smothering sludge where past events jostle out of order, in a helix – a reflection of the heaviness he carries. Mr. Jonas's admonishment of “*pure northern air*” and “*drink with your nose*” [5, p. 169] clarifies this, returning him to temporal perception and removing him

from this distorted state. This scene illustrates how, in distress, psychological time can contract – a familiar event from childhood, when intense emotions trouble the flow of moments.

But at the end of summer, Bradbury bends psychological time to reckon with its passage, and frames a haunting relation of reversal and closure. Douglas stands still with Grandfather and Tom and muses, “*Everything runs backward now. Like matinee films sometimes, where people jump out of water onto diving boards. Come September you push down the windows you pushed up, take off the sneaker you put on, pull on the hard shoes you threw away last June. People run in the house now like birds jumping back inside clocks*” [5, p. 183]. This raw poetry of disordered ritual – windows dropped down, sneakers kicked off – indicates time’s reversal, the closure of summer’s open-ended capaciousness and the resumption of purposeful order. The metaphor of “*birds jumping back inside clocks*” stirring juxta-poses the fluid, unfettered time of youth with the mechanical cadence of adulthood, providing a perfect articulation of the bittersweet pivot Douglas is entering. This act of reflection not only heightens the transience of the season, but deepens the reverie by memorializing an emotional experience.

These pivotal moments – Douglas’s woods epiphany, “*I’m alive!*” [5, p. 8], the liberating “*He just spun about with a whisper and went off*” [5, p. 18] of the tennis shoes, the “*a whole chunk of 1928 put away, safe*” [5, p. 20] of the dandelion wine, summer’s end with “*Everything runs backward now*” [5, p. 183] – bric-a-brac moments with psychological time that bridge the episodic structure of the novel with its thematic heart. The moments collected here are prime examples of Bradbury’s ability to shape the reader’s relationship to time – an acceleration of joy, a compression of sorrow, over an arcing narrative that taps deeply into the poetics of reverie.

With this close attention to psychological time, and its differently paced movements, Bradbury fashions «Dandelion Wine» as a meditation on childhood, a buoyant celebration of a phase of life when each day is filled with adventure and the years stretch ahead like a golden ribbon of potential during which the best (and worst) has yet to happen, but the toll of days gradually accumulating forms a bittersweet counter to the joy as childhood provides its own brief passage before its departure. The novel’s surprise insight is that memory, represented by rituals such as dandelion wine, alters temporal perception, becoming a bridge between a moment in one time period and the same moment in another time period, such that the emotional experience these events yield extends beyond their chronological frame. This play of time echoes the poetics of reverie, drawing readers into Douglas’s world of time as an emotional movement rather than as a rigid measure, and also to consider their own childhood, the lens of childhood, through this subjective lens. Through the integration of psychological time in the warp and weft of the narrative, Bradbury captures the fleeting beauty of youth, rendering Dandelion Wine a timeless exploration of the human experience wherein the past lingers as an undimmed light in the memory, allowing the novel to stand out against both his own oeuvre and the literary landscape as a whole.

And finally, the examination of psychological time shows how joy augments moments, distress warps them, and memory holds onto them – giving us a lens, subjective at best, on Douglas Spaulding’s summer of 1928. Treating childhood, and the halcyon days of summer, as both a fleeting aesthetic joy and an idealized, universal experience, these findings work together to illuminate how Bradbury constructs a narrative around «Dandelion Wine» that makes the novel one of the finest literary achievements of the 20th century.

Conclusions. Ray Bradbury’s «Dandelion Wine» examines childhood on a deep level through memory and nostalgia and a nonrigid sense of time, finding both the happiness and the temporariness of youth. This thesis serves to demonstrate how Bradbury constructs childhood memories in Dandelion Wine using literary techniques, to situate the novel in the context of 20th-century American literature. These findings provide clear evidence of Bradbury’s orientation, and help show how he builds a particular kind of fictional world in which childhood moments endure.

The family house becomes a warm, shared space, its busy kitchen and lively porch changing as the boy's feelings shift from summer energy through autumn quiet, mirroring his coming of age. Time bends in the story, growing stretchy when things feel good – like the newness of shoes – and narrowing when it's painful, tracking how kids perceive time in their own way versus how it's sometimes marked in other books, with longer or education-centered lessons. These points advance the goals of the introduction. The examination of «Dandelion Wine»'s narrative reveals that it creates universal memories, threaded with happiness but also with the knowledge that things will not always be the same, through strong imagery, a fragmented structure and an elastic sense of time. Shelving it alongside other American books makes clear how it draws in ideas of missing the past and staying strong and growing up and being together, connecting old sadness with new change

Bradbury takes simple things and gives them deep thoughts about life moving on, making «Dandelion Wine» a story that resonates forever, that readers keep returning to. This work succeeds in its goals and opens up new ways of thinking about how stories influence our sense of the past and who we are via childhood.

Ultimately, «Dandelion Wine» weaves together storytelling components, its premise, setting, imagery, family life, moving-through-time, into something special, and secures its place within the American canon by building on what preceded it yet preserving childhood's evanescent beauty in a way that transgresses time.

The study of poetics of childhood in the literary aspect is of interest for the further scientific research.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bachelard G. *The Poetics of Reverie: Childhood, Language, and the Cosmos*. Boston: Beacon Press. 1971.
2. Bloom H. (Ed.). *Ray Bradbury*. Philadelphia: Chelsea House Publishers. 2010.
3. Riney-Kehrberg P. *The Nature of Childhood: An Environmental History of Growing up in America since 1865*. Lawrence: University Press of Kansas. 2014.
4. Proust M. *In Search of Lost Time* [volumes 1 to 7]. Centaur Editions. 2016.
5. Bradbury R. *Dandelion wine*. New York: Bantam Books. 1964.

Дата надходження статті: 04.06.2025

Дата прийняття статті: 23.07.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 81'255:82-31=112.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-2>

**HISTORISCHE REALIEN ALS HERAUSFORDERUNG
DER LITERARISCHEN ÜBERSETZUNG: UKRAINISCH-
DEUTSCHE ENTSPRECHUNGEN IM ROMAN «DER SOHN DER
GROSSFÜRSTIN» («SWJATOSLAW») VON S. SKLIJARENKO**

**ІСТОРИЧНІ РЕАЛІЇ ЯК ВИКЛИК ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ:
УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ВІДПОВІДНИКИ В РОМАНІ
«СВЯТОСЛАВ» С. СКЛЯРЕНКА**

**HISTORICAL REALIA AS A CHALLENGE FOR LITERARY
TRANSLATION: UKRAINIAN-GERMAN EQUIVALENTS
IN THE NOVEL «SVIATOSLAV» BY S. SKLIARENKO**

Biletska O. V.,

orcid.org/0000-0001-5420-3477

*Kandidat der philologischen Wissenschaften, Dozentin,
amtierende Dekanin der Fakultät für fremde und slavische Philologie,
Dozentin des Lehrstuhls für germanische und romanische
Philologie und Weltliteratur
Nationale Wassyl'-Stus-Universität Donezk*

Chernenko D. A.,

orcid.org/0009-0009-2851-4330

*Studentin der Fakultät für fremde und slavische Philologie
Nationale Wassyl'-Stus-Universität Donezk*

Im Mittelpunkt der vorliegenden Untersuchung steht das Problem der Übersetzung ukrainischer historischer Realien im Roman «Der Sohn der Großfürstin» («Swjatoslaw») von S. Skljarenko. Unter Realien versteht man lexikalische Einheiten, die einzigartige gesellschaftliche, kulturelle, alltagsbezogene, historische Phänomene bezeichnen, die spezifisch für einen bestimmten ethnokulturellen Raum sind und in der Zielsprache in der Regel keine direkten Entsprechungen haben. Ihre Wiedergabe stellt eine besondere Herausforderung dar, da sie nicht nur sprachliche, sondern auch tiefgreifende kulturelle Kompetenz erfordert. Ziel der Arbeit ist es, die historischen Realien des Romans zu systematisieren, ihre semantische Klassifikation durchzuführen erarbeiten sowie Übersetzungsstrategien und -techniken zu ermitteln, die bei ihrer Übertragung ins Deutsche angewendet wurden. Die Realien werden thematisch in drei Gruppen unterteilt: soziokulturelle, sozialpolitische und onomastische Realien. Das Untersuchungskorpus umfasst 275 historische Realien und 313 Übersetzungsvarianten. Die Analyse zeigt, dass deskriptive Übersetzung, lexikalisch-semantische Substitution und funktionale Entsprechung (Analogon) zu den häufigsten Übersetzungsmethoden gehören. Für onomastische Realien überwiegt die Transkription bzw. Transliteration. Die Ergebnisse der Untersuchung bestätigen, dass der Übersetzungsprozess von Realien nicht als rein sprachlicher Transfer zu verstehen ist, sondern als ein interkultureller Aushandlungsprozess, der ein ausgewogenes Verhältnis zwischen kultureller Authentizität und Verständlichkeit erfordert.

Stichwörter: historische Realie, soziokulturelle historische Realie, sozialpolitische historische Realie, onomastische historische Realie, Semantik, literarischer Text, Übersetzungsmethode.

У статті проаналізовано особливості перекладу українських історичних реалій на прикладі роману С. Скляренка «Святослав» та його перекладу німецькою мовою. Під реаліями розуміються лексичні одиниці, які позначають унікальні суспільні, культурні, побутові й історичні явища, характерні для певного

етнокультурного простору та, як правило, не мають прямих відповідників у мові перекладу. Передача таких одиниць становить особливу складність, оскільки потребує не лише мовної, а й глибокої культурної компетентності. Метою роботи є систематизація історичних реалій, виявлених у тексті роману, їхня семантична класифікація, а також встановлення перекладацьких стратегій і технік, застосованих при передачі цих одиниць німецькою мовою. Дослідницький корпус охоплює 275 історичних реалій і 313 варіантів їхнього перекладу. Відібрані реалії класифіковано на три тематичні групи: соціокультурні, соціально-політичні та ономастичні історичні реалії. Для кожної групи проаналізовано застосовані перекладацькі стратегії та способи перекладу. У результаті встановлено, що найчастіше вживаними способами передачі історичних реалій є описовий переклад, лексико-семантична заміна та переклад за допомогою функціонального відповідника (аналог). Для історичних реалій-онімів домінує транскрипція / транслітерація. Отримані результати підтверджують, що переклад реалій не є суто мовним процесом, а виступає як форма міжкультурної комунікації, яка вимагає балансування між збереженням культурної автентичності та забезпеченням зрозумілості для цільової аудиторії.

Ключові слова: історична реалія, соціокультурна історична реалія, соціополітична історична реалія, ономастична історична реалія, семантика, художній текст, спосіб перекладу.

The study focuses on the problem of translating Ukrainian historical realia in the novel «Sviatoslav» by S. Skliarenko. Realia are understood as lexical units that denote unique social, cultural, everyday-life-related, historical phenomena specific to the ethnocultural context, which typically have no direct equivalents in the target language. Their translation poses a significant challenge, as it requires not only linguistic proficiency but also deep cultural competence. The aim of this research is to systematize the historical realia found in the novel, to analyze their semantic characteristics, and to identify the translation strategies and techniques applied in their rendering into German. The realia are classified into three thematic groups: sociocultural, sociopolitical, and onomastic. The research corpus includes 275 historical realia and 313 translation variants. The analysis reveals that the most frequently used translation methods are descriptive translation, lexical-semantic substitution, and functional equivalence (analogue). Onomastic realia are most often rendered through transcription or transliteration. The findings confirm that the translation of realia is not merely a linguistic operation but an act of intercultural communication that requires a balanced approach between preserving cultural authenticity and ensuring comprehensibility for the target audience.

Key words: historical realia, sociocultural historical realia, sociopolitical historical realia, onomastic historical realia, semantics, literary text, translation method.

Einleitung und Problemstellung. Die ukrainische Literatur, die die vielschichtige Geschichte, Identität und geistige Entwicklung des ukrainischen Volkes widerspiegelt, ist ein wichtiger Bestandteil des europäischen kulturellen Erbes. Besonders im Kontext politischer Umbrüche und kolonialer Abhängigkeit fungierte die ukrainische Literatur nicht nur als ästhetisches Ausdrucksmittel, sondern auch als Mittel des Widerstands, der kulturellen Selbstbehauptung und der Identitätsstiftung.

In der letzten Zeit nimmt das internationale Interesse an der ukrainischen Literatur deutlich zu. Zeitgenössische Wissenschaftler und Forscher richten dabei verstärkt den Blick auf die Beziehungen zwischen Literatur-, Sprach- und Kulturwissenschaft, da die Verbindung dieser Aspekte ein tieferes Verständnis literarischer Texte, insbesondere solcher, die auf traditionellen Motiven und historischen Ereignissen beruhen, ermöglicht. In diesem Kontext gewinnt auch die Übersetzung der ukrainischen literarischen Werke an Bedeutung, die zur Vermittlung nationaler Identität und zur Schaffung neuer Rezeptionsräume beiträgt. Vor dem Hintergrund der sprachlichen und kulturellen Spezifik von literarischen Texten rückt das Problem der Übertragung sprachlicher Einheiten mit nationalkultureller Prägung in Theorie und Praxis der Translationswissenschaft zunehmend in den Fokus. Dabei handelt es sich um Elemente, die als Träger kultureller Identität fungieren und eng mit der jeweiligen ethnischen, sozialen oder historischen Umgebung verbunden sind. Kulturelle Traditionen, Bräuche und Sitten, die dem Volk eigen sind, spiegeln sich in dem spezifischen Wortschatz wider, der in anderen Sprachen keine direkten Entsprechungen hat. Solche Einheiten werden als Realien bezeichnet – sprachlich codierte kulturelle Konzepte, die für eine bestimmte historische, geografische oder ethnokulturelle Gemeinschaft charakteristisch sind und in der Zielsprache keine vollständigen Entsprechungen aufweisen. Gerade an Realien lässt sich die enge Verbindung von Sprache und Kultur besonders deutlich erkennen: Das Entstehen neuer Erscheinungen im materiellen und geistigen Leben

einer Gesellschaft führt zur Herausbildung entsprechender sprachlicher Benennungen. Als linguistisches Phänomen, das besonders stark mit der Kultur verknüpft ist, reagieren Realien äußerst sensibel auf gesellschaftliche Veränderungen. «Realien spiegeln konkrete Lebensumstände, Geschichte, Alltag, Kultur, Zivilisation, Literatur und sogar Landschaft, Klima und Ernährungsgewohnheiten wider. Sie gehören zur Ethnolexik – den am stärksten national geprägten Schichten des Wortschatzes. In literarischen Texten sind sie eng mit dem situativen Kontext verbunden» [1, S. 60]. Realien leisten einen wesentlichen Beitrag zur Gestaltung des räumlich-zeitlichen und kulturellen Kolorits eines literarischen Textes und stellen daher eine besondere Herausforderung im Übersetzungsprozess dar, da sie tief in der Geschichte und Kultur eines Volkes verankert sind und die wichtigsten Aspekte der sprachlich geprägten Weltanschauung widerspiegeln.

P. Newmark betont, dass insbesondere dort, wo ein kultureller Fokus besteht, Übersetzungsprobleme entstehen können – bedingt durch die kulturelle Kluft zwischen Ausgangs- und Zielsprache. Kulturspezifische Lexik ist leicht zu identifizieren, da sie eng mit einer bestimmten Sprache verbunden ist und nicht wörtlich übersetzt werden kann. Die Übersetzung kulturell geprägter Begriffe, die in der Regel weniger kontextabhängig als Alltagssprachliche Ausdrücke sind, erfordert daher vom Übersetzenden nicht nur sprachliche Präzision, sondern auch Sensibilität für die kulturelle Bedeutungsebene, das Vorwissen und das Sprachniveau des Zielpublikums [2, S. 94–95]. Daher erfordert der Übersetzungsprozess die Suche nach einem optimalen Gleichgewicht zwischen der Bewahrung der kulturellen Besonderheiten und der Verständlichkeit des Textes für das Zielpublikum. Die Anpassung der Realien an das System einer anderen Sprache erfordert nicht nur sprachliche Genauigkeit, sondern auch eine komplexe kulturelle und interpretative Analyse, was die Anwendung verschiedener Übersetzungsstrategien erforderlich macht. M. Schreiber unterstreicht die zentrale Rolle der kulturellen Analyse im Übersetzungsprozess und betont, dass Übersetzung nicht in der bloßen Übertragung sprachlicher Codes besteht, sondern erfordert stets auch die Berücksichtigung des kulturellen Kontexts [3, S. 12]. A. Pym betrachtet Übersetzung als Übertragung von Texten zwischen Kulturen und nicht nur zwischen Sprachen. Übersetzen ist weit mehr als bloßer Sprachtransfer – es ist ein interkultureller Aushandlungsprozess, in dem stets ein Gleichgewicht zwischen Äquivalenz, Funktionalität und den Erwartungen des Zielpublikums hergestellt werden muss [4, S. 178]. Vor diesem Hintergrund stellt sich die zentrale Frage, welche Übersetzungsstrategien geeignet sind, um historische Realien adäquat und kultursensibel in andere Sprach- und Kulturräume zu übertragen.

Die Aktualität der vorliegenden Untersuchung zur Übersetzung ukrainischer Realien ergibt sich zum einen aus dem zunehmenden Interesse an der ukrainischen Kultur im Allgemeinen und an der Literatur im Besonderen, zum anderen aus der Notwendigkeit nationale Besonderheiten in literarischen Texten adäquat wiederzugeben.

In der Untersuchung wird versucht, eine semantische Analyse der ukrainischen historischen Realien im Roman «Der Sohn der Großfürstin» («Свјатослав») von S. Skljarenko durchzuführen, Besonderheiten ihrer Übertragung ins Deutsche offenzulegen sowie Regelmäßigkeiten bei der Anwendung von Übersetzungsstrategien und -techniken historischer Realitäten festzustellen.

Um dieses Ziel zu erreichen, gehen wir folgendermaßen vor:

- Systematisierung der ukrainischen historischen Realien im Roman «Der Sohn der Großfürstin» von S. Skljarenko;
- Beschreibung der semantischen Besonderheiten kulturspezifischer Lexik im genannten Werk;
- Bestimmung der Übersetzungsstrategien und -techniken bei der Übertragung ukrainischer historischer Realien ins Deutsche;
- Analyse der Beziehung zwischen den thematischen Gruppen historischer Realien und den jeweils angewandten Übersetzungsstrategien;
- Aufdecken systematischer Zusammenhänge zwischen Art der Realie und der Art ihrer Übertragung.

Das Objekt der vorliegenden wissenschaftlichen Untersuchung bilden ukrainische historische Realien im Roman «Der Sohn der Großfürstin» von S. Skljarenko.

Der Untersuchungsgegenstand der Studie sind die Verfahren zur Wiedergabe dieser Realien in der deutschsprachigen Übersetzung des genannten Romans.

Der Korpus des Untersuchungsmaterials umfasst 275 historische Realien und 313 Übersetzungsvarianten.

Forschungsstand. In der Übersetzungswissenschaft tauchte der Begriff «Realie» in den 30er–40er Jahren des 20. Jahrhunderts auf. O. Finkel gilt als einer der ersten, der diesen Begriff – neben dem Terminus «lokales Kolorit» (couleur locale) – verwendete, um einzigartige historische, ethnografische und alltagsbezogene Phänomene sowie national spezifische Objekte zu bezeichnen [5, S. 156]. O. Kundzitsch in seiner Arbeit «Übersetzerisches Denken und übersetzerische Unvollkommenheit» führte den Begriff «Realie» explizit in die ukrainische Terminologie der Translationswissenschaft ein und verstand darunter im weiteren Sinne lexikalische Einheiten, die als unübersetzbar gelten und stark mit nationalen, kulturellen oder historischen Kontexten verbunden sind [1, S. 50]. Später wurde dieser Begriff von S. Kowhanjuk, O. Zhomnir, R. Zoriwtschak, V. Koptilow, K. Schakhowa, und anderen aufgegriffen und weiterentwickelt. S. Kowhanjuk definierte in seinem Werk «Praxis des Übersetzens» Realien als «Bezeichnungen für Gegenstände und Phänomene der materiellen und geistigen Kultur eines bestimmten Volkes, die in der Übersetzung unverändert bleiben» [6, S. 244]. O. Zhomnir untersuchte in seiner wissenschaftlichen Studie «Realien in den englischen Übersetzungen von Kobzar» Realien aus poetologischer Perspektive und betonte ihre Rolle bei der Entfaltung dichterischer Persönlichkeit T. Schewtschenkos. Er widmete sich der Problematik der Wiedergabe semantisch-stilistischer Funktionen von Realien, die er als spezifische Ausdrucksmittel, die für die Originalsprache typisch sind, jedoch in der Zielsprache keine direkten Entsprechungen finden, charakterisierte [7, S. 36–41]. R. Zoriwtschak hat in ihrem Werk «Realie und Übersetzung (am Beispiel englischsprachiger Übersetzungen ukrainischer Prosa)» den Begriff «Realie» als «mono- und polylexikalische Einheit, deren Hauptbedeutung (im Sinne einer binären Gegenüberstellung) einen traditionell mit ihr verbundenen Komplex ethnokultureller Informationen umfasst, die der objektiven Realität der Zielsprache fremd sind» definiert. Sie betont zudem, dass die Übersetzung von Realien in erster Linie ein Problem der Translationswissenschaft darstellt und unter Berücksichtigung sowohl linguistischer als auch literaturwissenschaftlicher Aspekte analysiert werden muss [1, S. 58]. V. Koptilow, der als einer der Begründer der modernen ukrainischen Übersetzungswissenschaft gilt, systematisierte die theoretischen und didaktisch-methodischen Ansätze zur Analyse von Übersetzungen unter besonderer Berücksichtigung der nationalen Identität und des kulturellen Kontexts. In seinen Werken vertrat er konsequent die Auffassung, dass Übersetzung nicht lediglich als sprachlicher, sondern vor allem als kultureller Akt zu verstehen sei, der ein tiefgehendes Verständnis für die Mentalität des Ausgangsvolkes erfordere. Besonderes Augenmerk legte V. Koptilow auf die Problematik der Realien – lexikalische Einheiten, die Objekte und Phänomene bezeichnen, welche eng mit der kulturellen Eigenart eines Volkes verknüpft und der Zielkultur in der Regel unbekannt sind. Ihre adäquate Übertragung setze daher neben linguistischer Kompetenz auch ein hohes Maß an interkulturellem Wissen und kultureller Sensibilität voraus [8, S. 85]. O. Tscherednytschenko erweiterte in seinem Werk «Über Sprache und Übersetzung» die Definition des Begriffs «Realia» um eine zeitliche Dimension. Er betonte, dass Realien Träger ethnokultureller Informationen seien, die für die objektive Realität der Empfängersprache zu einem bestimmten historischen Zeitpunkt nicht typisch sind [9].

In der modernen Übersetzungswissenschaft widmen sich nur einige wissenschaftliche Arbeiten der Problematik der Wiedergabe ukrainischer Realien in verschiedenen Sprach- und Textkontexten. So wird in der Dissertation von K. Kiianytsia die Wiedergabe ukrainischer historischer Realien im Rahmen literarischer Übersetzungen ins Deutsche analysiert [10]. Die wissenschaftliche Studie von O. Khavkina beleuchtet dieses Phänomen im Kontext englischsprachiger Übersetzungen ukrainischer

historischer Texte [11]. Darüber hinaus untersucht M. Slyvka in ihrer Arbeit die wichtigsten Wege zur Wiedergabe semantischer und kognitiver Besonderheiten ukrainischer Realien in wissenschaftlichen Publikationen [12].

Semantische Typologie von historischen Realien im Roman «Der Sohn der Großfürstin» von S. Skljarenko. Sprachlich vermittelte kulturelle Konzepte, die für eine bestimmte historische, geografische oder ethnokulturelle Gemeinschaft charakteristisch sind und in der Zielsprache keine vollständige Entsprechung aufweisen, stellen ein universelles Phänomen dar, das jeder Sprache inhärent ist. Sie sind eng mit der materiellen und geistigen Kultur eines Volkes verbunden und spiegeln Lebensweise, Bräuche, Geschichte sowie gesellschaftliche Organisation wider. In literarischen Texten tragen sie wesentlich zur Schaffung von Lokalkolorit und kultureller Authentizität bei.

Trotz ihrer zentralen Bedeutung gibt es bis heute keine einheitliche Klassifikation von Realien. Verschiedene Wissenschaftler schlagen unterschiedliche Typologien vor, je nachdem, welches Klassifikationsprinzip – semantisch, strukturell, funktional oder kulturgeografisch – zugrunde gelegt wird.

Auf der Grundlage der semantischen Klassifikationen von R. Zoriwtschak [1], T. Kyjak [13], und K. Kiianytsia [10] wurde für die vorliegende Untersuchung eine eigene Systematisierung der historischen Realien im Roman «Der Sohn der Großfürstin» von S. Skljarenko entwickelt. Diese Einteilung ermöglicht eine differenzierte Analyse von Realien im Hinblick auf ihre kulturelle und semantische Funktion im Ausgangstext sowie auf die Herausforderungen bei deren Übertragung in die Zielsprache.

Die historischen Realien (im Weiteren – HR) im Roman lassen sich in drei thematische Gruppen unterteilen: soziokulturelle HR (156 Einheiten, 56,7%), sozio-politische HR (84 Einheiten, 30,6%), historische Eigennamen (35 Einheiten, 12,7%) (Tabelle 1).

Soziokulturelle historische Realien. Diese Gruppe umfasst sprachliche Einheiten, die das Alltagsleben, die materiellen Gegenstände sowie wirtschaftliche Beziehungen innerhalb einer bestimmten historischen Epoche widerspiegeln. Sie gliedert sich in fünf Untergruppen:

Alltägliche HR spiegeln das Alltagsleben der dargestellten Epoche wider und sind eng mit dem materiellen und häuslichen Umfeld verbunden. Sie lassen sich in folgende Kategorien einteilen:

- Gebäude und Möbel, z. B.: *хижа, кліта, обори, жеравиці, сіни*;
- Kleidung und Schuhe, z. B.: *ковпак, ногавиці, опашень, корзно, свитки*;
- Nahrungsmittel und Getränke, z. B.: *коржі, юшка, сочиво, сита, ол*;
- Geschirr und Besteck, z. B.: *корчаги, горнець, кадоба, ночва, цебро*;
- Schmuck, z. B.: *гривна, усерязі, лунниці, персні, чепи*;
- Verkehrsmittel, z. B.: *лодія, хеландії, гостроносі кубари*;
- Stoff, z. B.: *наволоки, дібаджі*;
- Sonstiges, z. B.: *попони, пальмети, плахтина, пружок, скурати*;

HR zur Bezeichnung von Arbeit:

- Arbeitsprozesse und Arbeitsorganisation, z. B.: *кузнь, криця, домниця, оцел, корчениця*;
- Berufe, z. B.: *тлумач, великий папія, логофет, адміціоналій, дереводіли*;
- Werkzeuge, z. B.: *рускаль, укоті, брич, леміш*;

HR zur Bezeichnung von kulturellem und geistigem Leben:

- Bräuche und Rituale, z. B.: *їсти біля одного вогнища, опорядити тіло, сипати грудки землі, бовван, требище*;
- Feiertage, z. B.: *тризна, коляда, корочун*;
- Sonstiges, z. B.: *богатур*.

Ethnonyme. Diese Untergruppe umfasst Bezeichnungen für ethnische Gruppen oder Stämme, z. B.: *хозари, чудь заволоцька, гіперборейці, склавини, чорні клобуки*;

HR zur Bezeichnung von Maß- und Währungseinheiten:

- Währungseinheiten, z. B.: *куни, драхми, диргеми, динари, рези*;
- Maßeinheiten, z. B.: *поприще, гони*.

Sozialpolitische historische Realien. Diese Gruppe umfasst lexikalische Einheiten, die für die Beschreibung der politischen, gesellschaftlichen und militärischen Organisation einer bestimmten historischen Epoche relevant sind. Sie gliedert sich in drei Untergruppen:

HR zur Bezeichnung der administrativ-territorialen Struktur spiegeln die Verwaltungsorganisation und institutionelle Ordnung wider und lassen sich in folgende Kategorien unterteilen:

- Verwaltungs- und Regierungsämter, z. B.: *княжич, каган, топархи, боляри, тіуни*;
- staatliche und gesellschaftliche Begriffe, z. B.: *чільне місце, уроки й устави, ряд, харатії, посаг*;
- administrativ-territoriale Einheiten, z. B.: *городище, передграддя, країни, волость, погости*;
- Behörden, z. B.: *синкліт, протевон*;

HR zur Bezeichnung der sozialen Struktur der Gesellschaft. Diese Realien betreffen die gesellschaftliche Schichtung und die Beziehungen zwischen verschiedenen sozialen Gruppen:

- unprivilegierter Stand, z. B.: *смерди, головники, язичи, чорні люди, татьба*;
- privilegierter Stand, z. B.: *почет, мужі нарочиті, патрикії, патриції*;

Historisch-militärische Realien. Diese Untergruppe beschreibt militärische Strukturen, Rollen und Handlungen, die typisch für die betrachtete Epoche sind:

- Militärangehörige, z. B.: *дружина, грядні, воєвода, тисяцький, чини кувіклія*;
- Kriegsführung, z. B.: *брань, скласти голови, водити на рать*;
- Waffen, z. B.: *тул, харалужний*.

Historische Eigennamen. Onomastische Realien umfassen Eigennamen, die historisch und kulturell bedeutsam sind und fest in der ethnischen, geografischen oder mythologischen Identität eines Volkes verankert sind. Es lassen sich folgende Untergruppen unterscheiden:

Toponyme, z. B.: *Русь, Гора, Подол, Сіверщина, Чорні гори*;

Theonyme, z. B.: *Перун, Волос, Рожениця, Лада, Громовий Змій*;

Anthroponyme, z. B.: *Святослав, Малуша, Олег, Кий, Щек*.

Табелла 1

**Thematische gruppen von historischen realien im roman
«der sohn der grossfürstin» von S. Skljarenko**

	Thematische Gruppe	Beispiele	Zahl
1	Soziokulturelle historische Realien		156 (56,7%)
1.1	Alltägliche HR	яма-піч, дітинець, цебро, кубари, скурати	88 (32%)
1.2	HR zur Bezeichnung von Arbeit	ключниця, укоті, леміш, домниця, лядина	28 (10,2%)
1.3	Ethnonyme	печеніги, варяги, весь, склавини, тиверці	16 (5,8%)
1.4	HR zur Bezeichnung von kulturellem und geistigem Leben	домовики, веснянки, ігрище, дідівський двір, корочун	14 (5,1%)
1.5	HR zur Bezeichnung von Maß- und Währungseinheiten	поприще, гони, рези, мілісарії, соліди	10 (3,6%)
2	Sozialpolitische historische Realien		84 (30,6%)
2.1	HR zur Bezeichnung der administrativ-territorialen Struktur	протевон, топархи, коміти, волость, дарниця	52 (18,9%)
2.2	HR zur Bezeichnung der sozialen Struktur der Gesellschaft	патрикії, торг, холопи, парики, отрок	20 (7,2%)
2.3	Historisch-militärische Realien	воєвода, стратиг, харалужний, брань, рать	12 (4,5%)
3	Historische Eigennamen		35 (12,7%)
3.1	Toponyme	Руське море, Тиль-ріка, Царгород, Золотий Ріг, Межириччя	15 (5,4%)
3.2	Theonyme	Бджоли-Блискавки, Дажбог, Купало, Лель, Полель	11 (4%)
3.3	Anthroponyme	Святослав, Хорив, Тур, Ільдіко-Предслава, Володимир	9 (3,3%)
	Gesamt		275 (100%)

Wiedergabe von ukrainischen historischen Realien in der deutschsprachigen Übersetzung des Romans.

Die Gesamtzahl der Varianten zur Übersetzung HR im Roman «Der Sohn der Großfürstin» von S. Skljarenko beträgt 313 Belege. Diese hohe Zahl ergibt sich daraus, dass einzelne Realien auf unterschiedliche Weise übersetzt wurden. Die Analyse des untersuchten Materials zeigt, dass die HR im Roman auf folgenderweise übertragen wurden:

1) Auswahl eines Analogons (91 Belege), z. B.: *каган* 'König', *Итиль-ріка* 'der Wolga', *смерди* 'Hörige', *тул* 'Köcher', *жеравці* 'die Ketten';

2) deskriptive Übersetzung (70 Belege), z. B.: *сита* 'geschleuderter Honig', *розтяжались* 'mit einem Rechtsstreit zum Fürsten gehen', *опорядити тіло* 'den Leichnam dem Ritus entsprechend herzurichten', *кузнь* 'Werkzeuge aus Metall', 'verschiedene Sachen aus Eisen', *Гридни* 'der fürstlichen Leibwächter';

3) lexikalisch-semantische Substitution (62 Belege), z. B.: *юшка* 'Suppe', *хижа* 'Hütte', 'Wohnstatt', 'Kammer', 'Küche', *хеландій* 'Schiffe', 'Seglern', *на дідівському дворі* 'auf dem Hof der Sippe', *рабня* 'die Magd';

4) Transkription / Transliteration (58 Belege), z. B.: *бояри* 'Bojaren', *богомолі* 'die Bogomilen', *квас* 'Kwaß', *рудаки* 'Rudaken', *коляда* 'Koljada';

5) Lehnübersetzung (Calque) (29 Belege), z. B.: *старійшина* 'der Ältester', *сотенний* 'der Hundertschaftsführer', *Золотий Ріг* 'das Goldene Horn', *Громовий змії* 'Donnerdrachen', *Птаха-буря* 'der Gewittervogel';

6) kombinierte Übersetzung (3 Belege), z. B.: *гридни* 'die Gridni, die Wachhabenden in der Fürstenburg', *колядники* 'die Verehrer Koljadas', 'die maskierten Koljada-Verehrer'.

Der Zusammenhang zwischen den thematischen Gruppen der HR und den angewandten Übersetzungsmethoden erlaubt folgende Schlussfolgerungen:

Die sozialkulturellen HR bilden mit 156 Einheiten die größte Gruppe und zeigen mit 183 Übersetzungsvarianten eine hohe Variabilität der Übersetzungsstrategien. Dies verdeutlicht die besondere Herausforderung bei der Übertragung von Begriffen, die tief im kulturellen Kontext verankert sind. Am häufigsten wurden deskriptive Übersetzung, lexikalisch-semantische Substitution sowie die Übertragung mithilfe funktionaler Entsprechung (Analogon) angewendet.

Die sozialpolitischen HR (84 Einheiten, 93 Übersetzungsvarianten) weisen eine größere Einheitlichkeit in der Übersetzung auf. Besonders häufig wurde hier die Übertragung mithilfe funktionaler Analogon gewählt – insbesondere in den Unterkategorien, die sich auf die administrativ-territoriale Struktur sowie auf die soziale Hierarchie beziehen. Auffällig ist zugleich der häufige Einsatz lexikalisch-semantischer Substitution.

Die onomastischen historischen Realien erweisen sich hingegen als die stabilsten in ihrer Übersetzung, für 35 Einheiten wurden 37 Übersetzungsvarianten identifiziert. In diesem Bereich dominiert eindeutig die Transkription bzw. Transliteration, was den Voraussetzung zur Beibehaltung von Eigennamen in der interkulturellen Kommunikation entspricht.

Insgesamt erwiesen sich die Übersetzung mit Hilfe eines Analogons, die deskriptive Übersetzung und der lexikalisch-semantische Substitution als universelle Übersetzungsmethoden für alle drei thematischen Gruppen. Die Verwendung von Transkription/Transliteration hingegen zeigt eine enge Spezialisierung – vor allem bei Eigennamen und kulturspezifischen Begriffen.

Schlussfolgerungen. Zusammenfassend lässt sich feststellen, dass jede Übersetzungsmethode spezifische Vorteile und Einschränkungen aufweist. Die Entscheidung für eine bestimmte Übertragungstechnik bei HR wird von einer Vielzahl an Faktoren beeinflusst. Dazu zählen unter anderem der sprachlich-kulturelle Kontext, die genretypischen Merkmale des Ausgangstextes, die funktionale Relevanz der jeweiligen Einheit, die Erwartungen des Zielpublikums sowie die übergeordnete Übersetzungsstrategie. Eine adäquate Wiedergabe solcher Einheiten setzt daher nicht nur sprachliche, sondern ebenso umfassende kulturelle Kompetenz des Übersetzers voraus. Dies unterstreicht einmal mehr den Charakter der Übersetzung als eine Form interkultureller Kommunikation.

Zukünftige Forschungsperspektiven liegen in der Analyse der Übersetzung von Realien in anderen Diskursarten und Textsorten.

LITERATURVERZEICHNIS:

1. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львів. ун-ті. 1989. 216 с.
2. Peter Newmark. A Textbook of Translation. New York, 1988. 292 p.
3. Michael Schreiber. Übersetzung und Bearbeitung: Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs. Gunter Narr Verlag Tübingen, 1993. 389 p.
4. Anthony Pym. Exploring Translation Theories. Routledge, 2017. 192 p.
5. Шмігер Т. В. Історія українського перекладознавства хх сторіччя: Ключові проблеми та періодизація : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Львів, 2007. 580 с.
6. Ковганюк С.П. Практика перекладу. Київ : Дніпро, 1968. 276 с.
7. Жомнір О. В. Реалії в перекладах «Кобзаря» англійською мовою. *Мовознавство*. Київ, 1969. № 5. С. 36–41.
8. Коптілов Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1982. 164 с.
9. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
10. Кіяниця К. Ю. Відтворення українських історичних реалій у німецькомовних художніх перекладах ХХ – поч. ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2017. 232 с.
11. Хавкіна О. М., Корінь К. І. Відтворення українських історичних реалій англійською мовою (на матеріалі «Історії України» О. Субтельного). *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 2, вип. 14. С. 107–112.
12. Сливка М.І. Історичні власні назви як реалії в українсько-англійському перекладі. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2008. Вип. 24, ч. 3. С. 215–220.
13. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.

Дата надходження статті: 29.07.2025

Дата прийняття статті: 27.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 821.111; 7.01:008

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-3>

HERMAN MELVILLE'S NOVEL "MOBY DICK" VS. FILM "AVATAR: THE WAY OF WATER": EVOLUTION OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS

РОМАН ГЕРМАНА МЕЛВІЛЛА «МОБІ ДІК» VS. ФІЛЬМ «АВАТАР: ШЛЯХ ВОДИ»: ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Gorenko O. P.,

orcid.org/0000-0002-3406-7559

Doctor of Philology, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Philology,

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

Lizak K. M.,

orcid.org/0000-0002-7873-0535

Associate Professor at the Department of Philology,

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

In this article H. Melville's novel *Moby Dick* (1851) is compared with American science fiction epic *Avatar: The Way of Water* (December 2022). Despite temporal and medium-based differences, *Avatar 2* is analysed as a paradigmatic alternative of the novel as it reinterprets the key themes from *Moby Dick*. The comparison of these two works is focused on the interconnection of human and marine ecosystems and its purpose is to reveal the continuity of ethical and philosophical tradition in American culture. What unites these two works, so different at first glance, is water element. In the novel the ocean became both the background and the major instrument of uncovering the essence of each character. The same is true about "*Avatar 2*" which introduces original mythology and philosophy of world creation. Both works centre on aquatic environment, involve intelligent water creatures, and explore human destructive impact on nature, simultaneously emphasizing the importance of water element as a key source of life and existential quest. From this perspective, both works are studied within the frames of Ecocriticism and Blue ecocriticism. The thematic interconnection between these two works is further reinforced by their exploration of philosophical and moral-ethical issues, thus introducing the quest for meaning in a vast and mysterious environment. Both *Moby Dick* and its film replica, *Payakan*, are surveyed as incarnations of nature's spiritual power, profundity, and intelligence. It is noted that this attempt of parallel hermeneutic analysis of literary and film narratives illustrates inseparable unity of word and image, demonstrates rapid spread of cinematic opportunities to materialize human imagination and to enhance the importance of individual experience. It is concluded that Melville's philosophical attitude to futility of human aggression may be regarded as the first step to understand deeper the ecological challenges of contemporary epoch. The authors of the film have gone further when accentuating the necessity to change radically our perception of Nature – from the object of "conquest" to the object of reverence as a spiritual unity of all forms of life in Universe.

Key words: *Avatar: The way of water* (2022), H. Melville, *Moby Dick* (1851), Ecocriticism, Blue ecocriticism, Intermediality.

У статті порівнюються роман Г.Мелвілла *Мобі Дік* (1851) та американський фантастичний фільм «Аватар: Шлях води» (2022). Всупереч часовій та медійній розбіжностям, Аватар-2 розглядається як парадигматична альтернатива прозового твору, оскільки цей фільм по новому інтерпретує ключові теми *Мобі Діка*. Порівняння цих творів, сфокусованих на взаємодії людської спільноти й океанічної екосистеми, дозволило дослідити тяглість етичної та філософської традицій в американській культурі. Наголошується, що для обох мистецьких феноменів водна стихія є ключовим джерелом життя й екзистенційного пошуку. У романі океан

стає не лише головною декорацією, на тлі якої відбуваються усі події, а й чинником виявлення сутності кожного персонажу. Аналогічну функцію виконує океан у фільмі, який пропонує оригінальну міфологію і філософію світобудови. Саме тому обидва твори досліджуються у рамках екокритики та блакитної екокритики. Водночас відзначається, що розгляд філософських і морально-етичних проблем, націлених на пошуки сенсу життя у містичному просторі буття, увиразнюють тематичну близькість літературного тексту і кінематографічного відеоряду. Мобі Дік, так само як Пайакан, втілюють духовну енергію, глибину й інтелект. У статті наголошується, що паралельний герменевтичний розгляд даних мистецьких творів надає можливість встановити нерозривну єдність слова і образу, продемонструвати швидке зростання можливостей кіно яскраво втілювати уяву й наголошувати важливість індивідуального досвіду. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що океанічне мислення Г. Мелвілла доводить безперспективність людської агресії. І це перший крок до усвідомлення викликів сучасної постмодерної доби. У фільмі, натомість, вже акцентується необхідність радикальної зміни наших поглядів на Природу – від об'єкту завоювання до об'єкту шанування як вияву духовної єдності всіх форм життя у Всесвіті.

Ключові слова: Аватар: Шлях води, Герман Мелвілл, Мобі Дік, екокритика, блакитна екокритика, інтермедіальність.

Introduction. Nowadays, natural survival potential of mankind still poses more questions than we are capable of answering. Quite justified anxiety as to the future of human progress, in particular, and our planet, in general, accentuates the necessity to introduce qualitatively new ecological thinking. Negative tendencies of 'environmental degradation' attract the key attention of world public. In the final document of the sixth Global Environment Outlook GEO-6, focusing on the theme 'healthy planet, healthy people', it is emphasized that there exists a threat of "climate change, biodiversity loss, water scarcity, excess nutrient run-off, land degradation and ocean acidification" [1, p. 21]. As it is stated, there is a major risk that such a situation will lead to a destructive cycle of degradation and that the ocean will no longer provide many vital ecosystem services, for example, livelihoods, income, health, employment, and aesthetic, cultural and religious values. The urgent measures to be taken are analysed in this document, though one has a premonition that all this won't radically change the existing situation. Sven Anders Johansson from Mid Sweden University is sure that "it is hard not to understand this need to do something, at the same time as it is hard not to see certain naivety in this will to contribute" [2, p. 65]. Despite this declared naivety the scholar is straightforward enough to raise the question: "Why should we study visual arts, music, literature or film when facing ecological disaster?" [2, p. 66]. His answer is no less direct – "because art is the place where this event may be understood. If ecocriticism is an academic form of activism, of 'doing something', art our best option to get out of the anthropocentrism which prevents us from even understanding the current situation" [2, p. 74]. The scholar emphasizes that the pivot of this option – is Adorno's concept of Natural beauty which is "a promise, something to hope for, something yet to come. Natural beauty contains an opening towards something that we still do not recognize, something constantly waiting to spring forth" [2, pp. 69–70]. We may regard these ideas as aesthetic prerequisites to our discussion. There's no doubt that all kinds of Arts, including film and literature are perceptive to substantial negative transformations of global environment and examples are not few when we find adequate artistic reflection of the above process. In such a context the task to analyse and compare some civilizational aspects of Melville's novel "Moby Dick" and film "Avatar: The way of water" seems rather interesting.

Theoretical framework and literature review. Herman Melville's novel "Moby Dick" and James Cameron's film "Avatar-2", despite their temporal and medium-based differences, share much in common due to their thematic emphasis on environmental issues, human-nature connections, and the significance of water as a key source of life and ecological balance. That is why the novel and its cinematographic version are studied in this article within the frames of ecocriticism and blue ecocriticism. With this end, some ideas of contemporary philosophers and scholars (S. A. Johansson, D. Abram, S. Dobrin), dealing with the problems of ecology in general, and water (blue) ecology are encapsulated into our study [2–4]. At the same time, it is obvious that water element became not only the existential background for both the film and the novel but also a subtle instrument of probing deep into the

psyche of the characters, offering a profound insight into ethical and philosophical dimensions. The works by Pierre Teilhard de Chardin [5], Samuel Chase Coale [6], and Austrian psychologist Viktor Frankl [7] contributed to our analysis of these issues. James Cameron's visual storytelling serves as a paradigmatic alternative, a sort of artistic re-imagining of Melville's textual narration, preserving its main dilemmas and incorporating them into modern cinematic and ecological discourse. The peculiarities of such intermedial transformation are surveyed with the help of prolific ideas of French philosophers Gaston Bachelard [8] and Gilles Deleuze [9].

Research design and methods. Given the specific character of our investigation, comparative and historical approaches as well as methods of receptive aesthetics and ecocriticism are applied in the course of investigation. Simultaneously, the intermedial comparison of *Moby Dick* and *Avatar: The Way of Water* helps to survey the dynamics of ecological thinking in its shift from anthropocentric to hylozoistic ideas. Special attention is also paid here to the principles of blue ecocriticism which extend the frames of traditional environmental criticism by emphasizing the vitality of oceanic world in the context of its aesthetic, philosophical, and ecological messages.

Setting the goals and tasks of the article. This study aims to analyse the novel "Moby Dick" and the film "Avatar-2" through the prism of blue ecocriticism, focusing on the interconnection of human and marine ecosystems. One of the objectives of this work is to reveal the continuity of ethical and philosophical tradition in American culture.

The outline of the main research material. In December 2022 American epic science fiction film directed and produced by James Cameron was released for wide public. Being a sequel to *Avatar* (2009), it required quite a good lapse of time to find its way to the screen. The epic holds viewer's attention not only because of fabulous scenes and miraculous details. The whole range of visual effects was brilliantly demonstrated in its prequel which stirred imagination by its rich colour scheme as well as extraordinary aesthetics of characters and representatives of flora and fauna. To our mind, the sequel even enhances the impressionistic effect of the first part of *Avatar* as it reveals the ability to generate powerful impulses of empathy to the aborigines and aquatic world of Pandora and poignant hatred to newcomers. At the same time, the audience immediately feels that everything occurring on the screen directly addresses our realities, thus deepening involvement into the action itself. The film over, the splash of viewer's emotions gradually grows into thoughts and dwellings over the problems raised here. And they are quite numerous: the urgent need to preserve our much suffered planet, commercial greed, moral pathology, violence as *modus vivendi*, family values, moral dignity and so forth. All these things are on the surface, they are fairly well understood, and what saves them from being naive or even trite is logical correctness of their artistic articulation. Philosophical basis in this film is being perceived gradually, before its kinship with other ideas, observations and concepts, piled up in the universal treasury of human experience, comes to the fore and becomes evident.

Re-evaluation of these ideas leads to understanding of new tendencies in mass culture and profound changes in its depths from the goals of mere entertainment to realisation of our responsibility for the destinies of Earth civilization. The epic introduces original mythology and philosophy. Yet, we may survey even deeper roots of some basic messages of *Avatar: The way of water*. Following the traditions of primitive animism, the representatives of naive materialism believed that 'psychic' is a characteristic feature of the whole physical world. If the whole Nature is moving, it means that it lives, since the motion itself was ascribed to psychic primary source. In other words, the Nature is alive. This idea permeates the teachings of some ancient Greek, Indian and Chinese thinkers. Usually this type of philosophical outlook is defined by the term *hylozoism* which in translation from the Greek means *living matter*, *living substance*. On the initial stage of budding philosophical thinking such notions as alive and dead, psychic and physical were perceived not as opposites but some organic unity.

Nowadays, the ideas of hylozoism received a new impetus in ecocriticism and blue ecocriticism, focused on marine problems as the most urgent for humankind to solve. As it is formulated by

S. Dobrin, the representative of blue ecocriticism, “the ocean can be a strange place, an alien place, a wild place. Historically, we cast the ocean as the wildest nature, the untameable, and the unpredictable. But, in the same breath, we cast the ocean as a place of salvation. Contemporary environmental conversations and some oceanographic discussions describe the ocean as the place from where human salvation will likely emerge in the wake of environmental destruction” [4, p. 1]. Dobrin refers to some thoughts expressed by ecologist T. Morton in his article ‘*Ecology without Nature*’: “Ecological writing keeps insisting that we are ‘embedded’ in nature. Nature is a surrounding medium that sustains our being” [4, p. 140]. In the same vein David Abram, philosopher and ecologist, proposes a more personal approach to the above problem in his new form of hylozoism rooted in the phenomenology of sensory experience. Basing himself upon contemporary cognitive and natural science, he puts forward his version of cosmology in which matter is alive. Mankind should respect this world of plants and animals, valleys and mountains, rivers and oceans surrounding us. The echo of this idea is also evident in Sidney Dobrin’s epigraph to his work *Blue Ecocriticism and the Oceanic Imperative*: “When my brothers and I were young, my mother stood with us on the beach facing the ocean and introduced us: This is the ocean. Respect her, and she will treat you well. Disrespect her and you will face rage like you cannot imagine” [4].

Present ecological situation is so grave that D. Abram can’t avoid irony when he tries to find a solution: “We’d best keep our arguments girded with statistics and our thoughts buttressed with abstractions, lest we succumb to an overwhelming grief-heartache born of our organism’s instinctive empathy with the living land and its cascading losses. Lest we be bowled over and broken by our dismay at the relentless devastation of the biosphere” [3, p. 17].

Avatar 2 is, in essence, an artistic return to hylozoistic outlook. The old concept of human being as the paragon of perfection, the king of Nature, has already turned into anachronism. H. Melville in his novel *Moby Dick or the White Whale* lucidly hints that such a concept is rather doubtful. This moment becomes the cross point between the modern film epic and the book of the middle of the 19-th century. Drawing on his own whaling experience Melville goes beyond the limits of its commercial pragmatism, makes an attempt to perceive genetic nature of human communication with the sea. First and foremost, the American Romanticist tried to study “the existence of high powers” in their immanent essence, analyse the character of their influence on human beings, and outline at least the contours of transcendental phenomena. Yet, it was philosophical profundity of the book that became the stumbling block for numerous Melville’s contemporaries to comprehend this masterpiece adequately. Its avant-garde message was fully understood much later, long after his death.

In the 20-ies of the XX century, the novel saw the revival of interests of readers, critics, and scholars. The whole complex of ideas in this work and its narrative structure are inseparably intertwined with the elements of water which became not only the existential background of *Moby Dick* but also a subtle instrument of delving into the psyche of its characters. Artistically and professionally convincing details, a wide circle of associations, allegories and symbols helped the author to create an impressive landscape of events which stirred and provoked readers’ imagination. Receptive aesthetics of the water element in the novel is very much reminiscent of *Avatar 2*, though, of course, there exists rather substantial difference: in the novel the ocean is cold and severe while in the film it is at the same time bright and full of danger. The boundless aquatic space frightens and attracts like a magnet. It’s impossible to overcome or tame this fluid universe, the only way to survive in this milieu is to get in love and merge with it. Thales of Miletus, by the way, claimed water to be “the beginning of all things”, and the Cosmos for him was “alive and full of Divine powers”. In this sense the very choice of the name “Avatar” is rather grounded from different points of view. On the one hand, it is reference to our contemporaneity, with its video and internet games, on the other – to our civilizational past, as a Hinduism manifestation of a deity or a released soul in a bodily interpretation. But there can be found still another precondition for such a name, which is closely connected with the archetype of water. G. Bachelard in his work *Water and dreams* points out with reference to the idea of Swiss nineteenth

century scholar J. J. Bachofen that “the vowel ‘a’ is a vowel of water. It dominates in such words as aqua, apa, wasser. It’s a phoneme of world creation with the help of water. It is this ‘a’ that defines initial matter. With this letter the poem of Universe begins. This is the letter of soul’s rest in Tibetan mysticism” [8, p. 215].

Thus, following this idea, the name ‘Avatar’, having the only vowel ‘a’ repeated three times, is fully adequate to the second part of the film’s title – ‘the way of water’. From the point of view of cinematography the image of water in *Avatar 2* corresponds to all the requirements of this art. According to Gilles Deleuze, “it is firstly because water is the most perfect environment in which movement can be extracted from the thing moved, or mobility from movement itself” [9, p. 77]. French philosopher claims that ‘this is the origin of the visual and auditory importance of water in research on rhythm’ [9, p. 78]. Professional filming of this environment, visual, acoustic, and rhythmical at the same time, predetermines lasting aesthetic pleasure. As S. Dobrin explains: “Sight, and by association image and the visual, is physiological and interpretive, material and conceptual, technological and natural’ [4, p. 177]. We may attribute to this enumeration the notion *psychological*, since our perception of this sight (image) is very important, as it revokes not only aesthetic emotions but ethic ones as well.

Watching the film frees the spectators from the necessity to generate intertwined sets of images. They are already created by film makers. That is why the audience simply enjoys the artistic produce. But reading the novel requires attention, concentration, and efforts to turn the word into an image-motion. What complicates the task of reading the text of *Moby Dick* is the fact that its narrative line is blurred and constantly interfered with numerous diversions and deviations of informative character: details of whale’s anatomy, peculiarities of their processing, the methods of whale-hunting, philosophic considerations, parables, and dwellings on the destinies of mankind. And all this is depicted against the background of seascapes, powerful, severe and implacable, charged with enormous emotive and poetic potential which attunes the readers to a solemn liturgy of the elements. In chapter ‘*Symphony*’, for example, the ocean is delineated in poetic and lyrical undertones, in others – with a domination of philosophical or psycho-metaphoric categories, as vulnerability of an ocean of human soul, the existence of which was mentioned by Hellenistic Platonist philosopher Plotinus (c.204/5-271 AD). However paradoxical it may seem, this fuzziness and blurriness as well as informative overloading of the narrative line helped to create a prolific basis for its intermediary challenge, triggered the idea of its artistic re-interpretation in the epoch of new technologies and vast opportunities of computer graphics.

Melville’s text combined different strategies within the frames of a complex narrative structure, in which self-sufficient and authentic plots are interconnected, the main line being that of ‘Ahab – Moby Dick’ as it releases “great impulses of energy imparting dynamics to all other compositional blocks of this novel” [10, p. 7]. In *Avatar: The way of water* this line corresponds to the line ‘Quaritch – Payakan’, and hunting Payakan becomes the culmination of this epic. If we compare Ahab and Quaritch as the first components of the main narrative lines in the novel and the film we’ll be able to see quite a lot of similarities between these characters. Both of them are monolithic in their all devouring passion, all their actions and deeds are directed towards one goal – to exterminate their enemy. Both of them become the carriers of some mission. Ahab declares to Starbuck: “Ahab is always Ahab” [11, p. 524], claiming that his biblical name isn’t only his essence, but also mission laid on him in advance. Riotous captain says about himself: “I disobey my God in obeying him” [11, p. 527]. His aggression as if prescribed to him from above. He is a messenger of Destiny. “This whole act’s immutably decreed. It was rehearsed by thee and me a million years before this ocean rolled. I am the Fates’ lieutenant; I act under orders” [11, p. 524]. For Melville such anthroponymical precedence testified to his breakthrough to cognitive nihilism, understanding of transcendentalism not in narrow frames of Christianity, but within much wider paradigm of ontology, as a realization of the fact that there may be quite a different order, unknown to us, and including some phenomena which surpass existing religious categories and principles.

To some extent, Quaritch, a recombinant, implanted with the memory of a deceased Colonel Miles Quaritch, may be regarded as a cinematographic replica of Melville's Ahab. The pivot of his memory is hatred and unsurpassed desire to revenge. Though Quaritch's enemy is not a whale but Jake Sully, a blue-skinned humanoid. Quaritch wants to lure Jake out and with this purpose he gives order to kill whales – Tulkuns. In Cameron's film Quaritch's name, as well as Ahab's, becomes precedent as it incorporates all the psychological features of Colonel Quaritch Miles from a prequel "Avatar". This name personifies the predetermined character of recombinant's further behaviour. But here this precedence corresponds not to the transformed biblical content but to the idea of a substantial gap between technology and ethics: one can enliven the person's memory and his consciousness but can't improve it.

We may observe even greater resemblance between Moby Dick and Payakan. Both whales are considered to be dangerous killers, though such an attitude is gradually changed in the novel and in the film. It is claimed, that Melville borrowed the name Moby Dick from the article of J. N. Reynolds 'Mocha Dick: or the white whale of the Pacific', published in magazine *The Knickerbocker* in 1839. American editor and explorer gathered information about an albino sperm whale slain in 1838 after he came to rescue of a distraught cow whose calf had been killed by the whalers. There are two versions of the name Mocha. The first is explained by the fact that this white whale was first encountered off Mocha Island sometime before 1810. The second is connected with Peruvian cult and Mocha is mother's name which symbolizes the light essence. In such a context Dick is associated with father's nature and reveals dark essence. Thus, the mysterious white whale was regarded as a mixture of two essences – Good and Evil. However, the whale in Melville's novel is not aggressive; he rather reflects Ahab's aggression and hatred what testifies to emblematic character of his white colour. We may interpret Moby Dick as personification of author's desire to avenge all those who participate in merciless slaughter, called whaling. Starbuck, for example, accuses Ahab in madness, as it is he who pursues Moby Dick, and not the opposite. Here we feel implicit undertones of Melville's empathy to whales.

Payakan, an analogue of the White Whale, also differs from other peaceful Tulkuns (whale-like species). He has broken the law in his attempt to avenge the whalers having killed his mother. He is an outcast and is considered to be dangerous by so-called aquatic Metkayina clan of Pandora. But despite such attitude of reef people this Tulkun-criminal saves the life of Lo'ak, Sully's second son, and befriends him. This detail reveals deep affinity with Melville's main personage through the concept of human perception, which in reality can be completely inadequate. However paradoxical it may seem, this inadequacy may be understood through the element of mystery, which was subtly introduced by American Romanticist and later developed in *Avatar 2*.

Melville delineates the whales as mystical, mysterious creatures, monstrous Leviathans, living in the depths of the Ocean and symbolizing the spirits of Nature. In chapter 68 the peculiarities of Cachalot's skin are described in all the details. It is mentioned here that it is marked with some special signs which cover not only the upper transparent film of whale's skin but as if are scratched on the cachalot's bones. Ishmael, the narrator of the novel, thinks that these signs can be regarded as hieroglyphs. Later the author states that he himself saw hieroglyphs on the backbone of a whale skeleton exhibited for worshiping by aborigines on one of the islands. These hieroglyphs refer to ancient Egyptian civilization. It is mentioned in the book that "the sperm whale from the point of view of physiognomic is a Sphinx" and what unites cachalot with sphinxes is "the silence of pyramids" [11, p. 335]. It is also emphasized in the book that the White whale personifies some primordial spirit which had existed long before Prometheus. Ishmael is impressed by the power and grandeur of Moby Dick and perceives his whiteness not as *morbidity* but a miracle. The White whale springs out of water like a "Grand God" whose marble body for a definite moment bends like "the ark of Virginia bridge" and this white brightness is extraordinary beautiful "against the dark blue background of the sea" [11, p. 512]. He is like an incarnation of some transcendental power. We may agree with Ameri-

can scholar Charles Coale who claims that Melville used Egyptian images to underline “inscrutability of human being and the surrounding world” [6, p. 29]. The white whale becomes the symbol of such inscrutability. To our mind, Moby Dick is ‘*morbidity*’ because he seems to be morbid, but his true nature can’t be comprehended.

The same idea is evident in Cameron’s film. Here the Tulkuns are also regarded as mysterious creatures. Norm Spellman, the scientist, points out that Tulkun’s intellect surpasses that of human beings. These creatures are ancient and mysterious and Lo’ak notices some strange drawings reminiscent of hieroglyphs on Payakan’s skin. And a bit later, when he wants to find out the reason of his refuge, Payakan opens for him the entrance to his belly, where in complete darkness the boy sees burning hieroglyphs which help him to install mental connection with tulkun’s memory [12].

It is symbolic that it is Payakan who helps Jake and aquatic clan to defeat the invaders. Like Moby Dick he attacks the main whale-hunting boat and liquidates the majority of soldiers and whalers. Thus, the image existing in human perception is completely disproved. The whale-killer gets quite a new interpretation and acquires features of a patriot as he assists the reef people to defend their life space. Having come through the stages of exile and fighting, Payakan frees himself from his criminal status. And this fact is a substantial contribution to Melville’s concept of this image.

One more important link between the book and the film is the purpose of hunting whales / tulkuns. It is business interest, super profits. Melville’s attitude to this process is ambivalent. It is both sin and commercial reality. On the one hand, to kill a whale means to annihilate a whole world; on the other – to obtain a great number of products useful for people. In the nineteenth century whale hunting was a dangerous undertaking, a challenge to the powers of nature, nearly a heroic deed. But it was commercial profit that made the basis of this heroism. That is why the writer accentuates the profound incompatibility of whaling and Christianity, and in his dwellings he constantly returns to this problem. In *Avatar: The way of water* business goals of ‘tulkuning’ acquire even much more disgusting forms. First, because they slay Tulkuns with only one purpose – to extract anti-aging serum, bringing mega profits as only the richest can afford to buy it. Second, because they kill Tulkun mother with a small Tulkun. And this mercenary act arouses a huge wave of hatred to invaders, greedy and merciless, with degenerative features, killing majestic and wise creature, completely defenceless. Not only this episode but many others create unique dramatic field, and the source of this powerful device is Manichean idea of constant fighting of Light and Darkness, universal Good and Evil. In this sense we may refer to G. Bachelard who believed that “for the material element to engage the whole soul there must be a dual participation – participation of desire and fear, participation of good and evil; peaceful participation of white and black” [8, p. 23].

Thorough analysis of these two works allows considering not only environmental issues, but human problems as well. Here we may speak about existential trends in psychology, relating to the search for sense of life. A well-known Austrian psychologist Viktor Frankl is convinced that: “man’s search for meaning is the primary motivation in his life and not a ‘secondary rationalization’ of instinctual drives” [7, p. 121]. He is sure that nowadays psychotherapists deal, in essence, not with frustration of the pleasure principle “on which Freudian psychoanalysis is centred”, and not with frustration of the “will to power on which Adlerian psychology, using the term striving for superiority is focused” but with the frustration of existential needs. Today more patients suffer from a profound feeling of loss of meaning, sense of life, conjugated with feeling of emptiness, which is why Frankl is speaking about ‘existential void, vacuum’. Both the book and the film, each in its own style, give the direction for searching the remedy: to overcome this danger of depression and despondency one has to plunge into the depth of harmonious relationship with nature, and, by doing so, to regain the stamina of life, its joy and the sublime pleasure.

We may trace certain implications of this idea in Melville’s novel through the character of Ishmael, the protagonist and at the same time the narrator of the main line. Biblical Ishmael, according to the text of the Bible, does not belong to God elect people. What concerns his fictitious counterpart, he

after the crash of “The Pequod” is saved by the crew of the ship “The Rachel”. We know that Biblical Rachel belonged to God elect people. This fact is rather significant, as the author as if presents his hero with the prospect of divine salvation. We may regard this plot line as Gospel of Ishmael since his salvation may be understood not only as physical one, but spiritual and existential as well.

In contrast, the protagonist of the film obtains not religious but ontological salvation when he is accepted to the community of aquatic Metkayina clan of Pandora [12], and his life cycle gets a new perspective. At first, sea civilization seems hostile and inappropriate milieu for Jake and his family who must adjust themselves to this fluid substance. But as mankind came out of ocean, and humans consist mainly of water, they are, in essence, the drops of ocean and that is why this universe becomes their home, their “Paradise regained”. Their return is like the return of a prodigal. Thus, the water frontier in the novel and the film is a complicated road to a new global ethics.

Conclusions. Some thoughts and ideas of American Romanticist outrun his time and broke into the space of a new informational epoch, finding fertile soil in contemporary cinematographic milieu. Nowadays, information sphere turned into original social reality which quickly increases in scale and scope, changing the content of history. In Melville’s times one couldn’t even imagine such things. Nevertheless, his artistic insight helped the writer to feel the essence of global communicative perspective for mankind which corresponded to boundless space of human soul. He united the human ocean with the ocean of Nature and involuntarily created qualitatively new universe with its own laws, a nineteenth century replica of Internet, where it’s possible to travel instantaneously changing the portals. The intermedial comparison of these two works reveals dynamics of ecological consciousness in its shift from a critique of industrial anthropocentric view of natural surroundings to a post-industrial ecological ethics. Melville’s environmental perception is convincingly developed by James Cameron and his colleagues. Yet, the questions of real comprehension are sorted out by film directors in a different way. It is not an attempt to demonstrate futility of attacking the Nature, as it is emphasized by Melville, but it is the idea of unification with it. And in such a situation the responsibility of people for everything around them acquires major attention. As it is accentuated by a well-known French palaeontologist and philosopher P. T. de Chardin: ‘Man is not the centre of the universe as once we thought in our simplicity, but something much more wonderful – the arrow pointing the way to the final unification of the world in terms of life’ [5, p. 224]. He claims that one of such ways of unification is “all-embracing love” which helps to feel oneself a part of totality, harmonious and beautiful. To conceive this dynamic substance human beings should exploit their sensory experience, disclosing a „material field that is animate and self-organizing”.

BIBLIOGRAPHY:

1. Global environment outlook GEO-6. Summary for policymakers. United Kingdom: Cambridge University Press. 2019. 28p. URL: <https://www.unep.org/resources/assessment/global-environment-outlook-6-summary-policymakers> (access date 24.06.2025).
2. Johansson S. A. Why Art? The Anthropocene, Ecocriticism, and Adorno’s Concept of Natural Beauty. *Adorno Studies*. 2019. Vol. 3, Issue 1. pp. 65–68.
3. Abram D. *Becoming Animal: An Earthly Cosmology Pantheon*. N. Y: Vintage books. 2011. 293 p.
4. Dobrin S. *Blue Ecocriticism and the Oceanic Imperative*. Routledge Environmental Humanities. 2021. 255 p.
5. Chardin P. T. *The phenomenon of man. Modern thought*, 1959. 314 p.
6. Coale S. C. In *Hawthorne's Shadow. American Romance from Melville to Mailer*. The University of Kentucky Press 1985. 245 p.
7. Frankl V. *Man’s search for meaning*. Revised and updated. N.Y. : Washington Square Press. 1984. 224 p.
8. Bachelard G. *L’eau et les rêves. Essai sur l’imagination de la matière*. Paris: Librairie José Corti, 18 réimpression, 1942. 229 p.
9. Deleuze G. *The movement-image*. Cinema /trans. H.Tomlinson and B. Habberja. University of Minnesota Press. 1997. 264 p.

10. Gorenko O.P. The mysteries of the White Whale. Introduction. / H, Melville. Moby Dick or the white whale. Kharkiv: Folio.2008. pp. 3–16. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Herman_Melville/Mobi_Dik_abo_Bilyi_kyt_vyd_2008.pdf (access date 24.06.2025).
11. Melville H. Moby Dick or the white whale. New American Library. 1961. 544 p.
12. James Cameron's film "Avatar: The way of water". December 2022.

Дата надходження статті: 08.07.2025

Дата прийняття статті: 12.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 81'253:005.745]:378.016-057.86

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-4>

**THE MECHANISM
OF EFFECTIVE CONSECUTIVE INTERPRETING**

МЕХАНІЗМ ЕФЕКТИВНОГО ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Daineko V. V.,***orcid.org/0009-0009-5480-9124***

*Candidate of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Foreign Languages
at the Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Hryshchenko M. V.,***orcid.org/0009-0007-1171-8893***

*Lecturer at the Department of Foreign Languages
at the Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Rozhkova M. H.,***orcid.org/0000-0002-0891-8225***

*Associate Professor at the Department of Foreign Languages
at the Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Consecutive interpreting is a key element of professional translation, playing an important role in diplomacy, business, law and education. Despite its widespread use, the field suffers from a lack of structured methodologies, standardised training programmes and up-to-date materials. This review examines the theoretical and practical aspects of consecutive interpreting, with a focus on interpreting techniques, cognitive processes, and training approaches.

Two main methods of interpreting are analysed: formal-symbolic, which preserves the syntax of the original, and semantic, which focuses on conveying meaning. The advantages and limitations of each method are compared in different contexts, particularly when working with specialised topics. Special attention is paid to note-taking techniques that facilitate memorisation and recording of key information.

The review emphasises the importance of rhetorical skills and communicative adaptation to ensure the naturalness and persuasiveness of the translation. Particular attention is paid to the role of background knowledge, situational awareness, and the interpreter's ability to work with linguistic and cultural nuances that affect accuracy and effectiveness.

The study justifies the need for structured interpreter training programmes with a focus on practical exercises, cognitive skills development, and real-world application. Effective training should cover not only language skills but also strategic skills for confidently handling complex communication situations. The review calls for further research into the cognitive mechanisms of consecutive interpreting and the development of new teaching methods and resources to improve the quality of professional training for interpreters.

Key words: consecutive interpreting, semantic translation, paragraph-phrase interpreting, translation notation, translation methodology, interpreting challenges.

Послідовний переклад є ключовим елементом професійного перекладу, що відіграє важливу роль у дипломатії, бізнесі, судочинстві та освіті. Попри широке використання, галузь стикається з дефіцитом структурованих методологій, стандартизованих навчальних програм і сучасних матеріалів. У цьому огляді

розглядаються теоретичні та практичні аспекти послідовного перекладу з акцентом на перекладацькі техніки, когнітивні процеси та навчальні підходи.

Аналізуються два основні методи усного перекладу: формально-символічний, що зберігає синтаксис оригіналу, та семантичний, орієнтований на передавання змісту. Порівнюються переваги та обмеження кожного методу у різних контекстах, зокрема під час роботи зі спеціалізованою тематикою. Окрема увага приділяється технікам нотування, які сприяють запам'ятовуванню та фіксації ключової інформації.

Огляд підкреслює важливість риторичних навичок і комунікативної адаптації для забезпечення природності та переконливості перекладу. Особлива увага приділяється ролі фонових знань, ситуативної обізнаності, а також здатності перекладача працювати з мовними та культурними нюансами, що впливають на точність і ефективність.

Дослідження обґрунтовує необхідність структурованих програм підготовки перекладачів із фокусом на практичних вправах, розвитку когнітивних навичок та застосуванні у реальних умовах. Ефективне навчання повинно охоплювати не лише мовні, а й стратегічні навички для впевненого вирішення складних комунікативних ситуацій. Огляд закликає до подальших досліджень когнітивних механізмів послідовного перекладу та розробки новітніх методик навчання й ресурсів для підвищення якості професійної підготовки перекладачів.

Ключові слова: усний послідовний переклад, смисловий переклад, абзацно-фразовий переклад, перекладацька нотація, методологія перекладу, перекладацькі труднощі.

Statement of the Problem. Despite the growing popularity of simultaneous interpreting, consecutive interpreting (including off-the-page interpreting) is still the most common type of professional translation activity, and the most popular type of translation used in foreign language teaching and translation.

Consecutive interpreting serves negotiations of various levels and ranks, ranging from discussing the situation with a small company's business associate to diplomatic negotiations and negotiations between heads of state.

Nevertheless, there is currently a shortage of textbooks and even training manuals on consecutive interpreting. Some of the existing ones either incorporate consecutive interpreting as a non-independent discipline in the interpreting course, or are purely theoretical and of little practical value, or are simply collections of texts for translation with the recommended expressions attached.

This very situation needs to be improved as we believe that consecutive interpreting constitutes a separate and rather independent discipline with its own subject, methods and practical techniques which fully justify the separability of consecutive interpreting as an independent training course.

The above explains our attempt to at least partially fill the existing gaps in the teaching of consecutive interpreting and offer an article on this discipline, which should be mastered by students at language universities and faculties.

Analysis of Recent Studies and Publications. The authors reference a range of contemporary works on translation and interpreting, including theoretical and practical manuals (e.g., Newmark P. [1], [2], Venuti L. [3], [4], Kornakov P. [5], Miram G. [6], [7], [8], [9]), and point out that many scholars acknowledge the lack of clear methodology for interpreter training. Criticism of current teaching approaches is widespread – such as the mistaken conflation of translation with foreign language teaching, over-reliance on vocabulary memorisation, and using written translations as models for interpreting exercises. Constructive alternatives, however, are rarely proposed. The article refers to Kornakov's recommendations for practical, professionally relevant exercises and emphasizes the importance of learning in non-ideal, realistic settings. Overall, while recent studies raise valid critiques, the field is still in search of systematic, practical methodologies for training interpreters.

Purpose of the Study. The main purpose of the study is to partially fill the existing gaps in the teaching of consecutive interpreting and to provide an article that focuses on practical, applicable aspects of the discipline. The authors aim to outline the theoretical foundations, main interpreting techniques (formal-symbolic and semantic methods), cognitive mechanisms, and note-taking strategies required for effective consecutive interpreting. The article is intended as a useful supplement for

standard university courses in translation and interpreting, targeting both students and practitioners. Ultimately, the study seeks to justify the need for structured, practice-oriented training programmes that address real-world conditions and develop both linguistic and strategic skills for interpreters, thereby elevating the quality of interpreter training and professional development.

Presentation of the Main Material.

Consecutive interpreting tools

Let us consider the conditions for performing consecutive interpreting which is the interpretation of a text after listening to it, regardless of its length.

Given a certain peculiarity of the approach, a separate type of consecutive interpreting is considered to be paragraph-phrase interpreting. In bilateral consecutive interpreting, the paragraph-phrase form is quite common.

In general, consecutive interpreting implies that, one party to a communication C1 sends a message in a certain language L1 to a translator T, who converts this message into a semantically equivalent message in another language L2 and sends it to the other party to the communication C2.

In bilateral consecutive interpreting, the direction of sending a message is reversed at regular intervals – from C2 to C1 – and, accordingly, the languages of translation are changed too.

The length of the message sent can vary widely: from a single sentence, paragraph or phrase (paragraph-phrase form) to a whole text consisting of several (sometimes several dozen) phrases.

Bilateral consecutive interpreting can be represented as follows:

$$C1, L1 \leftrightarrow T \leftrightarrow C2 L2$$

Among the most common definitions of translation, we can distinguish two that, in our opinion, best reflect the essence of this process, to wit:

The process of interlingual conversion or transformation of an oral or written text presented in one language into a text (oral or written) in another language.

The transmission of thoughts (feelings, emotions) expressed in one language by means of another [10].

In fact, there are two possible ways of translation, which some authors consider to be the only possible ones. Different translation scholars call the first way of translation symbolic, formal-linguistic, transformational or translation itself, and the second way represents – semantic translation, denotative translation or interpreting.

The question may arise which of the above two methods is used in consecutive interpreting:
in its classical form (unidirectional translation of an entire large text);
in paragraph-phrase translation.

The paragraph-phrase approach is essentially a word-for-word translation, which can be described as follows:

$$T1 \rightarrow Tr \rightarrow T2,$$

Where T1 and T2 are the source and target texts, and Tr is a regular transformation.

Unlike paragraph-phrase translation, the semantic translation of a whole text is performed as follows:

the translator listens to the text in language 1 (T1) and perceives its content (C1);

converts the semantic content of the text in T1 into the content for the target language (C2);

transmits the new semantic content (C2) into language 2, i.e. generates the translation text (T2) according to the following scheme:

$$T1 \rightarrow C1 \rightarrow C2 \rightarrow T2$$

At the same time, there are inevitable differences between the meanings C1 and C2, as well as between their linguistic embodiments T1 and T2, due to semantic losses in translation; objective differences between the source and target languages in grammar, stylistics, rhetoric and lexical-semantic compatibility [6].

It is very important to understand that while attempts are made to preserve the form of the original in written translation, such an approach is inaccurate for oral translation for two reasons:

firstly, because the language form (rhetoric, stylistics, grammar) of the translation must differ from that of the original,

secondly, because the rhetoric of written speech differs from the rhetoric of oral speech in the target language.

Therefore, from the two translation schemes:

1.

T1 → UNDERSTANDING OF THE CONTENT AND FORM OF THE ORIGINAL
→ SELECTION OF MEANS OF CONVEYING THE CONTENT AND FORM OF THE ORIGINAL → T2

2.

T1 → UNDERSTANDING OF THE CONTENT OF THE ORIGINAL → CHOICE OF MEANS OF CONVEYING THE CONTENT → T2

in oral translation the second scheme should be chosen, to avoid preserving the form of the original.

In interpreting, one should use the form of oral communication (rhetoric) of the target language.

The rhetoric

Rhetoric includes an adequate style (as a certain set of lexical and syntactic means) and the most used communication forms.

The first theorists and practitioners of rhetoric, Aristotle and Cicero, put forward the idea that the main goal of the speaker is not to reveal the truth, but to persuade through the probable. An interpreter should take the second part of this thesis into account and speak convincingly using the most probable (i.e., the most used) expressions [1].

It should be noted that in consecutive interpreting, for example, dialogues should not be translated literally and in detail, because the style should be more conversational, and this implies a different rhetoric (as a set of expressions to convey this content). The rhetoric for conveying this content is different in English and Ukrainian.

When translating in writing, the translator strives to preserve the form of the original, which should never be done in interpreting.

Oral interpreting is much shorter and contains many more omissions and discrepancies with the original, both in content and, especially, in form.

Nevertheless, the main semantic and – more importantly in the case of interpreting – pragmatic content of the original is conveyed in the interpreting through the use of linguistic expressions adequate to the colloquial style of the Ukrainian language, understandable to the addressee due to their common usage.

Consecutive interpreting is much more influenced by the translation situation and background information [3].

Interpreting of the source text

As already noted, consecutive interpreting can be performed in two ways – formal-symbolic and semantic.

With the formal-symbolic method of translation, the syntactic (and, partially, lexical and semantic) structure of the original is reflected in the interpreter's memory and preserved in the translation, with only minimal transformations being made, determined by the differences in the grammatical and lexical systems of the languages involved in the translation [6].

At the same time, in consecutive interpreting using the semantic method, the syntax of the source text is almost completely lost, and the translation is based on the content structure of the predominantly syntactic type, which is reflected in the translator's memory after listening to the source text.

To derive such a content structure from the syntactic structure of the source text, the interpreter must first perform semantic fragmentation of the source text and then translate

the resulting text fragments into a conventionally asyntactic form. In other words, during consecutive interpreting, the source text is initially stored in the translator's memory as separate semantic segments [11].

Typically, semantic segments are stored in the translator's memory or in the translator's shorthand either in the form of conditional «theme-rheme» structures or in the form of unrelated prepositional and prepositionless noun or verb constructions.

Thus, during consecutive interpreting using the semantic method, the source text is stored in memory in a predominantly asyntactic form. When generating a translation text, the translator connects conditional structures in compliance with the syntax rules of the target language. At the same time, it can be argued that with the formal-symbolic method, the source text is most often stored in memory in the source language.

In addition, it can be argued that in the process of understanding modern English (and subsequent translation), the emphasis is increasingly shifting from perceiving a statement based on the content of its components (individual words) to reconstructing the content of the whole statement based on keywords, situation and background knowledge. In other words, both understanding and translation are based on a reduced, mostly asyntactic representation [7].

Notation

Consecutive interpreting of a long speech can only be performed if the interpreter has notes allowing him or her to recall the semantic and (preferably) pragmatic content of the translation text. Such notes are referred to as translation notation and must be made in compliance with certain rules, which are given below.

Rule one. Selection of information for the translation text construction.

Information from the listened-to text should be recorded within semantic segments, either by key (most significant) or by salient words. By 'salient words' we mean words that stand out because of their extraordinary nature and are closely associated with the content of the original.

During notation, the necessary minimal transformations and generalisations are carried out. When translating, the text of the recording is expanded semantically.

Rule two. Abridged recording.

Abbreviations are made either by dropping the endings of words to a meaningful base, or by using alphabetic and/or alphanumeric abbreviations or omitting vowels in words. It should be noted that the semantic redundancy of vowels in some languages (Arabic, Hebrew) allows them to be omitted even in printed texts in these languages.

Rule three. Layout of information.

Information from the source text should be arranged by semantic segments, vertically, one segment under the other, in a 'column'.

Some translation works recommend the use of a particular italics or symbolic notation in translation notes. Let us share our ideas on this matter.

A special symbolic notation is, in fact, another language (code) that will complicate the already difficult work of an interpreter. An insufficiently mastered symbolic notation can be a source of errors. The optimal, centuries-tested symbolic notation of a language is stenography. Is it worth using imperfect and incomplete translation notation systems? [12]

Based on the above considerations, we believe that an interpreter should either use stenography, having previously mastered it thoroughly (in fact, this means learning another language), or develop his or her own system of notation. Over the years with the experience gained in interpreting, this system will become familiar and easy to use.

Nevertheless, when developing an individual system, it is advisable to consider some recommendations. It does not really matter which language you record in (source or target) – some 'venerable' translators use a meta-language for writing – a combination of both languages, numbers, Greek letters, etc.

There is no point in writing down obvious things that the background information or the translation situation will tell you anyway, for example, if you are translating an English speaker and he is talking about the country's GDP, it is irrational to write 'eng. GDP' [8].

Translation notes should differ from shorthand or lecture notes primarily in that not everything should be written down and, more importantly, you should write down not words, but generalised ideas expressed by the speaker, relying on your memory when developing the notes.

Separate semantic groups («subject-predicate-adjective» groups, "theme-rheme" structures) should be written down in the order of their development during translation, one group under the other in a 'column' in the middle of the notebook. Modalities (modifiers) can be written in the margins to the left and right of the group [2].

You should not start taking notes immediately at the beginning of the speaker's speech – you should briefly express the completed thought.

Communicative aspect

The communicative theory of translation treats translation as a special communicative act, the participants in which are the 'message sender', the 'intermediary' and the 'message receiver'. The message is a text sent in one language and received in another, while the function of the intermediary (i.e. the translator) is to interlingually transform the message.

The specificity of translation as a communicative act is that for the 'message sender' and the 'message receiver' it is a monolingual communicative act (everyone speaks one language), while for the 'intermediary' it is communication in two languages [10].

Of particular importance for translation as a communicative act is the completeness and compatibility of the subject matter and language skills of the participants. In this case, it is customary to talk of the completeness and compatibility of the communicators' thesauri.

For example, the incorrect use of the tense form of a verb by one of the communicators (translator) leads to a distortion of the message sent to the recipient, and the omission of an unfamiliar term leads to unsuccessful communication (miscommunication).

Depending on the type of translation (written, simultaneous, consecutive), communication theory acquires some specifics, for example, for written translation, the breadth and uncertainty of the target audience of a written text are of particular importance, which puts forward special requirements for communication [8].

For the success of consecutive interpreting as a communicative act with a specific audience, both the characteristics of the user of the translation – the 'message recipient' – and the specific features of the 'message sender', for whom the translator is the audience, are particularly important. Moreover, both the completeness and specificity of their linguistic and subject thesaurus, as well as their psychological and phonetic specificity, are vital [3].

First, it should be noted that, despite the presence of an 'intermediary translator', psychologically, most speakers address their speech towards the audience for whom their language is native and who has the same background information as they do.

Even though speakers are aware of the presence (and sometimes the complexity of the task) of the interpreter, their true target audience is 'their own' (compatriots, colleagues) and therefore (mostly subconsciously) they speak 'for their own'.

This is most clearly expressed in the following features of the communicative act of translation.

Excessively fast speech, highly reduced pronunciation of sounds.

Hidden quotations and allusions to events, personalities, cultural realities of one's own country, language, and environment.

Such communicative inadequacy of the message for the translator (even if he or she is a complete bilingual) is almost always observed in one form or another, even in speeches by well-known political actors who seem to be speaking 'for translation'.

Consecutive interpreting should also consider the communicative and linguistic specifics of the reports, messages, and dialogues being translated. The translation task is to select adequate translation equivalents for the inventory of linguistic means typical for texts of different genres and styles [13].

It should also be borne in mind that in consecutive interpreting an interpreter always deals with oral speech, albeit often prepared in advance, which is characterised by syntactic parallels and repetitions, direct address and emphatic constructions, in which colloquial ellipses are frequent and inconsistency between sentence members is observed.

When translating appeal-oriented texts, it is especially important to consider whether the interpreter has managed to convey the same emotional impact on the audience as the original author intended [14].

Factors for effective consecutive interpreting

Consecutive interpreting is considered a slightly easier type of interpreting than simultaneous one. A consecutive interpreter has more time to think over the translation option and has the opportunity to have direct contact with the participants in the communication, but nevertheless, the interpreter performs a very difficult task.

The conditions under which a consecutive interpreter must work depend on several related factors: the type of consecutive interpreting – one-way or two-way; the form – paragraph-phrase or full text translation; and the method – formal-symbolic or semantic [9].

In the case of a semantic one-way interpretation of a whole text, the optimal time for perceiving the text for translation is one to two minutes. Of course, only an experienced interpreter can memorise and reproduce such a volume of verbal information without significant semantic loss, so it is recommended to record it using a proven and convenient (preferably self-developed) system.

The ability to memorise and reproduce information of this volume is acquired as a result of persistent training using special techniques and the accumulation of translation experience.

Bilateral consecutive interpreting is usually performed using the paragraph-phrase mechanism, with the text size to be memorized being small. The translation mechanism and the amount of memorisation are determined by the standard conditions of such translation – bilateral or multilateral dialogue at negotiations, during a discussion, or a press conference, for instance [11].

In addition, in the close and often tense atmosphere of a negotiation or discussion, there is often no time or opportunity to think about the version even more, to write it down, so a significant part of paragraph-phrase bilateral interpreting is done ‘on a roll’ in a formal-symbolic way [15].

Interrupting the person, you are interpreting and asking something is undesirable for ethical reasons, although a lot depends on the specific conditions.

One of the most common questions in this regard is what to do if you do not know or understand a word or expression. Firstly, practice and experience make such a situation less likely, and secondly, the redundancy of a natural language and the repetition and paraphrasing inherent in speech will allow you to understand what is being said and avoid an unfamiliar word.

A professional translator has to translate in various fields (military, aviation, chemistry, agriculture, medicine, veterinary medicine, communications, copyright, economics, etc.). Obviously, a true professional must have encyclopedic knowledge, but they cannot know everything [16].

However, a good translator can easily translate texts on unfamiliar subjects without a dictionary, although (within their limited thematic thesaurus) they perceive only the superficial meaning, while a specialist, listening to the translation, will perceive the special content (based on their full thesaurus).

The interpreter's general erudition and intuition play a significant role in translating a text on an unfamiliar subject [4].

Some translation researchers rightly point out the lack of a clear methodological basis for teaching translation. Often, translation teachers teach students a foreign language, mistakenly believing that translation is just a part of this discipline.

In particular, according to many translation researchers, the following approaches to teaching translation are clearly erroneous:

memorising new vocabulary;

written translations recommended as models for interpreting [17].

In the process of teaching translation, students should not be encouraged to learn new words.

Acquiring new vocabulary, especially word-for-word correspondences between the source and target languages, is the domain of foreign language teaching. Translation should be taught to people who already have a good command of a foreign language.

Ready-made written translations should not be used as models for teaching interpreting [18].

The translations given as models are written texts that have the style and rhetoric of the written language; interpreting should be taught with texts of different style and rhetoric.

Unfortunately, the criticism of existing approaches to teaching translation is rarely constructive – criticising existing methods, the authors do not propose other ones. Nevertheless, it makes sense to consider some methodological approaches and techniques that, in our opinion, deserve the attention of translation teachers.

Thus, written hereunder are some elements of the approach of P. Kornakov, one of the contemporary authors of interpreting teaching methods, whose methodological approach contains a few interesting recommendations, in particular:

Before starting a new exercise, explain to students its purpose and the possibility of practical application in their professional activities.

Sometimes it is advisable to substitute the vague concept of the benefits of an exercise with interest (for example, texts of exercises with interesting content).

Interpreters rarely work in ideal conditions, so it is useful to do exercises with distractions (noise, light, etc.).

It is important to define exactly what skills and abilities the student should acquire [5].

Conclusions. The article briefly discusses the peculiarities of teaching consecutive interpreting as an oral translation of a text of any length after listening to it, considering paragraph-phrase translation as its separate type.

There are two possible methods of translation. The formal-symbolic method is the process of interlingual transformation or transformation of an oral or written text in one language into a text (oral or written) in another language. With the formal-symbolic method of translation, the syntactic (and partially lexical-semantic) structure of the original is reflected in the interpreter's memory and is mostly preserved in the translation. On the other hand, the semantic method is the transmission of thoughts (feelings, emotions) expressed in one language by means of another.

The best way to translate large speech fragments (more than a paragraph) consecutively is through semantic translation. In this case, there are certain lexical elements that are translated at the formal-symbolic level within the general framework of the semantic method of consecutive interpreting.

It is worth noting that in paragraph-phrase translation, interpreters tend to use the formal-symbolic method in the case of short and structurally simple texts of colloquial style and non-specialist subjects, and, conversely, they often resort to the semantic method when translating longer and structurally complex specialist texts.

In a consecutive interpreting using the semantic method, the syntax of the source text is almost completely lost. Using the semantic method, the source text is first stored in the interpreter's memory in the form of separate semantic segments. Semantic interpretation is performed based on the content structure, mainly of the syntactic type, which is stored in the interpreter's memory after preliminary listening to the source text.

If the source text for consecutive interpreting is a text in the native language, the conditional syntactic structure is stored in the memory in the source language. The representation of the source text in the mother tongue is more detailed and contains more elements of formal-symbolic translation.

The translation should consider rhetoric as the optimal linguistic form of communication, which includes an adequate set of lexical and syntactic means and the most commonly used communicative

forms. When interpreting, it is recommended to use the rhetoric of the target language. However, the linguistic form of the translation should differ from that of the original, and the rhetoric of written speech differs from the rhetoric of oral speech.

An interpreter should speak convincingly using the most common expressions of the target language, making the most of the translation situation and background information.

Consecutive interpreting of a lengthy speech can only be performed if the interpreter has translation notations allowing them to recall the semantic and pragmatic content of the original. The information from the listened-to text should be recorded within semantic segments, either by keywords or by salient words. During notating, the necessary minimal transformations and generalisations are carried out. Interpreting involves the semantic unfolding of the text.

Translation notations differ from stenographic or lecture notes primarily in that they should not be written down in words, but rather generalised ideas expressed by the speaker and rely on memory.

Particular attention is paid to the completeness and compatibility of the participants' subject and language thesauri and their psychological and linguistic specificity, which is of particular importance for translation as a communicative act with a specific audience. Despite the presence of an 'intermediary interpreter', psychologically, most speakers address their speech towards an audience for whom their language is their native one and who has the same background information.

For the interpreter, the communicative inadequacy of the message is expressed in the following features of the communicative act: the speaker's speech is too fast; pronunciation of sounds is greatly reduced; hidden quotations and allusions to events, personalities, cultural realities of one's country, language and environment; as well as unusual and rarely used metaphors; jargon, professional slang and abbreviations.

Under such conditions, the interpreter's task is to select adequate equivalents for the inventory of linguistic means characteristic of texts of a certain genre and style, which are manifested against the background of the main vocabulary of the language.

Another difficulty of interpreting is evident in the objectively difficult conditions of its performance: the interpreter is in a tight time frame, has no access to external sources of information, nor can they consult or revise the translation. In the case of semantic one-way translation of an entire text, the optimal time for perceiving the text is one to two minutes.

Two-way consecutive interpreting is usually performed using the paragraph-phrase mechanism, and the size of the text to be memorised is small. The interpreting mechanism and the amount of memorisation are determined by the standard conditions of such interpreting – bilateral or multilateral dialogue at negotiations, during a discussion, or a press conference.

The interpreter's general erudition and intuition play a significant role in translating a text on unfamiliar topics. An experienced translator can easily translate unfamiliar texts without a dictionary, although (within their limited thematic thesaurus) they perceive only their superficial content, while a specialist listening to the text will perceive its special content too (based on their full thesaurus).

The remainder of the issues in question is beyond the scope of this article.

BIBLIOGRAPHY:

1. Newmark P. *Paragraphs on Translation*. Clevedon : Multilingual Matters LTD, 1993. 176 p.
2. Newmark P. *A Textbook of Translation*. New York : Prentice Hall, 1988. 311 p.
3. Venuti L. *The Translator's Invisibility : A History of Translation*. London ; New York : Routledge, 1995. 366 p.
4. Venuti L. *The Translation Studies Reader*. London ; New York : Routledge, 2000. 539 p.
5. Kornakov P. Five Principles and Five Skills for Training Interpreters. *META : Journal des traducteurs*. 2000. Vol. 45. 241–248 pp.
6. Мірам Г. Алгоритми перекладу. Київ : Елга : Ніка-Центр, 2004. 176 с.
7. Мірам Г., Дайнеко В. Основи перекладу. Київ : Елга : Ніка-Центр, 2006. 278 с.

8. Мірам Г., Дайнеко В., Іванова С. Навчальний курс з двостороннього послідовного перекладу. Англо-українська мовна пара. 2013. 140 с.
9. Мірам Г., Дайнеко В., Іванова С. Коучинг для перекладачів. Київ : Елга : Ніка-Центр, 2011. 227 с.
10. Kade O. Kommunikationswissenschaftliche Probleme der Translation. In: *Grundlagen der Übersetzungswissenschaft*. Leipzig, 1968. 624 p.
11. Allen E., Bernofsky S. *In Translation : Translators on Their Work and What It Means*. New York : Columbia University Press, 2013. 264 p.
12. Aslanyan A. *Dancing on Ropes : Translators and the Balance of History*. London : Profile Books, 2021. 263 p.
13. Bell R. *Translation and Translating*. London : Longman, 1991. 298 p.
14. Downie J. *Being a Successful Interpreter*. London : Routledge, 2016. 124 p.
15. Millán C., Bartrina F. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London : Routledge, 2013. 592 p.
16. Poibeau T. *Machine Translation*. Cambridge, MA ; London : MIT Press, 2017. 296 p.
17. *Exercises for Consecutive Interpreting (Suggestions for Preparing for the Test)*. Judicial Council of California, 2001. 2 p.
18. Al-Jarf R. *Consecutive Interpreting Teaching Guide*. 2015. 107 p.

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 25.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 81'322:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-5>

ONLINE LEARNING DISCOURSE THROUGH LEMMAS AND COLLOCATION: A CORPUS-BASED METHODOLOGICAL APPROACH

ДИСКУРС ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ЛЕМИ Й КОЛОКАЦІЇ: КОРПУСНИЙ МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Denysova N. B.,

orcid.org/0000-0001-9744-4553*Senior Lecturer at the English Language and Communication Department,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University*

This article investigates how online learning is represented in scholarly discourse, drawing on a purpose-built corpus of peer-reviewed scientometric publications (approximately 990,000 tokens). The study examines word frequency and collocational patterns to identify the lexical and phraseological features that shape dominant conceptualizations of digital education. Frequent lemmas such as *student*, *engagement*, *platform*, and *satisfaction* are shown to play a central role in framing discussions around efficiency, learner involvement, and institutional accountability. The analysis focuses on high-frequency lemmas (*student*, *learning*, *education*, *platform*) and their recurring combinations, using Sketch Engine to trace how they function within fixed expressions like *student engagement*, *online learning platform*, and *learning satisfaction*. These collocations foreground the evaluative and outcome-oriented tendencies of academic writing on the topic.

The data show that writers tend to repeat the same word combinations, often linking terms like *online*, *learning*, and *student* in similar ways. This pattern seems to follow common habits of academic writing and reflects how online education is typically discussed in research texts. A close examination of the lemma *student* reveals a consistent portrayal of learners as recipients of instruction and objects of assessment, with limited emphasis on agency or co-construction. At the same time, the occurrence of terms related to emotional, social, and interactional dimensions signals a parallel concern with the affective and experiential facets of online learning. Overall, the findings suggest that institutional priorities and research traditions significantly shape the linguistic representation of digital education.

Key words: semantics, pragmatics, discourse analysis, academic discourse, corpus linguistics, lemmas, collocations, lexical frequency.

У статті досліджено, як онлайн-навчання репрезентується в академічному дискурсі. Проаналізовано частотність лексем і колокаційні моделі у спеціально сформованому корпусі наукових текстів (приблизно 990 000 токенів), що охоплює рецензовані наукометричні публікації. Такий корпус слугує базою для вивчення повторюваних лем і усталених словосполучень. У центрі уваги – лексеми на зразок *student*, *engagement*, *platform*, *satisfaction*, які формують домінантні наративи про ефективність, залученість і функціонування інституцій. Метою дослідження є виявлення того, як мова академічних текстів відображає ключові освітні запити, пов'язані з цифровим навчанням. Аналіз зосереджено на частотних лемах (*student*, *learning*, *education*, *platform*) та їхніх колокаційних зв'язках, які досліджувалися за допомогою платформи Sketch Engine. Особливу увагу приділено стійким словосполученням на зразок *student engagement*, *online learning platform*, *learning satisfaction*, що відображають фокус на результативність, ефективність і орієнтацію на здобувача освіти.

Результати засвідчують, що дискурс онлайн-освіти характеризується лексичною передбачуваністю та оцінною структурованістю. Частотні сполучення модифікаторів з абстрактними іменниками, зокрема *online*, *learning*, *student*, сигналізують не лише про стилістичні норми академічного письма, а й про концептуальні рамки, в яких здійснюється осмислення цифрової педагогіки. Поглиблений аналіз лем *student* демонструє схильність до зображення здобувача освіти переважно як об'єкта оцінювання та споживача структурованого контенту. Водночас наявність термінів, що позначають емоційні, соціальні та інтеракційні аспекти, свідчить

про усвідомлення ширшого гуманістичного виміру досвіду навчання. Загалом результати вказують на те, що академічні тексти про онлайн-освіту тяжіють до репрезентації навчального процесу крізь призму інституційних показників, педагогічної ефективності та вимірюваних освітніх результатів.

Ключові слова: семантика, прагматика, дискурс-аналіз, академічний дискурс, корпусна лінгвістика, леми, колокації, лексична частотність.

Introduction. In recent years, the rapid expansion of digital technologies has transformed the educational landscape. It has put online learning as a central mode of knowledge delivery across institutions worldwide. It still continues to influence teaching practices and educational discourse; it becomes increasingly important to investigate how language shapes and reflects these changes.

Corpus linguistics can be used as a methodological basis, an analytical framework to explore such discourses. It enables researchers to identify commonly occurring lexical patterns and semantic associations in large bodies of text. Lemmas, collocates, and collocations are among the fundamental concepts in corpus-based research, together with analytical tools developed to examine and investigate both the structure and function of language in context.

The aim of the article is to demonstrate how a corpus-based approach can be used to analyze online learning discourse, focusing specifically on lemmas and collocations. Drawing on a purpose-built corpus of peer-reviewed academic and media texts, the study examines high-frequency terms and their phraseological behavior using Sketch Engine. By analyzing expressions like student engagement and online learning platform, the article shows how language helps shape the prevailing narratives about effectiveness, learner roles, and institutional priorities in digital education.

Literature Overview. Corpus linguistics has proved to be a powerful methodology for analyzing authentic language use across genres, disciplines, and modes of communication. Such concepts as lemmas, collocates, and collocations, which enable researchers to explore collocations with precision, not only support theoretical investigations into language structure but also offer practical applications in lexicography, language teaching, translation, and discourse analysis [1; 2; 3].

The lemma, the first of these core concepts, refers to the base or canonical form of a word under which all inflected and derived forms are grouped. Lemmatization plays a foundational role in corpus linguistics as it brings together lexical data, in this way allowing researchers to work with unified word forms and conduct frequency-based analysis with greater accuracy [4]. Lemmatization is particularly valuable in fields of applied research, for instance, biomedicine, where tools like BioLemmatizer standardize domain-specific terminology [5]. Lemmatization also supports lexicographic and pedagogical goals by helping identify core lexical entries and their morphological variants. Another applied approach lies in vocabulary instruction: teaching through lemmas rather than isolated word forms enables learners to recognize and generate multiple word variants, promoting deeper lexical competence [4].

Collocates are the next analytical unit in corpus-based study, referring to words that frequently co-occur with a specified “node” word within a defined span of text. The identification of collocates allows researchers to uncover semantic and syntactic associations that structure meaning in discourse [2]. These associations do not occur randomly, but they are patterned. They often reflect cognitive, cultural, or institutional preferences. In linguistic research, collocate identification is typically supported by statistical measures such as mutual information (MI), t-score, or log-likelihood (LL), which assess the significance of word co-occurrence [6; 7]. Such specialized discourse domains as legal or academic writing have proved that the application of collocate analysis is especially effective in these fields, especially if it can reveal frequently used lexical bundles, field-specific terminology, or evaluative expressions.

Closely related to collocates are collocations, which are semi-fixed or habitual word combinations that tend to co-occur more frequently than would be expected by chance. Unlike collocates, which are statistical in nature, collocations are often considered collocations such as take a risk,

conduct research, or online learning, that contribute to the idiomatic and fluent use of language. Compositionality, fixedness, modifiability, and semantic transparency are categories according to which collocations are often grouped [8; 9]. Their study is critical to understanding not only lexical usage but also stylistic variation across genres and registers. In academic discourse, collocations such as empirical evidence or further research signal disciplinary conventions and genre familiarity, while in pedagogical contexts, collocations are emphasized to help language learners achieve fluency and appropriateness [10; 11].

Collocational studies have also been crucial for translation research as such studies assist in identifying target-language equivalents for fixed expressions that may not have direct lexical parallels [12]. The accurate translation of collocations often requires cultural and contextual sensitivity, as literal translation may distort meaning or sound unnatural. Moreover, in discourse analysis, the study of collocations helps uncover rhetorical and evaluative patterns, thematic coherence, and ideological framing within texts [13]. In such specialized contexts as crisis communication or media reporting, collocations may give certain pictures of topics that are framed, they can indicate what values are emphasized, and which discursive strategies are employed to construct credibility or urgency.

Although lemmas and collocations have been widely studied in areas such as lexicography, academic writing, language learning, and translation, their use in discussions about online education remains underexplored. Given the increasing reliance on digital platforms for teaching and learning, and the rapid proliferation of texts discussing online learning environments, a closer investigation of the collocational patterns within this discourse is timely. This study responds to that gap by employing corpus-driven techniques to examine texts concerned with online education. The analysis shows that certain words and word combinations appear regularly in texts about online learning, suggesting common ways of talking about teaching, students, and digital tools.

Research Design. This study uses a corpus-based method to explore how online learning is discussed in academic texts, with a focus on recurring lemmas and collocational patterns. The goal is not to test hypotheses, but to apply a structured, transparent procedure for tracing lexical and semantic features that characterize this domain. This analysis is grounded in real textual data, with patterns of language use identified from the material itself rather than shaped by assumptions. The corpus includes about 990,000 tokens and 796,000 word forms, drawn from academic sources focused on online learning.

Part-of-speech tagging was done by Sketch Engine's default English parser, which recognizes nine main grammatical categories. To support the analysis of word frequency and collocational patterns, inflected forms were grouped under their base forms through lemmatization. The corpus was processed using Sketch Engine, and attention was given to word combinations that occurred regularly within consistent grammatical structures. To identify these patterns, the Word Sketch tool was used to extract collocations based on grammatical relations, such as noun–modifier and verb–object pairs.

To identify lemmas that are unusually frequent in online learning discourse, the pilot corpus was compared with a **reference corpus** of general English (enTenTen20) available in Sketch Engine.

The analysis focused on two aspects of the corpus. First, attention was given to lemma frequency and the presence of key terms in order to determine which lexical items were most prominent in the context of online learning. Second, the study considered collocational patterns, examining how words tend to appear together in characteristic combinations. These patterns offered a view of the collocations commonly used in academic writing on the topic.

Results and Discussion. Lemma Frequency and Keyword Distribution. The most frequent lemmas in the corpus consist largely of function words such as the, of, and, to, and be, which are expected in academic English and provide a structural foundation for discourse. More revealing, however, are the prominent content words that highlight the thematic concerns of the texts. Among these are student, learning, online, education, teacher, model, and research, all of which point to a discourse centered on instructional processes, institutional roles, and pedagogical outcomes. The

recurrence of lemmas such as study, result, use, and performance suggests a research-oriented tone, which clear points to empirical inquiry and assessment in the text under study. The frequent appearance of content-related lemmas suggests that academic discussions of online learning are primarily concerned with learning outcomes, student roles, and teaching approaches within digital settings.

The lemma student was chosen for focused collocational analysis not only because of its high frequency, but also because it functions as a central agentive noun in educational discourse. As one of the most prominent content lemmas, it appears regularly in key expressions such as student satisfaction, student engagement, and student performance. These collocations reflect the evaluative and learner-centered focus of online education. Examining student through Sketch Engine's Word Sketch tool sheds light on the grammatical and semantic associations that structure its use. Patterns of co-occurrence with student point to a strong focus on participation, performance, and learner interaction. These associations suggest that student plays a central role in the way academic texts construct and communicate ideas about online education.

N-gram patterns for the lemma *student* (Figure 2) reveal the repetitive and formulaic nature of its usage in academic discourse on online learning. Students commonly appear in multi-word sequences such as student engagement, student satisfaction, and student performance, indicating a strong tendency toward evaluative and outcome-focused framing. These N-grams demonstrate which fixed word combinations shape representations of learner identity, reducing students to metrics of institutional success. The prominence of such collocations also reflects the influence of managerial discourse in shaping educational priorities and linguistic conventions within scholarly communication.

Many of the collocations found in the corpus including terms like student performance, student satisfaction, and student engagement point to a recurring emphasis on evaluation, outcomes, and measurable involvement. These combinations do more than describe educational practices; they reflect the dominant perspective in which students are primarily seen as individuals to be assessed and managed. Rather than portraying learners as co-creators of knowledge or contributors to the learning process, the language foregrounds their role as recipients of instruction and as data points in

Lemma	Frequency ? ↓	Lemma	Frequency ? ↓	Lemma	Frequency ? ↓
1 ,	55,896 ...	11)	13,972 ...	21 on	5,691 ...
2 the	50,943 ...	12 (13,903 ...	22 have	5,598 ...
3 .	39,537 ...	13 a	13,827 ...	23 as	5,587 ...
4 of	29,522 ...	14 student	11,384 ...	24 this	5,249 ...
5 and	29,255 ...	15 learning	10,962 ...	25 study	5,046 ...
6 [number]	27,601 ...	16 learn	8,297 ...	26 [4,944 ...
7 be	24,802 ...	17 -	8,227 ...	27]	4,877 ...
8 to	19,659 ...	18 that	7,759 ...	28 use	4,813 ...
9 in	18,130 ...	19 for	7,440 ...	29 ;	4,347 ...
10 online	14,858 ...	20 with	5,806 ...	30 :	4,199 ...

Lemma	Frequency ? ↓	Lemma	Frequency ? ↓
31 by	3,782 ...	41 result	2,350 ...
32 their	3,550 ...	42 not	2,321 ...
33 "	3,401 ...	43 =	2,241 ...
34 from	2,956 ...	44 which	2,228 ...
35 can	2,883 ...	45 course	2,190 ...
36 it	2,810 ...	46 or	2,118 ...
37 model	2,652 ...	47 high	2,068 ...
38 teacher	2,580 ...	48 more	2,035 ...
39 education	2,486 ...	49 between	2,033 ...
40 research	2,372 ...	50 we	1,987 ...

Fig. 1. Lemma frequency list

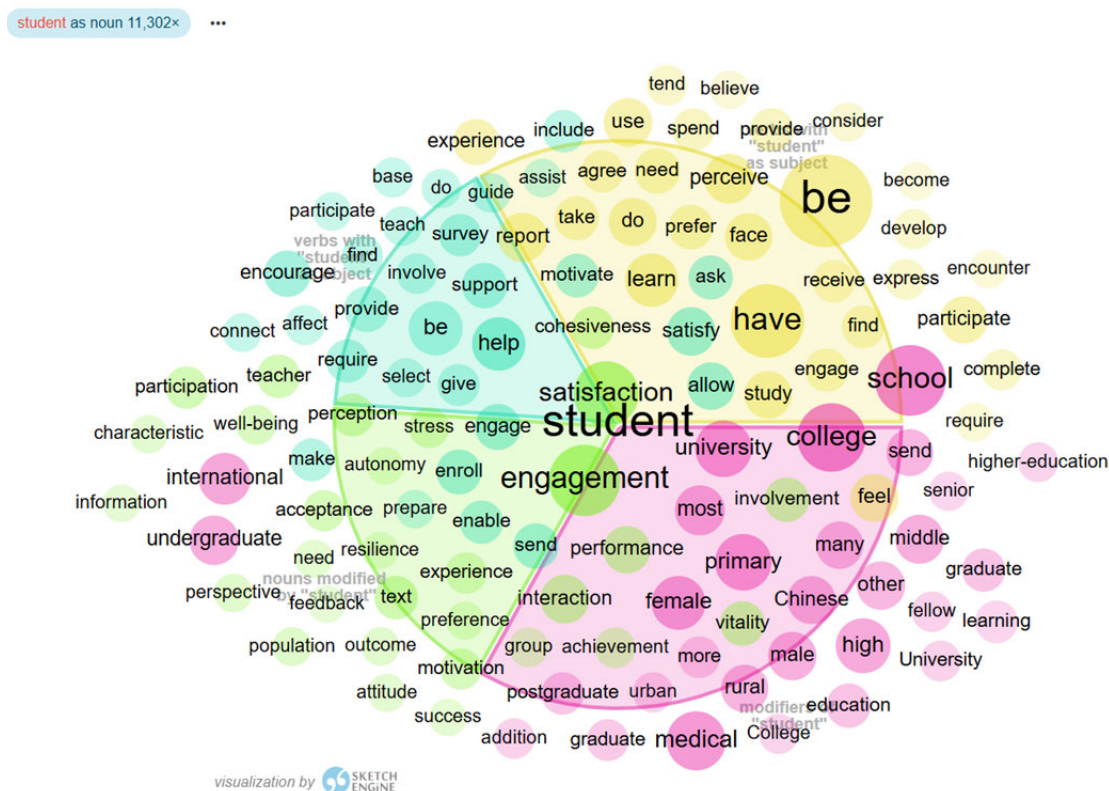

Fig. 2. N-gram of the lemma student

institutional reporting. This tendency reveals how educational discourse often aligns with policy-driven models that prioritize accountability and standardization. In this way, the discourse surrounding online education appears aligned with managerial and results-oriented priorities, privileging standardization, accountability, and quantifiable success over dialogic or exploratory models of pedagogy.

modifiers of "student"	nouns modified by "student"	verbs with "student" as object	verbs with "student" as subject	"student" and/or ...
school ... primary school students	engagement ... student engagement	help ... help students	have ... students have	teacher ... teachers and students
college ... college students	satisfaction ... student satisfaction	satisfy ... students were satisfied with	be ... students were	instructor ... students and instructors
medical ... medical students	interaction ... student interaction	allow ... allows students to	learn ... student learning	lecturer ... lecturers and students
primary ... online learning of primary school students	performance ... student performance	encourage ... encourage students to	perceive ... students perceive	student ... students and students
university ... university students	vitality ... student vitality	engage ... engage students	report ... students reported	staff ... faculty members , staff , and students Having an appropriate
female ... and female students	involvement ... and student involvement	send ... SEND students	feel ... students feel	parent ... students and parents
international ... international students	text ... student comment texts	enroll ... students enrolled in	face ... students face	faculty ... faculty and students
high ... high school students	cohesiveness ... student cohesiveness and	ask ... students were asked to	participate ... students who participated in	learning ... online learning , students
most ... that most students	teacher ... students , teachers , and	support ... support students	study ... students studying	educator ... educators and students
undergraduate ... undergraduate students	participation ... student participation	motivate ... motivate students	do ... students do not	school ... high school and college students
middle ... of middle school students	perception ... student perceptions of	enable ... enables students to	use ... students use	addition ... In addition , students
male ... than male students	acceptance ... positively affects student acceptance	be ... are students	experience ... students experience	example ... For example , students

Fig. 3. Collocations with student

The repeated combination of modifiers such as online, learning, and student with central nouns signals a tendency toward fixed lexical pairings that have become conventional within the discourse of digital education. These combinations do not merely serve a descriptive function; they help consolidate institutional language practices, reinforcing dominant ways of framing pedagogical concepts and learner roles within the online environment. Rather than offering variation, the language reflects how certain collocations become routine in academic discussion, shaped by shared institutional and disciplinary habits. Rather than indicating free lexical variation, such pairings suggest a preference for standardized terminology that reinforces dominant ways of conceptualizing education in digital contexts.

Key Multi-Word Terms in Online Learning Discourse. Term extraction using Sketch Engine produced a set of frequently occurring multi-word expressions (MWTs); they characterize the lexical patterns of online learning discourse in scientometric articles. These terms, automatically identified, are based on frequency, grammatical structure, so they offer insight into the dominant conceptual and thematic concerns of the corpus. Figure 4 below presents the top-ranking MWTs identified in the academic texts analyzed.

The list of extracted terms points to a strong focus on how learners interact with and experience online education. Notably frequent expressions include online learning, learning satisfaction, student engagement, learning performance, and online learning platform. These phrases highlight a recurring concern with evaluating both educational outcomes and the effectiveness of the systems that support them. These combinations indicate that much of the discourse is organized around the evaluation of educational outcomes and learner-centered constructs.

Term	Term	Term
1 online learning ...	11 learning behavior ...	21 perceived ease ...
2 online learn ...	12 online education ...	22 students' perception ...
3 learning satisfaction ...	13 learning resource ...	23 online learning behavior ...
4 online learning platform ...	14 online learning system ...	24 learning process ...
5 online learning environment ...	15 learning environment ...	25 online course ...
6 learning platform ...	16 perceived usefulness ...	26 online learning resource ...
7 learning engagement ...	17 learning system ...	27 academic performance ...
8 online learning satisfaction ...	18 student satisfaction ...	28 students' satisfaction ...
9 online teaching ...	19 student engagement ...	29 effectiveness of online learning ...
10 online learning experience ...	20 learning performance ...	30 continuance intention ...

Term	Term
31 self-regulated learning ...	41 primary school student ...
32 behavioral engagement ...	42 online learning self-efficacy ...
33 influencing factor ...	43 learning method ...
34 learning self-efficacy ...	44 online learning engagement ...
35 students' learn ...	45 behavioural intention ...
36 emotional engagement ...	46 online learner ...
37 perceived ease of use ...	47 learning activity ...
38 discriminant validity ...	48 face-to-face learning ...
39 teacher-student interaction ...	49 cronbach's alpha ...
40 online learning community ...	50 social presence ...

Fig. 4. Frequent Multi-Word Terms in the Online Learning Corpus (Extracted via Sketch Engine)

A number of collocations reflect the integration of psychological and affective dimensions into the language of online education. For instance, perceived usefulness, perceived ease, students' perception, and self-regulated learning point to the adoption of frameworks from technology acceptance models (e.g., TAM, UTAUT) and educational psychology. Many of the collocations relate to learners' perceptions and engagement, indicating that academic discussions of online learning often foreground how students interpret, navigate, and respond to digital environments.

Other frequently used expressions reflect a strong methodological focus, particularly in relation to measurement tools and research design. Terms like discriminant validity, Cronbach's alpha, and learning method reflect the field's strong focus on quantitative research and measurement. In much of the literature, authors use surveys and statistical modeling to examine student satisfaction, confidence in learning, and academic performance.

From a perspective of collocations, many of the identified terms reflect stable, semi-technical collocations that combine a noun denoting a learning-related outcome or actor (e.g., satisfaction, engagement, system, platform) with a modifier that specifies context (online, learning, student). Many of the frequent terms in the corpus follow familiar phrasing patterns. They often pair words such as online, learning, or student with nouns related to outcomes, systems, or roles. This kind of language use reflects typical academic style, where key ideas are expressed through clear and consistent combinations.

Frequent collocations like teacher-student interaction, face-to-face learning, and online learning community highlight a continued focus on the relationship between digital and traditional modes of education. They also underscore how questions of social presence, learner participation, and evolving definitions of educational legitimacy remain central to discussions about online learning.

Taken together, the multi-word terms suggest that the language of online learning is shaped by institutional priorities, dominant research practices, and common pedagogical models. Frequent references to outcomes such as effectiveness, satisfaction, and performance reflect a strong emphasis on assessment and measurable success. At the same time, terms related to motivation, perception, and interaction highlight a parallel focus on the personal and interpersonal aspects of digital education.

Conclusions. This study examined how academic texts represent online learning by analyzing frequent lemmas and collocations in a purpose-built corpus. The results show consistent use of key terms such as *student*, *learning*, *education*, and *platform*, which often appear in stable combinations like *student engagement*, *online learning platform*, and *learning satisfaction*. These collocations are common in scientific articles and academic discussions on online learning. Their frequent use reveals institutional goals, demonstrates assessment practices, and measurable outcomes. The lemma *student* is frequently associated with performance and participation, reinforcing a view of the learner as an object of evaluation. In addition, terms from psychology and educational theory, such as *self-regulated learning*, *perceived usefulness*, and *students' perception*, reflect an interest in how individuals experience and respond to online learning environments.

The analysis suggests that academic writing on this topic often relies on a narrow set of lexical patterns tied to familiar teaching frameworks and research conventions. Corpus tools proved effective for identifying these tendencies, making it possible to work with actual usage rather than assumptions.

Further research could examine whether similar patterns appear in other domains or evolve as educational practices and technologies continue to develop.

BIBLIOGRAPHY:

1. Demyanchuk Y. Term-combination in the context of corpus-applied translation studies. *Polonia University Scientific Journal*. 2023. Vol. 59. № 4. P. 16–22. DOI: <https://doi.org/10.23856/5902>
2. Wei Y., Speelman D., Evers-Vermeul J. Applying collocation analysis to Chinese discourse: a case study of causal connectives. *Lingua Sinica*. 2020. Vol. 6. № 1. P. 1–24. DOI: <https://doi.org/10.2478/linguasinica-2020-0004>
3. Qassem M. Style and meaning in translations of the Qur'anic verb-noun collocations into English. *PSU Research Review*. 2021. Vol. 5. № 3. P. 201–214. DOI: <https://doi.org/10.1108/prr-12-2020-0041>
4. Liu H., Christiansen T., Baumgartner W., Verspoor K. Biolemmatizer: a lemmatization tool for morphological processing of biomedical text. *Journal of Biomedical Semantics*. 2012. Vol. 3. № 1. DOI: <https://doi.org/10.1186/2041-1480-3-3>
5. Suparno D., Abshar U., Mulyadi M., Iroth S. Collocation of English, Arabic, and Indonesian COVID-19 terms. *Arabiyat: Jurnal Pendidikan Bahasa Arab dan Kebahasaaraban*. 2021. Vol. 8. № 2. P. 189–208. DOI: <https://doi.org/10.15408/a.v8i2.22300>
6. Březina V., McEnery T., Wattam S. Collocations in context. *International Journal of Corpus Linguistics*. 2015. Vol. 20. № 2. P. 139–173. DOI: <https://doi.org/10.1075/ijcl.20.2.01bre>
7. Prihantoro P. A collocation analysis of 'energy' in Brown Family Corpus. *E3S Web of Conferences*. 2022. Vol. 359. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202235903012>
8. Alwazna R. Issues on the translation of certain English collocations into Arabic: from collocations to free constructions in the target language. *English Linguistics Research*. 2018. Vol. 7. № 3. P. 51–58. DOI: <https://doi.org/10.5430/elr.v7n3p51>
9. Stulpinaitė M., Horbačauskienė J., Kasperavičienė R. Lingvistinių kolokacijų vertimo ypatumai. *Studies About Languages*. 2017. № 29. DOI: <https://doi.org/10.5755/j01.sal.0.29.15056>
10. Pellicer-Sánchez A. Learning L2 collocations incidentally from reading. *Language Teaching Research*. 2015. Vol. 21. № 3. P. 381–402. DOI: <https://doi.org/10.1177/1362168815618428>
11. Nizonkiza D., Poel K. Teachability of collocations: the role of word frequency counts. *Southern African Linguistics and Applied Language Studies*. 2014. Vol. 32. № 3. P. 301–316. DOI: <https://doi.org/10.2989/16073614.2014.997061>
12. Izwaini S. The translation of Arabic lexical collocations. *Translation and Interpreting Studies*. 2016. Vol. 11. № 2. P. 306–328. DOI: <https://doi.org/10.1075/tis.11.2.09izw>
13. Potts A., Bednarek M., Caple H. How can computer-based methods help researchers to investigate news values in large datasets? A corpus linguistic study of the construction of newsworthiness in the reporting on Hurricane Katrina. *Discourse & Communication*. 2015. Vol. 9. № 2. P. 149–172. DOI: <https://doi.org/10.1177/1750481314568548>

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 22.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 81'25:81'255.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-6>**REPRODUCTION OF CULTURALLY MARKED UNITS
IN ENGLISH TRANSLATION****ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО МАРКОВАНИХ ОДИНИЦЬ
В АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ****Kylyvnyk V. V.,*****orcid.org/0000-0002-0770-265X****Candidate of Pedagogical Sciences,**Lecturer at the Department of Germanic Philology,**Communal Higher Education Institution "Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Lebed Iu. B.,*****orcid.org/0000-0002-8325-3462****Candidate of Philological Sciences,**Head of the Department of Foreign Literature and Fundamentals of Rhetoric,**Communal Higher Education Institution "Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Kushnir A. S.,*****orcid.org/0000-0002-2073-5261****Ph. Doctor, Lecturer at the Department of Germanic Philology,**Communal Higher Education Institution "Vinnytsia Humanities Pedagogical College"*

As one of the main components of intercultural communication and translation studies, the article focusses on the analysis of culturally marked vocabulary. In interlingual communication, culturally determined lexical units are thought to be a way to convey national and cultural specificity. The work's relevance stems from the growing need for accurate translations of nationally specific language and the lack of research on the mechanisms underlying its transmission. The study aims to categorise culturally marked language, explain the challenges associated with translating it, and examine the primary techniques for replicating such units. The work systematises the classification of vocabulary with a cultural component, in particular allusive, background, and non-equivalent, and specifies the terms «reality», «lacuna», «ethnographism», etc. The analysis of contemporary journalistic texts from English-language sources that present Ukrainian reality regarding the conflict and national identity receives particular focus. Transcription, transliteration, tracing, descriptive, contextual, approximation, hyponymic translation, and the development of a new equivalent are the primary translation techniques taken into account. Media examples of their application on particular units are displayed. It is highlighted that the setting, genre, target audience's degree of training, and communication goal all influence the best translation technique. In order to preserve the emotional, intellectual, and semantic elements of the source text, it is concluded that the translator must be well immersed in the culture of the target language. Since the translator serves as a mediator and can modify nationally distinct components without sacrificing their meaning or cultural weight, translation is regarded as a dialogue of cultures. When translating media materials that actively depict national realities, the study highlights the significance of considering the sociocultural context. Greater accuracy and cultural suitability can be achieved through the employment of mixed translation procedures. It is demonstrated that certain contemporary terms associated with the conflict in Ukraine have already made their way into the global conversation as cultural indicators. A translator must possess both linguistic and multidisciplinary skills in order to translate cultural concepts effectively. The maintenance of the associative field of lexemes, which serves as the conduit for national memory and identity, is a significant component of the task.

Key words: culturally marked vocabulary, non-equivalent vocabulary, translation of realities, intercultural communication, translation strategies, linguocultural specificity, translation.

Статтю присвячено дослідженню культурно маркованої лексики як одного з ключових елементів між-культурної комунікації та перекладознавства. Культурно зумовлені лексичні одиниці розглянуто як засоби передачі національно-культурної специфіки у міжмовному спілкуванні. Актуальність роботи зумовлена зростаючим попитом на адекватний переклад лексики з національною специфікою та недостатнім вивченням механізмів її передачі. Метою дослідження є класифікація культурно маркованої лексики, з'ясування труднощів її перекладу та аналіз основних способів відтворення таких одиниць. У роботі систематизовано класифікації лексики з культурним компонентом, зокрема алюзивної, фонової, безеквівалентної, ономастичної, та уточнено терміни «реалія», «лакуна», «етнографізм» тощо. Особливу увагу приділено аналізу сучасних публіцистичних текстів англomовних видань, що містять українські реалії, пов'язані з війною та національною ідентичністю. Розглянуто основні перекладацькі стратегії: транскрипцію, транслітерацію, калькування, описовий, контекстуальний, наближений, гіпонімічний переклад та створення нового відповідника. Показано приклади їх реалізації на конкретних одиницях із ЗМІ. Наголошено, що правильний вибір способу перекладу залежить від контексту, жанру, рівня підготовки цільової аудиторії та мети комунікації. Зроблено висновок про необхідність глибокого культурного занурення перекладача в мову оригіналу, що забезпечує збереження емоційної, концептуальної та семантичної складової вихідного тексту. Переклад розглядається як діалог культур, у якому перекладач виступає посередником, здатним адаптувати національно специфічні одиниці без втрати їх змістового й культурного навантаження. Дослідження демонструє важливість урахування соціокультурного фону під час перекладу медійних текстів, що активно репрезентують національні реалії. Застосування комбінованих стратегій перекладу дозволяє досягти більшої точності та культурної адекватності. Показано, що низка сучасних лексем, пов'язаних із війною в Україні, вже увійшла в міжнародний дискурс як культурні маркери. Ефективна трансляція культурних концептів потребує не лише мовної, а й міждисциплінарної компетенції перекладача. Важливим аспектом у роботі визнано збереження асоціативного поля лексем, яке є носієм національної пам'яті та ідентичності.

Ключові слова: культурно маркована лексика, безеквівалентна лексика, переклад реалій, міжкультурна комунікація, перекладацькі стратегії, лінгвокультурна специфіка, переклад.

The Problem Statement. Every country has a distinct culture, and the language reflects this. There are universal human values and ideals as well as those that are specific to a culture and absent from cultures in other countries. Since translators act as mediators in the process of intercultural communication, this phenomena is very interesting from a translation standpoint. One significant area of contemporary linguistics is the investigation of the connection between language and culture. This is explained by the lack of universal theoretical research and the ever-increasing practical requirements of intensive intercultural communication. Language is the medium through which culture is transmitted. Additionally, language offers an organic link between education and culture, between the individual and society, between the individual and social consciousness, and between the individual's culture and society. Additionally, foreign languages are a powerful tool for regulating an individual's social development. Their study should help speakers of the languages being studied develop their social ethics, communication culture, and humanitarian thinking [1, p. 20].

In the present world, one of the primary ways to implement intercultural communication is through translation activities. In order to better understand how culture is transmitted through the vocabulary of the language being studied, intercultural communication examines how cultural factors impact translation, the relationship between language and culture, and the particular difficulties of translating terms with cultural connotations. The key to success of personal and professional development of future professionals is not only high professional competence, but also a responsible attitude to their professional duties, personal and social maturity [2, p. 293].

The necessity to increase background knowledge about how to effectively express national words in the original language and the lack of research on the issue of translating culturally marked vocabulary make this topic relevant.

Review of Recent Researches. The issues of culturally marked lexical units and the characteristics of their classification, operation, and translation are the focus of the writings of linguists I. Holubovska, R. Zorivchak, M. Kocherhan, O. Snytko, O. Tupytsia, N. Khil, and others. A. Hryshchenko and V. Rusanivskyi's work focusses on identifying the characteristics of the reflection of cultural phenomena in language; M. M. Pylynskyi's work focusses on determining the aesthetic function of

the national-cultural component of the word's semantics; and R. Kis's work focusses on determining the relationship between language and mentality and language and culture, based on linguistic facts of the regularities of linguistic behaviour of various ethnic groups. The studies of T. Anokhina, O. Boka, A. Korol, M. Kotelenets, O. Lototska, K. Nevinna, and others examined the reproduction of culturally marked lexicon during translation.

It is worth noting that not only domestic but also foreign scientists J. Lyon, P. Newmark have considered and continue to consider the problem of culturally marked units and methods of their translation.

The goal. The main goal of this work is to determine the classification of culturally marked vocabulary and the specifics of translating culturally marked units and to identify the most common difficulties when translating culturally marked vocabulary, as well as the main methods of translating it.

The objectives. The object of research is culturally marked vocabulary and methods of transmitting culturally marked vocabulary.

The material for the study was electronic texts from the most authoritative English-language publications – The Guardian, The Washington Post, The Times, and The Economist – and news agencies like the Associated Press, BBC News, etc.

The Research Results. Since language is what maintains the collective experience in linguistic units – words, phraseological units, and aphorisms – it reflects aspects of the people's culture. Culturally marked vocabulary is a crucial cognitive component of intercultural communication, since it constitutes a substantial portion of the lexical and phraseological levels of the language (especially English), without which communication is frequently difficult. Thus, contemporary linguistic research emphasises that «the effectiveness of linguistic communication largely depends on cultural factors that significantly affect not only the elements of the language code (for example, the semantics of individual words or phrases), but also the communication process itself, its components, principles and rules of communication, communicative strategies and tactics» [3, p. 16]. The distinctive characteristics of a certain language and cultural community are most obviously displayed throughout the intercultural communication process. Therefore, the translator needs to be adequately knowledgeable with the quirks of the culture of the country – the native speaker of the language of translation – in addition to having a thorough understanding of his own culture. Translation, then, is a form of intercultural communication.

The term «culturally marked vocabulary» falls within the category of non-equivalent vocabulary. Concepts like «background vocabulary», «lacuna», «reality», «exoticism», «ethnographism», «barbarism», and others are also found in linguistics. The lack of agreement among linguists on how to categorise culturally marked vocabulary is the reason why there are so many terminology in semantics for identifying lexical units with a cultural component.

Therefore, the idea of "language realities" in conventional linguistics is similar to culturally marked vocabulary that is bound to particular aspects of culture. The distinction between phraseological realities, polysyllabic realities (which are nominative in nature), and monosyllabic realities is proposed by R. P. Zorivchak [4, p. 78].

Geographical realities, ethnographic realities, and local characteristics, such as folk life, food, clothes, transportation, employment, art, and culture, as well as ethnic items (such as names of people by place of residence, hilarious or insulting nicknames), measures, and money, are the subjects that researchers recommend differentiating by. Military realities: ranks, weapons, soldiers, and commanders; socio-political realities: state structure, activities, and figures (administrative and territorial entities, settlements); and national and public parties (government organisations and holders of power) [5, p. 54].

The following classification of culturally marked vocabulary is distinguished:

1. Allusive vocabulary – culturally specific realities of everyday life that have no correspondences at the level of concepts and lexical correspondences in other languages, for example: ***Diia**: Ukraine's Digital Revolution in Governance* (The Economist); ***Bayraktar**: The Drone That Became a Sym-*

bol of Ukrainian Resistance (BBC News); *Stefania Kalush Orchestra Wins Eurovision 2022* (The Guardian); *ZSU: The Backbone of Ukraine's Defense Against Aggression* (CNN); *Palyanytsia: The Ukrainian Word That Became a Wartime Shibboleth* (The New York Times).

2. Background vocabulary – words that coincide in objective meaning in several languages but differ in emotional and aesthetic associations [6, p. 126]. The following can be attributed to background vocabulary: toponyms (place names), anthroponyms (proper names), symbol words (artistic images), and words that have national associations: *Chornobyl Liquidators: Honoring the Heroes through Augmented Reality* (The New York Times); *Reviving the 'Vinok': Gaptuvalnya's Bridal Collection Shines* (Harper's Bazaar); *Gunia Project 'Vil'tsya' Collection: A Theatrical Homage to Ukrainian Wedding Traditions* (Elle); *Petrykivka Art: The UNESCO-Recognized Folk Painting of Ukraine* (BBC Culture).

The following category of vocabulary with potential for regional studies is suggested by linguists: 1) vocabulary that is not equivalent; 2) vocabulary that is connotative; 3) vocabulary that is background; and 4) vocabulary that is onomastic [7, p. 65]. Words that indicate particular cultural phenomena and aspects of a particular people's daily lives and that lack a single translation in another language are included in non-equivalent vocabulary. One characteristic of non-equivalent words is their untranslatable nature, or their incompatibility with terms from other languages. They are either borrowed or replicated descriptively during translation. Because humans have broad thought patterns that enable us to appropriately name objects, this lexical zone is the widest [3, p. 105]. According to Bulgarian scholars S. Florin and S. Vlahov, these are lexical units that lack local language translation counterparts. Additionally, they make a clear distinction between non-equivalent terminology and realities. The substance of non-equivalent vocabulary is more expansive and encompasses realia as well. These experts believe that proper names are close to realia, although they have several doubts [3, p. 105–106]. Lexical-subject non-equivalence includes realia [4, p. 49].

The problem of realities is the overarching issue with the national cultural character of language in translation studies. They have a close relationship with the national form's expression in translation. The first issue with translating realities is that there is no whole or partial equivalent in the language into which they are translated because native speakers of that language do not have such a reality. Second, the translator must express the meaning and colour of the reality's historical and national colouring while also taking into consideration its denotative meaning. The issue is further complicated by the necessity of considering several factors that give distinct verbal reflections to particular living experiences.

In modern translation theory and practice, the following methods of translating culturally marked vocabulary are distinguished: transcription and transliteration, tracing, descriptive, approximate, hyponymic, contextual translation, and creation of a new equivalent.

Transliteration is the borrowing of a foreign word, which is then transmitted in the letters of the target language and, in oral speech, is pronounced according to the pronunciation norms of the target language: *Ukrainian Film '20 Days in Mariupol' Wins First Oscar for the Country* (Espresso.tv); *Ukrainian Fashion Week Spring-Summer 2025: Highlights from Iryna Danylevska, Katya Silchenko, Elvira Hasanova, Natalia Kamenska* (Elle.ua). Many words formed by this method have entered the language of translation.

Transcription is a letter-by-letter transmission of the sound of a word in a foreign language using graphic means of the target language with maximum phonetic approximation to its original form. As a rule, transliteration and transcription are used when transmitting foreign-language proper names, geographical names, and names of various companies, firms, steamships, newspapers, and magazines. For example: *Germany Recognizes Holodomor as Genocide of Ukrainian People* (BBC News Україна); *Vyshyvanka: Ukraine's national costume conquers the catwalk* (Yahoo! News).

Because of their similarities, the transcription and transliteration processes can occasionally coincide entirely or in part. The correctness and conciseness of conveying the essential realities in a different language are the benefits of these translation techniques [8, p. 66]. However, compared to earlier times, these methods are now employed far less frequently when translating literature. And for

good reason – transferring a foreign-language lexical unit's sound or letter shape does not reveal its meaning, and words like these remain unintelligible to readers who are not familiar with the source language without the proper explanations [9, p. 362].

Calcification is the translation of a lexical unit, in which its components are literally transmitted using the corresponding elements in the target language [8, p. 66]. The use of this method can maximally preserve the semantics of the original reality, but not the national flavour. Words obtained through calcification can become widespread in the language but at the same time remain foreign: *The latest attacks coincided with the 90th anniversary of **Holodomor**, also known as the Great Ukrainian Famine, a catastrophe engineered by Stalin that killed ...* (The Times); *The plan was delivered to the **Verkhovna Rada**, Ukraine's parliament, where MPs sat alongside senior military and intelligence figures, including ...* (The Times); *She was one of thousands of people who joined the **Maidan** protests of November 2013 in Kyiv* (The Times); *This **borscht** is gorgeous – and good for you* (The Washington Post). This method also has a disadvantage: it leaves some information unclear to the reader.

When a linguistic aspect cannot be conveyed because it is absent in the target language, descriptive or explanatory translation is employed. The primary benefit of this approach is that, unlike tracing or transcription, it may completely disclose the substance of the phenomenon while removing any room for the reader to have an incomplete understanding. However, there are a number of drawbacks to descriptive translation as well: It is highly verbose, and in this sense, reality is frequently translated using a comprehensive phrase or extensive explanation rather than a structurally comparable unit of another language: *To identify spies and saboteurs, Ukrainians ask strangers to pronounce «**palianytsia**», the word for «loaf», which Russian-speaking Ukrainians can say but Russians can't ...* (The Times); *Kiev prepares to apply for international recognition of its bragging rights to the warming **beetroot soup*** (The Times); *Saturday President Zelensky announced the successful deployment of «a completely new class of weapon» – the **Palianytsia, a domestically produced jet-powered drone*** (The Times); *The strikes in Russia have been a morale booster for Ukrainian citizens, who have taken to calling the billowing smoke from the mysterious explosions «**bavovna**», or «cotton».* (The Washington Post); *My death-row, apocalypse dish would be my mum's **Ukrainian dumplings** called varenyky, which are filled with her homemade cheese that we call syr* (The Guardian).

Therefore, descriptive translation can accurately express the phenomenon of a foreign culture in some challenging situations by revealing the substance of reality, which is marked for the reader by an unfamiliar lexical unit. Translators frequently use a combination of two methods: descriptive translation, which is presented in a commentary or footnote, and transcribing or tracing. This enables the exposure of this unit's semantics, which is accomplished by descriptive translation, to be combined with the economy and brevity of expression inherent in transcription: *On Thursday, Ukrainians observed an emotional **Vyshyvanka Day, the annual celebration of the country's traditional clothing**, amid the ongoing war* (The Washington Post).

Techniques for creating a new word are used when it is impractical to translate a word using the above methods, so the translator is forced to introduce an author's word to denote a term close in meaning to the original language using the means of the target language: *Isaieva describes her class as «gentle **Ukrainization**»;* *On the board were four sentences in a mix of Ukrainian and Russian for an exercise to combat students' tendency to use «**Russianisms**» when speaking Ukrainian* (The Washington Post); *Svyatoslav Palamar, deputy commander of the Azov Regiment, a nationalist group that is part of Ukraine's National Guard, said from Mariupol's Azovstal Iron and Steel Works that they are «surrounded» but «continuing to defend» themselves* (The Washington Post). At the same time, the semantic content and form of the source language lexeme, as well as national and historical originality, are preserved [10, p. 64]. Over time, many neologisms are assimilated and enrich the vocabulary of the target language.

Since Ukrainian and English have different characteristics, specifically at the morphological and syntactic levels, approximate translation – translation using an analogue – is used very infrequently

because it is very difficult to achieve adequate translation with its assistance. It involves using a lexical unit of a foreign language that only partially coincides in meaning with the words of the target language.

Hyponymic translation is the replacement of a specific concept with a generic one, that is, the transfer of nationally marked vocabulary with a linguistic unit that has a broader meaning: *A deputy commander of the last remaining **Ukrainian forces** [Azov] in Mariupol said Thursday that his troops are fighting on, even as Russian officials claimed victory in the strategic port city in the south; Why Ukraine's **Turkish-made drone** [Bayraktar] became a flash point in tensions with Russia* (The Washington Post). The described translation method allows you to abandon transcription and replace concepts, the difference between which in a certain context is insignificant.

Contextual translation is the replacement of a dictionary equivalent during translation with a word logically related to it. The main orientation of the translator is the context: *Kyiv remains a free city; Ukraine remains a sovereign state. The **resilience** [незламність] of the Ukrainian people has been an inspiration* (The Times); *Seeing the brothers Vitali and Wladimir Klitschko donning their **Territorial Defense Forces** [Територіальна оборона] uniforms and saying they too would be fighting to save their country* (The Times). The main drawback of such a translation is the complete disappearance of reality as a carrier of a certain national flavour.

Conclusions. As a result, the translation must accurately capture the original's concept, style, and beauty while also reflecting the culture and times of the original's home nation. The translator must transmit all of the author's goals in order to make a translation that is appropriate; this includes maintaining the original source's imagery, colour, and rhythm while also producing a similar ideological and emotional impact on the reader. In this situation, the translator will unavoidably need to modify the source text pragmatically while accounting for the historical, sociocultural, and psychological elements unique to the target language region, which frequently have a big impact on how the translation is viewed.

BIBLIOGRAPHY:

1. Киливник В. В., Лебедь Ю. Б. Соціокультурні аспекти компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Молодий вчений*. 2023. №. 1.1 (113.1). С. 19–22. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-113.1-5>.
2. Mizani S. Proper Names and Translation. *Translation Journal*. July 2008. Vol.12 (3). URL : <http://translationjournal.net/journal/45proper.htm>
3. Воробйова І. Основи лінгвокраїнознавства. Київ, 2014. 272 с.
4. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Видавництво Львівського університету, 1989. 215 с.
5. Kolomiets L., Shulga G., Lebed Iu. Formation of social responsibility of young people in the process of obtaining higher education. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume I, May 28–29, 2021, pp. 292–305.
6. Зорівчак Р. П. Реалія в художньому мовленні; перекладознавчий аспект. Іноземна філологія. Львів, 1994. 232с.
7. Мороз Т. О. Специфіка перекладу культурно маркованих одиниць. *Молодий вчений*. 2018. №. 4.4 (56.4). С. 64–68.
8. Куліш В., Гарах О. Труднощі перекладу культурно маркованої лексики. *Молодий вчений*. 2020. № 12 (88). С. 64–68. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-14/>
9. Середа Н. А. Культурно-маркована лексика в мові оригіналу й перекладу. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи* : зб. статей IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 7–8 листопада 2019 р.). Полтава : Астроя, 2019. С. 358–364.
10. Зорівчак Р. П. Статус реалії як перекладознавчого терміна. Київ : А.С.К., 1985. 164 с.

Дата надходження статті: 04.07.2025

Дата прийняття статті: 07.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

LANGUAGE GLOBALIZATION: PECULIARITIES AND PERSPECTIVES

МОВНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Leleka T. O.,

orcid.org/0000-0002-6134-4435

Scopus ID: 58286055600

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Translation,
Applied and General Linguistics,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University*

The article is devoted to the problem of the language globalization, which has covered the public space at the beginning of the 21st century. The relevance of the topic is due to the fact that the globalization processes manifest themselves in different ways in the languages and require the research at different language levels. This problem as a linguistic and social phenomenon is associated with the transformations that have affected the various fields of social life, as well as the intensity of intercultural communication processes. It is known that language responds to all the social changes and reflects the human relations. The globalization processes and the status of English in the world have led to the innovations in different languages. Firstly, the language globalization is primarily represented through the processes of borrowing from English in many languages. The system of the recipient language is replenished not only with lexical items. This process covers all the language levels. For example, the analytical nature of English can be observed in synthetic languages. The analytical constructions and phrases have entered the Ukrainian language system. Secondly, the phenomenon of global bilingualism is also related to the globalization of language because of the number of the loanwords in the language and the growing need to learn English. This type of bilingualism is inherent in speakers of many languages due to the growing role of English in the world and the need to introduce the latest technologies. The constant use of the English loanwords has led to the fact that specific words of the Ukrainian language are replaced by the English loanwords ones even when there is no necessity for this. Thus, we can observe a trend where English is becoming more popular in the world and strengthening its status as a global language. Also we identify another reason for the internationalization of the English language, which is related to the fact of economy of language means as a law of development of any language. The consequences of such language globalization can be different. The development of the intercultural communication creates the conditions for the creation of a single language space, which will improve the social interaction. On the other hand, it can lead to a loss of language identification. This issue remains open and requires further research.

Key words: globalization, language globalization, intercultural communication, loanword, global bilingualism.

Стаття присвячена проблемі мовної глобалізації, що охопила суспільний простір на початку ХХІ століття. Актуальність теми пов'язана з тим, що глобалізаційні процеси по-різному проявляються у мовах та потребують дослідження на різних мовних рівнях. Глобалізація як лінгвістичне та суспільне явище пов'язана з трансформаціями, що охопили різні сфери життя, а також з інтенсивністю процесів міжкультурної комунікації. Мова реагує на суспільні зміни та відображає усі соціальні відносини. Глобалізаційні процеси та статус англійської мови у світовому просторі призвели до інновацій у різних мовах. По-перше, мовна глобалізація, передусім, спостерігається через процеси запозичення з англійської мови у багатьох мовах світу. Система мови-реципієнта поповнюється не лише лексичними одиницями. Процес запозичення охоплює усі мовні рівні. Наприклад, прояви аналітизму англійської мови спостерігаються в синтетичних мовах. Аналітичні конструкції-словосполучення увійшли в систему української мови. По-друге, з глобалізацією мови пов'язано явище глобального білінгвізму через насиченість мови іншомовними словами та необхідність вивчення англійської мови. Цей тип білінгвізму притаманний носіям багатьох

мов через зростання ролі англійської мови у світі та необхідністю впровадження новітніх технологій. Постійне використання англійських запозичень призводить до того, що питомі слова української мови замінюються запозиченими навіть тоді, коли в цьому немає потреби. Отже, ми спостерігаємо тенденцію популярності англійської мови у світі та впровадження її статусу як світової. Також можна виявити ще одну причину інтернаціоналізації англійської мови, що пов'язана з фактом економії мовних засобів як закону розвитку будь-якої мови. Наслідки такої мовної глобалізації можуть бути різними. Розвиток міжкультурної комунікації створює умови для створення єдиного мовного простору, що покращить суспільну взаємодію. З іншого боку, це може призвести до втрати мовної ідентифікації. Це питання залишається відкритим та потребує подальшого дослідження.

Ключові слова: глобалізація, мовна глобалізація, міжкультурна комунікація, запозичення, глобальний білінгвізм.

Statement and substantiation of the problem relevance. Integration and globalization processes have covered the various fields of the society life. The development of the contacts between countries has led to the phenomenon of language globalization, with English playing a leading role in it. On the one hand, this gives impetus to the intercultural communication, and on the other hand, the language unification leads to the decline of identity. The use of English has caused the emergence of global bilingualism, where borrowed language elements have become the part of the system of the native language. Thus, the research of the language globalization is relevant and needs to be studied in order to find out the possible consequences of this process.

Throughout the history of mankind, there have been the contacts between different nations. The language changed under the pressure of borrowing. And it was a constant process [1, p. 112]. Today's globalization is connected with the development of the international relations and integration processes in the world [2, p. 557].

Some languages gain a leading position and begin to influence other language systems. Such languages were French, German, and English. But at the beginning of the 21st century, English became the language of the international communication [3, p. 251].

Language as a social phenomenon reflects all the social changes. And this has become the decisive factor that has spurred the language globalization based on the intercultural communication [4, p. 56]. Some linguists argue that this trend may cause some languages to lose their role and identity [5, p. 217].

The language globalization has become an integral part of human relations and is leading to English becoming the dominant language in the world [6, p. 123]. The development of a single language space creates the conditions for the spread of the language bilingualism and even polylingualism [7, p. 98].

Analysis of recent research and publications. The globalization inevitably leads to cultural information, becoming a powerful tool for influencing national languages and cultures [8, p. 203]. The idea of globalization is inextricably linked to the notion of a single language uniting the world's population [9, p. 116]. At present, such unifying role is played by English, being confidently considered as a lingua franca as a means of inter-ethnic communication (Johnson, 2009; Crystal, 2003; Koay, 2016; Moran 2018). Most of the works of the famous British linguist David Crystal (Crystal, 2003, 2010) are devoted to the description of English as a global language, which has many important communicative functions as the language spread in the institutions of power, legal system, advertising, mass media, and education [10, p. 267].

Many scholars argue that the language globalization is caused by the language contacts that have led to the emergence of global bilingualism through the processes of interlanguage interference (Sridhar, 1992; Crystal, 2003). This phenomenon is comprehensively described in the works of many linguists (Weinreich, 1953; Crawford, 1992; Fabbro, 2013). The interference refers to the cases of deviation from the norms of any of the languages that occur as a result of the possession of two or more languages due to language contact (Weinreich, 1953).

The priority position of English as a lingua franca and the associated strengthening of the processes of language contacts and the mass spread of bilingualism and multilingualism have become the subject of close attention of linguists 21st century. The relevance of the study is explained by the fact that in the conditions of globalization, the intercultural contacts lead, on the one hand, to the search for a common language of communication, to the increasing role of languages of international communication, and, on the other hand, to the strengthening of national-language identity.

Many linguists talk about the language dynamism that causes changes in language. This phenomenon is caused by linguistic and extra-linguistic factors and occurs at all the language levels [11, p. 408].

There is also the phenomenon of language interference, which is the interaction of different languages in the speech of bilinguals. Usually, in this process, there is a dominant language [12, p. 145]. The result of the interaction of contacting language systems can be both negative and positive.

The first phase of the language inequality is borrowing. The units of any language enter the monolingual environment at different language levels. They are assimilated into the recipient language and become part of it [13, p. 67]. The global bilingualism occurs when the words from another language are no longer considered foreign, they are a part of the own language. The more a language is filled with the loanwords, the more intense the process of borrowing becomes [14, p. 87]. The English language has penetrated into various languages and become their common language. The borrowings are perceived as natural, especially by the global bilinguals.

The founder of the theory of language contacts U. Weinreich distinguished different types of bilingualism – coordinate, compound and subordinate [15, p. 54]. Today, we are talking about a specific type of bilingualism – global bilingualism – which arises naturally and forces people to use foreign language elements, especially English, in their native speech.

When analysing bilingualism as a phenomenon, we should also separately highlight the concept of diglossia, considered to be the use by speakers of two or more varieties of one language (Sridhar, 1992). Parallel to bilingualism and diglossia, an important notion of code-switching is also noted (Blom, Gumperz, 1972), which characterises the situation of using several languages or subcodes by one social subject (Tönsing & Soto, 2020).

The purpose of the article. The purpose of the article is to consider the aspects of language globalization in the process of intercultural communication.

The purpose involves solving the following tasks:

- to determine the vectors of research on the problem of language globalization;
- to study the peculiarities of English-language role in the world society;
- to identify the tendency of the global bilingualism .

The main material of the study. English is becoming an international language in science, business, diplomacy and is actively used in all the types of media and mass media. In the field of computer technology and the Internet use, it is already a universal means of communication [16, p. 244]. English has become the language of diplomacy, business, media, not to mention social media. Learning English has become a necessity. It as the first or second foreign language is used in countries where it is not the native language [8].

Obtaining the international certificates in English has become a requirement for many people to get a prestigious job.

The language should ensure communication in all the fields of life. It should be diverse and reflect modern trends in society [18, p. 112].

Of course, the development of the latest technologies and international contacts have influenced the changes in different languages. These processes are more active than ever. We should call new gadgets by the word from which country they originate [19, p. 285]. This is a natural process.

However, the globalization is not just about replacing one language with another. It is the expansion of the language's capabilities, its transformation into a global and inclusive language. Such a language gets a huge variety of language tools.

The language globalization occurs when different language systems begin to transform into one single, common language. Such a language system has many advantages, it is multifunctional. It can serve even more areas of social life. In this way, the language attracts more and more speakers because of its convenience [20, p. 78].

The globalization blurs the boundaries between languages. It assimilates new elements into the language and integrates them into the language system [21, p. 67]. First, there is the expansion of the language, which is becoming global in the world [22]. This is followed by a change in cultural indicators and language integration [23, p. 143].

The English language in the era of globalization demonstrates the phenomenon of language variation due to territorial and social factors. In this way we observe how the contacts between countries contribute to the creation of a multicultural society [24, p. 193]. This results in the emergence of hybrid languages with their specific features [1, p. 112].

The constant change in the language system is a linguistic universal. This phenomenon is caused by the fact that innovations in social fields lead to language evolution [21, p. 45]. The pace of economic development and globalization processes cause not always justified replacement of the native Ukrainian words with the words of other languages, for example, with English terms (*івент – подія, лук – образ, фідбек – відгук, зворотній зв'язок, бекграунд – досвід, бекстейдж – залаштушки, кріейтор – творець, кежуал – повсякденний, левел – рівень, юзер – користувач, андейт – оновлення, лінк – посилання, булінг – цькування, селебріті – знаменитість, таргет – ціль*).

A characteristic feature of the grammatical system of the English languages is the possibility of joining two nouns without a grammatical element linking them, that is, the phenomenon of language analyticism. In English such forms are usually written separately or with a hyphen (*bacon sandwich, tea-break*). This method of word formation seems to have certain advantages in terms of the language flexibility and economy, so forms based on this pattern began to appear in the Ukrainian. The examples of this phenomenon, which are almost always written with a hyphen, are interesting because they are not homogeneous: they can be divided into three categories. The first includes the loanwords which represent the whole expressions (*website – веб-сайт, coffee break – кофе-брейк, flash drive – флеш-драйв* etc.). The source of such forms is English. The second group consists of the words forms according to the English variant (*Президент-отель, конференц-зала, поп-зірка*). In the examples belonging to the third category, the first element of the construction has the ability to combine with an indefinite number of nouns of both Ukrainian and foreign origin. In such combinations, the first element actually fulfils the function of an adjective (*бізнес-ідея, бізнес-освіта; веб-дизайнер, веб-камера; онлайн-урок, онлайн-опитування; піар-агенція, піар-проект; шоу-бізнес, шоу-програма* etc.).

There is the group where the first element consists of an English abbreviation that can be written in Latin letters (*SMS-повідомлення; VIP-обслуговування* etc.).

In some cases, there can be the declined adjectives: *онлайн – онлайн-овий, бізнес – бізнес-овий*.

The language contacts contribute not only to convergence but also to differentiation. The loanwords, which have become full-fledged elements of the Ukrainian language, undergo the same processes as the rest of the lexicon. For example, the meaning of the new words no longer depends on the meaning of the corresponding words in the donor language. The meaning of the word *коттедж* differ from English cottage. Moreover the loanwords are included in the system of the Ukrainian word-formation: *піарщик, відпіарити* are formed from *піар*; *френдитись* is from *френд*.

At the beginning of the 21st century, the assimilation of the loanwords in the recipient language is not complete. The new words do not always correspond to the system of the language that borrowed them, they have foreign characteristics. This applies primarily to the English loanwords [26].

One of the linguistic consequences of this process is the fact that the English loanwords are perceived in the recipient language no longer as foreign but as own – not as barbarisms, exotisms, but as the words to be borrowed and assimilated [27, p. 56]. The influence of English on Ukrainian continues to increase dramatically in recent years, and the activity of the process of borrowing becomes extremely high.

On the one hand, the English words are convenient because they are often shorter and can even replace phrases. In addition, analytical English constructions follow the law of language economy. On the other hand, there is no need to translate them and look for a equivalent in the native language, as this may not always be appropriate [6, p. 110].

In the modern society, there is a tendency to expand the language abilities and bring the language to an intercultural level, which has caused the need for the intercultural communication [13, p. 211]. That is why in the period of the language globalization and bilingualism become particularly relevant.

The Ukrainian society is experiencing a huge craving among young people to learn foreign languages, not only English, but also Chinese, Korean, French and others. The language bilingualism is spreading very rapidly due to the development of tourism and strengthening of the intercultural relations in the 21st century. The era of globalization is also characterized by the continuous language contacts and exchanges of experience. In recent years it has become noticeably more active.

The spread of English in Ukrainian contributes to a more effective entry of the Ukrainians into the world cultural space. It is known that the global bilingualism is becoming a natural, rapidly spreading phenomenon of the intercultural communication in modern society, which is impossible to resist and the consequences of which are still difficult to foresee.

The global bilingualism is of interest to scholars as a higher level of interlanguage communication. And now there is an urgent need to learn English in order to realize the communication skills [13, p. 68].

The language globalization is also connected with the language phenomena of code switching. The code-switching is a spontaneous process that does not require different degrees of assimilation as borrowing. It involves the use of elements from different languages together [9]. The phenomena of code-switching and code-mixing are situational and speech-specific, but they can become the basis for subsequent loanwords. Such code-switching is characteristic of global bilingualism.

As it is known, language is a social phenomenon which has to fulfill people's need for communication. If this communication involves people from different countries, there should be a way of transmitting and receiving the information that satisfies everyone [19, p. 286]. It is connected with the social nature of language, its social functions, the mechanism of influence of social factors on language and the role that language plays in the life of society. The social nature of language implies that various social factors influence it and that it is subject to them. The intense exchange of information taking place at the beginning of the 21st century – particularly due to the development of technology, the Internet, and social media – requires the further advancement of global processes of interlanguage interaction and the promotion of bilingualism and multilingualism [25, p. 42]. The global bilingualism responds to society's need to create a unified intercultural and interlanguage space without communication barriers. However, achieving this requires the development of language competencies at a global level [3, p. 242].

Conclusions. Language globalization is an irreversible process caused by the interlanguage communication and integration. This phenomenon has affected many languages around the world. As a result, the changes in the language system are noticed in the development of borrowing from English, the manifestation of analyticism even in synthetic languages, the spread of global language bilingualism and the internationalization of English as the world language.

On the one hand, every society has the areas where the use of loanwords and foreign terms is necessary – for example, tourism, IT technologies, business, and science. On the other hand, there are still domains that are less involved in the processes of interlanguage globalization, such as politics.

However, the gradual integration processes in the world are increasingly drawing languages into the global space.

The language globalization is the result of extralinguistic factors that demand language to be understandable to everyone. It is a necessity driven by social, political, and economic processes. However, the end result of this process is unlikely to ever be seen by humanity, since the language globalization is an endless process. The dominant language constantly penetrates other language systems, gradually integrating with them. It should be noted that this process depends solely on whether society continues to pursue a global policy or chooses a different path. The future development of the language globalization and the role of the English language in the world will depend on it.

BIBLIOGRAPHY:

1. Zhu H. Exploring Intercultural Communication: Language in Action. 2nd ed. Abingdon: Routledge, 2019. 304 p.
2. Moran Panero S. Global Languages and Lingua Franca Communication. *The Routledge Handbook of English as a Lingua Franca*, edited by J. Jenkins W. Baker and M. Dewey. Abingdon: Routledge, 2018. P. 556–569. URL: https://www.researchgate.net/publication/334122182_Global_Languages_and_Lingua_Franca_Communication_-_Book_chapter_in_Jenkins_J_Baker_W_and_M_Dewey_eds_The_Routledge_Handbook_of_English_as_a_Lingua_Franca_Abingdon_Routledge (accessed: 21.06.2025).
3. Kramsch C. The Challenge of globalization for the teaching of foreign languages and cultures. *Electronic journal of foreign language teaching*. 2014. Vol. 11, N 2. P. 249–254. URL: https://www.researchgate.net/publication/288364622_The_challenge_of_globalization_for_the_teaching_of_foreign_languages_and_cultures (accessed: 21.06.2025).
4. Koleski E. Intercultural Communication in Management – Needed Skills for Effective Intercultural Communication of Macedonian Managers. *Master's Thesis*. University American College Skopje, 2021. 166 p.
5. Koval N., Kushka B., Nagachevska O., Smaglii V. & Uhryn L. Changing Nature of English Tourism Discourse: A Linguistic Approach. *Arab World English Journal (AWEJ) Special Issue on Communication and Language in Virtual Spaces*. 2023. P. 215–225. URL: <https://awej.org/wp-content/uploads/2023/01/17.pdf> (accessed: 11.07.2025).
6. Kirkpatrick A. World Englishes: Implications for International communication and English language teaching. Cambridge, 2007. 257 p.
7. Jenkins J. Global Englishes. A Resource Book for Students. London, Routledge, 2014. 296 p.
8. Baker W. and Ishikawa T. Transcultural Communication through Global Englishes. Abingdon: Routledge, 2021. 390 p.
9. Ibraximova I. A Theoretical Exploration of Monolingualism, Bilingualism, and Trilingualism: Cognitive, Linguistic, And Sociocultural Perspectives. Intersections of Faith and Culture. *American Journal of Religious and Cultural Studies*, 2023. 1(3): P. 115–117. URL: <https://grnjournal.us/index.php/AJRCS/article/view/343> (accessed: 21.06.2025).
10. Ilie O.-A. The Intercultural Competence. Developing Effective Intercultural Communication Skills. *Sciendoo*. 2019. P. 264–268. URL: https://www.researchgate.net/publication/334677436_The_Intercultural_Competence_Developing_Effective_Intercultural_Communication_Skills (accessed: 11.06.2025).
11. Blom J., Gumperz J. Social meaning in linguistic structure: Codeswitching. *Directions in sociolinguistics: The ethnography of communication*. Norway. N.Y., 1972. P. 407–434.
12. Byram M., Wagner M. Making a difference: Language teaching for intercultural and international dialogue. *Foreign Language Annals*. 2018. 51. P. 140–151. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/flan.12319> (accessed: 12.05.2025).
13. Crawford J. Hold your tongue: Bilingualism and the politics of «English only». Reading (Mass.), 1992. 324 p.
14. Crystal D. English as a Global language. Cambridge, Cambridge University Press, 2003. 212 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/272776749_Crystal_David_2003_English_as_a_Global_Language_Second_edition_Cambridge_University_Press (accessed: 21.06.2025).
15. Weinreich U. Languages in contact: Findings and problems. The Hague, 1953. 148 p.
16. Bolton K. World Englishes today. *The handbook of world Englishes*. Oxford, 2006. P. 240–269. URL: https://www.researchgate.net/publication/302595955_World_Englishes_Today (accessed: 21.06.2025).
17. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge, 2010. 488 p.
18. Fabbro F. The neurolinguistics of bilingualism: Introduction. N.Y., 2013. 250 p.

19. Gullifer J. W., Titone D. Characterizing the social diversity of bilingualism using language entropy. *Bilingualism: Language and Cognition*. 2020. 23(2). P. 283–294. URL: https://www.researchgate.net/publication/330954203_Characterizing_the_social_diversity_of_bilingualism_using_language_entropy (accessed: 21.06.2025).
20. McConachy T., Golubeva I., and Wagner M. Intercultural Learning in Language Education and Beyond: Evolving Concepts, Perspectives and Practices. Bristol: Multilingual Matters, 2022. 392 p.
21. Richler H. Global mother tongue: The eight flavours of English. Montreal, 2007. 169 p.
22. Ronen S., Goncalves B., Hu K. Z., Vespignani A., Pinker S., Hidalgo C. A. Links That Speak: The Global Language Network and Its Association with Global Fame. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2014. Vol. 111. № 52. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1410931111>.
23. Sridhar S.N. The ecology of bilingual competence: Language interaction in the syntax of indigenized varieties of English. *World Englishes*. 1992. 11. P. 141–150. URL: https://www.academia.edu/3745171/The_ecology_of_bilingual_competence_language_interaction_in_the_syntax_of_indigenized_varieties_of_English (accessed: 21.05.2025).
24. Tönsing K.M., Soto G. Multilingualism and augmentative and alternative communication: examining language ideology and resulting practices. *Augmentative and Alternative Communication*. 2020. 36. P. 190–201. URL: https://www.researchgate.net/publication/345744221_Multilingualism_and_augmentative_and_alternative_communication_examining_language_ideology_and_resulting_practices (accessed: 21.06.2025).
25. Johnson A. The rise of English: The language of globalization in China and the European Union. *Macalester international*. 2009. Vol. 22, Iss. 1. P. 39–45. URL: <https://digitalcommons.macalester.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1447&context=macintl> (accessed: 22.06.2025).
26. Koay J. What is English for Specific Purposes. In *EduMaxi*. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/308914571_English_for_Specific_Purposes_What_does_it_mean_and_why_is_it_different_from_teaching_General_English (accessed: 21.06.2025).
27. Crystal D. English as a global language. 2nd ed. Cambridge, 2003. 212 p.

Дата надходження статті: 24.07.2025

Дата прийняття статті: 01.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 81'253:004.8(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-8>

LINGUISTIC AND SENSE-CREATION ASPECTS OF AI-FACILITATED POLITICAL INTERVIEW TRANSLATION

МОВНІ І СМИСЛОТВОРЧІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНОГО ІНТЕРВ'Ю, ОПОСЕРЕДКОВАНОГО ШІ

Mykhyda S. P.,*orcid.org/0000-0002-0921-0819**Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Ukrainian Philology and Journalism,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University***Stasiuk B. V.,***orcid.org/0000-0001-7573-244X**Candidate of Philological Sciences,
Senior instructor at the Department of Translation,
Applied and General Linguistics,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University*

In late 2024, L. Fridman, a podcaster with 4.7 mln-strong following, interviewed the President of Ukraine V. Zelenskyy in what became a talk with massive discussion in social media. The interviewer insisted on conducting the dialog in Russian, a mutual mother tongue. The interviewee avoided the imposed strategy by deliberate and hectic code-switching in English, Russian, and Ukrainian. The episode, released on numerous platforms, shifted attention to the AI-dubbed videos.

The present study raises the possibility of the AI dubbing, either consensual or not, being a threat for documenting a person in a political interview which entails the political portrait of a statesperson distorting its psycholinguistic features. Among the issues emerged are the AI's capability to synthesize realistic voices, manipulate with original wording and translation. Further research could help us understand how technology is used in a news-making and journalism discourse.

This paper aims to demonstrate how AI is implemented in the most conservative genres disarming any orthodox ways to run psycholinguistic, linguistic, and translational deconstruction of political discourse in AI-capable media.

By analyzing the podcast incentives, L. Fridman's field of expertise in AI, the authors of the paper reveal the interviewer's bias in his language behavior, speech as well as confusing workflow that belittles human participation and enhances machine involvement to achieve greater options for the audiovisual product manipulation.

Instead of recording and diligently translating a public person's political interview, L. Fridman's team created a hybrid multimedia product with a human-machine involvement into creating AI overdubs which promoted discrepancies in the original and its translations. The linguistic and translation analyses revealed the interviewer's biased communicative strategies.

The established AI intrusion in the political interview creation is fraught with the enhanced capabilities to promote false senses and narratives, which is especially sensitive in cases where wars and hostile conflicts are taking place.

Key words: political interview, political portrait, psycholinguistics, audiovisual translation, simultaneous interpreting, AI dubbing, hybrid translation.

Наприкінці 2024 року Л. Фрідман, подкастер із 4,7 мільйонами підписників, взяв інтерв'ю у Президента України В. Зеленського, яке викликало бурхливу дискусію в соціальних мережах. Інтерв'юер наполягав на проведенні розмови російською мовою, рідною для обох. Натомість В. Зеленський уникнув нав'язаної стратегії, навмисно й хаотично переходячи з англійської на російську та українську мови. В оприлюдненій

численними платформами версії інтерв'ю акцент змістився на відео з дубляжем, виконаним за допомогою штучного інтелекту.

У цьому дослідженні піднімається питання того, що навіть узгоджений дубляж, здійснений з використанням інструментів штучного інтелекту становить загрозу для документування людини в жанрі політичного інтерв'ю, в результаті якого постає цілком конкретний політичний портрет діяча зі спотвореними психолінгвістичними рисами. Серед новоявлених проблем, зокрема, є здатність штучного інтелекту синтезувати реалістичні голоси, маніпулювати оригінальними формулюваннями та, власне, перекладом. Подальші дослідження можуть допомогти нам зрозуміти, як сучасні технології використовуються в на даному етапі розвитку журналістики й новинарства інформаційної доби.

Ця стаття має на меті продемонструвати застосування штучного інтелекту в одному з найконсервативніших жанрів, підриваючи методи традиційних психолінгвістичного, лінгвістичного і транслатологічного досліджень політичного дискурсу в засобах масової інформації, що використовують штучний інтелект.

Аналізуючи мотивацію створених подкастів у межах компетенції Л. Фрідмана в галузі ШІ, автори статті виявляють упередженість інтерв'юера в його мовленнєвій поведінці та неочевидному технологічному процесі створення інтерв'ю, що применшує участь людини та посилює залучення машини для досягнення більших можливостей що стосується маніпуляцій аудіовізуальним продуктом.

Замість акуратного запису й ретельного перекладу політичного інтерв'ю публічної особи, команда Л. Фрідмана створила гібридний мультимедійний продукт із залученням як людини, так і машини до створення ШІ-дубляжу, що тільки поглибило розбіжності між оригіналом задокументованої розмови та її різномовними перекладами. Зокрема, лінгвістичний та перекладознавчий аналіз дискурсу виявив упереджені комунікативні стратегії інтерв'юера.

Укорінена практика застосування ШІ при створенні політичного інтерв'ю і його перекладів загрожує посиленням можливостей для розповсюдження помилкових уявлень і наративів у суспільстві, що є особливо чутливим на фоні актуальних конфліктів і воєн.

Ключові слова: політичне інтерв'ю, політичний портрет, психолінгвістика, аудіовізуальний переклад, синхронний переклад, ШІ-дублювання, гібридний переклад.

Introduction. Since the arrival of the multifunctional and publicly available technologies utilizing artificial intelligence (AI) and their boom in the early 2020s, the modern media landscape has become increasingly infested with reliable, partially reliable and totally unreliable information of various kinds generated by large language, text-to-image, text-to-speech and other models of machine learning. Recent years have witnessed the appearance and introduction of multiple AI applications for the multimedia products in the entertainment sphere. Global discussion has been actively covering the topics of their legality, ethics, compliance with professional standards, etc., but only the second half of 2024 brought up the first instances of political interviews being held with considerable AI assistance.

From 2022 on, the sensitive Ukrainian matter and cause happened to be not only hotly debated and contested in human-run communication and translation, but also the testbed for the AI dubbing technology and methods of its implementation. Considering how easily audiovisual information is getting manipulated by AI tools (either for entertainment or malicious purposes) we need to give our attention to the possibility that now a bias is introduced into texts in a highly nuanced and sophisticated manner.

In the beginning of January 2025, the YouTube channel of the Office of the President of Ukraine posted a 3-hour-long video interview with the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy [1]. The formal host was a U.S. podcaster Lex Fridman who visited Ukraine in late December 2024 to conduct and record the meeting with him. The official governmental source published **only** a Ukrainian-language video with an option to choose between English or Ukrainian subtitles.

Nearly at the same time, L. Fridman released the same interview on his own website and related social media. Unlike Ukrainian officials, he presented it in four different language versions with respective number of subtitle tracks [2]. On his platform, **every** language version of the interview was delivered **in seemingly realistic voices** of President Zelenskyy and his interviewer. Having compared both releases public could understand that **nothing** of the audiovisual content suggested to the

Ukrainian audience by the official Presidential video channel was truly natural and/or authentic, even though both interviewee and interviewer communicated in their own voices.

Thus, the whole *Lex Fridman Podcast* episode under question turned out to be a complex AI-enhanced media event with hybrid human-machine involvement, based on interpreting and translation acts, all of which constitute a comprehensive communicative feature entailing massive implications in terms of information reception, processing and analysis, semantic and pragmatic shifts across lingual cultures and identities, social and political response, sociolinguistic relativeness and the whole genre of a documentary interview being completely rethought.

Language and translation study got to be tested within an information technology framework providing numerous insights on any of these fields and at the same time mixing researchers' cards and fogging the intrinsic dangers of the scope how huge AI applications have become, totally unlimited and unhindered either by type of human activity or its genre.

Theoretical Background. Staying at the crosshairs of multiple academic fields, Fridman – Zelenskyy interview can be naturally researched and discussed at many angles, theory- and methodology-wise. However, the authors of this paper would like to concentrate on:

- a) the genre of political interview conducted to record a persona acting in the epicenter of one of the most important geopolitical events in recent time, a full-scale Russian invasion into Ukraine;
- b) AI technology used to produce multiple language versions of the documentary film based on the Fridman – Zelenskyy interview;
- c) its linguistic and translational aspects which are bringing to life pragmatic issues in digital humanities.

Every single aspect mentioned above has been studied by modern scholars to a different extent. However, to the best of our knowledge, very little to no academic research has ever tried to put all of them together as a case study of any high-impact communicative event involving some nascent AI technology. At least L. Fridman's experiments with interviewing methods and techniques have totally stayed out of the linguistic scholars' reach.

Interviews as a genre have been covered by a wide range of language scholars in Ukraine and abroad whose work has been concisely reviewed by Kh. Diakiv [3, c. 21] with only few of them researching traditional audiovisual format of TV [4; 5; 6] and none of them exploring podcasting as a phenomenon in Ukraine or globally. Even fewer scholars address the issues of the televised/broadcast interview interpretation, like M. Alvesson [7] or P. J. Castillo Ortiz [8]. However, in some papers we see quite a few detailed explorations of a naturally occurring interpreter-mediated interaction [9, p. 184–185]. A range of researchers have studied specific aspects of a political interview, in particular, misunderstandings [10], interpreter's non-cognitive constraints [11], and the general matter of co-operation [12], including political discourse and diplomacy [13]. A considerable input into the general topic of studying translation in politics has been made by Ch. Schäffner [see 14].

The earliest research into the algorithms for automated dubbing in audiovisual products dates back as far as 2010 [15]. Further AI dubbing studies encompassed mostly engineering and technological issues [16; 17; 18; 19; 20; 21] and informational aspects [22] as well as social matters highlighting AI applications in arts and entertainment [23; 24; 25; 26] or their consequences in legal sphere, including the cases of 'deepfakes' which are treated through defamation/libel laws, copyright infringement, privacy laws, and cybersecurity laws, i.e. on AI used to injure one's reputation [27; 28; 29; 30].

So far, the translation study of AI application for dubbing purposes has been very limited both in terms of quantity and scope. It has already gained its way to the graduate papers, but their authors need to admit that "there seem to be very little ongoing research addressing these developments" [31, p. 118], although extremely useful data on what is called an "epistemic trust" issue are being collected right now [32; 33].

Data. The audiovisual product under consideration is an edited documentary film (podcast episode) over 3 hours long (3:06:39) with a proper Fridman—Zelenskyy interview lasting for 2 hours

and 28 minutes. Also, it has an 11-minute-long introduction [00:03:28–00:13:55] and final remarks by L. Fridman covering personal, political, and technical issues of the “*future of Ukraine, choice of language, podcast prep and research process, travel, setup, and conclusion*” [02:43:50–03:06:36] [2]. A complete set of files includes four equivalent interview videos in three full overdubs in different languages (English, Russian, Ukrainian) and an original film with a mixture of languages, “*We spoke in a mix of languages, continuously switching from Ukrainian to Russian to English*” [00:04:00–00:04:05]. There are also three transcript files for respective English, Russian, Ukrainian overdubbed versions of the podcast. Interestingly, **there is no transcript** for the original mix-of-languages video. Also, there is a **discrepancy** between how the video with the original mixture of languages is called on different platforms: it is “English (UK)” track on L. Fridman personal website, but “English (US)” on the Fridman’s official YouTube channel.

The edited interview supplied infographics (‘title cards’) for various data that, in L. Fridman’s opinion, required additional explanation for the international public: map of the Russia-occupied territories, details on Ukrainian legislation, historical references explicated, some Ukrainian acronyms used by Zelenskyy (“*ППО*”) while speaking Russian, etc.

Results and discussion

Political interview as a psychological portrait

Any philological research ranging from psycholinguistics, psychopoetics to translation study would certainly involve the psychology of creating senses, judgements, opinions which are implemented in verbalized statements, texts in the broad sense, and communicated through different media [e.g. see 34; 35]. These texts cannot exist beyond and without a human being who is creating them. Likewise, these texts serve a legitimate source to study the mental landscape and the psychoworld of any person. All mental constructs, intentions and senses deliberately (or subconsciously) expressed in words and syntax of the text are viable for linguistic analysis. However, any implied subjectivity of the text is an area for sweeping interpretations [e.g. see 36].

Whenever researchers deal with the documentary genre, they absolutize both intrinsic linguistic features of the text under analysis and potential scope of its possible interpretations finding and re-finding senses even in the smallest semantic units and pragmatic patterns. The data received from such an analysis multiply manifold with translated texts and their cross-cultural nuances.

As experienced practitioners of interviewing claim, “a portrait interview is comprised of [...] informal, filmed conversations [...] We talk about your stories, your values, your hard-earned truths, your version of things, in your own voice with all your expressiveness” [37].

Documentaries based on live interviews represent human beings broadcasting some facts and precise information as well as subjective matter, their emotions, bias and worldview. Audiovisual media enhance and objectify all the aspects of interpersonal communication amplifying verbalized text by the correlated parallel channel of visual and audial information rendering non-verbal signals, body language, facial expressions, postures, etc.

By changing these audiovisual texts in their broadest meaning within a documentary genre, by substituting and even doctoring them one can distort the understanding of their source, which is a human being, and manipulate the perception of a specific person by wide audiences. Whenever the interviewed person is a public figure such misperception can be extended and artificially promoted in bad faith.

The interview hybrid translation procedure

As A. Fetzer and P. Bull claim, “a political interview can no longer be conceived of as a non-fuzzy, predictable event, as has been implicit in the earlier conceptions of a political interview as a relatively stable communicative encounter based on a clear-cut division of labor [...], or as an exchange of questions and answers anchored to the leitmotif of neutralism as is reflected in interactional and discursive roles, and style [...]. By acting in dis-accordance with the constraints, for instance by interviewer and interviewees presenting themselves as multiply voiced, agents tran-

scend boundaries and go beyond the constraints and requirements of non-fuzziness, linearity and predictability” [38, p. 88].

In the modern world, where “current affairs interviews [...] gave] rise to new categories such as infotainment, confrontainment, and even politainment” [39, p. 354], political interviews are inherently seen as a *hybrid* genre in which traditional political discourse drifts toward the format of a talk show “where public discourse is privatized and power relations between the media and politics are blurred” [Ibid., p. 391]. After the Digital Age arrival political interviews became “an important means for ordinary people to encounter politics” [40, p. 3]. With the Fridman – Zelenskyy interview, it is true not only because of the well-established understanding of this discourse, but also due to the technology usage crossing its regular boundaries.

To analyze this interview properly, we would need to step back and have a look at the bigger picture of L. Fridman’s interviewing activities. He is a well-known U.S. podcaster with 4.68 mln global subscribers on YouTube who also entered the Top 15 podcasts in the U.S., according to Spotify ranking, at least as of 2024 [41]. Apart from that, L. Fridman holds a PhD degree in Electrical and Computer Engineering occupying the research scientist position at the Laboratory for Information and Decision Systems at the Massachusetts Institute of Technology (LIDS MIT). With his academic interests encompassing artificial intelligence, deep learning, human-robot interaction, and reinforcement learning, L. Fridman is naturally experimenting with information technology solutions for the podcast. On November 19, 2024, he released an interview with the President of Argentina Javier Milei. It had two language versions in English and Spanish, however, unlike Zelenskyy interview, those are **not full overdubs**, but rather voice-over translations with a weakly discernible original audio track in the background [42]. Still, three main technological components of Fridman’s method were used already then: a) text-to-speech generation, b) AI voice cloning, and c) AI dubbing with synthetic voice generative models provided by the U. S. company ElevenLabs [43].

For undisclosed reasons, this method of an international talk hasn’t been accepted by L. Fridman as a standard and he moved on with amplifying AI involvement in his dubbing projects. His decision led to the **total removal** of the original background audio in the President Zelenskyy and Prime Minister of India Narendra Modi’s interviews, released on January 5 and March 16, 2025 respectively. The former episode also provided L. Fridman’s simplified explanation delivered to President Zelenskyy:

“So first of all, I should mention that our conversation today will be translated and dubbed into Ukrainian, English, Russian, other languages... Spanish. So you’re in your voice. So, there are great guys originally from Poland. It’s a company called ElevenLabs. They’ve trained an AI... Искусственный интеллект на вашем голосе, и [он] прекрасно звучит. То есть вы можете танцевать на каком языке хотите, но всегда в конце будете говорить на украинском. То есть, когда вы говорите о Трампе, можете на украинском, на русском [...] Everybody understands” [01:58:08–01:58:56], as well as his detailed comments on the language and translation issue in the final remarks of the Zelenskyy episode:

“After the conversation was recorded, the next challenge was to translate all of this and overdub it and do it super quickly. These words I’m speaking now have to be translated and dubbed into Ukrainian and Russian. ElevenLabs were really helpful here, especially in bringing the president’s voice to life in different languages” [02:48:24–02:48:45].

“The translation is separate from the text to speech and was done in part by AI and a lot by human. This is where the fact that we had constant switching between three languages was a real challenge. There are six transition mappings that have to be done: English to Ukrainian and Russian, Ukrainian to English and Russian, and then Russian to English and Ukrainian continuously, sentence by sentence, sometimes word by word. And each combination of language to language translation is best done by a person who specializes in that kind of mapping. It was all a beautiful mess, all of it” [02:49:05–02:49:40].

So far, this has been the most in-depth explanation of L. Fridman’s international podcast procedure from the interviewer himself, however, it is still rather vague for the public, even specifically trained.

In the wake of the Fridman – Zelensky interview, language professionals expressed their opinions and evaluation of the podcast episode Ukrainian version that clearly showed they believed the whole stint was fully done with AI without any human interference [44; 45]:

(1) «Загальну думку в цьому сумбурі вловити можна, і **ШІ непогано з цим впорався**, але синхронно перекладати чи вести якусь динамічну розмову – це мало бути пекло» (Ростислав Паранько);

(2) «Скларось враження, що пан Фрідман усіма способами хотів прорекламувати ту фірму, яка займається ШІ, зокрема в перекладі, з посилом “**професія перекладача-людини вже не потрібна**”. Можливо, то спонсор його подкасту?» (Олена Тимошенко);

(3) «До речі, **англійський переклад дуже вдалий і непогано приховує** “риторичну потушність” нашого президента, англомова аудиторія у своїй більшості сприйняла це інтерв’ю позитивно» (Igor Sakovskiy);

(4) «Так вони ж **АІшку на це пустили**» (Igor Trubik Trubenok).

The provided reactions highlight the biggest drawback of the AI dubbing practices for documentaries as the public, even professionally capable, do not receive clear signals about the non-authentic nature of the AI synthesized voices, blurring the perception and shifting the focus from a true-to-life event into an easily manipulated manmade virtual reality.

The translators who participated in the Zelensky episode translation shed some additional light in the discussion of the specialized Facebook group post [Ibid.], so that now we have a complete picture how different language versions appeared.

After the interview was recorded the unnamed speech-to-text recognition software produced its written copy (an MS Excel file) with gaps for specific languages whenever speakers switched to a different code. Human translators postedited the recognized text and translated its missing parts (segments) in the respective target languages based on the available video records. The final version of this text amplification and postediting in three different languages has been given the status of the ‘tapescript’, no matter how massive translators’ intrusions into the text were. The whole procedure was aggravated by the extremes in code-switching to which the speakers sometimes went breaking a single sentence with all the three language changes.

E.g. (1) “...і як тільки Трамп дасть¹, for example... я... піде на ceasefire без серйозних гарантій безпеки для України, він дасть[ь] нас Путіну...” [01:04:40–01:04:50];

(2) “...Потому что в башке у Путина рассорить меня с Трампом. В башке у Путина закончить оккупацию нашей территории. Это всё есть в его хворий голові” [01:05:57–01:06:13]

(3) “...Тому я вам і сказав, don’t wait for Putin’s will, press him” [01:05:32].

We can see that sentence structures have been regularly violated, which positively made translators introduce changes even if original phrasing coincided with their target language.

Further on, those hybrid ‘transcripts’ underwent AI text-to-speech generation and dubbing with the cloned and synthesized voices of President Zelensky and L. Fridman, all provided by ElevenLabs software. As far as we can understand, there was no visible attempt at any lip sync morphing² while completing the AI dubbing of videos, either intentionally or due to the technical limitations. The whole algorithm of the event and its representation in media could look like that:

Multilingual source text → Multilingual speech-to-text recognition (machine) → Postediting (human) → Recognized and postedited text translation (human/machine) → Monolingual text-to-speech generation / Monolingual dubbing (machine) → Monolingual target text.

The final written target texts (‘tapescripts’) were used as the basis for captioning the video. This approach is totally unacceptable for documenting specific statements and judgements.

Here we need to mention the interview researchers who highlight that, “**detailed transcript** of all taped (or in other ways recorded) interviews is optimal. This makes interpretation work more

¹ In illustrative examples, regular font is used for the Russian phrases.

² Another factor substantiating distrust for the overdub viewers.

precisely and easier in some ways and means that exact quotations can be presented. Against this the enormous time involved must be considered, both for transcription and for reading and sorting the material” [7, p. 60].

The interference and overlapping of the actual spoken text in the interview with its **written** translations pose a permanent danger of distorting information and wording. Here are some clear examples how this confusion amasses on a regular basis.

In the original Russian phrase President Zelenskyy says,

“Да, да, это не *great success for us, but if we see diplomatic way of finishing the war* [to end – in official ‘transcript’], *this is one... one of the way[s]*. Тобто це... вибачте. Так, это... первое. Второе – пакет оружия. Я не готов сейчас говорить публично, что это, [оно написано – *this part is missing* in the ‘transcript’] и *President Trump can have it or have it or... I mean no secrets from him...*” [01:08:05–01:08:35].

In AI dubbed versions **all the original parts in respective languages were substituted for manipulated (doctored) phrasing**, cf. **both** in the official English ‘transcript’ and respective English dubbing we have, “*but if we see a diplomatic way to end the war, this is one of the ways. So it is, sorry, that is a start. Secondly, weapons, arms aid package, I’m not ready to discuss this publicly right now. It’s all written down and President Trump might have seen it or not, but we’ve got no secrets from him.*”

“Отец, который потерял детей [...] Он взрослый мужик, взрослый. И закончилась война, а *він... а он не получил... didn’t get accountability, real [one]*. For example, somebody decided *that’s* [i.e. the war] *frozen...*” [01:13:53–01:14:25]. The official transcript and English dubbing run, “[I]f you were a father who lost his children, a grown man. A grown man, a man, an adult, and the war has ended and he **never got justice for real**. For example, somebody decides **to freeze support**.” Pay attention that the last phrase is totally different on the semantic and pragmatic levels from what was really said and what was really informed to the viewer in the overdubs.

To sum up, what public believes to be an “AI translation” or even “AI interpreting” was in fact a **mostly human** translation, a complex audiovisual product of hybrid origin whose true nature was overshadowed by realistically cloned voices of the speakers. Machine intellect was used only at the initial and final stages for speech-to-text recognition (STT), text-to-speech generation (TTS), and dubbing. **This translation amassed mistakes in transcribing the actual speech, interfered with the lexis, grammar, and syntax, multiplying the effect by written translations which were used as a basis for a further incorrect and misleading dubbing result.**

Translation analysis

The quality assessment of the Fridman – Zelenskyy interview translation is yet more complicated beyond the multistage translators’ workflow described above. What the recipients now treat as the target texts (either the ‘tapescripts’ or the dubbed audiovisual product) in any of the languages under consideration are **not** the original live translation (more precisely interpreting) of the talk.

As of now, *Lex Fridman Podcast* has three international episodes with foreign officials that were presented to the English-speaking audience in translations. All three instances involved professional interpreters who did their simultaneous translations on spot, guaranteeing the two-way exchange of information between L. Fridman and his guests. Only Ukrainian episode has more or less detailed explanation of how the translation was done, so we believe the whole procedure can be extrapolated on every international event.

Basically, in every case we have a two-fold translation event presented to the public in a limited scope: 1) through an AI-enhanced and mediated audiovisual product on the basis of **written translation** made and edited by humans post factum, and 2) a live communicative act mediated by a **human interpreter** whose simultaneous translation is known only to the participants of the interview.

We literally **don’t know** what L. Fridman or President Zelenskyy heard in their interpretation as the audio track wasn’t recorded, saved and delivered to posteditors while they were preparing the final-

ized multilingual versions of the event. However, we literally hear in the interview something that **wasn't said** but was presented to the viewer as a **fact** in AI overdubs.

This workflow functionally disables any proper linguistic, pragmatic or any other kind of analysis. This is an inadequate way to discuss the quality of translation and/or interpretation of any linguistic output as translation and interpreting are different fields in language training, services and industry, education, standardization and academic research. It is the interpreter's text that moves and fuels a conversation during the interview, triggers questions, responses and general feedback reactions. In the case of Fridman Podcast workflow, recipients receive a surrogate alternative parallel translation created within the framework that utilizes **totally different criteria of quality**. So, whether the host (L. Fridman) praises or criticizes interpreting and/or translation, his viewers and listeners have to take his words for granted.

With Javier Milei episode, L. Fridman admitted there was a mistake in the English 'transcript,' *"The English translation at 23:23 says 'fiscal deficit' when it should say 'fiscal balance'. We fixed the captions, transcript, and will try to fix the audio soon"* [42]. With Narendra Modi episode, L. Fridman merely praised the interpretation, *"And since I spoke English and Prime Minister Modi spoke Hindi, I have to comment on the interpreter who was doing simultaneous interpreting for both of us. She was absolutely amazing. I can't sing her enough praises. From the equipment used to the quality of the translation, to just the human touch of it all"* [46]. It is worth mentioning that L. Fridman doesn't speak either Spanish or Hindi, so it's hard to say what his opinion is grounded on.

The Ukrainian episode has become an outstanding exception in this practice. Firstly, L. Fridman brought up the issue of the Ukrainian idiom *"бути когось по руках"* on his official Telegram account [47],

"Hi everyone, I would like to fix a translation in the audio / subtitle that better captures what President Zelenskyy was saying. I will delete this post once we find a good translation. The President said:

Ukrainian:

І там, де ми бачили ризики, що щось може бути зброєю, ми били по руках всіх.

Russian:

И там, где мы видели риски, что что-то может случиться с оружием, мы били по рукам всех.

English:

And where we saw risks that something could be a weapon, we would slap everyone on the wrist.

'Ми били по руках всіх' [02:25:13] was translated to 'We would slap everyone on the wrist', which for some people implies a mild reprimand, so we want to better translate the intent of the statement that implies a strong punishment. Options:

- 1. We slapped everyone's hands*
- 2. We hit everyone's hands*
- 3. We beat everyone's hands*
- 4. We cracked down on everyone*
- 5. We cracked down hard on everyone*
- 6. We firmly reprimanded everyone*
- 7. We punished everyone*

Let me know your thoughts. Again, I'll delete this post in a few minutes. I'm just working on fix subtitles and audio at this moment and need a second opinion.

Thanks.

UPDATE: I think 7 (punished) is clear; but is not exactly accurate. 'Punished' to me implies an act was fully committed, and a procedure was followed to make the person accountable. I think the President meant more: Before the act could even be committed, they were stopped harshly. So I think I prefer 2 or 4, as it is still clear, firm, but doesn't carry the extra meaning that 'punished' implies which I don't believe the President meant in this case.

UPDATE #2: I'm leaning more and more toward 4, because it will be clear, firm, and follow the meaning of the rest of what the President was saying.

UPDATE #3 (FINAL): I went with 5: 'We cracked down hard on everyone' to make intended meaning absolutely clear. Fixes are being implemented."

This is the most detailed discussion of any translation matter with L. Fridman in any of his international interviews that underwent interpreting, translation and dubbing. Yet even more strange was L. Fridman's obvious dissatisfaction with the language professional who provided simultaneous interpreting of the talk. From the introduction to the interview we get to know that they "*spoke in a mix of languages, continuously switching from Ukrainian to Russian to English, so **the interpreter was barely hanging on***" [00:04:00–00:04:06]. The irritation and dissatisfaction from the translation expressed by L. Fridman was far from euphemistic, "*the most dynamic and powerful conversation between us would be [...] without an interpreter, who in this case added about two to three second delay and **frankly translated partially and poorly for me at least**, taking away my ability to feel the humor, the wit, the brilliance, the pain, the anger, the humanity of the person sitting before me*" [00:04:58–00:05:13], "*He [President Zelenskyy] did need an interpreter when I spoke English, and just like I was, **was visibly encumbered and annoyed by the process of interpretation***" [02:43:28–02:43:38].

There are some extralingual factors to the opinions expressed by L. Fridman which will be discussed below, so here we would just say that his words signify extremely limited understanding of how simultaneous interpreting works with humans.

Firstly, L. Fridman admits in all three international interviews that all his 3-hour-long events were translated by a single interpreter which is a clear violation of the standing AIIC (Association Internationale des Interprètes de Conférence) standard: "Article 6: Teams of Interpreters 3. Simultaneous Interpretation. Teams of interpreters must be put together in such a way as to avoid the systematic use of relay. However, when there is no alternative to the use of relay for a given language, the team shall comprise at least two interpreters able to provide a relay from that language. In addition, if the relay is provided from a two-way booth, at least three interpreters shall work in that booth. As a general rule, a team is composed of at least two interpreters per language and per booth. This is to ensure adequate coverage of all language combinations and to guarantee the necessary quality. The number of interpretation booths is the same as the number of target languages, except for the case of two-language conferences where a single booth may suffice" [48].

Secondly, by claiming that "*an interpreter [...] added about two to three second delay*" L. Fridman proves he doesn't understand the nature of interpretation as a professional activity at all. A *décalage* (delay, ear-voice span, time lag, etc. between the original and its simultaneous delivery in interpretation) is an absolutely normal and acceptable technique extensively employed in professional conference interpreting [e.g. 49, p. 305–306; 50]. A 2–3-second-long lag falls into appropriate practices and standards [see 51; 52; 53]³. In the interview we permanently see that L. Fridman is clearly confused, frustrated and irritated about **any** delays in interpretation, like at mark 00:28:52–00:29:05.

The persona of the interpreter is never mentioned in the episode. Due to the non-disclosure limitation we cannot name him/her, however, we can vouch that his/her qualification has been verified by the professional record, colleagues' opinion, jobs s/he took and membership in the AIIC, one of the most renowned professional associations of conference interpreters around the world.

Thirdly, L. Fridman complains about the procedure and quality of simultaneous interpreting without understanding its best practices. E.g. he was trying to listen to the original words of President Zelenskyy (in real time) while keeping his working earpiece in one ear and listening to the interpreter (with an expected time lag) which obviously couldn't help but aggravate the confusion at the two desynchronized audio streams. Also, L. Fridman often demanded literal translation of the highly idiomatic, slangish, and sometimes even vulgar phrasing of the President's vernacular:

³ For the further review of the literature please see 54, p. 94–95.

Zelenskyy: ...а этот [Путин] стоит с голой жопой и рассказывает про племена... [00:48:45]

Fridman: Кстати, мне надо сказать, что когда вы сказали “голую жопу” – мне не перевели. Пожалуйста, я прошу переводчика переводить.

Zelenskyy: Это так, чтобы вам было понятно.

Fridman: Ну, нет, он мне объяснил все [00:49:15–00:49:22].

From L. Fridman’s latter remark we understand that the interpreter just avoided literal translation of the idiom having chosen to render it in a descriptive way, which is a totally acceptable technique. While the literal delivery provides considerable risks of misunderstanding the message.

The English ‘transcript’ at this timestamp is more than misleading, it is illogical and further on it is false,

Zelenskyy: ... *And this guy Putin is standing there bare-assed pontificating about tribes...* [00:48:45]

Fridman: *By the way, I must say that when you said bare-assed, it was not translated. Could the interpreter please translate?*

Zelenskyy: *This is so that you can understand.*

Fridman: *Now he explained everything to me, I understand* [00:49:15–00:49:22].

Obviously, the team of translators, who postedited the autorecognized speech and translated the original Russian phrasing, had to follow L. Fridman’s demand and provided a literal rendering of the idiom which is a **wrong translation**. In this case, “с голой жопой” means to have nothing, to be poor which is substantiated by the previous context:

Zelenskyy: Вы думаете, вы можете говорить про технологии с Путиным? Ваши ребята брали интервью, и он им рассказывал про племенную историю [00:48:27–00:48:31]

While English “bare-ass(ed)” ranges between literal “naked” to figurative “minimal, naïve, unarmed”⁴ which is not even close to what President Zelenskyy meant. Or could anyone consider Putin naïve or unarmed?

Interestingly, M. Baker also claims that for a political interview an interpreter would tend to go literal,

“Miriam Shlesinger, an experienced interpreter, recognises this type of client behaviour as highly stressful and says, ‘Many of us who have been raised on the what-counts-is-the-meaning-and-not-the-words approach are in a real quandary when a literal-minded client. who (thinks s/he) understands English, is breathing down our necks’ (personal communication). Another cause of stress which I have already mentioned as a common feature of the political interview is the fact that the interpreter is working into a foreign language, and one of which he clearly does not have all that adequate a command. Again, this encourages literal translation, or at least it does not make it easy for the interpreter to use strategies which involve rewording for style”⁵ [11, p. 121].

It is with such cases of AI dubbed multilingual versions of *Lex Fridman Podcasts* that we see how potentially harmful this practice is. The authentic recording has been substituted (say doctored?) by the naturally sounding synthetic voices which preserve all acoustic qualities of the real person, but easily change the content under the auspices of those who manage the project.

Apart from traditional difficulties of interpreting a political leader who expresses “highly sensitive contexts which involve interpreting for political leaders at times of great international crises are likely to be subject to various types of non-cognitive constraints which may influence interpreter performance in specific ways” [Ibid., p. 111], President Zelenskyy’s interview has become challenging for translation in many other ways:

(1) permanent code-switching between Ukrainian, English and Russian:

⁴ See anywhere, like in *Green’s Dictionary of Slang* at <https://greensdictofslang.com/> or *Urban Dictionary* at <https://www.urbandictionary.com/>.

⁵ We need to admit that this opinion has been contested by the actual Zelenskyy’s interpreter in private communication, “Now, in simultaneous interpreting, it is not relevant at all” without any further substantiation of the judgement.

“И я считаю, надо здесь, надо силой, надо разговором. Здесь много *carrot and stick*, которые можно использовать, чтобы действительно договориться” [00:52:37]

“...Потому что в **башке** у Путина рассорить меня с Трампом. В **башке** у Путина *закінчити окупацію нашої території*. Это всё есть в его *хворій голові*” – “*Because in Putin’s head, he wants me to fight with Trump. Putin’s plan is to end the occupation of our territory. This is in his sick head*” [01:05:00-01:05:10];

“...Тому я вам і сказав, *don’t wait for Putin’s will, press him*” – “*That is why I told you don’t wait for Putin to want to stop the war. Pressure him*” [01:05:32];

“Это не просто гарантии безопасности. **На мою думку**” – “*This is not just a security guarantee, in my opinion*” [01:44:22];

(2) hectic and elliptical syntax with all grammar deviations pertaining to these syntactical fluctuations:

unlike Fridman, whose questions were all pre-prepared and who enjoyed very little impromptu, President Zelenskyy had no samples of answers. As the result, his grammar as well as lexis was often elliptical and sometimes erratic (“*поглощеніє*”, “*запевненість*”, “*пронаціоналістичний*”, etc.), his syntactical means are redundant **which naturally complicated the work of interpreter** and caused those gaps and ‘inaccuracies’ L. Fridman complained about;

(3) substandard vocabulary including idioms, slang, realia, and profanities:

“А я не считаю, что это просто, можно вот так вот делать вид, что ничего не происходит, и **давать пас** к тому, чтобы в очередной раз Путин говорил, что мы же один народ” – “*And I don’t think that you can just pretend that nothing’s happening and give Putin a pass once again for saying that, ‘We are one people...’*” [00:14:50–00:15:02];

“**Перед вами стоит мамонт**” – “*A mammoth stands before you*” [00:49:12];

“...ми же домовились про ceasefire. У нас же є, ну, це ж не **панірець в туалеті**, так, це серйозна історія...” – “*We agreed on a ceasefire, didn’t we? Well, it wasn’t a piece of toilet paper, was it? This is serious business*” [00:57:33];

“...**русские** відмовляли, передавали **яку-то хрєнь** несли, вони не хотіли” – “*...the Russians refused. They passed along some kind of bullshit, made excuses. They didn’t want it*” [00:59:06];

“Чи хтось консультації провів? Ні. Чому? Да **похєру**. Це ж зрозуміло російською. Правильно? От як російською було **похєру**, так і всім іншим гарантерам безпеки Будапештського мемор[андум]а. Всім було **похєру** на цю страну” – “*Did anyone conduct consultations? No, and why not? They didn’t give a fuck. This is understandable in Russian, that as Russia didn’t give a damn*” [01:28:55–01:29:11];

“Це ж потяг з **макулатурою**, з гарантіями безпеки, на якому їде Україна впродовж довгих років” – “*This is a train with wastepaper, with security guarantees, which Ukraine has been riding for many years*” [01:30:15];

“Це не іграшки, просто ми **сядем втрьох**. Я просто вам кажу, те, що є, це... як вам скажати... ці **присядки**, вони повинні бути серйозними і підготовленими” – “*This is not a joke, we’ll just sit the three of us. I am simply telling you what is. This is how can I tell you? These meetings must be serious and prepared*” [01:33:10–01:33:24]

“И никто в мире не способен **его поставить на место**” – “*and no one in the world is able to put him in his place*” [01:42:43–01:42:46];

“У тебя просто забрали самое дорогое [детей – Authors]. Ты разве спрашиваешь: ‘Кто забрал?’ прежде чем пойти и **отвернуть ему башку**? Просто мне интересно: вот у тебя забрали ребенка, ты будешь спрашивать: ‘А кто это?’ Тебе скажут: ‘Это вот этот **дядька**’. Ты скажешь: ‘А-а-а, ну всё, тогда нет вопросов?’ Нет! Ты пойдешь, **блядь**, и отвернёшь ему голову” – “*...and they simply took away the most precious thing from you. Will you ask who ruined your life before going to rip their head off? I’m just curious. They took your child away. Are you going to ask who did this? And they will answer that that dude did this. You*

will say, 'Oh, well then there are no questions.' No, no, no. You will go **fucking hell** and bite their head off" [01:43:15–01:43:37];

"А какого-то **Дядю Вову** раздражает слово НАТО?" – "Is some **Uncle Vova** irritated by the word NATO?" [01:45:25];

"Если считать, что президент какой-то страны **полностью сдвинутый**, тяжело с ним договариваться" – "If you think that the president of a country is **completely crazy**, it is really hard to come to an agreement with him" [01:45:42]

"Как он их убивал? С любовью? Думаю, с... **блядь**, в обіймах. Українською кажуть, як сказати: 'В обіймах. Тільки придушував'. Так кажуть. 'Так люблю, так люблю, що аж вбить хочеться'" – "How did he kill them? With love? I know **fuck** by hugging. In Ukrainian, as we say, 'Strangling by hugging. I love you so, so much. I love you so much that I want to kill you'." [01:46:40–01:46:52];

"780 тисяч, 788 000 – убитых или раненых русских. Он же их русскими называет всех. Тех даже, которые по-русски не умеют говорить, у него там, на территории России. Всё, что они поработили. Да. **Варяги гордые**" – "788,000 killed or wounded Russians. He calls them all Russians. Even those who don't know how to speak Russian on his territory of Russia, everything they've enslaved. Yes. **Proud Varangians**" [01:48:24–01:48:47];

"Когось ми виміняли на наших військових, як то **кум** Путіна, Медведчук..." – "We exchanged some of them for our soldiers such as Medvedchuk **to whose daughter Putin is godfather**" [02:20:53–02:20:58];

"тому що олігархи зазвичай **контролюють потоки** і людей, і впливають на політику" – "because oligarchs usually **control cash flows** and people and influence politics" [02:36:19];

(4) inadvertent typological counterpoints emphasized by language structure differences and specific usage for emphatic purposes:

"Но ты **поверь** мне, **Володя**, это был не я..." – "But **believe me**, that's what he told me. '**Volodymyr**, this is not me.'" [00:38:10];

The usage of diminutives and grammatical T-forms is something that is permanently and inadvertently getting lost in translations. The podcast viewer/listener has no chance to see the switch from the last-name to the first-name basis in President Zelenskyy and L. Fridman's communication as well as the whole rendering of President Zelenskyy and President of Belarus Alyaksandr Lukashenka's exchanges in which President Lukashenka addresses President Zelenskyy not only by his first name, but also its diminutive form "**Володя**". There is a translator's inconsistency in rendering diminutive forms. For some reason "**Володя**" is "**Volodymyr**" in English, but "**Дядя Вова**" remains "**Uncle Vova**."

Much of that multilingualism, translanguaging and code-switching which turned Fridman – Zelenskyy interview into a nice documentary ("**beautiful mess**" in L. Fridman's personal words at mark 02:49:40) revealing sociolinguistic portraiture and communicative strategies was a totally lost event in written translations and projected as such into AI overdubs.

The notion of Russkiy mir remains untranslated,

"Вони побудували теорію однієї нації, однієї раси, одного світу. Їх світу. Безумовно, безглузда ідея, абсолютно. Але вона радикалізувалася за роки і отримала навіть підтримку. **Одного мира**. І, в принципі, **русский мир**, та теорія, яку Путін показує, нав'язав..." [00:31:20–00:31:52].

In the mixed-language original we have an opposition of Ukrainian "**світ**" versus Russian "**мир**". In translations it is lost, esp. in Russian:

"Они строили теорию и воплотили её, захватив затем Европу, они построили теорию одной нации, одной расы, **одного мира** – их мира. Безусловно, нелепая идея, абсолютно. Но она радикализировалась за годы и даже получила поддержку. **Одного мира**. И в принципе, **русский мир**..." – "They were in fact constructing and ultimately implemented a theory around this idea later seizing Europe. They created a theory of one nation, one race, one world, their world. Of course, this

idea is absolutely senseless, but it has become radicalized over the years and even gained support. A vision of one world and in principle, the so-called Russian World."

Postcolonial background of the code-switching, communicative behavior and bias

The whole Ukrainian episode is worth attention in terms of postcolonial discourse, reflecting the choice of language for public communication, strategies of language behavior, and code-switching.

"Postcolonial-postmodernist discourse and cultural studies have laid the groundwork for a new approach to critical understanding in our globalized world where identities are articulated across hyphens, transitions or in-between passages rather than firmly located in any one culture, language or place" [55, p. 10].

In the interview, we have a face-to-face opposition of President Zelenskyy (a Soviet-born Russian speaker from an industrial city who had no choice but to develop a Ukrainian national identity) against L. Fridman (a Soviet-born Russian speaker with some Ukrainian background, turned a U.S. national who is now actively promoting Ukraine-skeptical pro-Russian narratives). As P. Bandia wittily noticed, it is an exemplary case of the "[p]ostcolonial-postmodernist discourse [...] in our globalized world **where identities are articulated across hyphens, transitions or in-between passages** rather than firmly located in any one culture, language or place" [Ibid.].

In his very first international podcast, L. Fridman talked to President Milei who has some command of English and said, "in the year 1998, I came to the United States to take a series of courses to improve my English, **which I never use in formal terms because as president**" [42]. The interviewer never challenged this claim or commented on it. The Ukrainian episode became a tension point even before the interview itself. Lex Fridman (Aleksey Aleksandrovich Fridman) was born in a Russian-speaking Soviet family which emigrated to the U.S. when he was a kid. The Russian language was his mother tongue, and he still boasts he is fluent in it [00:04:48]. Four days before the interview took place L. Fridman had been still strongly arguing in favor of the Russian language to be used,

"I look forward to our 3 hour conversation.

I hope we can conduct it in the Russian language, a language we are both fluent in. Let me make the case for it and provide some context below.

For people who may not know, the Ukrainian language has increasingly become a symbol of the Ukrainian people's fight for freedom and independence. Unfortunately, it is a language I do not speak yet, but I am learning it. I do know how to speak fluent Russian, as does President Zelenskyy, and as does a large fraction of Ukrainian people.

Speaking in a language we're both fluent in will result in the most most deep, dynamic, and powerful conversation. We will of course, translate and dub it into Ukrainian and English" [56].

The language issue is extremely sore for the Ukrainian society, so obviously both the whole invitation to speak in Russian and the post-interview public discussion centered greatly on this topic (e.g. see in 57), which aggravated the unseen interpreter's performance reception. As M. Baker once observed, the interpreter was caught, "in the middle of [...] hostility even before he commence[d] interpreting for the parties concerned" [11, p. 122].

Seemingly recognizing the identifying role of the Ukrainian language in Ukraine's fight for freedom and independence, L. Fridman still insisted on conducting this interview under false (as we will see later) pretexts. The fact that President Zelenskyy formally declined this request and resisted Fridman's communicative strategy became the factor that mostly defined the mixed-language nature of the interview and added much to the general interviewer's irritation and overtly expressed dissatisfaction with the employed interpreter.

For the beginning, any language expert dealing with the interview analysis needs to understand that L. Fridman was and is **not an unbiased** podcaster. We have numerous indirect hints that he uses language as a postmodern weapon of postcolonial (dis)information war and discreetly promotes pro-Russian narratives. Allegedly, he had an interview with the Volnovakha-born Mariupol State University-educated Ukrainian journalist Illia Ponomarenko, defense and security reporter at

the *Kyiv Independent* in 2021–2023 and a staunch Russia critic, whose X (Twitter) account has 1.1 mln subscribers; however, this talk **was shelved** for undisclosed reasons [58].

The Russian language is permanently praised and stereotypically cherished by L. Fridman, both in his comments to the interview with Zelenskyy and in other instances,

“I was never good at speaking. I listen to think and understand better than I speak. For me, this is true for both English and Russian, but it is especially true for Russian. The Russian language allows for much more room for wit, nonstandard terms of phrase, metaphors, humor, rhyme, musicality, and let’s say deforming of words that create a lot of room for creativity and how meaning and emotion are conveyed. You could do the same in English, but it’s harder” [02:45:09–02:45:30].

L. Fridman **hugely overestimates** his fluency and command of Russian,

“I speak Russian fluently as well” [02:43:17].

Below is a short list of mistakes L. Fridman made during his Zelenskyy interview:

“На телефоне или как?” [00:02:36] (which was kept in the original ‘tapescript’);

“...[П]оэтому **красота** вашего ума, души. Я не сразу вижу...” [00:17:35–00:17:38];

“...**делать** решения...” at [00:41:10] and repeated several times later;

pronunciation of Ukrainian cities names in Russian was “Луханск, Донецк, Запори**ж**ня and Херсонская области и **Crimea** [sic!]” [01:07:42] In the official Russian ‘transcript’ words have been **changed to remove mistakes**, “Луганск, Донецк, Запорожье и Херсонская области и Крым”;

“Нет, честно, **не умею** ни [на?] чём разговаривать, вообще...” [01:13:00–01:13:02]. The official ‘transcript’ gives “Нет, честно, на чем разговаривать, вообще”, however, the official Russian dubbing is identical to the mixed-languages version;

“Взять **оба**, Украину и Россию, в НАТО” [01:13:13];

“...я считаю, очень **хороший шанс** что Трамп такое сделает” [01:16:45]; obviously, “очень высокие шансы” would be correct.

“Вот я опять же, 25 января, **в округе** этого, да?” [01:20:23] The mistake remained in the Russian ‘tapescript’;

“Но компромисс, к сожалению, нужен, чтобы **делать договорения**” [01:42:35]. The official transcript gives “...чтобы **делать договоренности**”.

“А вы, кстати, **пока я не забуду**. Хотите, приезжайте 20 числа, *inauguration* президента Трампа” [02:30:50].

Below is a typical example how L. Fridman regularly backups his Russian phrases (as a proof that he actually struggles while speaking in Russian),

“У меня есть да, можно сказать, наивная мечта – *dream*, что вы сядете вместе с Путиным и с Трампом и договоритесь, как закончить огонь – *ceasefire*” [00:52:10].

Obviously, President Zelenskyy’s active command of English is far from perfect, but his passive understanding of the language allows him communicating unassisted at the top level. It means L. Fridman could have addressed President Zelenskyy in English and listen to his response in Ukrainian or rely on President Zelenskyy’s English. **Addressing his interviewee in Russian** did not facilitate the talk, as L. Fridman’s Russian is faulty.

With his intentional code-switching, L. Fridman constantly **provoked** President Zelenskyy. One of the brightest examples goes at mark [00:20:37–00:20:41]. It is already three minutes as President Zelenskyy has switched into English already, and L. Fridman starts his new question with “*You know, I’ve been to a lot of...*” and then **abruptly switches again into Russian**, “...я по многим городам в Украине ездил...” [00:20:37–00:20:41] or “*No, [I’m] sorry I interrupted you first...* но я бы хотел... У меня есть да, можно сказать, наивная мечта...” [00:52:10]. With the most hilarious example being “И я считаю, надо здесь, надо силой, надо разговором. Здесь много **carrot and stick**, которые можно использовать, чтобы действительно договориться” [00:52:37] after which President Zelenskyy speaks in English at [01:05:42–01:07:25] and L. Fridman replies **in Russian** again!

Often, a trigger for code-switching was an English buzzword (i.e. *ceasefire*), when with Russian it's either a strong emotion or effort to be more understandable for L. Fridman:

“...написано було англійське слово, наскільки я розумію, ‘assurance’. Що перекладається як ‘запевненість’. Так? Запевненість. А російською це буде ‘уверение’...” [01:26:42].

Also, **quoting L. Fridman**, President Zelenskyu often switched in his replies into Russian too, “Ви кажете ‘Надо ж разговаривать’...” [00:50:49] “...треба бути в сильній позиції и не разговаривать, а закінчувати війну...” [00:50:55] and Russian further on.

In his turn, President Zelenskyu switched into English whenever he believed his words could be heard by the President of the U.S. and he made this effort to directly impress Trump, either virtually addressing him or discussing some issues which are important for the Ukraine–U.S. relations. As a feedback from L. Fridman, President Zelenskyu gets **intimidation**, e.g. “*Your English is better than my Russian*” at [01:20:02] after Zelenskyu clarifies with a person behind the scene if he was correctly using the word “to prevent” in the meaning “запобігати”.

So, the question researchers of such code-switching must permanently keep in mind is basically **“What are the power relations involved in translating/interpreting between a hegemonic language-culture and a dominated one?”**

Finally, the authors of the paper would like to let you dwell on question why L. Fridman also promotes designated Russian AI-dubbed versions of his other international interviews with President Milei and Prime Minister Modi which are otherwise available **only** in the languages of the speakers during the interview [42; 46].

AI technology implications for the genre of political interview and documentary film in general

AI applications in the study of translation quality belong to the newest field of translation science and practice. Changing landscapes of AI usage and perception of its results are a part of the bustling discussion about the latest roles played by artificial intelligence in modern industry. General estimates depend on the area of application of AI itself, among which there is the newest field of voice-over/dubbing of audiovisual materials using artificial intelligence.

Interestingly, even in 2022, the Language Technology Atlas by the well-known analytical and consulting company Nimdzi (U.S.) still presented *AI dubbing* as an unstable term giving it in quotation marks (‘AI dubbing’), despite the fact that the study of algorithms for automatic and automated dubbing of television productions has been a regular subject of scientific research as early as 2010 [15].

We believe that *Lex Fridman Podcast* has been the first to use this technology to create a documentary (political) interview, however the concept itself is not new at all. In early 2024, the Davos speech of President Milei was directly translated from Spanish into English in his own accent and lip sync using HeyGen software [59]. The same years saw the introduction of an oral machine translation architecture for mobile devices SimulTron which was called revolutionary by its developers [60]. A number of feature films and TV shows were presented as fully translated and AI-dubbed: *Vanda* (Portugal), *Three* (U.A.E.) and *UFO Sweden* (Sweden) [61; 62; 63]. According to Nimdzi estimates, at least 63 companies around the globe were engaged in AI dubbing of some kind, as of 2024 [64].

One of the most concerning qualities of AI dubbing since its appearance was an underestimated potential of this technology to create seemingly true-to-life imagery. The world took a good decade to consider and act against AI tools used to undermine human-unique creativity in arts and/or copyright infringement, as AI is often trained on copyrighted material.

In comparison to subtitling, dubbing is also seen by the audiovisual translation researchers as a “more effective tool” in terms of censorship [66, p. 30]:

“In today’s digital world, conventional censorship struggles to navigate the rapidly evolving media landscape [...] This shift to digital platforms underscores how technological advancements have magnified audience agency [...], empowering audiences to circumvent conventional censorship. The complex relationship between dubbing, censorship and audience choice exemplifies how socio-political and cultural factors shape media reception while highlighting the diminishing efficacy

of traditional censorship methods in the face of digital empowerment” [67, p. 63]. At the same time, the editors of the quoted publication don’t have a single (!) passage exploring AI having any impact on censorship.

It is worth mentioning that ElevenLabs, which provided AI dubbing for *Lex Fridman Podcast*, has been already harshly criticized for allowing its software to be used “to generate clips of celebrities reading offensive content” [68].

The comprehensive legal act administering AI fair usage, first of its kind in the whole world, EU Regulation 2024/1689, entered force only on August 1, 2024. This legislation prevents AI product generation for unfair purposes, including those for **political misinformation** or **non-consensual imagery** which are further classified as high-risk and subjected to stricter regulation and classified as high-risk AI application. According to Paragraphs 29–31 of the preamble to this law, widely known as AI Act, whenever AI is used for manipulative, exploitative and social control practices, it shall be considered an **unacceptable risk** [69].

The problem is that legislation and the whole nascent legal sphere dealing with AI around the world provides coverage exclusively for the cases **that lack integrity**, like deepfakes, AI-generated or manipulated image, audio or video content that resembles existing persons, objects, places, entities or events and would falsely appear to a person to be authentic or truthful [Ibid., Art. 3 (60)].

Unlike those, *Lex Fridman Podcast* interviewees mutually **agree to AI enhancement** of their personas underestimating the fact that:

a) even tiny “inconsiderable” changes to the text **provide an accumulative effect on their media portraiture**, coverage, and specific words that could be used further on, with manipulative purposes, as the interviewees speak “in their own” synthetic voices;

b) the changes to the AI dubbing that is published by other platforms **can be introduced much later**, and the interviewee cannot possibly control this process, unless specific legal agreements preventing such action are made;

c) the hybrid nature of the *Lex Fridman Podcast* international interviews format generates **two types of texts**: actual simultaneous interpreting which drives the exchange of questions and answers in the specific interviews while remaining inaccessible to wide audience; and written ‘transcripts’ postedited and amplified by human translators, which are the **only source** to the AI dubbed videos

and basically forgetting that “dystopian realities of the technology have often been over-looked” and “part of the hype and ‘magic’ of AI is the presumption that it somehow works on its own without the need for humans” [70, p. 1323, 1325].

President Zelenskyy’s code-switching, which was his obvious strategy to avoid L. Fridman’s incentive to run the interview completely in Russian, is not clear in dubbed versions which makes some of his lines senseless or at least dubious:

Speaking in original Russian, “Прекрасно я владею русским языком, конечно же. И я все понимаю, о чем вы говорите. Но я не могу **все** интервью отвечать вам по-русски” [00:14:01–00:14:10];

English dub: “*I speak Russian perfectly of course, and I understand everything you are talking about. However, I can’t respond in Russian the **entire** interview...*”

Ukrainian dub: “Я чудово володію російською мовою, звісно, і я все розумію, про що ви говорите, але я не можу **все** інтерв’ю відповідати вам російською...”

AI dubbing has also smoothed out accents and pronunciation peculiarities characteristic of both speakers. In one of his statements President Zelenskyy is speaking about Odesa as the city with special flavor, and he says,

“Знаєте... “А що в Адесе? А що вона? А в Адесе всё” [00:20:53–00:20:55]

with **artificially highlighted Odesa accent** and then switches into Ukrainian, **carouseling his pronunciation** of the city name from standard Russian [ɐˈdʲes(ː)ə] via Odesa accent proper [ɐˈdʲes(ː)ə] and to the Ukrainian standard pronunciation [ɔˈdɛsɐ]. This move can be interpreted as a rhetoric technique to challenge stereotypical Russian claims about “Russian Odes(s)a.” Both in English and Rus-

sian AI dubs the flavor is all but lost and this gradual change of the city name through three variants remains imperceptible and basically unknown.

In the same way, L. Fridman **loses his strong English accent** while speaking Russian in the Russian-language version of the podcast episode in favor of more standard pronunciation. The latter is an important issue to undermine Fridman's claims about his "fluent Russian."

Interestingly, language mistakes of both President Zelenskyy and L. Fridman are preserved in 'transcripts' for the most part, however not completely. E.g. at mark 00:31:45 Zelenskyy says "русский мир" without any accent or buffoonery, but in the Ukrainian official transcript it has become "руський мір" which is either perceived as parroting Russian accent or mixing different linguistic and historical notions as "руський" in Ukrainian means the one characteristic of Old Rus/Ruthenia.

Conclusions. In late December 2024, L. Fridman, a U.S. podcaster with 4.7 mln-strong following, interviewed the President of Ukraine V. Zelenskyy in what became a talk with massive discussion in social media, seemingly neglected by the academia. The Soviet-born and Russian-speaking interviewer insisted on conducting the dialog in Russian, a mutually shared mother tongue. As the result, President Zelenskyy avoided the language strategy imposed on him by deliberate, although hectic, code-switching between English, Russian, and Ukrainian, despite having a professional simultaneous interpreter supporting his efforts. In the outcome, the *Lex Fridman Podcast* episode was released on the President of Ukraine's channel and L. Fridman's numerous platforms. However, in both cases public attention was shifted to the AI-dubbed videos instead of the original mixed-language version.

While preliminary, the present study raises the possibility that, although consensual with participants, AI dubbing poses an imminent threat and danger for the purposes of documenting real person's opinions in any political portrait interview. Among the issues that emerge are AI's capability to synthesize realistic voices and manipulate not only with translation, but also original words and phrases. Further research could help us understand how nascent technology is used in news-reorting and journalism discourse and which means society may have to fight back unfair AI applications.

This paper aims to demonstrate how technology is implemented in the most conservative genres disarming any orthodox ways of running psycholinguistic, linguistic, and translational deconstruction of political discourse in modern technologically-capable media.

By analyzing the background L. Fridman's podcast incentives, his field of expertise and implementation of technological solutions, the authors of the paper have revealed the interviewer's bias which is expressed in his language behavior and communicative strategies, confusing the workflow that belittles human participation and enhances machine involvement to achieve greater options for the manipulation of any audiovisual product reception.

Instead of recording and diligently translating a political interview of a public person, L. Fridman's team produced a hybrid multimedia product with a complicated human-machine involvement creating AI overdubs which tolerated and promoted considerable discrepancies both in original and translated versions of the interview. The linguistic and translation analyses revealed the interviewer's biased communicative strategies which only emphasized his incompetence in translation and/or interpreting.

The established AI intrusion in the political interview creation, translation and dissemination is fraught with the enhanced capabilities to promote false senses and narratives, which is especially sensitive in cases where wars and hot conflicts are taking place.

AI dubbing can be considered, widely discussed and fairly applied for the purposes of entertainment industry, arts, education, advertisement and marketing as it does not harm and undermine critical thinking and realistic views on the world, society and international relations.

However, **AI dubbing is an extremely inappropriate, vulnerable and potentially dangerous practice to document storytelling, provide political portraits of top officials and any public figures as it is promulgating fake historical records.** We strongly believe it is unacceptable for the representation of real people and events, for news reporting or journalism based on quotations, world-

view, and multimedia image of public figures. It leads to the distorted reception of facts and fogs the boundaries between real events, their interpretations, providing for the not so obvious manipulation of human mind. Basically, AI dubbing of documentary records is one of the steps to create an unreliable AI environment and its surrogates.

The case of the Fridman – Zelensky interview is a hugely underestimated evidence of how overly normalized AI is becoming in regular media which go beyond traditional spheres of entertainment and tamper with documentary genres.

Prone to manipulations, AI tools become instrumental in dissemination of postcolonial narratives hiding them behind synthetic voices which could be edited anytime without another party's consent and remain totally unbeknown to the latter.

Only diligent content-wise analysis of the raw materials used for any AI-enhanced documentaries and interviews can guarantee that any public figures are presented without any deliberate changes to their phrasing, opinions and stance on any issue. Otherwise, in the worst-case scenario, AI-enhancement can become a source of sophisticated fraud and doctored messages being widely and falsely spread.

BIBLIOGRAPHY:

1. Інтерв'ю Володимира Зеленського американському подкастеру Лексу Фрідману [Відео]. Офіс Президента України. *YouTube*, 05.01.2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8XEpoCMIADI> (дата звернення: 23.05.2025).
2. #456 – Volodymyr Zelensky: Ukraine, War, Peace, Putin, Trump, NATO, and Freedom. *Lex Fridman*. URL: <https://lexfridman.com/volodymyr-zelensky/> (дата звернення: 24.04.2025).
3. Дяків Х. Мовленнєвий жанр «відеоінтерв'ю»: комунікативно-прагматична організація. *Folia Philologica*. 2021. № 1. С. 20–28. URL: <https://foliaphilologica.uni.kyiv.ua/index.php/foliaphilologica/article/view/5> (дата звернення: 23.05.2025).
4. Борисов О. Типологія британських та українських діалогових дискурсивних практик : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.17. Київ, 2017. 543 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39977> (дата звернення: 23.05.2025).
5. Денискіна Г. Структурні і комунікативні параметри жанру вільного інтерв'ю (на матеріалі телепередач 2000–2004 рр.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/entities/publication/c0bfb2b3-282a-4237-8e1a-6ceb129449c7> (дата звернення: 23.05.2025).
6. Шальман Т. Жанрові діалогічні форми сучасного українського телебачення : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ, 2007. 212 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0407U002571#!> (дата звернення: 23.05.2025).
7. Alvesson M. *Interpreting Interviews*. London : SAGE Publications. 2011. 159 p.
8. Castillo Ortiz P. J. Media stakeholders' perceptions of interpreting in multilingual TV/Radio production: Inter-professional collaboration in context. *Interpreting and Society*. 2022. No. 2(1). P. 73–103. URL: <https://doi.org/10.1177/27523810221090064> (дата звернення: 23.05.2025).
9. Wadensjö C. In and Off the Show: Co-constructing 'invisibility' in an Interpreter-Mediated Talk Show Interview. *Meta*. 2008. Vol. 53, No. 1. P. 184–203. URL: <https://doi.org/10.7202/017982ar> (дата звернення: 23.05.2025).
10. Blum-Kulka S., Weizman E. Misunderstandings in Political Interviews. *Misunderstanding in Social Life: Discourse Approaches to Problematic Talk* / ed. by J. House, G. Kasper, S. Ross. London, 2003. P. 107–128.
11. Baker M. Non-Cognitive Constraints and Interpreter Strategies in Political Interviews. *Translating Sensitive Text. Linguistic Aspects* / ed. by K. Simms. Amsterdam – Atlanta, 1997. P. 111–130.
12. Fujii L. A. Working with Interpreters. *Interview research in political science* / ed. by L. Mosley. Ithaca, New York, 2013. P. 144–158.
13. Kadrić M., Zanoćco G. Dolmetschen in Politik und Diplomatie. Basiswissen Translation. Wien : Facultas. 2018. 139 s.
14. Translating the European House. Discourse, Ideology and Politics – Selected Papers by Christina Schäffner / ed. by S. Baumgarten, Ch. Gagnon. Cambridge, 2016. 398 p.
15. Matoušek J., Hanzlíček Z., Tihelka D., Méner M. Automatic dubbing of TV programmes for the hearing impaired. *IEEE 10th International Conference on Signal Processing Proceedings, Beijing, China*. 2010. P. 589–592. URL: <https://doi.org/10.1109/ICOSP.2010.5655861> (дата звернення: 24.04.2025).
16. Matoušek J., Vít J. Improving automatic dubbing with subtitle timing optimisation using video cut detection. *2012 IEEE International Conference on Acoustics, Speech and Signal Processing (ICASSP)*,

Kyoto, Japan. 2012. P. 2385–2388. URL: <https://doi.org/10.1109/ICASSP.2012.6288395> (дата звернення: 24.04.2025).

17. Garrido P., Valgaerts L. et al. VDub: Modifying Face Video of Actors for Plausible Visual Alignment to a Dubbed Audio Track. *Computer Graphics Forum*. 2015. Vol. 34, Issue 2. May. P. 193–204. URL: <https://doi.org/10.1111/cgf.12552> (дата звернення: 23.05.2025).

18. Chung J. S., Jamaludin A., Zisserman A. You said that?, 2017. Ithaca, NY : Cornell University arXiv. 12 p. (Препринт 10.48550/arXiv.1705.02966). URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.1705.02966> (дата звернення: 23.05.2025).

19. Deepdub unveils first-ever AI dubbing technology with precise control of characters' accents. *PR Newswire*, 24.02.2024. URL: <https://www.prnewswire.com/news-releases/deepdub-unveils-first-ever-ai-dubbing-technology-with-precise-control-of-characters-accents-302075611.html> (дата звернення: 23.05.2025).

20. Deepdub. «Experience Localization with Real Emotions» [Допис]. *LinkedIn*, 17.04.2024. URL: https://www.linkedin.com/posts/deepdub-ai_yanda-the-first-ai-dubbed-drama-by-legendary-activity-7186270478662012928-livX/ (дата звернення: 23.05.2025).

21. Holliday C. Ghosts in the Celluloid: AI Video Dubbing and TrueSync. *JCMS: Journal of Cinema and Media Studies*. 2024. Volume 64, Issue 1, Fall, P. 175–182. URL: <https://doi.org/10.1353/cj.2024.a944431> (дата звернення: 23.05.2025).

22. Kumar K. S., Aravindh S., Pavankumar K., Veeramuthuselvan T. Autodubs: Translating and Dubbing Videos. *Emerging Trends in Expert Applications and Security. ICETEAS 2023. Lecture Notes in Networks and Systems / ed. by Rathore V. S., Piuri V., Babo R., Ferreira M. C.* Vol. 682. Singapore, 2023. P. 53–60. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-99-1946-8_6 (дата звернення: 24.04.2025).

23. Gerken T. Gaming voice actors blindsided by 'garbage' union AI deal. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-67922303> (дата звернення: 23.05.2025).

24. Chenxu H., Qiao T., Tingle L., Yuping W., Yuxuan W., Hang Z. Neural Dubber: Dubbing for Videos According to Scripts, 2021. Ithaca, NY : Cornell University arXiv. 14 p. (Препринт 2110.08243). URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2110.08243> (дата звернення: 23.05.2025).

25. Hsu J. AI Modifies Actor Performances for Flawless Dubbing Commercialization of AI-assisted dubbing for TV and films hints at bigger possibilities with digitally captured acting performances. *IEEE Spectrum*. URL: <https://spectrum.ieee.org/ai-modifies-actor-performances-for-flawless-dubbing> (дата звернення: 24.04.2025).

26. Markowitz D. AI Dubs Over Subs? Translating and Dubbing Videos with AI. *Dale on AI*, 03.02.2021. URL: <https://daleonai.com/translate-dub-videos-with-ml> (дата звернення: 23.05.2025).

27. Amato G., Behrmann M. et al. AI in the media and creative industries, 2019. Ithaca, NY : Cornell University arXiv. 34 p. (Препринт 1905.04175). URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.1905.04175> (дата звернення: 23.05.2025).

28. Ade S. What Are Deepfakes and How Are They Created? Deepfake technologies: What they are, what they do, and how they're made. *IEEE Spectrum*. URL: <https://spectrum.ieee.org/what-is-deepfake> (дата звернення: 23.05.2025).

29. Apolo Y., Michael K. Beyond A Reasonable Doubt? Audiovisual Evidence, AI Manipulation, Deepfakes, and the Law. *IEEE Transactions on Technology and Society*. 2024. Vol. 5, No. 2, June 2024. P. 156–168. URL: <https://doi.org/10.1109/TTS.2024.3427816> (дата звернення: 23.05.2025).

30. Mihalache I. Ethical Analysis of AI-Enhanced Audiovisual Translation Tools. *2024 IEEE 48th Annual Computers, Software, and Applications Conference (COMPSAC), Osaka, Japan, 2024*. P. 1558–1559. URL: <https://doi.org/10.1109/COMPSAC61105.2024.00237> (дата звернення: 24.04.2025).

31. Costabile L. English-language cyberdubbing in the Age of artificial intelligence: a reception study : Tesi di Laurea Magistrale. Università degli Studi di Pavia, Dipartimento di Studi Umanistici. Pavia, 2024. URL: <https://unitesi.unipv.it/handle/20.500.14239/27202> (дата звернення: 23.05.2025).

32. Twomey J., Ching D., Aylett M. P., Quayle M., Linehan C. et al. Do deepfake videos undermine our epistemic trust? A thematic analysis of tweets that discuss deepfakes in the Russian invasion of Ukraine. *PLOS ONE*. 2023. No. 18(10). URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0291668> (дата звернення: 23.05.2025).

33. Twomey J., Ching D., Aylett M. P., Quayle M., Linehan C., Murphy G. I Was Never in the AI.R.A: an Experimental Study on the Use of Manipulated Audio for the Censorship of Political Dissidents. *Extended Abstracts of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI EA '25)*, April 26–May 01, 2025, Yokohama, Japan. ACM, New York, NY, USA, 2025. 8 p. URL: <https://doi.org/10.1145/3706599.3716238> (дата звернення: 23.05.2025).

34. Harley T. A. The Psychology of Language: From Data to Theory. London : Psychology Press. 2008. 624 p.

35. Куранова С. І. Проблеми дослідження мовної особистості у психолінгвістиці. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. Вип 16. С. 90–97. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13235> (дата звернення: 23.05.2025).
36. Папіш В. Текст у психолінгвістиці: аспектуальні узагальнення та лінгвопсихоакцентуаційні виміри художнього тексту українських вишуканих мовних особистостей. *Theoria et historia scientiarum*. 2021. Vol. XVIII. С. 7–25.
37. Adams D. Portrait Interview. *David Patrick Adams*. URL: <https://www.davidpatrickadams.com/por-trait-interview> (дата звернення: 20.03.2025).
38. Fetzer A., Bull P. Political interviews in context. *Analyzing Genres in Political Communication : Theory and practice* / ed. by P. Cap, U. Okulska. Amsterdam, 2013. P. 73–100. URL: <https://doi.org/10.1075/dapsac.50.04fet> (дата звернення: 23.05.2025).
39. Lauerbach G. Political interviews as hybrid genre. *Text*. 2004. 24(3). P. 353–397.
40. Lauerbach G. E., Fetzer A. Political discourse in the media. Cross-cultural perspectives. *Political Dis-course in the Media: Cross-cultural perspectives* / ed. by G. E. Lauerbach, A. Fetzer. Amsterdam : John Ben-jamins Publishing. 2007. P. 3–28. URL: <https://doi.org/10.1075/pbns.160.03lau> (дата звернення: 23.05.2025).
41. Spangler T. Joe Rogan Again Had the No. 1 Podcast on Spotify for 2024. *Variety*, 04.12.2024. URL: <https://variety.com/2024/digital/news/spotify-top-podcasts-2024-charts-joe-rogan-alex-cooper-1236233049/> (дата звернення: 23.05.2025).
42. #453 – Javier Milei: President of Argentina – Freedom, Economics, and Corruption. *Lex Fridman*. URL: <https://lexfridman.com/javier-milei/> (дата звернення: 24.04.2025).
43. This Voice Doesn't Exist – Generative Voice AI. *ElevenLabs*, 11.01.2023. URL: <https://elevenlabs.io/blog/enter-the-new-year-with-a-bang> (дата звернення: 23.05.2025).
44. Мазур Ю. «Враховуючи, скільки людей спитало (та скільки, певно, промовчало), мушу офіційно заявити: ні, Фрідмана я не перекладав» [оновлення статусу]. *Facebook*, 07.01.2025. URL: <https://shorturl.at/wq834> (дата звернення: 23.05.2025).
45. «Хтось дивився інтерв'ю Президента України Лексу Фрідману?» [оновлення статусу]. Українські перекладачі. *Facebook*, 12.01.2025. URL: <https://shorturl.at/QuW0C> (дата звернення: 23.05.2025).
46. #460 – Narendra Modi: Prime Minister of India – Power, Democracy, War & Peace. *Lex Fridman*. URL: <https://lexfridman.com/narendra-modi/> (дата звернення: 24.04.2025).
47. Fridman L. «Hi everyone, I would like to fix a translation in the audio / subtitle that better captures what President Zelenskyy was saying». *Telegram*, 06.01.2025. URL: <https://t.me/lexfridman/329> (дата звернення: 24.04.2025).
48. Normes professionnelles / Professional Standards. Version amended by the Assembly dated 16 January 2022 : AIIC – Association Internationale des Interprètes de Conférence : as of 09 March 2022. URL: https://aiic.org/document/10235/NormesProf-ProfStandards_2022_E&F_final.pdf (дата звернення: 23.05.2025).
49. Gillies A. Conference Interpreting. A Student's Practice Book. London and New York : Routledge. 2024. 285 p.
50. Robbe E. Ear-Voice Span in Simultaneous Conference Interpreting EN-ES and EN-NL: a Case Study : Master of Arts thesis. Universiteit Gent. Faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Gent, 2019. URL: https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/782/211/RUG01-002782211_2019_0001_AC.pdf (дата звернення: 23.05.2025).
51. Lee T. H. Ear Voice Span in English into Korean Simultaneous Interpretation. *Meta*. 2002. No. 47(4). P. 596–606.
52. Timarová Š, Čeňková I., Meylaerts R. et al. Simultaneous interpreting and working memory executive control. *Interpreting*. 2014. Vol. 16:2. P. 139–168. URL: <https://doi.org/10.1075/intp.16.2.01tim?locatt=mode:legacy> (дата звернення: 23.05.2025).
53. Collard C., Defrancq, B. Predictors of ear-voice span, a corpus-based study with special reference to sex. *Perspectives*. 2018. No. 27(3). P. 431–454. URL: <https://doi.org/10.1080/0907676X.2018.1553199> (дата звернення: 23.05.2025).
54. Gumul E. Conjunctive Cohesion and the Length of Ear-Voice Span in Simultaneous Interpreting. A case of interpreting students. *Linguistica Silesiana*, No. 27. 2006. P. 93–103. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/59573787.pdf> (дата звернення: 23.05.2025).
55. Bandia P. *Translation as Reparation. Writing and Translation in Postcolonial Africa*. Manchester – New York, 2006. 270 p.
56. Fridman L. «Dear President @ZelenskyyUa, I look forward to our 3 hour conversation» [Твіт]. *Twitter*, 24.12.2024. URL: <https://x.com/lexfridman/status/1871502609451778181> (дата звернення: 24.04.2025).
57. Семенова І. «Такий він, всесвіт Трампа». До кого насправді звертався Зеленський у подкасті Фрідмана і як реагують в Україні на різке інтерв'ю. *NV*, 06.01.2025. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/>

interv-yu-zelenskogo-fridmanu-dlya-kogo-zroblene-i-yaka-reakciya-ukrajinciv-novini-ukrajini-50479397.html (дата звернення: 23.05.2025).

58. Robin Ch. [u/Orwellian87]. «Lex Fridman allegedly shelved a multi-hour interview with well known Ukrainian journalist Illia Ponomarenko» [Допис]. *Reddit*, 30.11.2024. URL: https://www.reddit.com/r/Destiny/comments/1h3gi7a/lex_fridman_allegedly_shelved_a_multihour/ (дата звернення: 23.05.2025).

59. Slodov A. «Milei's 2024 Davos talk, directly translated to English by AI» [Твіт]. *Twitter*, 18.01.2024. URL: <https://x.com/aphysicist/status/1747868626948907325> (дата звернення: 24.04.2025).

60. Agranovich A., Nachmani E., Rybakov O., Ding Y., Jia Y., Bar N., Zen H., Ramanovich M. T. SimulTron: On-device simultaneous speech to speech translation, 2024. Ithaca, NY : Cornell University arXiv. 5 p. (Препринт 2406.02133). URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2406.02133> (дата звернення: 24.04.2025).

61. Fuster J. For Voice Actors, the Race Against AI Has Already Begun. *The Wrap*, 04.03.2024. URL: <https://www.thewrap.com/ai-dubbing-voice-actors/> (дата звернення: 23.05.2025).

62. Cinematic breakthrough: “THREE” Makes History as First Arabic Film Dubbed with AI. *Camb. ai*, 03.06.2024. URL: <https://www.camb.ai/blog-post/cinematic-breakthrough-three-makes-history-as-first-arabic-film-dubbed-with-ai> (дата звернення: 23.05.2025).

63. Titan B. The world's first movie fully translated and dubbed by AI is about to be released. *Medium*, 20.07.2024. URL: <https://braintitan.medium.com/the-worlds-first-movie-fully-translated-and-dubbed-by-ai-is-about-to-be-released-a29e88a5b298> (дата звернення: 23.05.2025).

64. Language Technology Radar. Curated catalogue of language technology providers. *Nimdzi*. URL: https://www.nimdzi.com/language-technology-radar/?preview=true&_ltr_audiovisual_translation=ai-enhanced-dubbing-tools (дата звернення: 24.04.2025).

65. The 2022 Nimdzi Language Technology Atlas. *Nimdzi*. URL: <https://www.nimdzi.com/nimdzi-language-technology-atlas-2022/> (дата звернення: 24.04.2025).

66. Merkle D., Baer, B. J. Theorizing Translation and Censorship. *The Routledge Handbook of Translation and Censorship* / ed. by D. Merkle, B. J. Baer. London : Routledge. 2024. P. 24–34. URL: <http://doi.org/10.4324/9781003149453-1> (дата звернення: 23.05.2025).

67. Khalifa A.-W., Basalamah, S. Translation and Censorship in the Arab World and Its Diasporas. *The Routledge Handbook of Translation and Censorship* / ed. by D. Merkle, B. J. Baer. London : Routledge. 2024. URL: <http://doi.org/10.4324/9781003149453-3> (дата звернення: 23.05.2025).

68. Jimenez J. AI company promises changes after ‘voice cloning’ tool used to make celebrities say awful things. *PC Gamer*, 01.02.2023. URL: <https://www.pcgamer.com/ai-company-promises-changes-after-voice-cloning-tool-used-to-make-celebrities-say-awful-things/> (дата звернення: 24.04.2025).

69. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj> (дата звернення: 23.05.2025).

70. Arnett C. Dystopian Dreams, Utopian Nightmares: AI and the Permanence of Racism [U of Maryland Legal Studies Research Paper No. 2024-26, 112] *Georgetown Law Journal*. 2024. # 1299. P. 1299–1342. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4984502> (дата звернення: 23.05.2025).

71. Казанцев Д. ШІ-сервіс ElevenLabs переклав інтерв'ю Зеленського Лексу Фрідману. Що це за стартап та як він працює? *Межа*, 09.01.2025. URL: <https://mezha.media/articles/shi-servis-elevenlabs-iak-vin-pratsiuiu/> (дата звернення: 23.05.2025).

72. Михида, С. Комунікація як чинник формування/деградації особистості у творчості В. Винниченка і Ф. Кафки. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство)*. 2019. Вип. 142. С. 146–149.

73. Михида С. Психологія особистості у психопоетиці. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. № 1. С. 150–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2019_1_18 (дата звернення: 23.05.2025).

74. Стасюк Б. Маніпулятивний потенціал використання ШІ-інструментів в сучасному усному переказі. *Збірник тез XIX Міжнародної науково-практичної конференції «МОВИ І СВІТ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ» (27 – 28 березня 2025 р.)* / за ред. М. В. Фока, О. Л. Кирилюк, Л. О. Ярова. Централь-ноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2025. С. 53–59.

75. Шаховал З. Використання штучного інтелекту у підготовці майбутніх перекладачів. *Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Actual problems of personality psychology in the modern world»*. Рим, Італія, 2024. С. 263–267.

Дата надходження статті: 24.07.2025

Дата прийняття статті: 26.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 811:111:656.61(09)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-9>

TYPES OF ENGLISH IDIOMS AND THEIR USAGE

ТИПИ АНГЛІЙСЬКИХ ІДІОМ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Nikulina O. L.,

orcid.org/0000-0001-5206-5998

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the English Department,
National University "Odessa Maritime Academy"

In the provision of a scientific article the author gives the classification of idioms according to their types and also describes the usage of idioms in contemporary English language. In this article we differentiate the following types of idioms: *similes*; *binominals*, *proverbs*, *cliches*.

We shall treat an *idiom* here as a fixed combination of words, the meaning of which is *different* from the meanings of its components, considered separately.

We consider *similes* as expressions which compare two things that are connected with linking words *as* or *like*, e.g., *as clear as crystal*; *fits like a glove*.

We consider *binominals* as types of idioms in which two words are joined by a linking word like *and*, *or*, *to*; e.g., *neat and tidy*; *give or take*; *bumper to bumper*.

We consider *proverbs* as short finished sentences which refer to some collective experience and wisdom of human society, e.g., *every cloud has a silver lining*.

We treat *cliches* as a comment that is often used in everyday situations. Cliches are frequently played with in advertising slogans and newspapers headlines, e.g., *under the weather*.

We shall examine here the three domains of the English idiom's usage: *sailing*, *transport* and *science and technology*.

Britain is an island nation, with the sea playing a major role in the country's history and its economy, it's not surprising that the language has developed many idioms from sailing and maritime business.

Transport is an everyday experience for many people, it is also unsurprisingly a rich source of idioms.

Science and technology dominate peoples' lives these days, so no wonder we have many idioms connected with this domain of contemporary English language.

Key words: idioms, similes, binominals, proverbs, cliches. sailing, transport, science and technology.

В матеріалі даної наукової статті автор наводить класифікацію ідіом згідно їх типам а також описує використання ідіом в сучасній англійській мові. У цій статті ми розрізняємо наступні типи ідіом: *порівняння*, *двоскладні вирази*, *прислів'я* та *кліше*.

Ідіома трактується тут як фіксована комбінація слів, значення яких *відмінне* від значення їх компонентів, якщо розглядати їх окремо.

Ми розглядаємо *порівняння* як вислови, що порівнюють дві назви, що об'єднуються сполучниками *as* or *like*, e.g., *as clear as crystal* (*прозора як скло*); *fits like a glove* (*щільно облягати*).

Ми розглядаємо *двоскладні вирази* як ідіоми, де два слова об'єднуються сполучниками *and*, *or*, *to*; e.g., *neat and tidy* (*охайний і акуратний*); *give or take* (*давай чи бери*); *bumper to bumper* (*дихати в спину, переслідувати*).

Ми розглядаємо *прислів'я* як короткі, завершені вислови, що посиляють до колективного досвіду чи мудрості людства, e.g., *every cloud has a silver lining* (*лихо не без добра*).

Ми трактуємо *кліше* як стійке словосполучення, що часто використовується в повсякденних ситуаціях. *Кліше* часто використовуються в рекламних слоганах та в газетних заголовках. e.g., *under the weather* (*погано себе почувати*).

Також у цій статті ми досліджуємо три сфери реалізації ідіом в англійській мові: *судноплавство*, *транспорт* та *наука та технологія*.

Британія є острівна країна, де море грало виключну роль у формуванні історії та економіки цієї країни, тому не дивно, що в сучасній англійській мові багато ідіом, що походять з *судноплавства та морського підприємства*.

Транспорт то є щоденний досвід для багатьох людей, тому не дивно, що цей лексикологічний шар є щедрим джерелом ідіом.

Наука та технологія домінує життя людей сьогодні, тому не дивно, що ми маємо багато ідіом з цього шару в сучасній англійській мові.

Ключові слова: ідіома, порівняння, двоскладні вирази, прислів'я та кліше, мореплавання, транспорт, наука та технологія.

Problem definition. Nowadays when we teach a foreign language, especially English marine ESP, it is necessary to concentrate not only on grammar rules and professional vocabulary, but also on contemporary colloquialisms and idioms, as English is very rich in metaphors, especially of nautical origin, since Britain is and always was a marine power. The analysis and description of the bulk of marine idioms will broaden the horizons of teaching and learning the English language.

Analysis of the latest research and publications. The efforts of foreign linguists in researching the sphere of colloquialisms, idioms, slang so far were concentrated mostly at exploring and analyzing the lexicographic field of this metaphoric bulk of contemporary English language. Such profound publications as “A Dictionary of Nautical Words and Phrases” by Peter D. Jeans, published in 1998, [1] Oxford Dictionaries of Phrasal Words and Oxford Dictionary of Idioms [2] that appeared in 2020 are the vivid examples of the interest in the domain of marine language. As for the local Ukrainian linguistic research tradition, this article is the first attempt to describe and systematize the contemporary idioms of marine origin and the second of the kind after my article “Origin and Etymology of Marine Superstitions”, 2020 [3].

The objects of the article. The objects of this article were two-fold: firstly, to define the types of idioms used in the contemporary English language, and secondly, to study the usage of original maritime idioms of the studied types in two domains: everyday colloquial English language and in the contemporary maritime ESP. In the following article we shall describe the types of idioms and give the examples of their usage in the contemporary English language.

Main part. The contemporary English language is a very idiomatic conglomeration, and various idioms enter the English language from different people's activities and professions. Here we shall concentrate on the maritime/nautical aspect of idioms' usage. First, let's figure out what the *idiom* is. Different academic dictionaries give somewhat different interpretation of the term, e.g., “a group of words whose meaning is different from the meanings of the individual words” [4, p. 740]; “a phrase which means something different from the meanings of the separate words from which it is formed” [5, p. 655]; “a construction, expression, etc., having a meaning different from the literal one or not according to the usual patterns of the language: [6, p. 481]. Summing up the information presented in these authoritative sources we shall treat an *idiom* here as a fixed combination of words, the meaning of which is *different* (and that is the key-word in the quotations sighted above) from the meanings of its components, considered separately.

Many English idioms have deep roots in history and culture. They have their origins in traditional skills, like sailing, transport, games and sport, and in different areas of human activities, like literature, war, ancient myths and history, science and technology. They can also originate from observing humans' and animals' behavior.

In this article we shall examine the three domains of the English idiom's usage: sailing, transport and science and technology.

As Britain is an island nation, with the sea playing a major role in the country's history and its economy, it is not surprising that the language has developed many idioms from sailing and maritime business. Here we shall not only describe, explain and give examples of different types of idioms, we shall also dwell upon the usage of the idioms of marine origin.

As transport is an everyday experience for many people, it is also unsurprisingly a rich source of idioms.

Science and technology dominate peoples' lives these days, so no wonder we have many idioms connected with this domain of contemporary English language.

In this article we differentiate the following types of idioms: *similes*; *binominals*, *proverbs*, *cliches*.

1. Similes as idioms meant to compare two (or three) things.

We consider *similes* as expressions which compare two things that are connected with linking words *as* or *like*. For example:

as thin as a rake – extremely thin;

as smooth as silk – extremely smooth;

as clear as crystal – very clearly;

as silent as the grave – totally silent;

fits like a glove – fits extremely well;

In the examples above the comparison lies within the similar semantic meanings of the objects compared, – 'rake' is really thin; 'silk' is really very soft and smooth; crystal is clear and transparent; grave is silent and gloomy. But sometimes similes compare the two objects describing not their transparent meaning identity, but suggest a metaphorical comparison, which is typical to the characteristic of idioms. For example:

as bright as a button – extremely clever; not shining like a polished button, but being prominent in thinking qualities, – it's a metaphor;

as fresh as a daisy – fresh and full of energy; practically all flowers are associated with freshness, but not with energy, – here is a metaphor;

run like the wind – run extremely fast; not only winds in nature are fast, – it's a metaphor;

as dry as a bone – extremely thirsty: here is no connection with a bone as a body tissue, – the zest is in the word 'dry' which also means 'thirsty' – it's a metaphor;

as dry as dust – extremely boring: dust is really dry but in this idiom the word realizes its meaning as 'something routine, uninterested, boring, – it's a metaphor.

2. Binominals as idioms where two (or three) words are connected by a linking word: *and*, *or*, *to*.

We consider *binominals* as types of idioms in which two words are joined by a linking word like *and*, *or*, *to*. It is necessary to mention here that the order of the two words is always fixed and can never be changed, otherwise the spell of the idiom is ruined and the meaning is lost.

In the *binominals* the words can be:

- synonyms – words which mean the same: *neat and tidy* – actually neat or tidy; e.g., It's great to leave the *hustle and bustle* of the city and go to the country for a weekend.

- opposites – words that mean different things: *hit and miss* – sometimes good, sometimes bad; e.g., Although the twins look the same, they are like *chalk and cheese* in character. (i.e., totally different).

- the same word, *neck and neck* – equal; e.g., He doesn't enjoy living in the countryside, he's a city person, *through and through*. (i.e., completely).

- rhyming words, *wear and tear* – damage through everyday use; e.g., The money for the charity appeal came in *dribs and drabs*, but we reached our target in the end. (i.e., small amounts at a time).

- alliterative, *black and blue* – very bruised; e.g., Her interest in painting *waxed and waned* over the years. (i.e., fluctuated).

- joined by words other than 'and':

- *bumper to bumper* – very heavy, esp. about traffic; e.g., The traffic was *bumper to bumper* all the way to the airport.

- *little by little* – gradually; e.g., *Little by little* she gained the horse's confidence.

- *give or take* – plus or minus. e.g., The house must be worth a quarter of a million, *give or take* a few thousand.

– **time after time** – many times, persistently; e.g., I've asked you **time after time** not to do that, but you still would.

Sometimes we can come across **trinominals**, i.e., a similar type of idiom, like binominals, in which three words are joined together, e.g., I've looked **here, there and everywhere** for my wallet, but I couldn't find it. (i.e., practically everywhere).

In the *marine* applications of idioms, we found quite a few which may not be frequently used by the native speakers in everyday speech, but they are understood and respected by bringing up the historical colour of the sailing traditions. For example:

- **cut and run** – avoid a difficult situation by leaving suddenly (the image comes from cutting mooring ropes in order to make a quick departure) e.g., The previous owners had decided **to cut and run**, but we loved the place and were sure we could make a go for it. As we can see in the example above, the situation is not connected with the sailing and sea at all.

- **by and large** – all things considered, generally speaking (originates from the sailor's way of describing a passage which included bad days of headwinds when the vessel would have to be sailed *by* the wind, and good days when the *large* or square sails could be used giving more comfort and a better speed) e.g., Taking everything into consideration, she would make a good manager, **by and large**.

- **off and on** – now and then, occasionally; (originally it referred to a vessel's deliberate tactic of alternately sailing toward the land (*on*) and then away from it (*off*). This was done most often at night when she was waiting for her pilot, or when entering an unfamiliar harbor) e.g., I see him **off and on** at the club.

- **touch and go** – metaphorically means a narrow escape, something that was precarious and risky, something that almost didn't quite come off (when sailing barges along the rivers and estuaries, the seamen had to run her aground and refloat her immediately not to cause the vessel any serious damage and check her progress along the water). e.g., It was **touch-and-go** whether the doctor would come in time.

- **spic and span** – a room, a house, completely tidy and clean; (in pristine condition it referred to a newly built ship. A *spic* was a spike or nail, a *span* a length of timber, both primary items of ship construction) e.g., When she came back after the holiday the flat was **spic and span**, and she understood her husband really missed her.

- **to be left high and dry** – to be put in a difficult situation which cannot be improved (the image of a boat stuck on a sandbank and unable to move).

- e.g., many holidaymakers **were left high and dry** when the tour company collapsed.

In the *transport* applications of idioms, we tracked the idioms associated with different types of transport, such as *trains, cars and planes*.

The '*railway*' origin of the common idioms can be seen in the following expressions:

- **run out of steam** – to lose energy or interest; e.g., He worked extremely hard at first, but then **ran out of steam** and lost interest in his studies.

- **go off the rails** – start behaving in an unacceptable way, e.g., He spent much more time going out to parties than studying, so his tutor worried that he **had gone off the rails**.

- **down the line** – later.

- **back on track** – again on the way to achieving something, e.g., Now, six months **down the line**, he is **back on track** towards gaining an excellent degree.

The '*motorway*' origin of the common idioms can be seen in the following expressions:

- **at/behind the wheel** – to be the driver at the steering wheel, e.g., I couldn't figure out who was **behind the wheel** in this situation because the two rivals in the debates were equal.

- **to be in the driving seat** – to be in control of the situation; e.g., Although the general manager is officially in charge, everybody knows his deputy is really **in the driving seat**.

- **life in the fast lane** – a life that is active, exciting and dangerous; e.g., I've had enough of **life in the fast lane**, so I'm giving up my executive sales job and moving to the countryside.

- **life in the slow lane** – lacking in excitement and danger.
- **to do a U-turn** – to change direction, esp. when talking about politics; e.g., Initially, the minister was against increasing the road tax, but he has now *done a U-turn* and is defending the plan.
- **to go/move/step up a gear** – to start doing things more effectively and quickly than before, e.g., After half-time the team stepped up a gear and managed to score three goals.

The ‘aircraft’ origin of the common idioms can be seen in the following expressions:

- **to be flying high** – to be very successful; e.g., The company had some initial problems but now *it is flying high*.
- **to do something on autopilot** – to do something without thinking; e.g., I’ve written so many references now that I can more or less *do it on autopilot*.
- **to take a nosedive** – to go down suddenly and fast; e.g., Share prices *took a nosedive* last week.
- **to be on a collision course** – to behave in such a way that is likely to cause a major disagreement or fight; e.g., The two countries are *on a collision course*, and it seems that nothing could be done to prevent a serious trouble.

- **to come to a standstill** – to stop; e.g., Production *has come to a standstill* because of the strike.

The idioms from the field of *science and technology* are mostly used to evaluate things in a positive way. Consider the examples below:

- **at the cutting edge** – at the most recent stage of development; e.g., The recent English coursebook is called “*Cutting Edge*” and it really give the latest fresh ideas of teaching English.
- **hot off the press** – having just been printed and containing the most recent information; e.g., *Hot off the press*, this article about the new strategic weapons was met by public approval.
- **the brainchild of** – a clever or original idea, plan or investigation; e.g., This new web search engine is *the brainchild of* X, who originally developed Workseek software.
- **push the right buttons** – to do exactly what is necessary to get the result you want; e.g., With its modern design and functionality the new USB *pushes the right buttons*.
- **to be light years away from** – to be a long way away from; e.g., We’re *light years away from* developing good software for our customer database.
- **to be on the blink** – not to work correctly; e.g., The main computer is *on the blink* and needs replacing.
- **to throw a spanner in the works** – to do something that may prevent a plan from succeeding; e.g., He *threw a spanner in the works* when he found some faults in its design.
- **it’s not rocket science** – used to say when something is not difficult to do or to understand; e.g., to mend a shelf is pretty easy for a man, *it’s not a rocket science*.
- **to reinvent the wheel** – to try to invent something that has been already invented; e.g., When he says he can ride a bicycle, he isn’t *reinventing the wheel*.
- **if it ain’t broke, don’t fix it** – if something works well, there is no reason to try to change it; e.g., The hardware system is not working properly, but as they say, *if it ain’t broke, don’t fix it*.
- **set the wheels in motion** – to do something which will cause a series of actions to start; e.g., The government had *set the wheels in motion* for a complete reform of the tax system.
- **to oil the wheels** – to make it easier for something to happen; e.g., Government investment *has oiled the wheels* of economic development in the poorer regions.

3. Proverbs as idioms meaning a short wise saying.

We consider *proverbs* as short finished sentences which refer to some collective experience and wisdom of human society, they may also give advice or warnings. Like with idioms their form is fixed and cannot be changed without the affecting of their meaning. Some proverbs have positive connotation, like in the examples below:

- **When there is a will there is a way.** (meaning if we really want to achieve something, we’ll find a solution to the problem).

- ***Every cloud has a silver lining.*** (i.e., there is always some hope/good in every bad situation).
- ***Variety is the spice of life.*** (i.e., change makes life interesting).
- ***Nothing ventured, nothing gained.*** (i.e., one needs to take risks to achieve something).
- ***Necessity is the mother of invention.*** (i.e., if people really need to do something, they will find a way to do it).

Some proverbs have negative connotation, like in the examples below:

- ***All is fair in love and war.*** (i.e., all behavior is acceptable in extreme situations, especially in romantic situations and competitions).
- ***It never rains but it pours.*** (i.e., problems always happen together).
- ***It takes two to tango.*** (i.e., two people are equally responsible).

Some proverbs don't cling to positive or negative connotation, they just speak for themselves:

- ***Rome was not built in a day!*** (i.e., it takes a long time to do important things properly).
- ***Better safe than sorry.*** (i.e., it is better not to take risks, even if it seems boring or hard work).
- ***No pain no gain.*** (i.e., there must be some suffering in order to succeed).
- ***First come, first served.*** (i.e., the first to arrive will get something).

Nautical English produced a fundamental bulk of proverbs which people frequently use nowadays never realizing their origin. Consider the examples below:

- ***Between the devil and the deep blue sea*** – to have no real choice; to be placed between two alternatives, each of which is equally precarious or hazardous; (the devil was the outermost seam on the deck, it was so called because it allowed almost no room for the seaman to hammer the caulking in to make the seam watertight. From the point of view of the sailor, all that lay between the disaster of plunging into the deep blue sea and his present position was the thickness of the planking that stood between the devil on the deck and the sea alongside.) e.g., When choosing the University, she was really *between the devil and the deep blue sea*, because she couldn't decide between medical and biological sciences.

- ***Dutch courage*** – the courage to do something that one gets from drinking alcohol; (dates back to the time of Anglo-Dutch Wars at their peak and the gossip was circulating that Dutch crews were so cowardly that they had to be primed with schnapps before they would come out and fight).

- ***Rats from a sinking ship*** – to walk out on a project because it seems doomed. (sailors believed that the sight of rats coming out of the ship's holds was a portent of disaster. The rats frequently inhabited the bilge which was the first place to be flooded.

- ***No room to swing a cat*** – a confined space, a room, house or any area, restricted or too small for a particular purpose. (*Cat* is a sailor's abbreviation for the *cat-o'-nine-tails*, a whip for punishment on deck, between the poop and mainmast. This area was quite restricted and to swing a cat effectively required some skill of the bosun). E.g., The lobby was so crowded, there was *no room to swing a cat*.

- ***Out of the blue*** – unexpectedly, short for '*out of a clear blue sky*' (analogy to a sudden change of the weather when, from a good breeze under a cloud dappled blue sky, a demon squall can appear and wreak havoc on the ship). E.g., He came to the party *like a bolt from the blue*, nobody invited or expected him.

4. Clichés as idioms meaning a very common and often used expression.

We treat *clichés* as a comment that is often used in everyday situations. Cliches are frequently played with in advertising slogans and newspapers headlines. Functionally clichés are similar to proverbs, but they are a younger formation of the language and don't have such prestige. Usually, they are used in informal speech. For example:

- ***There are plenty more fish in the sea.*** (i.e., there are plenty more people or possibilities. Often used to cheer up someone who has found one person or opportunity unsuccessful).
- ***Look on the bright side.*** (i.e., try to see something good in a bad situation).
- ***It's easy to be wise after the event.*** (i.e., when you know what happens next, it's easy to say what should have been done).

• ***It's not over until the fat lady sings.*** (you cannot be sure what will happen until the very end of something, like a sports event. The expression refers to a long opera which ends with a female, usually fat, singing the final area).

• ***You can lead a horse to water, but you can't make it drink.*** (you can give someone the opportunity to do something, but you cannot force them to do it. The second part of the idiom is usually omitted).

The examples of *clichés* of the nautical origin are pretty frequent in the everyday colloquial English:

• ***Under the weather*** – to feel unwell, out of sorts, as a result of illness or untoward weather (connected with seasickness, a state of people suffering nausea on board because of heavy seas). e.g., *I felt under the weather*, so I called my boss and asked for a day-off.

• ***Fly-by-night*** – a shifty person, here today and gone tomorrow (a large square sail which could be set and handled easily and quickly, especially suitable for night sailing) e.g., He is only interested in making quick profits in business, using slightly dishonest methods, – a typical *fly-by-night*.

Sometimes the authors distinguish ***fixed statements*** separately, but we think that functionally and structurally they are the same clichés. For example:

• ***I'll believe it when I see it.*** – I'm doubtful that it will happen.

• ***Take it easy!*** – calm down, relax!

• ***So far, so good.*** – things are going well to this point.

• ***Get your skates on!*** – Hurry up!

• ***Give me a break!*** – Stop criticizing me!

Usually there is such a subtle frontier between the types of the idioms, that if you don't find any specification in the reliable dictionaries, you tend to treat the expressions as just idioms. And this is not a mistake at all, because such types as: *similes*; *binominals*, *proverbs*, *cliches*, *fixed statements*, are *types* of idioms. Here we suggest some examples of the marine origin idioms with their interpretation and usage in the contemporary English language.

• ***on the rocks*** – in serious difficulty (literally, when a ship is stuck on the rocks); e.g., When we decided to buy a hotel five years ago, the business was *on the rocks*.

• ***to give a wide birth*** – to avoid (literally, to leave a safe distance, birth, between the ship itself and a potential danger, like rocks); e.g., The economy was doing badly and luxury hotels *were given a wide birth*.

• ***batten down the hatches*** – to get ready for a difficult situation by preparing in every way possible (the image comes from closing the ship's hatches securely when a storm is coming); e.g., We *battened down the hatches* by cutting costs.

• ***to run a tight ship*** – to control a business or organization firmly and effectively; e.g., We did everything we could to survive the business. We *ran a tight ship*.

• ***to go by the board*** – to be abandoned (the image comes from something being thrown overboard into the sea; e.g., Holidays and any other luxuries for our family *went by the board*).

• ***weather the storm*** – survive difficult times. The meaning is pretty transparent, – if you can stand the storm, you will survive. E.g., In spite of all, we managed to weather the storm.

• ***making good headway*** – making good progress. The meaning is: if you can make your sailing ahead, if there is no wind, and the ship can really beat the waters fast. e.g., he is now making good headway through the business.

• ***in the offing*** – likely to happen soon (historically *offing* was a term used to refer to the part of the sea on the horizon). e.g., We have lots of major bookings *in the offing* and are confident of making excellent profits.

Conclusions. The object of the article was to study and describe the types of idioms which are used in contemporary English language and their usage in different professional domains of English. During our research we subdivided the bulk of studied linguistic material into four structural groups:

1) similes

- 2) binominals
- 3) proverbs
- 4) clichés

In the first group, **similes**, we consider the expressions which compare two things that are connected with linking words *as* or *like*, e.g., *as thin as a rake* – extremely thin; *as smooth as silk* – extremely smooth; *as clear as crystal* – very clearly; *as silent as the grave* – totally silent;

This comparison may lie within the similar semantic meanings of the objects compared, – ‘rake’ is really thin; ‘silk’ is really very soft and smooth; ‘crystal’ is clear and transparent. Sometimes similes compare the two objects suggesting a metaphorical comparison, which is typical to the characteristic of idioms, e.g., *as bright as a button* – extremely clever; not shining like a polished button, but being prominent in thinking qualities; *as fresh as a daisy* – fresh and full of energy; practically all flowers are associated with freshness; *run like the wind* – run extremely fast; not only winds in nature are fast.

The second group, **binominals**, we observed the expressions in which two words are joined by a linking word like *and*, *or*, *to*. In the binominals the words can be: synonyms – words which mean the same e.g., neat *and* tidy – actually neat or tidy; opposites – words that mean different things: *hit and miss* – sometimes good, sometimes bad; the same word, *neck and neck* – equal; rhyming words, *wear and tear* – damage through everyday use; alliterative, *black and blue* – very bruised; joined by words other than ‘and’ – bumper *to* bumper – very heavy, esp. about traffic; time *after time* – many times, persistently.

In the third group, **proverbs**, we treated *proverbs* as short finished sentences which refer to some collective experience and wisdom of human society, they may also give advice or warnings. e.g., *When there is a will there is a way*. (meaning if we really want to achieve something, we’ll find a solution to the problem. *Every cloud has a silver lining*. (i.e., there is always some hope/good in every bad situation. Some proverbs have negative connotations, e.g., *All is fair in love and war*. (i.e., all behavior is acceptable in extreme situations, especially in romantic situations and competitions). *It never rains but it pours*. (i.e., problems always happen together). *It takes two to tango*. (i.e., two people are equally responsible).

Some proverbs don’t cling to positive or negative connotations, they just speak for themselves: e.g., *Rome was not built in a day!* (i.e., it takes a long time to do important things properly); *Better safe than sorry*. (i.e., it is better not to take risks, even if it seems boring or hard work); *No pain no gain*. (i.e., there must be some suffering in order to succeed)

The fourth group is **clichés** which we treat as a comment that is often used in everyday situations. Usually, they are used in informal speech. For example: *There are plenty more fish in the sea*; i.e., there are plenty more people or possibilities. *Look on the bright side*. (i.e., try to see something good in a bad situation). *It’s easy to be wise after the event*. (i.e., when you know what happens next, it’s easy to say what should have been done). *I’ll believe it when I see it*. – I’m doubtful that it will happen. *Take it easy!* – calm down, relax! *So far, so good*. – things are going well to this point. *Give me a break!* – Stop criticizing me!

The article also considers and describes the usage of contemporary English idioms in such domains as: sailing, maritime business; transport; science and technology.

BIBLIOGRAPHY:

1. Jeans P.D. An Ocean of Words. A Dictionary of Nautical Words and Phrases. Carol Publishing Group, Toronto, Ontario, 1998. 180 p.
2. Oxford Idioms. Dictionary for learners of English. Oxford University Press, 2020. 469 p.
3. Nikulina O.L. Origin and Etymology of Marine Superstitions. *Нова Філологія, збірник наукових праць*. Запорізький національний університет, 2020. №80, том II. с. 83–88.
4. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. Oxford University Press, 2005. 1715 p.

5. Dictionary of English Language and Culture. London Group UK, 1992. 1528 p.
6. Random House Webster's College Dictionary, USA, 1995. 1555 p.
7. Walter W. Skeat, Concise Dictionary of English Etymology. Wordsworth Reference, 2007. 643 p.
8. Opie I., Tatem M. Dictionary of Superstitions. Oxford, New York: Oxford University Press, 1996.
9. Beavis B., McGloskey R.G. Salty Dog Talk. The Nautical Origin of Everyday Expressions. Sheridan House, London: New York: Granada, 1983. 96 p.
10. Eric Partridge. A Dictionary of Historical Slang. Penguin Books, UK, 1977. 1065 p.
11. Dictionary of English Language and Culture. London Group UK, 1992. 1528 p.
12. Random House Webster's College Dictionary, USA, 1995. 1555 p.
13. Oxford Idioms. Dictionary for learners of English. Oxford University Press, 2020. 469 p.
14. Walter W. Skeat, Concise Dictionary of English Etymology. Wordsworth Reference, 2007. 643 p.
15. Jeans P.D. An Ocean of Words. A Dictionary of Nautical Words and Phrases. Carol Publishing Group, Toronto, Ontario, 1998. 180 p.
16. Opie I. & Tatem M. Dictionary of Superstitions. Oxford, New York: Oxford University Press, 1996.
17. Beavis B. & McGloskey R.G. Salty Dog Talk. The Nautical Origin of Everyday Expressions. Sheridan House, London: New York: Granada, 1983. 96 p.
18. Eric Partridge. A Dictionary of Historical Slang. Penguin Books, UK, 1977. 1065 p.
19. Nikulina O.L. Importance of Intercultural Awareness. Issues of modern Philology in the Context of the Interaction of Languages and Cultures. Venice, Italy, 2019. pp. 138–141.
20. Nikulina O.L. History of Maritime Communication. Філологія початку ХХІ сторіччя. Традиції та новаторство. Видавничий дім "Гельветика", 2020. с. 86–89.
21. Nikulina O.L. Metaphoric Transformation of Historical Nautical Terms into Contemporary English Colloquialisms. Philological Science and Education: Transformation and development Vectors. Collective monograph, Venice, Italy, 2021. pp. 17–41.
22. Nikulina O.L. Nautical Origin of Contemporary English Colloquialisms. Innovative Pathway for the Development of Modern Philological Sciences in Ukraine and EU Countries, Collective monograph, Wloclawek, Poland, 2021. pp. 120–139.
23. Nikulina O.L. Marine Origin of Contemporary English Idioms. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71) № 2 Ч. 1. с. 177–184. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-1/30>.

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 27.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 82.09 + 305-055.2+008:7.072.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-10>

VICTORIAN FEMALE BEAUTY: CULTURAL DICHOTOMIES AND LITERARY ARCHETYPES

ЖІНОЧА КРАСА У ВІКТОРІАНСЬКУ ДОБУ: КУЛЬТУРНІ ДИХОТОМІЇ ТА ЛІТЕРАТУРНІ АРХЕТИПИ

Orel A. L.,

orcid.org/0000-0002-5573-0057

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

This article offers a nuanced linguistic analysis of the sophisticated lexical strategies used to portray female beauty as a moral and ideological concept in Victorian novels and their Neo-Victorian reinterpretations. Through a comparative study of works by Charlotte Brontë, George Eliot, Thomas Hardy, and William Makepeace Thackeray – alongside key Neo-Victorian responses by John Fowles and A. S. Byatt – the analysis uncovers a pervasive Victorian duality: the clash between superficial physical attractiveness and deep spiritual virtue. This contrast functioned as a subtle means of social control, connecting a woman's appearance to assumptions about her intellect, morality, and social standing within patriarchal systems.

The research identifies recurring antonymic lexical pairs (e.g., “material” vs. “spiritual,” “rosy” vs. “pale”), highlighting the moral and emotional meanings embedded in descriptions of female beauty. While terms for physical attractiveness often suggest frivolity or moral weakness, references to “pale” or “subdued” beauty raise spiritual qualities as signs of true worth. Special focus is given to the symbolism of body parts – especially eyes and mouth – as well as the gendered views of beauty and the frequent personification of the “soul.” In Neo-Victorian texts, this contrast is partly challenged through efforts to connect outer and inner beauty, reflecting shifting attitudes and showing how literature can help shape changing cultural conversations about femininity.

By tracing how Victorian and Neo-Victorian authors negotiated beauty ideals, the study highlights the enduring influence of literature in shaping and contesting cultural archetypes. These findings underscore the continued relevance of Victorian notions of beauty in contemporary discussions of gender, objectification, and empowerment, and call for further interdisciplinary research into how language reflects and constructs norms across cultures and historical eras.

Key words: Victorian literature, female beauty, gender ideology, intercultural communication, cultural archetypes, aesthetic representation.

У статті проведено ретельний лінгвістичний аналіз складних лексичних стратегій, які використовуються для конструювання жіночої краси як моральної та ідеологічної категорії у вікторіанських романах та їхніх неовікторіанських інтерпретаціях. Шляхом порівняльного дослідження творів Шарлотти Бронте, Джордж Еліот, Томаса Гарді та Вільяма Теккерея разом із ключовими неовікторіанськими текстами Джона Фаулза та А. С. Байєтт аналіз виявляє стійку вікторіанську дуальність: протиставлення поверхової фізичної привабливості глибинній духовній цінності. Цей контраст функціонував як прихований механізм соціального контролю, що пов'язував зовнішність жінки з уявленнями про її інтелект, моральність і статус у патріархальному суспільстві.

Дослідження виокремлює повторювані антонімічні лексичні пари (наприклад, «матеріальне» – «духовне», «рожеве» – «бліде»), які підкреслюють моральні й емоційні конотації описів жіночої краси. Вербалізація фізичної привабливості часто набуває негативних відтінків, асоціюючи героїнь із легковажністю чи моральним занепадом, тоді як згадки про «бліду» чи «стриману» красу презентують духовні якості як справжню цінність. Особливу увагу приділено символіці частин тіла – зокрема очей і вуст – а також гендерному сприйняттю краси та частому уособленню «душі». У неовікторіанських творах ця дихотомія частково

згладжується завдяки спробам поєднати зовнішню й внутрішню красу, що свідчить про зміну ставлення та здатність літератури бути медіатором у розвитку культурних діалогів про жіночність.

Відстежуючи, як вікторіанські та неовікторіанські автори трактували ідеали краси, дослідження підкреслює тривалий вплив літератури на формування та переосмислення культурних архетипів. Ці висновки висвітлюють актуальність вікторіанських уявлень про красу в сучасних дискусіях щодо гендеру, об'єктивації та емансипації жінок, а також закликають до подальших міждисциплінарних досліджень того, як мова відображає й конструює норми в різних культурах та історичних епохах.

Ключові слова: Вікторіанська література, жіноча краса, гендерна ідеологія, міжкультурна комунікація, культурні архетипи, естетична репрезентація.

The Urgency of the Problem. The Victorian conceptualization of female beauty retains profound contemporary relevance as it reveals the historical roots of how femininity continues to be constructed, evaluated, and policed in modern societies. This study examines how nineteenth-century literary texts codified beauty through enduring cultural dichotomies – the opposition between physical charm and spiritual virtue, natural appeal and moral worth – that still inform today's visual culture and gender discourse. In our digital age where beauty standards achieve unprecedented circulation, these Victorian archetypes demonstrate remarkable persistence, resurfacing in advertising imagery, popular media, and political rhetoric about women's social roles.

The Victorian beauty paradigm functioned as what we might term a "moral-aesthetic complex," systematically linking female appearance to assumptions about character, intellect, and social standing. As this analysis demonstrates, canonical novels employed specific lexical strategies (antonymic pairings, embodied symbolism, gendered descriptors) to naturalize this ideological construct. However, neo-Victorian reinterpretations expose the instability of these dichotomies, challenging their patriarchal foundations while paradoxically reaffirming their cultural longevity.

By tracing how literary representations translated aesthetic ideals into normative frameworks, this investigation illuminates three critical processes: how cultural archetypes become codified in language, how dichotomous thinking structures gender ideology, and how contemporary fiction negotiates this problematic heritage. The study thus moves beyond historical literary analysis to offer a nuanced understanding of beauty's continuing role in cultural narratives of femininity.

Analysis of Recent Research and Publications. Research on the representation of female beauty in Victorian literature has developed along several interrelated lines. Classical studies laid the groundwork by exploring how aesthetic ideals reflected the broader ideological frameworks of the nineteenth century. In more recent decades, feminist narratology and cultural studies have re-evaluated these categories in light of poststructuralist theory and gender studies. For example, Tamar Heller and Patricia Moran [1] show how seemingly innocuous motifs, such as descriptions of the face or body, serve to encode moral judgments. Hilary Fraser's *Beauty and Belief* [2] explores the complex entanglement of aesthetic theories and religious ideals that shaped representations of women in Victorian culture.

Scholars have also paid particular attention to the interplay between physiognomy and mythology as interpretive frameworks. Katherine Inglis [3] has demonstrated how Darwinian ideas and pseudo-scientific physiognomy informed literary depictions of beauty and degeneration. Meanwhile, neo-Victorian studies – exemplified by the work of Louisa Hadley [4] – have argued that contemporary rewritings of Victorian texts simultaneously critique and reproduce the cultural scripts of beauty and femininity. The 2023 special issue of 19: 'Victorian Beauty,' ed. Alambritis and Scholl [5] extends this discourse through interdisciplinary approaches – from Flint's ecocritical study of fireflies to Evangelista's decolonial reassessment of Japonisme – demonstrating how current scholarship continues to reshape Victorian aesthetic studies.

Purpose and main objectives of the study. This article offers a linguistic and cultural analysis of how Victorian and Neo-Victorian literature constructs female beauty through lexical and symbolic dichotomies. By examining the interplay of language, aesthetics, and ideology, it reveals how literary

texts encode beauty as both a moral category and a cultural archetype, while tracing their evolution across historical and intercultural contexts.

Objectives:

- To analyze antonymic pairs (e.g., rosy/pale, material/spiritual) that reinforce the Victorian dichotomy between physical allure and moral virtue.
- To decode the gendered semiotics of body parts (eyes, mouth) as sites of moral and aesthetic judgment.
- To explore how linguistic representations of beauty shift according to a character's emotional or moral state.
- To contrast male and female perspectives in beauty descriptions, exposing their role in patriarchal ideology.
- To investigate the personification of the "soul" as a linguistic device that privileges spiritual over corporeal beauty.
- To trace how contemporary reworkings subvert or reconcile Victorian dichotomies, reflecting evolving cultural norms.
- To assess how these literary representations resonate beyond Anglo-European contexts, contributing to transnational discourses on femininity.

Presentation of the main research material. Attitudes toward female beauty in the Victorian era reflected a profound polarity of views about women themselves. J.B. Priestley aptly described the Victorian ideal of woman as "*beautiful but demure, domestic in her interest, but romantic in her environment*" [6]. In Victorian novels, a recurring characteristic is the contrast drawn between physical and spiritual beauty. Authors frequently employed the literary device of juxtaposing two distinct female archetypes: one representing superficial physical allure, and the other embodying profound moral virtues. This dichotomy underscored a central tenet of Victorian sensibility, wherein the intrinsic worth of latent, inner beauty was deemed considerably superior to that of overt, external attractiveness.

This aesthetic perspective is elucidated through the comparative portrayals of heroines. For instance, in the analyses of Ginevra and Paulina from "Villette" and Dinah and Hetty from "Adam Bede," the authors employ lexicon drawn from antonymic domains: "material" versus "spiritual," "bright" versus "unassuming," and "moderate":

*At dinner that day, Ginevra and Paulina each looked, in her way, very beautiful; the former, perhaps, boasted the advantage in **material** charms, but the latter shone pre-eminent for attractions more **subtle** and **spiritual**: for light and eloquence of eye, for grace of mien, for winning variety of expression* [7].

[...] *Paulina Mary was become beautiful – not with the beauty that **strikes the eye like a rose** – orbed, **ruddy** and **replete**; not with the plump, and **pink**, and flaxen attributes of her blond cousin Ginevra; but her seventeen years had brought her a refined and tender charm which did not lie in complexion, though hers was fair and clear; nor in outline, though her features were sweet, and her limbs perfectly turned; but, I think, rather in a **subdued** glow from the soul outward. This was not an opaque vase, of material however costly, but a lamp chastely lucent, guarding from extinction, yet not hiding from worship, a flame vital and **vestal*** [7].

*What a strange contrast the two figures made! [...] Hetty, her cheeks **flushed** and her eyes **glistening** from her imaginary drama, her beautiful neck and arms bare, her hair hanging in a curly tangle down her back, and the baubles in her ears. Dinah, covered with her long white dress, her pale face full of **subdued** emotion, almost like a lovely corpse into which the **soul** has returned, charged with **sublimar** secrets and a **sublimar** love* [8].

As evidenced by the examples, Victorians regarded a woman's paleness as an indicator of spiritual beauty, whereas rosy cheeks were associated with frivolity. The authentic nature of a woman whose beauty was considered purely physical became apparent when she encountered difficult or tragic

circumstances. For Victorians, the direct correlation between a woman's appearance and her emotional state was perceived as indisputable:

*Her face had latterly changed with changing states of mind, continually fluctuating between **beauty** and **ordinariness**, according as the thoughts were gay or grave [9].*

The transformation in the appearance of a spiritless woman who has experienced tragedy and lost her physical attractiveness is conveyed through the use of vocabulary with contrasting meanings: "gay" – "sad," "evil," "rosy" – "pale." This technique is employed, for example, in the depiction of Hetty, whose childlike beauty vanishes as she undergoes disappointment and fear, ultimately culminating in her becoming the murderer of her child:

*And yet, even in her most self-conscious moments, the face was sadly different from that which had **smiled** at itself in the old speckled glass, or smiled at others when they glanced at it admiringly. A **hard** and even **fierce** look had come in the eyes, though their lashes were as long as ever, and they had all their dark brightness. And the cheek was **never dimpled with smiles** now. It was the same rounded, pouting, childish prettiness, but with all love and belief in love departed from it – the **sadder** for its beauty [8].*

*But he began to see through the dimness – to see the dark eyes lifted up to him once more, but with no smile in them. O God, how **sad** they looked! The last time they had met his was when he parted from her with his heart full of **joyous**, hopeful love, and they looked out with a tearful smile from a pink, dimpled, childish face. The face was **marble** now; the sweet lips were **pallid** and half-open, and quivering; the **dimples were all gone** – all but one, that never went; and the eyes – O! the worst of all was the likeness they had to Hetty's [8].*

The effect of contrast is also used when a woman tries to hide her true face. Thus, Rebecca's lack of spirituality is reflected in her appearance:

*He fell asleep after dinner in his chair; he did not see the face opposite to him, **haggard**, **weary**, and **terrible**; it lighted up with fresh candid smiles when he woke [10].*

*But what a face it was! So **white**, so **wild** and **despair** stricken, that the remembrance of it haunted him afterwards like a crime, and the sight smote him with inexpressible pangs of longing and pity [10].*

On the other hand, it is precisely in the most tragic moments that the true value of a woman's spiritual beauty is revealed:

*Many who were looking for mere **flesh and blood** beauty, mere **colouring**, were disappointed; for her face was deadly white, and almost set in its expression, while a mournful bewildered soul looked out of the depths of those soft, deep, grey eyes. But others recognised a **higher and a stranger kind of beauty**; one that would keep its hold on the memory for many after years [11].*

The inability to feel diminishes the value of physical beauty. Furthermore, this perception of beauty is predominantly attributed to women, whereas men are frequently unable to recognize a woman's true nature immediately and tend to favor external attractiveness and youth. For instance, only female characters perceive the emotional inadequacy of Hetty and Rebecca, while male characters are drawn solely to their youth, freshness, or striking appearance.

It is generally a feminine eye that first detects the moral deficiencies hidden under the 'dear deceit' of beauty: so it is not surprising that Mrs Poyser, with her keenness and abundant opportunity for observation, should have formed a tolerably fair estimate of what might be expected from Hetty in the way of feeling [8].

Quiet Mary Burge, who sat near enough to see that Hetty was cross, and that Adam's eyes were fixed on her, thought that so sensible a man as Adam must be reflecting on the small value of beauty in a woman whose temper was bad [8].

She is but a poor lackadaisical creature, and it is my belief has no heart at all. It is only her pretty face which all you gentlemen admire so [10].

Men cannot immediately recognize Dinah's spiritual beauty, preferring Hetty:

If Dinah had got a bit o' colour in her cheeks, an' didn't stick that Methodist cap on her head, enough to frighten the crows, folks 'ud think her, as pretty as Hetty.' 'Nay, nay,' said Mr Poyser, with

rather a contemptuous emphasis, 'thee dostna know the pints of a woman. The men 'ud niver run after Dinah as they would after Hetty [8].

Clara Middleton, who attracts men much more than Laetitia Dale, argues with men herself, proving that spiritual beauty is more valuable than physical attractiveness:

"You," he said to her, "can bear the trial; few complexions can; it is to most ladies a crueller test than snow. Miss Dale, for example, becomes old lace within a dozen yards of it. I should like to place her under the tree beside you... Clara said: "Miss Dale could drag me into a superior Court to show me fading beside her in gifts more valuable than a complexio." [12].

A beautiful woman who lacks coquetry often remains unnoticed:

And Maggie was so entirely without those pretty airs of coquetry which have the traditional reputation of driving gentlemen to despair; that she won some feminine pity for being so ineffective in spite of her beauty [13].

Meanwhile, coquetry, although condemned by Victorians, also arouses admiration:

I know that, as a rule, sensible men fall in love with the most sensible women of their acquaintance, see through all the pretty deceits of coquettish beauty [8].

Where was the beautiful black-eyed Houri whose appearance in the first charade had caused such delight? She was twice as handsome as Becky, but the brilliancy of the latter had quite eclipsed her. All voices were for her [10].

Thus, not every man can appreciate a woman's spiritual beauty. For example, while most men perceive Jane Eyre as unattractive, in the eyes of the man who loves her, she is regarded as beautiful:

He stood considering me some minutes; then added, "She looks sensible, but not at all handsome." "She is so ill, St. John." "Ill or well, she would always be plain. The grace and harmony of beauty are quite wanting in those features" [14].

Don't address me as if I were a beauty; I am your plain, Quakerish governess." "You are a beauty in my eyes, and a beauty just after the desire of my heart, -- delicate and aerial" [14].

The inseparable connection between beauty and spirituality is expressed in the works through the parallel use of the lexeme *beauty* and its synonyms, as well as the lexeme *soul*, which is frequently personified:

It was a moment when a woman's **soul** is more incarnate than at any other time; when the most spiritual **beauty** bespeaks itself flesh; and sex takes the outside place in the presentation [9].

[...] they shone in the liquid lustre of her eyes, which had suddenly acquired a **beauty** more singular than that of Miss Temple's -- a beauty neither of fine colour nor long eyelash, nor pencilled brow, but of meaning, of movement, of radiance. Then her **soul** sat on her lips, and language flowed, from what source I cannot tell [14].

Poor Maggie! She looked very **beautiful** when her **soul** was being played on in this way by the inexorable power of sound [13].

She was **pretty**; her eyelashes were long and dark, her eyes dark-blue, and her **soul** was ready to shoot like a rocket out of them at a look from Willoughby [12].

Neo-Victorian writers reflected the Victorian polarity of views on female beauty in their novels. In J. Fowles's work, the earthly and pragmatic Ernestina is contrasted with the mysterious and emotional Sarah. Sarah is not beautiful by conventional standards, which underscores her atypical nature and non-conformist perception of the world:

[...] **not a pretty** face, like Ernestina's. It was certainly **not a beautiful** face, by any period's standard or taste. There was no artifice there, no hypocrisy, no art, no mask; and above all, no sign of madness [15].

The description of Sarah also reflects the Victorian mentality's identification of a woman's spiritual beauty with the tragedy she has experienced:

But it was an unforgettable face, and a **tragic** face. Its **sorrow** welled out of it purely, naturally and unstoppably as water out of a woodland spring [15].

On the other hand, Ernestina embodies the stereotypical qualities of a Victorian woman and is no different from other women:

She was so very nearly one of the prim little moppets, the Georginas, Victorias, Albertinas, Matildas and the rest who sat in their closely guarded dozens at every ball; yet not quit [15].

Similarly, A. Byatt's heroine, Christabel, is not a typical Victorian beauty:

She was not exactly beautiful – her face was too long for perfection, and not in the first flush of youth, though the bones were well-cut and the mouth an elegant curve, no pouting rosebud [16].

The given excerpt also contains a refutation of the Victorian distinction between physical and spiritual beauty. This is evident in the description of the heroine's lips (*no pouting rosebud*). As P. Ingham observes, Victorian writers, when depicting their heroines, drew on the popular phrenological works of the period, which regarded the eyes as the “intellectual” organ and the mouth as the “animal” one. In studying the image of Tess, P. Ingham argues that the use of the epithets *peony mouth* and *flower-like mouth* in her portrait constitutes an implicit indication of the heroine's eroticism [17]. At the same time, the descriptions of Tess devote considerable attention to her eyes (*large tender eyes, neither black nor blue nor grey nor violet; rather all those shades together: large eyes violety-bluey-blackish*), suggesting a harmonious combination of spiritual and physical qualities. By contrast, the epithets *rosy* and *pouting* prevail in the descriptions of infantile heroines such as Hetty or Miss Ingram, one of the female characters in *Jane Eyre*, who serves as the antithesis of the main heroine:

It is of little use for me to tell you that Hetty's cheek was like a rose-petal, that dimples played about her pouting lips [8].

I sometimes regretted that I was not handsomer; I sometimes wished to have rosy cheeks, a straight nose, and small cherry mouth [14].

Christabel's image embodies the changes in Victorian consciousness, reflected primarily in the attempts of later Victorians to combine physical and spiritual beauty in one woman, as seen in the examples of Tess or Clara. In A. Byatt's work, the heroine herself asserts the inseparable connection between the bodily and the spiritual:

‘If I were a Good Fairy,’ said Christabel, ‘I would wish her a pretty face – which she has – and a capacity to take pleasure in the quotidian.’ ‘You wish me to be Martha, not Mary,’ I cried with some little fire. ‘I did not say that,’ she said. ‘The opposition is false. Body and soul are not separable’ [16].

Conclusions. The analysis of Victorian novels and their Neo-Victorian reinterpretations demonstrates that the lexical means used to describe female beauty are closely tied to polarized views of women and enduring literary archetypes.

Authors consistently employ antonymic lexical pairs (e.g., material vs. spiritual, rosy vs. pale) to contrast superficial attractiveness with deeper moral worth. Descriptions of eyes and mouth serve as a symbolic function: the eyes are portrayed as markers of intellect and the soul, while the mouth signifies sensuality or immaturity, echoing the phrenological ideas prevalent at the time. The contextual variability of beauty highlights the perceived connection between a woman's appearance and her inner state, particularly in moments of crisis.

Linguistic analysis further reveals a gendered dynamic of perception: female characters are often able to discern hidden moral shortcomings beneath external charm, whereas male characters are typically captivated by youth and outward appeal. The frequent personification of the soul reinforces spirituality as an active force that confers authentic beauty.

Neo-Victorian texts partially subvert this dichotomy by combining physical and spiritual qualities within a single heroine and explicitly rejecting their separability.

Ultimately, the linguistic strategies in these works both idealize and constrain Victorian womanhood, perpetuating cultural stereotypes that link moral character to physical appearance. Considered in an intercultural perspective, this lexical and symbolic system not only reflects Victorian ideological

frameworks but also prompts broader reflection on how language constructs and sustains archetypes of female beauty across cultural contexts.

The patterns revealed in this study suggest several promising avenues for further investigation. A particularly fruitful direction would be examining the transnational circulation of Victorian beauty ideals in non-Anglophone literatures, with special attention to colonial and postcolonial reinterpretations. Comparative analysis of male beauty representations could illuminate gender asymmetries in the moral valuation of appearance. Digital humanities methodologies – particularly corpus analysis – might productively trace the historical evolution of beauty-related lexicon across genres and periods, revealing new insights about how aesthetic norms transform as they cross cultural boundaries.

BIBLIOGRAPHY:

1. Heller T., Moran P. *Scenes of the Apple: Food and the Female Body in Nineteenth-Century Women's Writing* / edited by Tamar Heller, Patricia Moran. Albany: SUNY Press, 2003. 288 p.
2. Fraser H. *Beauty and Belief: Aesthetics and Religion in Victorian Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. 306 p.
3. Inglis K. *Physiologies of the Modern: Classical and Early Victorian Discourses on Health and the Body*. London: Palgrave Macmillan, 2018. 216 p.
4. Hadley L. *Neo-Victorian Fiction and Historical Narrative: The Victorians and Us*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2010. 208 p.
5. Mills V., Tilley H. *Victorian Beauty. 19: Interdisciplinary Studies in the Long Nineteenth Century*. 2023. No 34. DOI: <https://doi.org/10.16995/ntn.10223>.
6. Priestley J. B. *Victoria's Heyday*. London: Penguin Books, 1974. 296 p.
7. Brontë Charlotte. *Villette*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 640 p.
8. Eliot George (Mary Ann Evans). *Adam Bede*. London: Penguin Books, 2008. 704 p.
9. Hardy Th. *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman Faithfully Presented*. London: Penguin Books, 2006. 528 p.
10. Thackeray William Makepeace. *Vanity Fair: A Novel Without a Hero*. London: Penguin Books, 2003. 912 p.
11. Gaskell Elizabeth. *Mary Barton: A Tale of Manchester Life*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 480 p.
12. Meredith George. *The Egoist*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 704 p.
13. Eliot George (Mary Ann Evans). *The Mill on the Floss*. London: Penguin Books, 2003. 592 p.
14. Brontë Charlotte. *Jane Eyre*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 592 p.
15. Fowles John. *The French Lieutenant's Woman*. Boston: Little, Brown and Company, 1969. 467 p.
16. Byatt A. S. *Possession: A Romance*. London: Vintage, 2009. 576 p.
17. Ingham, P. Introduction. Hardy, T. *Tess of the d'Urbervilles*. London: David Campbell Publ. Ltd., 1991. P. 11–31.
18. Кисельова, А. Л. Концепт "Жіночість" у вікторіанській лінгвокультурі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / А. Л. Кисельова; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007. 218 с.

Дата надходження статті: 16.07.2025

Дата прийняття статті: 25.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 81'25:316.77(73:477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-11>

**WAYS OF TRANSLATING REALIA FROM ENGLISH
TO UKRAINIAN: A CASE STUDY OF “HOW TO RAISE AN ADULT”
AND ITS UKRAINIAN TRANSLATION
«ЯК ВИХОВАТИ ДОРОСЛОГО»**

**ПЕРЕКЛАД РЕАЛІЙ З АНГЛІЙСКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ
(НА МАТЕРІАЛІ “HOW TO RAISE AN ADULT” ТА УКРАЇНСЬКОМУ
ПЕРЕКЛАДІ «ЯК ВИХОВАТИ ДОРОСЛОГО»**

Pavliuk I. B.,*orcid.org/0000-0003-4414-974X**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University***Kukhar M. V.,***Graduate student,**Department of English Philology,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University*

This comprehensive study examines the multifaceted process of translating realia – culture-specific lexical units deeply embedded in their source cultural contexts – from English into Ukrainian, utilising Julie Lythcott-Haims's acclaimed parenting manual “*How to Raise an Adult*” and its Ukrainian translation «*Як виховати дорослого*» as a representative corpus for cross-cultural linguistic analysis.

Employing a rigorous mixed-methods approach that combines quantitative corpus analysis with qualitative interpretive examination, this research systematically identifies and analyses 112 distinct realia instances across the complete text pair. The methodological framework incorporates detailed comparative textual analysis, semantic mapping, and contextual evaluation of translational decision-making processes within the American-Ukrainian cultural transfer paradigm.

The comprehensive classification system reveals three primary categories of culturally-bound elements: institutional realia (42%), encompassing educational structures, administrative systems, and bureaucratic frameworks specific to American society; social realia (34%), covering customs, interpersonal dynamics, family structures, and embedded cultural practices; and material culture realia (24%), representing tangible objects, commercial products, and lifestyle elements characteristic of contemporary American experience.

The detailed analysis of translation strategies demonstrates a predominance of domestication-oriented approaches, including descriptive paraphrase (29.5%) and cultural adaptation (12.5%), alongside selective foreignization techniques such as calques (30.4%) and transliteration (18.8%). Additionally, the study identifies hybrid strategies (8.8%) that combine multiple translational methods to achieve an optimal balance between accuracy and comprehensibility for Ukrainian readers.

These findings illuminate the translator's sophisticated cultural mediation process, balancing preservation of source culture authenticity with target audience accessibility and comprehension. The research contextualises these patterns within contemporary Ukrainian translation studies theoretical frameworks (2020–2025), contributing to ongoing scholarly discourse on cross-cultural communication in non-fiction literature.

The study's implications extend beyond the specific text pair, offering methodological insights for translators, editors, and researchers engaged in intercultural knowledge transfer, particularly in the expanding field of translated parenting and educational literature in Ukraine's evolving publishing landscape.

Key words: translation studies, realia, cultural mediation, domestication, foreignization, English-Ukrainian translation, corpus analysis, cultural transfer, non-fiction translation.

Це комплексне дослідження вивчає багатоаспектний процес перекладу реалій – культурно-специфічних лексичних одиниць, глибоко вкорінених у контексті вихідної культури – з англійської мови на українську, використовуючи відомий посібник з виховання дітей Джулії Літкотт-Хеймс “How to Raise an Adult” та його український переклад «Як виховати дорослого» як репрезентативний корпус дослідження.

Застосовуючи строгий змішаний методологічний підхід, що поєднує кількісний корпусний аналіз з якісним інтерпретативним дослідженням, робота систематично ідентифікує та аналізує 112 окремих випадків реалій у повному текстовому корпусі. Методологія включає детальне текстове зіставлення, семантичний аналіз та контекстуальне дослідження перекладацьких рішень.

Комплексна система класифікації виявляє три основні категорії реалій: інституційні реалії (42%), що охоплюють освітні та адміністративні структури американського суспільства; соціальні реалії (34%), які стосуються звичаїв, сімейної динаміки та культурних практик; та реалії матеріальної культури (24%), що представляють матеріальні об'єкти та елементи способу життя, специфічні для американського контексту.

Детальний аналіз перекладацьких стратегій демонструє переважання доместикаційно-орієнтованих підходів, включаючи описовий перефраз (29,5%) та культурну адаптацію (12,5%), поряд із селективними техніками фореїнізації, такими як калькування (30,4%) та транслітерація (18,8%). Додатково виявлено використання гібридних стратегій (8,8%), що поєднують кілька перекладацьких методів для досягнення оптимального балансу між точністю та зрозумілістю.

Ці результати висвітлюють складний процес культурного посередництва перекладача, який балансує збереження автентичності вихідної культури з доступністю для цільової аудиторії. Дослідження контекстуалізує ці закономірності в рамках сучасних теоретичних концепцій українського перекладознавства (2020–2025), роблячи значущий внесок у поточний науковий дискурс щодо міжкультурної комунікації в нефікційній літературі та педагогічній тематиці.

Ключові слова: перекладознавство, реалія, доместикація, фореїнізація, переклад з англійської на українську, культурна медіація, перенесення культур, переклад не художнього твору.

Statement of the issue. The translation of realia, i.e., culturally bound lexical units denoting practices, objects, and institutions of a certain culture, tends to be one of the most challenging aspects for contemporary translators. These culturally-bound units possess a deep cultural context which is difficult to translate from the SL to the TL, as they require translators to decide between preserving cultural peculiarities, adapting to TL readers and making them accessible and comprehensive. This challenge becomes particularly evident when it concerns non-fiction texts dedicated to socio-educational and parenting topics, where cultural nuances intersect with the practical application of knowledge.

Realia translation extends beyond mere word-for-word translation. It represents a sophisticated process of cross-cultural mediation. Translators face the challenge of finding ways to preserve the original culture's uniqueness and authenticity while making the message comprehensible to the TL readers. This balance is crucial in the literature for parents, where cultural norms and institutional systems have a direct impact on advice and recommendations used in real-life situations.

P. Newmark [1] provides comprehensive typologies of culturally bound items, establishing the framework for contemporary research. P. Newmark's classification of realia distinguishes between institutional, social, and material realia.

L. Venuti's differentiation between foreignization and domestication in translation studies has had a powerful impact on theoretical discussions about translation choice strategies. According to his framework, domestication aims at making the text comprehensible and fluent for the target culture reader by adapting cultural nuances. In contrast, foreignization preserves these cultural peculiarities of the source text, challenging the reader's cultural assumptions [2].

Analysis of recent research and publications. Recent research of Ukrainian scholars is associated and related to these frameworks. R. Zorivchak defines realia as lexical units associated with a particular culture. She argues that their translation requires a set of strategies, such as calque, descriptive translation, adaptation and transliteration. A translator should apply them flexibly depending on the context and reader variables [3]. V. Karaban provides quantitative statistics which

prove that calquing and descriptive paraphrasing comprise 60% of realia translation strategies in modern English-Ukrainian translations [4].

A. Yumrukuz and J. Irkhina emphasise the necessity of cultural contextualization and explanatory strategies, particularly in the absence of lexical equivalences [5]. M. Slyvka focuses on the translator's role as a cultural mediator. According to M. Slyvka, it is essential to strike a balance between domestication, which adapts the text for target readers, and foreignization, which preserves the source culture's peculiarities [6].

In studies based on non-fiction texts, O. Panchenko analyses linguistic challenges of translating American realia and recommends strategic adaptations in Ukrainian to address cultural differences [7]. O. Khavkina and K. Korin go further and highlight the semantic and hermeneutic problems posed by realia in historical texts [8]. Such research reinforces the complex nature of the translator's interventions and is relevant to non-fiction parenting literature such as *"How to Raise an Adult"* by J. Lythcott-Haims.

This article aims to fill a gap in Ukrainian translation studies by analysing the corpus of realia in this non-fiction text pair. This includes realia classification, quantitative and qualitative analysis of translation strategies, and contextualising the findings within the current Ukrainian framework.

Results and Discussion. This study employs a mixed-methods research design, combining a quantitative corpus analysis with qualitative interpretive examination. This methodological approach highlights the complexity of realia translation.

The research corpus comprises the source text of J. Lythcott-Haims's *"How to Raise an Adult"* and its Ukrainian translation, *"Як виховати дорослого"* by O. Zamoyska [9; 10]. This pair of texts was selected as it represents contemporary American non-fiction literature addressing parenting and educational practices. This type of text has a high density of realia requiring complex translation decisions. The Ukrainian translation was published in 2018, which ensures relevance to contemporary translation strategies. The data collection process involved a thorough manual analysis of the complete text pair to identify and extract realia instances. Each culturally bound item was recorded with its instant context, translation solution, and preliminary classification.

The classification of realia is based on P. Newmark's typological system, adapted for Ukrainian translation contexts on insights from R. Zorivchak and other contemporary Ukrainian scholars [1; 3]. The classification consists of three main categories: 1) institutional realia, 2) social realia and 3) material culture realia. Apart from this, the realia were analysed to identify the translator's strategy employed based on the current typology (transcription/transliteration, calque, descriptive translation, adaptation, semantic analogy, omission, generalisation).

The quantitative analysis was employed to calculate the frequency and percentage for both realia types and translation strategies. Cross-tabulation was used to identify the connection between the types of realia and strategies chosen for their translation. This approach helped to identify possible correlations between the culture's category and the translator's methods.

The qualitative analysis focused on a detailed examination of illustrative cases of each realia category, interpreting the translator's decision with regard to their cultural and textual context. This analysis considered factors such as the target readership, the degree of cultural overlap between the source and target items, and the overall translation strategy.

Realia translation is one of the most challenging tasks in translation studies. Realia refer to words and expressions denoting objects, institutions, customs, and phenomena that are unique to a certain culture and often lack direct equivalents in other languages.

P. Newmark emphasises that *"realia are culture-bound units, typically involving terms related to institutions, social customs, or material artefacts not found or understood in the target culture"* [1, p. 95]. He points out that translating them often demands strategies such as calque, descriptive translation, or explanation, making realia comprehensible for the target readership.

Ukrainian scholars highlight these challenges with a focus on Slavic translation realities. For instance, O. Zorivchak notes that “*the absence of direct Ukrainian-based cultural equivalents for many western institutional and social realia often forces translators into extensive cultural adaptation or explanatory translations, without which target readers might fail to grasp critical nuances*” [3, p. 88]. She stresses that successful realia translation depends on the translator’s linguistic creativity and cultural awareness.

V. Karaban adds that “*realia translation is not mere lexical substitution; it involves complex cultural transformation that must take into account both the source text’s integrity and the target audience’s cognitive and cultural context*” [4, p. 129]. He stresses the importance of the text’s function and the reader’s familiarity in translation strategy selection.

Therefore, most scholars point out the following challenged in realia translation: **1) lack of equivalents:** There are no direct equivalents in the target culture, so the translators must employ paraphrase, explanation, or adaptation [1; 3]; **2) cultural distance:** The more culturally distant the source culture is from the target culture, the more problems arise in translating social norms or institutional realities authentically [11; 4]; **3) ideological implications:** Translator’s decisions may be affected by ideological positioning between domestication and foreignization, so they may have an impact how source culture is represented [2; 6]; **4) translation integrity:** Translators should balance to make the text reader-friendly while preserving cultural peculiarities [5]; **5) polysemy and semantic complexity:** Realia often carry cultural, historical, political, social, or emotional connotations to reproduce in the target language [7].

In this article, we analysed 112 instances of realia, singled out across the complete text pair, to examine how these challenges in translation were overcome. The selected culture-bound items fall into three categories, revealing insights into the thematic priorities and cultural content of contemporary American parenting literature.

Institutional realia constitute the largest category in the corpus, comprising 47 instances or 42% of all identified realia. This number closely matches the book’s strong focus on American educational institutions, university admission processes, and institutional systems. These aspects form the basis of J. Lythcott-Haims’s critical examination of modern parenting. The most representative examples include complex terms such as “*Ivory League universities*”, “*common application*”, “*advanced placement courses*”, “*standardized testing*” and “*need-blind admissions*”. Each of these reflects specific educational and institutional practices central to the American system, which the author connects to the pressures and dynamics of contemporary parenting. These institutional realia are highly nuanced and often lack direct Ukrainian equivalents. For example, “*Ivory League universities*” denotes not only a group of elite universities but a symbol of social status and is embedded in American cultural consciousness, which requires a translator to find a careful balance between authenticity and comprehensibility.

Social realia account for 38 instances or 34%. These items represent cultural practices, family dynamics and social phenomena that characterise American parenting culture. This category highlights the book’s focus on how behaviour patterns and societal expectations shape upbringing in the United States. The most representative examples are “*helicopter parenting*”, describing parents who closely monitor their children’s lives; “*snowplow parents*”, who remove obstacles to ensure their children’s smooth path; and “*tiger mothers*”, who believe in strict discipline to push their children towards success. Translating them requires careful consideration of their social meanings and connotations, as they often carry emotional and psychological implications for readers. Realia from this category require flexible translation strategies – such as adaptation, explanatory paraphrase or metaphorical equivalence in order not to lose their nuance or impact.

Material culture realia account for 27 instances or 24% of all the realia identified in the text pair. These refer to physical objects, technology, and tangible parts of American family life. Although this category is smaller than the other two, it plays an important role in giving cultural background. It

helps readers to understand the everyday, practical side of American parenting. Some examples are “*minivans*”, which are spacious family cars; “*suburban neighborhoods*”, describing typical middle-class residential areas; “*SAT prep books*”, used to prepare for a standardised test; and “*graduation ceremonies*”, which mark the ending of the educational process. The smaller number of these realia shows that the author mostly concentrates on criticising social behaviours and institutional systems around parenting education. This shows that material culture realia provide a practical frame that helps readers visualize the daily realities behind these larger themes.

The detailed analysis of translation strategies shows clear and thoughtful patterns in the translator’s choice. These patterns reflect both established translation theories and real-world practical needs. The quantitative data highlights several important trends.

One key finding is that *calque*, or *loan translation*, is the most common strategy. It accounts for 34 times or 30.4% of all realia translations. This shows that the translator often opts to keep the original English terms but adjusts them to comply with Ukrainian grammar and word formation rules. This helps to retain the original cultural elements while making the text comprehensible to Ukrainian readers.

Calque is especially frequent with institutional realia. In these cases, preserving familiar and internationally recognised terms is important because they convey specific educational and official meanings. For example, “*Ivory League*” was translated as “*Ліга плюща*”, which directly mirrors the original while sounding natural in Ukrainian. In the original text, the sentence: “*Many students aim to get into the Ivy League schools because of their prestige and opportunities.*” is translated as «Багато студентів прагнуть вступити до шкіл **Ліги плюща** через їх престиж та можливість.» The translator also adds footnotes to these realia to avoid overloading the text and to provide an explanation of this cultural nuance. For example, «Група з восьми найпрестижніших університетів США, відомих своєю вибірковістю та високим соціальним статусом.»

In addition to calque, the translator strategically uses footnotes to explain complex or culturally unfamiliar realia. For example, institutional concepts like “*Common Application*” – «Централізована система подачі заяв до декількох університетів США одночасно, що спрощує процес вступу.» or social phenomena such as “*helicopter parenting*” – «Стиль батьківства, який характеризується надмірним контролем і втручанням у життя дитини, перешкоджаючи її розвитку самостійності.» are supplemented by footnotes providing background information. Footnotes appear primarily with institutional and social realia when these terms require more detailed explanation than can be smoothly incorporated into the main text without disrupting its flow.

Approximately 23 footnotes appear throughout the 360-page text. These notes primarily serve to clarify cultural, institutional, and social realia that might be unfamiliar or difficult for the target Ukrainian readership.

Although footnotes are not used with every realia, their selective application is essential for conveying nuances of institutional and social realia. This practice demonstrates that a flexible and thoughtful translation strategy is designed to preserve both meaning and accessibility.

Descriptive Paraphrasing is used 33 times, accounting for 29.5% of the instances. This means the translator explains ideas to facilitate better comprehension for readers. Such an approach helps understand complicated processes and cultural ideas they might not be aware of. For example, “*need-blind admissions*” is translated as «прийом без урахування фінансового стану»; “*failure to launch*” is translated as «діти змушені жити довше з батьками через нездатність стати самостійним дорослим». Another example is “*minivan*” translated as «великий сімейний автомобіль». These kinds of cars are not very common in Ukraine as they are in the USA, so the translator provides clarification without overburdening the flow of the text.

These examples present how the translator employs descriptive paraphrase to explain culture-specific items. Instead of merely translating word-for-word, the translator provides extra information to clarify the concepts. It also gives more detail about what the realia mean in their original cultural context.

A descriptive paraphrase is especially helpful when the original term is unfamiliar to the target audience. By including explanations within the sentence, the translator avoids interrupting the flow of the story or argument, as it creates a smooth, natural reading experience. Overall, descriptive paraphrase balances faithfulness to the original text with clear communication for the new audience.

Transcription or **transliteration** is used 21 times, accounting for 18,8% of all realia translation strategies. This approach involves rendering culture-bound items into the Ukrainian alphabet while preserving their original pronunciation as closely as possible. This translation strategy is used for terms and proper names that are recognized internationally or lack suitable Ukrainian equivalents. For example, the abbreviation “SAT” is translated as “CAT” as in this pair of sentences: “*Preparation for the SAT became a key part of the school program.*” translated as «Підготовка до CAT стала ключовою частиною шкільної програми». Another example is “*He often googles information before calling teachers.*” translated as «Він часто гуглить інформацію перед тим як дзвонити вчителям».

Many such terms have become a part of the global educational and social lexicon, so transliteration respects this modern cultural peculiarity. Ukrainian readers can pronounce transliterated words without confusion, making the text flow better than if complicated or invented equivalents were used.

Semantic analogy or **localisation** is used 6 times, or 5,4%. Here, the translator finds Ukrainian terms that work like the original ones in function and meaning, so it helps to keep the meaning accurate but uses cultural references readers know.

Finally, **omission** or **generalisation** occurs just 4 times, about 3,6%. The translator avoids cutting out important cultural details, so this strategy is rare. It shows care in keeping all meaningful cultural content while making the text clear.

The thorough study shows that the Ukrainian translation of “*How to Raise an Adult*” carefully balances two main translation approaches: domestication and foreignization. This means that the translator works to make the text accessible and understandable for Ukrainian readers (domestication) while also preserving important cultural features of the original American context (foreignization).

This balance is not distributed in the same way for all types of cultural lexical items in the book. Instead, the translator chooses strategies based on the nature of the realia, which shows that the approach is strategic, flexible, and thoughtful rather than fixed or uniform.

Almost half of the translation choices (42%) are descriptive paraphrases or cultural adaptations, which favour domestication. These strategies expand or explain the original terms to make them clearer and more familiar to Ukrainian readers. For example, the term “*need-blind admissions*” becomes a clear descriptive translation: «прийом без урахування фінансового стану». This phrase helps Ukrainian readers understand the American university admission policy that may not exist in Ukraine.

Meanwhile, nearly half of the translation cases (49%) involve calquing and transcription or transliteration, which favour foreignization. These strategies keep preserve original terms recognizable by Ukrainian readers while adapting them to the grammar and writing system of Ukraine. This preserves American culture and institutional specificity, which is often considered educationally important.

For instance, the prestigious group of universities called “*Ivy League*” is translated as «Ліза пльюца», a loan translation that retains the source term’s meaning and prestige. Similarly, the standardised test “SAT” is transliterated simply as «CAT», keeping the original acronym intact and recognisable to Ukrainian readers.

Other examples include “*grant*” – (грант), “*drop-out*” – (дроп-аут), and “*campus*” – (кампус), all transliterated to maintain their global educational context.

The study shows that the translator’s choices differ depending on the type of realia:

Institutional realia, such as terms denoting universities, admission processes or educational policies, tend to stay foreignised. They are translated mainly by calque or transliteration, preserving their

specialised, internationally recognised nature and the need to preserve exact meanings. For example, “*Common Application*” is translated as «загальна заява» with explanatory footnotes, maintaining the institutional concept.

Social realia include parenting styles, social phenomena, and cultural attitudes, which mostly use domestication strategies. Terms are often explained or adapted culturally to ensure readers understand behavioural and societal concepts. For example, social terms like “*tiger mothers*” are culturally explained or paraphrased to fit Ukrainian understanding.

This pattern shows that the translator applies foreignization when precise institutional knowledge transfer is needed – especially for technical or bureaucratic terms – and domestication when explaining social behaviours or cultural attitudes that require more familiar references or expanded explanation.

It must be pointed out that the translator’s choice of strategies also depends on the context. The same realia may be translated differently to achieve the desired effect on the readers and make the text easy to comprehend. For example, the realia “*helicopter parenting*”, which has 5 instances in the book, is translated using different translation strategies. In two instances, this term is translated as «квочкове виховання»: 1. *Then there’s the cell phone – a recent enough development in the lives of parents and child communication so as not to have caused helicopter parenting, but that certainly facilitates the ability to helicopter if the tendency is there. Researchers call it “the world’s longest umbilical cord.”* – «А ще є мобільний телефон порівняно нещодавній винахід у житті батьків і спосіб спілкуватися з дітьми. Він хоч і не спричинив «квочкового» виховання, проте сприяє схильним до гіпер-опіки батькам. Дослідники називають мобільний телефон «найдовшою у світі пуповиною». 2. *In the mid-2000s when I and my university colleagues resigned ourselves to the fact that helicopter parenting was not a fad but was here to stay, I wondered what would happen to overparented young adults in the workplace.* – «У середині 2000-х ми з університетськими колегами вже змирилися, що «квочкове» виховання було не тимчасовим явищем і залишиться з нами надовго, тому замислилася про те, що станеться з молоддю на робочому місці».

The translator uses semantic analogy to preserve the meaning of overprotective parents who take an active role in their children’s everyday lives. This term in English was coined in the 1990s to describe a style of parenting where parents “hover” over children in an overprotective and excessively involved manner, much like a helicopter that hovers overhead, whereas in Ukrainian, its equivalent has been in use for centuries, denoting the same type of behaviour represented by “*helicopter parents*”.

In one instance, the translator omits the realia without causing a disbalance in translation. For example, “*2010 study explicitly about “helicopter parenting” from the University of Texas at Austin began by acknowledging the dearth of research in the field to date and the importance of moving from anecdote to empirical evidence.*” – «Експеримент, проведений 2010 року Техаським університетом в Остіні, розпочався із зізнання у відсутності польових досліджень і акцентування на важливості переходу від історій до емпіричних доказів».

In two more instances, this term is translated as «батьки квочи». These examples illustrate how translators may adapt their approach to translation depending on the context.

Conclusions. This comprehensive corpus-based study of realia translation in “*How to Raise an Adult*” by J. Lythcott-Haims and its translation “*Як виховати дорослого*” by O. Zamoyska provides empirical evidence for contemporary Ukrainian translation practices while contributing to the theoretical understanding of cultural mediation in cross-cultural communication. The analysis of 112 realia instances across three cultural domains reveals certain translation patterns that balance cultural preservation with reader accessibility.

The research shows that institutional realia (42%) predominate in American parenting literature, reflecting the text’s focus on educational and social system critique. The translation strategy analysis reveals a balance between domestication and foreignization approaches, with descriptive paraphrase (29,5%) and calquing (30,4%) representing the most frequent strategies. This balance reflects

contemporary Ukrainian translation practices that prioritise reader comprehension while maintaining cultural education objectives.

The findings indicate that future research should examine the broader cultural and educational functions of translated texts in Ukrainian contexts, particularly their role in international perspective development and cultural education.

BIBLIOGRAPHY:

1. Newmark P. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988. 311 p.
2. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. London; New York : Routledge, 1995. 264 p.
3. Zorivchak O. P. Strategies of translating realia in English-Ukrainian discourse. *Translation Science Quarterly*. 2020. Vol. 12, № 4. P. 87–101.
4. Karaban V. I. Current practices in the translation of English-Ukrainian realia: A corpus-based study. *East European Journal of Linguistics*. 2023. Vol. 17, № 2. P. 123–139.
5. Yumrukuz A., Irkhina J. Preservation of English-Ukrainian realia in contemporary translations. *Ukrainian Linguistic Studies Journal*. 2022. Vol. 8, № 1. P. 91–108.
6. Сливка М. Культурна медіація у практиці українського перекладу: баланс між доместикацією і фореїнізацією. *Сучасна теорія перекладу*. 2021. № 9, вип. 3. С. 55–72.
7. Panchenko O. Some USA realia in the original and translation. *Anglistics and Americanistics*. 2023. Vol. 20. P. 78–83. DOI: <https://doi.org/10.15421/382314>
8. Хавкіна О. М., Корін К. І. Відтворення українських історичних реалій англійською мовою (на матеріалі «Історії України» О. Субтельного). *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 2, № 14. С. 107–112. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/60697>
9. Lythcott-Haims J. How to Raise an Adult: Break Free of the Overparenting Trap and Prepare Your Kid for Success. New York : Henry Holt and Company, 2015. 352 p.
10. Літкотт-Гаймс Дж. Як виховати дорослого: підготовка дитини до успішного життя / пер. з англ. О. Замойської. Київ : Наш Формат, 2018. 400 с.
11. Temmerman R. Towards new ways of terminology description: The sociocognitive approach. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1997. 196 p.

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 22.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 81'25:1(091)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-12>

HERMENEUTIC APPROACH TO THE HISTORY, THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ІСТОРІЇ, ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ

Povoroznyuk R. V.,*orcid.org/0000-0003-3418-6651***Scopus-Author ID: 57223106183***Doctor of Philological Sciences, Professor,**Professor of the Department of Theory and Practice of Translation from English,**Educational and Scientific Institute of Philology,**Taras Shevchenko National University of Kyiv*

This article explores translation as a fundamentally hermeneutic act, rather than a purely technical or linguistic operation. Drawing on philosophical and literary traditions from antiquity to the twentieth century, the study argues that translation is best understood as a form of situated interpretation – one that involves dialogical engagement, historical consciousness, and ethical responsibility. Beginning with the foundational reflections of Cicero, Horace, and Saint Jerome, the article traces the evolution of translation theory through the German Romantics, especially in the writings of Friedrich Schleiermacher and Johann Wolfgang von Goethe, who conceptualised translation as a creative, culturally embedded, and historically variable act. Building on this lineage, the study turns to modern hermeneutic philosophers – particularly Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, Walter Benjamin, and George Steiner – whose contributions reframe translation as a recursive process of meaning-making, shaped by the translator's own preconceptions, historical location, and interpretive horizon. The article closely examines the implications of such concepts as the hermeneutic circle, the fusion of horizons, and the fourfold hermeneutic motion, arguing that these models offer a more comprehensive and humanistic approach to translation than dominant linguistic or functionalist paradigms. Special attention is paid to Walter Benjamin's vision of translation as the revelation of pure language, Schleiermacher's preference for foreignization over domestication, and Steiner's model of translation as an ethical encounter. The article critiques the reduction of translation to equivalence-based systems and instead proposes an understanding of the translator as a reflective, culturally literate subject who negotiates meaning across temporal and linguistic divides. By highlighting the interpretive agency of the translator and the epistemological openness of the translation act, the study advances a model that is at once historically grounded, philosophically informed, and pedagogically relevant. Ultimately, this hermeneutic approach encourages a rethinking of translator education, emphasizing critical thinking, cultural sensitivity, and the integration of philosophical reflection into translator training. It offers a compelling alternative to technocratic and instrumental conceptions of translation by restoring its complexity as a creative, ethical, and dialogical act of understanding. As globalisation and cross-cultural communication continue to accelerate, the relevance of such an approach grows ever more significant, calling for translation theorists and practitioners alike to engage more deeply with the philosophical foundations of their discipline.

Key words: history of translation, general and classical theories of translation, hermeneutics, interpretation, translator's agency.

У статті розглянуто переклад як насамперед герменевтичний акт, а не виключно технічну чи лінгвістичну операцію. Спираючись на філософську та літературну традиції – від античності до XX століття, автор доводить, що переклад слід розуміти як форму ситуативного тлумачення, що передбачає діалогічну взаємодію, історичну обізнаність і етичну відповідальність. Вихідною точкою аналізу є класичні міркування Цицерона, Горація та Св. Єроніма, після чого простежується розвиток перекладацької думки в межах німецького романтизму, зокрема в роботах Фрідріха Шлегеля та Йоганна

Вольфганга фон Гете, які розглядали переклад як творчий, культурно обумовлений і історично змінний процес. Спираючись на цю інтелектуальну традицію, стаття звертається до ідей сучасних герменевтичних філософів – насамперед Мартіна Гайдеггера, Ганса-Георга Гадамера, Вальтера Беньяміна та Джорджа Стайнера. Їхній внесок переосмислює переклад як рекурсивний процес створення значення, який формується завдяки перекладацьким налаштуванням, історичному контексту й інтерпретаційним горизонтам перекладача. У роботі детально розглядаються такі поняття, як герменевтичне коло, злиття горизонтів та чотирифазна герменевтична модель Стайнера. Стаття доводить, що ці підходи пропонують глибший і гуманістичніший погляд на переклад, ніж домінантні функціоналістські чи мовні теорії. Особлива увага приділяється баченню перекладу у Вальтера Беньяміна як одкровення «чистої мови», позиції Ф. Шляєрмахера щодо переваги іноземнення над окультуренням, а також моделі Дж. Стайнера як етичної взаємодії. У статті піддано критиці редуцію перекладу до систем еквівалентності та натомість запропоновано розуміння перекладача як свідомого, культурно компетентного суб'єкта, що веде міжчасову й міжмовну інтерпретацію. Підкреслюється активна роль перекладача у створенні значення та відкритість перекладацького акту до множинності інтерпретацій. У підсумку, герменевтичний підхід відкриває нові перспективи для перекладацької освіти, акцентуючи увагу на критичному мисленні, культурній чутливості та філософській рефлексії. Він пропонує альтернативу технократичним та інструментальним моделям перекладу, повертаючи йому статус творчого, етичного та діалогічного акту розуміння. В умовах глобалізації та інтенсивного міжкультурного обміну така перспектива набуває особливої актуальності, закликаючи як теоретиків, так і практиків звернутися до глибоких філософських основ перекладацької діяльності.

Ключові слова: історія перекладу, загальні та класичні теорії перекладу, герменевтика, інтерпретація, перекладацька суб'єктність.

Relevance of the Problem. The study of translation, situated at the crossroads of linguistics, philosophy, literature, and cultural studies, has long reflected the evolving dynamics of meaning, interpretation, and human communication. While contemporary translation theory is increasingly enriched by interdisciplinary insights, the hermeneutic approach remains underrepresented in mainstream models, despite its foundational role in shaping our understanding of interpretation, intention, and textual multiplicity. This is particularly evident when revisiting the historical evolution of translation practice and theory – from antiquity to the modern era – through the lens of hermeneutics.

The history of translation is inseparable from the broader intellectual history of humanity. From Cicero's [1] and Horace's [2, c. 118–128] reflections on literary fidelity and rhetorical purpose in Ancient Rome, to St. Jerome's formulation of *sense-for-sense* versus *word-for-word* translation in the 4th century CE [3, c. 112], early debates surrounding the translator's responsibility and interpretive agency reveal enduring tensions between literalism and interpretative freedom. In the medieval period, translation became a vehicle for theological orthodoxy and cross-cultural transmission, while during the Renaissance, humanist translators elevated translation as an act of scholarly exegesis. Each of these stages invites re-evaluation through the hermeneutic paradigm, foregrounding the translator as an interpreter deeply embedded in historical, philosophical, and linguistic horizons.

In the classical and general theories of translation, especially those developed in the 20th century, the emphasis gradually shifted from normative prescriptions to functionalist, communicative, and cognitive models. While influential theories by E. Nida [4, c. 159–160] (dynamic equivalence), R. Jakobson [5, c. 232–239] (intersemiotic translation), and J. P. Vinay and J. Darbelnet [6, c. 30–39] (translation procedures) have contributed significantly to systematising translation methods, they have tended to prioritise technical transfer over interpretative depth. Conversely, hermeneutically inclined scholars – such as George Steiner [7], Paul Ricœur [8], and Hans-Georg Gadamer [9] – have emphasized the translator's role in the dialogical negotiation between texts, cultures, and temporalities. For them, translation is not simply a transaction of code, but a process of understanding shaped by prejudice, context, and historicity.

Given the increasing globalisation of communication and the growing interest in translation as a cultural and ethical act, there is a pressing need to revisit the hermeneutic dimension of translation – both in theory and in practice. This perspective challenges reductive notions of equivalence and promotes a more nuanced understanding of translation as an act of interpretation, where meaning is never fixed but always contingent, mediated, and re-enacted.

Therefore, the relevance of a hermeneutic approach lies not only in its historical continuity with earlier traditions of translation thinking but also in its potential to address current theoretical gaps. It offers a framework capable of integrating textual, philosophical, and experiential layers of translation, thereby contributing to a more comprehensive, reflective, and human-centred theory of translation practice.

Analysis of Studies and Publications. The hermeneutic approach to translation, although less prominent in mainstream functionalist or linguistic paradigms, draws upon a rich lineage of philosophical and literary thought that has deeply influenced the intellectual foundations of translation studies. Its historical roots can be traced to the German Romantics [10, c. 55–66], whose aesthetic and philosophical engagement with language laid the groundwork for understanding translation as a transformative, interpretive, and culturally embedded act.

A seminal moment in the emergence of the hermeneutic tradition was Friedrich Schleiermacher's 1813 lecture *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* (On the Different Methods of Translating) [11, c. 43–63], which remains one of the cornerstones of philosophical translation theory. F. Schleiermacher distinguished between two opposing approaches to translation: “bringing the author to the reader” (domestication) and “bringing the reader to the author” (foreignization) [11, c. 49–50]. His preference for the latter highlights the translator's role in preserving the alienating and resistant qualities of the original, thus positioning translation as an interpretive event that resists assimilation and invites the target reader into a foreign linguistic and cultural world. F. Schleiermacher's ideas have had a lasting impact on later thinkers, particularly in their emphasis on preserving difference and foregrounding the subjectivity of the translator.

Closely related are the reflections of Wolfgang von Goethe, who, in his essay on world literature, outlined three epochs of translation: the prosaic or servile phase, the accommodative or imitative phase, and the creative or transformative phase [12, c. 60–66]. These stages suggest a developmental model in which translation evolves from literal fidelity toward interpretive freedom and, ultimately, cultural dialogue. W. von Goethe's insights resonate with the hermeneutic view that translation is not merely linguistic substitution but a culturally and historically situated act of mediation.

In the 20th century, Martin Heidegger's [13] philosophical hermeneutics – particularly his concept of the hermeneutic circle [13, c. 194–195] – introduced a framework that redefined interpretation as a dynamic and recursive process. For M. Heidegger, understanding is never objective or neutral but is shaped by the interpreter's preconceptions and historical context. Applied to translation, this principle suggests that meaning emerges not from the text alone but from the interplay between the translator's horizon and that of the original. Translation thus becomes a hermeneutic negotiation, in which comprehension is deepened through a continuous movement between parts and wholes, source and target, self and other.

Building on these philosophical premises, Walter Benjamin's influential essay *The Task of the Translator* (1923) [14, c. 69–82] offers a profoundly metaphysical account of translation. For W. Benjamin, translation does not merely communicate information but reveals the “pure language” latent within all texts [14, c. 71–72] – a concept grounded in his messianic and linguistic philosophy. He conceives of translation as a revelatory act, one that uncovers hidden affinities between languages and contributes to the unfolding of linguistic truth. While W. Benjamin's position remains abstract and poetic, his insistence on the transformative and non-instrumental nature of translation remains central to the hermeneutic tradition.

In the late 20th century, George Steiner provided perhaps the most comprehensive articulation of translation as a hermeneutic act in his landmark work *After Babel* (1975) [7]. G. Steiner's model of translation as hermeneutic motion outlines four stages: trust, aggression, incorporation, and restitution [7, c. 312–320]. These phases conceptualize translation as an ethically and interpretively charged encounter between texts and cultures. Crucially, G. Steiner rejects the idea of translation as neutral transfer; instead, he posits it as an existential and dialogical process in which the translator both interprets and re-creates meaning across linguistic and temporal divides.

Collectively, these thinkers have contributed to a body of scholarship that views translation not as a mechanical act of linguistic equivalence but as a form of interpretive engagement. Their works underscore the philosophical depth, ethical complexity, and historical contingency inherent in the act of translation. Contemporary hermeneutic approaches build upon this tradition, reaffirming the relevance of these early contributions in a context increasingly shaped by multilingualism, intercultural exchange, and critical theory.

Research Aim. The aim of this study is to examine translation as a fundamentally interpretive act, drawing on the hermeneutic tradition in philosophy and literary theory. By situating translation within the broader framework of hermeneutics, the research seeks to challenge mechanistic and instrumental models of translation that reduce it to linguistic equivalence or functional transfer. Instead, it conceptualizes translation as a dialogical, historically situated, and ethically charged process of understanding.

Specifically, the study aims to: a) revisit key historical milestones in the development of translation theory through a hermeneutic lens; b) explore how classical and modern thinkers – such as F. Schleiermacher [11], W. von Goethe [12], M. Heidegger [13], W. Benjamin [14], and G. Steiner [7] – have contributed to the philosophical foundations of translation as interpretation; c) analyze the implications of hermeneutic principles (such as the hermeneutic circle, horizon of expectation, and subjectivity of the interpreter) for both the theory and practice of translation; d) argue for a reorientation of translation studies toward a more nuanced, human-centered, and philosophically grounded model of translational understanding.

Presentation of the Main Research Material. Translation has long been theorised as a functional activity, one concerned with transferring meaning, preserving equivalence, and maintaining communicative clarity between languages. Yet such models – while valuable in technical or pragmatic contexts – often fail to capture the interpretive depth and existential complexity involved in the act of translating a literary, philosophical, or culturally embedded text. A hermeneutic approach reframes translation not as a mechanical operation but as a situated act of understanding, shaped by the translator's historical position, preconceptions, and dialogical engagement with the source text.

Central to the hermeneutic view is the notion that understanding is always interpretation, never a transparent reflection of an objective meaning. This insight, derived from M. Heidegger [13] and H.-G. Gadamer [9], positions the translator as a co-creator of meaning rather than a neutral mediator. When approaching a text, the translator brings their own “horizon of expectation” (H.-G. Gadamer) [9, c. 302–305] into contact with that of the source, initiating a fusion of horizons in which new meaning emerges.

This dynamic is vividly exemplified in Friedrich Schleiermacher's opposition between “bringing the author to the reader” and “bringing the reader to the author” [11, c. 49–50]. From a hermeneutic standpoint, this dichotomy is not simply a choice between foreignization and domestication but a reflection of deeper epistemological commitments: whether translation aims to preserve the strangeness and alterity of the original or to assimilate it into the reader's world. F. Schleiermacher's preference for foreignization implies that the translator's task is not merely to render meaning accessible but to provoke interpretive effort on the part of the reader – an idea that closely parallels H.-G. Gadamer's emphasis on dialogue and difference as conditions for genuine understanding [9, c. 302–305].

M. Heidegger's [13, c. 194–195] concept of the hermeneutic circle – the idea that understanding moves back and forth between parts and wholes, shaped by the interpreter's pre-judgments – offers a

compelling model for the translator's work. A translator does not approach the text as a *tabula rasa*, but with prior knowledge, assumptions, and cultural perspectives that condition their choices. At the same time, the act of translating requires continuous revision and reinterpretation of earlier understandings in light of new textual insights. Thus, translation becomes a recursive process in which meaning is never final but constantly negotiated.

This recursive model is particularly relevant when dealing with texts marked by stylistic ambiguity, historical depth, or philosophical complexity. For instance, in translating Walter Benjamin's *The Task of the Translator* [14, c. 69–82], one must engage with a text that itself resists paraphrase and instrumental reduction. W. Benjamin's view of translation as a "renewal" of language – a gesture toward *pure language* [14, c. 71–72] – illustrates how the translator, rather than resolving ambiguity, must sustain it, keeping open the multiplicity of meaning that defines the source.

George Steiner's [7, c. 312–320] fourfold model of hermeneutic motion – trust, aggression, incorporation, and restitution – further articulates the moral and interpretive responsibilities of the translator. Trust is the assumption that the text is worth engaging; aggression is the intrusion into the foreign structure; incorporation is the act of absorbing the text into the translator's language and culture; restitution is the ethical obligation to honour the integrity of the original. This model underscores the idea that translation is not only an act of interpretation but also of ethical hospitality, in which the translator must balance fidelity to the text with sensitivity to its context and cultural resonance.

A hermeneutic analysis also reveals the limitations of models that privilege functional accuracy or message transfer. While such models may suffice for technical documentation or informational content, they fall short when applied to texts whose meaning is inseparable from form, tone, historical allusion, or intertextuality. In these cases, the translator must act as both interpreter and writer, recreating meaning not by matching signs but by re-enacting interpretive acts in a new linguistic and cultural framework [15, c. 377–394].

The hermeneutic model carries important implications for translator education and professional development. Rather than treating translation solely as a skill-based activity governed by rules and equivalences, a hermeneutic approach advocates for critical, reflective, and interpretively aware translators. This includes training in the history of ideas, familiarity with philosophical and literary traditions, and an awareness of the translator's own positionality. Such training would prepare translators not only to navigate semantic challenges but to engage with texts as interlocutors, attuned to nuance, ambiguity, and historical embeddedness [16, c. 185–209].

Moreover, in a globalised world where translation increasingly mediates between deeply diverse cultures and epistemologies, the hermeneutic approach foregrounds the ethical and political dimensions of translation. It encourages translators to think critically about whose voices are being translated, how they are represented, and what assumptions underlie the translation process itself.

Conclusions. This study has sought to reposition translation within the broader philosophical tradition of hermeneutics, offering an alternative to functionalist and technocratic models that continue to dominate much of contemporary translation theory. By revisiting key historical milestones in the development of translation theory through a hermeneutic lens, the analysis has shown that debates about the nature and purpose of translation – dating back to antiquity and extending through the German Romantic period – have consistently been informed by questions of interpretation, cultural otherness, and the translator's agency. These historical trajectories not only reveal the enduring complexity of translation but also highlight the inadequacy of purely instrumental paradigms in capturing its full epistemological and ethical dimensions.

Classical and modern thinkers – specifically F. Schleiermacher, W. von Goethe, M. Heidegger, W. Benjamin, and G. Steiner – have contributed to the philosophical foundations of translation as interpretation. Each of these figures, in their own historical and intellectual contexts, has advanced

a vision of translation not as mechanical transfer but as a dialogical, ethically charged encounter between languages and worldviews. F. Schleiermacher's distinction between domestication and foreignization, W. von Goethe's triadic model of translational development, M. Heidegger's hermeneutic circle, W. Benjamin's notion of "pure language," and G. Steiner's fourfold hermeneutic motion all offer powerful frameworks for understanding translation as a recursive, transformative, and meaning-generating act.

The study has also examined the implications of key hermeneutic principles – particularly the hermeneutic circle, the horizon of expectation, and the subjectivity of the interpreter – for both the theory and practice of translation. These principles reveal translation as a process that is historically and contextually situated, shaped as much by the translator's interpretive horizon as by the semantic properties of the source text. This view challenges traditional notions of fidelity and equivalence, proposing instead a model of translation that foregrounds reflexivity, openness to otherness, and the creative agency of the translator.

Finally, the research has argued for a reorientation of translation studies toward a more nuanced, human-centered, and philosophically grounded model of translational understanding. Such a reorientation entails embracing ambiguity, acknowledging the ethical dimension of representation, and recognising the translator as both interpreter and co-author. It also requires integrating hermeneutic theory into translator education and training, encouraging future practitioners to develop not only linguistic proficiency but also philosophical insight, cultural sensitivity, and critical awareness.

In conclusion, the hermeneutic approach enriches our understanding of translation by reframing it as a dynamic act of interpretation rather than a static act of transfer. It restores depth to the translator's role, complexity to the translation process, and ethical responsibility to the translational encounter. As global communication becomes increasingly pluralistic and contested, this paradigm offers a timely and necessary corrective – reminding us that to translate is not merely to say what was said, but to reimagine how meaning can continue to live across time, language, and culture.

BIBLIOGRAPHY:

1. Цицерон М. Т. Про переклад / пер. з лат. *Цицерон. Твори* в 2 т. К. : Основи, 1995. Т. 1. 576 с.
2. Горацій К. Поетичне мистецтво або Послання до Пісонів (*Ars Poetica*) / пер. з лат. *Антична естетика: хрестоматія*. К. : Мистецтво, 1985. 398 с.
3. Jerome Saint. Letter LVII. To Pammachius on the Best Method of Translating. *Letters*. Cambridge : Harvard University Press, 1963. 578 с.
4. Nida E. A. Toward a Science of Translating. Leiden : E. J. Brill, 1964. 331 с.
5. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation. On Translation / за ред. Brower R. A. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1959. 278 с.
6. Vinay J. P., Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. Amsterdam : John Benjamins, 1995. 359 с.
7. Steiner G. After Babel: Aspects of Language and Translation. Oxford : Oxford University Press, 1998. 538 с.
8. Ricœur P. On Translation / пер. з англ. E. Brennan. London : Routledge, 2006. 104 с.
9. Gadamer H.-G. Truth and Method / пер. з нім. J. Weinsheimer, D. G. Marshall. London : Continuum, 2004. 601 с.
10. Translating Literature: The German Tradition from Luther to Rosenzweig / за ред. Lefevere A. Assen: Van Gorcum, 1977. 185 с.
11. Schleiermacher F. Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens (1813) The Translation Studies Reader : хрестоматія / за ред. Venuti L. London : Routledge, 2000. 432 с.
12. Goethe W. von. On the Art and Style of Translation. Translating Literature: The German Tradition from Luther to Rosenzweig / за ред. Lefevere A. Assen : Van Gorcum, 1977. 185 с.
13. Heidegger M. Being and Time / пер. з нім. J. Macquarrie, E. Robinson. Oxford : Blackwell, 1962. 589 с.
14. Benjamin W. The Task of the Translator. Illuminations / за ред. H. Arendt. New York : Schocken Books, 1968. 288 с.

15. Shapoval M., Povoroznyuk R., Novytska O., Golikova O., Nykytchenko K., Myroshnychenko V. The Semiotic Approach to Literary Translation. *Postmodern Openings*. 2022. 13 (1, Sup. 1). С. 377–394. <https://doi.org/10.18662/po/13.1Sup1/432>.

16. Povoroznyuk R., Pocheniuk I., Gaidash A., Rybakova K., Ostropalchenko Y., Saifutdinova O. Neuropedagogical Guidelines for Translation Studies: Perceiving the Linguistic-Cultural Markers of the Other (Foreign) in Translation. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2024. 16(4). С. 185–209. <https://doi.org/10.18662/rrem/16.4/912>.

Дата надходження статті: 07.07.2025

Дата прийняття статті: 12.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 81'25:316.7"21"

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-13>

THE CONCEPT OF ROOTEDNESS IN TRANSLATION STUDIES

КОНЦЕПЦІЯ ВКОРІНЕНОСТІ В ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

Romanchuk A. A.,

orcid.org/0009-0004-2895-6693

Candidate of Philological Sciences,

Head of the External Relations Department,

Prosecutor's Training Center of Ukraine, Kyiv

This study explores the concept of rootedness as a theoretical and practical category within contemporary translation studies. Traditionally overshadowed by notions of mobility, hybridity, and cultural fluidity, rootedness has remained underexplored despite its significance for understanding the translator's identity, ethics, and sociocultural positioning. In contrast to the idealized image of the neutral or "invisible" translator, this paper presents rootedness as a dynamic framework that encompasses cultural, linguistic, ideological, and affective embeddedness. The analysis draws on foundational theories by Antoine Berman, Lawrence Venuti, Gayatri Spivak, Homi Bhabha, and Edward Said, situating rootedness at the intersection of postcolonial critique, translator subjectivity, and cultural resistance. The research emphasizes that rootedness should not be equated with essentialism or nationalism, but rather with an awareness of one's situatedness in cultural history and linguistic tradition. It explores how the translator's conscious (or unconscious) rootedness influences translational strategies, ethical choices, and audience engagement, especially when working with marginalized or subaltern voices. Particular attention is given to the Ukrainian context, especially since the full-scale Russian invasion in 2022. The paper examines how Ukrainian translators – many of whom have been displaced or forced into exile – negotiate rootedness amid trauma, loss, and geopolitical rupture. Case studies include the cultural and translational activism of Iryna Starovoyt, Ostap Slyvynsky's War Diaries project, and the international initiatives led by Kateryna Kazimirova and the Translators for Ukraine collective. These examples demonstrate that rootedness can be reconstituted under conditions of forced migration, functioning as a resource for cultural resilience, ethical authorship, and national representation in the global literary field. By combining theoretical perspectives with contemporary empirical examples, this study proposes rootedness as a productive category for translation theory – one that challenges the false binary between local and global, and affirms the translator's role as both cultural mediator and politically engaged subject. The findings contribute to a more nuanced understanding of translation as a context-dependent, ethically charged, and ideologically situated act, particularly in contexts of postcolonial transition and wartime crisis.

Key words: rootedness, translator subjectivity, postcolonial translation, Ukrainian literature, cultural mediation.

Праця досліджує концепцію вкоріненості як теоретичної та практичної категорії в сучасному перекладознавстві. Традиційно упосліджена поняттями мобільності, гібридності та культурної плинності, вкоріненість залишається недостатньо дослідженою, незважаючи на її значення для розуміння ідентичності, етики та соціокультурного позиціонування перекладача. На відміну від ідеалізованого бачення нейтрального або «невидимого» перекладача, ця стаття представляє вкоріненість як динамічну структуру, що охоплює культурну, лінгвістичну, ідеологічну та афективну вбудованість. Аналіз спирається на фундаментальні теорії Антуана Бермана, Лоуренса Венуті, Гаятрі Співак, Гомі Бхабхи та Едварда Саїда, розміщуючи вкоріненість на перетині постколоніальної критики, суб'єктивності перекладача та культурного опору. Дослідження підкреслює, що вкоріненість не слід ототожнювати з есенціалізмом чи націоналізмом, а радше з усвідомленням власної ніші в культурній історії та лінгвістичній традиції. Воно досліджує, як свідомі (чи несвідомі) вкоріненість перекладача впливає на перекладацькі стратегії, етичний вибір та залучення аудиторії, особливо під час роботи з маргіналізованими або підвладними культурами. Особлива увага приділяється українському контексту, особливо після повномасштабного російського вторгнення у 2022 році. У статті досліджується, як українські перекладачі, багато з яких були переміщені або змушені покинути країну, досягають вкоріненості посеред травм, втрат та геополітичної кризи. Стаття досліджує культурний та перекладацький акти-

візм Ірини Старовойт, проєкт «Воєнні щоденники» Остапа Сливинського та міжнародні ініціативи, очолювані Катериною Казиміровою та колективом «Перекладачі для України». Ці приклади демонструють, що вкоріненість може бути відновлена в умовах вимушеної міграції, функціонуючи як ресурс для культурної стійкості, етичного авторства та національного представництва у світовому літературному полі. Поеднуючи теоретичні перспективи із сучасними емпіричними матеріалами, це дослідження пропагує вкоріненість як продуктивну категорію теорії перекладу – таку, що ставить під сумнів хибну бінарність між локальним та глобальним, і утверджує роль перекладача як культурного посередника та політично залученого суб'єкта. Результати дослідження сприяють більш глибокому розумінню перекладу як контекстно-залежного, етично спрямованого та ідеологічно обумовленого акту, особливо в контексті постколоніального переходу та воєнної кризи.

Ключові слова: вкоріненість, суб'єктивність перекладача, постколоніальний переклад, українська література, культурне посередництво.

Relevance of the Problem. In contemporary translation studies, the growing interest in identity, place, and belonging has brought renewed attention to the concept of *rootedness* – a notion traditionally associated with cultural stability, territorial attachment, and historical continuity. While much of the discipline has focused on mobility, hybridity, and deterritorialization – particularly under the influence of poststructuralist and postcolonial paradigms – the idea of rootedness presents an important counterbalance that invites reconsideration of the translator's situatedness in cultural, linguistic, and political space.

Rootedness in translation is not merely about a translator's origin or geographic affiliation; it concerns deeper epistemological and affective ties to language, worldview, and communal narratives. In a globalized world where translation often serves as a medium of displacement or cultural approximation, rootedness becomes a framework for exploring the ethical, ideological, and emotional dimensions of translation practices. It challenges the neutrality of the translator and reframes translation as an act of commitment and positioning – culturally, historically, and politically.

In the context of rising nationalism, forced migration, and identity politics, the question of where – and to what – a translator is “rooted” has gained practical urgency. This is especially visible in cases where translation is used to assert linguistic sovereignty, recover marginalized voices, or maintain cultural continuity under conditions of threat or diaspora. Rootedness, therefore, is not a static or essentialist category but a dynamic and often contested stance that can either reinforce hegemonic paradigms or serve as a tool for resistance and cultural survival.

Despite its relevance, the concept of rootedness remains under-theorized within translation studies. Most scholarly attention has focused on cosmopolitan, mobile, or transcultural translator identities, often at the expense of those who work from or for locally embedded perspectives. Addressing this gap allows for a more inclusive and balanced understanding of translator subjectivity and opens a dialogue between global translation flows and local forms of cultural transmission.

Given the complex tensions between rootedness and mobility, origin and destination, tradition and innovation, this study aims to conceptualize rootedness as a productive category for translation theory and practice. By doing so, it contributes to expanding the theoretical vocabulary of the discipline and provides new tools for analyzing translation as a deeply contextual and culturally situated act.

In the Ukrainian context, this notion becomes particularly urgent in light of the full-scale Russian invasion in 2022, which has triggered one of the largest refugee crises in Europe since World War II. Millions of Ukrainians were forced to leave their homeland, including a substantial number of writers, academics, and translators. These individuals now operate in host countries not only as linguistic mediators but as cultural agents who represent and defend their nation's identity in exile. For many of them, translation is not merely a professional activity but a form of political resistance and cultural survival.

This historical rupture has reconfigured the translator's position from within: no longer situated in stable local environments, Ukrainian translators now work from positions of physical and emotional

displacement. This condition poses a fundamental question: can rootedness be preserved – or reconstituted – under conditions of exile and war? How do experiences of forced migration, trauma, and national solidarity reshape the ethics and politics of translation?

Moreover, translators who fled Ukraine often find themselves negotiating dual allegiances – to their native culture and to the expectations or constraints of the hostland. This dynamic revives and complicates earlier theoretical frameworks such as Homi Bhabha's concept of the "third space [1, c. 36–39]," as diasporic translators produce work that is neither entirely embedded in their homeland, nor fully assimilated into the host culture.

At the same time, the war has foregrounded the strategic role of translation in building international solidarity. Ukrainian translators now engage in acts of "translational activism", working to make Ukrainian voices heard globally, translating testimony, literature, journalism, and policy documents. Their rootedness in Ukrainian language and experience provides unique epistemic authority, even as their physical and emotional geographies shift.

Thus, the war has forced a reevaluation of rootedness not as a static notion, but as a flexible and contested position shaped by crisis, mobility, and resistance. Translation becomes a tool not only for intercultural communication but for defending memory, identity, and sovereignty. This makes the concept of rootedness essential for understanding how translators operate under conditions of geopolitical rupture.

The present study addresses this timely and complex issue by situating rootedness at the intersection of translation ethics, identity, and agency – particularly in the Ukrainian wartime and postmigration context. It contributes to the broader field of translation studies by offering a framework that acknowledges translators as culturally and politically situated actors whose work reflects both internal belonging and external displacement.

Analysis of Studies and Publications. The notion of rootedness in translation studies intersects with a variety of themes, including cultural identity, translator's subjectivity, ethics of translation, and the politics of language. While not always explicitly named as such, rootedness often appears in discussions on the translator's embeddedness within specific cultural, historical, and ideological contexts.

One of the foundational thinkers in this domain is Antoine Berman, who introduced the idea of the "ethical project of translation" as a respectful openness to the Other, which nevertheless begins from a rooted subjectivity [2, c. 12–15]. In his seminal work *L'épreuve de l'étranger* [2], A. Berman emphasizes the translator's responsibility to the foreign text and culture, but also acknowledges the translator's deep involvement with their own linguistic and cultural soil. His reflections implicitly tie translation to a sense of rootedness – one that shapes the translator's horizon of understanding.

Lawrence Venuti also addresses the issue indirectly through his concepts of domestication and foreignization. In *The Translator's Invisibility* [3], L. Venuti argues that the translator's cultural and ideological position influences their choices, even when the goal is to preserve foreignness. The debate on the translator's visibility thus opens space to consider how rootedness – understood as affiliation with a certain cultural and ideological milieu – affects translation strategies. L. Venuti argued for a more ethically aware translator who resists domestication and asserts the foreignness of the source text, implicitly foregrounding the role of the translator's own cultural embeddedness [3, c. 1–15].

Gideon Toury, as a representative of the descriptive school, contributes by positioning translation as a norm-governed activity [4, c. 25–47] deeply embedded in the target culture. His theory does not use the term "rootedness", but his work demonstrates how cultural norms shape translation, reflecting the translator's location within a given socio-cultural system.

From a postcolonial perspective, Gayatri Spivak and Homi Bhabha bring attention to the translator's cultural situatedness and the power dynamics involved in acts of mediation. G. Spivak, in *The Politics of Translation* [5, c. 179–200], insists on the translator's intimate engagement with both languages, particularly when translating subaltern voices. This intimacy, rooted in linguistic

and cultural familiarity, serves as a form of epistemic rootedness. Similarly, Gayatri Chakravorty Spivak emphasized the political and ethical responsibility of the translator, especially in postcolonial contexts, where linguistic choices are never ideologically neutral. Homi Bhabha's concept of the third space [1, c. 36–39] remains pivotal for understanding diasporic and hybrid translation practices, where rootedness becomes a site of negotiation rather than a fixed location.

A critical contribution to this discourse also comes from Edward Said, whose groundbreaking work *Orientalism* [6, c. 1–28] laid the foundation for postcolonial critique. Although E. Said did not write extensively on translation as a practice, his analysis of representation and power relations between the West and the “Orient” has deeply influenced translation theory. E. Said's notion of “affiliation” versus “filiation” in *The World, the Text, and the Critic* [7, c. 17–30] parallels the concept of rootedness. He argues that intellectuals – including translators – are never neutral; their interpretations are informed by both inherited cultural traditions (filiation) and adopted ideological commitments (affiliation). This dual positioning resonates with how translators often negotiate personal and political rootedness while engaging with texts across cultures.

Edward Said's work on exile and intellectual marginality, particularly in *Reflections on Exile* [8, c. 173–186] and *Representations of the Intellectual* [9, c. 44–62], offers a crucial theoretical foundation for discussing the translator as an exilic figure. E. Said viewed exile as both a traumatic dislocation and a unique vantage point that enables critical distance and transgressive insight. In translation studies, this has inspired scholars to reframe displacement not only as loss, but as a condition that sharpens cultural awareness and interpretive agency.

The **aim of this study** is to explore the concept of rootedness as a theoretical and practical category within contemporary translation studies, with a particular focus on its manifestations in situations of displacement, migration, and sociopolitical upheaval. The study seeks to clarify how rootedness influences the translator's identity, agency, and ethical orientation, especially in contexts marked by war and forced migration.

Presentation of the Main Research Material. In the Slavic and post-Soviet space, the concept of rootedness becomes especially relevant in light of linguistic imperialism, resistance to Russification, and national identity formation. Ukrainian translation studies have only recently begun to address these dimensions systematically, though a number of scholars have paved the way for such inquiries.

In this context, Mykola Zerov (though more a practitioner than a theorist) stands as a symbolic figure whose neoclassical translation strategy emphasized national rootedness and cultural elevation. His work represents early efforts to root translation practice in the Ukrainian linguistic tradition [10, c. 215–278].

Among contemporary Ukrainian scholars, Roksolana Zorivchak significantly contributed to the development of national translation studies, emphasizing the role of cultural specificity and the Ukrainian linguistic code. In her research, she frequently refers to the “national-cultural” matrix within which translation occurs [11, c. 17–44] – an idea that resonates closely with the notion of rootedness, although not always articulated with this specific terminology.

Olha Semykina, analyzing translation in Ukrainian diasporic contexts, has explored how translation functions as a mechanism for cultural preservation. In her studies, translators are not viewed as neutral intermediaries but as actors committed to sustaining national identity abroad – an act inherently tied to rootedness in collective memory and cultural tradition [12, c. 92–100].

Iryna Shevchenko [13, c. 114–122] and Yuriy Shcherbak [14, c. 27–33] have also discussed the impact of the translator's worldview and ideology on the translation process, arguing for a more nuanced understanding of translator subjectivity that takes into account biographical, psychological, and cultural embeddedness.

This synthesis of Western and Ukrainian scholarship lays the groundwork for a more integrated and context-sensitive understanding of the translator's role, not as a detached mediator, but as a rooted cultural actor navigating between tradition and transformation.

In Ukrainian scholarship, interest in translator subjectivity and ideological positioning has grown since the 2010s. Scholars such as Maksym Strikha [15], Oleksandr Mokrovolsky [16], and Marianna Propopovych [17, с. 59–70] have addressed the cultural politics of translation in the Ukrainian context, particularly in postcolonial and post-Soviet frameworks. However, systematic attention to the theme of rootedness – especially in connection with war, forced migration, and trauma – remains relatively underdeveloped.

The full-scale Russian invasion in 2022 has intensified the urgency of these questions. Numerous Ukrainian translators, writers, and editors were forced to leave Ukraine, continuing their work in exile while engaging in a unique form of “translational resistance.” Among such cases is translator and editor Iryna Starovoyt, who relocated to Germany and has worked extensively on curating Ukrainian texts in translation for European audiences, emphasizing the need for “decolonizing” Ukrainian literature in the global space [18].

Another significant example is Ostap Slyvynsky, a poet, translator, and scholar who remained in Lviv but whose international engagement as a cultural mediator has sharply increased post-2022 [19]. His coordination of the “War Diaries” project, which includes translation into multiple languages, has served as a powerful documentation of civilian war experiences [20].

Kateryna Kazimirova, a literary translator currently residing in Poland, has actively participated in initiatives to promote Ukrainian literature abroad, translating contemporary Ukrainian voices into Polish and English and speaking publicly about the translator’s role in shaping wartime narratives [21].

Additionally, the *Translators for Ukraine* initiative, formed by the international literary translation community in solidarity with Ukraine, included both Ukrainian and foreign translators who mobilized to translate appeals, essays, testimonies, and poetry within days of the invasion [22]. These rapid-response translations were not only practical but also deeply rooted in the translators’ emotional and political alignment with Ukraine, further blurring the lines between professional translation and activism.

These cases illustrate that rootedness, in the wartime context, is not solely about geographical belonging but about ideological and affective commitment. Ukrainian translators in exile or semi-exile continue to act as agents of cultural continuity and resistance, crafting translational spaces that articulate both loss and solidarity.

Thus, the scholarship and practice of Ukrainian translation since 2022 reflect an evolving model of rootedness – dynamic, diasporic, ethically charged, and inseparable from the nation’s ongoing struggle for survival and recognition.

Conclusions. The concept of rootedness emerges as a critical and multifaceted dimension in contemporary translation studies, particularly in the context of global crises, displacement, and identity transformation. This research has demonstrated that rootedness is not merely a nostalgic connection to homeland or language, but rather a dynamic and often conflicted process that shapes the translator’s agency, ethical positioning, and interpretative strategies.

Through the theoretical lenses of postcolonialism and diaspora studies – particularly drawing on the works of Edward Said, Homi Bhabha, Gayatri Spivak, and Lawrence Venuti – rootedness can be understood as a dialogical space in which translators negotiate cultural affiliation, power structures, and linguistic memory. In this space, translation becomes a political and existential act of positioning: between home and host culture, between loss and reconstruction, between resistance and adaptation.

The Ukrainian context, especially since the full-scale Russian invasion in 2022, provides an urgent and poignant case study. Ukrainian translators in exile – displaced professionals, volunteers, and cultural mediators – continue to engage with translation not only as a tool for communication, but as a form of cultural survival and testimony. Their experiences challenge the traditional view of the translator as a neutral or detached figure, revealing instead a rooted subject who must constantly reconfigure their sense of belonging and responsibility.

Ultimately, rootedness in translation is best viewed not as a fixed location, but as a mobile and generative condition. It is deeply tied to the translator's history, language, trauma, and hope – and it carries profound implications for how we understand translation ethics, representation, and cultural continuity in times of rupture. This study thus invites further interdisciplinary exploration of how rootedness operates across various translational contexts, especially those shaped by conflict, exile, and geopolitical transformation.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bhabha G. K. *The Location of Culture*. London : Routledge, 1994. 285 c.
2. Berman A. *L'épreuve de l'étranger: Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Paris : Gallimard, 1984. 361 c.
3. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 2008. 336 c.
4. Toury G. *Descriptive Translation Studies – and Beyond*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995. 368 c.
5. Spivak G. C. *The Politics of Translation. Outside in the Teaching Machine*. New York; London: Routledge, 1993. C. 179–200.
6. Said E. W. *Orientalism*. New York: Vintage Books, 1979. 396 c.
7. Said E. W. *The World, the Text, and the Critic*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983. 326 c.
8. Said E. W. *Reflections on Exile and Other Essays*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000. 617 c.
9. Said E. W. *Representations of the Intellectual*. New York: Vintage Books, 1996. 160 c.
10. Зеров М. *Вибрані твори: У 2 т. Київ: Наукова думка, 1990. Т. 2: Поезії. Переклади. Літературознавство*. 654 с.
11. Зорівчак Р. П. *Теоретичні основи українського художнього перекладу ХХ століття*. Львів: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2001. 303 с.
12. Семикіна О. М. *Перекладач у діаспорі: моделі культурного посередництва. Наукові записки Інституту філології*. 2021. Вип. 75. С. 92–100.
13. Шевченко І. В. *Суб'єкт перекладу: мовна, культурна та ідеологічна проєкції. Studia Linguistica*. 2017. № 13. С. 114–122.
14. Щербак Ю. М. *Переклад і культура: спроба постколоніального погляду. Мовознавство*. 2016. № 3. С. 27–33.
15. Стріха М. *Український переклад і перекладачі: між літературою та націєтворенням*. Київ : Дух і Літера, 2020. 520 с.
16. Мокровольський О. М. *Нарис історії українського перекладу*. Київ : Вища школа, 1970. 186 с.
17. Пропопович М. В. *Національні контексти перекладознавства: українська перспектива. Питання літературознавства*. 2018. № 98. С. 59–70.
18. Starovoyt I. *A Field of Foundlings* / пер. з укр. Deanne Soley, Nadia Potts. Kent, Ohio : The Lost Horse Press, 2017. 120 c.
19. Slyvynsky O. *The Dictionary of War*. Lviv; Kyiv : PEN Ukraine/All-Ukrainian Book Alliance, 2023. 256 c.
20. Slyvynsky O. *The War Diaries: Ukraine's Writers Chronicle a Nation Under Siege*. The Lviv Herald. 2025. URL: <https://www.lvivherald.com/post/the-war-diaries-ukraine-s-writers-chronicle-a-nation-under-siege> (дата звернення: 13.07.2025).
21. Kazimirova K. *Voices of Freedom: Contemporary Writing from Ukraine*. Minneapolis: Coffee House Press, 2022. 200 c.
22. Translators for Ukraine Collective. *Translations for Ukraine: Essays, Testimonies, Poetry* / пер. з укр. Translators for Ukraine. Warsaw: Beatus, 2023. 150 c.

Дата надходження статті: 14.07.2025

Дата прийняття статті: 19.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 81'25:81'373.612.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-14>

TRANSLATION TECHNIQUES IN PRESERVING THE AUTHOR'S IDIOSTYLE IN MEMOIR TRANSLATION (CASE STUDY ON BRI LEE'S *EGGSHELL SKULL*)

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПРИЙОМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО ІДІОСТИЛЮ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ МЕМУАРІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТУ БРІ ЛІ «*EGGSHELL SKULL*»)

Skakun D. S.,

orcid.org/0009-0007-2525-8875

Translation Studies Graduate,

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Kozachuk A. M.,

orcid.org/0000-0002-5508-3152

Candidate of Philological Sciences,

Head of Linguistics and Translation Department,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

The article explores the author's idiostyle concept in the context of literary translation relying upon Bri Lee's memoir *Eggshell Skull* text. The idiostyle is understood as the unique linguistic and stylistic «handwriting» of the author. It plays a crucial role in shaping the linguo-stylistic identity of literary texts. Preserving such idiostyle during translation turns out to be a complex task for the translator, requiring linguistic accuracy, cultural and stylistic sensitivity, etc. The research focuses on linguistic means for idiostyle realization used by Bri Lee, namely professional legal terminology, colloquial lexicon, vulgarisms, idioms, and proper names of various types. The article presents the analysis of the system of translation techniques applied to convey these elements in the Ukrainian version of the text. On examining the translation, the study detects nine actively used translation techniques relying on the classification developed by L. Molina and A. Hurtado Albir. Among the most frequent techniques, there are calque (most frequently used one), adaptation, established equivalent, borrowing, and amplification. The list of less frequently used techniques (given in descending order) includes description, transposition, discursive creation, and modulation. The findings of the research demonstrate that the translator gave priority for preserving the authenticity and expressive function of the source text, which is of special importance for memoirs characterized by a high degree of subjectivity and emotivity. It is detected that among the genre-specific features of memoir writing influencing the translator's strategy, there is first-person narration and presence of autobiographical elements. The research sets the perspective of studying translation techniques aimed at preserving the author's idiostyle in prose translation.

Key words: non-fictional memoir, idiostyle, linguistic means of realization, translation techniques, *Eggshell Skull*.

У статті досліджується явище ідіостилю автора в контексті літературного перекладу на прикладі мемуарного твору Брі Лі «*Eggshell Skull*». Ідіостиль у цьому випадку розуміється як унікальний мовно-стилістичний почерк автора. Зокрема він відіграє важливу роль у формуванні унікального та неповторного «звучання» літературного тексту. Збереження цього ідіостилю в перекладі належить до основних та складних завдань, оскільки вимагає не лише мовної точності, але і стилістичної та культурної чутливості перекладача. У центрі дослідження поставлено виявлення мовних засобів, за допомогою яких відбувається реалізація власного ідіостилю Брі Лі. Зокрема це професійна юридична термінологія, розмовна лексика, вульгаризми, ідіоми та власні назви різних типів. Розглянуто систему перекладацьких прийомів, застосованих у перекладі для адекватного відтворення цих елементів. Базуючись на класифікації перекладацьких прийомів Л. Моліні та А. Уртадо Албіра, автори виокремлюють дев'ять технік, які використовувалися в перекладі досліджу-

ваного тексту. Найчастотнішими серед них виявилися калька (найбільший відсоток вживань), адаптація, усталений еквівалент, запозичення та посилення. Менш уживаними були (перелік у порядку спадання) опис, транспозиція, дискурсивне утворення та модуляція. Результати дослідження свідчать про прагнення перекладача зберегти автентичність та експресивність оригінального тексту, що має особливу важливість для мемуарів, які характеризуються суб'єктивністю та емоційною насиченістю. Крім того, зазначено, що жанрова специфіка мемуарів, зокрема оповідь від першої особи та автобіографічність, суттєво впливає на вибір перекладацької стратегії та низки перекладацьких рішень. Дослідження визначає перспективне вивчення перекладацьких прийомів, застосованих при перекладі прозових текстів.

Ключові слова: нехудожні мемуари, ідіостиль, лінгвістичні засоби реалізації, перекладацькі прийоми, «Eggshell Skull».

Urgency of the Problem. In contemporary linguistics, the concept of idiostyle holds significant importance for both literary scholars and translators. It may be called *linguistic «handwriting»* and is reflected in an author's selection of vocabulary units, use of figurative language, syntax, rhythm, and other linguistic features that together establish the distinctive style of the author and their literary piece. Conversely, capturing an author's specific idiostyle presents one of the most complex challenges in translation studies. The importance of this research arises from the need for a thorough examination of effective methods for accurately conveying idiostyle during the translation process [1].

Analysis of Recent Research and Publications. The investigation of the various linguistic tools that constitute an individual author's idiostyle, as well as the set of translation techniques designed to preserve it, is also highly significant. Notably, relevant research includes studies related to nonfictional literature and the classification of memoirs (M. Abrams, T. Cherkashyna, B. Paramonov, J. Smith, and others), the notions of idiostyle and text style (G. Leech, O. Kukhar-Onyshko, M. Short, and others), professional terminology (H. Black and others), and translation problems (M. Alosyna, L. Molina, and others).

Nonfictional texts are distinguished by their genre features, which include a blend of mostly factual content with fictional elements, an emphasis on documentary authenticity, a focus on deep psychological insight, and the incorporation of real dates, names, places, and other authentic details. In their article *Nonfictional Literature: Nature, Typology, Terminology*, T. Cherkashyna and B. Paramonov also highlight «subjectivity, personal component, and the fusion of images of the author and narrator» as distinct features of nonfictional literature including the portrayal of real events. They are often filtered through the author's perspective and subjective interpretation [2, p. 79].

Contemporary American author Jack Smith asserts in *The Writer* that «a memoir is a key corner of that genre (i.e., non-fiction)» [3]. Therefore, we can state that a memoir can be described as a nonfictional account in which the author actively participates in or witnesses a sequence of events, recalling them through personal experiences, memories, and official records. Essential characteristics of the memoir genre thus include a first-person perspective, subjectivity, reflection, emphasis on a particular time period or topic, autobiographical elements, and some other features.

Memoir can often be confused with autobiography. In *A Glossary of Literary Terms*, literary critic and scholar M. Abrams notes that autobiography is a sort of a narrative «written by the subject about himself or herself,» whereas memoir, on the other hand, emphasizes «not the author's developing self but the people and events that the author has known or witnessed» [4, p. 27].

Brianna «Bri» Lee is a leading contemporary Australian writer, known also for giving a voice to individuals who have experienced assault [5]. Her debut publication, *Eggshell Skull*, is a memoir that recounts her two-year experience navigating the Australian legal system and highlights the various ways it falls short in supporting victims of sexual assault and harassment [6].

The Purpose and Objectives of the Study. This research aims to identify the unique features of Bri Lee's idiostyle in her memoir *Eggshell Skull* and to examine the essential difficulties encountered in translating it. The main objectives include analyzing the linguistic devices used to represent the author's distinctive style and establishing a set of translation strategies that effectively communicate and maintain the author's idiostyle within the literary work [1].

Main Research Material. The notion of the author's idiosyle has long been a subject of considerable debate in academic circles. In their work *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*, G. Leech and M. Short define style as «a way in which language is used in a given context, by a given person, for a given purpose, and so on,» which consists of the «choices made from the repertoire of the language» [7, p. 31]. According to Ukrainian O. Kukhar-Onyshko, idiosyle is «an expression of the author's worldview» that unifies a literary piece into a cohesive wholesome text and permeates every linguistic element, securing the text's structure and integrity. Additionally, he notes that in case there is «a variety of styles, artificiality, or contrivance,» the author's idiosyle has not been fully formed yet [8].

In general, idiosyle can be described as a blend of stylistic and linguistic features – such as the author's selection of the words, use of figurative language, principles of sentence construction, and syntax – that together create the author's distinctive style [1]. However, in our research, we focus on examining the idiosyle of a particular work – Bri Lee's *Eggshell Skull* – as a representative example of the author's overall idiosyle.

In her memoir *Eggshell Skull*, Bri Lee utilizes various linguistic devices to express her idiosyle, such as technical terminology, colloquial expressions, vulgar language, idioms, and proper nouns [6].

Given that the main goal of any translation is to accurately and adequately render the meaning from the source language to the target language, capturing a specific writer's idiosyle involves conveying «the author's creative personality along with their linguistic methods» [9, p. 4]. This process requires employing a broad range of translation techniques.

In our study, we follow the classification of translation techniques proposed by L. Molina and A. Albir. They differentiated the concept of technique from methods and strategies and identified 18 distinct translation techniques [10]. However, only nine of these techniques were predominantly used in translating of Bri Lee's non-fiction memoir *Eggshell Skull*; those are: adaptation, amplification, borrowing, calque, description, discursive creation, established equivalent, transposition, and modulation [10, pp. 509–511].

Below are examples illustrating the use of these translation techniques.

Adaptation involves substituting a cultural element from the source language (SL) with one from the target language (TL) [10, p. 509], ensuring that the translation is perceived naturally and is culturally appropriate, rather than providing a literal translation. For example:

(1-s) *I zoned out, imagining what would happen if the chip on my shoulder manifested itself into an actual wound...* [6, p. 15].

(1-t) – На мить я відключилася, уявляючи, що трапилося б, якби **все те почуття невинуватої образи** перетворилося на справжню рану [1].

As defined in Merriam-Webster, *to have a chip on one's shoulder* is an informal idiom, which means «an angry or unpleasant attitude or way of behaving caused by a belief that one has been treated unfairly in the past» [11]. Since there is no precise equivalent in Ukrainian, it is suitable to adapt this idiom and modify it using flexible word combinations that suit the context.

Amplification involves incorporating additional information and details to enhance clarity in the target language text [10, p. 510]. In translation research, this method is also referred to as decompresion, addition, explicative paraphrase or explicitation. An example of this technique is:

(2-s) *So many handsome young men in R.M. Williams boots, so many stunning young women in Rhodes & Beckett suits* [6, p. 15].

(2-t) Так багато красивих молодих людей у **брендових австралійських речах преміум-класу**: чоловіки в черевиках від «Р.М.Вільямс», а жінки в костюмах від «Родс енд Беккет» [1].

In the translation, the «amplifying» phrase «у брендових австралійських речах преміум-класу» is added to provide extra context, as the average reader might not be familiar with Australian brands and their pricing tiers. This technique aids in clarifying the background of the individuals the narrator met and explains the confusion she felt on her first day at the court building [1].

L. Molina and A. Albir describe borrowing as a translation technique that consists of directly transferring a word or phrase from a different language [10, p. 510]. There are two categories of borrowing distinguished: pure borrowing and naturalized borrowing. In the works of other researchers, this technique is frequently regarded as similar to transcoding (including transliteration and transcription) and naturalization [1]. An example is:

(3-s) *From the window where I stood, I saw a group of Indigenous Australians gathering in Roma Street Parkland, laughing and sharing food* [6, p. 20].

(3-t) *З вікна я бачила групу корінних австралійців, які зібралися в парку Рома-стріт Паркленд, сміялися та обмінювалися їжею* [1].

In this instance, the proper name *Roma Street Parkland* was translated into Ukrainian using naturalized borrowing technique to align with Ukrainian pronunciation and spelling conventions; furthermore, it was clarified by adding the lexeme *парк* [1].

In translation studies, calque is defined as a literal or word-for-word translation from the source into the target language [10, p. 510], as exemplified here:

(4-s) *Where does this leave the pitiable man-who-can't-help-it trope – the misunderstood and unfortunate soul who wishes he didn't have forbidden fantasies about children?* [5, p. 35].

(4-t) – *Куди ж подіти ідею мізерного чоловіка-якому-не-під-силу-щось-вдіяти, нікому не зрозумілої та втраченої душі, яка бажає відректися від заборонених фантазій щодо дітей?* [1].

This example illustrates the application of the calque translation method to translate the colloquial expression *man-who-can't-help-it* as «чоловік-якому-не-під-силу-щось-вдіяти», supporting the source's stylistic tone.

Description entails substituting a source language lexeme or phraseme with its equivalent in the target language based on its function or form [10, p. 510]. When using this technique, the description must precisely capture the meaning of the source text lexeme and be straightforward in both structure and interpretation. An example from our work is:

(5-s) *That evening at home over dinner, my mum asked me about circuit* [5, p. 24].

(5-t) *Того вечора вдома за вечерею мама почала розпитувати мене про відрядження по окружних судах* [1].

As defined in *Black's Law Dictionary*, *circuit* can be understood as the regular progression of superior court judges through different counties to oversee civil and criminal cases [12, p. 307]. Although Ukraine's administrative and territorial structure does not include divisions such as states, counties, parishes, etc., the concept of *округ* remains present within the Ukrainian legal system. In Chapter 2 of the Law of Ukraine *On the Judiciary and the Status of Judges* [13], this term appears in expressions like «окружний суд», «окружний адміністративний суд», and «окружний господарський суд», all referring to different types of local courts. These are officially rendered in English as «*local general jurisdiction courts*», «*local administrative courts*», and «*local commercial courts*», respectively. As shown, the term *circuit* is not an officially established equivalent for «окружний суд» in Ukrainian legal terminological system. However, because *circuit* is more familiar to the target audience, the phrase «відрядження по окружних судах» aids in making the text more understandable without substantial loss of meaning [1].

Discursive creation aims at establishing «a temporary equivalence that is totally unpredictable out of context» [10, p. 510], as in:

(6-s) *...at least what the Crown is suggesting happened – so what difference does it make to say it out loud instead of dancing around it?* [6, p. 40].

(6-t) *... принаймні, так стверджує сторона обвинувачення. То яка різниця, якщо ми скажемо це прямо, а не будемо крутитися коло та навколо?* [1].

Within the given context, the term *Crown* is used not literally but as a legal term and an alternative designation for the criminal cases prosecution party representing the state. It signifies that Australia is a constitutional monarchy, with its citizens under the protection of the Crown. When adapted to

a different linguistic and legal setting, the phrase «сторона обвинувачення» ensures that the target audience understands the reference accurately and unambiguously. However, although this phrase clearly indicates the prosecuting party, it does not carry the original historical connotations associated with the term *Crown*.

An established equivalent pertains to the use of a term or expression that is fixed in the target language dictionary [10, p. 511]. This technique includes both single-word and phraseological equivalents. In translating Bri Lee's *Eggshell Skull*, most of the specialized legal terminology was conveyed through established equivalents. For example:

(7-s) Cheryl, the extremely friendly **bailiff**, was trying to chat to me about her weekend, and I was short in response [5, p. 28].

(7-t) – Шерил, яка була надзвичайно привітною судовою розпорядницею, увесь час намагалася розпочати розмову про свої вихідні, натомість я тільки кидала короткі фрази у відповідь [1].

According to the *English-Ukrainian Glossary of the European Convention on Human Rights*, the term *bailiff* has several established Ukrainian equivalents, including «судовий виконавець», «судовий розпорядник», and «бейліф» [14, p. 4]. Selection of the most suitable Ukrainian equivalent depends on the context and the translator's knowledge of legal terminology beyond language. Although the word «бейліф» is used in Ukrainian as a borrowed term, it is advisable to avoid it in translations aimed at a general audience unfamiliar with legal jargon. In the considered translation, the term is used to refer to a court employee responsible for executing judicial orders, maintaining order, and ensuring security during proceedings. In the Ukrainian legal system, this role corresponds to *судовий розпорядник*, and following the 2019 Ukrainian orthography's recommendation to use feminine forms for professional nouns, we opted for *судова розпорядниця*.

According to L. Molina and A. Albir, transposition entails altering the grammatical category of a word or phrase [10, p. 511]. An example from our work is:

(8-s) 'Did you see that barrister's cufflinks?' I asked Judge later in the private elevator after **court adjourned** [6, p. 23].

(8-t) – Ви помітили запонки того баристера? – пізніше запитала я суддю, коли ми їхали в ліфті під час **перерви в судовому засіданні** [1].

In this instance, we see that the original legal phrase from the source text, *court adjourned*, was rendered as «перерви в судовому засіданні» in the target text, effectively converting the verb *adjourn* into the noun *перерва* with some additional elaboration. In other words, the translation involves not only a vocabulary shift but also an adjustment of the grammatical structure to ensure the result sounds natural in the target language and is perceived properly by the target audience.

Modulation as a translation technique entails shifting focus, perspective, or cognitive categories during the translation process. This approach highlights not only individual words or phrases but also the style and subtle nuances one can observe in the source text [10, p. 510]. Previously, in the article *Translation transformations and techniques: terminological challenges in translation studies*, we emphasized the relationship between antonymic translation and the use of modulation [15, p. 134]. An illustrative example of the modulation technique in the considered translation of Bri Lee's *Eggshell Skull* is:

(9-s) It was another child sex trial, though, so I was **fresh out of sympathy** [6, p. 38].

(9-t) Та втім, це була чергова справа про сексуальне насильство над дітьми – у мене **не було й крихти співчуття** [1].

In this instance, alterations are evident at both the lexical and structural levels. The Ukrainian translation, «у мене не було й крихти співчуття», shifts the emphasis from the notion of «*running out of*» sympathy to the idea of «*not having even a small amount*» of it, rephrasing the concept by means of negation and metaphor. While both the source text and the target text communicate the idea of lacking sympathy, they utilize different imagery and phrasing.

Conclusions. Following a comprehensive analysis of the translation techniques employed in the process of translating Bri Lee's non-fiction memoir *Eggshell Skull*, with the goal of maintaining the author's unique individual style, we determine that the most commonly used techniques are calque (22.93%), adaptation (21.95%), established equivalents (18.05%), borrowing (15.61%), and amplification (10.73%). Less frequently applied ones include descriptive technique (5.37%), transposition (3.41%), discursive creation (1.46%), and modulation (0.49%) [1].

Based on the analysis of *Eggshell Skull*, it can be concluded that Bri Lee's unique style in this book is expressed through five primary linguistic elements: professional terminology, colloquialisms, vulgarisms, idioms, and proper names [1]. The frequent use of legal terminology enhances the vividness and realism of the legal scenarios. At the same time, the inclusion of proper names helps to create a clear picture of the settings and circumstances where the events take place.

Idioms, colloquialisms, and vulgarisms contribute to making the narrative more natural, socially engaging, and emotionally expressive, aligning the text more closely with everyday language. By combining these five linguistic features, Bri Lee effectively provides an authentic and nuanced presentation of the events.

Future research could explore practical applications of the translation techniques system used to preserve the author's idiosyncrasy in English-Ukrainian translations of prose.

BIBLIOGRAPHY:

1. Skakun D. Translation project: *Eggshell Skull* by Bri Lee : BA Paper / D. Skakun ; Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University. Kyiv, 2025. 58 p.
2. Cherkashyna T., Paramanov B. Nonfictional Literature: Nature, Typology, Terminology. *Accents and Paradoxes of Modern Philology*. 2021. No. 1 (6). P. 72–100.
3. Smith J. Is the memoir market oversaturated? *The Writer*. 2024. August 31. URL: <https://www.writermag.com/get-published/the-publishing-industry/memoirmarket/> (access date: 25.02.2025).
4. Abrams J., Harpham G. A Glossary of Literary Terms. Wadsworth, 2012. 443 p.
5. Shapter M. In conversation with Award-Winning author, academic and activist Bri Lee. UMENCO. 2023. September 19. URL: <https://umenco.com/a-conversation-with-bri-lee/> (access date: 17.02.2025).
6. Lee B. *Eggshell skull*. Sydney: Allen & Unwin, 2018. 368 p.
7. Leech G., Short M. *Style in fiction: A linguistic introduction to English fictional prose*. London: Longman, 2007. 404 p.
8. Кухар-Онишко О. Індивідуальний стиль письменника: генезис, структура, типологія. Київ : Вища школа, 1985. 175 с.
9. Alosyna M. Author's idiosyncrasy, linguistic and translation aspects. *Revista EntreLinguas*. 2022. No. 8. P. 1–22. <https://doi.org/10.29051/el.v8i00.16660>.
10. Molina L., Hurtado Albir A. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta*. 2002. No. 47 (4). P. 498–512. <https://doi.org/10.7202/008033ar>.
11. Have a chip on one's shoulder. Merriam-Webster. 2025. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/have%20a%20chip%20on%20one%27s%20shoulder> (access date: 31.03.2025).
12. Black H. *Black's Law Dictionary: Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern*. St. Paul, MN: West Publishing Company, 1968. 1914 p.
13. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII : чинна редакція станом на 04.06.2025. *Голос України*, № 132–133. 2016. червень, 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (access date: 04.04.2025).
14. Glossary of the European Convention on Human Rights: English-Ukrainian, Ukrainian-English (Глосарій з Європейської конвенції з прав людини: англійська-українська, українська-англійська) / Council of Europe. 2015. 53 p. URL : <https://rm.coe.int/16806f0ddf> (access date: 08.04.2025).
15. Козачук А. Перекладацькі трансформації та прийоми: термінологічні виклики у перекладознавстві. *Нова філологія*. 2023. № 89. P. 129–136. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-89-18>.

Дата надходження статті: 21.07.2025

Дата прийняття статті: 26.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 821.111(4)-31

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-15>

THE REPRESENTATION OF STYLISTIC DEVICES IN THE PORTRAYAL OF THE MAIN CHARACTER, MR. DOMBEY, IN THE NOVEL “DOMBEY AND SON” BY CHARLES DICKENS

ВИКОРИСТАННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ЗОБРАЖЕННІ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ МІСТЕРА ДОМБІ В РОМАНІ «ДОМБІ І СИН» ЧАРЛЬЗА ДІККЕНСА

Soroka Boyacioglu L. T.,
orcid.org/0000-0002-1265-4832

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Lviv Polytechnic National University*

This article presents a comprehensive stylistic analysis of the main character in “Dombey and Son”, a novel by Charles Dickens. The research is based on selected excerpts from the text, which most vividly reveal the author's use of stylistic devices in shaping the images and psychological portraits of a key character. The study focuses on how Dickens's language, narrative techniques, and choice of stylistic means contribute to character development and the conveyance of social critique.

Stylistics, as a branch of linguistics, examines the expressive resources of language and the ways in which they are used in literary texts to achieve various artistic effects. This includes the analysis of phonetic, lexical, syntactic, and semantic devices that help enhance meaning, evoke emotions, and create a distinct authorial style. In literary stylistics, particular attention is paid to how language forms are used not only to tell a story but to build atmosphere, emphasize character traits, and communicate deeper ideological messages.

In “Dombey and Son”, Dickens employs a rich array of stylistic tools such as metaphor, irony, contrast, repetition, epithets, and personification to construct vivid and memorable characters. The selected extracts analyzed in this article demonstrate how these devices work in concert to underline the cold pride of Mr. Dombey. Through detailed stylistic analysis, the article uncovers how Dickens's linguistic choices serve not only to entertain but also to critique Victorian social norms and values, particularly in relation to family, commerce, and emotional repression.

The article aims to highlight the close connection between style and meaning, showing how Dickens's mastery of language shapes the reader's perception of his characters and themes. The analysis underscores the importance of stylistic elements as a powerful tool in the author's literary arsenal, making “Dombey and Son” a compelling and multi-dimensional narrative.

Key words: style, narration, stylistic analysis, literary devices, character representation.

У цій статті представлено комплексний стилістичний аналіз головного героя роману Чарльза Діккенса «Домбі і син». Дослідження базується на вибраних уривках з тексту, які найяскравіше розкривають використання автором стилістичних прийомів у формуванні образів та психологічних портретів ключового персонажу. Дослідження зосереджено на тому, як мова Діккенса, наративні прийоми та вибір стилістичних засобів сприяють розвитку персонажів та передачі соціальної критики.

Стилістика, як розділ лінгвістики, досліджує виразні ресурси мови та способи їх використання в літературних текстах для досягнення різних художніх ефектів. Це включає аналіз фонетичних, лексичних, синтаксичних та семантичних прийомів, які допомагають посилити значення, викликати емоції та створити особливий авторський стиль. У літературній стилістиці особлива увага приділяється тому, як мовні форми використовуються не лише для розповіді історії, але й для створення атмосфери, підкреслення рис характеру та передачі глибших ідеологічних послань.

У «Домбі і син» Дікенс використовує багатий спектр стилістичних засобів, таких як метафора, іронія, контраст, повторення, епітети та персоніфікація, для створення яскравих та запам'ятовуваних персонажів. Вибрані уривки, проаналізовані в цій статті, демонструють, як ці прийоми працюють разом, підкреслюючи

холодну гордість містера Домбі. За допомогою детального стилістичного аналізу стаття розкриває, як мовні рішення Діккенса служать не лише для розваги, а й для критики вікторіанських соціальних норм і цінностей, особливо стосовно сім'ї, комерції та емоційного придушення.

Стаття має на меті підкреслити тісний зв'язок між стилем і значенням, показуючи, як майстерне володіння мовою Діккенсом формує сприйняття читачем його персонажів і тем. Аналіз підкреслює важливість стилістичних елементів як потужного інструменту в літературному арсеналі автора, що робить «Домбі і син» захопливою та багатовимірною оповіддю.

Ключові слова: стиль, оповідь, стилістичний аналіз, літературні прийоми, репрезентація персонажів.

Formulation of the scientific problem. When addressing the concept of style, it is important to emphasize its close correlation with the language register. Language can generally be classified as formal or informal, and speakers make conscious choices between these registers depending on the communicative context [1; 2]. Informal or colloquial expressions are typically used in casual conversations, such as among friends, whereas formal language is more appropriate in professional, academic, or official settings. In literary texts, however, these registers often coexist, contributing to the richness and versatility of the narrative. An analysis of «Dombey and Son» by Charles Dickens reveals a significant interplay between formal and informal stylistic elements [3]. The novel demonstrates the author's deliberate use of stylistic variation to reflect characters' social status, emotional states, and communicative intentions, which forms the basis for the present investigation.

Analysis of the latest investigations of the question. The study of stylistic devices in literature has been a focal point of modern linguistic stylistics [4; 5]. Researchers underline that the selection of lexical, syntactic, and rhetorical means plays a crucial role in constructing characters and shaping the tone of narration [6; 7]. The works of Charles Dickens have often been analyzed for their socio-cultural context and stylistic richness [3; 8]. Although «Dombey and Son» has been widely examined in terms of theme and structure, specific attention to stylistic representation of individual characters – particularly Mr. Dombey – remains limited. Some studies point to Dickens's use of irony, contrast, and repetition to emphasize Mr. Dombey's emotional detachment and social status [5; 9]. Nevertheless, a focused stylistic analysis of this character's portrayal is yet to be fully developed. This article aims to fill that gap by analyzing selected passages to identify and interpret the stylistic devices that contribute to the creation of Mr. Dombey's image.

The main **aim** the article is to analyze the stylistic devices employed by Charles Dickens in portraying the character of Mr. Dombey in the novel «Dombey and Son».

Presentation of the basic material and interpretation of the results of the investigation. The main protagonist of the novel «Dombey and Son» [3] by Charles Dickens is Mr. Dombey. He is one of the most considerable character in the whole novel that is why it is highly relevant to perform the analysis of stylistic means applied by the author to reveal the peculiarities of his character. Hence, in this section the stylistic analysis of the description of the main character Mr. Dombey is presented.

Mr. Dombey's **cup of satisfaction was so full** at this moment, however, that he felt **he could afford a drop or two of its contents**, even to sprinkle on the dust in the by-path of his little daughter [3, p. 32].

In this sentence the author employed a **metaphor**. The expression «cup of dissatisfaction» has the metaphorical meaning. It can be treated as the state when people cannot be happier and satisfied, the happiness overfills them. However, as it is mentioned in the example Mr. Dombey could afford one or two additional drops to give her daughter who was nothing for him as she was a girl. Here the metaphor was applied again. It can be concluded that by using metaphor the author wanted to show the enthusiastic, animated emotional state of the protagonist.

On the brow of Dombey, Time and his brother **Care had set some marks, as on a tree that was to come down in good time** – remorseless twins they are for striding through their human forests, notching as they go – while the countenance of Son was crossed with a thousand little creases, **which**

the same deceitful **Time** would take delight in smoothing out and wearing away with the flat part of his scythe, as a preparation of the surface for his deeper operations [3, p. 16].

The highlighted sentence is a metaphor. It shows no hope that Son will live long, or last long, and as a marked tree, as a time where he soon will die. The **image** of the tree falling is like a statement that his dream of his company will not work. This reflects Dombey's disappointment of life. Care and Time are examples of **personification**.

Mr. Dombey's house was a large one, on the shady side of a **tall, dark, dreadfully genteel** street in the region between Portland Place and Bryanstone Square [3, p. 18].

This sentence illustrates set of expressions which characterize the street. The stylistic means that characterize a person or thing is considered to be an **epithet**. Thus, the street where Mr. Dombey lived was situated in a very wealthy place as Portland Place is a street in the Marylebone district of central London, England. This characterizes him as a rich person.

Dombey was rather **bald**, rather **red**, and though a **handsome well-made** man, too **stern** and **pompous** in appearance, to be prepossessing [3, p. 16].

All the highlighted words are **epithets**; they describe Mr. Dombey's appearance. Thus, from the first glance this man seems to reader a positive protagonist. Epithets are usually employed to intensify the features of the protagonist appearance.

Common abbreviations took new meanings in his eyes, and had sole reference to them. **A. D.** had no concern with **Anno Domini**, but stood for anno **Dombey – and Son** [3, p. 17].

In this sentence some **allusions** have been mentioned as well. These are «Anno Domini» and Mr. Dombey's business «Dombey and Son». Anno Domini is used to indicate that a date comes the specified number of years after the traditional date of Christ's birth.

The earth was made for Dombey and Son to trade in, and the sun and moon were made to give them light. Rivers and seas were formed to float their ships; rainbows gave them promise of fair weather; winds blew for or against their enterprises; stars and planets circled in their orbits, to preserve inviolate a system of which they were the centre [3, p. 16].

This whole passage illustrates the use of stylistic device **hyperbole**. In a broad since the hyperbole is an exaggeration. Mr. Dombey's was so dazzled by love to his company that he really believed that the earth, sun, moon, rivers, seas and other were created to exist for the sake of Mr. Dombey's business. This hyperbole shows Mr. Dombey's devotion to his company.

Of those years he had been married, **ten-married**, as some said, to a **lady with no heart to give him**; whose happiness was in the past, and who was content to **bind her broken** spirit to the dutiful and meek endurance of the present [3, p. 43].

First of all, it has to be mentioned that the first highlighted lexical units are example of **elliptical sentence**. Elliptical sentence is the sentence in which some of the words are intentionally omitted in order to make an emphasis, but the meaning of the whole sentence can be clearly understood. The narrator used such stylistic mean to emphasize that poor Mr. Dombey was married for already ten for years but none of which he was happy in marriage as his wife was **metaphorically** a lady with no heart to give him. "A lady with no heart to give him" means that his wife did not love him. It is a **metaphor**. Additionally, in the analysed sentence the parenthesis was employed as well. **Parenthesis** is an explanatory or qualifying word, clause, or sentence inserted into a passage. It is the expression «as some said».

Mr Dombey, who, besides being generally influenced by his sister for the reason already mentioned, had really faith in her as an **experienced** and **bustling matron**, acquiesced; and followed her, at once, to the sick chamber [3, p. 67].

In the context of this book the word «matron» means a person who is in charge of household. The author depicts Mr. Dombey's sister mostly from the good side in respect her brother attitude. In this abstract the narrator used epithets in order to portray Mr. Dombey's sister as a devoted housewife. This proves that Mr. Dombey actually respected his sister.

Mr Dombey had remained in his own apartment since the death of his wife, absorbed in visions of the youth, education, and destination of his baby son. **Something lay at the bottom of his cool heart**, colder and heavier than its ordinary load; but it was more a sense of the child's loss than his own, awakening within him an almost **angry sorrow** [3, p. 57].

This passage illustrates some **metaphors** and **oxymoron**. The first one is the whole expression «something lay at the bottom of his cool heart». The lexical units «cool heart» is an oxymoron as the heart is always hot; it cannot be cool while person is alive and the stylistic mean oxymoron deals with the combination of the opposite things. This oxymoron shows that in a figurative sense Mr. Dombey was dead; he was so hurt that his heart became cool. The second metaphor is «angry sorrow». The narrator used mentioned stylistic devices in order to intensify Mr. Dombey's grief.

The **time** had now **come**, however, when he could no longer be divided between these two sets of feelings [3, p. 16].

The highlighted words are a **metaphor**. They mean that the time to choose the nurse had already come and Mr. Dombey's had to tolerate the fact that his soul's desire would much depend on the hired woman who would have to bring his son up. Here we can see again that Mr. Dombey's was, so to say, addicted to his firm and the only thing which inspired him was «Dombey and Son». He did not mourn his wife who had died, but he thought only about the benefits for his business.

Thus arrested on the threshold as he was following his wife out of the room, Toodle returned and confronted Mr Dombey alone. He was a **strong, loose, round-shouldered, shuffling, shaggy** fellow, on whom his clothes sat negligently: with a good deal of hair and whisker, deepened in its natural tint, perhaps by smoke and coal-dust: hard knotty hands: and a square forehead, **as coarse in grain as the bark of an oak**. A thorough contrast in all respects, to Mr Dombey, who was one of those **close-shaved close-cut moneyed** gentlemen who are **glossy** and **crisp like new bank-notes**, and who seem to be artificially **braced** and **tightened** as by the stimulating action of golden showerbaths [3, p. 67].

This whole passage describes physical appearance of Toodle Mr. Dombey. The second sentence in this abstract starts with the **epithets**. Thus, the narrator depicts Toodle as a not handsome man. «His clothes sat negligently» means that the protagonist was slovenly and quite sluttish. His skin was compared to the bark of an oak. This comparison was made with the help of linking word «as», thus it can be concluded that the author used **simile**. The narrator plays on the contrasts. It can be the example of a complex **antithesis**. This stylistics mean is used when two opposites are introduced in the same sentence or, for contrasting effect. In the respect of antithesis use this paragraph can be conditionally considered to be one sentence. As to the Mr. Dombey appearance the author used some of the **occasionalisms** like «close-shaved», «close-cut moneyed». Occasional word referred to the **morphemic stylistic devices** and they are any new word formation in the language which was created on purpose. The lexical units «crisp and glossy», «braced and tightened» are metaphors. The expressions «like new bank-notes» and «as by the stimulating action of golden showerbaths» are a **simile**. Hence, physically Mr. Dombey is attractive man, but mentally he was not as good.

As the last straw breaks the laden camel's back, this piece of information crushed the **sinking spirits** of Mr Dombey [3, p. 45].

The highlighted word is a metaphor. To sink means to go to the bottom of the sea or some other body of water because of damage or a collision [3]. The use of this metaphor shows Mr. Dombey disillusion by the foster-father for his son. Generally, the metaphor is a kind of comparison which is manifests on its own (without any linking words like simile does, for instance). This stylistic means is very productive in the work of arts as it reveals the hidden and not always hidden intentions the author have very well. That is why in any stylistic analysis this stylistic mean comes to the fore.

Unable to exclude these things from his remembrance, or to keep his mind free from such imperfect shapes of the meaning with which they were fraught, as were able to make themselves visible to him through the **mist of his pride**, his previous feeling of indifference towards little Florence changed into an uneasiness of an extraordinary kind [3, p. 67].

In the context of this sentence, the words «mist» means «a haze or film over the eyes, especially caused by tears, and resulting in blurred vision» [2]. Hence, the **metaphor** has been used in the sentence. As to the Mr. Dombey character, this metaphor shows that his indifference towards his daughter had altered.

Conclusion. The analysis has shown that Charles Dickens skillfully employs a wide range of stylistic devices – such as epithets, metaphors, irony, repetition, parallel constructions, and antithesis – to construct the image of Mr. Dombey and to emphasize his psychological traits, emotional detachment, and social status. These means contribute to the depth and realism of the character, enhancing the narrative tone and reinforcing the novel's central themes of pride, family, and societal expectations. The stylistic variation used by Dickens also reflects the dynamics of speech between characters of different classes and backgrounds. Further investigations may focus on a comparative analysis of stylistic features in the portrayals of other characters in *Dombey and Son*, or extend to the examination of Dickens's narrative and stylistic strategies across his broader literary works.

BIBLIOGRAPHY:

1. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Third Ed. Cambridge: Cambridge University Press. 2005. 1580 p.
2. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <http://www.ldoceonline.com/> (the date of access: 21.06.2025).
3. Dickens C. *Dombey & son*. New York: Dell, 1963. 893 p.
4. Enkvist N. E. *Linguistic stylistics*. The Hague: Mouton. 1973. 181 p.
5. Leech G., Short M. *Style in fiction: a linguistic introduction to English fictional prose*. London: Longman. 1981. 424 p.
6. Chapman R. *Linguistic and literature. And introduction to literary stylistics*. New Jersey. 1973. 119 p.
7. Esser J. *English linguistic stylistics*. Tübingen: Niemey 1993. 2000. 192 p.
8. Burke K. *Language as symbolic action: Essays on life, literature, and method*. Berkeley: University of California Press. 1968. 514 p.
9. *Stylistics: навч.-метод. посіб.* / О.Г. Томчаковський та ін. Суми: Університетська книга, 2024. 76 с.
10. Lodge D. *Nice Work / David Lodge*. – Secker & Warburg, 1988. – 384 p.
11. Biber D. *Variation across speech and writing*. Cambridge: Cambridge University Press. 1988. 299 p.
12. Shaw B. *Augustus Does His Bit*. Independently Published, 2019. 26 p.
13. Halliday M.A.K. *Language as a social semiotic: the social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold. 1978. 256 p.

Дата надходження статті: 21.07.2025

Дата прийняття статті: 25.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 81.33

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-16>

CORPUS-BASED APPROACH TO SPECIALIZED TRANSLATION TRAINING: SKETCH ENGINE TOOLS AND CQL QUERIES

КОРПУСНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ФАХОВОГО ПЕРЕКЛАДУ: ІНСТРУМЕНТИ SKETCH ENGINE ТА CQL-ЗАПИТИ

Tarnavska M. M.,*orcid.org/0000-0002-5476-911X**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Chair of Translation, Applied and General Linguistics,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University*

Modern applied linguistics cannot be imagined without language corpora. They are both its powerful and efficient research tool and a virtually unlimited database of linguistic data for various fields and needs of sciences that use the language arsenal in one way or another. Automation of text corpus generation and research creates new opportunities not only for philology, but also for specialists who use such data for practical purposes. Corpus-based methods play an important role in improving language teaching, particularly translation, as they allow for the accurate and systematic selection of specialised language materials necessary for mastering vocabulary, peculiarities of use and translation of key linguistic units, as well as for identifying current language trends in a particular field. Despite the huge selection of platforms and software for managing corpora and text analysis, Sketch Engine stands out due to its power, as well as the size and versatility of its text collections: it allows you to not only analyse existing corpora, but also create your own, including multilingual ones, research vocabulary, phrases, terminology, translation equivalents, and generate learning materials using CQL queries and built-in linguistic functions.

Sketch Engine is particularly effective in teaching professional texts and their translation, as it allows you to effectively research specialised texts, identify key terminology and typical phrases, analyse translation approaches and prepare teaching materials for translation students, while using the CQL query language to make the process of working with specialised texts more focused and flexible.

The article explores a comprehensive approach to using Sketch Engine in teaching professional texts translation, focusing on the practical aspects of working with corpora. The author offers systematic methods that cover both basic skills of working with corpus data (creation of specialised corpora, frequency analysis, terminology research) and advanced techniques of analysing professional vocabulary and specific grammatical structures. Particular emphasis is placed on the practical application of these tools in the educational process, which allows translation students to effectively master the key aspects of specialised translation.

Key words: corpus-based research, teaching specialised texts translation, Sketch Engine, professional text, professional vocabulary, CQL universal query language.

Сучасну прикладну лінгвістику неможливо уявити без мовних корпусів. Вони одночасно є як її потужним та ефективним дослідницьким інструментом, так і практично необмеженою базою лінгвістичних даних для різних галузей та потреб наук, що так чи інакше використовують мовний арсенал. Автоматизація створення та дослідження текстових масивів створює нові можливості не тільки для філології, а й для фахівців, які застосовують такі дані у практичних цілях. Не останню роль корпусні методи відіграють у вдосконаленні навчання мов, а саме перекладу, оскільки дають змогу точно та системно підбирати спеціалізовані мовні матеріали, необхідні для опанування лексики, особливостей вживання та перекладу ключових лінгвістичних одиниць, а також для визначення сучасних мовних тенденцій у конкретній сфері. Незважаючи на величезний вибір платформ та програмного забезпечення для керування корпусами текстів та для текстового аналізу, Sketch Engine займає особливе місце завдяки своїй потужності, а також обсягів та універсальності колекцій текстів: він дозволяє не тільки аналізувати наявні корпуси, а й створювати власні, у тому числі багатомовні, досліджувати лексику, словосполучення, термінологію, перекладацькі відповідники та генеру-

вати навчальні матеріали за допомогою CQL-запитів і вбудованих лінгвістичних функцій. Особливо високу ефективність Sketch Engine демонструє у навчанні роботи з фаховими текстами та їх перекладу, оскільки дає можливість ефективно досліджувати спеціалізовані тексти, виявляти ключову термінологію, характерні словосполучення, аналізувати перекладацькі підходи та готувати навчальні матеріали для студентів-перекладачів; при цьому використання мови запитів CQL дозволяє зробити процес роботи зі спеціалізованими текстами більш спрямованим та гнучким.

У статті досліджується комплексний підхід до використання Sketch Engine у навчанні фахового перекладу, зосереджуючись на практичних аспектах роботи з корпусами. Пропонуються систематизовані методи, що охоплюють як базові навички роботи з корпусними даними (створення спеціалізованих корпусів, частотний аналіз, термінологічні дослідження), так і більш складні прийоми аналізу фахової лексики та специфічних граматичних структур. Особливий акцент робиться на практичному застосуванні цих інструментів у навчальному процесі, що дозволяє студентам-перекладачам ефективно опанувати ключові аспекти фахового перекладу.

Ключові слова: корпусні дослідження, навчання фахового перекладу, Sketch Engine, фаховий текст, фахова лексика, універсальна мова запитів CQL.

The issue at hand. Corpus linguistics has evolved significantly by developing diverse methodologies that apply linguistic analysis to solve both everyday and academic language-related problems. This field encompasses traditional areas such as textual analysis, lexicography, linguistic description, corpus-assisted translation studies, and terminology development [1], alongside with emerging applications like building annotated and tagged corpora for NLP [2], enhancing machine translation systems [3], and advancing AI-driven linguistic modelling [4; 5]. These innovative approaches have demonstrated particular value in language education and translation studies, offering data-driven insights into authentic language use and contextual variations. Within this framework, corpus analysis and related technologies play a pivotal role in translation training, particularly in professional translation teaching. By facilitating the systematic identification of key terminology, frequent collocations, and their translation equivalents, corpus-based methods enhance the acquisition of professional vocabulary and improve specialised translation skills. Such techniques not only accelerate learning but also improve the accuracy and contextual appropriateness of translated content. The process of corpus-based translation training might turn out to be more complex, as it involves both research and analysis of the corpus-based data as well as more basic skills of comprehensive utilization of diverse and multifaceted corpus software functionalities.

The latest research analysis. The field of corpus linguistics has been extensively investigated by numerous scholars from various perspectives, reflecting the broadness of this discipline, with particular attention to its applications in language and translation training. In the domain of applied linguistics, Norbert Schmitt has pioneered the integration of vocabulary frequency analysis with corpus-based techniques to enhance language instruction, whereas Stefan Th. Gries has employed sophisticated statistical approaches to refine vocabulary selection processes across various specialized domains [6]. Significant contributions to data-driven learning approaches in translation education have been made by Abdurrahman Kilimci and Aslı Nur Akkoyunlu, whose empirical research demonstrated substantial improvements in learners' collocational competence together with positive student reception of corpus-based methodologies [7]. Similarly, Amel Lusta, Özcan Demirel and Behbood Mohammadzadeh have successfully implemented corpus linguistics principles to optimize both language teaching and learning outcomes [8]. The Ukrainian academic community has also made substantial contributions to this field, with scholars including T. Anokhina, V. Babych, I. Kobyakova, N. Lemish, S. Matvieieva, S. Schvachko, and A. Zernetska [9; 10; 11] investigating various applications of corpus techniques in language and translation teaching. The discipline continues to demonstrate remarkable dynamics and diversity, with ongoing research developments enhancing the theoretical foundations and practical implementations of corpus-based approaches in educational contexts, and this trend clearly shows signs of intensifying in future scholarly work. This growing body of research highlights the potential of corpus linguistics in revolutionizing language teaching

and translation training methodologies through empirical, data-driven approaches that bridge theoretical insights with classroom applications.

The article is aimed at researching how corpus linguistics methodologies can enhance professional translation teaching through two complementary approaches: corpus-based research techniques and hands-on training in corpus compilation and analysis. Focusing on the application of Sketch Engine software, the research demonstrates practical methods for (1) developing essential competencies in building customized corpora for domain-specific translation needs, and (2) identifying high-frequency lexical patterns and specific translation constructions. The article presents a framework for training future translators in critical skills, including text selection criteria for specialized corpora, formulation of CQL queries for terminological extraction, analysis of terminological collocations, and identification of frequent words in professional discourse. Particular emphasis is placed on developing students' ability to construct and utilize specialized corpora, starting from initial text compilation to advanced query design. The study highlights how these dual competencies (practical corpus-building skills and analytical corpus research) enable translation students to create targeted lexical resources for specific domains, while simultaneously developing the meta-skills needed for professional terminological research. For «Translation» and «Applied Linguistics» educational programs, this approach offers both immediate practical benefits through ready-to-use core vocabulary sets as well as long-term methodological value by teaching students to expand and adapt these resources through corpora text analysis. The given model bridges the gap between theoretical corpus linguistics and applied translation practice, equipping students with research-backed strategies to face specialized translation challenges as well as fostering independence in professional terminology management. And this is what gives this study its practical value.

The main body of the article. As we have repeatedly pointed out, the current stage of applied linguistics development facilitates active implementation of corpus technologies in the training of future translators. This is particularly relevant for working with highly specialized texts, where traditional methods often prove insufficient. Sketch Engine, as one of the most functional corpus analysis tools, helps address this issue by enabling the creation of specialized text databases and utilizing the powerful capabilities of CQL queries to identify and analyse key linguistic phenomena [12, c. 7–16]. The practical use of corpus-based methods in teaching and learning encompasses multiple interconnected stages. These may include: corpus selection and corpus design, when the students choose or compile a specialized text corpus relevant to the learning objectives; data querying and analysis with the corpus tools application to extract linguistic patterns, collocations and terminology; hands-on training at which the students are engaged in corpus searches to analyse authentic language use; interpretation and discussion, the stage that could be viewed as an important consolidation phase to refer the findings to the translation or applied linguistics theory; practical implementation which aims to apply the insights to various related translation tasks, text production, or error analysis.

The above-mentioned stages naturally represent the cycle of corpus building and using at the same time enhancing the students professional knowledge and skills acquisition. Here we can be more specific and dwell on practical implementation of the ideas. First, this involves developing skills in working with the Sketch Engine interface, where students learn to create their own corpora, upload texts in various formats (DOCX, PDF), and analyse their structure using the Corpus Info tool. Thus, when working with the «Legal Documents for IT Products» corpus, special attention should be paid to analysing parameters such as the total number of tokens, words, and documents, which helps understand the scale and specificity of the texts.

Second, a crucial aspect involves mastering CQL (Corpus Query Language), which enables advanced terminology search and analysis. The CQL language can pose some problems when working with specialised corpora in a professional texts translation class, as CQL queries are extremely important for correct and efficient work with this type of texts. There are two kinds of difficulties students face here. The first one is the query language itself, because, despite the fact that Sketch Engine

offers a short guide to creating queries, as well as the so-called CQL Builder, a tool for prompting that makes writing queries much easier, developing the skills to build the prompts might take time and guidance for a gradual transition from elementary queries to more complex ones. The second problem is that even if students have the skills to write CQL prompts, they do not always fully understand their potential and what kind of result they will get in the process of querying, how they should analyse and interpret the data obtained. Therefore, the primary task at the beginning of working with corpora of professional texts is to show students the basic ways of creating queries and how they can use them to analyse professional vocabulary as well as particular structural features of a professional text. Thus, a number of typical CQL queries can be used to analyse legal and IT texts. For instance, the query `[tag="N.*"]` identifies all nouns in the corpus, essential for building a terminology database. Similarly, to analyse passive constructions typical of legal texts, the query `[tag="V.*"] [tag="VVN"]` detects phrases like «is granted» or «are prohibited». For translators, queries targeting multi-word terms are particularly valuable, e.g., `[tag="N.*"]{2}` is utilized to extract two-component noun clusters, such as «license agreement» or «intellectual property». The following query `[word="[A-Z][a-z]+"]` is used to identify capitalised terms, which may include proper or company names («Microsoft», «Adobe», «End User Licence Agreement», etc.), and `[word="*-*"]` to find hyphenated combinations («non-exclusive», «user-generated», «up-to-date», etc.). To detect collocations, we can use queries, such as `[tag="V.*"] [tag="IN"]` for verbs with a preposition («grant under», «comply with», «terminate upon», etc.); `[tag="VVN"] [tag="N.*"]` for constructions such as «licensed software» or «registered trademark»; and `[tag="N.*"]{2,3}` for noun clusters of two or three components («license agreement», «intellectual property rights», etc.). To search for grammatical constructions, it is convenient to use `[tag="V.*"] [tag="VVN"]` for passive voice («is granted», «are prohibited», etc.); `[lemma="shall" | lemma="must"] [tag="V.*"]` for modal verbs in texts of agreements («shall comply», «must notify», etc.); and `[word="if"] [tag="PRP"] [tag="V.*"]` for conditional constructions («if the user violates», «if the software is modified», etc.).

In order to develop skills of applying CQL queries in the classroom, several practical tasks can be offered as well. First, students receive a ready-made CQL query, for example, to search for noun clusters, then enter it into Sketch Engine, analyse the results, paying attention to which terms are most common, and then suggest ideas for the Ukrainian equivalents. For instance, the query `[tag="N.*"]{2}` will help find most common 2-component noun clusters such as «data protection», «user agreement», «copyright notice», which are translated as «захист даних», «угода з користувачем», «повідомлення про авторські права». Students can also search the corpus for a sentence with a particular term using the appropriate CQL query and translate it into Ukrainian, taking into account the context. For example, the query `[lemma="infringe"]` allows detecting all forms of the word «infringe». As a result, there might be found a typical sentence like «You shall not infringe our intellectual property rights», which can be translated as «Ви не повинні порушувати наші права на інтелектуальну власність» or «Ви не маєте права порушувати наші права на інтелектуальну власність», etc. Editing is another effective way to practise using CQL language. Students could be given a translation excerpt of an agreement with deliberate mistakes, and they have to use a CQL query to find the correct version in the corpus and correct the error. For example, in the sentence «The licence shall be cancelled» the wording is incorrect, because in legal texts, the construction „shall be terminated» is more commonly used. Using the query `[lemma="licence"] [lemma="shall"] [lemma="be"] [tag="VVN"]`, students find the correct form – «The licence shall be terminated.». Additionally, students can independently compose CQL queries to search for specific constructions, for example, cases where the licence is restricted. Working with real documents might also be useful: you can download EULAs from Microsoft, Adobe or other companies and compare the terminology using CQL, which helps to better understand the peculiarities of legal and IT texts.

Another important aspect is the practical application of the obtained data in the educational process. An effective approach is organizing discussions to analyse specific types of documents, for example

EULAs (End-User License Agreements), where students learn to identify characteristic language features: standard formulations, passive constructions, specific terminology. Group project work, when each team analyses a certain aspect of the text (noun clusters, phrasal verbs, etc.) with subsequent presentation of results, promotes better acquisition of the material. Particular attention should be paid to creating thematic glossaries based on corpus data, as this activity extends far beyond lists of terms; on the contrary, it represents a comprehensive process of developing professional linguistic awareness. Tools like Sketch Engine enable frequency analysis of terms and their typical collocations, revealing not just key vocabulary but also its actual functioning within professional discourse. When the students examine terms like «license», «agreement» or «liability» in their natural contexts, they begin seeing not isolated words but complete communicative patterns. For instance, analysing collocations such as «grant a license», «terminate automatically», etc., reveals both lexical and grammatical features of legal style. This corpus-driven immersion helps students develop an intuitive understanding of professional terminology that differs fundamentally from mechanical dictionary memorization. The approach proves particularly valuable when combined with authentic translation practice. After working with corpora, students translate real text excerpts and then compare their solutions with professional translations. This comparative process provides more than just vocabulary knowledge – it helps develop true translator thinking: the ability to analyse contexts, anticipate interpretations, and justify lexical choices.

Conclusions. To sum up, we have to once again emphasise that corpus linguistic offers powerful tools for researching and analysing various linguistic data as well as a virtually unlimited repository of language data. The automation of corpus creation and analysis has led to the immense popularity of corpus methods for practical applications in language teaching and translation. They are particularly valuable in professional translation training, as they allow for the precise selection of language materials, identification of lexical patterns typical of the field, and analysis of ongoing language trends in specific domains. Sketch Engine is distinguished due to its versatility, vastness of language data, and advanced features like Corpus Query Language (CQL). It enables users to create custom corpora, analyse vocabulary and collocations, and therefore, effectively use the materials in language and translation training. The corpus manager's benefits in teaching professional translation are in its ability to facilitate targeted research on specialized texts, identify both specific and commonly used terminology, and offer tailored learning resources. The methodology of corpus-based specialised translation teaching can be divided into stages, each focusing on the particular tool or part of the corpus engine with gradual increase of the tasks complexity as new knowledge and skills are acquired. At the initial stage students learn to extract linguistic patterns, collocations, and terminology through CQL queries. With more practice students engage in various kinds of corpus search to analyse authentic language use. An important part of the educational process is to link translation theory and corpora practical applications, which would foster deeper understanding of terminological and structural processes typical of specialised texts of the given field. No less important is the application of the corpus research and analysis methods to the translation tasks, text production and linguistic errors analysis.

The corpus-based approach to teaching specialised texts translation offers several advantages among which is enhanced terminological accuracy, as the students, being exposed to authentic language use combined with linguistic understanding of the specialised text production processes, improve their ability to identify and thus translate the terms appropriately. Analysing collocations and grammatical structures helps students build up contextual understanding of the specialised vocabulary. Eventually, learning to create and query corpora, students develop skills for independent terminology research and, therefore, gain higher level of translation autonomy.

The prospects of the study include corpus analysis application to specialized texts in various fields, like medicine, finance, or engineering, as this type of linguistic search is highly suitable for specialised language and translation teaching. Terminology is a remarkably dynamic phenomenon, which means that corpus-based methods might be particularly adjusted to identification and analysis of

emerging terms in professional discourse. Lastly, and of no lesser significance is the infinite possibilities to employ parallel corpora to study translation equivalents across languages for both training and professional purposes.

BIBLIOGRAPHY:

1. Peñas A., Verdejo F., Gonzalo J. Corpus-Based Terminology Extraction Applied to Information Access. UCREL Technical Papers, 13. Presented at the Corpus Linguistics 2001 conference, Lancaster University, United Kingdom. pp. 458–465.
2. Cabré Castellví M.T., Estopà Bagot R., Vivaldi Palatresi J. Automatic Term Detection: A Review of Current Systems. *Terminology*. 2001. Vol. 7(2). pp. 53–88. DOI: 10.1075/term.7.2.07cab
3. Hewavitharana S., Vogel S. Enhancing a Statistical Machine Translation System by Using an Automatically Extracted Parallel Corpus from Comparable Sources. Proceedings of the LREC 2008 Workshop on Building and Using Comparable Corpora. Marrakech, Morocco, 2008. pp. 7–10.
4. Domhan T., Hasler E., Tran K., Trenous S., Byrne B., Hieber F. The Devil Is in the Details: On the Pitfalls of Vocabulary Selection in Neural Machine Translation. Proceedings of the 2022 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies (NAACL-HLT 2022). 2022. Association for Computational Linguistics. pp. 1840–1851. <https://doi.org/10.18653/v1/2022.naacl-main.136>
5. Van Eck N.J., Waltman L., Noyons E.C.M., Buter R.K. Automatic Term Identification for Bibliometric Mapping. *Scientometrics*. 2010. Vol. 82(3). pp. 581–596. DOI: 10.1007/s11192-010-0173-0
6. Gries S. T. Analyzing Linguistic Data: A Practical Introduction to Statistics Using R (2nd ed.). Cambridge University Press. 2021. 374 pages.
7. Akkoyunlu Ashi, Kilimci Abdurrahman. Application of Corpus to Translation Teaching: Practice and Perceptions. *International Online Journal of Education and Teaching*. 2017. Vol. 4. pp. 369–396.
8. Lusta A., Demirel Ö., Mohammadzadeh B. Language Corpus and Data Driven Learning (DDL) in Language Classrooms: A Systematic Review. *Heliyon*. 2023. Vol. 9. e22731. 10.1016/j.heliyon.2023.e22731.
9. Anokhina T., Kobayakova I., Schvachko S. Innovative Methodology for Teaching European Studies Using a Corpus Approach. *Philological Treatises*. 2023. Vol. 15. No. 2. pp. 7–16.
10. Matvieieva S. A., Lemish N. Ye., Zernetska A. A., Babych V. I., Torgovets M. S. English-Ukrainian Parallel Corpus: Prerequisites for Building and Practical Use in Translation Studies. *Studies about Languages*. 2022. Vol. 1. pp. 61–74.
11. Lemish N. Ye., Aleksieieva O. M., Denysova S. P., Matvieieva S. A., Zernetska A. A. Linguistic Corpora Technology as a Didactic Tool in Training Future Translators. *Information Technologies and Learning Tools*. 2020. Vol. 79. No. 5. pp. 242–259.
12. Kilgarriff A., Baisa V., Bušta J., Jakubíček M., Kovář V., Michelfeit J., Rychlý P., Suchomel V. The Sketch Engine: Ten Years On. *Lexicography*. 2014. Vol. 1(1). pp. 7–36. DOI: 10.1007/s40607-014-0009-9.

Дата надходження статті: 16.07.2025

Дата прийняття статті: 21.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 811.111'33:34

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-17>

STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES IN THE FORMATION AND CLASSIFICATION OF ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY

СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Khatser G. O.,*orcid.org/0000-0003-0601-5572**Scopus ID: 57224997931**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Practice
of Translation from English,
Zaporizhzhia National University*

The article is devoted to the relevant issue of studying various types of classifications and the formation characteristics of English legal terminology based on its structural and semantic features. The paper examines the main approaches to the classification of legal terms: vertical, horizontal, by the degree of specificity, and by historical criteria. The vertical classification is based on the hierarchy of legal sources, while the horizontal classification relates to the branch affiliation of terms, including civil, criminal, administrative law, and others, each forming its own terminological layer. Depending on the field of use, legal terms are categorized into: legal doctrine terms, terms of legal practice, the terms of legal acts, the terms of law enforcement acts, and terms of interpretative acts. The article emphasizes the dynamic nature of English legal terminology, which is influenced, on the one hand, by the process of determinologization due to the active use of terms in general language contexts, and on the other hand, by the constant renewal of the terminological system under the influence of scientific and technological progress and the emergence of new legal realities across both English-speaking countries and the EU.

The study found that the main models for the formation of legal terms include compounding, affixation, the creation of multi-component terms, conversion as a means of linguistic economy, and the active use of abbreviations, which acquire standard status in legal discourse. It was also revealed that the meaning of English legal terms depends on legal context, jurisdictional features, and the genre of legal texts. All these peculiarities require extralinguistic knowledge for accurate interpretation. Additionally, the semantics of legal terms is shaped by metaphorical constructions and legal fictions, which define their specific interpretation and usage.

Key words: English legal terminology, legal term, classification of legal terms, legal text, structural and semantic peculiarities.

Стаття присвячена актуальному питанню вивчення різних видів класифікацій та особливостей формування англійської юридичної термінології на основі її структурних та семантичних характеристик. У роботі розглянуто основні підходи до класифікації юридичних термінів: вертикальний, горизонтальний, за ступенем конкретизації, а також за історичним критерієм. Вертикальна класифікація базується на ієрархії правових джерел, а горизонтальна на галузевій належності термінів. Наприклад, належність до цивільного, кримінального, або адміністративного права та інших видів, кожна з яких формує власний термінологічний пласт. Залежно від сфери вживання, юридичні терміни було розподілено на: терміни правової доктрини, терміни юридичної практики, терміни нормативно-правових актів, терміни правозастосовних актів та терміни тлумачних актів.

У статті наголошується на динамічному характері англійської юридичної термінології, зумовленому, з одного боку, процесом детермінологізації внаслідок активного вживання термінів у загальномовному контексті, а з іншого постійним оновленням термінологічної системи під впливом науково-технічного прогресу та появи нових правових реалій не тільки в англійських країнах, але й на території Європейського Союзу. У ході дослідження також виявлено, що до основних моделей утворення юридичних термінів належать слово-

складання, афіксація, багатокomпонентні терміни, конверсія як засіб економної виразності, а також активне використання аббревіатур, що набувають стандартного статусу в юридичному дискурсі.

Дослідження виявило, що значення англійських юридичних термінів залежать від правового контексту, юрисдикційних особливостей і жанру правового тексту, що вимагає позалінгвальних знань для коректного тлумачення. Також встановлено, що семантика юридичних термінів формується під впливом метафоричних конструкцій і правових фікцій, що визначають специфіку їх інтерпретації та вживання.

Ключові слова: англійська юридична термінологія, юридичний термін, класифікація юридичних термінів, правовий текст, структурно-семантичні особливості.

Problem statement. Modern legal regulation can hardly exist without a clear and unified legal language, the foundation of which is legal terminology. It provides the accuracy and uniqueness of legal norms, avoids double interpretation, and is a key tool in legal communication. English legal terminology is of particular importance, as it has become a widely used tool in the context of globalization. It has begun to be used in international treaties, business communication, and cross-border transactions. It is the spread of these terms that determines the need for a deeper understanding of their structural and semantic features, as the accuracy of these terms directly affects their effectiveness in the international context. In addition, unlike general vocabulary, legal terminology is closely tied to specific legal systems, carries a substantial semantic load, and often lacks a direct equivalent in other languages. This creates great challenges not only in the proper use of terms but also in the corresponding translation into different languages within various legal systems.

Analysis of recent research and publications. The study of legal terminology and ways of its formation has gained significant attention from scholars across a range of research interests and areas, including linguistics, jurisprudence, comparative law, and translation studies.

The study of the legal terminology system, along with the patterns of its development and functioning over different historical periods, is addressed in the works of both domestic and international researchers. For instance, the word-formation and structural-semantic characteristics of legal terms in various languages have been explored by E. T. Derdi [1], M. Bázlik [2], Ch. Williams [3], and H. Mattila [4], who extensively study legal terminology from a comparative perspective.

Issues related to the translation of legal terminology take center stage in the works of N. V. Rybina, N. Y. Koshil, and O. S. Hyryla [5], F. Prieto Ramos [6], O. Klabal [7], and P. Giampieri [8], among others.

The aim of the research. This article aims to examine and systematize the formation and classification of English legal terms based on their structural and semantic features.

Results and Discussion. The English legal terminology can be considered as a result of gradual development influenced by Latin, Norman French, and Anglo-Saxon traditions over many centuries. Such an impact of various cultures has led to the development of a complex system with a rich vocabulary, which often blends archaic forms with contemporary usage. According to Ch. Williams and other leading scholars in the field, English legal vocabulary maintains its historical trilingual roots, i.e., Latin, Norman French, and Anglo-Saxon. However, modern legal English has also experienced lexical simplification and globalization that is influenced by international law [3].

Due to the simultaneous use of three languages, English, French, and Latin, a unique linguistic and legal phenomenon emerged in the medieval English legal sphere. People began to use synonymous pairs from different languages as a single term, providing maximum accuracy and uniqueness in legal practice. For example:

deem and consider (both mean «вважати»), had and received («отримати»), keep and maintain («зберігати»), pardon and forgive («пробачити»), terms and conditions («умови»), and more.

It was only in the second half of the fourteenth century that the English language gradually began to attract the attention of lawyers and government officials as a language of legal documentation. The French dominated the legal discourse but lost influence by the seventeenth century. Due to the lack of a developed English legal vocabulary, lawyers did not create their own terms at that time. Instead,

they literally translated or directly borrowed legal phrases from French or Latin without any adaptation. This resulted in many legal terms in English remaining unchanged, because there were no suitable equivalents capable of conveying an accurate meaning at that time.

Also, historically, Roman Law had a significant impact on the evolution of English legal terminology. As a result, Latin became a fundamental source for the development and formation of English legal vocabulary. Thus, Latin expressions are still actively used in legal communication. For example:

Pro Bono («заради загального блага»), *affidavit* («заява під присягою»), *per diem* («щоденно»).

As for the language of legal discourse, a longstanding debate centers on the extent to which legal language should be accessible to the general public. A number of scholars and practitioners believe that laws should be formulated with the help of a specialized legal language that may not be understood by the general public. In their view, the completeness and accuracy of legal norms are impossible within everyday language. The German “theory of style and law” proposed by Hans Doelle states, for example, that the legislative language should be intentionally abstract, formalized, and remote from ordinary speech. Its simplicity and accessibility are not considered obligatory, since the main addressee is the judiciary, not an average citizen. [9, p. 89].

Currently, there are numerous approaches to the classification of legal terms and understanding ways of their formation. Researchers such as O. F. Skakun [10] and L. I. Chulinda [11] divide legal terms into three groups: common terms, special-legal terms, and special-technical terms. However, M. Lyubchenko [12] argues that it is also necessary to distinguish words, which “in the field of jurisprudence do not receive any specific content, neither narrowing nor expanding their meaning.” Furthermore, we support the view of the scientist according to which each common word used as a legal term in legislation or legal science, in any case, undergoes a process of rethinking, that is, it gains a specialized meaning [12, p. 64].

According to individual researchers, such as I. V. Kyselevich, legal terms are also classified according to the phenomena they represent and describe:

- terms that describe elements or aspects of justice;
- terms that refer to collective bodies or employees within the judiciary;
- terms that reflect procedural actions;
- terms indicating the relevant sources of evidence, etc. [13].

Legal terminology can also be classified according to vertical and horizontal approaches. The vertical approach is based on the hierarchy of legal sources in which the respective terms are codified. According to this principle, the highest level consists of terms enshrined in the Constitution, as the fundamental legislative act. Lower levels include terms used in ordinary laws, bylaws, and other regulatory legal documents.

The horizontal classification, on the other hand, is based on the legal branches in which the terms function, such as civil, criminal, administrative, or labor law. Each branch forms its own distinct layer of legal terminology, reflecting its specific nature and subject of legal regulation.

Depending on the scope of application, legal terms are divided into:

- legal doctrine terms: scientific and theoretical concepts and categories;
- terms of legal practice: jurisprudence or precedent decisions;
- the terms of legal acts: official vocabulary of laws;
- the terms of law enforcement acts: acts of law enforcement agencies;
- terms of interpretative acts: terms used by courts to interpret norms [14, p. 10].

Legal terminology can also be classified according to the degree of specificity into two categories:

Terms with precise meaning, whose interpretation is strictly defined by legal statutes and derives exclusively from legislative provisions.

Evaluative terms, whose meaning depends on the specific circumstances of the case under consideration, may vary accordingly.

When examining the formation of English legal terminology, legal vocabulary represents one of the most dynamic elements of a language's lexical system. Two main factors have led to this dynamism. On the one hand, the active usage of legal terms can offer an opportunity for broader understanding, though it may also lead to a gradual blurring of their specialized meanings as they become part of everyday language. This process is known as determinologization. On the other hand, the continuous development of scientific and technological progress contributes to the steady expansion of legal terminology through the introduction of new units that reflect contemporary legal concepts and realities.

Recent terminology studies emphasize both formal and cognitive approaches to term creation:

1. Compounding and affixation. They remain dominant word-formation strategies in legal English. For example: *co-defendant*, *non-disclosure agreement*, *enforceability*, and more.

2. Multicomponent terms can be classified into the following categories: terms formed by literal translation of international phrases; terms formed by descriptive translation of the international phrase without preserving the first internal form, but with partial retention of international roots; terms formed by descriptive translation of international phrase without preserving the international internal form and international roots. For example: *an order of discharge* («наказ про звільнення»), *committal proceedings* («процедура ув'язнення»), *restitution orders* (накази про відшкодування збитків).

3. Conversion is also frequent in legal texts and allows economical expression and fluidity between grammatical categories. For example, *appeal*, *claim*, or *contract*.

4. Acronyms and initialisms, such as *ALJ* – *Administrative Law Judge*, *UAJC* – *United States Judicial Code*, or *A/S* – *Arrest/Summons*, are increasingly standardized in law.

According to historical classification, legal terminological vocabulary is divided into several groups. The term archaisms includes outdated units, which gradually fall out of active use as a result of the development of legal science and evolving interpretations of legal concepts. For example, *chattel* («рухоме майно») that is now replaced by terms «personal property» or «movable property»; *heriot*, *feoffment*.

Terminological historisms, in turn, are related to specific historical realities, events, or epochs that have lost their relevance but remain important for the reconstruction of a certain period, such as *wergild*, a monetary compensation for homicide in Anglo-Saxon law, or *curia regis*, the royal council in medieval England.

Neologisms refer to newly coined terms or those still in the process of formation. They can denote both individual concepts and form holistic terminology according to the needs of new fields of knowledge. For example, *cybercrime* refers to crimes involving the use of computer technologies; *whistleblower* designates a person who reports illegal or unethical activities within an organization; and *smart contract* describes an automated digital agreement executed through blockchain technology.

In addition to the structural mechanisms of English legal term formation, it is essential to analyze the semantic characteristics, which significantly shape how legal concepts are interpreted, internalized, and communicated. Recent research in legal linguistics has highlighted the complex nature of conceptual equivalence and terminological ambiguity, both of which are essential for the classification and practical application of English legal terminology.

A defining feature of English legal terms is their polysemy. One legal term may possess multiple, contextually determined meanings; for example, *consideration*, *trust*, and *liability* represent the difficulty of establishing constant conceptual correspondence across legal systems. The notion of *consideration* in English contract law lacks a direct counterpart in many civil law traditions, thereby complicating both its translation and functional equivalence. As H. S. Mattila observes, this type of semantic variability presents a core challenge in the field of comparative legal translation and terminological harmonization [4, p. 110].

The context-dependence of legal terms often requires extralinguistic legal knowledge for accurate interpretation. Legal terms are embedded in broader doctrinal, procedural, and cultural frameworks, and their meanings may shift depending on jurisdictional practice, institutional norms, or even the genre of the legal text. In multilingual legal systems such as the European Union, there is a valuable opportunity to promote clarity and consistency. It is essential that terminology is not only linguistically precise but also aligns doctrinally across all member states. This approach can enhance communication and understanding within the legal framework. Studies by L. Biel [15] highlight the interpretive strategies employed to manage such semantic variability in legal translation, underscoring the importance of functional and conceptual equivalence over mere lexical similarity.

Moreover, the semantics of legal terminology is shaped by the frequent use of metaphors and legal fictions. They serve as cognitive frameworks for abstract legal reasoning. Terms like corporate veil or constructive possession do not denote material realities but instead represent complex legal relationships and principles through metaphorical constructs. The analysis of such terms through cognitive metaphor theory, as explored by S. Šarčević [16] and K. Peruzzo [17], reveals how metaphor operates not merely as a rhetorical device, but as a fundamental mechanism for structuring legal thought and facilitating legal classification.

Conclusions. The formation and classification of English-language legal terms represent a dynamic and multidimensional field that operates at the intersection of language, law, and culture. Legal terminology is not a static inventory of specialized words but a dynamic and evolving subsystem shaped by historical, cognitive, and sociocultural factors. Structurally, legal terms in English have emerged through a variety of mechanisms, including borrowing, especially from Latin and French, compounding, affixation, and the use of multi-component terms. This historical layering has led to a robust and often redundant vocabulary, where synonymic pairs and binomials coexist. It enhances legal precision but at the same time complicates interpretation. On the semantic level, legal terminology demonstrates a high degree of polysemy, contextual variability, and metaphorical abstraction. Many legal terms cannot be fully understood without reference to the broader legal system they operate within. Further research may focus on the systematic analysis of legal term variation across jurisdictions and discourse types.

BIBLIOGRAPHY:

1. Дерді Е. Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ , 2013. 284 с.
2. Bázlik M., Böhmerová A. Legal English and Its Lexical and Grammatical Structure for Czech Lawyers and Translators: A Proficiency-Level Coursebook Ideal for Both Classroom and Self-Study. Wolters Kluwer, 2019. 210 p.
3. Williams Ch. The impact of plain language on legal English in the United Kingdom. Abingdon: Routledge, 2022. Pp. xi + 206.
4. Mattila H. S. Comparative Legal Linguistics Language of Law, Latin and Modern Lingua Francas. Routledge, 2022. 347 p.
5. Rybina N. V., Koshil N. Y., Hyryla O. S. Legal English and Adapted Legal Texts in the Aspect of Translation into Ukrainian. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 2, Том 25. P. 121–123. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.22>.
6. Prieto Ramos F. Translating legal terminology and phraseology: between inter-systemic incongruity and multilingual harmonization. *Perspectives*. 2020. 29(2). P. 175–183.
7. Klalal O. Tricky Terms In Legal Translation from and to English: Stepping up to the Classroom Challenge. *HERMES. Journal of Language and Communication in Business*. 2024. 64). 2024. P. 125–136.
8. Giampieri P. Translating legal formulae: a corpus-driven approach. *Comparative Legilinguistics*. 2023. 52. P. 293–317.
9. Zweigert K., Kötz H. An Introduction to Comparative Law. Oxford: Oxford University Press, 1998. 714 p.
10. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Х. : Еспада, 2006. 735 с.

11. Чулінда Л. І. Українська правнича термінологія : навч. посіб. К.: Магістр-XXI сторіччя, 2005. С. 27–29.
12. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с.
13. Kyselevich I. V. Classifications of English legal terms: materials of the II International scientific and practical conference «Trends in the scientific development» (September 28–October 1, 2021), Vancouver, Canada, 2021. P. 35–43.
14. Артикуца Н. В. Legal terminology in Ukraine: modern state, main standards and perspectives. *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 6–17.
15. Biel L. Lost in the Eurofog: The Textual Fit of Translated Law. Frankfurt: Peter Lang, 2014. 347 p.
16. Šarčević S. Challenges in Legal Translation. In T. Giannoni & C. Frade (Eds.), *Insights into Specialized Translation*. Cambridge Scholars, 2020. P. 47–62.
17. Peruzzo K. The Use of Metaphor in Legal Language: Between Clarity and Persuasion. *International Journal for the Semiotics of Law*. 2019. 32(3). P. 695–715.

Дата надходження статті: 30.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

UDC 811.111:674

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-18>

BORIS JOHNSON'S POLITICAL RHETORIC: STYLISTIC FEATURES AND TRANSLATION STRATEGIES

ПОЛІТИЧНА РИТОРИКА БОРИСА ДЖОНСОНА: СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ

Yablochnikova V. O.,

orcid.org/0000-0002-9479-1418*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics*

This paper explores the stylistic and rhetorical features of political addresses delivered by English-speaking leaders during the ongoing war in Ukraine, with a focus on the period between 2022 and 2024. It provides a comprehensive overview of scholarly perspectives on stylistics and rhetoric, offering an in-depth examination of the distinctive traits found in political speech, including the linguistic tools used to persuade audiences and the classification of speech genres and types. Special attention is paid to rhetorical strategies designed to evoke emotion, such as the use of metaphors, repetition, rhetorical questions, and appeals to sentiment and how their effectiveness varies depending on contextual, cultural, and audience-specific factors.

Furthermore, the paper highlights differences between American and British political rhetoric, shedding light on how each nation's leaders craft discourse to mobilize global support for Ukraine. The analysis suggests that American politicians tend to employ more emotionally charged language, relying heavily on expressive and rhetorical techniques to convey their viewpoints and shape public opinion. A case study of Boris Johnson's oratorical style is included, showcasing his frequent use of figurative language, persuasive logic, and rhetorical constructions.

Additionally, the article addresses translation-related challenges that arise from cultural and contextual disparities, which can hinder the faithful transmission of intended meanings. The study underscores the importance of precise and effective communication in global political discourse, especially during large-scale international crises like the war in Ukraine, where the implications of language choices are profound.

Key words: stylistics, political speech, linguistic expression, rhetoric, metaphor, translation, rhetorical strategy.

У цій статті досліджуються стилістичні та риторичні особливості політичних промов англійських лідерів у період війни в Україні, з акцентом на 2022–2024 роки. Розглядаються наукові підходи до стилістики та риторики, а також аналізуються характерні риси політичного мовлення, зокрема мовні засоби впливу на аудиторію та типологія й жанри політичних виступів. Особливу увагу приділено риторичним стратегіям, спрямованим на емоційний вплив, таким як метафори, повтори, риторичні запитання та емоційні заклики, а також тому, як їх ефективність залежить від контексту, культури та характеристик цільової аудиторії.

У роботі також порівнюються риторичні особливості американських і британських політичних лідерів, аналізуються їхні підходи до формування політичного дискурсу та впливу на міжнародну підтримку України. Встановлено, що американські представники частіше вдаються до емоційно забарвленої мови, активно використовуючи виразні мовні засоби та риторичні прийоми для донесення своїх позицій і впливу на громадську думку. Як приклад, детально розглядається мовний стиль Бориса Джонсона, зокрема його вживання метафор, аналогій, логічних і риторичних аргументів, а також технік переконання.

Окрему увагу приділено проблемам перекладу таких виступів, особливо труднощам, пов'язаним із культурними та контекстуальними відмінностями, які можуть впливати на точність і ефективність передачі змісту. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю чіткого й точного формулювання міжнародних політичних меседжів у часи глобальних криз, таких як війна в Україні, коли кожне слово має значення та може мати серйозні наслідки.

Ключові слова: стилістика, політична промова, мовленнєвий стиль, риторика, метафора, переклад, риторичний прийом.

Introduction (relevance of the problem). Political communication in today's world increasingly goes beyond official language and standard rhetorical patterns. It is becoming a tool for emotional influence, self-irony, personal branding, and strategic play with meanings. A special place in this process is occupied by the political rhetoric of Boris Johnson, a British politician who is distinguished by his unconventional speech, combining humour, irony, allusions and improvisation. His public speeches are based on cultural and literary codes, historical parallels, wordplay, and the deliberate use of slang or 'indecently simple' phrases. Although this style is appealing to an English-speaking audience, it poses a serious problem for translators: how to convey not only the content, but also the specifics of communicative intent, irony, cultural subtext, and emotional intonation in translation?

Most traditional strategies for translating political speeches do not take such eccentric cases into account. Therefore, it is necessary to investigate:

- what linguistic and stylistic devices Boris Johnson uses in his rhetoric;
- what makes translating such speeches difficult;
- which translation strategies are most effective in the Ukrainian linguistic and cultural space.

The main objectives of the article are the following:

– analyze the stylistic features of Boris Johnson's political rhetoric and identify effective strategies for translating his speeches into Ukrainian, taking into account cultural, linguistic and pragmatic aspects;

– outline the functions of irony, humour, allusions and wordplay in his speeches;

– analyze the translated fragments of Johnson's speeches into Ukrainian and identify translation difficulties;

– consider the main strategies and techniques used by translators to adapt his speeches;

– offer recommendations for the effective translation of political rhetoric with an individualized style.

Analysis of recent research and publications. The phenomenon of political discourse has emerged as a significant area of inquiry within both academic and journalistic domains. The concept of discourse, particularly in relation to political communication, continues to garner substantial scholarly interest. Contemporary research reflects a growing recognition of the complexity and multidimensional nature of political discourse, as evidenced by an extensive corpus of academic literature addressing both general theoretical frameworks and specific characteristics of political language. Noteworthy contributions to this field have been made by scholars such as I. Butova, G. Vusik, V. Dibrova, M. Didenko, L. Efimova, D. Zhybak, O. Selivanova, among others, whose works provide in-depth analyses and propose various methodological approaches to the study of political discourse.

Presentation of the main material. Since 2014, and especially since 2022, when the war in Ukraine entered a new phase of escalation, international political leaders have actively used rhetoric to influence public opinion and support political goals. American and British leaders, as key allies of Ukraine, have significantly influenced international perceptions of the conflict through their public statements.

Political leaders in the US and the UK often resort to rhetorical devices such as appeals to emotion, the use of metaphors, repetitions, parallels and rhetorical questions. For example, metaphors comparing the struggle of the Ukrainian people to light against darkness emphasize the moral aspect of the conflict and call for support for Ukraine [1].

Scientists describe political discourse as a complex of linguistic acts used in political discussions, as well as a system of rules of public policy based on historical traditions and proven over time. On the other hand, political discourse is a multidimensional communicative phenomenon, where text is only one component, and other elements include extralinguistic factors such as cultural context, social attitudes, individual beliefs and goals of the participants in the conversation [1]. Political discourse is not limited to the words of politicians or their public speeches. It also

includes expert commentary and analysis, media reports, research articles in scientific and analytical publications, and more. Together, these materials form a diverse mosaic portrait of contemporary political realities.

But it is important to remember that political discourse is not static. It evolves and adapts, reflecting changes in social norms, cultural values, and historical contexts. The rules of public debate that may be considered acceptable today may change in the future in line with new traditions and collective experiences.

Since most political information comes from speeches by political leaders, and political discourse is a specialized form of communication, it is obvious that when drafting their speeches, politicians pay special attention not only to the content of their speech, focusing on a specific audience, but also use structural-semantic constructions and linguistic coding.

The text of a political speech is developed in accordance with the strict requirements of political protocol and etiquette, which determine the choice of linguistic means used by speakers. English-language political discourse has certain semantic, stylistic and linguistic attributes. In particular, characteristic details in terms of vocabulary include the fairly widespread use of professional political terminology, the repeated use of lofty, artistically coloured words, clichés and stereotypes [2].

From a linguistic perspective, political discourse encompasses the use of neologisms, standard phrases, metaphors and other rhetorical techniques. The cultural characteristics and historical past of each country have a significant impact on the mentality of the population, determining their worldviews and behavioural patterns. The rhetorical component of political discourse not only reflects the linguistic style and personal characteristics of a politician, but also serves as a tool for achieving specific communicative goals. Through the use of various rhetorical techniques, politicians can emphasize certain aspects of their activities, form a positive image in the public eye, or find arguments to support their decisions.

Formal language is often used in English-language political speeches. phrases for greeting, saying farewell and expressing gratitude. For example, at the beginning of a political speech, it is customary to express joy and satisfaction at the meeting and demonstrate a friendly attitude towards the interlocutor, using carefully chosen words to express emotions in a restrained manner: *"I am extremely pleased to meet with you today to discuss these important issues"*. In the middle part of the speech, the main agenda or purpose of the meeting is announced: *"We need to address and deliberate on these critical points during our meeting"*. In the final part of the speech, there is a mutual exchange of words of gratitude, using various etiquette formulas, for example: *"Thank you for your insightful contributions and the constructive dialogue we had today"* [2].

In the field of political discourse translation, the main task is to achieve the same reaction in the foreign audience as in the original one. The task is complicated by the fact that discourse often has culturally determined features. The translator must deeply understand the original context in order to find the most adequate linguistic equivalents. Cultural realities, stylistic features of individual politicians and unique linguistic expressions present additional difficulties in the translation process. Political texts are often characterized by a lack of strict logical sequence. In political speeches, the emphasis is often placed on commentary rather than pure information, and arguments are aimed more at an emotional than a logical response [3]. Taking these features into account, several methods can be identified for translating political speeches:

- literary translation, which adheres to the original from beginning to end, allowing only minor corrections, such as the removal of articles or changes to lexical elements without losing the basic structure;
- combined translation, which combines different methods. Among these methods, the use of transformational methods in the translation of political speeches deserves special attention.

Boris Johnson's oratory skills play a key role in his success in political debates and on the political stage, thanks to his impressive lexical variety of speeches. Boris Johnson is known for his ability to skilfully use the lexical resources of language. His speeches are characterized by the use of precise and at the same time figurative expressions, carefully chosen to suit the mood of the audience, as well as professional terminology that emphasizes his professionalism. His unique ability to manipulate different levels of language, including the use of slang, professional vocabulary and colloquial language, makes his speech accessible to a wide audience, while maintaining intellectual depth and significance. He easily switches from complex academic terms to simpler everyday expressions, creating a dynamic and diverse linguistic image of the speaker [3].

It should be emphasized that during public speeches, the former Prime Minister deliberately limits the use of emotionally expressive vocabulary, focusing instead on words with neutral connotations. In his speeches, one can often hear words such as *begin, use, clear, be, saving, different, way, work, day, continue*, which do not have any pronounced emotional or evaluative connotations. This feature of his speech not only contributes to the impression of naturalness and directness of his persuasive speech, but also plays an important role in building trust in his statements. The use of neutral vocabulary allows the prime minister to avoid the potential perception of his words as overly colourful or emotionally charged, which could raise doubts about the objectivity or truthfulness of his statements. The use of such vocabulary contributes to the understanding of his speech by a wide audience, ensuring clarity and accuracy in the transmission of information and ideas.

Boris Johnson has an excellent feel for language and understands how to effectively influence the political audience and steer it in the necessary political direction. This comes easily to him thanks to his unique stylistic manner. Incidentally, the public does not always keep up with his neologisms, metaphors, or comparisons and is genuinely surprised by his style of speech and the variety of vocabulary he uses. He often uses epithets in his speeches. Epithets are used to give a special emotional colouring to the object or phenomenon being described. When discussing the war in Ukraine, Johnson uses contrasting epithets to describe Ukraine and Russia, thereby demonstrating his position regarding the parties involved. In speeches about the political situation in Ukraine and its participation in the war, we often encounter positive epithets such as: *crucial moment* (вирішальний момент), *your wonderful country* (ваша прекрасна країна), *lovely streets* (милі вулиці), *indomitable populations* (незламні народи), *the greatest feat of arms of the 21st century* (найбільший військовий подвиг 21 століття). When talking about Russia, the politician uses epithets with negative connotations, such as: *extremely vulnerable* (надзвичайно вразливий), *terrible mistake* (жахлива помилка), *brute force* (груба сила), *gigantic error* (величезна помилка), *Putin's historic folly* (історична дурість путіна). In this way, epithets are used to form positive and negative impressions of the subjects of conversation in the listener's mind, thereby achieving the goal of Boris Johnson's speeches, who unquestionably supports Ukraine.

Along with epithets, a common stylistic device used by politicians is metaphor, which is the use of a word or phrase in a figurative sense, based on the principles of similarity, analogy or comparison, and this adds ambiguity to the language [4]. Below are several examples of metaphors in Boris Johnson's speeches: "*And so I say to the people of Russia, whose president has just authorized a tidal wave of violence against a fellow Slavic people...*", "*And if the months ahead are grim, and the flame of freedom burns low I know that it will blaze bright again in Ukraine*", "*The so-called irresistible force of Putin's war machine has broken on the immovable object of Ukrainian patriotism and love of country*". Another example of metaphorical expression is the use of zoological metaphors in the following example: "*How can you negotiate with a crocodile when it has your leg in its jaws, that is the difficulty that Ukrainians face*".

Idioms, phrases, quotations and proverbs play an important role in Boris Johnson's political speeches. He often uses paraphrased well-known sayings, like "*Everyone is human. People make mistakes*" instead of "*to err is human*". We can see one more example of this stylistic device in the

following sentence: *“Whoever has ears will hear; whoever has eyes will see that Ukraine will fight and defend itself”*.

The use of comparisons as an important rhetorical device is widespread in the art of public speaking. This stylistic technique, which is found in almost all political speeches, allows ideas to be highlighted by showing similarities or differences between different subjects or concepts, giving arguments depth and vividness. Comparisons help to make the formal and business style of political speeches more understandable and appealing to the audience. They not only enrich the language with images, but also allow speakers to build stronger and more convincing arguments, attracting the attention of listeners and emotionally influencing them: *“It is about right versus wrong. It is about good versus evil. And that is why Ukraine must win”* [4].

Boris Johnson often resorts to jokes to attract public attention: *“Peppa Pig World is very much my kind of place”*. In his farewell speech to Parliament, Boris Johnson called on his successor to stay closer to the Americans and stand up for Ukrainians. He ended his speech with the famous phrase from the film Terminator, *“Hasta la vista, baby.”*

The translation of political speeches often presents significant challenges in conveying the intended meaning of the source text with precision. These challenges primarily stem from linguistic discrepancies, as well as cultural and contextual divergences between the source and target languages. To minimize semantic loss and maintain translational adequacy, professionals employ a range of transformation strategies. Such strategies may involve adaptation, restructuring, or contextual reinterpretation of the original message, tailored to the communicative norms and expectations of the target audience. Skilled translators, drawing on their expertise and linguistic intuition, are capable of producing target texts that preserve the core meaning and rhetorical intent of the original, while avoiding rigid, word-for-word renderings.

Translation of Boris Johnson's speeches into Ukrainian requires special attention to conveying his lively and emotional style. The metaphors and images used by Johnson must be adapted in such a way as to preserve their emotional and rhetorical effect. Translators should be careful when conveying complex images and metaphors so that they do not lose their power and relevance in the context of the Ukrainian language.

Conclusions. Thus, an analysis of the stylistics and rhetoric of English-language political speeches by American and British leaders during the war in Ukraine demonstrates the importance of rhetorical techniques in shaping public opinion and mobilizing support. The effectiveness of language is often measured by the emotional resonance it evokes in the audience. A speech can be considered effective if it elicits a response in the form of strong emotions, empathy, support or action. Politicians actively use linguistic devices such as metaphors, rhetorical questions and repetitions to attract public attention and enhance the emotional resonance of their speeches. The effectiveness of these tools is underlined by their ability to shape and reinforce political messages during a crisis.

Boris Johnson is known for his emotional, metaphorical and dynamic style. His speeches often contain vivid metaphors and rhetorical questions that help to mobilize emotional support and emphasize the moral weight of the struggle. He uses colourful and vivid rhetoric that helps to create emotional momentum. During the research, it was found that the stylistic techniques used by Johnson in his speeches are key elements of his oratory skills, allowing him to emphasize his political and ideological positions. The translation must preserve this dynamism and emotional charge in order to effectively convey his message.

The translation of English-language political speeches entails a range of distinctive challenges arising from the interplay of journalistic, academic, and occasionally literary stylistic features that are inherent to such texts. A translator must not only render the intended message with precision but also select translation strategies that remain relevant amid the ongoing evolution of language and shifting socio-political contexts. This task represents a nuanced and creative endeavor, requiring more than

the identification of lexical equivalents – it demands the ability to locate appropriate substitutes that align with both linguistic and extralinguistic factors.

A crucial aspect of achieving an effective translation lies in the translator's capacity to adapt the content in a manner that aligns with the grammatical, cultural, and stylistic conventions of the target language, while still preserving the author's original intent and communicative objectives. The research has revealed that the stylistic devices employed by Boris Johnson in his political addresses constitute a central component of his rhetorical effectiveness, enabling him to assert and reinforce his political and ideological perspectives.

BIBLIOGRAPHY:

1. Boichuk I. V., Sopova I. V., Taranova E. N., Platoshina V. V. Concerning linguostylistic features of political discourse (With references to speeches of politicians from Englishspeaking countries). *Theoretical and Applied Linguistics*. 2023. 9 (2), 30–38(2). DOI:10.22250/24107190_2023_9_2_30.
2. Борбенчук І. М., Данилюк А. С. Лінгвостилістичні особливості політичних промов Б. Джонсона та їх відтворення українською мовою. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Том 1 (вип. 29), с. 216–221. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.40>.
3. Гарасим Т., Гнайюк В. Лінгвістичні засоби вираження переконливості в британському політичному дискурсі. *Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. 2024. № 1, с. 134–143.
4. Янковець О., Ісаєва І. Лексико-стилістичні засоби вираження персуазивності в промові Бориса Джонсона, присвяченій російсько-українській війні. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2022. Вип. 24. с. 86–93.

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 02.09.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 811.111'37/38:324.019.51:070](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-19>**МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПРЕДСТАВЛЕННЯ КАНДИДАТІВ
У ПРЕЗИДЕНТИ США В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА ПРОСТОРІ****LINGUISTIC AND STYLISTIC DEVICES OF REPRESENTING
U.S. PRESIDENTIAL CANDIDATES
IN THE ENGLISH-LANGUAGE MEDIA****Андрущенко І. О.,*****orcid.org/0000-0003-2658-2662****кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Кравченко А. С.,*****orcid.org/0009-0002-5473-1805****магістрант факультету лінгвістики**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Стаття присвячена комплексному аналізу лінгвістичних і стилістичних засобів, що використовуються для зображення кандидатів у президенти США в сучасному англomовному медійному дискурсі під час виборчої кампанії 2024 року. Дослідження ґрунтується на аналізі публікацій провідних американських ЗМІ: The New York Times, Fox News та USA Today, які представляють різні політичні орієнтації та підходи до висвітлення політичних подій. Автори детально розглядають механізми формування публічного іміджу Дональда Трампа та Камали Гарріс через призму мовностилістичних стратегій впливу на масову свідомість. Особлива увага приділяється аналізу ключових лінгвістичних інструментів: метафор, емоційно забарвленої лексики, алюзій, контрастних конструкцій, риторичних питань, епітетів та гіпербол, які відіграють визначальну роль у створенні позитивної чи негативної оцінки політичних діячів. Дослідження демонструє, як різні медіа-платформи використовують специфічні мовні стратегії для конструювання політичної реальності. The New York Times застосовує критичну риторику з використанням юридично-політичної термінології у негативному контексті, створюючи образ Д. Трампа як загрози для демократії. Fox News, навпаки, використовує хвалебний наратив, позиціонуючи Д. Трампа як сильного лідера через гіперболізацію та емоційне навантаження. USA Today демонструє більш збалансований підхід, фокусуючись на емоційному резонансі та суспільних настроях. Автори підкреслюють роль фреймінгу та емоційного тону у формуванні сприйняття лідера як «свого» або «чужого», «чесного» або «небезпечного», особливо в контексті політичної поляризації та інформаційної війни. Доведено, що медіатексти не є нейтральними передавачами інформації, а виступають потужним засобом конструювання політичних наративів і маніпулювання громадською думкою. Результати дослідження мають важливе значення для розуміння сучасних механізмів політичної комунікації та формування електоральних преференцій у демократичних суспільствах. Робота сприяє розвитку критичного мислення щодо медіаконтенту та підкреслює необхідність усвідомленого підходу до споживання політичної інформації.

Ключові слова: медіадискурс, лінгвостилістика, політична риторика, імідж політика, маніпуляція, президентські вибори, ЗМІ.

The article is devoted to a comprehensive analysis of linguistic and stylistic devices used to represent U.S. presidential candidates in contemporary English-language media discourse during the 2024 election campaign. The research is based on the analysis of publications from leading American media outlets: The New York Times, Fox

News, and USA Today, which represent different political orientations and approaches to covering political events. The authors examine in detail the mechanisms of forming the public image of Donald Trump and Kamala Harris through the lens of linguostylistic strategies of influencing mass consciousness. Special attention is paid to the analysis of key linguistic tools: metaphors, emotionally coloured vocabulary, allusions, contrasting constructions, rhetorical questions, epithets, and hyperbole, which play a decisive role in creating positive or negative assessments of political figures. The research demonstrates how different media platforms use specific linguistic strategies to construct political reality. The New York Times employs critical rhetoric using legal-political terminology in a negative context, creating Trump's image as a threat to democracy. Fox News, conversely, uses laudatory narrative, positioning Trump as a strong leader through hyperbolization and emotional intensity. USA Today demonstrates a more balanced approach, focusing on emotional resonance and public sentiments. The authors emphasize the role of framing and emotional tone in shaping the perception of a leader as "one of us" or "one of them," "honest" or "dangerous," particularly in the context of political polarization and information warfare. It has been proven that media texts are not neutral transmitters of information but act as powerful means of constructing political narratives and manipulating public opinion. The research results are of significant importance for understanding contemporary mechanisms of political communication and the formation of electoral preferences in democratic societies. The work contributes to the development of critical thinking regarding media content and emphasizes the necessity of a conscious approach to consuming political information.

Key words: media discourse, linguostylistics, political rhetoric, political image, manipulation, presidential elections, mass media.

Постановка проблеми. Немає сумнівів, що сучасні засоби масової інформації відіграють ключову роль у формуванні громадської думки про політиків загалом та кандидатів на виборні посади зокрема. Особливої уваги представників медіа привертають виборчі кампанії за посаду очільника держави – особливо у країнах, які є впливовими гравцями на міжнародній арені. У цьому контексті дослідження того, як саме мовностилістичні засоби впливають на презентацію кандидатів у президенти США в англомовному медіапросторі, набуває особливої актуальності. Різноманітні лінгвостилістичні прийоми відіграють важливу роль у формуванні образу політика в уявленні аудиторії та можуть істотно впливати на її електоральний вибір. Комплексний аналіз цих механізмів сприяє глибшому розумінню того, як медіа конструюють політичні наративи. З огляду на зростаючий вплив ЗМІ на виборчі процеси та необхідність критичного осмислення медіатекстів, вивчення мовностилістичних стратегій презентації американських президентських кандидатів є важливим завданням сучасної лінгвістики та медіадосліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із бурхливим розвитком цифрових технологій та соціальних платформ роль як традиційних ЗМІ, так і соціальних медіа у формуванні політичного іміджу кандидатів значно зросла. Так, у дослідженні О. Ель-Тасба, П. Молнара та Р. Джорджа [1] розкрито, як за допомогою алгоритмів та аналізу настроїв можна ідентифікувати групи користувачів Twitter з подібними політичними поглядами, демонструючи опосередкований вплив мейнстрімних ЗМІ на онлайн-дискурс і, як наслідок, на імідж політичних кандидатів. Д. П. Крістенсон і Г. Ф. Вайсберг [2] стверджують, що, незважаючи на постійну роль партійної приналежності у формуванні іміджу політиків, ключову роль відіграють лінгвістичні та стилістичні характеристики, пов'язані з особистими якостями кандидатів, зокрема лідерські якості, компетентність, емпатія та чесність. Саме зниження оцінки цих рис у медійному дискурсі, на їхню думку, спричинило поширення негативних емоцій щодо кандидатів на пост президента США 2016 року. Ще один аналіз іміджу кандидатів у президенти США 2016 року в контексті особистої репрезентації, проведений Б. Віссером, А. Бука і А. Волком [3] із застосуванням моделі НЕХАСО засвідчує, що риси особистостей політиків, зокрема ознаки «темної тріади», негативно вплинули на їхню медіа-репрезентацію, а також виявив гендерний дисбаланс у сприйнятті жінки-кандидатки.

У свою чергу, дослідження Ч. Я. Кіма, Ч. Сяна і С. Кіусіса [4] підкреслює важливість стратегічного фреймування питань у виступах кандидатів для формування порядку денного у світових ЗМІ, а також розбіжності між офіційними меседжами та їхнім відображенням у медіа. Водночас, питання впливу дезінформації на демократичні процеси розкривається

у роботі Д. Ваттса, М. Ротшильда та М. Мобіуса [5], які акцентують на необхідності створення відкритої інфраструктури даних для об'єктивного аналізу новинного контенту. Усі ці дослідження підкреслюють роль мовних і стилістичних засобів у конструюванні публічного образу кандидатів у медійному просторі та важливість критичного підходу до аналізу політичної інформації.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є встановити мовностилістичні засоби, які функціонують у сучасних англомовних засобах масової інформації для зображення кандидатів на пост президента США. Матеріал дослідження було дібрано із передових американських видань, а саме: *The New York Times* (часто підтримує Демократичну партію), *Fox News* (часто підтримує Республіканську партію) і *The USA Today* (уникає явної підтримки партій). Загалом, було проаналізовано по дві статті з кожного видання, в яких відсвітлювалися президентські перегони 2024 року.

Виклад основного матеріалу. Американська політична публіцистика є важливим каналом формування суспільної думки, особливо у періоди виборчих кампаній. Видання *The New York Times* традиційно позиціонує себе як захисник демократичних цінностей і використовує жанр аналітичної статті для формування ідейної рамки сприйняття політичних фігур. У статті «A Warning About Donald Trump and 2024» [6]. A Warning About Donald Trump], опублікованій на початку виборчого року, редакційна колегія звертається до громадськості із застереженням щодо потенційного повернення Дональда Трампа на посаду президента, подаючи цей сценарій як фундаментальну загрозу для американської демократії.

Наратив статті формується поступово: автори спершу підкреслюють серйозність моменту та унікальність політичної ситуації, а вже згодом переходять до персоналізованої критики. Текст спонукає читача зробити морально-політичний вибір, використовуючи стратегію поступового нарощування напруги, в якому Д. Трамп подається як осередок загрози, а не як типовий політик-конкурент. Хоч автори не артикулюють це прямо, лінгвостилістичні маркери у тексті чітко вказують на негативну оцінку об'єкта зображення.

У тексті статті активно використовуються емотивно забарвлена лексика та оцінні епітети, які формують негативний і водночас емоційно насичений образ Д. Трампа. Наприклад, у фразі «utterly unfit for high office» (абсолютно непридатний для високої посади (тут і далі переклад наш – І.А. й А.К.)) використовується підсилювальний прислівник *utterly* для посилення категоричності судження; вираз «wielded power carelessly and often cruelly» (зловживав владою легковажно та часто жорстоко) поєднує моральну оцінку з натяком на особисту безвідповідальність і жорстокість; словосполучення «plots retribution» (планує помсту) вводить кримінальну конотацію, натякаючи на деструктивні наміри. Далі, у фразі «contempt for the rule of law» (зневага до верховенства права) вживається юридичний термін із негативною оцінкою, що посилює тривожність дискурсу; вираз «corrode the ideals of national service» (роз'їдає ідеали державної служби) є метафорою, яка підкреслює системну шкоду цінностям; епітет «dangerously misguided» (небезпечний та введений в оману) створює образ людини, чия діяльність є не лише помилковою, а й шкідливою для суспільства; слово «vermin» (погань, шкідники) використовується як приклад дегуманізації опонентів, а у вислові «a man who has proudly shown open disdain for the law» (людина, яка відкрито та з гордістю демонструє зневагу до закону) поєднання понять «гордість» і «зневага» посилює драматизм та моральне обурення.

Із лінгвостилістичного погляду, ми маємо справу з поєднанням емоційно-оцінної лексики, метафоричних конструкцій, оціночних дієслів та юридично-політичної термінології, вживаної у негативному контексті. Таке лексичне наповнення не залишає простору для інтерпретацій – образ Д. Трампа постає як монолітна загроза. Водночас, емоційна напруга підкріплюється повторюваністю ключових слів і фраз, а також риторичними запитаннями, які звертаються до колективної пам'яті виборця.

Стаття має виразно політичний та публіцистичний характер, позаяк її основною метою є не просто поінформувати, а сформувати у читача емоційно забарвлене ставлення до конкретного політика. Конструкція тексту навмисно створює атмосферу загрози та надзвичайності, використовуючи лексику страху, гніву й тривоги. Структурно матеріал побудований як попередження, засноване на досвіді минулого та проєкції майбутнього. Таким чином, публікація виступає як інструмент політичного впливу, який, через лінгвостилістичні засоби, виконує мобілізаційну функцію, тобто закликає до недопущення повторення політичної помилки.

У публікації «Donald Trump Will Never Be Done With New York» [7], опублікованій у The New York Times 27 жовтня 2024 року, журналіст розглядає стійкий зв'язок Дональда Трампа з його рідним містом – Нью-Йорком. Незважаючи на географічну дистанцію, юридичні конфлікти та політичні антагонізми, автор підкреслює, що Нью-Йорк залишається не лише фізичним, але й символічним центром особистої та публічної історії Трампа. Стаття насичена стилістично маркованими висловами, які відображають конфліктний характер цієї взаємодії, підкреслюючи амбівалентність образу політика.

Уже в перших реченнях створюється напружене, драматичне звучання через метафоричне порівняння відносин Д. Трампа з Нью-Йорком із «семидесятирічним шлюбом» – («*The seven-decade marriage between Donald J. Trump and New York City*»). Семидесятирічний шлюб між Дональдом Трампом та Нью-Йорком є метафорою, що встановлює емоційний фон і водночас передає ідею складного, нестабільного союзу. Опис виступу Д. Трампа в Madison Square Garden як «*a remarkable gambit even by his standards*» (видатна авантюра навіть за його мірками) виступає іронічною гіперболою, що підкреслює ексцентричність його політичних дій. Автор використовує емоційно забарвлену лексику: «*race-baiting, bravado and grievance-soaked distortions*» (расистські провокації, бравада та насичені образами викривлення) – публіцистичне згущення, що вказує на маніпулятивну риторичку Д. Трампа та його конфлікт із політичними й моральними нормами. Далі його зображено як «*vengeance-seeking specter idling above the skyline*» (мстивий привид, що завис над горизонтом) – ще одна метафора, що додає образу Трампа загрозливого, фантомного характеру. Згадка про «*mental ledgers that he would never wipe clean*» (ментальні рахунки, які він ніколи не спливе) – метафора, що вказує на нездатність до прощення чи забуття, натякаючи на мстивість. У вставці щодо порівняння з фашизмом подається оцінна цитата з атрибуцією: «*meets the definition of a fascist*» (відповідає визначенню фашиста) – оцінне судження з відсилкою до авторитетного джерела, яке надає висловлюванню псевдооб'єктивності.

Наведені приклади формують образ політика, якого автор позиціонує як небезпечного, агресивного, конфліктного та нездатного відпустити минуле. Лінгвостилістичні засоби спрямовані на створення образу внутрішнього ворога, що повертається, затьмарює простір, не піддається моральному суду і постійно нагадує про себе, попри спроби суспільства його виключити. Основна функція цих засобів є не лише передати критичне ставлення автора, а й залучити читача в морально забарвлений дискурс. Такі інструменти, як метафора, гіпербола, публіцистична лексика й оцінні судження, працюють комплексно, конструюючи образ Д. Трампа як політичного та культурного фантома, що не полишає сцену, попри поразки та осуд.

У статті «The Only Patriotic Choice for President» [8]. The Only Patriotic Choice], опублікованій у The New York Times 30 вересня 2024 року, автор розглядає моральну і політичну придатність Дональда Трампа та його суперниці, Камали Гарріс, у контексті майбутніх президентських виборів США. Текст фокусується на порівнянні лідерських якостей, цінностей та програмних позицій двох кандидатів, окреслюючи вибір не просто між політиками, а між двома протилежними концепціями майбутнього країни.

Уже з початку матеріалу вживається низка емотивно забарвлених характеристик на адресу Д. Трампа: «*morally unfit*» (морально непридатний) – оцінне означення, що засвідчує особистісну неприйнятність; «*temperamentally unfit*» (темпераментно непридатний) – оцінка особистих якостей; «*disqualifying characteristics*» (недопустимі риси) – позначення дефектів, що

позбавляють права бути президентом. Лексика строго негативна, спрямована на делегітимацію політичного опонента. Опис його «*many criminal charges*» (багато кримінальних звинувачень) слугує юридичною характеристикою, що підкреслює його суспільну небезпеку.

Протилежно Д. Трампу, Камала Гарріс зображується через позитивні лінгвістичні маркери: «*dedicated public servant*» (відданий громадський службовець), «*care, competence and an unwavering commitment*» (турбота, компетентність і непохитна відданість) – позитивні оцінні вирази, що формують образ надійного лідера. Звертається увага на якісні характеристики, які важливі для політика: «*wisdom, honesty, empathy, courage, restraint, humility, discipline*» (мудрість, чесність, емпатія, мужність, стриманість, смиренність, дисципліна) – перелік етичних і психологічних якостей, що підкреслюють фундаментальну різницю між кандидатами.

Активно використовуються метафори та концептуальні протиставлення: «*degrade the values, defy the norms and dismantle the institutions*» (принижувати цінності, ігнорувати норми і руйнувати інститути), що є метафоричним зображенням руйнівної діяльності й виступає застереженням для виборців, а також вислів «*the only patriotic choice*» (єдиний патріотичний вибір), що стилістично підкреслює виключну важливість вибору.

Далі в тексті простежується інтенсивне використання контрастної лексики: «*twice-impeached version*» (двічі імпічментований), «*a barrage of criminal charges*» (потік кримінальних звинувачень), що підсилюють образ політика, чия поведінка є постійним джерелом загрози для демократії. З іншого боку, позитивні політичні кроки К. Гарріс описані через формулювання «*shared future beyond hate and division*» (спільне майбутнє поза ненавистю та розколом) й «*thoughtful plans*» (продумані плани), що створює надійний, прогресивний імідж.

Таким чином, можна стверджувати, що аналізована стаття використовує широкий арсенал лінгвостилістичних засобів – від оцінних прикметників і метафор до антонімічних протиставлень і емоційно забарвленої публіцистичної лексики, – щоб чітко розмежувати образи кандидатів та підкреслити морально-політичний вибір. Основна мета тексту полягає не лише в інформуванні, а й активізації патріотичної відповідальності виборця, заклику до усвідомленого вибору між руйнівним впливом і конструктивною альтернативою.

У матеріалі Fox News від 31 жовтня 2024 року [9], а саме фрагментах інтерв'ю з обома кандидатами та коментарях до них, зображення Д. Трампа та К. Гарріс будується через гостре протиставлення їхніх позицій щодо теми міграції, безпеки жінок й абортів. Журналісти підкреслюють жорстку риторику Д. Трампа, зокрема за допомогою фрази на кшталт «*Kamala has imported criminal migrants... including savage criminals who assault, rape, and murder our women and girls*» («Камала імпортувала злочинних мігрантів... включно з дикими злочинцями, які твaлтують, вбивають наших жінок і дівчат»), що містить гіперболу та емоційно навантажену лексику, яка створює образ К. Гарріс як загрози для жінок та нації. Д. Трамп підкреслює свою «героїчну» роль захисника висловлюванням: «*I'm gonna do it whether the women like it or not. I'm gonna protect them*» (Я зроблю це, подобається жінкам чи ні. Я буду їх захищати). Ця фраза є прикладом категоричної модальності та патерналістського стилістичного прийому, що формує образ рішучого політика, який бере відповідальність за прийняття рішень.

Зі свого боку, К. Гарріс відповідає у стилі контрнарративу: «*Donald Trump thinks he should get to make decisions about what you do with your body*» («Дональд Трамп вважає, що має право вирішувати, що вам робити зі своїм тілом») Наведений приклад містить персоналізацію протиставлення (personalized opposition) і риторичний прийом фреймінгу (rhetorical framing), що націлений на позиціонування Д. Трампа як авторитарного політика. Разом з тим, у зазначеному матеріалі також наводяться коментарі інших політиків, наприклад, сенатора-республіканця Майка Лі, зокрема: «*killing a full-term baby isn't 'what you do with your body*», що містять елементи провокативної метафори й оцінної номінації та сприяють формуванню негативного іміджу К. Гарріс.

Таким чином, у матеріалі спостерігається чітке використання лінгвостилістичних засобів для поляризації образів обох кандидатів. Д. Трамп подається через жорсткий, маскулітний і месіанський наратив, використовуючи гіперболи, модальність та емоційне навантаження, тоді як К. Гарріс та її союзники застосовують іронію, критичний фреймінг і контрнарлативи, спрямовані на демонстрацію загрози з боку суперника.

У матеріалі Fox News від 31 жовтня 2024 року подано інтерв'ю віцепрезидентки Камали Гарріс [10], вперше після того, як вона стала основною кандидаткою від Демократичної партії на президентських виборах. Журналісти підкреслюють, що її мовчання тривало 39 днів, з акцентом на уникання нею прес-конференцій та спілкування зі ЗМІ. Інтерв'ю стало майданчиком не лише для озвучення позицій К. Гарріс, а й для виявлення її невизначеності, непослідовності й риторичних ухилянь, які було обрамлено набором характерних лінгвостилістичних засобів, як з боку самої кандидатки, так і з боку журналістів Fox News, що подають інформацію з чіткою позицією.

У тексті активно використовуються мовні прийоми, що спрямовані на послаблення впевненості та авторитету К. Гарріс. Вона описується як така, що *«fumbles»* (заплуталась, провалилася) під час відповіді на базове питання через використання дієслова з негативною конотацією. Формулювання *«Harris dodges whether Biden endorsed her»* (Гарріс ухиляється від відповіді, чи підтримав її Байден) слугує прикладом прийому evasion framing (рамкування ухиляння), що створює образ політика, якому бракує щирості або рішучості. Подібним чином, уживання *«flip-flops»* (різкі зміни позицій, з натяком на непослідовність) є елементом негативної політичної лексики, що підриває довіру до кандидата.

При розгляді прямих цитат К. Гарріс, журналіст виділяє її непряму, обтічну риторику. Висловлення *«When I look at the aspirations, the goals, the ambitions of the American people... fueled by hope and optimism»* (Коли я дивлюсь на прагнення, цілі та амбіції американського народу... підживлені надією та оптимізмом) виступає прикладом абстрактної генералізації, що використовується замість конкретної відповіді. Її відповідь *«Day one, it's gonna be about one, implementing my plan for what I call an opportunity economy»* (У перший день я реалізую мій план як я це називаю «економіки можливостей») характеризується наявністю евфемізмів і конструкції *«what I call»* (як я це називаю), що мають пом'якшувальну функцію, але також викликають сумніви у конкретиці. Такі вирази є маркерами стилістичної невизначеності, що може бути інтерпретовано як уникання декларування прямої позиції.

Fox News посилює враження непослідовності К. Гарріс також за рахунок апеляції до історичного контексту: *«she said... she's in favor of banning fracking»* у 2019 році, і тепер *«I made that clear... I would not ban fracking»* у 2024, що є зіставленням прямої суперечності й слугує прикладом лінгвостилістичного прийому контрастивного зіставлення, що навмисно створює образ лицемірства. Це підкріплюється фразами типу *«transcript shows another story»* (транскрипт свідчить про інше), що виконує функцію недовіри (distrust cue).

Загалом, структура тексту побудована на комбінації описового формату з глибоко суб'єктивним тоном, що, за допомогою мовної невизначеності, риторичних заплутувань і емоційно нейтральної, але об'єктивізованої критики, сприяє створенню образу К. Гарріс як слабого політика-популіста, що ухиляється від прямих відповідей. Водночас, Fox News оперує стилістичними рамками дискредитації, через які сприйняття кандидатки завжди проходить крізь лінзу сумніву або недовіри, що, у свою чергу, відповідає моделі медійного дискурсу, що виконує функцію делегітимації шляхом фокусування на риторичних невдачах, лінгвістичній нечіткості та політичній амбівалентності.

Слід також зазначити, що у межах аналізу лінгвостилістичних особливостей медіа-дискурсу особливої уваги заслуговують саме матеріали правоконсервативного телеканалу Fox News, оскільки він стабільно демонструє симпатії до Д. Трампа та його політичної риторики. Так, у публікації, присвяченій його участі в Town Hall [11] на програмі «Hannity», можна про-

стежити типову для Fox News манеру висвітлення інформації: на перший план виходить не критичний аналіз висловлювань Д. Трампа, а підкреслення його харизми, впевненості та анти-елітарної риторики, що апелює до емоційної ідентифікації з аудиторією.

Уже в перших фрагментах тексту домінує образ Д. Трампа як лідера, що «прогнозує» розвиток подій та володіє «правдою», якою ділиться з аудиторією. Таким чином, висловлення *«I personally don't think he makes it»* (Я особисто не думаю, що він дотягне [до виборів]) містить емотивно забарвлену суб'єктивну оцінку стану Джо Байдена з позиції переваги; лексичний інструмент: оцінне судження, що побудовані на гіперболізації та сарказмі: *«He wasn't able to lift a beach chair, which is meant for children to lift»* (Він не зміг підняти пляжний стілець, який навіть діти можуть підняти) є іронію, оцінним гіперболізованим образом; *«he would 'fall over' if I simply blew on him»* (він би впав, якби я просто дмухнув на нього) – саркастичне порівняння, метафора фізичної слабкості. Подібні формулювання створюють образ Дж. Байдена як некомпетентного, слабкого та недієздатного, що контрастує з образом Д. Трампа як активного й дієвого лідера.

Подальші висловлювання містять провокаційні тези, що знаходяться за межами політичного етикету: *«I want to close the border and I want to drill, drill, drill. [...] After that, I'm not a dictator»* (Я хочу закрити кордон і бурити, бурити, бурити. Після цього – я не диктатор). Наведений приклад містить повтор, гру на очікуваннях, парадокс, що свідомо межує з жартом, але легітимізує можливість жорсткої авторитарної дії на «перший день». Тобто мова Д. Трампа будується на формулі «я говорю правду, яку ви не чуєте від інших», де грубість сприймається як чесність, а порушення етичних норм як ознака рішучості.

Не менш показовим є й використання зневажливої номінації: *«Ron DeSanctus»* та *«Ron DeSanctimonious»*, що є грою слів і викривленим прізвиськом суперника, що формує образ лицеміра. Тут задіяна пейоративна лексика, мовна гра та неймінг через приниження. Крім цього, він узагальнює дії демократів як *«cheating on elections and great talking points»* (єдине, що вони добре вміють – це фальсифікації на виборах і вигадання гарних тез) – дискредитація, звинувачення, емотивно забарвлене узагальнення.

У завершальних частинах аналізованої статті автор тексту не вводить жодних контраргументів чи дистанції, натомість підкреслює захоплення публіки: *«eliciting cheers from the crowd»*, *«the crowd laughed»*, *«cheers from the Hawkeye State crowd»* через семантику підтримки, позитивну соціальну реакцію, що підкріплює легітимність сказаного через реакцію натовпу, а не фактологічну обґрунтованість. Повторення меседжів на кшталт *«I gave the farmers \$28 billion»*, *«Who else could do that?»* містять риторичні питання, свідчить про самозвеличення та відсилки до «успіхів минулого».

Загалом, лінгвостилістичний портрет публікації виразно демонструє хвалебний наратив щодо Д. Трампа. Основу тексту складають пряма мова політика з мінімальним втручанням журналіста, що дозволяє риторичі Д. Трампа звучати некритично. Основною метою досліджуваного матеріалу є неінтерпретативно передати меседж Д. Трампа із фокусом на його силу, впевненість, енергійність і дотепність, що формує образ «народного героя» в опозиції до слабкого і карикатурного Дж. Байдена.

У статті *«Trump returns to the same town he was shot in as mythology grows with his base»* [12], опублікованій USA Today 5 жовтня 2024 року, центральним об'єктом аналізу виступає Дональд Трамп. Основна увага приділяється його поверненню в Батлер, штат Пенсільванія – місце, де на нього було скоєно замах. Подія використовується як потужний інструмент формування міфологізованого образу політика, особливо серед його відданої аудиторії. Журналісти показують, як трагічний епізод стає частиною передвиборчого наративу, де Д. Трамп постає не просто як кандидат, а як символ стійкості і жертви заради нації.

Серед найяскравіших лінгвостилістичних засобів, що сприяють створенню цього образу, є часте використання образів героїзму і страждання. Сам Д. Трамп каже: *«I took the bullet for*

democracy» (Я прийняв кулю заради демократії). Це гіперболічне висловлювання, де просте фізичне поранення трансформується в акт героїчної жертви та передається за допомогою метафори жертви. Його фраза *«I could be having a nice life right now. Nobody would be shooting at me» (Я міг би зараз спокійно жити. У мене б ніхто не стріляв)* підсилює мотив самопожертви через антонімічне протиставлення спокійного життя і політичної боротьби. Подібний прийом загострює відчуття винятковості його становища.

Не менш виразною є візуальна складова цього дискурсу, що формує іконографію страждання: *«the picture of Trump pumping his fist on stage moments after being shot, blood smeared across his face» (фото, де Трамп піднімає кулак на сцені відразу після пострілу, з кров'ю на обличчі).* Це візуальна метафора сили, яка миттєво тиражується на футболках, прапорах і різдвяних прикрасах і закріплює образ Д. Трампа як мученика і борця. Репліка його прихильників, які скандують *«fight, fight, fight» («борись, борись, борись»)* є прикладом риторичного повторення, що служить як емоційний підсилювач і засіб мобілізації.

В аналітичному ключі, використання таких засобів має чітку комунікативну мету, а саме спровокувати емоційний відгук і побудувати наратив, в якому Д. Трамп постає фігурою майже міфологічною, страждаючою, але незламною. Відсутність згадки про реального нападника підміняється колективним образом ворога, найчастіше асоційованого з демократами. Це дозволяє використовувати евфемістичне заміщення, де конкретне джерело загрози замінюється більш широким поняттям політичного супротивника. У сукупності, подібна лінгвостилістична стратегія сприяє побудові стійкого, героїзованого образу кандидата, протиставленого абстрактному, але зловісному «їм» – антигероям цієї передвибірчої драми.

У статті, опублікованій The USA Today у липні 2024 року, розглядається участь віцепрезидентки Камали Гарріс у подкасті «Call Her Daddy» [13] як приклад зміни медіапейзажу, в якому політики все частіше надають перевагу неформальним інтерв'ю з інфлюенсерами, а не традиційним журналістам. Автор критикує цей тренд як частину ширшої проблеми втрати авторитету класичних ЗМІ, що більше не є основними посередниками між політиками та суспільством.

Так, К. Гарріс заявляє: *«This is not the 1950s anymore» (Зараз уже не 1950-ті роки)*, що є висловом, який містить анахроністичне протиставлення та за допомогою якого політик підкреслює зміну соціальних норм і водночас виправдовує свій медійний вибір. Далі ведуча подкасту Алекс Купер коментує: *«I'm so aware I have a very mixed audience when it comes to politics, so please hear me when I say my goal today is not to change your political affiliation» (Я знаю, що моя аудиторія політично змішана, тож моя мета – не змінити вашу політичну орієнтацію).* У цьому фрагменті простежується апеляція до нейтральності, яка, однак, знижує рівень критичності дискусії.

Інтерв'ю з К. Гарріс позбавлене гострих запитань чи спроб домогтися чітких відповідей: *«The vice president essentially regurgitated her usual talking points and relayed very little new information» (Віцепрезидентка по суті повторила свої звичні тези і не подала нової інформації)* – це медіакритичний наратив, що формує дистанцію між об'єктивною журналістикою і м'якими форматами комунікації. У матеріалі зазначається, що *«Soft interviews conducted by non-journalists also offer politicians and public figures a place to present their platform without pushback» (М'які інтерв'ю від не-журналістів дають політикам майданчик без критики).* Наведений приклад характеризується наявністю в ньому оксюморонного аналізу: «інтерв'ю» без «журналістики».

Заключна думка тексту висловлюється у фрагменті *«It's our job to adapt with a changing media landscape, lest we be left behind» (Наше завдання – пристосовуватись до змін у медіа, інакше залишимося позаду)*, що містить метафору виживання, яка окреслює виклик для традиційних ЗМІ в нових умовах. Це не тільки рефлексія щодо ролі журналіста, а й самоаналіз професійної ідентичності в добу розмитих жанрових меж.

Загалом текст демонструє широкий спектр лінгвостилістичних інструментів: від соціокультурного антагонізму до саморефлексії, що допомагає зрозуміти, як публічні особи адаптуються до нових форматів комунікації, а журналісти до нових форм втрати контролю над повісткою. Мовні засоби працюють тут як маркери зміни ролей: політики як медіаактори, інфлюенсери як нові інтерв'юери, а журналісти як ті, хто більше не диктує правила.

У статті The USA Today від серпня 2024 [15] року викладено емоційний і багатоголосий портрет суспільного ставлення до кандидатури Камали Гарріс як потенційної президентки США. Текст побудований на чергуванні особистих висловлювань громадян, коментарів експертів і громадських лідерів, аналітичних вставок та статистичних даних, що створює поліфонічну наративну структуру з ефектом живого суспільного діалогу.

Типовий вислів «*It's just a vibe I'm feeling with her*» є прикладом розмовної інтенції, що сигналізує нераціональний, але глибоко емоційний рівень політичної підтримки. Саме слово *vibe* повторюється у заголовку й кількох цитатах, і виступає тут як лінгвістичний маркер зміни політичної культури – від програм до відчуттів, від раціональності до афективності.

Такі фрази, як «*There was an energy, an excitement I had not felt in quite a while*», або «*a breath of fresh air*», формують лексичне поле емоційної реанімації, у якому К. Гарріс фігурує не стільки як політичний діяч, скільки як символ надії, трансформації, новизни. У багатьох репліках використано паралельні структури для підсилення риторики, наприклад: «*white people and Black people, blue-collar mingling with white-collar folks, different age groups, different backgrounds*», що містять анастрофічний повтор, який візуалізує соціальну єдність.

Водночас присутній і інтертекстуальний конфлікт, оскільки у коментарях дисидентів, як-от Хассана Абдель Салама чи Корнела Веста, риторика змінюється і звучать терміни «*enabling genocide*», «*moral substance*», «*punish her*», що вводять лексему моралізації у протизагугу «вібраційній» підтримці. Це створює семантичний контраст між ідеєю «демократичного об'єднання» і «незадоволення активістів».

Статистика подається у форматі, що підсилює основну ідею емоційної мобілізації: «*79% were very motivated*» vs. «*51% motivated for Biden*» – антиклімактична побудова, що створює відчуття динаміки й прогресу. Коментаторка з Vote.Org підкреслює: «*We've used the momentum... to build up civic participation*». Це вже прагматичний реєстр, в якому афект перетворюється на політичну дію.

У підсумку, текст балансує між наративною журналістикою, яка дає голос «простим людям», і стратегічною легітимацією кандидатки через масовий емоційний резонанс. Це приклад того, як сучасна політична мова все більше набуває рис попкультурного дискурсу, де суб'єктивне враження – *vibe* – стає основою для електорального вибору.

Висновки. Дослідження показало, що лінгвістичні та стилістичні засоби, які використовуються в сучасних англомовних ЗМІ для зображення кандидатів у президенти США, є різноманітними і відіграють важливу роль у формуванні політичного іміджу. Зокрема, найпоширенішими засобами є метафори, епітети, порівняння та емоційно забарвлена лексика, які підсилюють емоційний вплив на аудиторію. Аналіз підтвердив, що ці лінгвістичні засоби сприяють створенню стереотипних образів кандидатів, які можуть як підкреслювати їхні позитивні якості, так і формувати негативні конотації.

Дослідження також показало, що особливості використання лінгвістичних і стилістичних засобів залежать від мовного середовища та культурного контексту, що підкреслює важливість міжкультурного підходу під час аналізу політичного дискурсу. Крім того, встановлено, що такі засоби виконують не тільки інформаційні, а й маніпулятивні функції, що робить їх ключовими елементами медіастратегії.

Таким чином, систематизація та поглиблений аналіз лінгвістичних і стилістичних прийомів у політичних ЗМІ сприяють більш об'єктивному розумінню процесів формування громад-

ської думки і можуть бути корисними для журналістів, політологів, лінгвістів та широкого кола дослідників політичного дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ElTayeb O., Molnar P., George R. Measuring the Influence of Mass Media on Opinion Segregation through Twitter. *Procedia Computer Science*. 2014. Vol. 36. P. 152–159. doi: 10.1016/j.procs.2014.09.062.
2. Christenson D. P., Weisberg H. F. Bad characters or just more polarization? The rise of extremely negative feelings for presidential candidates. *The Electoral Studies*. 2019. Vol. 61. P. 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2019.03.008>
3. Visser B. A., Book A. S., Volk A. A. Is Hillary dishonest and Donald narcissistic? A HEXACO analysis of the presidential candidates' public personas. *Personality and Individual Differences*. 2017. Vol. 106. P. 281–286. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.10.053>
4. Kim J. Y., Xiang Z., Kioussis S. Agenda building effects by 2008 presidential candidates on global media coverage and public opinion. *Public Relations Review*. 2011. Vol. 37. P. 109–111. doi:10.1016/j.pubrev.2010.09.009
5. Watts D. J., Rothschild D. M., Mobius M. Measuring the news and its impact on democracy. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)*. 2021. Vol. 118, No. 15. Article e1912443118. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1912443118>
6. Editorial Board. A Warning About Donald Trump and 2024. *The New York Times*. 2024. 6 January. URL: <https://www.nytimes.com/2024/01/06/opinion/trump-2024-campaign-warning.html> (дата звернення: 07.06.2025).
7. Flegenheimer M., Haberman M. Donald Trump Will Never Be Done With New York. *The New York Times*. 2024. 27 October. URL: <https://www.nytimes.com/2024/10/27/us/politics/trump-new-york-msg.html> (дата звернення: 07.06.2025).
8. Editorial Board. The Only Patriotic Choice for President. *The New York Times*. 2024. 30 September. URL: <https://www.nytimes.com/2024/09/30/opinion/editorials/kamala-harris-2024-endorsement.html> (дата звернення: 26.06.2025).
9. Nitzberg A. Trump says he wants to protect women; Harris says Trump wants to 'decide what you do with your body'. *Fox News*. 2024. 15 October. URL: <https://www.foxnews.com/politics/trump-says-he-wants-protect-women-harris-says-trump-wants-decide-what-you-do-your-body> (дата звернення: 08.06.2025).
10. Hein T. Top 5 moments from Kamala Harris' first interview as Dem nominee: 'I will not ban fracking'. *Fox News*. 2024. 4 August. URL: <https://www.foxnews.com/politics/top-5-moments-from-kamala-harris-first-interview-dem-nominee-i-not-ban-fracking> (дата звернення: 08.06.2025).
11. Colton E., Cina M. Top moments from Trump's Hannity town hall. *Fox News*. 2024. 19 October. URL: <https://www.foxnews.com/politics/top-moments-trumps-hannity-town-hall> (дата звернення: 08.06.2025).
12. Anderson Z., Jackson D. Trump survives assassination attempt during campaign stop in Butler. *USA Today*. 2024. 5 October. URL: <https://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2024/10/05/trump-assassination-attempt-campaign-butler/75514805007/> (дата звернення: 10.06.2025).
13. Mframa K. Kamala Harris on podcasting, journalism and the evolving media industry. *USA Today*. 2024. 13 October. URL: <https://www.usatoday.com/story/opinion/columnist/2024/10/13/harris-podcast-journalism-adapt-media-industry/75578690007/> (дата звернення: 26.06.2025).
14. Collins T., Berry D. B., Hughes T. 'A vibe I'm feeling': Here's what people are saying about Kamala Harris. *USA Today*. 2024. 22 August. URL: <https://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2024/08/22/kamala-harris-election-campaign-momentum-dnc/74878362007/> (дата звернення: 10.06.2025).

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 29.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 811.161.2'373.47:821.161.2-93

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-20>

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ)

LEXICAL MEANS OF SPEECH EXPRESSIVIZATION (BASED ON MATERIALS FROM MODERN LITERATURE FOR CHILDREN AND TEENAGERS)

Асмаковська Г. Г.,*orcid.org/0000-0003-1494-2536***Scopus Author ID: 57200104244***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови**Криворізького державного педагогічного університету***Ковальова Г. М.,***orcid.org/0000-0002-0857-4493**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри мовної підготовки**Донбаської державної машинобудівної академії*

У статті на матеріалі творів Андрія Кокотюхи «Таємниця козацького скарбу», «Таємниця підводного човна», «Таємниця зміїної голови», орієнтованої на дитячу та підліткову аудиторію, проаналізовано лексичні засоби мовної експресії. З'ясовано, що таким лінгвоодинаміям властива антропоцентрична природа, тісний зв'язок із внутрішнім світом людини, контекстуальна зумовленість емотивно-оцінних смислів у межах певної ситуації спілкування тощо.

Мовні засоби експресивізації мовлення персонажів у творах митця представлені чотирма лексико-граматичними класами – іменниками, прикметниками, дієсловами та прислівниками. Встановлено, що експресивний потенціал аналізованих лексем пов'язаний із суб'єктивним уявленням мовців про предмети, ознаки, поняття, дії, стани, процеси та ін. У досліджуваних текстах найсолідніше представлено експресиви, виражені дієслівною лексикою найрізноманітніших тематичних та лексико-семантичних груп (мовлення, пересування, конкретної фізичної дії, сприйняття, мислення тощо), що свідчить про динамічність сюжету, бажання автора надати тексту «живого» звучання.

Активно залучені в художній контекст експресивні іменники, що репрезентують назви осіб або вербальне вираження почуттєвих інтенцій мовця. Експресивізація мовлення підлітків є важливим засобом емотивно-оцінної характеристики віково-психологічних особливостей цієї спільноти, що відображено у здатності надавати оцінного значення тим чи тим лексемам у процесі словотвору. Відзначено, що суфікси суб'єктивної оцінки надають іменникам особливих конотацій і демонструють зв'язок емоційного стану персонажа з лексичною організацією його мовлення. Зафіксовано, що експресивна природа прикметникових елементів полягає в референтній вибірковості, спрямованій на фіксацію незвичайних або інтенсифікованих якостей та ознак предмета або явища, на які звертає увагу письменник. Окрему увагу звернено на використання прислівників в аналізованих текстах, що також постають засобом експлікації емотивних, аксіологічних, оцінних уявлень і стереотипів у процесі міжособистісного спілкування дітей та підлітків.

Визначено, що експресивні лексичні одиниці впливають на емоційну сферу того чи того персонажа, забезпечують послаблення або посилення емотивно-оцінної та психологічної тональності контексту, породжуваної різними комунікативними ситуаціями. Експресиви надають емотивно-аксіологічні характеристики персонажів-підлітків у процесі реалізації діалогового мовлення, акцентують на особливостях зовнішності,

розумових здібностях, рисах характеру, фізичному та психічному станах, суспільних відносинах, поведінці тощо.

Ключові слова: експресивна лексика, експресивна функція, експресивність, конотація, експресивізація, емотивний, оцінний, твори Андрія Кокотюхи.

In the article, based on the works of Andriy Kokotyukha “The Secret of the Cossack Treasure”, “The Secret of the Submarine”, “The Secret of the Snake Head”, oriented towards middle school age, lexical means of speech expression are analyzed. It was found that such linguistic units are characterized by an anthropocentric nature, a close connection with the inner world of a person, contextual conditioning of emotional and evaluative meanings within a certain communication situation, etc.

The linguistic means of expressiveness of the speech of the characters in the artist's works are represented by four lexical and grammatical classes – nouns, adjectives, verbs and adverbs. The expressive potential of the analyzed lexemes and phrases is associated with the subjective perception of speakers about objects, signs, concepts, actions, states, processes, etc. In the studied texts, the most solidly presented are expressives expressed by the verb vocabulary of the most diverse thematic and lexical-semantic groups (speech, movement, specific physical action, perception, thinking, etc.), which indicates the dynamism of the plot, the author's desire to give the text a “live” sound.

Actively involved in the artistic context are expressive nouns that represent the names of persons or the verbal expression of the speaker's sensory intentions. Expressivization of the speech of adolescents is an important means of emotional and evaluative characterization of the age-psychological characteristics of this community, which is reflected in the ability to give evaluative meaning to certain lexemes in the process of word formation. It is noted that the suffixes of subjective evaluation give nouns special connotations and demonstrate the connection of the character's emotional state with the lexical organization of his speech. The expressive nature of adjective elements consists in referential selectivity aimed at fixing unusual or intensified qualities and features of an object or phenomenon to which the writer draws attention. Special attention is paid to the use of adverbs in the analyzed texts, which also serve as a means of explicating emotional, axiological, evaluative ideas and stereotypes in the process of interpersonal communication of children and teenagers.

It is determined that expressive lexical affect the emotional sphere of a particular character, provide a weakening or strengthening of the emotional-evaluative and psychological tonality of the context, generated by various communicative situations. Expressives provide emotional-axiological characteristics of adolescent characters in the process of implementing dialogic speech, emphasize the features of appearance, mental abilities, character traits, physical and mental states, social relations, behavior, etc.

Key words: expressive vocabulary, expressive function, expressiveness, connotation, expressivization, emotional, evaluative, works of Andriy Kokotyukha.

Постановка проблеми. На тлі сучасних культурно-ціннісних зламів в українському суспільстві й дедалі інтенсивнішому залученню української мови в різні сфери діяльності й, що важливо, побут лінгвоносіїв, постає потреба акцентувати на поліфункційності нашої мови. За таких умов варто звернути увагу на весь спектр можливостей урізноманітнювати мовлення людини, що дає змогу говорити про мову не лише як про засіб комунікації, але, зокрема, орієнтуватися на її експресивні потужності.

Відомо, що лексичним експресивним засобам належить чільне місце в арсеналі експресивного фонду національної мови, тому врахування виражально-зображальних можливостей експресивного слова дає підстави дослідити експресивізацію мовлення не лише як власне лінгвістичну сутність, а зважити на експресивність як психолінгвістичну, соціолінгвістичну, лінгвокультурологічну проблему. У такому разі наукове зацікавлення викликають художні тексти, у яких письменники намагаються максимально невимушено й точно передати особливості мовлення юних персонажів своїх творів і тим самим проілюструвати життєвість описаних ситуацій, розкрити психолого-вікові риси героїв твору. Нашу дослідницьку увагу привернула мовотворчість сучасного українського письменника Андрія Кокотюхи, засновника українського готичного детективу й автора багатьох дитячих детективних повістей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення експресивної лексики неодноразово зверталися науковці, які у своїх розвідках апелювали до потрактувань ключових понять проблемного поля «експресивність», «експресія», «експресивізація» з позиції соціолінгвістич-

ного, лексикологічного, національно-культурологічного, стилістичного підходів (Н. Бойко [1], С. Єрмоленко [2], В. Калашник, Т. Коваль [3], С. Помирча [4], А. Мойсієнко, В. Русанівський, Н. Сологуб, О. Тараненко, О. Тодор [2], В. Чабаненко та ін.). Непоодинокими в сучасному дослідницькому просторі є роботи, пов'язані з аналізом проблеми функціонування української експресивної та емотивної лексики в художніх контекстах (Н. Бойко [5], Г. Волчанська [6], К. Бортун [7], Л. Деркач [8], Р. Зінчук [8], Н. Майборода [9], Л. Томіленко [10] та ін.).

У контексті подібних праць досить актуально звучатимуть питання про експресивну природу лінгвоодиниць у контексті індивідуально-авторського світобачення з опертям на аналіз мовлення дітей і підлітків у сучасному художньому дискурсі. Така тенденція відповідає антропоцентричному вектору досліджень у новітньому мовознавстві і, очевидно, актуалізує інформацію про зв'язок мови з внутрішнім світом людини, її суб'єктивною емотивно-оцінною сферою світовідчуття, здатністю стати «експресивним відтворенням певних фрагментів картини світу, різнопланових комунікативних намірів мовця, його реакцій на предмет думки, ставлення до співрозмовника, прагнення вплинути на внутрішню (почуттєву) сферу адресата мовлення, створити позитивно-емоційний план спілкування» [1, с. 433].

Мета дослідження полягає у з'ясуванні семантичних і функційних особливостей експресивної лексики в текстах сучасної української літератури для дитячої і підліткової аудиторії, визначенні механізму експресивізації мовлення персонажів, реалізації експресивної функції мови у процесі міжособистісної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Сучасні науковці кваліфікують експресивність як дискусійне явище, яке потребує дослідницьких зусиль, спрямованих на вивчення її сутності та прагматичних потенцій, вироблення єдиних і систематизованих підходів до витлумачення ключових понять, виявлення її кількісного та якісного складу в різних типах дискурсу, окреслення специфічних ознак і меж експресивів тощо. У своїх наукових працях Н. Бойко зазначає, що наразі відсутні чіткі критерії виокремлення експресивної лексики як об'єкта дослідження, а до її складу зараховують або будь-яке слово, що розглядається як потенційно експресивне, або ототожнюють її з лексикою, що тільки називає емоції та почуття, хоч функційна природа таких груп слів і експресивів абсолютно різна [1, с. 24].

Розвиваючи теорію експресивності, першорядним кроком є аналіз термінологічних понять, зафіксованих у наукових доробках провідних дослідників і відповідних лексикографічних джерелах, які слугують основою для тлумачення цього дискусійного явища. Насамперед звернімося до довідкової академічної праці, енциклопедії «Українська мова» (2004 р.), у якій подано таке потрактування: «експресивність – властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знака, засобом суб'єктивного увиразнення мови» [11, с. 170]. Автор згаданої словникової статті С. Єрмоленко зазначає, що завдяки експресивності виражальних засобів мовець може передавати своє ставлення і до повідомлення, і до адресата. Іншими словами, цей специфічний (експресивний) шар української лексики орієнтований не стільки на номінацію типових фрагментів картини світу, скільки на вирізнення окремих об'єктів з-поміж низки подібних з опертям на їх особливі ознаки і якості, зважаючи на суб'єктивний характер висловлюваної інформації [там само].

У словнику лінгвістичних термінів за ред. С. Єрмоленко (2001 р.) експресивність схарактеризовано як «здатність мовної одиниці передавати експресію» [2, с. 56]. На цьому рівні розрізняють адгерентну експресію, яку набуває вислів тільки в певному контексті або ситуації спілкування, а також інгерентну експресію, що внутрішньо притаманна вислову як одиниці мови. Натомість під «експресією» розуміють, по-перше, виразність, підкреслену почуттєвість мови; по-друге, власне ті виразово-зображальні властивості мови, що закладені в її лексичних, словотвірних, граматичних, стилістичних засобах і призначені для створення образності, емоційності висловлювання [2, с. 57]. На тлі такого визначення постає питання про емоційну

складову виражального потенціалу тої чи тої лінгвоодиниці, на що звертають увагу сучасні дослідники, наголошуючи, що експресивність тісно пов'язана з емоційністю, тобто з вираженням емоцій у людини, але їх не можна ототожнювати, оскільки експресивність є ширшою за емоційність [12, с. 112]. У лексикографічній праці «Словник-довідник лінгвістичних термінів юного мовознавця» С. Дорошенка (2024 р.) саме явище експресивності визначено як «сукупність семантико-стилістичних ознак мовної одиниці, що пов'язується з підсиленням логічного змісту висловлення, з вираженням суб'єктивних оцінок з позитивною чи негативною конотацією для увиразнення тексту» [12, с. 112].

Отже, підсумує таке: експресивність як семантико-стилістична категорія виявляє зв'язок з емоційністю, логічною оцінністю, стилістичним значенням, але ототожнювати її з цими поняттями не варто. Емоційне навантаження мовних одиниць завжди є експресивним, однак не кожне експресивне явище належить до емоційних, хоч у багатьох працях з цієї проблематики науковці вивчають специфічно марковану лексику, номінуючи її експресивно-емоційною. Ця лексика передає насамперед суб'єктивну оцінку мовцем явищ дійсності, виражену в такому спектрі додаткового стилістичного забарвлення: урочистий, піднесений, пестливий, фамільярний, іронічний, зневажливий.

Як зазначалося вище, експресивність мовних одиниць ґрунтується на певних соціо-, психолінгвістичних та власне мовних критеріях оцінки виражальних засобів. Зважаючи на цю концепцію аналізу експресивів у текстах художньої літератури, звертаємо увагу на лексичні засоби експресивізації мовлення персонажів, до яких удається А. Кокотюха у процесі втілення свого авторського задуму в побудові сюжету, розкритті характеру героїв, їхніх емоційних реакцій, мотивацій і вчинків [9]. Обстежені художні тексти дають підстави зробити висновок про активне вживання експресивно маркованої лексики, вираженої лексико-граматичними класами слів (іменниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками), які беруть участь у моделюванні експресивних контекстів, урізноманітнюють художній простір твору.

Українська дослідниця Н. Бойко зазначає, що для експресивів-іменників, до яких варто зарахувати загальнооцінні слова та експресиви назв осіб, визначальними є семи 'емотивність' й 'оцінність', для прикметників та дієслів – 'параметричність' й 'інтенсивність', які передають незвичайний ступінь вияву ознаки, якості денотата чи кваліфікують дію як дуже інтенсивну або навпаки – повільну, мляву [1, с. 438]. Найбільшою за кількісним виміром є група експресивів, реалізованих дієслівною лексикою. З-поміж таких одиниць активно вживані автором номінації різноманітних емоційних станів персонажів, їх поведінкових реакцій у тій чи тій ситуації спілкування: *То й говоримо по ділу, – набундючився Гайдамака* [13, с. 25]; *Ну так себе і прикрась! – почав гарикатися Данько* [13, с. 41]; *А якщо він такий нервовий, то, може, він нас узагалі покалічить? – буркнув Бодя* [13, с. 92]; *І він скаже, чий привид ховається всередині? – гмикнув Бодя* [13, с. 45]; *А тобі так хочеться перед нею похвалитися? – підкуснув Богдан* [13, с. 115]; *Сто років ви нам потрібні! – пирхнув Гайдамака* [13, с. 205] та ін.

Варто звернути й увагу на домінування в аналізованих художніх текстах дієслівних емоційно-експресивних форм на позначення рухів, здебільшого тих лінгвоодиниць, які вербалізують специфіку пересування когось, що забезпечує динаміку сюжету, надає йому певний ступінь експресивного забарвлення. Наприклад: *Краще вже сьогодні чкурнути. Для війни сили нерівні* [13, с. 10]; *За кілька секунд він гарикнув: «Тричотири!» – і вони чкурнули через дверний отвір, перетнувши залу впоперек* [13, с. 50]; *Тоді звівся на рівні ноги і, озираючись, чкурнув у темряву* [13, с. 103]; *Бо найгірше сталося тоді, коли з інших дверей витрусився лиховісний патлатий Туман* [13, с. 192]; *Та хай собі паняє... куди хоче <... >* [13, с. 34] тощо. Особливості пересування персонажів передано експресивними дієсловами, у семантиці яких відображено поведінкові стратегії дітей і підлітків, схарактеризовано швидкість та інтенсивність руху, хронологічні виміри перебігу дії, а саме: *Тому, щоб не вештались вулицями, Данило запропонував піти за течією річки* [13, с. 43]; *Просто вешталися, як завжди, біля річки?* [13, с. 191];

У нього теж було щось на умі: він неквапом **чвалав** за хлопцем [13, с. 56]; Тепер привид перетворився на хлопчачу постать, і та постать **рвонула** до найближчого вікна, **вилетіла** з нього з криком і **геннулася**, наче жаба, на траву [13, с. 63].

Дієслова-експресиви на позначення акту мовлення, засвідчені у творах автора, конкретизують та уточнюють базові уявлення про цей процес, акцентуючи передусім на емоційно-почуттєвих особливостях персонажів, допомагають зберегти динаміку та манеру спілкування підлітків, відтворити характер вимови, інтонацію, якість, темп, висоту мовлення тощо. Наприклад: *Навіть не кричав – **верещав** з величезного переляку* [13, с. 62]; *<...> не проговорив – **прогарчав** сусід Гришко* [13, с. 106]; *Та ні, ми нічого <...> – **пробелькотів** Богдан* [13, с. 106]; *Темно ж, – **буркнув** Богдан* [13, с. 109]; *За їхніми спинами **гмикнув** Льонька* [13, с. 120]; *Зате Богдан цілу дорогу йому лише про рибу **торочив*** [13, с. 5]; *Та не треба мені вашої руки, – **промири** в відповідь **грубий** голос* [14, с. 12]; *Запитай про це дельфіна, як зустрінешся з ним, – **огризнувся** Богдан* [15, с. 44]. Непоодинокими в аналізованих текстах є лінгвооддиниці, зокрема й дієслівні форми в наказовому способі, що вказують на взаємозв'язок мовлення і мислення, відображають надмірну емоційність, невміння стриматися в момент емоційної напруги, говорити, не обдумавши, як-от: ***Ляпай**, не думай* [13, с. 167]; ***Не каркай!** – вирвалося у Варвари* [14, с. 12]; *Він охоче все розкаже, бо любить на такі теми **побазікати*** [13, с. 115]; *Ну, коли ти **бовкнув** про скарби* [13, с. 167] та ін.

За нашими спостереженнями, саме в діалоговому мовленні дієслівні форми набувають особливої експресії, оскільки демонструють характеристику стосунків між комунікантами, емоційне домінування одного персонажа над іншим, репрезентують його бажання ствердитися серед однолітків, підтримувати образ власного «Я». За таких умов можуть бути передані досить різнопланові емотивно-аксіологічні значення як доброзичливого, так і командно-зневажливого характеру, а саме: *Де це ховатися монстрам, як не на кладовищах? Хай навіть корабельних! Все, **рулимо** туди на розвідку!* [15, с. 47]; *А ти, Бодя, раз такий грамотний – **дуй** під землю сам! І побачимо, скільки ти там будеш лазити!* [14, с. 38].

За нашими спостереженнями експресивні дієслова на позначення емоційних станів та почуттів, часом описаних невербально, фізіологічних процесів, властивих людині, інтелектуально-аналітичної діяльності, хоч і не мають кількісної переваги в досліджуваних творах, однак демонструють передбачуваний ступінь обізнаності автора з підлітковим мовленням, з процесами осмислення інформації і, відповідно, їхніми стилістично зниженими номінаціями. Наприклад: *Все, – подумав Богдан. – Амба. **Пропав. Спалився*** [14, с. 102]; *Вчився Данько у спеціалізованій школі, старанно **зубрив** англійську мову* [13, с. 29]; *Хоч поле, хоч ліс, хоч місто – будь-яка місцевість для військової людини – **квадрат**. Не **доп'яв**?* [13, с. 166]; *Ніби по команді решта хлопців прийняли ту ж саму позу і на диво злагодженим хором так само **зареготали*** [13, с. 56]; *Данило тим часом невдоволено **зиркнув** на Богдана* [13, с. 118]; *Хлопці вкотре **втупилися** у вішовані рядки* [13, с. 146] та інші. Такі експресивні лінгвооддиниці, наповнені різноманітними оцінно-емотивними смислами, формують додаткові значеннєві нашарування, без яких мовлення персонажів стає менш виразним і штучним.

Фактичний мовний матеріал засвідчує, що іменникові компоненти в системі діалогів з оціночними судженнями мають здебільшого негативну семантику і вжиті автором для підкреслення культурно-соціального статусу співрозмовника, увиразнення емоційних посилів, власних підліткової субкультури. Наприклад: *Аякже! Увесь цей берег наш, нашої **банди**, – і він кивнув на хлопців, що вишикувалися за його спиною* [13, с. 8]; *Йому навіть захотілося, щоб дивна дівчинка Галка знову нацькувала на всю цю **гонкомпанію** свого скаженого страуса Футбола* [13, с. 8]; *Ми, **чувак**, у себе вдома. Оце, – Льонька обвів рукою докола, – наш дім і наш край* [13, с. 192]; *Ось і тутешня **шпана** <...>* [13, с. 42]; *Що можу сказати? Боїться **пацан*** [13, с. 55]; *Печера Змія на поганий настрій навертає, сумні думки навіює, от маєш, **пацане**...* [14, с. 55]. Уживання стилістично знижених молодіжних сленгізмів на кшталт *чувак, банда, шпана, пацан,*

гопкомпанія засвідчує так звану лінгвістичну компетентність представників підліткової субкультури, що забезпечує якісне і змістовне моделювання емотивно-оцінного простору тексту [16].

У подібному контексті можуть бути вжиті експресивні іменники, що характеризують людину з урахуванням її першорядних, важливих для підлітка, особливостей, рис (з позиції віку, статі, родинних чи приятельських зв'язків тощо), які щонайперше привертають увагу і стають визначальними для формування експресивного значення. Наприклад, зафіксовано експресиви, виражені субстантивованими прикметниками на кшталт *Он **старий** твій бандитів ловить, правильно?* [13, с. 23]; *Вибач мені, Футболе! Прости, **старий**, не хотів я!* [15, с. 35], іменниками, що вказують на гіперболізовані показники росту і статури людини з урахуванням емоційного напруження, яке виникає при зоровому контакті з таким співрозмовником, а саме: *Ага! – реготнув Богдан. – Точно, справжній **людоджер**! Хрум – і немає тебе!* [13, с. 81].

У мовленні персонажів А. Кокотюхи вдало підкреслено певні фізичні та розумові вміння й навички людини, яка отримує миттєву й влучну номінації від учасника комунікативної взаємодії, як-от: *Злазь, **ковбой**! Тепер – моя черга* [13, с. 96]; *Це спочатку образився, ясна річ. Потім швидко розізлився. От же ж **герой**! Кажанів налякався!* [14, с. 42]; *Поки ніхто не довів, що привидів там нема, різні **наївняки** думатимуть, що вони там є* [13, с. 42]. 3-поміж назв на позначення осіб у взятих до аналізу творах трапляються емотивно-оцінні метонімічні перенесення, які надають сюжету виразності, а самі експресивні синекдохи акцентують на прикметних рисах зовнішності персонажів тим самим роблячи їх помітнішими і цікавішими: *Довершували образ клапаті вуха. Власне, через них у Подoliaнах його так і прозивали – **Вухо*** [14, с. 6]; ***Кашикет** несильно замахнувся, кинув з палуби швартовий трос* [15, с. 14].

Аналіз виявив, що номінації персонажів також можуть набувати експресивного значення, зважаючи на нетиповість поведінки, рис характеру, вікових чи гендерних упереджень, що посилено відповідними суфіксами зі значенням пестливості, зменшено-пестливості, згрубілості: *А **дівчинка** з кісками Гайдамаці точно не байдужа* [13, с. 21]; *І Галка зрозуміє, теж не дурне **дівчисько*** [13, с. 93]; *Як воно все було, **хлоп'ята**?* [13, с. 107]; ***Песик** мене знає, не скривдить* [13, с. 34]; *Добре, що ми тільки про **дівчисько** і **пташицько** товчемо?* [13, с. 22]. У художніх текстах така тенденція також проявляє себе в найменуванні тварин, поведінка яких викликає супровідну емоційну реакцію в людини і формує негативну оцінку. Наприклад, після фізичного конфлікту хлопців зі страусом останній отримує образливі номінації *курка драна, африканський футболіст*, що репрезентують негативні емотивні смисли, а саме: *Нормально, – буркнув Данько, чухаючи забите місце. – Уу, **курка драна**...* [13, с. 95]; *Це єдине, чим можна забавити страуса: буцнеш м'ячика ногою, і все, довго цей **африканський футболіст** ганятиме його полем* [15, с. 95].

Варто зауважити, що в межах художніх контекстів зафіксовані нечисленні експресиви, виражені інвективною лексикою, що посилюють емоційну напругу спілкування між підлітками, як-от: ***Дурню**, тепер синець буде!* [13, с. 40]; *Сам ти **потвора**! Ось за потвору і маєте!* [13, с. 16]; *Ну, ти гадаєш, що я вже повний **дурбелік*** [13, с. 163]; ***Дурний** ти! – махнув на нього рукою Гайдамака* [13, с. 8]; *А я не **дурень**! – образився Вухо. – Сам **дурний**!* [14, с. 125].

Як свідчить фактичний матеріал, оцінювати та характеризувати осіб, предмети, явища в експресивному ключі дають змогу прикметникові одиниці, які вербалізують своєрідну реакцію персонажів на властивості, якості, зовнішні та внутрішні ознаки кого або чогось з урахуванням емотивно-оцінних намірів у співрозмовника. У проаналізованих контекстах завдяки прикметникам-експресивам актуалізовано інформацію, ґрунтовану на особливостях емоційного стану та поведінки персонажів, їх інтелектуальних здібностях: *Данько сидить, і **понурий-понурий*** [13, с. 36]; *Богдан думав лише якусь мить, зістрибнув униз і як міг близько підійшов до **зухвало** дівчиська* [13, с. 51]; *Покажу. Тільки з вами буду! – до дівчинки повернулася **зухвала** впертість* [13, с. 82]; *А мені не видно, – відповів Богдан **капризним** тоном* [13, с. 165]; *Тобто Данило Лановий був типовий «**книжковий**» хлопчик* [13, с. 29] тощо. Наведені текстові ілю-

страції демонструють, що оцінна семантика експресивних лінгвоодиниць супроводжується емотивними смислами і передбачає відповідність явища чи стану певному стандарту, враховуючи прийняту в суспільстві норму та рівень її дотримання чи порушення у відповідній субкультурі. За таких умов соціальної та культурної детермінації певного ступеня експресивності набувають відносні прикметники, як-от: *Ніколи не бачив **київський** хлопець такої краси* [14, с. 29]; *Дуже захотілося **київському** хлопцеві сподобатися **подільській** рудючці* [14, с. 29]. Експресивність подібних атрибутивних елементів *київський* і *подільській* у структурі висловлення залежить від виразності й експресивності первинних денотатів *Київ* і *Поділля*, до яких апелює автор через внутрішнє мовлення персонажа.

Увираження та підсилення експресивної семантики лексичних одиниць здійснено за рахунок актуалізації певної мотивувальної інформації про емоційний стан мовця, його манеру висловлюватися, оцінювання ним певних ситуацій спілкування, що має вираження у формі прислівників-експресивів, часто уживаних автором. Наприклад, емоційну напругу передано в таких контекстах: *А спробуй відгадай! – Льонька **роздратовано** сплюнув під ноги* [13, с. 22]; *Так я й знав, – **роздратовано** та з нотками глибокого суму в голосі мовив Данило* [13, с. 156]; *Ну й для чого ти це зробив? – **грубувато** запитав Бодя* [13, с. 34]; *То ви граєтесь? – **знущально** перепитала Галка* [13, с. 89]; *А зараз звучала **лиховісно**, наче пророчила біду і неприємну зустріч* [13, с. 60]; *Та знаю, – **вже не так люто** промовив дядько Сашко* [13, с. 106]; *На онука зиркнув **суворо**, на Данила з Богданом – **недовірливо*** [13, с. 118]; *По прощалися з дідом **сердечно*** [13, с. 123]. Окрім того, прислівники дають змогу розкрити внутрішній світ персонажів-підлітків, акцентуючи на їхніх рисах характеру, фізичних здібностях, уміннях надати ситуації спілкування «живого звучання»: *А ти думав! – **хвалькувато** вигукнув Льонька. – Я – Гайдамака, мене тут усі знають* [13, с. 8]; *Вилазьте! – **милостиво** дозволила Галка* [13, с. 17]; *Бувають, – **уперто** торочив Богдан* [13, с. 42]; *Отож, умови такі, – **діловито** заговорив Гайдамака* [13, с. 59]; *Що тут скажеш, коли оце щойно у всіх на очах **ганебно** тікав* [13, с. 63]; *Не дуйся, ти сам винен, – **миролюбно** заговорив Данько* [13, с. 63]; *Здоров, – **привітався** Данько **миролюбно*** [13, с. 116]; *Гайдамака **промовисто** помовчав, а тоді **урочисто** прорік <...>* [13, с. 25]; *Злізши зі спини приборканого птаха, Богдан **поклоунськи** вклонився глядачам* [13, с. 97]; *Здоровенькі були, – **замість відповіді **блазнювато** вклонився** Льонька* [13, с. 191]. У наведених ілюстраціях експресивізація постає як наслідок узаємодії контексту із семантичною структурою мовної одиниці, що дає змогу змодельовати емотивно-оцінні та образні значення. Відповідно до проаналізованих текстових фрагментів, на нашу думку, саме прислівники посилюють у мовленні підлітків ті чи ті експресивні факти, що виникають на основі складних психічних актів, вікових та фізіологічних особливостей: прагнення проявити чи підсилити своє «Я», балансувати емоційний стан, задовольнити свої емоційні потреби чи самоствердитися, викликати бажану емоційну реакцію у співрозмовника тощо.

Висновки. Результати проведеного дослідження відображають особливості експресивізації мовлення персонажів у художніх творах засобами лексичного рівня, що відбувається як у семантико-прагматичній площині, так і є суттєвим засобом образотворення. Експресеми, засвідчені у творах для дітей та підлітків А. Кокотюхи, мають психологічну природу, демонструють емотивно-аксіологічні параметри процесу спілкування у підлітковій субкультурі і, відповідно, є вагомим засобом вербалізації мовомислення молоді та виявів ідіостилі письменника. Обстежені художні тексти дають підстави зробити висновок про активне вживання експресивної лексики, її участь у моделюванні експресивних контекстів діалогічного мовлення персонажів-підлітків. Це насамперед розмовна лексика, якій притаманна невимушеність, виразність, емоційність, ситуативна зумовленість, підкреслена невербальними засобами, відображеними в поведінкових реакціях головних героїв. Уміле авторське вживання експресивно-емотивної лексики набуває як позитивного, так і негативного забарвлення, виступає виразником комунікативних намірів персонажів, створює загальну емоційну тональність твору та підкреслює соці-

альний статус комунікантів, як-от: підлітковий вік, рівень освіченості та морально-культурних цінностей, вихованість, гендерні стереотипи тощо.

Перспективними вважаємо й подальші вивчення експресивного потенціалу мовних засобів, зокрема й фразеологічних одиниць, як важливої складової ідіостилю сучасних українських письменників, зважаючи на діапазон творів для дітей та підлітків, у яких у художній формі розкрито особливості мовлення людей різних вікових груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія. Ніжин : ТОВ Аспект-Поліграф, 2005. 550 с.
2. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор ; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 223 с.
3. Коваль Т. Л. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Серія «Лінгвістика і літературознавство» : міжвуз. зб. наук. ст. 2011. Вип. XXIV. Ч. 2. С. 468–476.
4. Помирча С. В. Експресивна лексика як особливе та специфічне явище української літературної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». Острого : Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 129–131.
5. Бойко Н. І. Лексичні експресиви як стилетвірні компоненти художнього тексту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2014. Вип. 11. С. 7–10.
6. Волчанська Г. В., Гейко Д. Є. Лексичні експресиви в романі В. Шкляра «Троща». *Наукові записки ЦДУ імені Володимира Винниченка*. Серія : Філологічні науки : зб. наук. праць. Кропивницький : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 2(205). С. 23–30.
7. Бортун К. О. Стилестичний потенціал емоційно-експресивної лексики у романах Дари Корній. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. Вип. 21. С. 15–20.
8. Зінчук Р. С., Деркач Л. М. Емоційно забарвлена лексика в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Нова філологія*. 2022. № 86. С. 54–60.
9. Майборода Н. Г. Лексичні засоби мовної експресії в романі Андрія Кокотюхи «Таємне джерело». *Український смисл*. 2016. № 2016. С. 159–168.
10. Томіленко Л. Експресивна лексика на позначення назв осіб у романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон». *Культура слова*. 2013. Вип. 78. С. 77–81.
11. Українська мова : Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
12. Дорошенко С. І. Словник-довідник лінгвістичних термінів юного мовознавця. Харків : Вид-во Іванченка І. С. 2024. 400 с.
13. Кокотюха А. Таємниця козацького скарбу. Детективна повість. Київ : АБАБАГАЛАМАГА, 2010. 224 с.
14. Кокотюха А. Таємниця зміїної голови. Пригодницький детектив. Київ : АБАБАГАЛАМАГА, 2018. 256 с.
15. Кокотюха А. Таємниця підводного човна. Пригодницький детектив. Київ : АБАБАГАЛАМАГА, 2013. 272 с.
16. Павелків В. Р. Підліткова субкультура як психологічний феномен: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 2(1). С. 243–248.

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 02.09.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 81'367.2'36'37

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-21>

АТРИБУТИВНІ ПОШИРЮВАЧІ РЕЧЕННЯ: ГРАМАТИЧНА ПРИРОДА ТА СЕМАНТИЧНА БАГАТОВИМІРНІСТЬ

ATTRIBUTIVE SENTENCE EXPANDERS: GRAMMATICAL NATURE AND SEMANTIC MULTIDIMENSIONALITY

Балаж Ю. І.,

orcid.org/0009-0008-4544-0524*аспірантка кафедри загального та германського мовознавства
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника*

У статті здійснено функційно-семантичний аналіз атрибутивного компонента як одного з провідних засобів модифікаційної синтаксичної стратегії в структурі речення із поширювачами. Атрибутив схарактеризовано як поширювач речення, що здійснює специфічну структурно-семантичну трансформацію субстантивної основи, водночас активуючи її когнітивні, інтерпретаційні й прагматичні параметри. На основі сучасної лінгвістичної парадигми, зокрема в межах функційної граматики, доведено, що атрибутиви функціонують у синтаксичній периферії речення, але при цьому формують істотну частину його змістового ядра, беручи участь у тематично-рематичному структуруванні висловлення. У статті окреслено типологічне розмаїття атрибутивних конструкцій, що реалізуються в межах сучасного українського синтаксису, з урахуванням морфологічної репрезентації, структурної складності та семантичної багатовимірності. Здійснено загальну класифікацію основних форм атрибутивного поширення, в якій відображено як елементарні, так і синтаксично ускладнені моделі, що виявляють високий ступінь адаптивності до контекстуальних і комунікативних умов функціонування. Особливу увагу приділено позиційній мобільності атрибутивних поширювачів: проаналізовано функціональне навантаження препозиції, постпозиції та медіального розташування, кожне з яких моделює різні комунікативно-прагматичні вектори повідомлення. Виявлено, що варіативність локалізації атрибутів слугує індикатором стилістичної інтенції мовця, а також відображає динаміку синтаксичної периферії як зони реалізації вторинних, але семантично значущих компонентів. Наша наукова розвідка підтверджує мультифункційність атрибутивного поширювача: крім номінативно-модифікаційної функції, він виконує також оцінну, кваліфікаційну, реляційну, інтерпретаційно-когнітивну та стилістично марковану роль. На матеріалі сучасного українського художнього дискурсу продемонстровано, як атрибутивна конструкція перетворюється на текстоформульальний елемент, залучений до побудови авторської картини світу. Отримані результати дослідження підтверджують, що атрибутив у сучасному синтаксисі постає як повноцінний носій концептуальної інформації, який репрезентує мовну картину світу через призму синтаксичної периферії.

Ключові слова: модифікаційна синтаксична стратегія, типологія атрибутивних конструкцій, синтаксична периферія, атрибутив, позиційна мобільність, поширювач речення, мультифункційність.

The article presents a functional-grammatical analysis of the attributive component as one of the principal means of the modification syntactic strategy within the structure of a sentence with expanders. The attributive is characterized as a sentence-expanding element that performs a specific structural and semantic transformation of the substantival base, while simultaneously activating its cognitive, interpretative, and pragmatic parameters. Within the framework of contemporary linguistic paradigms, particularly functional grammar, it is demonstrated that attributives operate within the syntactic periphery of the sentence, yet constitute a significant part of its semantic core by participating in the thematic-rhematic structuring of the utterance. The study outlines the typological diversity of attributive constructions observed in contemporary Ukrainian syntax, taking into account their morphological representation, structural complexity, and semantic multidimensionality. A general classification of the primary forms of attributive expansion is proposed, covering both elementary and syntactically complex models that display a high degree of adaptability to contextual and communicative conditions. Special attention is paid to the positional mobility of attributive expanders: the functional roles of pre-position, post-position, and medial placement are

analyzed, each modeling distinct communicative-pragmatic vectors of the message. It is revealed that the positional variability of attributives serves as an indicator of the speaker's stylistic intention and reflects the dynamics of the syntactic periphery as a zone of secondary but semantically relevant elements. This research confirms the multifunctionality of the attributive expander: in addition to its nominative-modificational function, it also performs evaluative, qualification, relational, interpretative-cognitive, and stylistically marked roles. Based on the material of contemporary Ukrainian literary discourse, the study demonstrates how attributive constructions function as text-forming elements contributing to the construction of the author's conceptual world. The findings support the conclusion that the attributive in modern syntax acts as a full-fledged carrier of conceptual information, representing the linguistic worldview through the lens of syntactic periphery.

Key words: modificational syntactic strategy, typology of attributive constructions, syntactic periphery, attributive component, positional mobility, sentence expander, multifunctionality.

Постановка проблеми. Атрибутив як функційно-семантична одиниця є одним із ключових засобів модифікації номінативного компонента речення, забезпечуючи уточнення, конкретизацію та семантичну деталізацію предметної ознаки. У межах функційної граматики атрибутивні поширювачі розглядаються не лише як допоміжні синтаксичні елементи, а як активні учасники організації предикативної структури речення, здатні моделювати когнітивну перспективу, формувати тематично-рематичну архітектоніку та впливати на прагматичну спрямованість висловлення.

Особливу лінгвістичну вагу становить аналіз атрибутів, що функціонують у межах синтаксичної периферії, де вони набувають додаткових функцій: стилістичної індивідуалізації, комунікативного акцентування, експресивного підсилення та когнітивного фокусування. Саме периферійна зона речення, як простір максимальної синтаксичної гнучкості, виявляє потенціал атрибутива до позиційної варіативності, синтаксичної мобільності та мультифункційності. Так, атрибутивні конструкції, що розгортаються у препозиції, постпозиції або медіальній зоні, формують мультивекторність актуалізації семантичного ядра висловлення, інтегруючи вторинну інформацію у змістову тканину речення. Погоджуємось з думкою О. Воробця про те, що «мультивекторність предикації поширювачів варто розуміти як монозалежну реалізацію семантичного потенціалу окремих компонентів – із чітко визначеною валентністю до одного предиката, – так і полізалежну конфігурацію, у якій поширювач одночасно корелює з кількома предикативними осередками. Тому у цьому контексті ключовим типом взаємозв'язку можна вважати семантичний вектор, прямо або опосередковано спрямований від традиційного предиката до поширювача, що забезпечує функційну інтеграцію компонентів у межах синтаксичної цілісності висловлення» [1, с. 104].

Незважаючи на посилену увагу сучасної лінгвістики до модифікаційної функції вторинних компонентів, проблема атрибутивного поширення як повноцінної синтаксичної стратегії залишається недостатньо дослідженою. Нерозробленість типології атрибутивних конструкцій, нечіткість критеріїв позиційної класифікації та відсутність комплексного опису семантичного потенціалу атрибутива у функційній площині ускладнюють повноцінне розуміння його ролі в організації речення.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглиблення теоретичних засад функційної граматики щодо ролі атрибутива як поширювача речення, а також потребою комплексного аналізу його граматичної природи, структурних типів, позиційної динаміки та семантичного потенціалу на матеріалі сучасного українського художнього дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія атрибутивності та її реалізація в синтаксичній структурі речення привертала увагу багатьох лінгвістів, які розглядали її з різних аспектів: описували граматичну природу атрибутивного зв'язку, формально-морфологічні параметри атрибутивних конструкцій, їх семантичну класифікацію, синтаксичну функцію в реченні, а також стилістичну і текстоформувальну роль у межах різних жанрово-стильових парадигм.

Особливу увагу граматичному статусу та синтаксичним особливостям атрибутивного компонента приділяли такі мовознавці, як-от: О. Воробець [1], І. Вихованець [2], Л. Дерев'янка [3], А. Загнітко [4], В. Кононенко [13], І. Кононенко [5], О. Кульбабська [6], Ю. Лебідь [7], М. Мірченко [8], І. Назаренко [9], Л. Островська [10], М. Степаненко [12] та інші. У працях цих дослідників атрибутив аналізується як складова частина субстантивної синтагми, що виконує модифікаційну функцію і бере участь у формуванні смислової структури речення. Водночас у межах функційного синтаксису посилюється інтерес до комунікативної ваги атрибутів, тобто їх участі в актуальному членуванні речення, позиційній динаміці, прагматичній релевантності.

Малоопрацьованим залишається до сьогодні питання функційно-позиційної організації атрибутивних поширювачів, зокрема їх локалізації в межах синтаксичної периферії, варіативного розташування у препозиції, постпозиції чи медіальній зоні та впливу цієї позиційної дистрибуції на інтерпретаційний потенціал висловлення. У сучасному мовознавстві мало досліджують проблему семантичної багатовимірності атрибутів як засобу концептуалізації когнітивного простору. З огляду на це актуалізується також потреба в типологічному розмежуванні атрибутивних конструкцій з урахуванням їх морфологічної природи, синтаксичної складності та комунікативної функції.

Незважаючи на наявність окремих праць, що висвітлюють ті чи інші аспекти атрибутивності, на сьогодні відсутнє комплексне функційно-семантичне дослідження атрибутів як повноцінного поширювача речення з чітко визначеним граматичним статусом, позиційною мобільністю та семантичною багатовимірністю.

Мета дослідження. З огляду на це мета пропонованої статті полягає у комплексному функційно-семантичному аналізі атрибутивних поширювачів речення як засобів модифікаційної синтаксичної стратегії, з урахуванням їхньої структурно-семантичної організації, позиційної мобільності та мультифункційності в межах синтаксичної периферії. Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) схарактеризувати атрибутів як поширювач речення з огляду на його граматичний статус, синтаксичну роль і функційне навантаження; 2) виявити типологічні різновиди атрибутивних конструкцій; 3) проаналізувати позиційну варіативність атрибутів; 4) окреслити семантичну багатовимірність атрибутивних поширювачів.

Виклад основного матеріалу. У межах функційної граматики атрибутів розглядається як один із ключових модифікаційних поширювачів, який виконує роль залежного компонента при субстантиві, розширюючи або уточнюючи його семантику.

Як підкреслює Л. Дерев'янка, «атрибутивний компонент може входити до складу будь-якого синтаксичного члена речення, утворюючи з ним єдину смислову та структурну цілісність. Така інтегративність пояснюється сутнісною природою атрибутивної семантики: ознака не існує автономно, ізольовано від предмета, а є його внутрішньо притаманною характеристикою. Саме тому облігаторні атрибутиви не підлягають елімінації без порушення граматичної та смислової цілісності висловлення» [3, с. 8]. Тому, на нашу думку, атрибутів як структурна одиниця виконує роль маркера концептуальної повноти та когнітивної завершеності субстантивної групи. Його вилучення веде до втрати семантичної об'ємності, а подекуди й порушення синтаксичної валідності речення. Отже, атрибутів є не лише граматично залежним, а й функційно незамінним елементом, особливо у художньому тексті, де саме він формує стилістичну перспективу об'єкта.

Виходячи із наукового доробку О. Кульбабської, поділяємо думку, що «атрибути трактуються як означальні поширювачі, що виконують функцію уточнення та конкретизації предметної ознаки. Їх синтаксична та граматична природа виявляється через такі характерні риси:

1) периферійність щодо структурної схеми речення;

2) форма вираження – найчастотніше реалізуються ад'єктивними формами або іншими словами, здатними до узгодження (дієприкметниками, порядковими нумеративами, прономінативами тощо);

- 3) препозиційна локалізація;
- 4) спрямованість модифікації – атрибутив характеризує субстантив або прономінатив як ядро означуваної референції;
- 5) семантична функція – позначає конкретизувальну або диференціальну ознаку предмета, часто з ідентифікаційною функцією» [6, с. 198].

Вважаємо, що атрибутив є обов'язковим або факультативним компонентом синтаксичної структури, залежно від типу валентності субстантива та прагматичної настанови мовця. В обох випадках він розширює синтаксичний простір речення, вносячи нові семантичні виміри, зокрема кількісні, темпоральні, просторові, якісні, емоційно-оцінні тощо.

На нашу думку, атрибутивні поширювачі характеризуються високим ступенем типологічної поліформності, що зумовлюється як морфологічною маркованістю виразників, так і синтаксичною складністю їхньої внутрішньої організації. У структурно-граматичному зрізі можна виокремити кілька репрезентативних типів атрибутивних конструкцій:

– прості або моноелементні моделі, що реалізуються через лексико-граматичні маркери ознаки – ад'єктиви, нумеративи або вказівні/означальні прономінативи. Такі конструкції виконують базову кваліфікаційну функцію у структурі номінативного поля. Наприклад: *...вреши́ті зелена повинь полишила за собою флотилію узорів, й різноко́льорова бурхатъ вихопилася, немов через греблю, тороками на сорочку* (Р. Іваничук);

– поширені конструкції, в яких атрибутивний компонент має власну вторинну валентну структуру або входить до ланцюга координованих модифікаторів. Такі структури репрезентують комплексне смислове нашарування та активізують функції вторинної предикації. Наприклад: *Кам'яні мішки, облаштовані самою природою – кількарівневі печери, які заглиблювалися у во́гке нутро землі, із товстелезними стінами та вузькими проходками* (К. Калитко);

– аналітичні атрибутивні конструкції, що формуються на основі синтаксичної незалежності компонентів (зокрема через прийменниково-іменникові структури), але характеризуються семантичною інтегративністю та функційною єдністю в межах предикатного центру. Наприклад: *...це мій вуйко, це мій дід, загинув на Сибіру чи емігрував до Канади, – в цьому місці ти, з тою незрячою ностальгійною усмішкою, що розтікається по обличчю помалу, розфокусовано, як молоко по стільниці, починаєш згадувати...* (О. Забужко);

– контекстуально ускладнені атрибутивні структури, в яких граматична атрибутивність поєднується з дискурсивною або стилістичною домінантою. Такі поширювачі виконують функцію естетичного фокусування, часто реалізуючи образну, емоційно-оцінну або асоціативну семантику. Наприклад: *Капітоліна розгублено хапається за відсторонені погляди людей, що стоять поруч* (Т. Маличчук).

Варто зауважити, що позиційна мобільність атрибутивного компонента є важливою граматичною ознакою, яка корелює з прагматичними і стилістичними намірами мовця. У межах речення атрибутив може функціонувати в таких позиційних моделях (див. рис. 1).

Розгляньмо речення *Гострий на дотик, відгонить березневою водою, прикриває собою в'язкий чорний ґрунт, так що жодних прогнозів не треба: зима буде тривати довго, всі встигнуть призвичаїтися, змучиться і звикнути* (С. Жадан). У цьому реченні атрибутивний компонент *гострий на дотик* реалізує синтаксично препозитивну модель розташування, в якій

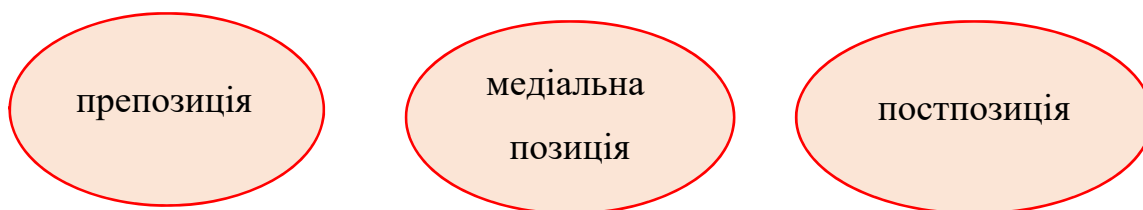

Рис. 1. Позиційні моделі речення з атрибутивним поширювачем

атрибут винесено у позицію перед основним предикатом речення. Граматично ключовий компонент *гострий* є Adj_1 ¹, що формує ядро атрибутивного комплексу, а $Praep + S_4$ ² компонент *на дотик* реалізує аргументно-модифіковану ознакову конкретизацію у формі семантично комплексного поширення. Така модель $Adj_1 + Praep + S_4$ створює двочленну атрибутивну єдність, у межах якої Adj репрезентує первинну ознакову кваліфікацію, а прийменниково-керований об'єкт детермінує перцептивну площину реалізації цієї ознаки. Вважаємо, що препозитивна позиція атрибуту забезпечує йому роль фокусного елемента, що передуює розгортанню предикативного поля й слугує засобом емпатичної тематизації. Вважаємо, що такий атрибут є зразком контекстуально ускладненої препозитивної структури, де граматична ознаковість поєднується з образно-асоціативним навантаженням і служить точкою входу в комунікативний простір речення.

Проаналізуємо речення *У повітрі, свіжому в цей ранковий час, повільно визрівала сліпуча полуденна гарячінь* (О. Луцишина). Як бачимо тут реалізовано класичну модель медіального розташування атрибутивного поширювача, який представлений відокремленою ад'єктивною конструкцією з темпоральною конкретизацією. Атрибут *свіжому в цей ранковий час*, який реалізується через модель ключових компонентів Adj_5 ³ + $Praep + Pr_1$ ⁴ + $Adj_5 + S_4$, завдяки своїй позиційній інтерполяції між поширювачем місця й предикатом *визрівала* виконує функцію фокусного стилістично-навантаженого елемента. Необхідно підкреслити, що семантичне наповнення атрибутивної моделі виявляється багатошаровим: поєднання якісної ознаки *свіжому* з темпоральною прив'язкою *в цей ранковий час* створює перцептивно-часову проєкцію, що контрастує з предикативною частиною висловлення *визрівала сліпуча полуденна гарячінь*. У такий спосіб атрибут ще й виконує роль модулятора модусної рамки, задаючи первинний стан середовища, який поступово змінюється. Можемо константувати, що це типовий приклад атрибутивної вторинної предикації, у якій атрибут на рівні глибинної структури моделює ситуацію стативного характеру: повітря є свіжим у певний момент часу.

Таким чином, медіальне розташування поширювача *свіжому в цей ранковий час* забезпечує стилістичну паузу, що актуалізує ознаку в межах комунікативної теми й готує підґрунтя для розгортання реми. З погляду функційної граматики, така атрибутивна конструкція не лише маркує просторово-часові й оцінні властивості референта, а й виконує організувальну роль у структурі інформаційного потоку, формуючи синтаксичну та семантичну динаміку речення.

Розгляньмо речення *Очі, великі й замислені, дивилися вдалечінь без жодного блиску* (Т. Малярчук). У реченні атрибутивний поширювач *великі й замислені* реалізований у формі відокремленої ад'єктивної конструкції в постпозиції щодо означуваного субстантива *очі*, тобто реалізується через модель речення $S_1 + Adj_1 + Praep + Adj_1 + P^5$. Ключовими компонентами у структурі поширювача є:

– *великі* – якісний Adj , що виконує функцію визначальної ознаки візуально-просторового характеру. Він актуалізує зовнішню параметричну характеристику референта, працюючи в межах перцептивного каналу зорового досвіду;

– *замислені* – ментально-психологічний Adj , що виражає вторинну, метафоризовану ознаку, проєктуючи внутрішній емоційно-когнітивний стан на фізичний об'єкт (*очі*). З огляду на це, компонент функціонує як когнітивний маркер, який трансформує семантику субстантива в бік експресивного узагальнення.

На нашу думку, особливістю цієї постпозиційної моделі є її стилістична вагомість, тобто відокремлений атрибут набуває рівнозначної граматичної сили з предикатом, а тому сприйма-

¹ Ад'єктив у номінативному відмінку

² Прийменник + Субстантив в акузативному відмінку

³ Ад'єктив у інструментальному відмінку

⁴ Пронімінатив у номінативному відмінку

⁵ Предикат

ється як ключ до емоційного й образного ядра речення. Така модель наближається до структур вторинної предикації, оскільки імпліцитно передає стативну ситуацію: *очі були великими й замисленими*, але вбудовано в склад єдиного предикативного поля.

Отже, постпозиційне розташування ключових компонентів *великі й замислені* забезпечує емоційне підсилення, інтонаційну завершеність, а також створює образний та асоціативний фокус у межах висловлення.

Необхідно зауважити, що атрибутивні поширювачі в сучасному українському художньому дискурсі виявляють виразну семантичну багатовимірність, що охоплює такі основні значення:

– кваліфікаційне: *Мудрий Барба знав, чим це може окошитися, тож, позбавлений можливості вгамувати бендегу братчиків хмільною брагою, він звернувся до звичної вже заміни – Асатиних героїчних оповідок* (М. Соколян);

– реляційне: *Наша університетська бібліотека завжди пахла пилом і тишею* (Ю. Винничук);

– кількісне: *За якихось дві хвилини він уже ледве не налетів на верхівця з націленою Санькові у груди рушницею* (В. Шкляр);

– каузальне: *Школа добряче прополола мій спраглий до знань дитячий мозок, повисмикувавши з нього доблесні фрагменти про королів, лицарів та драконів* (М. Кідрук);

– стилістично марковане: *...а зависав проклятий Сатурн, і коли в його чорному мороці я побачив бабусю качечку, то вже знав, що вона мені скаже...* (В. Шкляр);

– емотивно-оцінне: *Це усвідомлення прикре, але може бути дуже лікувальним* (Т. Прохасько).

Підсумовуючи, атрибутивні поширювачі активно моделюють когнітивну, інтерпретаційну та стилістичну перспективу, виступаючи носіями концептуальної інформації. У межах функційно-семантичної парадигми це надає їм комунікативної автономії та дозволяє розглядати як ключові одиниці мовленнєвої структури з високим прагматичним навантаженням.

Висновки. Отже, у межах функційно-семантичної парадигми у статті здійснено комплексний аналіз атрибутивного компонента як поширювача речення, що реалізує модифікаційну синтаксичну стратегію та функціонує переважно в зоні синтаксичної периферії. Встановлено, що атрибутивний компонент, попри свою формальну периферійність, відіграє концептуально значущу роль у структуруванні змістового ядра речення, беручи активну участь у формуванні його тематично-рематичної організації.

У дослідженні окреслено типологію атрибутивних конструкцій за ознаками морфологічної репрезентації, структурної складності та семантичної багатовимірності, що дає підстави говорити про високий ступінь функційної гнучкості атрибутива. Виявлено, що позиційна мобільність атрибутивних поширювачів (препозиція, постпозиція, медіальна позиція) є не лише граматично допустимою, а й прагматично маркованою, що дає змогу мовцеві варіювати ступінь актуалізації певного фрагмента інформації у висловленні.

Результати нашої наукової розвідки підтверджують мультифункційність атрибутивного компонента, який виконує не лише номінативно-модифікаційні функції, а й бере участь в оцінному, кваліфікаційному, реляційному, інтерпретаційно-когнітивному та стилістичному моделюванні змісту. На матеріалі сучасного українського художнього дискурсу доведено, що атрибутивні конструкції функціонують як потужні текстоформувальні елементи, здатні втілювати когнітивні домінанти авторської мовної картини світу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розширенні аналізу атрибутивних поширювачів крізь призму когнітивно-прагматичних параметрів, жанрово-стильових варіацій та зіставлення їхньої реалізації в споріднених мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воробець О. Д. Мультивекторність предикації поширювачів семантичної моделі речення польської та української мов. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 12. С. 104–107.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті : монографія. Київ: Наукова думка, 1988. 256 с.
3. Дерев'янка Л. І. Обов'язкові атрибутивні поширювачі у складі прийменниково-субстативних темпоративів. *Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Братислава, 16–18 березня 2016 року)*. 2016. С. 7–10.
4. Загнітко А. П. Теоретична граMATика української мови. Синтаксис : монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
5. Кононенко І. В. Семантико-синтаксичний потенціал препозитивних та постпозитивних атрибутів. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 39–48.
6. Кульбабська О. Л. Атрибутивні конструкції як засіб вторинної предикації в поліпропозитивному простому реченні. *Шевченкознавчі студії*. 2008. Вип. 10. С. 196–203.
7. Лебедь Ю. Б. Семантичні єдності в реченнєвому контексті. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2011. Вип. 14–15. С. 94–99.
8. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Луцьк, 2004. 392 с.
9. Назаренко І. О. Вставні конструкції в інфраструктурі речення. *XXXI International scientific and practical conference «Scientific Research in the Conditions of Rapid Development of Information Technologies» (July 17-19, 2024) Helsinki, Finland. International Scientific Unity*. 2024. С. 130–132.
10. Островська Л. С. Атрибутивна конструкція в комунікативному аспекті. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. № 1. С. 242–252.
11. Островська Л. С. Прагматичний потенціал атрибутивних конструкцій у рекламному тексті. *Лінгвістичні студії*. Вінниця, 2019. Вип. 38. С. 23–29.
12. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення та речення : монографія. Київ, 1997. 216 с.
13. Kononenko V., Vorobets O. Semantics of Subtext: Modernist Dimension. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Philology*. 2023. Vol. 10. P. 6–15. <https://doi.org/10.15330/jpnuphil.10.6-15>.
14. Корпус української мови. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx> (дата звернення: 12.06.2025).

Дата надходження статті: 18.07.2025

Дата прийняття статті: 26.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 81'37:659.133.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-22>

СИНЕРГІЯ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ В АНГЛОМОВНІЙ МУЛЬТИМОДАЛЬНІЙ ТЕЛЕВІЗІЙНІЙ РЕКЛАМІ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

SYNERGY OF VERBAL AND NON-VERBAL MEANS IN ENGLISH- LANGUAGE MULTIMODAL TELEVISION FOOD ADVERTISING

Бистров Я. В.,

orcid.org/0000-0002-6549-8474

Scopus Author ID: 56268636100

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської філології*

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Мироник М. Я.,

orcid.org/0009-0002-9004-9969

студентка магістратури факультету іноземних мов

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті досліджено вербальні та невербальні засоби англomовної телевізійної мультимодальної реклами продуктів харчування. Рекламний дискурс у сучасному медійному просторі наочно демонструє полікодовий характер, де кожен семіотичний ресурс виконує специфічну комунікативну функцію. Під мультимодальністю розуміємо взаємодію різних модусів, які забезпечують цілісність рекламного повідомлення та надають йому здатність ефективніше впливати на емоційне сприйняття реципієнта реклами. Тому аналіз кореляції вербальної та невербальної складової потребує ретельного вивчення. Матеріалом розвідки слугували англomовні телевізійні рекламні ролики харчових продуктів, які є яскравим прикладом використання різних стратегій взаємодії мовних і позамовних елементів. Опрацьовано ряд наукових праць у сфері мультимодальної лінгвістики та визначено поняття «мультимодальної реклами» і її основних «модусів». У роботі проаналізовані та описані вербальні засоби, які є одними з невіддільних компонентів рекламного звернення. Традиційне рекламне повідомлення складається з кількох елементів, серед яких заголовки, слоган (реklamний лозунг або девіз) та основний текст. Характерними особливостями цих структурних одиниць є метафоричність, ритмічність, лаконічність, а також використання різноманітних стилістичних прийомів, фразеологічних засобів та образності для передачі рекламної ідеї та її легкому запам'ятовуванню. Невербальні засоби використовуються для привернення уваги потенційного споживача та розкриття смислової складової в поєднанні з текстом. До основних невербальних компонентів належать відеоряд, композиційні рішення, кольорні поєднання, шрифт, просторова організація кадру та аудіальні елементи. Контент-аналіз став методологічною основою дослідження та дозволив визначити закономірності вживання лінгвістичних і екстралінгвістичних засобів, оцінити їхній взаємозв'язок та вплив на сприйняття рекламного повідомлення. У ході наукової розвідки встановлено, що мультимодальний підхід є ефективним комплексним методом, який дає змогу всебічно проаналізувати взаємодію різних семіотичних систем у телевізійній рекламі та визначати механізми сприйняття рекламного продукту та їхнього впливу на масову свідомість. Отже, робота є цінним внеском у розвиток теоретичних і практичних аспектів сучасної реклами у сфері мультимодальної лінгвістики.

Ключові слова: мультимодальність, модус, семіотика, телевізійна реклама, мовні та позамовні засоби, мультимодальний аналіз, харчові продукти.

The article examines verbal and non-verbal means of English-language television advertising of food products. Advertising discourse in the modern media space clearly demonstrates its polycoded nature, where each semiotic

resource performs a specific communicative function. Multimodality is understood as the interaction of different modes that ensure the integrity of the advertising message and give it the ability to influence the emotional perception of the advertising recipient more effectively. Therefore, the analysis of the correlation between verbal and nonverbal components requires careful study. The research material consisted of English-language television commercials for food products, which are a vivid example of the use of various strategies for the interaction of linguistic and non-linguistic elements. A number of scientific works in the field of multimodal linguistics have been studied, and the concept of “multimodal advertising” and its main “modes” have been defined. The work analyses and describes verbal means, which are one of the integral components of an advertising message. A traditional advertising message consists of several elements, including a headline, slogan (advertising slogan or motto), and main text. A number of scientific works in the field of multimodal linguistics have been studied, and the concept of “multimodal advertising” and its main “modes” have been defined. The purpose of the study is to identify the patterns of interaction between the semiotic modes of advertising, analyze their impact on increasing communicative effectiveness and creating emotional associations in consumers. The work analyzes and describes verbal means, which are one of the integral components of an advertising message. A traditional advertising message consists of several elements, including a headline, slogan (advertising slogan or motto), and main text. The characteristic features of these structural units are their metaphorical essence, rhythm, and conciseness, as well as the use of various stylistic devices, phraseological means, and imagery to convey the advertising idea and make it easy to remember. Nonverbal means are used to attract the attention of potential consumers and reveal the semantic component in combination with the text. The main nonverbal components include video sequences, compositional solutions, colour combinations, font, spatial organization of the frame, and auditory elements. Content analysis became the methodological basis of the study and allowed us to identify patterns in the use of linguistic and extralinguistic means, assess their interconnection and influence on the perception of the advertising message. The research found that the multimodal approach is an effective method that allows for a comprehensive analysis of the interaction of different semiotic systems in television advertising and the identification of mechanisms of advertising product perception and their impact on mass consciousness. Thus, the work is a valuable contribution to the development of theoretical and practical aspects of modern advertising in the field of multimodal linguistics.

Key words: multimodality, mode, semiotics, television advertising, linguistic and non-linguistic means, multimodal analysis, food products.

Постановка проблеми. Сучасний інформаційний простір стає все більш багатограним та комплексним. Одномодальні повідомлення, які ґрунтуються лише на словах чи візуальних елементах, втрачають свою ефективність. У сучасному світі людина сприймає світ за допомогою різноманітних сенсорних каналів та інтерпретує його як тісну взаємодію слова, зображення, звуку та руху. Кожен канал має свій власний механізм передачі інформації. Ці канали називають модальними, оскільки модальність є характеристикою якості людських відчуттів [1, с. 106]. Реклама, яка використовує широкий спектр комунікативних ресурсів і створює складний мультимодальний дискурс, яскраво демонструє взаємодію різних модальностей. Вербальні засоби у рекламі співіснують і взаємодіють із зображеннями, звуковим супроводом, інтонацією, рухом та кольоровими рішеннями. Такий полісеміотичний підхід дозволяє сприймати телевізійну рекламу як цілісне повідомлення, де кожен модальний елемент допомагає підсилити комунікативну ефективність та вплинути на глядача. Підтвердження цієї думки знаходимо у роботі Ю. Рогач, у якій дослідниця називає тексти, які набули широкого вжитку в сучасному медіадискурсі, полікодовими. Ці тексти поєднують елементи різних семіотичних систем та роблять коротке рекламне повідомлення зрозумілим і переконливим для споживача. Вербальні компоненти в таких текстах взаємодіють із невербальними, як-от візуальними, графічними, кольорними, композиційними, що сприяє значному розширенню меж текстової репрезентації [2, с. 13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження мультимодальності у різних видах комунікації проводилося як іноземними, так і вітчизняними вченими. Роботи Г. Кресса [3], К. О'Галлоран [4], Т. ван Лівена [5], А. Гіббонс [6] є показовими, оскільки саме вони заклали підґрунтя для мультимодальної лінгвістики. Вивчення різних аспектів мультимодальних текстів докладно висвітлено у працях українських мовознавців (Я. Бистров [7], М. Івасишин [8], Л. Макарук [9], А. Матіїшин [10], Я. Бистров та ін. [11], Я. Бистров і Д. Лівінгстоун [12] та

інших). Я. Бистров у своїй розвідці «Взаємодія вербального і графічного модусів у художньому тексті (мультимодальний підхід)» докладно аналізує взаємодію модусів та слушно зауважує, що «кожен текст можна вважати мультимодальним, оскільки він складається із гарнітури шрифтів різної насиченості, кольору чи оформлення, причому всі вони передають різні значення» [7, с. 8].

Вагомим опертям для виокремлення нових аспектів аналізу стали доробки низки вітчизняних дослідників, які розглядають рекламний дискурс як багатоаспектне явище та досліджують структурні особливості і функціональні характеристики рекламних повідомлень (І. Городецька [13], Н. Коваленко [14], В. Марченко [15], Н. Град [16]). У цій розвідці ми пропонуємо розглядати телевізійну рекламу як цілісне мультимодальне повідомлення, яке функціонує за допомогою взаємодії різних семіотичних каналів. Розуміння механізмів взаємодії мовних і позамовних ресурсів дозволить краще зрозуміти природу сучасної реклами та сприятиме підвищенню її ефективності з урахуванням особливостей цільових аудиторій.

Мета дослідження. Мета розвідки – виявлення закономірностей взаємодії семіотичних модусів реклами, аналіз їхнього впливу у підвищенні комунікативної ефективності та створенні емоційних асоціацій у споживачів. Матеріалом дослідження послужили англomовні телевізійні рекламні ролики продуктів харчування, які транслювалися на міжнародних та національних телеканалах. Вони дозволили глибоко та детально вивчити мультимодальні засоби вербального, візуального, аудіального і просторового характеру, їх основні риси; дослідити функції полікодових елементів; виявити вплив на сприйняття рекламного повідомлення цільовою аудиторією. Ми застосували низку методів для досягнення поставленої мети та виконання завдань нашої роботи, серед яких виділили загальнонаукові та лінгвістичні методи. Основним методом слугував контент-аналіз, оскільки він дав змогу систематично вивчити та інтерпретувати компоненти англomовної телевізійної реклами харчових продуктів, а також комплексно розглянути рекламу як цілісну мультимодальну структуру.

Виклад основного матеріалу. У сучасному динамічному комунікативному просторі мова не обмежується лише писемним текстом, а набуває ознак комплексної системи. Сенс повідомлення формується завдяки вмілому поєднанню слова з невербальними засобами комунікації. Їхня взаємодія відбувається в одній семантичній площині та утворює багат шарові структури, які дозволяють всебічно інтерпретувати текст. Ці зміни сприяють появі нових парадигм аналізу дискурсу, одним з яких є мультимодальний підхід.

Виникнення поняття мультимодальності відбулося завдяки еволюції мовознавчих підходів, спрямованих на подолання обмежень вивчення мономодальних вербальних повідомлень. Одним із перших положень є концепція М. А. К. Галлідея, яка чітко окреслює межі цього підходу. Мовознавець наголошував на необхідності відмови від «мономодальності», тобто зосередженні лише на аналізі вербальних засобів спілкування. Промовистою є його думка, що мову слід розглядати як взаємодію кількох семіотичних систем, а не сприймати її тільки як систему граматичних правил [17, с. 256].

Витоки мультимодальної лінгвістики сягають початку ХХ століття та представлені в наукових працях швейцарського вченого Ш. Балі. Семантичне значення терміна мультимодальності походить від філософського тлумачення категорії «модальність» як форми ставлення суб'єкта до дійсності. Науковець спонукає розділяти повідомлення на дві основні частини: змістову (диктум) і модальну (модус). Виразною є думка про те, що саме модус відображає емоційно-оцінне ставлення мовця до висловлювання [18].

У сучасному науковому дискурсі модус слід сприймати і розглядати як семіотичний ресурс, який дає змогу передавати зміст у вигляді тексту, ілюстрацій, звуку, жестів та ін. Так, він є «семіотичним ресурсом» і засобом смислової репрезентації, який реалізується одночасним використанням кількох каналів комунікації, які здатні як підсилити, так і ускладнювати сприйняття повідомлення [19]. Отже, модуси є семіотичними інструментами, які дозволяють одно-

часно здійснювати дискурсивну взаємодію та різні види комунікації між людьми, які беруть участь у спілкуванні [3, с. 21]. Відповідні канали сприйняття відповідають за реалізацію семіотичних модусів. До цих каналів належать візуальний, слуховий, нюховий, смаковий та тактильний модус [20].

Сучасний англомовний медійний простір, в телевізійній рекламі зокрема, демонструє помітні зміни в усталених формах комунікації. Ключовим фактором для цього процесу стали насамперед глобальні інформаційно-технологічні зрушення. Вони стосуються не лише змісту комунікації та способів його вираження, але й самого мовлення. Нині рекламні повідомлення функціонують як комплексна взаємодія вербальних, візуальних, аудіальних, просторових та паравербальних засобів. Використання традиційної лінгвістичної парадигми для аналізу такого поєднання семіотичних ресурсів буде недостатнім для повноцінного дослідження, оскільки вона орієнтована лише на лінгвістичний компонент [9]. Актуальна рекламна комунікація ж демонструє мультимодальний характер, де кожен семіотичний ресурс виконує певну комунікативну функцію. О. Щербак теж вдало підтримує цю думку та стверджує, що «рекламні тексти традиційно визначаються як креолізовані, тобто створені на основі синкретизму мовного коду та кодів інших семіотичних систем» [21, с. 9]. Отже, вивчення англомовної телевізійної реклами вимагає інтегрованого методологічного підходу, який враховує як мовні, так і позамовні елементи її структурування та сприйняття.

Полікодовість відіграє ключову роль у забезпеченні трьох основних функцій рекламного повідомлення: залучення уваги, зрозумілості переданого змісту та формування емоційного впливу на реципієнта. Комунікативна ефективність рекламного дискурсу значно зростає завдяки взаємодії між різними знаковими системами. Скажімо, яскраве зображення може стати ефективним інструментом впливу, тоді як письмовий текст допоможе уточнити та доповнити основний зміст відеоряду.

Мультимодальна реклама є цілісним засобом комунікації та має чітку структурну організацію. Вона об'єднує два основні компоненти: **вербальні (мовні)** та **невербальні (позамовні)**. Вербальний компонент складається з словесно оформленої інформації (слоган, текстове звернення, назву бренду, маркування продукту), яка виконує номінативну та емоційно-експресивну функції. Невербальний компонент включає аудіальні, візуальні, графічні, колірні та просторові елементи, які покращують сприйняття основного рекламного повідомлення, створюють позитивні асоціації і формують візуальну ідентичність бренду. Їхня гармонійна інтеграція підвищує ефективність впливу на цільову аудиторію та забезпечує цілісність рекламного образу [8]. Вербальна структура рекламного повідомлення репрезентує систему мовних засобів, що забезпечують смислову організацію та когнітивно-емоційний вплив на адресата. До її основних складників належать заголовки, слоган (рекламний лозунг чи девіз) та основний текст, проте їхня одночасна реалізація у межах одного повідомлення не є обов'язковою умовою [22].

Слоган є одним із найважливіших текстових компонентів реклами, оскільки репрезентує основну ідею та привертає увагу споживача до рекламованого товару чи послуги. У науковій літературі низка дослідників погоджуються, що рекламний слоган функціонує як ключовий компонент вербальної структури рекламного повідомлення. На думку Н. Коваленко, «слоган – це афористичне втілення ідеї рекламної кампанії: її основна думка, виражена в стислій, лаконічній формі та розрахована на неодноразове повторення в різних засобах, використаних у кампанії» [16, с. 126]. Так, Кеннет Клоу і Дональд Баак пропонують цілком схожу інтерпретацію поняття «слоган». На їхню думку, слоган є легкою для запам'ятовування, спеціально побудованою фразою, основною функцією якою є привернути увагу реципієнтів на головному аспекті іміджу компанії [23, с. 78]. Подібної позиції дотримується і Крістен Хамлін, яка у своїй статті характеризує рекламні слогани як «вловимі, декларативні фрази, які використовують засоби, такі як метафори, алітерація чи рими з простою, яскравою мовою» [24]. Дослідниця підкреслює, що слоган здатний міцно закріплювати бренд у свідомості споживача та форму-

вати його впізнаваність, навіть якщо назва чи сам продукт не згадуються. Чудовим прикладом використання такої стратегії є популярне рекламне гасло компанії **McDonald's** «*I'm lovin' it*», який часто можна почути в телевізійних рекламних роликах. Цей вислів характеризується лаконічністю, простотою, емоційністю та ритмічною організацією. Він допомагає створити позитивну асоціацію зі споживанням продуктів бренду, легко запам'ятовується і слугує основним маркером пізнаваності бренду *McDonald's* навіть без прямого додаткового згадування назви компанії [25].

Заголовок є не менш важливим складником вербальної структури мультимодального рекламного повідомлення. Він виконує функцію «першого контакту» з аудиторією та формує перше враження про рекламне висловлювання. На відміну від слогана, який здебільшого запам'ятовує основний меседж бренду та закріплює його в пам'яті, заголовок зосереджується на тому, щоб викликати інтерес, створивши інтригу, привабити цільову аудиторію, визначити та продати рекламований продукт чи послугу. Саме заголовок є основним фактором, який формує емоційний настрій усього повідомлення та дозволяє отримати доступ до основного тексту. Основною вимогою до заголовка є його здатність виділятися в інформаційному потоці та бути достатньо оригінальним, щоб привернути та утримати увагу глядача. Для досягнення цього ефекту широко використовуються стилістичні прийоми, такі як метафори, гра слів, алітерація, рима чи ритмічні повтори. Ці прийоми роблять вислів експресивним і легким для запам'ятовування [13]. Англomовна реклама харчових продуктів демонструє використання різних підходів до формування заголовків продукту. Наприклад, у ролику **Cadbury** фраза «*A glass and a half in everyone*» переносить буквальне значення рецептури шоколаду до людських цінностей та символізує доброту та щедрість [26]. Інший цікавий підхід до створення заголовку спостерігаємо в одному із рекламних роликів шоколадного батончика **Snickers**. Заголовок «*You're not you when you're hungry*» побудована на грі слів і структурному повторі, які сприяють легкому розумінню повідомлення і одночасно підкреслює основну ідею – здатність продукту швидко насичувати клієнтів [27].

Основний текст є ще одним структурним компонентом вербальної частини реклами. Його основними завданнями є наступні: надати споживачеві детальну інформацію про рекламований товар або послугу; розкрити його характеристики, переваги та особливості; покращити переконливий ефект та емоційно-експресивне сприйняття, яке було започатковане заголовком. У телевізійній рекламі харчових продуктів часто спостерігається тенденція до використання коротких розповідей, мовлення диктора або коментарів персонажів для реалізації основного тексту [22]. Такий підхід простежується в рекламній кампанії батончика **Kit Kat**. Основний текст в цій рекламі виконує переконливу функцію за допомогою використання простих речень. Вони створюють образ бажаного способу життя та намагаються переконати в цьому споживача реклами. Основний текст часто містить імперативні конструкції або звернення до глядача. Наприклад, вислови «*Take a Kit Kat*», «*enjoy a moment*» спонукають до дії та одночасно допомагають передати необхідність у відпочинку і задоволенні. Повторення фраз та ритмічна структура, як було використано у джінгли «*Gimme a break, gimme a break, break me off a piece of that Kit Kat bar*» сприяють легкому запам'ятовуванню тексту та збільшують зацікавленість до рекламованого продукту. Уявлення про продукт формується всіма цими мовними засобами як про простий спосіб отримати миттєву насолоду та відпочити від щоденних проблем [28].

Невербальні компоненти мультимодальної реклами об'єднують елементи, які не передаються мовою, але здатні привернути увагу, підкреслити переваги продукту, створити потрібну атмосферу та позитивний імідж бренду. Реалізація цих функцій відбувається за допомогою візуальних, графічних, кольорових, аудіальних і просторових елементів, які разом із вербальною частиною створюють цілісний і гармонійний рекламний образ. Серед сучасних мовознавців, які займаються вивчення взаємодії різних модальностей у рекламі варто згадати А. Прилуцьку. У одній із своїх робіт дослідниця зазначає, що рекламне повідомлення складається

з двох основних компонентів: вербального та візуального [29, с. 34]. На додаток, візуальна складова сприяє кращому розкриттю змісту реклами та безпосередньо впливає на емоційний стан споживача. Ефективність цього впливу зумовлене взаємодією об'єкта (реклами) і суб'єкта (споживача), оскільки вербальний елемент допомагає інтерпретувати знаки та приховані символи в рекламі, в той час як візуальна компонента виконує емотивну функцію. Емоційна пам'ять є такою ж стійкою, як і зорова, тому що формується за принципами «приємно – неприємно» і «сподобалося – не сподобалося». Отже, рекламні образи підсвідомо пов'язані з певною торговою маркою, логотипом чи продуктом, і симпатія до товару часто пропорційна симпатії до рекламного повідомлення [30]. Варто додати, що А. Прилуцька також зазначає, що ілюстрації, графічні зображення, шрифт рекламного тексту та кольорове рішення входять до візуального ряду реклами. Подовжені та збалансовані за пропорцією літери роблять читання легшим та покращують ефективність сприйняття рекламного повідомлення, тоді як надто тонкі або надмірно витягнуті літери ускладнюють сприйняття тексту [29, с. 34]. Шрифтове оформлення є важливим компонентом візуальної організації рекламних повідомлень, оскільки воно робить повідомлення інформативними та привабливими. Реклама може спрямовувати увагу глядача в правильному напрямку та виділяти смислові домінанти тексту завдяки змінам розміру, товщини, стилю чи кольору.

Використання кольору для втілення основної ідеї реклами також має важливе значення. Кольори впливають на настрій людини, на її почуття та дозволяють підкреслити характеристики рекламованого продукту. Наприклад, поєднання жовтого та червоного кольорів може викликати тривогу, тоді як синьо-зелені відтінки здатні заспокоїти. Найінтенсивнішим прийомом вважається використання тексту у двох кольорах; для темного фону краще використовувати світлий шрифт або зображення, щоб забезпечити контраст і легкість сприйняття [30]. Серед аудіальних засобів виокремлюємо фон, музику, звукові ефекти та інтонація голосу диктора. Вони здатні доповнити основний меседж реклами та сформувати певну налаштованість і асоціації в аудиторії. Наприклад, приємна мелодія або гучні звуки підкреслюють задоволення від продукту, а ритмічна музика привертає увагу глядачів і посилюють вплив слогана. Просторові елементи мультимодальної реклами включають розташування продукту у кадрі, масштабування, перспективу та рух камери. Вони сприяють відчуттю присутності та реалістичності, а також підвищують акцент на основних характеристиках продукту.

Для аналізу мультимодальних стратегій в рекламному дискурсі розглянемо рекламний ролик **Snickers «Mr. T» (2007)**. Ця кампанія є промовистим прикладом використання різних комунікативних модусів для створення цілісного та ефективного рекламного повідомлення. Центральна ідея відео полягає в тому, що голод може суттєво змінити поведінку людини, змусити її бути агресивною чи діяти неадекватно тоді як споживання батончика Snickers може повернути людину до нормального стану.

Лінгвістичний компонент рекламного ролика представлений імперативною фразою «*Snickers: get some nuts*» є основою лінгвістичного компоненту рекламного ролика. Цей вислів вирізняється своєю простотою та лаконічністю, що робить рекламу легкою для розуміння та запам'ятовування. Окрім того, він виконує дві основні комунікативні функції: інформаційну, оскільки представляє продукт як швидке рішення проблеми голоду, і директивну, оскільки спонукає споживача до дії. Підкріпленням вербального спілкування в рекламі є висловлювання персонажа, такі як «*quit your jibba Jaba you ain't hurt you pathetic*» і «*if I ever catch you acting like a crazy fool again*». Вони додають тексту елементи комічного характеру та підкреслюють важливість «швидкого лікування» за допомогою Snickers. Аудіальний модус репрезентований поєднанням енергійного, напруженого музичного супроводу з виразною інтонацією голосу головного героя. Музика в цьому роликуні є динамічною, створює атмосферу психологічної напруги та відображає внутрішній стан «голодної» людини. Реклама побудована на контрастних образах. Центральний персонаж є Mr. T, якого зображують яскравими атрибутами

в зовнішності. Його тілобудова, характерна зачіска та прикраси уособлюють образ сили і саме цим привертають увагу. Кольори в ролик контрастують: використання темного фону зосереджує увагу на герої та рекламованому продукті. Невербальні сигнали, жести та міміка героя підвищують напругу та цим утримують увагу глядача. Така композиційна побудова сприяє максимальному залученні аудиторії до наративної ситуації. Різкі й напружені жести Mr. T, його експресивна міміка та постава створюють образ сильної особистості, яка приваблює глядачів з перших секунд. Таке вміле використання невербальних кодів у поєднанні з текстовою складовою формує стисле, однак переконливе рекламне повідомлення та ефективно досягає основної рекламної ідеї про необхідність негайно подолання голоду [31].

Рекламна кампанія **Burger King «Moldy Whopper» (2020)** є ще одним взірцем використання мультимодальних стратегій у харчовій англомовній рекламі. Вербальний компонент ролика є обмеженим у тексті, оскільки повідомлення представлено лише фінальним рекламним гаслом «*The beauty of no artificial preservatives*» та логотипом бренду. Головним носієм змісту реклами стає візуальний ряд, а вербальна частина лише завершує та підкреслює основну ідею. Візуальний модус демонструється поступовим розкладанням відомого сендвіча Whopper протягом 35 днів. Камера показує різні етапи процесу: від соковитості продукту до появи цвілі, яка поступово покриває його поверхню. Палітра змінюється від яскравих смачних до сіро-зелених непривабливих відтінків. Тепла та емоційно забарвлена композиція Аретти Франклін «*What a Difference a Day Made*» відображає аудіальний модус рекламного ролика. Вона контрастує з відразливим процесом гниття, що створює подвійний ефект. Текст пісні, який говорить про зміни, символічно інтегрується з історією розкладання. Просторовий модус розроблений так, щоб максимально мінімізувати вміст. Продукт демонструється в центрі кадру на нейтральному фоні, без інших об'єктів або персонажів. Суть реклами полягає в тому, щоб розбити міф про апетитний вигляд смачної їжі. У цьому випадку образ цвілі, який традиційно асоціюється з відразою, перетворюється на символ натуральності та чесності.

Отже, рекламні ролики Snickers «Mr. T» та Burger King «Moldy Whopper» використовують різні мультимодальні стратегії. У рекламі Snickers основою є вербальна складова, однак вона взаємодіє з різними модусами, серед яких аудіальні, візуальні та просторові. У рекламі Burger King зображення та музика виступають головними носіями смислу. Однак в обох випадках мультимодальність є важливим компонентом ефективності рекламного повідомлення [32].

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що сучасна англомовна телевізійна реклама харчових продуктів функціонує в мультимодальному комунікативному просторі. Така взаємодія формує цілісне сприйняття рекламного повідомлення та підсилює його емоційний і асоціативний вплив на аудиторію.

У статті було систематизовано та проаналізовано поняття мультимодальності, модусу, реклами та її структурних компонентів. Показано, що мультимодальні рекламні повідомлення більш ефективні за умови залучення різних сенсорних каналів сприйняття. Вони сприяють кращому запам'ятовуванню інформації та формують цілісне сприйняття продукту. Реклама розглядається як креолізований текст, що поєднує вербальні, аудіальні, візуальні та просторові модуси. Вербальні елементи характеризуються лаконічністю, афористичністю та емоційною насиченістю, тоді як невербальні засоби уточнюють зміст повідомлення і формують емоційний відгук у споживача. Аналіз англомовних рекламних кампаній, як-от Snickers «Mr. T» та Burger King «Moldy Whopper», продемонстрував, що мультимодальний підхід дозволяє комплексно оцінювати взаємодію різних знакових систем у рекламному дискурсі та визначати закономірності використання мовних і семіотичних ресурсів для посилення впливу на споживача.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у глибшому вивченні впливу мультимодальності на поведінку та емоційні реакції цільової аудиторії, а також дослідженні міжкультурних особливостей сприйняття мультимодальних повідомлень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колегаєва І. М. Полімодальність відчуттів у дзеркалі полікодовості тексту, або ще раз про антропоцентризм у лінгвістиці. *Записки з романо-германської філології*. 2015. Вип. 2(35). С. 105–112.
2. Рогач Ю.І. Засоби реалізації полікодовості в англomовному газетному дискурсі (на матеріалі друкованої преси Австралії): автореф. дис...канд. філол. наук: спец. 10.02.04. «Германські мови». Одеса, 2019. 24 с.
3. Kress G., Van Leeuwen T. Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication. London: Arnold Publishers, 2001. 142 pp.
4. O'Halloran K. L. Multimodal Discourse Analysis. Companion to Discourse. London; New York : Continuum, 2011. P. 120–137.
5. Van Leeuwen T. Multimodality. The Routledge Handbook of Applied Linguistics / ed. J. Simpson. New York: Routledge, 2011. P. 668–682.
6. Gibbons A. Multimodality, Cognition and Experimental Literature. New York ; London : Routledge. 2012. 251 p.
7. Бистров Я.В. Взаємодія вербального і графічного модусів у художньому тексті (мультимодальний підхід). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. Херсон, 2018. Вип. 4. С. 7–12.
8. Івасишин М. Р. Мультимодальність англomовного коміксу: лінгвальний та екстралінгвальний виміри : дис... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Івано-Франківськ, 2019. 404 с.
9. Макарук Л. Л. Мультимодальність сучасного англomовного масмедійного комунікативного простору : автореф. дис. ... док. філол. наук. : 10.02.04 «Германські мови». Запоріжжя, 2019. 635 с.
10. Матіішин А. Лінгвопоетика візуальних частин психонаративу (на матеріалі графічного роману Вілла Айснера «Життя на іншій планеті»). *Folium: Спецвипуск*. 2023. с. 117–123.
11. Bystrov Y., Bilyk O., Ivanotchak N., Malyshevskaya I., Pyliachuk N. Visual, Auditory, and Verbal Modes of the Metaphor: A Case Study of the Miniseries Chernobyl. *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*. 2023. Vol. 47, no. 1. P. 109–120. <http://dx.doi.org/10.17951/lsmll.2023.47.1.109-120>
12. Bystrov Y., Livingstone D. 'What a weird word it is': typographic meaning-making in Robert Nye's *The Late Mr. Shakespeare* from a multimodal perspective. *Brno Studies in English*. 2024. No. 2. P. 35–49. <https://doi.org/10.5817/BSE2024-2-2>
13. Городецька І. В. Рекламний заголовок та стилістичні засоби в ньому. *Нова Філологія: збірник наукових праць*. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. № 62. С. 144–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2014_62_34
14. Коваленко Н. Л. Лінгвістична позначеність слогана в структурі рекламного тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпро, 2006. 20 с. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-8>
15. Марченко В.В. Структурні особливості полікодового рекламного тексту. *Молодий вчений*. 2018. № 7. С. 436–439.
16. Град Н. Сучасні мультимодальні дослідження: модальна лінгвістика та мультимодальна стилістика. *Одеський лінгвістичний бюлетень*, 2014. № 4. 51 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2014_4_15.
17. Halliday M. A. K. Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning. Sydney: Edward Arnold, 1978. P. 256.
18. Баллі Ш. Синтаксис експліцитної модальності. *Мовознавство*, 2021. № 3. С. 52–59. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-318-2021-3>
19. Макарук Л. Л. Універсальність мультимодальної лінгвістики. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень : збірник матеріалів IV Круглого столу з 131 міжнародною участю (23 квітня 2020 р.)*. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. С. 16–19. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/35406>
20. Siefkes M. Living Linguistics How Semiotic Modes Work Together in Multimodal Texts: Defining and Representing Intermodal Relations, *Media Linguistics*, 2015. 113 pp.
21. Щербак О. В. Впливова динаміка лінгвосеміотичних кодів у рекламному дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. 2018. 24 с.
22. Пушкар Т. М., Осацька О. В. Взаємодія вербальних та невербальних засобів в англomовній рекламі: теоретичний аспект. In: Innovative development of science and education : the 3rd International scientific and practical conference. Scientific Publishing Center "Sci-conf.com.ua", Athens, Greece, 2020. С. 426–430. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/35487>
23. Clow K., Baack D. Integrated Advertising, Promotion, and Marketing Communication. Harlow: Pearson Education Limited, 2015. 464 pp.
24. Hamlin K. The Importance of Ad Slogans. *International Journal of organizational leadership*, 2014. URL: <http://smallbusiness.chron.com/importance-ad-slogans-31343.html> (дата звернення: 17.06.2025).

25. SLN! Media Group. McDonald's Ident 2016, 2016. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mMput3vK1oQ> (дата звернення: 27.06.2025).
26. South Coast TV. Cadbury | "There's a glass and a half in everyone" Commercial – (22.03.2021), 2021. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FNk5jEX3jvY&t=14s> (дата звернення: 27.06.2025).
27. Miller J. Case study: How fame made Snickers' 'You're not you when you're hungry' campaign a success. Campaign. 2016. URL: <https://www.campaignlive.co.uk/article/case-study-fame-made-snickers-youre-not-when-youre-hungry-campaign-success/1410807> (дата звернення: 27.06.2025).
28. 1. STAY TUNED Forgotten TV Media. 1988 Kit Kat Commercial Give Me A Break, 2022. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fc-RZZFfveA> (дата звернення: 27.06.2025).
29. Прилуцька А. Є. Візуальний компонент в структурі рекламно-інформаційного повідомлення. Харків: ХАІ, 2014. 39 с.
30. Хрушкова О. А. Невербальні елементи рекламних текстів. *Український смисл*. 2016. № 2016. С. 230–241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2016_2016_27 (дата звернення: 27.06.2025).
31. UK TV Archive Collecton. Snickers UK Advert – Mr T. (2007), 2025. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fiWH6QsO5h0> (дата звернення: 27.06.2025).
32. The One Club for Creativity. "Moldy Whopper" by INGO, DAVID Miami & Publicis Bucharest for Burger King | The One Show 2020, 2020. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=f9B9HGQsx0k> (дата звернення: 27.06.2025).

Дата надходження статті: 31.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 811.161.2'367.625:316.647.82

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-23>

ІСТОРИЧНА ДИНАМІКА ТВОРЕННЯ ФЕМІНІТИВІВ У МЕЖАХ СЛОВОТВІРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ВІД НАРОДНОЇ ТРАДИЦІЇ ДО МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

HISTORICAL DYNAMICS OF FEMINITIVE FORMATION WITHIN THE WORD-FORMATION SYSTEM OF THE UKRAINIAN LANGUAGE: FROM FOLK TRADITION TO LANGUAGE POLICY

Біловус Л. І.,*orcid.org/0000-0003-4882-4511**доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету***Яблонська Н. М.,***orcid.org/0000-0002-5790-1526**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету***Шиманська В. П.,***orcid.org/0009-0006-3711-4134**викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету*

Стаття присвячена дослідженню історичної динаміки творення фемінітивів у межах словотвірної системи української мови – від народного мовлення до сучасної мовної політики. Автори аналізують фемінітив як лінгвістичну й соціокультурну одиницю, що формувалася під впливом суспільних, культурних та ідеологічних чинників.

Розглянуто становлення фемінітивів у народній мові, де вони виникали спонтанно як відображення соціальних ролей жінки, та їхнє подальше закріплення у писемних джерелах. Окремо висвітлено роль фемінітивів у творах української літератури XIX – початку XX століття як засобу естетизації та концептуалізації жіночої суб'єктності.

Проведено аналіз впливу радянської ідеології на використання фемінітивів, що призвело до їхньої стагнації в офіційній та публічній комунікації через ідеологічну установку на нейтралізацію статі. Натомість після здобуття Україною незалежності, спостерігається відновлення фемінітивів як частини процесу дерусифікації та демократизації мовного простору, посилене актуальним феміністичним дискурсом та міжнародними стандартами гендерної рівності.

Значна увага приділяється лінгвістичним аспектам творення фемінітивів, зокрема найпоширенішим суфіксам (к-, -иц(я), -ин(я), -еса), а також альтернативним способам утворення (словосполучення з "пані", аналітичні конструкції). Розглядається також феномен андроцентризму в українській мові та роль гендерної лінгвістики у вивченні мовних одиниць з урахуванням статеві належності.

Особливо підкреслюється значення нової редакції Українського правопису 2019 року, яка офіційно закріпила доцільність та можливість творення фемінітивів, що сприяло їхній інституціоналізації та визнанню як мовної норми. Зроблено висновок, щодо того, що фемінітиви є не лише результатом граматичних процесів, а й маркером демократизації мовного простору. Окреслено перспективи подальших досліджень, пов'язаних

зі стилістичною варіативністю, рецепцією мовної інновації та закріпленням фемінних форм у нормативній практиці.

Ключові слова: фемінітиви, гендерна лінгвістика, словотвір, гендерна рівність, андроцентризм.

The article is devoted to the study of the historical dynamics of feminine formation within the word-formation system of the Ukrainian language – from folk speech to modern language policy. The authors analyze feminines as both linguistic and sociocultural units shaped by social, cultural, and ideological factors.

The paper explores the emergence of feminines in vernacular Ukrainian, where they arose spontaneously as a reflection of women's social roles, and their subsequent consolidation in written sources. Special attention is given to the role of feminines in Ukrainian literature of the 19th and early 20th centuries as a means of aestheticizing and conceptualizing female subjectivity.

The study examines the impact of Soviet ideology on the use of feminines, which led to their stagnation in official and public communication due to a gender-neutral ideological stance. In contrast, the post-independence period in Ukraine has witnessed a revival of feminines as part of the broader processes of derussification and democratization of the linguistic space, bolstered by contemporary feminist discourse and international gender equality standards.

Significant attention is paid to the linguistic aspects of feminine formation, particularly the most common suffixes (-k(a), -yts(ia), -yn(ia), -esa), as well as alternative strategies such as compounds with *pani* and analytical constructions. The article also addresses the phenomenon of androcentrism in the Ukrainian language and the role of gender linguistics in studying linguistic units with regard to gender identity.

The importance of the new edition of the Ukrainian Orthography (2019), which officially affirmed the appropriateness and possibility of forming feminines, is especially emphasized. This has contributed to their institutionalization and recognition as part of the language norm. The article concludes that feminines are not only the product of grammatical processes but also markers of the democratization of linguistic space. Prospects for further research are outlined, including stylistic variation, reception of linguistic innovation, and the codification of feminine forms in normative practice.

Key words: feminines, gender linguistics, word formation, gender equality, androcentrism.

Постановка проблеми. Протягом останніх років питання фемінізації професійної та соціальної лексики стало об'єктом активного наукового, медійного й суспільного обговорення. Уведення фемінітивів у мовну практику часто розглядається не лише як результат внутрішньомовних процесів, а і як прояв соціальної трансформації, зокрема гендерної рівності. Проте творення фемінітивів в українській мові не є винятково новим явищем. Цей процес має глибоке історичне коріння, що простежується ще у народному мовленні, фольклорі, писемних джерелах та художній літературі різних епох.

Недостатня увага до історичної динаміки словотвірних моделей фемінітивів призводить до спрощеного трактування їх сучасної ролі, як ігнорування глибинних мовних традицій. Тому дослідження еволюції фемінітивів у межах словотвірної системи української мови допоможе не лише висвітлити закономірності деривації, а й проаналізувати, як соціальні, культурні та політичні фактори впливали на мовну норму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику творення та вживання фемінітивів висвітлено в працях М. Брус, К. Городенської, А. Загнітко, Є. Карпіловської, О. Стишова, О. Тараненка, З. Шевченко, зокрема дослідниками було розглянуто соціолінгвістичні аспекти фемінізації лексики та проблеми мовної норми. Історичний аспект словотворення фемінітивів знайшов своє відображення у дослідженнях П. Гриценка, І. Ющука та В. Німчука. Однак комплексне вивчення історичної динаміки дериваційних моделей із фокусом на зміни продуктивності та функціональної навантаженості фемінітивів у різні періоди історії української мови ще не має належної систематизації. Саме цей аспект обґрунтовує актуальність нашого дослідження.

Мета статті – проаналізувати історичну динаміку творення фемінітивів у межах словотвірної системи української мови, зокрема визначити етапи їх формування, охарактеризувати основні дериваційні моделі, простежити їхню еволюцію та виявити соціальні чинники впливу на функціонування фемінітивів у різні історичні періоди.

Виклад основного матеріалу. Фемінітиви як граматично й соціолінгвістично марковані одиниці відображають глибокі процеси розвитку мови в контексті її функціонування в суспільстві, зокрема в аспекті вираження гендерних відмінностей. Їхня історія не лише лінгвістична, а й культурологічна, бо в кожному епоху вони позначали не тільки мовну норму, а ще суспільні уявлення про роль жінки в різних сферах діяльності.

Проблематика мовного позначення статі набуває особливої ваги в професійному дискурсі. У повсякденному спілкуванні люди змушені визначати, як саме іменувати себе або інших з огляду на гендерну ідентичність. У цьому контексті вирізняють поняття маскулінітива (від лат. *masculinus* – чоловічий), що означає іменник чоловічого роду, який використовується для позначення представника певної професії або носія специфічної риси.

Натомість фемінітив (або фемінатив, *nomina feminina* – жіноча назва; від лат. *nomina* – ім'я, назва і *femina* – жінка) – це лексична одиниця, яка становить граматичну й семантичну пару до відповідного маскулінітиву [1, с. 5]. Утворення фемінітивів здійснюється, як правило, шляхом додавання характерних суфіксів до основи чоловічого слова або шляхом утворення аналітичної конструкції на кшталт «професія + жінка».

Першим джерелом формування фемінітивів є народне мовлення, що століттями фіксувало мовну реакцію на суспільну дійсність. Саме усна традиція виступала колискою для таких фемінних форм, у яких закладено не просто граматичне означення жіночого роду, а й семантику ролі жінки у певному соціальному контексті. У народному мовленні фемінітиви з'являлися як результат безпосереднього позначення соціальних статусів, родинних зв'язків, професійної діяльності або етнографічно важливих функцій жінки. Суфіксальні моделі, зокрема *-иха*, *-ка*, *-иця*, *-иня*, виконували роль регулярних словотвірних механізмів, що дозволяли природно інтегрувати назви жіночих представниць певних категорій у лексикон. Наприклад, такі слова, як «княгиня», «вдовиця», «майстриня», не лише мали конкретне лексичне значення, а й були маркерами усталеної соціальної стратифікації. Відсутність суворої письмової або академічної нормалізації дозволяла народній мові формувати лексичні одиниці без штучного втручання, а тому процес фемінізації термінів відбувався спонтанно, але закономірно, відображаючи реалії традиційної культури, в якій розподіл функцій між чоловіками й жінками мав як об'єктивний, так і символічний вимір.

На відміну від нормативно обмеженої мови писемних джерел, жива мова зберігала пластичність щодо позначення статевої належності. У селянському середовищі фемінітиви були обов'язковим елементом мовного буття, що забезпечувало сталість граматичної категорії роду як природної основи мовного коду. Таким чином, фемінітиви народного походження мали не лише номінативну функцію, а й комунікативну, виконуючи роль соціальних індикаторів і засобів ідентифікації.

Фемінітиви наявні у перших пам'ятках української писемності, а саме у таких текстах як:

1. «Руська правда» (XI ст.): *дщерь, госпожа, жена, кормилиця, мати, матерь, ремесвениця, роба, сестра*;
2. «Слово о полку Ігоревім» (XII ст.): *дѣва, дѣвица, дѣвка, жена, мати, Богородица*;
3. «Повість минулих літ» (XII ст.): *заступниця, ключниця, наложниця, начальниця*.

Перші письмові свідчення вживання фемінітивів в українській мові датуються 1596 роком – саме тоді вони фіксуються у церковнослов'янсько-українському друкованому словнику «Лексис» Лаврентія Зизанія. Дослідниця М. Брус зазначає, що Литовський статут 1588 року закріпив рівність майнових і спадкових прав чоловіків і жінок, що надало жінкам можливість брати участь у державному, громадському, судовому та інших видах життя. У цей період виникають перші назви жіночого роду, пов'язані з майновими, посадовими й функціональними ознаками: кредиторка, дорадниця тощо. Водночас, як зауважує М. Брус, ці фемінітиви здебільшого позначали жінок за належністю до чоловіків чи батьків, а не за самостійною професійною ознакою [2, с. 144–155].

З розвитком української національної самосвідомості та на тлі загального піднесення культури, що особливо активізувалося впродовж XIX – початку XX століття, фемінітиви починають активно входити в писемну традицію. Цей період позначений суттєвим розширенням функцій української мови в публічному просторі, зокрема у сфері публіцистики, художньої літератури та журналістики. Національно орієнтована інтелігенція, яка перебувала в опозиції до імперських ідеологічних парадигм, починає впроваджувати фемінітиви як один із засобів самовираження, естетизації жіночої постаті та концептуалізації фемінного досвіду в художньому тексті.

Яскравими прикладами фемінітивів у писемній традиції є твори відомих українських письменників. Зокрема, дослідження М. Брус показує, що поезія Тараса Шевченка рясніє фемінітивами, налічуючи понад 200 одиниць [3]. Це свідчить про формування самостійної фемінітивної мікросистеми в новій українській мові вже на тому етапі. Аналогічно, мовознавиці А. Кайдаш та В. Хомич відзначають значне лексико-семантичне розмаїття фемінітивів у творах Пантелеймона Куліша [4].

У творах Ганни Барвінок фемінітиви використовувалися для позначення різних аспектів жіночої ролі та буття, охоплюючи широкий спектр лексико-семантичних груп. Вона послуговувалася фемінітивами, що відображали родинно-побутові зв'язки (*одиначка, сваха, молодиця, вдова, дівка, свекруха, невістка, матірка, жінка*), а також моральні якості та риси характеру (*розлучниця, товаришки, подруга, чепуруха, сокотуха, порадиця, помішниця, недоторка, злодійка, нехлюя, недбаха, ледащиця*) [5].

Окрім цього, фемінітиви позначали соціальний статус жінок (*царівна, королівна, цариця, попівна, козачка, багатирка, хазяйка, хуторянка*) та їхнє заняття чи професійну діяльність (*пряха, робітниця, черниця, наймичка, шинкаря, служебка, поденниця*). Важливе місце посідали фемінітиви, пов'язані з фольклорно-обрядовою традицією (*циганка-ворожка, дружка, русалка*), а також ті, що описували фізичні ознаки (*кряля, товстуха*) та етикетні форми звертання (*добродійка, пані, панночка*) [5].

Ганна Барвінок також використовувала фемінітиви для вираження суб'єктивної оцінки (*бідолашка*) та позначення фізичного стану (*покійниця*). Окрему групу становили комплексні соціально-побутові характеристики, що поєднували кілька значень, наприклад, *дочко моя, безталанночко!, служебка-господиня, невістка-гадюка, відьма-жінка, сирота-вдовівна, жирівка-вихрестка* [5]. Ця різноманітність свідчить про глибоке розуміння письменницею місця жінки в тогочасному суспільстві та її внесок у збагачення української мови.

Хоча збірка творів Ганни Барвінок містить лише 68 різних фемінітивів, це стало визначальною історичною подією. Вона не тільки започаткувала жіночу літературну творчість в Україні, а й сприяла закріпленню вжитку фемінітивів у роботах першої української письменниці.

У них уживання фемінітивів виступає не просто стилістичним прийомом, а мовною репрезентацією нової парадигми жіночої суб'єктності. У цей період залишаються продуктивними моделі з типовими українськими суфіксами *-ка, -иця, -иня*. Однак, під впливом європейських мов, зокрема латини, німецької та польської, проникають утворення із суфіксом *-есса*, що зазвичай використовувався для позначення осіб високого соціального статусу або представниць духовенства. Ці впливи свідчать про відкритість українського словотвірного поля до інтеграції нових моделей, що віддзеркалюють мовно-культурну взаємодію з європейським середовищем.

Ситуація суттєво змінюється в радянську добу, коли мова підпорядковується не лише філологічним, а й ідеологічним нормам. Створення радянської нормативної граматики супроводжується спробами уніфікувати мовний простір, усунути варіативність, зокрема у питаннях фемінізації. Офіційна лінгвістична політика дистанціюється від активного вживання фемінітивів у фаховій та офіційній мові, вважаючи їх або зайвими, або ідеологічно несумісними з принципами «радянської рівності». У діловому стилі радянської епохи переважали форми чоловічого роду, незалежно від біологічної статі особи, яка обіймала посаду. Це призвело до поступової втрати фемінної словотвірної традиції в публічній комунікації.

Попри наявність таких лексем, як «вчителька», «лікарка», вони розглядалися як небажані в офіційній документації або академічному мовленні. У той час як на побутовому рівні фемінітиви зберігалися, у медійному та освітньому просторі їх активність згасала. Словотвірна система, яка ще в XIX столітті виявляла високу продуктивність у творенні фемінітивів, у радянському періоді демонструє стагнацію. Це явище обумовлено передусім ідеологічною установкою на нейтралізацію статі в мові як пережитку буржуазної лексики, що суперечив образу радянської жінки – позастатевої одиниці, що функціонує виключно в межах класової ідеології. Однак, у XXI столітті, під впливом активної взаємодії з європейською науковою думкою, в українському суспільстві зросла зацікавленість у відновленні фемінітивів і формуванні сучасних назв жіночого роду [6, с. 26–27].

Після здобуття Україною незалежності у 1991 році розпочався новий етап мовної еволюції, що пов'язаний із процесом дерусифікації, поверненням до національної мовної традиції та демократизацією мовного простору. Реабілітація фемінітивів стала частиною ширшого процесу нормалізації української мови як державної. Цей процес охоплював відновлення та закріплення у словниках і стилістичних довідниках фемінних форм, які до того тривалий час були витіснені з літературної норми.

Саме в цей час зростає увага до прав людини, розширення феміністичного дискурсу, імплементація міжнародних стандартів гендерної рівності, які стимулюють українських мовознавців і мовну спільноту до використання фемінітивів. У друкованих і цифрових мас-медіа, в офіційних документах, у наукових публікаціях почали фіксуватись нові лексеми типу «директорка», «ректорка», «економістка» тощо. Така дериваційна активність фіксується і в сучасному живому мовленні, що все частіше адаптує старі та неологізовані моделі, спрямовані на відтворення гендерної паритетності.

Розділ лінгвістики, який досліджує особливості іменування та граматичного роду слів, має назву гендерна лінгвістика. Ця галузь науки зосереджує увагу на закономірностях функціонування мовних одиниць з урахуванням статевої належності, соціальних ролей та ідентичності мовців. У межах цієї дисципліни активно розрізняють поняття «біологічна стаття» і «гендер». Поняття гендер (від англ. gender – рід, стаття) має розгалужене семантичне поле і нині дедалі частіше вживається для позначення ментальної статі, тобто внутрішнього усвідомлення себе як представника певної гендерної категорії, незалежно від фізіологічних характеристик [7, с. 114]. Відповідно, у сучасному суспільстві можлива ситуація, коли людина, яка ззовні має ознаки певної статі, ідентифікує себе інакше – як особа протилежного гендеру або як небінарна особистість, тобто така, що не відносить себе ані до чоловічої, ані до жіночої гендерної категорії.

Одним із ключових термінів у сучасному мовознавстві є стратегія фемінізації, що передбачає реформування мовних норм з метою активного впровадження фемінітивів та уникнення андроцентричних форм. Українська мова є надзвичайно сприятливою для фемінізації, оскільки кожен іменник у ній має граматичний рід [8, с. 126].

Андроцентризм (від грец. andros – людина) або феномен загального чоловічого роду означає практику використання чоловічих форм іменників для позначення осіб обох статей. Наприклад, іменником «професор» можуть називати як чоловіків, так і жінок. На відміну від фемінітивів, андроцентризми мають ширше функціональне застосування, тому вони часто з'являються в текстах різних стилів і жанрів: у гімнах («*І покажем, що ми, браття, козацького роду...*»), хоча звернення стосується і жінок), у вакансіях («*Потрібен вихователь*»), а також у назвах свят («*День вчителя*») [8, с. 118].

Після прийняття нової редакції Українського правопису у 2019 році, інституціоналізація фемінітивів у нормативному мовному просторі набула особливої ваги. Цей документ не просто дозволив, а й закріпив положення про доцільність та можливість творення фемінітивів, що відповідають словотвірним нормам сучасної української мови. Це рішення стало важливим

кроком до системного відображення гендерної рівності в мові та її офіційній кодифікації. Нова редакція правопису не лише визнає фемінітиви як мовну норму, а й пропонує систематичний підхід до їх утворення, що сприяє унормуванню вживання фемінних форм у публічному та офіційному дискурсі [9].

Можемо стверджувати, що правопис 2019 року офіційно підтримав і легітимізував тенденцію фемінізації мовлення, вивівши її з площини суто суспільної ініціативи в площину мовної політики державного рівня. Фемінітиви стали не лише лінгвістичним явищем, а й соціальним маркером, індикатором громадянської позиції, елементом нової культурної політики. Серед новотворів спостерігаємо активізацію суфіксів *-ка*, *-иця*, *-иня*, *-еса*, *-иня*, а також творення складених назв і конструкцій з гендерною диференціацією.

Наразі фемінітиви активно функціонують у сучасному мовному просторі, насамперед у професійній лексиці, й виконують низку номінативних функцій. Уживання фемінітивів є важливим не лише у побутовому спілкуванні, а й у сфері правових і нормативних документів. Те, що переважна більшість (приблизно 90%) займенників та назв професій і посад закріплена у формі чоловічого роду, спричиняє ускладнення сприйняття фемінітивів. Вважається, що форми чоловічого роду звучать більш престижно й авторитетно, тоді як жіночі відповідники – менш статусно. Через це багато жінок обирають для самоназви чоловічу форму: наприклад, «викладач» замість «викладачка». В українському мовному середовищі укорінився стереотип, за яким найвищі посади слід позначати формами чоловічого роду (міністр, президент, мер, директор), тоді як суфіксальні форми з *-к-* сприймаються як маркери низькокваліфікованих професій (*покоївка*, *манікюрниця*, *технічка*) [8, с. 119–120].

Найпоширенішим способом творення фемінітивів в українській мові є додавання фемінітивних суфіксів до основ маскулінитивів:

1. Суфікс *-к-* є найуживанішим і легко поєднується з різними основами: автор – авторка, менеджер – менеджерка, оглядач – оглядачка.

2. Суфікс *-иця* функціонує з основами на *-ник*: верстальник – верстальниця, *-ень*: учень – учениця, *-ець*: *плавець* – плавчиня.

3. Суфікс *-иня* додається до слів із закінченням на приголосний: *філолог* – філологиня.

4. Рідкісний суфікс *-еса* не має усталеного правила, але переважно вживається з основами грецького походження: поет – поетеса (поетка).

5. Можливе також утворення фемінітивів за допомогою словосполучень зі словом «пані»: посол – пані посол.

6. Ще один варіант – аналітичні конструкції: жінка-військовий.

7. Професії, назви яких походять від прикметників, мають фемінітив у вигляді субстантивованого прикметника жіночого роду: військовий – військова.

8. У деяких випадках можливе словозаміщення: медсестра – медбрат.

9. Окремі суфікси, як *-от* *-ш-*, *-их-*, уживаються для позначення партнерок осіб певної професії: генерал – генеральша (дружина генерала). Під час творення фемінітивів за національністю чи місцем проживання типовим є суфікс *-к-*: *італієць* – італійка.

10. За подібною моделлю утворюються назви жінок, що позначають носійок рис або емоцій: оптиміст – оптимістка, сміливець – сміливиця.

11. Щодо назв тварин, то жіночі форми формуються або шляхом додавання слова «самка»: єнот – самка єнота, або за допомогою традиційних фемінін: тигр – тигриця. Створення нових фемінітивів тварин за аналогією до професійного словотвору: леопардка, леопардиця не вважається нормативним і не підтримується в сучасному мовному вжитку.

Водночас спостерігається проблема стилістичної та нормативної варіативності, яка спричиняє неоднозначне сприйняття деяких новоутворень, що не мають історичної традиції або викликають когнітивний дискомфорт через незвичність. Наприклад, форми на зразок «психологиня», «деканеса», «менеджерка» сприймаються частиною мовців як мовні інновації, що

межують зі штучністю, хоча в інших контекстах вони вже закріплені в публічному вжитку. Рівень сприйняття таких лексем залежить від частотності їх уживання, функціонального навантаження та присутності в авторитетних джерелах. Тобто можемо зробити висновок, що природність фемінітивів формується не лише на основі історичної тяглості, а й на підставі динамічного реагування мовної системи на соціальні трансформації. У сучасній мовній картині світу словотвір має не лише лінгвістичну, а й соціокультурну функцію, що змушує враховувати комунікативні потреби, прагнення до інклюзивності та демократичності мовного простору. Інтеграція фемінітивів у нормативну систему української мови свідчить про її здатність до адаптації, модернізації та самовідновлення на засадах актуального мовного запиту суспільства.

Висновки. Історична динаміка творення фемінітивів в українській мові засвідчує сталу словотвірну традицію, яка в різні історичні періоди проявлялась з різною інтенсивністю. Від природного народного словотвору до радянської регламентації та сучасної мовної політики – фемінітиви залишаються важливим елементом граматичної та соціальної системи мови. У сучасних умовах творення фемінітивів не лише реалізує потенціал словотвірної системи, а й виступає маркером демократизації мови, визнання гендерної рівності та поваги до мовних прав людини. Тому розвиток і нормативне закріплення фемінітивів слід розглядати як частину живої еволюції української мови.

Саме тому, на нашу думку, доцільним є поглиблення дослідження функціонально-стилістичних параметрів фемінітивів, вивчення сприйняття фемінних форм у різних соціальних групах, а також лексикографічна уніфікація та нормування продуктивних словотвірних моделей. Крім того, актуальним є дослідження впливу фемінізації мови на дискурсивні практики мас-медіа, освіти, політики, науки та адміністративного спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Утворення та вживання фемінітивів в українській мові. URL: <https://trend-ua.club/utvorennja-tavzhyvannja-feminityviv-v-ukrainskij-movi.html>5.
2. Брус М. П. Фемінітиви як відображення історії українського жіноцтва XVI–XVII століть: *Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. пр.* Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2007. Вип. 5. С. 144–155.
3. Брус М. П. Фемінітиви в поетичній мові Тараса Шевченка. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово.* 2017–2018. № 3–4. С. 46–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_sl_2017-2018_4-3_6.
4. Кайдаш А. М., Хомич В. І. Фемінітиви в малій прозі Пантелеймона Куліша. *Молодий вчений.* 2019. № 2 (1). С. 55–59. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_2\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_2(1)_15)
5. Барвінок Г. Вибрані твори. Київ: Видавниче Т-во «Час», 1927. 233 с. URL: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/22>].
6. Козачишина О. Л. Фемінітиви у сучасному українському газетному дискурсі: Science and Education a New Dimension. Philology. Вінниця, 2020. № 72. С. 26–27. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/05/Feminitives-in-ModernUkrainian-Newspaper-Discourse-O.-L.-Kozachyshyna-A.-V.-Mosiichuk.pdf>
7. Ликова К. І. Гендерний аспект лінгвістичних досліджень художнього тексту. Львів: Львівський філологічний часопис, 2020. № 6. 114 с.
8. Марценюк О. В. Гендер для медій: підруч. 3-тє вид., вип і доп. Київ: Критика, 2017. С. 27–134.
9. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019.
10. Етимологічний словник української мови: в 7 т. [уклад. О. С. Мельничук та ін.]: НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 6: У–Я. 86 с.
11. Плачинда Г. Словничок фемінітивів для прес-офіцерів та пресофіцерок територіальних управлінь державної служби України з надзвичайних ситуацій: словник. Київ, 2018. С. 5–8.

Дата надходження статті: 09.07.2025

Дата прийняття статті: 12.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 81'25:004.89:81'322:378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-24>

ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ЕТАПУ ВИРОБНИЧОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЇ

TECHNOLOGICAL PROVISION OF THE PRE-TRANSLATION STAGE IN THE TRANSLATION AND LOCALIZATION WORKFLOW

Бондаренко О. С.,

orcid.org/0000-0002-3148-8753

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Бондаренко К. Л.,

orcid.org/0000-0002-2964-5123

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

Стаття присвячена дослідженню ролі технологій на доперекладацькому етапі виробничого процесу перекладу в сучасній індустрії лінгвістичних послуг. Згідно зі стандартом ISO 17100:2015, доперекладацький етап охоплює комплекс адміністративних, технічних і лінгвістичних операцій, що передують основній фазі перекладу. У фокусі дослідження – процедура попереднього аналізу тексту засобами CAT-інструментів, зокрема розрахунок обсягу роботи за допомогою поняття «ефективне слово». Це поняття розглядається як одиниця виміру, що дозволяє визначити реальне навантаження перекладача з урахуванням повторів і збігів із пам'яттю перекладів. У статті подано приклад розрахунку обсягу роботи, продемонстровано застосування коефіцієнтів для формування обґрунтованого кошторису. Розглядається роль термінологічних інструментів на доперекладацькому етапі перекладу. Наголошується на необхідності поєднання роботи зі створення термінологічних баз із критичним аналізом джерел клієнта та вмінням самостійно видобувати лінгвістичну інформацію за допомогою корпусних інструментів.

На підставі зіставлення положень українських освітніх стандартів і Рамки компетентностей Європейської мережі магістерських програм з письмового перекладу (ЕМТ) обґрунтовано доцільність гібридного підходу до впровадження технологій у навчальні програми. Запропоновано розглядати перекладацькі технології як дидактичне середовище, в якому мають викладатися курси фахового перекладу, термінографії та управління термінологією, управління перекладацькими проектами, постредагування машинного перекладу, корпусної лінгвістики для перекладачів. Наголошено на потребі формування сервіс-орієнтованих, управлінських і цифрових компетентностей, що забезпечують ринкову адаптивність випускників і відповідність їхніх навичок потребам сучасного виробництва в перекладацькій і локалізаційній галузях.

Ключові слова: перекладацькі технології, пам'ять перекладів, двомовний корпус, виробництво перекладацького (локалізаційного) продукту, управління перекладацьким проектом, управління термінологією, постредагування машинного перекладу, індустрія лінгвістичних послуг.

The article explores the role of technology at the pre-translation stage of the production process within the modern language services industry. According to ISO 17100:2015, the pre-translation stage comprises a set of administrative, technical, and linguistic operations that precede the core translation phase. The study focuses on the procedure of preliminary text analysis using CAT tools, particularly the calculation of workload through the concept

of the "effective word". This concept is viewed as a weighted metric that enables the assessment of the actual translator's workload, taking into account repetitions and matches with translation memory. The article provides an example of workload calculation and demonstrates the use of weighting coefficients for preparing a justified project estimate. It also examines the role of terminology tools at the pre-translation stage and emphasizes the importance of combining terminology database development with critical analysis of client-provided resources, as well as the ability to independently extract linguistic information from texts using corpus tools.

By comparing Ukrainian educational standards with the European Master's in Translation (EMT) competence framework, the study substantiates the relevance of a hybrid approach to integrating technology into translation curricula. It proposes treating translation technologies as an instructional environment through which courses in specialized translation, terminology management, project management, and machine translation post-editing, corpus linguistics for translators should be delivered. The article underlines the need to develop service-oriented, managerial, and digital competences that enhance graduates' market adaptability and ensure their skills align with the needs of today's translation and localization production processes.

Key words: translation technologies, translation memory, bilingual corpora, translation (localization) workflow, translation project management, terminology management, post-editing machine translation, language services industry.

Постановка проблеми. У професійному середовищі переклад уже давно не розглядається як ізольований когнітивний акт, а постає складовою багатоетапного виробничого процесу, що охоплює комплекс лінгвістичних, технічних і управлінських операцій. Сучасна перекладацька практика інтегрована в ширший контекст індустрії лінгвістичних послуг і вимагає чітко структурованого підходу до організації робочих процесів. Відповідно до стандарту ISO 17100:2015, виробничий процес перекладу (translation workflow) визначається як «процеси (2.1.4) або їх складові, які беруть участь у створенні змісту цільовою мовою (2.3.3)» [1, с. 1], а використання технологій, зокрема систем автоматизованого перекладу (CAT-tools), розглядається як «частина виробничого процесу (2.1.3), у межах якого застосовується низка програмних засобів для підтримки діяльності перекладача (2.1.2)» [1, с. 2]. Відповідно до цього стандарту, виробничий процес перекладу поділяється на три основні етапи: доперекладацький (pre-production process), перекладацький (production process), що охоплює власне переклад, редагування та вичитування, і постперекладацький (post-production process).

Актуальність дослідження полягає в необхідності усвідомлення комплексності виробничого процесу перекладу як у самій галузі, так і в університетській освіті. **Метою** цієї розвідки є уточнення ролі і місця технологій на доперекладацькому етапі виробничого процесу перекладу в контексті імплементації в процес підготовки перекладачів. Завданнями дослідження стали: визначення сфер і етапів застосування технологій на доперекладацькому етапі виробничого процесу перекладу; аналіз ефективності і перспектив застосування технологій; уточнення інституційних передумов для навчання перекладацьким технологіям як частині виробничого процесу; вироблення рекомендацій для підготовки фахівців сфери лінгвістичних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на активне залучення європейських дослідників і дидактів до аналізу досвіду індустрії лінгвістичних послуг [2; 3], в Україні практичні навички роботи над перекладацькими проєктами випускники здобувають переважно вже на виробництві. Відсутність системного розуміння структури та логіки виробничого процесу перекладу констатують як самі студенти після проходження практики, так і роботодавці, які змушені проводити додаткове навчання молодих фахівців відповідно до потреб клієнтів [4]. Українська перекладацька освіта зосереджена переважно на власне перекладі – важливому, однак не єдиному етапі виробничого процесу, тоді як доперекладацький і постперекладацький етапи залишаються на периферії академічної уваги. Технологічна підготовка перекладачів, їхня спроможність демонструвати гнучкі навички під час роботи в хмарних навчальних середовищах є предметом наукових розвідок українських дидактів [5; 6], однак запропоновані

підходи не завжди враховують динаміку ринку перекладацьких і локалізаційних послуг. Це створює ризик формування формальної компетентності, позбавленої яка управлінського та комунікативного вимірів, необхідних для ефективного функціонування перекладача в сучасному виробничому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Підготовка до виконання перекладацького проєкту охоплює адміністративні, технічні та лінгвістичні аспекти. Безпосередня реєстрація проєктів, розподіл ролей між учасниками, вибір інструментів та підрядників здійснюється постачальником лінгвістичних послуг відповідно до внутрішніх процедур. Однак загальна логіка організації робочого процесу є уніфікованою в рамках професійних стандартів, зокрема ISO 17100:2015 (§5.3.1–5.3.3) [1], що передбачає послідовну структуру проєктного циклу. Технічні аспекти підготовки передбачають забезпечення доступу до релевантних ресурсів, включаючи локалізаційні середовища, CAT-інструменти, словники та термінологічні бази. У разі співпраці з фрилансерами або субпідрядниками постачальник лінгвістичних послуг має гарантувати, що ці ресурси будуть доступні, актуальні та взаємно сумісні в рамках проєкту. Лінгвістичні аспекти включають попередній аналіз вихідного тексту з метою виявлення термінологічних, стилістичних та структурних особливостей. Цей аналіз здійснюється за допомогою сучасних CAT-інструментів, таких як SDL Trados, MemoQ або Phrase, які дозволяють здійснювати аналіз, визначати повтори тощо. Виходячи з цих даних, формуються попередні оцінки обсягу, виставляється кошторис та готується технічне завдання. У багатьох випадках клієнт і постачальник погоджуються, що саме постачальник лінгвістичних послуг відповідатиме за розробку, уточнення або валідацію термінології для проєкту. Це передбачає створення глосаріїв за допомогою спеціалізованого ПЗ, наприклад, SDL MultiTerm, TermWeb або Xbench. Результати термінологічної підготовки мають бути сумісними з CAT-середовищем перекладача та редактора. У деяких випадках власне перекладу може передувати процес створення двомовних корпусів, які, за відсутності пам'яті перекладів (translation memory – ТМ) можуть бути джерелом регулярних відповідників (наприклад, в аудовізуальному перекладі (локалізації)).

Отже, як бачимо, доперекладацький етап – це багаторівнева та багатокомпонентна діяльність, яка виходить далеко за межі виключно лінгвістичних операцій. Його успішне виконання потребує високого рівня сервісорієнтованих, організаційних та технологічних компетентностей фахівця.

Розглянемо одну з ключових складових доперекладацького етапу – статистичний аналіз вихідного тексту, який виконується за допомогою CAT-інструментів і передує безпосередньо перекладу. Саме на основі цього аналізу приймаються рішення щодо комерційної оцінки проєкту, складання кошторисів, а потім і формування інвойсів, що робить його критично важливим елементом як виробничого, так і фінансового циклу [7].

Статистичний аналіз у середовищі CAT передбачає автоматизоване визначення кількості перекладних одиниць (слів, сегментів), їх повторюваності, а також рівня збігів із наявною пам'яттю перекладу. Цей процес є основою як для планування ресурсів, так і для обґрунтування вартості послуг. Він дає змогу визначити, яка частина тексту вже була перекладена раніше, яка містить часткові збіги, а яка є новою і потребує повного перекладу. Процедура аналізу обсягу розпочинається з імпорту вихідного файлу у форматі, сумісному з CAT-інструментами. Після сегментації тексту система автоматично порівнює кожен сегмент із перекладеними одиницями, наявними в пам'яті перекладу та класифікує його за ступенем збігу. Основні категорії охоплюють повні збіги (100% match), часткові або неповні збіги (fuzzy matches) у межах від 95% до 75%, також нові сегменти, які раніше не перекладалися. Після завершення аналізу система формує звіт, у якому подано кількість слів і сегментів у кожній категорії [8]. Різні типи збігів мають різну вартість, що враховується під час розрахунку загальної ціни. Повні збіги зазвичай оплачуються за мінімальним коефіцієнтом або

взагалі не тарифікуються, тоді як нові сегменти оплачуються повністю за базовою ставкою. Часткові збіги та повтори оплачуються пропорційно до рівня зусиль, необхідних для їх редагування. Таким чином, обсяг роботи визначається не лише кількістю слів, а й рівнем зусиль, потрібних для опрацювання кожного сегмента [9]. Це дає змогу об'єктивно оцінити трудомісткість завдання і сформулювати прозорий комерційний розрахунок вартості проекту.

У сучасному виробничому процесі перекладу та локалізації, що дедалі більше інтегрує автоматизовані інструменти, постає потреба у точному вимірюванні фактичного обсягу виконаної роботи. У цьому контексті особливого значення набуло поняття ефективного або середньозваженого слова (effective word або weighted word). Воно використовується як зважена одиниця обліку, яка враховує не лише кількість слів у тексті, але й характер їх опрацювання – зокрема рівень збігу з пам'яттю перекладів. Загалом, ефективне слово – це умовна одиниця метрики, що дозволяє оцінити реальне навантаження перекладача. Для її обчислення застосовується система коефіцієнтів, згідно з якою кожна категорія сегментів має власний коефіцієнт. Ці коефіцієнти відображають середній обсяг зусиль, необхідних для обробки того чи іншого типу тексту. Наприклад, нові слова враховуються повністю (1.0), часткові збіги – частково (наприклад, 0.6), повтори – мінімально (0.2), а сегменти машинного перекладу – з поправкою на необхідне редагування (зазвичай 0.6 – 0.8). Формально обсяг ефективних слів обчислюється за формулою: $EW = \sum (N_i \times K_i)$, де EW – загальна кількість ефективних слів, N_i – кількість слів у сегменті певного типу, K_i – відповідний коефіцієнт зусиль для цього типу сегмента. Такий підхід активно використовується у системах керування перекладацькими проектами (Translation Management Systems, TMS), зокрема SDL Trados Studio, memoQ, Phrase та інших. Він дозволяє формувати обґрунтовані бюджети проектів, розраховувати винагороди виконавцям і забезпечувати прозорість у взаємодії між усіма учасниками виробничого процесу. Таким чином, поняття «ефективного слова» слугує не лише інструментом обліку, а й важливим фактором стандартизації оцінювання перекладацької праці в умовах інтенсивного використання цифрових технологій.

Щоб продемонструвати застосування цієї методики, розглянемо умовний перекладацький проект обсягом 1400 слів, де текст містить різні типи сегментів. Із них 500 слів є абсолютно новими й потребують повного перекладу (коефіцієнт 1.0), 200 слів мають часткові збіги з пам'яттю перекладів у діапазоні 85–94% (коефіцієнт 0.6), 300 слів – це повторювані фрагменти (коефіцієнт 0.2), а ще 400 слів представлені сегментами машинного перекладу, які вимагають помірного редагування (коефіцієнт 0.7). Застосовуючи зазначені вагові коефіцієнти, отримаємо: $500 \times 1.0 = 500$ ефективних слів, $200 \times 0.6 = 120$, $300 \times 0.2 = 60$ і $400 \times 0.7 = 280$. Сума цих значень дає загальний обсяг ефективних слів – 960 одиниць, які й враховуються як база для розрахунку вартості роботи виконавця або обсягу навантаження в межах проекту. Таким чином, замість простого підрахунку кількості (фізичних) слів застосовується більш точна, зважена модель оцінювання, яка відображає реальні трудовитрати перекладача.

File Details

File	Type	Segments	Words	Characters	Percent
TASK23597_EN-GB-RU_PSGprocam_pxw-fxs Chars/Word:4.44	PerfectMatch	0	0	0	0.00%
	Context Match	0	0	0	0.00%
	Repetitions	18	237	1112	6.34%
	Cross-file Repetitions	0	0	0	0.00%
	100%	5	120	630	7.00%
	85% - 99%	9	102	560	0.58%
	75% - 84%	11	135	693	7.30%
	New/AT	94	1692	7489	78.78%
	AdaptiveMT Baseline	0	0	0	0.00%
	AdaptiveMT with Learnings	0	0	0	0.00%
	Total	137	2286	10484	100%

Рис. 1. Приклад звіту статистичного аналізу, виконаного програмою SDL Trados

Type	Segments	Source words	Source chars
All	125	877	5131
X-translated / double context	0	0	0
Repetition	13	27	190
101%	0	0	0
100%	0	0	0
95%-99%	0	0	0
85%-94%	4	80	380
75%-84%	24	114	666
50%-74%	59	237	1496
No match	25	419	2399

Рис. 2. Приклад звіту статистичного аналізу, виконаного програмою MemoQ

На основі згенерованого звіту виконавець формує інвойс, у якому вказано загальну кількість перекладного матеріалу з розподілом за категоріями збігів, відповідними коефіцієнтами та кінцевою вартістю. Такий підхід сприяє прозорості фінансової взаємодії, знижує ризик непорозумінь із замовником і забезпечує обґрунтованість тарифів. Крім того, у разі повторної співпраці з тим самим клієнтом це дозволяє ефективно повторно використовувати раніше перекладені матеріали [10]. Статистичний аналіз тексту засобами САТ-систем є важливою складовою сучасного доперекладацького процесу. Він виконує функцію не лише планування обсягу роботи, а й формує основу для прозорого і стандартизованого ціноутворення у сфері перекладу та локалізації. Технологічна грамотність у цій галузі є невід’ємною частиною професійної компетентності перекладача і локалізатора, що працює у багатомовному цифровому середовищі.

Актуальності набуває попередня обробка лінгвістичної інформації для перекладу чи локалізації засобами корпусної лінгвістики. По суті пам’ять перекладів (Translation Memory, ТМ) і двомовні корпуси мають схожу природу, оскільки базуються на паралельних (вихідному та цільовому) сегментах текстів, які ПЗ сприймає як відповідники. ТМ і двомовні паралельні корпуси – середовище для збереження попередніх перекладацьких рішень і забезпечення послідовності в майбутніх перекладах. Обидва технологічні рішення можуть розглядатися як перекладацькі технології: пам’ять перекладів є невід’ємною частиною САТ-систем і працює в режимі реального часу, пропонуючи відповідники при виявленні збігів. Двомовні корпуси, хоча й не працюють інтерактивно, можуть бути джерелом пошуку відповідників, визначати закономірності або девіації (на кшталт термінологічної варіативності). Незважаючи на відмінності в архітектурі, технічній реалізації та сферах застосування, обидва типи інструментів виконують схожі функції: накопичення, збереження й повторного використання мовного матеріалу на підтримку перекладацької діяльності. Додатковим доказом спільної природи технологічних рішень є можливість конвертації двомовних корпусів у пам’ять перекладів і навпаки.

Оцінивши роль і вагу технологій у виробничому процесі перекладу, розглянемо потенціал упровадження гібридного підходу до імплементації технологій та основ управління перекладацькими проектами в процес підготовки перекладачів на рівні бакалаврату та магістратури.

За відсутності затвердженого професійного стандарту підготовки перекладачів [11], базовими документами для підготовки перекладачів на рівні бакалаврату та магістратури є «Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 “Філологія”, 2021» та «Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 “Філологія”, 2019». Серед

результатів навчання, дотичних до реалій ринку, що були проаналізовані вище, варто відзначити: *використовувати інформаційні й комунікаційні технології для вирішення складних спеціалізованих задач і проблем професійної діяльності (PH6); Мати навички управління комплексними діями або проєктами при розв'язанні складних проблем у професійній діяльності в галузі обраної філологічної спеціалізації та нести відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах (PH18) [12]; а також: застосовувати сучасні методики і технології, зокрема інформаційні, для успішного й ефективного здійснення професійної діяльності та забезпечення якості дослідження в конкретній філологічній галузі (PH3); використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог (PH16) [13].* Враховуючи, що зазначені Стандарти поширюються на всі філологічні спеціальності, їх максимально широке тлумачення з одного боку є виправданим, а з іншого – позбавлене конкретики, яка дозволила б потенційним роботодавцям чітко розуміти, на які результати навчання потенційних працівників можна розраховувати.

Абсолютно відмінний підхід демонструє Рамка компетентностей Європейської мережі магістерських програм з письмового перекладу [14]. Попри наявність окремого блоку, присвяченого перекладацьким технологіям (Technology), технології пронизують усю Рамку. У межах блоку «Translation (Strategic, Methodological and Thematic Competence)» близько третини компетентностей передбачають активне використання перекладацьких технологій. Серед них: здатність перекладати різні типи матеріалів на різних носіях і для різних цільових аудиторій із застосуванням відповідних інструментів та технік; здійснювати перевірку, рецензування, редагування й оцінювання як власного перекладу, так і роботи колег відповідно до встановлених стандартів або проєктних цілей якості, визначати доцільність застосування тих чи інших інструментів у конкретних перекладацьких завданнях; впроваджувати стратегії контролю якості з використанням відповідних інструментів; здійснювати попередню підготовку вихідного тексту до обробки перекладацькими засобами; постредагувати результати машинного перекладу на основі стилістичних настанов і термінологічних глосаріїв з метою дотримання вимог якості в умовах використання МП як інструменту [14].

Власне преамбула до блоку «Technology» у Рамці компетентностей ЕМТ демонструє глибоку інтеграцію технологій у виробничий процес перекладу та локалізації: «Ця компетентність охоплює всі знання й навички, необхідні для впровадження та надання рекомендацій щодо використання сучасних і майбутніх перекладацьких технологій у межах перекладацького процесу». У визначенні всіх технологічних компетентностей міститься згадка про роль і місце інструментів у виробничому процесі: використовувати найбільш релевантні ІТ-застосунки, зокрема повний спектр офісного програмного забезпечення, та швидко адаптуватися до нових інструментів і ресурсів, критично оцінюючи їхню доцільність і вплив на власну професійну діяльність; ефективно користуватися пошуковими системами, корпусними інструментами, засобами текстового аналізу, САТ)-інструментами та інструментами забезпечення якості (QA); здійснювати попередню обробку і керування файлами та іншими носіями/ресурсами в межах перекладацького процесу, зокрема веб- і мультимедійними файлами; розуміти основи функціонування систем машинного перекладу та їхній вплив на процес перекладу, а також інтегрувати МП у робочий процес у разі доцільності; застосовувати інші інструменти,... зокрема засоби управління робочими процесами [14].

Екстраполяція зазначених положень на зміст навчальних курсів дає підстави стверджувати, що відповідно до логіки Рамки компетентностей ЕМТ, створеної з максимальним урахуванням потреб європейського ринку лінгвістичних послуг, перекладацькі технології мають бути не просто окремою дисципліною або ознайомчим модулем, а невід'ємним середови-

щем реалізації всього навчального процесу. Так, навчання аналізу тексту в середовищі CAT-інструментів на початкових етапах має супроводжуватися поясненням принципів розрахунку обсягу перекладу, зокрема поняття «ефективного слова» та його ролі у формуванні вартості проєкту. Для реалізації цього завдання широко використовуються такі CAT-інструменти, як SDL Trados Studio, memoQ і Phrase (раніше Memsource), які дають змогу автоматично сегментувати тексти, зіставляти їх із базами даних пам'яті перекладів і формувати детальні аналітичні звіти.

Опрацювання інструментів створення термінологічних баз слід поєднувати з аналізом і критичною оцінкою наданих клієнтом термінологічних джерел, а також із моделюванням ситуацій, у яких перекладач має самостійно здійснювати видобування термінів з тексту за допомогою корпусних чи глосарних засобів. Це, у свою чергу, передбачає прийняття зважених управлінських рішень – зокрема, розрахунку необхідного часу й зусиль для виконання відповідного етапу підготовки. Для автоматичного виявлення термінів у наданих текстах залучаються корпусні та статистичні інструменти – зокрема Sketch Engine, які дозволяють здійснювати частотний аналіз, знаходити ключові колокації тощо [15]. Для створення глосаріїв застосовуються такі інструменти, як SDL MultiTerm, які дають змогу формувати термінологічні бази, що інтегруються у CAT-системи, забезпечуючи уніфіковану термінологію в командній роботі.

Висновки. Сучасні лінгвістичні (перекладацькі і корпусні) технології повинні бути інтегровані в навчальні курси з практичного (фахового, спеціалізованого, галузевого) перекладу, курси управління перекладацькими проєктами, постредагування машинного перекладу, управління термінологією, корпусна лінгвістика для перекладачів. Таким чином, технологічна компонента постає не лише як об'єкт вивчення, а як дидактичне середовище. З огляду на сервісну орієнтованість сучасного виробничого процесу перекладу, усвідомлення особливостей надання мовної послуги різним клієнтам із різним ступенем обізнаності, різними потребами, вимогами до якості і ресурсною базою, оцінювання зусиль і витрат часу, а також підготовку матеріалів до безпосереднього перекладу із раціональним і виваженим застосуванням відповідних технологій та аргументацією їхньої доцільності (зокрема для клієнтів), такий підхід має не лише професійний, а й значний дидактичний потенціал. Він сприяє формуванню у здобувачів зрілого розуміння ринку лінгвістичних послуг, логіки виробничого процесу перекладу та усвідомленого використання інструментів уже на етапі навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ISO 17100:2015 [Translation services – Requirements for translation services: ISO 17100:2015. First edition, 2015-05-01]. VI, 20 p. (Перекладча послуга. – Вимоги до перекладчих послуг).
2. Gaspari F., Almaghout H., Doherty S. A survey of machine translation competences: Insights for translation technology educators and practitioners. *Perspectives*. 2015. Vol. 23. No. 3. P. 333–358.
3. Kenny D., Doherty S. Statistical machine translation in the translation curriculum: Origins, rationale, and challenges. *The Interpreter and Translator Trainer*. 2014. Vol. 8, No. 2. P. 276–294.
4. Бондаренко О. С., Бондаренко К. Л. Сервіс-орієнтовані компетентності в українських програмах підготовки перекладачів та локалізаторів. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 1(34). С. 162–167.
5. Amelina S. M. The essence of the stages of forming the information competence of the translator. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 67(5). С. 44–55.
6. Tarasenko R. O., Amelina S. M. Developing Translators' Soft Skills in a Cloud Based Environment Using the Memsource System. *AET 2021 Proceedings*. 2021. P. 617–628.
7. Bowker L. *Computer-aided Translation Technology: A Practical Introduction*. Ottawa: University of Ottawa Press, 2010. 220 p.
8. Moorkens, J., Way, A., Lankford, S. *Automating translation*. London : Routledge, 2024. 270 p.
9. Jiménez-Crespo, M. A. *Translation and web localization*. London : Routledge, 2013. 244 p.

10. Kenny D. Technology and translator training. *The Routledge handbook of translation and technology*. Ed. by M. O'Hagan. London : Routledge, 2019. P. 498–515.
11. Українська асоціація перекладачів. Стандарт професії «Письмовий перекладач» (проект). URL: <https://www.uati.org/галузеви-документи> (дата звернення: 21.07.2025).
12. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 “Філологія”, 2021.
13. Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 “Філологія”, 2019.
14. EMT Board. European Master's in Translation Competence Framework 2022. Brussels: Directorate-General for Translation, European Commission, 2022. 20 p.
15. Бондаренко О. С., Бондаренко К. Л. Корпусні та ШІ технології управління термінологією в локалізаційних проєктах. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2025. Вип. 212. С. 63–69. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-9>.

Дата надходження статті: 25.07.2025

Дата прийняття статті: 27.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 811.161.2'373.2423

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-25>

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РОМАНІ «МЕЖА НЕВАДИ» ВЛАДИСЛАВА ІВЧЕНКА ЯК ОРГАНІЧНІ КОМПОНЕНТИ ТВОРУ

PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES IN THE NOVEL "NEVADA BORDER" BY VLADYSLAV IVCHENKO AS ORGANIC COMPONENTS OF THE WORK

Береш А. І.,

orcid.org/0000-0003-0430-2447

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Наукова розвідка присвячена дослідженню назв персонажів, адже одним із завдань літературної ономастики є пошук та аргументовані інтерпретації ролі літературно-художніх антропонімів у творах сучасних авторів.

Наша мета – дослідити літературно-художні антропоніми, що функціонують у романі «Межа Невади» В. Івченка. Завдання – описати літературно-художні антропоніми, розкрити їхнє значення, довести, що вони є органічними компонентами роману.

Доведено, що власні назви роману В. Івченка є найважливішими словами, органічними компонентами твору. Основою літературно-художнього антропонімікону роману є імена та прізвища українців, які автор запозичає з реального іменника. Найбільшу кількість літературно-художніх антропонімів становлять інформаційно-оцінні. Івченкові назви не обмежені якимись штампами чи заборонами, вони дуже місткі, насичені інформацією, символами, викликають відповідні асоціації, тому досліджувати їх цікаво. З'ясовано, що інформація знаходиться в доантропонімній семантиці, розкривається завдяки авторській характеристиці та увиразнюється базовими конотаціями. Найяскравішими серед усіх літературних антропонімів є прізвиська як місцевого люду, так і позивні українських бійців. Мотиви творення прізвищ та позивних вражають. Автор подає прекрасні приклади як прізвисько передавалося від покоління до покоління, іноді обростаючи суфіксами здрібнілості, або зазнавало інших змін під впливом російської антропосистеми. Серед представників ворожого табору також багато промовистих прізвищ та прізвищ. Імена реальних людей у романі пов'язані з певною історичною добою, тому вони «здебільшого і служать часовою канвою літературного твору». В історичній сюжетній лінії переплітаються імена та прізвиська найрізноманітнішого походження. Деяким персонажам Івченко дав імена відомих людей із різних часових поясів, таким чином і в найменуваннях проявився постмодерний почерк автора. Наше дослідження розширить загальне уявлення про літературно-художні антропоніми як базові складники онімної системи, які творять образ.

Ключові слова: апелятив, літературно-художній антропонім, доантропонімна семантика, інформаційний заряд, позивний, прізвисько.

Scientific research is devoted to the study of character names, because one of the tasks of literary onomastics is the search and reasoned interpretations of the role of proper names of the literary heroes in the works of modern authors.

Our goal is to research proper names of the literary heroes that function in the novel "Nevada Border" by V. Ivchenko. The task is to describe proper names of the literary heroes, to reveal their meaning, and to prove that they are organic components of the novel.

It is proved that the proper names of V. Ivchenko's novel are the most important words, organic components of the work. The basis of the literary anthroponymicon of the novel are the names and surnames of Ukrainians, which the author borrows from a real noun. The largest number of proper names of the literary heroes are informational

and evaluative. Ivchenko's names are not limited by any clichés or prohibitions, they are very capacious, saturated with information, symbols, and evoke appropriate associations, so it is interesting to study them. It was found that the information is present in pre-anthroponymic semantics, it is revealed through the author's characteristic and is expressed by basic connotations. The brightest among all proper names are the nicknames of both local people and the call signs of Ukrainian fighters. The motives for the creation of nicknames and call signs are impressive. The author gives excellent examples of how a nickname was passed down from generation to generation, sometimes acquiring diminutive suffixes, or underwent other changes under the influence of the Russian anthroposystem. Among the representatives of the enemy camp, there are also many telling surnames and nicknames. The names of real people in the novel are associated with a certain historical era, so they "mostly serve as the temporal framework of a literary work." In the historical storyline, names and nicknames of the most diverse origins are intertwined. Ivchenko gave some characters the names of famous people from different time zones, thus the author's postmodern style was manifested in the names. Our study will expand the general idea of proper names of the literary heroes as the basic components of the onymic system that create an image.

Key words: appellative, proper name of the literary hero, pre-anthroponymic semantics, informational charge, call sign, nickname.

Постановка проблеми. Літературна ономастика – чудове поле для досліджень. Одним із завдань літературної ономастики є пошук та аргументовані інтерпретації ролі літературно-художніх антропонімів у творах сучасних авторів. Ономастів цікавлять способи, методи творення та функції найменувань героїв. Вдалий вибір назв відображає творче мислення письменника. Майстри слова розуміють, що власні назви є органічними компонентами твору, найважливішими словами. Ю. Карпенко зазначав: «Парадигматика власних назв (їх добір) і їх синтагматика (контекст) можуть надавати онімам найрізноманітнішого смислового та емоційного наповнення, створюючи тонкі нюанси, поетичний додатковий зміст. А можуть і не надавати» [1, с. 70]. Назви літературних героїв сучасних авторів не обмежені якимись штампами чи заборонами, вони дуже місткі, насичені інформацією, символами, викликають відповідні асоціації, тому досліджувати їх цікаво. Романи сучасного українського письменника Владислава Івченка ще не потрапляли в поле зору ономастів, тому дослідження найменувань персонажів його творів є актуальним. Наше дослідження суттєво доповнить загальне уявлення про антропоніми як базові складники онімної системи, стане ключем до розуміння культурно-історичного контексту українських найменувань на різних часових відрізках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Твори сучасних авторів стають полем для ономастичних досліджень. Науковці активно вивчають літературно-художні антропоніми, які функціонують у романах відомих письменників. Дослідниця Т. Крупеньова в статті «Антропонімікон роману «Амадока» Софії Андрухович: функційний аспект» дослідила лексико-семантичні групи найменувань осіб, їхні словотвірні особливості та функційне навантаження у творі [2]. Автори М. Стецик та А. Стецик у статті «В імені – початок і кінець»: антропонімікон прози Марії Матіос» проаналізували структурно-семантичні особливості та асоціативно-символічний потенціал пропріальної лексики в прозових дискурсах письменниці [3]. Функційно-стилістичні особливості антропонімів у художньому тексті були предметом зацікавлень Л. Белея, Ю. Карпенка, Г. Бачинської, Т. Вільчинської, О. Лавер, Г. Лукаш та ін.

Назви героїв романів В. Івченка вже були предметом нашого дослідження. Маємо низку статей за романами автора: «Символічне значення літературно-художнього антропоніма Іван Карпович Підпригора в романах Владислава Івченка» [4], «Вплив середовища на формування літературно-художніх антропонімів (на матеріалі романів Владислава Івченка про найкращого сищика)» [5], «Літературно-художні псевдоніми воїнів-українців (за романом «Книга втрат і нестач» Владислава Івченка)» [6], «Роль літературно-художніх антропонімів у формуванні свідомості українців (на матеріалі збірки оповідань «Після 24-го» Владислава Івченка)» [7]. Чекають виходу у світ дослідження літературних онімів, що живуть на сторінках романів «Імені Сковороди», «Два пасинки митрополита» і «Межа Невади». В. Івченко використовує

реальний антропонімікон, творить неологізми, майстерно переплітає і поєднує непоєднуване, тому назви його героїв зацікавлюють, спонукають до досліджень.

Мета дослідження. Наша мета – дослідити літературно-художні антропоніми, що функціонують у романі «Межа Невади» В. Івченка. Завдання – описати літературно-художні антропоніми, розкрити їхнє значення, довести, що вони є органічними компонентами роману.

Виклад основного матеріалу. У романі «Межа Невади» Владислава Івченка є дві сюжетні лінії, які охоплюють сучасність та період кінця XVIII століття. Це «роман про віру, яка створила диво. Навіть точніше: «Межа Невади» – це і є роман-віра. Навіть не так у перемогу, а в те, що та перемога нарешті очистить саму Україну від ментальної колоніальної залежності» [8].

Головний герой роману «Межа Невади» В. Івченка – кінозірка. Артист Дмитро Невада зіграв цілу низку ролей, які запам'яталися глядачеві прекрасною грою, зовнішнім виглядом, назвами сценічних героїв. Саме за назвами героїв кінофільмів часто називають Неваду («Чекане, ти – зірка патріотичного кіно. Ти – Чекан, ти – Перебийніс, ти – Голота! Тебе пам'ятають і люблять, до тебе прислухатимуться!» [9, с. 22]). В індустрії кіно його називали Невою, скорочений варіант від Невада. Бійці називали Чеканом, назва походить від апелятива чекан – ‘старовинна ручна зброя з загостреним молотом та довгим держаком’, що нагадує зубило, крім цього, це також назва ‘невеликого степового дикого птаха’ [10, с. 1596] («Коли почався показ першого сезону, деякі критики стали нарікати на позивний головного героя, мовляв, “Чекан – наче з ЧК”. Невада на ці закиди відповів, що пацани на фронті називають його саме Чеканом, то нічого змінювати він не буде. В індустрії він залишився Невою (наголос на “е”), а для бійців і волонтерів був Чеканом» [9, с. 21]). Але з часом Невада відмовляється від розмовного варіанта Нева («він домігся, що його вже не називали Невою, бо це було співзвучно з назвою кацанської річки» [9, с. 29]). Такою була позиція українця. Автор часто використовує розмовні варіанти імені персонажа: Діма, Дімка, Дімон. За словником імен І. Трійняка, ім'я Дмитро походить із грецької мови і означає ‘належний Деметрі (Деметра – богиня родючості й землеробства)’, ‘землероб’ [11, с. 107]. Ім'я по батькові героя – Олексійович. Воно також наповнене інформацією, промовляє, бо первісне значення імені Олексій – ‘захисник’, ‘помічник’ [11, с. 264]. Доантропонімна семантика частково розкривається, бо Невада стане захисником своєї землі. Прізвище Невада найперше викликає асоціації з назвою штату США – Невада. Автор зізнавався в інтерв'ю, що мав бажання створити справжній український вестерн, а вестерни – це світ дикого американського Заходу. Зрозуміло, що прізвище героя-українця до цього не має ніякого стосунку, а найперше асоціюється з диким Сходом. Невада – прізвище українського походження, бо в нашій антропонімній системі є багато прізвищ із префіксом не-: Некопа, Неліпа, Нелюба, Неваба, Невара. Ймовірно, можна прізвище тлумачити так: той, що не має вади (недоліку, хиби, негативних рис). Але могло бути і навпаки: людина могла мати якийсь гандж, але це не заважало виконувати роботу, не було вадою. Невада зумів піднятися з дна і стати супергероєм, ніщо йому не завадило.

Ще з Майдану Неваду за зовнішнім виглядом (незламність, оселедець, тривога на обличчі) стали називати «справжнім козаком із Майдану». Вороги бояться Невади, але визнають, що не варто з ним задиратися, бо він крутий. Їх радує навіть те, що справжнє прізвище Невади – Мазько («Прізвище батька Невади – Мазько, і сам Невада був Мазьком аж до моменту отримання паспорта, коли змінив прізвище на Неваду, як у матері! ...Чувач, який постійно вдає з себе супергероя, виявляється Мазьком!» [9, с. 621]). Мазько походить, ймовірно, від мазило, ‘мазак зі значенням поганий маляр’; ‘від прізвища Мазь, Мазень, яке генетично пов'язане з маз- < мазати – покривати шаром рідкого чи жирного; бруднити’; ‘неакуратна, неохайна людина’ [12, с. 309]; невдаха. Недругам Невади так і хотілося зневажати героя, тому називають його то слабаком, то лошарою, тільки не суперменом («З нього ж усі сміялися, що новий батько Махно...» [9, с. 478]); «Звідки він такий узявся, цей Невада? – Не знаю, але він – крутий. Чув, що висадив у повітря ефесбешників, які ним займалися. В центрі Москви!»

[9, с. 618]; *«А звідки він такий хитрий, цей Конотоп? Акторишка ж якийсь. – Та не знаю. По всіх пирогах – лошара, а діє так, що всіх інших у лохах залишає»* [9, с. 633]). Сам герой вважав себе невдахою, але мріяв зіграти роль Конотопа, хотів бути схожим, брати приклад. У моменти невпевненості думав: *«Конотоп би так ніколи не вчинив! Конотоп був кремій!»* [9, с. 120]. Придуманий Конотоп вабив Неваду, він хотів бути ним (*«Він перетворився на Конотопа, перетворився настільки переконливо, що навіть Суддя, досвідчений і хитрий, повірив і перелякався. Ого! ...Він хотів залишатися Конотопом, а не повертатися в Неваду! Але він був Невада, чортів Невада, лох і невдаха»* [9, с. 132]). Персонаж сам оцінив уміння триматися і говорити впевнено з бандитами, як Конотоп (*«Невада аж сам здивувався, як круто базарив. Конотопище!»* [9, с. 149]). Літературно-художній антропонім Конотопище не містить згубно-зневажливу конотацію, негативну, а випромінює позитивну, бо вказує на силу характеру героя. Невада потрохи вживається в образ Конотопа – найвправнішого стрільця Дикого Поля (*«Дух Конотопа вселився в Неваду!»* [9, с. 165]; *«Так, його б зарізали, але він не здався! Він був значно більше Конотоп, ніж Невада! Ух!»* [9, с. 153]). Невідомо, де тут межа переходу Невади в Конотопа і скільки тих меж буде, але «русню» в Оклункові (ймовірно, в Сумах) зупиняє вже Конотоп, згуртовує однодумців, стає відомим в інтернеті (*«Конотоп – зірка номер один у цій війні»* [9, с. 456]; *«Ні, бо Конотоп – не звичайний генерал чи комбриг. У Конотопа на рахунок кілька яскравих перемог, у Конотопа є армія, яку він створив самотужки, у Конотопа популярність, про яку жоден із генералів і мріяти не може»* [9, с. 482]). Автор пише, що амбіції Конотопа мають всеукраїнський рівень, але він відмовляється від Героя України, *«попросив нагороджувати лише своїх бійців, а не його. Двадцять два Герої України, з них чотири посмертно»* [9, с. 481]. Конотоп стає дуже популярним, він не йде на поклон до офісу президента, тому керівництво його боїться.

Ковбой із українського Дикого Поля носить пов'язку на обличчі, зветься Конотопом. Мабуть, не є випадковою така назва для героя, автор дав персонажеві назву містечка на Сумщині. Так називали колись слов'яни заболочену, непроїзну місцину, сьогодні так називають провінцію, глухе місце. Цікаво, що розмовний варіант Нева (Невада) означає 'болото', якщо розглядати фінське походження. Як бачимо, назви і Невада, і Конотоп мають спільну етимологію. Конотоп – боєць-одинак, який встановить порядок в Степу, бо це його домівка (*«...а Конотоп узяв пару охоронців і виїхав у нічний степ. Він заспокоював, лише там Конотоп міг швидко заснути. Просто на землі, підклавши під голову зняте сідло. Він же був дитиною Степу»* [9, с. 592]). Але цей персонаж має низку інших найменувань (*«Як тебе звуть? – Чоловік із закритим обличчям. – Щось задовго для імені. – Тоді називай мене Ревенджер»* [9, с. 52]). Автор кіносценарію «Конотоп» Іван Влчеко-Валдіс пояснює значення імені Ревенджер (*«А ось цей Ревенджер – це якесь арабське ім'я? – Ні, це “месник” англійською. Далі буде зрозуміло, чому Конотоп так назвався»* [9, с. 61]). Конотоп справді повернувся з того світу, щоб «помститися за минулі нещастя». Його подвиги викликають не тільки боязнь, але й повагу. Вільні козаки дивувалися його витримці (*«Не схоже було, що він злякався чи хоча б занервував. І козакам це не сподобалося. Людина на межі смерті не має залишатися такою спокійною. І якщо захвилювалися вони, а не Ревенджер, то, можливо, саме вони на межі?»* [9, с. 145]). Для Степу ім'я Ревенджер незвичне, тому бродники кажуть: *«Дивно, балакаєш по-нашому, а ім'я наче чуже»* [9, с. 170]. Виявляється, що кіношній Конотоп, як і Невада, був невдахою, про що говорить Замойський: *«...а тобі, Конотопе, завжди було начхати на гроші. Тому ми тебе і зрадили. Бо як можна мати справу з людиною, яка зневажає гроші? Ти був невдахою, Конотопе, ти б ніколи не досягнув того, чого досягли ми»* [с. 253]. Помста Конотопа була страшною: він знищив усіх, хто кривдив його та встановлював свої порядки. Уперше в Степу мають відбутися вибори.

У романі велика кількість героїв, тому й літературно-художніх антропонімів ми зафіксували багато. У сюжетній лінії, що пов'язана із сучасністю, В. Івченко змальовує героїв, наділяючи

їх іменами та прізвищами, які бере з реального антропонімікону. Серед імен персонажів українців фігурують: Олена, Марися, Олег, Павло, Роман, Стас, Тимофій та ін. Іменем Марися Невада назвав свою доньку. Це розмовний варіант імені Марія, що з давньоєврейської мови означає 'гірка', 'яка чинить опір, заперечує; вперта' [11, с. 212]. Доантропонімна семантика розкривається в тексті, бо Марися справді вперта. Вона винить батька в руйнуванні сім'ї, чинить опір усьому, що пов'язує її з ним (*«А ще попросила не називати її Марисею. Бо ім'я запропонував Невада – і донька це знала. Тепер усі її називали Марго. А, ну ще перейшла в спілкуванні на російську. Бо Невада спілкувався українською... Хотіла йому дошкулити»* [9, с. 36]). Трапляються іноді не традиційні, а вишукані імена: Афіна (п'ятирічна племінниця Невади; Афіна – давньогрецька богиня мудрості), Рута (сестра Коки; рута – назва квітки, 'уживається як символ привабливості, краси' [10, с. 1280]). Автор часто використовує форму ім'я + прізвище: Ганя Герасименко, Марта Мельник, Артем Боровський, Тимофій Покутній, Олекса Лимар, Костя Солоп, Сергій Печеніг. Є розмовні варіанти імен по батькові: Валерич, Карлович. Трапляються тричленні моделі: Микола Карлович Ройтер (німець за походженням), Борис Віталійович Рубан. Серед найменувань персонажів є найменування, що характерні для російської антропосистеми: Катерина Молчанова, Жора Маслов, Нікіта Ветров, Реутов, Разбежнін, Волін, Топоров, Черних, Лімонов, Мельніков, Тіхоміров, Антохін та ін. Деякі із них, крім ознаки за національністю, мають ще соціальну значущість, на це вказують апелятиви: полковник Шаров, полковник Зайцев, генерал Мельніков.

Найбільшу кількість літературно-художніх антропонімів становлять інформаційно-оцінні. До багатьох із них сам автор подає інформацію. Спробуємо це продемонструвати. Найкращим другом Невади був Гром. Прізвисько Гром – скорочений варіант від прізвища Громада (*«Вони познайомилися ще в театральній студії в Оклункові. Дмитро Невада й Паша Громада, або Нева і Гром, як їх тоді називали. Вони добре грали в студії, коли вступили до вишу, стали зірками КВК»* [9, с. 25]). Гром воював, переніс операцію, психлікарню, а Нева не один раз повертав його до життя (*«У Грома був талант, Гром міг стати зіркою!»* [9, с. 29]). Та став прекрасним побратимом (*«Літав на хорошій "пташці", засікав цілі, корегував вогонь, усе по науці»* [9, с. 661]). Найяскравішими серед усіх літературних антропонімів є прізвиська – позивні українських бійців. Ми вже досліджували мотиви творення позивних у збірках «Після 24-го» [7], «Книга втрат і нестач» [6], у романі «Імені Сковороди» В. Івченка. У романі «Межа Невади» позивних багато, вони цікаві своїм наповненням. Іноді самі бійці пояснюють походження своїх позивних: *«Африка мій позивний. – Чому Африка? – Хороший континент. А ти чому Палій? – Запалювати люблю. Ну і прізвище в мене – Палієнко»* [9, с. 332]. Рід заняття та прізвище вплинули на створення позивного Палій. Кока хоче бути в загоні Палія, бо вони воюють у самому пеклі, і навіть жартує, що доведеться стати чортом. Боєць Африка воював в Африці, звідти й позивний (*«Я ж боровся з партизанами в Африці»* [9, с. 405]; *«...начитабу Конотопа з позивним Африка служив із Мельніковим в Африці...»* [9, с. 572]). Охоронцем до Конотопа проситься чоловік, який у розшуку, тому він не називає свого імені, тільки позивний (*«Який у тебе буде позивний? – Тихий. – Тихий? – Люблю працювати тихо. – Добре, Тихий. Ходімо, познайомлю тебе з Африкою. ...Вони з Тихим сподобалися один одному. Неговіркі, спокійні. Так біля Конотопа з'явився Тихий. Але про це мало хто здогадувався, бо Тихий справді працював тихо»* [9, с. 346]). Добровольцем до лав бійців Конотопа прийшов Кордон, сам собі вибрав позивний, що пов'язаний із подіями на кордоні (*«Перший свій бій Кордон прийняв ще на кордоні»* [9, с. 355]). Позивний бійця Коки викликає асоціації з наркотичними речовинами. Кока – сленгове утворення від апелятива кокаїн [13, с. 165]. Персонаж працює в Таїланді, цінить волю, полюбляє косячки ('сигарети з марихуаною' [13, с. 170]). А насправді Кока – короткий варіант від Коктебель (*«Всі думають, що ти руський! Чекай, Кока – це ж від Коктебеля! – Я там почав літати. Тоді це ще була Україна. – Ти – українець? – Так»* [9, с. 387]). Сестра Рута розповідає про загиблого Коку: *«Ну, за паспортом він був Саша, але*

вже багато років усі називали його Кокою. Це скорочено від Коктебель. Він туди їздив щороку, поки русня не окупувала Крим. Літав на парaplанах» [9, с. 691]. Цікаві сучасні позивні мають молоді люди: Тіток, Лезо, Шаб, на жаль, автор не дає підказки на можливі варіанти їхнього походження. Літературно-художній антропонім Сирота – прізвисько хлопця-сироти, вказує на соціальний стан («Його товариша звали Сирота. Він справді був сиротою: батько пиячив, мамка повісилася, батько потім залився. Сирота ріс у дядька» [9, с. 347]). Позивний Теєм взяв собі боєць, який мав справу з мінами («Теєм був батальйонним сапером, займався вибухівкою, найбільше полюбляв протитанкові міни ТМ-62, на честь яких і взяв собі позивний» [9, с. 547]). Боєць Дух, ймовірно, воював в Афганістані. У важкому бою Гром втратить своїх побратимів Санча, Гуцула, Пороха, Ведмеда, Семена, Самурая. Кожен із цих позивних можна з чимось асоціювати, але це всього лише здогадки читача. Автор дає інформацію тільки до походження позивного Порох («Порох. У нього було прізвище Порохня, якого він соромився, а позивний Порох – дуже навіть ок. Всі жартували, що Порох любить цукерки «Рошен» [9, с. 664]). Як бачимо, і усічення реального прізвища, і тяга до порошенківських цукерок дали поштовх до утворення позивного. Не можемо відкидати ще й той варіант, що бійцеві подобалося мати прізвисько колишнього президента. Побратимами Сироти були Клешня, Сенсей, Спайдер.

Серед місцевого люду також є цікаві за походженням прізвиська. Товаришем Сироти був Камса («Ще його діда прозвали в селі Камсою, бо любив купити дешевенької камсички в сільпо... любив ту траву, жадібно їв, потім задоволено тер пузо і казав: «Камса!» У цьому вислові було багато щастя. То діда і прозвали Камсою, а його сина Камсюком. Потім той син помер від самогону років десять тому, після цього Камсючення став Камсюком. А минулої зими від ковіду помер і дід. Уже на поминках хлопця стали називати Камсою» [9, с. 347]). Івченко подає прекрасний приклад як прізвисько передавалося від покоління до покоління, іноді обростаючи суфіксами здрібнілості. А любов до дрібної риби стала мотивом для створення прізвиська. Катька Горбата отримала прізвисько за схожістю з горбачовською родимою плямою («...а Горбата, хоч вона була не горбата, просто з брунатою родимою плямою на пів обличчя. Казали, що пляма та за формою й кольором схожа на ту, що була в Михайла Горбачова на голові. Колишнього президента СРСР у селі називали Горбатим, от і Катьку так само» [9, с. 349]). А фельдшерка отримала прізвисько Вата («тітку Любу називали Вата, і зовсім не тому, що ватою зі спиртом протирала задницю перед уколом. Точно здасть!» [9, с. 351]). Відомо, що таким прізвищем називають тих, хто має проросійські погляди, підтримує росію, тому воно має негативне забарвлення.

Серед представників ворожого табору багато промовистих прізвищ та прізвиस्क. Генерал Аркадій Мельніков воював із повстанцями в Африці, Сирії («Його дуже цінував Башир Асад. Якщо в Африці Мельнікова називали Гієною за завзятість, то в Сирії прозвали М'ясником. Мельніков, як і раніше, не гребував атаками мирних сил, захопленням заручників, катуванням і масовими розстрілами» [9, с. 426]; «Кажуть, в Африці його Гієною називали, бо якщо вчепиться, то вже не відпустить, поки не доб'є!» [с. 429]). Під час підризу панцерника генерал отримав опіки, пережив кілька операцій із пересадкою шкіри, тепер його називали Недопалком.

Прізвисько Шах отримав той, хто вважав себе господарем, королем («На чолі столу сидів господар – Шах, командир одного з батальйонів ДНР, орденоносець і герой пропагандистських плакатів» [9, с. 427]). Полковник Тіхоміров займається пошуком українських шпигунів. Шах не любить його, називає Тіхою. Дід Люсі називав його гнилим, насправді він таким і був: у тихому болоті чорти водяться. В. Івченко майже однаковими найменуваннями назвав конопського Тихого та русняцького Тіхомірова, але спільний корінь у їхніх назвах не дає підстав вважати їх подібними. Під рашистські знаки підтасовує своє прізвище журналіст Іван Водолазов («у титрах – ВодолаZOV»), який заставляє катувати полонених, щоб зняти моменти зізнання.

Заступник голови офісу президента має прізвище Печеніг. Його арештують за зраду та антидержавну політику, саме він вів боротьбу проти Конотопа, налагоджував зв'язки з москвою (*«Бо Печеніг бачив, як втрачає владу, то міг поставити на Москву»* [9, с. 653]). Відомо, що печеніги – кочові тюркські племена. Персонаж Печеніг також кочівник, бо змінює погляди, місце роботи та й пробує втекти до Угорщини, до свояків. Печеніг має ім'я Сергій, що означає 'славний', 'високоповажний' [11, с. 335]. Первісне значення імені також спрацьовує в тексті (*«...його б ніколи ніхто не насмівився зупинити, бо це ж був сам Печеніг – цар і бог усіх погонів і мантий країни»* [9, с. 653]).

Дике Поле приваблювало людей різних національностей, будь-якої віри та крові не тільки безмежним простором, але й можливістю отримати волю, розбагатіти. Сюди тікали ті, хто мав проблеми із законом, хто хотів загубитися, змінюючи заняття та найменування. У цій сюжетній лінії переплітаються імена, прізвиська найрізноманітнішого походження. Так зрадник Бугай став шинкарем Нахманом (єврей). Друг Кшись (поляк) переродився в пана Замойського (*«Кшисю? Замойський смикнувся, бо так його називали давно, коли він, молодший син збіднілого шляхтича, втік у Степ і став козаком, мріючи про волю і гроші»* [9, с. 252]). Козак Степан Зарізяка (українець) з досить промовистим прізвиськом став отцем Юстином ('справедливий', 'чесний' [11, с. 370]). Конотоп називає його і Спепком (від Степан), і Юськом (від Юстин). Князь Бехметєв (кацап) – «найбільший засічник, володар Півдня» завжди хотів атакувати і перемагати, тому завдяки Алісі вибирає ім'я Каган (*«Тоді як каган буде тільки твій титул! І він означає володар Степу, саме те, чого ми й хочемо досягти!»* [9, с. 371]). Його дружина Аліса – сильна і розумна жінка (*«Захоплювався цією жінкою, її волею й силою. Насправді вона мала б стати царицею, але Степ ніколи б цього не зрозумів»* [9, с. 371]). Не випадково первісне значення її імені – 'шляхетна', 'із шляхетного стану' [11, с. 27]. Конотоп знав її Оксаною, «вона з черкесок», велика його любов і велике розчарування. Серед прибічників князя Бехметєва був Варяг. Виявляється він був сином норвезького капітана, звідси, мабуть, і прізвисько, бо варягами називали скандинавських воїнів (вікінгів). Назви Батир, Бесленей мають тюркське походження. Найвідомішим стрільцем Степу був італієць Чоло (*«Його звали Паоло Берарді, або Чоло, бо він завжди влучав своїм жертвам у чоло»* [9, с. 286]). Саме він знешкодить князя Бехметєва, буде полювати на Конотопа, але визнає його сильним противником. Зухвалий козак Вернигора хотів отримати викуп за голову Ревенджера, але зрозумів, що від людини в масці не варто очікувати перемоги. Допомогатиме князю козацький отаман на ймення Калина. Депутати з табору людовів мали прості прізвиська, які характеризували їх за якимись ознаками: Товстун (*«Його обрали, бо мав голос, наче в труби єрихонської»* [9, с. 494]), Коцюба (*«прозваний так за те, що він наче коцюбою вигрібав рабів зі схованок, знаходив їх там, де знайти не міг ніхто»* [9, с. 495]), Рудий, Чавун. Багато тут імен із різних антропосистем: Маєр Ланські, Дитріх, гер Пауль Остер, Сюзьма, Луїз Де Альворадо, Томас Актон (топонім, район за заході Лондона, колишній лорд, письменник, артист), Шмуль, Рахель. Деяким персонажам Івченко дав імена відомих людей із різних часових поясів, таким чином проявився постмодерний почерк. Наприклад, Джордж Кемпбелл (був такий державний діяч Великобританії, публіцист, історик; артист), лорд Фальконер (шотландський аристократ, британський політик), генерал Бальфур (колишній британський державний діяч) та інші.

Літературно-художній антропонім барон Балтика фігурує в романах про найкращого сищика Івана Карповича Підпригору, у романі «Імені Сковороди» та в романі «Межа Невади», тому ми назвали його мандрівним. Балтика створює чудовиськ із людей (*«усюди чув про знаменитих Звірів барона Балтики, справжніх чудовиськ, яких він робив з людей»* [9, с. 375]). Він тримає в страху всіх довкола, тому його називають Батьком чудовиськ, а в романі «Імені Сковороди» ще й Володарем Найбільших Див цього світу, славетним бароном Балтикою. У цьому романі ми дізнаємося, що барон походив з Балтії, тому – Балтика, назвав себе бароном, хоч

народжений від повії. Баронові не вдалося домовитися, задобрити грошима Конотопа, бо він повернувся в Степ для іншого (*«Він хотів правити Степом, перетворював його на цивілізовану країну, а цирку барона Балтики не було що робити в цивілізованих країнах, йому потрібні були беззаконня і насильство»* [9, с. 612]). Балтика був грозою всього Степу, але «особисто зустрітися з Ревенджером не наважувався», боявся. Сина Конотопа віддали Балтиці, він зробив з нього Звіра, «свого найкращого Звіра». Страшна істота не має найменування, люди вперше таку бачили, лякалися самого вигляду, перед ними справді був звір (*«Він наче весь складався з м'язових брил. Руки, завтовшки як ноги звичайної людини, були переплетені мереживом вен, товста шия піднімалася з широченних плечей, по спині перекочувалися клубки м'язів, ноги скидалися на вузлувате коріння дубів-велетнів! Звір був геть голий, волосся його було немите й розкуйовджене, з-під товстих губ білили гострі зуби»* [9, с. 376–377]). Саме Конотоп знищить потворів Балтики і його самого руками і зубами свого Звіра. Звіра-сина Конотоп уб'є і похоронить сам.

Імена реальних людей пов'язані з певною історичною добою, тому вони «здебільшого і служать часовою канвою літературного твору» [14, с. 36]. У романі «Межа Невади» є багато таких найменувань, вони втрачають номінативну ознаку, бо вже називають не реальну людину, а літературного персонажа, наповнюються лексичним значенням. Часто фігурує прізвище Путіна в розмовах простих смертних українців, для яких цей онім асоціюється з ворогом, агресором, убивцею. Зовсім іншою інформацією наповнюється його значення, коли про терориста кажуть свої. У Невади є сцена у фільмі, де він (Перебийніс) вбиває Путіна, цього йому пробачити не можуть (*«Бо розстріляти тебе – це визнати твою хоча б приблизну рівність із Володимиром Володимировичем. А ти ж, Невадо, навіть не червак, ти якась бактерія... порівняно з нашим президентом»* [9, с. 274]). Усі бояться Путіна, тому «робитимуть усе, що він накаже». Ворожі генерали називають Путіна Першим, йому й доповідають про Конотопа (*«Він для Першого – головний ворог»* [9, с. 633]; Продажний Сіробаба вважає Україну якоюсь помилкою: *«Ти подивися, хто нами править! Ну це Кучма нормальний був, а що потім? Спершу той сільський бухгалтер Ющенко, потім бандюк Янукович. Але в нього хоча б вистачило розуму не лізти на роги проти Москви! Потім той барига Порошенко – і ось клоун Зеленський! Ну які в нас шанси з такими очільниками?»* [9, с. 266]). Є також прізвиська президентів: Янукович – бандит Янукан, Порошенко – Порошок, Зеленський – Вовочка, Зеля. Згадуються українські письменники Зеров, Йогансен, журналіст Сенцов, козак Гаврилюк, Башир Асад та ін.

Майже в кожному романі В. Івченко привертає увагу до зміни українських найменувань під впливом радянської пропаганди та російської антропосистеми. Дід Люсі Валерій Горенков був засновником альпіністської школи, виходив внучку, але підтримував русню (*«У чотирнадцятому Горенков підтримав народні республіки. Він же був Горенко, але тоді спалив український паспорт і записався Горенковим. Говорив, що не хоче носити хохляцьке прізвище. Люсі його тоді була в Києві, стала майданутою, вони посварилися, припинили спілкування»* [с. 627]). Зміна прізвища не допомогла дідові, бо його вбили свої ж. І таких випадків зміни прізвищ, імен доволі багато.

Висновки. Літературно-художні антропоніми в романі «Межа Невади» В. Івченка є важливими компонентами твору. Автор формує образ героя і майстерно наділяє його найменуванням. У назвах персонажів міститься величезний запас інформації, яка знаходиться в доантропонімній семантиці, розкривається завдяки авторській характеристиці та увиразнюється базовими конотаціями. Доведено, що В. Івченко використовує реальний антропонімікон, при цьому творчо осмислює його, наповнює новим змістом. Наше дослідження розширить загальне уявлення про літературно-художні антропоніми як базові складники онімної системи, які творять образ. Перспективою подальших розвідок є дослідження літературно-художніх антропонімів із роману В. Івченка «Ноги».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карпенко Ю. Типологія поетичної онімії: М. Бажан, Б. Пастернак, П. Тичина. Літературна ономастика: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 70–72.
2. Крупеньова Т. І. Антропонімікон роману «Амадока» Софії Андрухович: функційний аспект. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 2 (213). С. 98–102. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-12>
3. Стецик М. С., Стецик А. В. «В імені – початок і кінець»: антропонімікон прози Марії Матіос. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 2 (213). С. 136–146. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-17>.
4. Вегеш А. Символічне значення літературно-художнього антропоніма Іван Карпович Підпригора в романах Владислава Івченка. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. На пошану Василя Добоша, доктора філологічних наук, професора (до 100-річчя з дня народження). Ужгород: ПП Данило С. І., 2024. Вип. 2 (52). С. 18–25.
5. Вегеш А. Вплив середовища на формування літературно-художніх антропонімів (на матеріалі романів Владислава Івченка про найкращого сищика). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 83. Том 1. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 206–212. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-1-31>.
6. Вегеш А. Літературно-художні псевдоніми воїнів-українців (за романом «Книга втрат і нестач» Владислава Івченка). *International scientific-practical conference “Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World”* (March 24–25, 2025). Vol. 1. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2025. С. 297–301.
7. Вегеш А. Роль літературно-художніх антропонімів у формуванні свідомості українців (на матеріалі збірки оповідань «Після 24-го» Владислава Івченка). *Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації*, 4 березня – 14 квітня 2024 року. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 68–71.
8. Родик К. Роман-віра чи можлива утопія? Рецензія на «Межу Невади» Владислава Івченка. Роман-віра чи можлива утопія? *Україна Молода*. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3964/164/189999/> (дата звернення: 11.07.2025).
9. Івченко В. Межа Невади. Київ: Темпора, 2024. 720 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
11. Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.
12. Габорах М. М. Прізвища Галицької Гуцульщини. *Етимологічний словник*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 584 с.
13. Словник сучасного українського сленгу / Упорядник Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
14. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 29.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 808.5:001.92

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-26>

НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ АБСТРАКТНИХ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ У НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ ТЕКСТІ (У КОНТЕКСТІ РИТОРИКИ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА)

NARRATIVE STRATEGIES FOR VISUALIZING ABSTRACT SCIENTIFIC CONCEPTS IN POPULAR SCIENCE TEXTS (IN THE CONTEXT OF ACADEMIC WRITING RHETORIC)

Венгринюк М. І.,

*orcid.org/0000-0002-4597-4250**Scopus Author ID: 58198489300**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри філології та перекладу**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

У статті досліджено наративні стратегії візуалізації абстрактних наукових концепцій у науково-популярному тексті (на матеріалі видання Стівена Гокінґа та Леонарда Млодінова «Найкоротша історія часу»). Розглянуто різноаспектні теоретичні інтерпретації поняття «наративна стратегія» у мовознавстві. Визначено, що наративна стратегія охоплює вибір оповідної перспективи, використання структурних елементів тексту, стилістичних засобів і оповідних технік, спрямованих на активний вплив на читача.

Основний акцент зроблено на способах популяризації наукового знання за допомогою аналогії, метафори, гумору та посилання на масову культуру. Зокрема, розглянуто використання аналогій для пояснення абстрактних фізичних концепцій, як-от: розширення Всесвіту (через надування повітряної кулі) або квантової механіки (через банківський рахунок). Виявлено, що такі прийоми полегшують сприйняття складного матеріалу, створюючи когнітивні містки між науковими ідеями та повсякденним досвідом читачів.

Досліджено роль просторових метафор, які сприяють візуалізації наукових концепцій, наприклад, пояснення кротовин через тунелі в гірському хребті. Проаналізовано також використання культурних референцій, зокрема посилань на кінофільм «Назад у майбутнє», для ілюстрації гіпотези альтернативної історії. У статті також розглянуто роль гумору та персоналізації оповіді, що знижує когнітивне навантаження і робить текст більш привабливим для читача.

Зроблено висновок про те, що застосування наративних стратегій у науково-популярному тексті сприяє ефективному донесенню наукових знань. Використання аналогій, метафор і популярних культурних референцій робить абстрактні концепції доступнішими, спрощуючи їх сприйняття та сприяючи зацікавленню читачів.

Ключові слова: наративні стратегії, науково-популярний текст, візуалізація наукових концепцій, аналогія, метафора, популяризація науки.

The article explores the narrative strategies for visualizing abstract scientific concepts in popular science texts, based on the work *A Briefer History of Time* by Stephen Hawking and Leonard Mlodinow. Various theoretical interpretations of the concept of «narrative strategy» in linguistics are examined. It is determined that a narrative strategy encompasses the choice of narrative perspective, the use of structural elements of the text, stylistic devices, and narrative techniques aimed at actively engaging the reader.

The primary focus is on the methods of popularizing scientific knowledge through analogies, metaphors, humor, and references to mass culture. In particular, the study examines the use of analogies to explain abstract physical concepts, such as the expansion of the universe (illustrated by inflating a balloon) or quantum mechanics (explained through a bank account). It is found that such techniques facilitate the comprehension of complex material by creating cognitive bridges between scientific ideas and readers' everyday experiences.

The role of spatial metaphors in visualizing scientific concepts is analyzed, such as explaining wormholes through tunnels in a mountain range. The study also examines the use of cultural references, particularly mentions of the film *Back to the Future*, to illustrate the hypothesis of alternative history. The article further explores the role of humor and personalization in storytelling, which help reduce cognitive load and make the text more engaging for the reader.

The conclusion is drawn that the use of narrative strategies in popular science texts contributes to the effective communication of scientific knowledge. The application of analogies, metaphors, and cultural references makes abstract concepts more accessible, simplifying their perception and increasing readers' interest.

Key words: narrative strategies, popular science text, visualization of scientific concepts, analogies, metaphors, science popularization.

Постановка проблеми. Сучасний науково-популярний дискурс потребує ефективних комунікативних стратегій для трансляції складних наукових концепцій широкій аудиторії. Особливої актуальності набуває проблема створення наративних технік, здатних перетворювати абстрактні наукові поняття на доступні, емоційно забарвлені образи, що сприяють глибшому розумінню та засвоєнню наукового знання. Сучасний науково-популярний дискурс переживає складний період трансформації, що характеризується розривом між академічним знанням та його популяризацією. Глобальні виклики сьогодення – надмірна інформатизація, кліповість мислення, зниження наукової грамотності – актуалізують потребу в принципово нових комунікативних стратегіях трансляції наукового знання. Ідеться насамперед про такий підхід до наукової комунікації, який поєднує академічну точність з художньою виразністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям нашого дослідження стали праці таких відомих науковців, як Ф. Бацевич, І. Бехта, Л. Мацевко-Бекерська, Р. Савчук, О. Селіванова, О. Ткачук, М. Флудернік та ін.

Наведімо кілька ключових дефініцій поняття «наративна стратегія». Наративна стратегія твору – «сукупність наративних процедур, яких дотримуються, або наративних засобів, що використовуються для досягнення певної мети у репрезентації наративу» [1, с. 79].

У західному мовознавстві М. Флудернік визначає наративну стратегію як сукупність наративних технік та прийомів, що використовуються для структурування оповіді та досягнення певного впливу на читача [2].

На думку Р. І. Савчук, наративна стратегія – це певна авторська технологія конструювання оповідної реальності із залученням наративних методів, прийомів і тактик, котрі письменник / автор створює в конкретну історико-літературну епоху; певний авторський код, використаний для формування множинності сенсів оповідної дійсності та її відтворення в знаково-мовних структурах [3, с. 315].

Дослідниця Н. Ю. Римар під наративною стратегією розуміє «спосіб і тактику організації подій у плані розповіді з метою формування цілості художнього тексту, трансформації реальності в параметри фікційного світу, представлення певного наративного типу відповідно до іманентної природи розповіді чи оповіді» [4, с. 30].

На думку С. Г. Шурми, «наративна стратегія – це передусім комунікативна стратегія побудови певного типу дискурсу, яка характеризується відносно сталим набором риторичних елементів, що включають структуру повідомлення, оповіді, а саме хронотоп та дійових осіб, ускладнення події та її розв'язку, оцінку та інтенціональність, а також комунікантів» [5, с. 206].

На нашу думку, наративна стратегія – це інструмент авторської творчості, який визначає способи досягнення художньої та комунікативної мети через структурні, стилістичні й оповідні засоби. Наративна стратегія охоплює планування й організацію оповіді, включає вибір наративної перспективи, використання структурних елементів (сюжет, композиція), стилістичних засобів (мовні прийоми, риторичні фігури) та оповідних технік (діалог, опис, інтертекстуальність). Головна мета наративної стратегії полягає у впливі на читача через відповідно сконструйовану текстову реальність.

Аналіз ключових підходів до визначення поняття «нарративна стратегія» дозволяє зробити висновок, що цей концепт охоплює багатогранні аспекти побудови тексту, спрямовані на досягнення авторської комунікативної мети. Особливий інтерес викликає застосування нарративних стратегій у науково-популярному дискурсі, де важливим завданням є не лише пояснення складних концепцій, але й їх візуалізація та доступна інтерпретація.

Мета дослідження – визначити та проаналізувати нарративні стратегії візуалізації абстрактних наукових концепцій у науково-популярному тексті (на матеріалі видання Стівена Гокінга та Леонарда Млодінова «Найкоротша історія часу»).

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

1. Ідентифікувати основні типи нарративних стратегій у науково-популярному тексті.
2. Проаналізувати функційне навантаження нарративних стратегій у процесі наукової комунікації.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, книга Стівена Гокінга та Леонарда Млодінова «Найкоротша історія часу» [6] є оптимальним матеріалом для дослідження нарративних стратегій популяризації наукового знання з кількох причин. По-перше, це визнаний взірць науково-популярної літератури, який демонструє майстерне поєднання наукової точності з доступністю викладу. По-друге, книга охоплює надзвичайно складні концепції сучасної фізики – від теорії відносності до квантової механіки. Це дозволяє проаналізувати те, як автори справляються з викликом пояснення абстрактних наукових ідей за допомогою доступних нарративних стратегій. По-третє, текст містить багатий матеріал для аналізу різноманітних нарративних прийомів і технік – від простих порівнянь (як-от надування повітряної кулі для пояснення розширення Всесвіту) до складніших нарративних конструкцій.

Розгляньмо низку прикладів, де автори майстерно використовують різноманітні засоби, щоб пояснити фундаментальні фізичні концепції. Особливу увагу приділимо тому, як дослідники вибудовують місток між абстрактними науковими теоріями та повсякденним досвідом читача, використовуючи знайомі образи, приклади з популярної культури та зрозумілі життєві ситуації.

Проаналізуймо мікросегмент:

Згідно з фрідманівською моделлю Всесвіту, усі галактики віддаляються одна від одної. Щось таке відбувається, коли надувають повітряну кулю й кольорові плями на її поверхні розповзаються. Оскільки куля збільшується, то збільшуються й відстані між будь-якими двома плямами, але при цьому жодну з плям не можна вважати центром розширення. А якщо радіус повітряної кулі постійно збільшується, то чим далі одна від одної розташовані плями на її поверхні, тим швидше вони «тікатимуть» у процесі розширення [6, с. 63].

У наведеному тексті автори-дослідники використовують ефективну аналогію для пояснення складної концепції космології – розширення Всесвіту згідно з фрідманівською моделлю. Завдяки цій нарративній стратегії читачі можуть легко уявити, як розширення Всесвіту впливає на галактики. Так, повітряна куля відповідає геометрії простору, кольорові плями на поверхні кулі представляють галактики, відстань між плямами зростає подібно до того, як галактики віддаляються одна від одної.

Аналогія робить складну концепцію доступною та зрозумілою навіть для читачів без наукової підготовки, оскільки наведене пояснення допомагає уникнути складної математики та фізики, яку використовують для опису фрідманівської моделі. Так, завдяки простій, але ефективній аналогії з повітряною кулею автори доступно розкривають і розширення Всесвіту, у якому всі галактики віддаляються одна від одної, і відсутність центру розширення, і залежність швидкості розбігання галактик від їхньої відстані.

Проаналізуймо ще один приклад з використанням аналогії:

Рівняння, що лежать в основі фізичних теорій, можуть мати вельми різноманітні розв'язки, вибір між якими ґрунтується на початкових або граничних умовах. Тут простежується віддалена аналогія зі станом банківського рахунку, на який надходять і з якого списують великі

суми. *Те, чи станете ви банкрутом або ж багатієм, залежить не тільки від перераховуваних сум, але й від початкового стану рахунку* [6, с. 89].

Наративна стратегія тексту спрямована на демістифікацію складних наукових концепцій через аналогію. Текст демонструє застосування прийому проведення паралелі між формальними математичними системами та життєвими процесами, розширюючи розуміння наукової абстракції через контекст повсякденного досвіду. Аналогія з банківським рахунком виступає зручним когнітивним містком між абстрактними фізичними концепціями (наприклад, залежність розв'язків рівнянь від початкових і граничних умов) і повсякденним життєвим досвідом читача. Такий підхід дозволяє створити уявний зв'язок між складними науковими моделями та реальним життям, роблячи абстрактне більш зрозумілим і доступним.

Ідея про те, що фінансовий стан залежить від початкових умов і дій, резонує з життєвим досвідом більшості людей, і це створює відчуття, що наукові ідеї, які розглядаються, є не лише абстрактними теоріями, а мають практичну значущість.

Отже, текст демонструє ефективне використання аналогії як засобу когнітивного полегшення та залучення до розуміння наукових концепцій, розширюючи доступність наукового знання для широкої аудиторії.

Розгляньмо ще один приклад, у якому автори використовують засоби увиразнення, щоб пояснити складну наукову концепцію. У цьому разі ключове комунікативне навантаження лягає на просторову метафору:

Тут, однак, можливий якийсь обхідний маневр. Можна було б спробувати деформувати простір-час так, щоб відкрився короткий шлях із А в В. Один із способів полягає в тому, щоб створити із А у В так звану кротовину. Як підказує сам термін, кротовина являє собою тонку просторово-часову трубку, яка може з'єднувати дві далекі одна від одної сфери майже плоского простору.

Це щось на кшталт того, як ви стоїте біля підніжжя найвищого гірського хребта. Щоб опинитися потойбіч, треба довго дертися вгору, а потім спускатися. Але без цього можна обійтися, якщо зробити гігантський горизонтальний тунель крізь товщу скельної породи [6, с. 114–115].

У цьому тексті дослідники використовують просторову метафору подолання перешкод (гірський хребет, тунель), щоб пояснити абстрактну наукову концепцію кротовини. Метафора трансформує складне фізичне поняття в більш зрозумілий образ просторового переміщення. Бачимо поступове розгортання думки від абстрактного («деформувати простір-час») до конкретного («тонка просторово-часова трубка»), використання порівняння для спрощення складного наукового концепту та поєднання наукової термінології («кротовина», «простір-час») з образною мовою. Діалогізація оповіді через звернення до уяви читача («як ви стоїте...») зменшує комунікативну дистанцію між автором і реципієнтом.

Як показує аналіз дослідження, пояснення складних фізичних явищ за допомогою знайомих повсякденних прикладів є дуже ефективною наративною стратегією, що сприяє полегшенню сприйняття абстрактних наукових концепцій. Розгляньмо мікросегмент:

Буденний приклад інтерференції світла – райдужне забарвлення мильних бульбашок. Спричинене воно віддзеркаленням світла від зовнішньої й внутрішньої поверхонь тонкої водяної стінки бульбашки. Біле світло складається зі світлових хвиль різної довжини, а значить, різного кольору. Гребені хвиль певної довжини, відбиті від одного боку водяної стінки, збігаються із западинами хвиль, відбитих від другого боку. Кольори, що відповідають цим довжинам хвиль, відсутні у відбитому світлі, яке тому й здається забарвленим. Але квантова теорія говорить, що завдяки корпускулярно-хвильовому дуалізму інтерференцію можна спостерігати й у частинок [6, с. 98].

Наративна стратегія, представлена у тексті, – пояснення складних фізичних явищ через знайомі повсякденні приклади (забарвлення мильних бульбашок) із поступовим переходом до

теоретичного рівня. Особливість структурної наративної організації полягає в тому, що текст побудований за логікою «теза – аргументація – розширення», де кожне речення тісно пов'язане з попереднім, що зумовлює чітку причинно-наслідкову логіку викладу. Автори ведуть читача від емпіричного спостереження (забарвлення бульбашок) до теоретичного пояснення (хвильові характеристики світла), активно застосовуючи прийом «показати механізм», де кожне речення розкриває наступний етап фізичного явища.

Використання зрозумілих і знайомих для читача образів (мильних бульбашок) полегшує уявлення абстрактних концепцій. Зважаючи на це, опис процесу інтерференції через знайомий приклад дозволяє читачеві встановити асоціативний зв'язок між науковим поясненням і реальними явищами.

Крім того, текст демонструє використання поступового нарощування складності. Спершу вводиться емпіричний приклад, який викликає зацікавленість, а потім поступово додається теоретичний контекст. Це сприяє тому, що навіть читачі без глибоких знань фізики можуть зрозуміти базові принципи явища. Використання термінів («інтерференція», «довжина хвилі», «корпускулярно-хвильовий дуалізм») супроводжується їх поясненням у зрозумілому контексті, що допомагає читачам не лише засвоювати інформацію, але й поступово ознайомлюватися з науковою термінологією.

У деяких випадках автори намагаються пояснити складну фізичну концепцію, використовуючи просту, доступну широкому загалу мову упереміш з яскравими прикладами та гумором. Проаналізуймо мікросегмент:

Окрім того, кожному типу субатомних частинок відповідають античастинки. Вони мають таку саму масу, але протилежний електричний заряд та інші характеристики. Наприклад, античастинка електрона, що називається позитроном, має позитивний заряд, протилежний негативному заряду електрона. Можливо, існують цілі антисвіти й антилюди, що складаються з античастинок. Щоправда, якщо частинка й античастинка зустрічаються, вони знищують одна одну. Тож, якщо вам доведеться зустріти своє анти-я, ні в якому разі не тисніть йому руку! Адже обоє ви – бац! – зникнете в сліпучому спалаху світла [6, с. 71].

Наративна стратегія, представлена у тексті, – поєднання науково-фантастичних уявлень із гумористичними ілюстраціями (ангігіляція через рукостискання) для привернення уваги і полегшення запам'ятовування.

У цьому тексті автори використовують науково-фантастичну ідею антисвіту й антилюдей для доступного пояснення концепції античастинок. Цей підхід допомагає не тільки розкрити складні наукові теми, але й зробити їх цікавими для широкої аудиторії. Хоча існування антисвітів є гіпотетичним, така перспектива спонукає до роздумів про природу Всесвіту.

Фраза про небезпеку зустрічі з антиверсією себе («не тисніть руку») додає тексту гумору й драматичності. Це не тільки пожвавлює серйозну тему, але й підкреслює ключове явище – **ангігіляцію частинок й античастинок**. Пояснення цього процесу через «сліпучий спалах світла» є точним і зрозумілим: під час зіткнення частинка й античастинка зникають, а їхня енергія перетворюється на фотони (світло).

Текст ефективно пояснює складну фізичну концепцію античастинок, використовуючи просту мову, наочні приклади та гумор. Гіпотетичні антисвіти й антилюди додають інтриги, а попередження про ангігіляцію через «рукостискання» робить матеріал не лише зрозумілим, а й запам'ятовуваним.

В іншому прикладі автори поєднують популярну культуру із серйозними науковими ідеями, прокладаючи місток між науковим і культурним контекстами. Розгляньмо мікросегмент:

Інший можливий спосіб розв'язання парадоксів мандрівки в часі можна називати гіпотезою альтернативної історії. Його ідея полягає в тому, що, коли мандрівники в часі повертаються в минуле, вони потрапляють в альтернативні версії історії, які відрізняються від зафіксованої. Таким чином, вони можуть діяти вільно, бо нічого не пов'язує їх із попередньою історією.

Стівен Спілберг удосталь розважився, обігруючи ці уявлення в стрічках серії «Назад у майбутнє»: Марті Макфлай, повернувшись у минуле, зміг змінити на краще історію взаєми своїх батьків.

Гіпотеза альтернативної історії вельми нагадує, як Річард Фейнман пояснює квантову теорію за допомогою інтегралів за траєкторіями. Цей підхід стверджує, що у Всесвіті немає однієї-єдиної історії – правильніше вважати, що в ньому існують усі можливі історії... [6, с. 121].

Наративна стратегія, представлена у тексті, – використання популярних сюжетів із масової культури (стрічки серії «Назад у майбутнє») для ілюстрації наукових ідей (гіпотеза альтернативної історії) і створення емоційного зв'язку з аудиторією. Автори намагаються пояснити складну філософську концепцію мандрівок у часі за допомогою доступних та зрозумілих прикладів. У цьому контексті використання фрагменту зі стрічки Стівена Спілберга «Назад у майбутнє» допомагає проілюструвати абстрактну ідею альтернативної історії через сюжет, знайомий багатьом читачам. Завдяки цьому прийому текст стає ближчим для аудиторії, яка знайома з попкультурою. Такий підхід дозволяє уникнути зайвої термінології або надмірно абстрактних пояснень.

Автори-дослідники застосовують стилістичні прийоми, які спонукають читача рефлексувати над прочитаним. Наприклад, порівняння гіпотези альтернативної історії з квантовими теоріями запрошує читача до роздумів про природу реальності, різноманіття історичних можливостей та вплив людських дій на хід подій. Це додає тексту інтелектуальної глибини.

Отже, наративні стратегії у тексті гармонійно поєднують наукові ідеї та популярні приклади, створюючи зрозумілий, але водночас інтелектуально багатий матеріал. Завдяки цим стратегіям складні філософські концепції стають доступними ширшій аудиторії. Розгляньмо інший приклад:

Що означає негативна густина енергії? Енергія чимось нагадує гроші: маючи позитивний баланс, ви можете по-різному розподіляти кошти за рахунками, але, згідно з класичними законами, які визнавали на початку ХХ століття, з жодного рахунку не можна зняти більше грошей, ніж на ньому лежить. Таким чином, ці класичні закони виключали негативну густину енергії і, отже, будь-яку можливість мандрівок назад у часі. Однак, як ми показали в попередніх розділах, класичні закони поступилися місцем квантовим, заснованим на принципі невизначеності. Квантові закони ліберальніші й допускають перевитрату коштів на одному або двох рахунках за умови, що загальний баланс позитивний [6, с. 116].

Основна наративна стратегія тексту – довести, що квантові закони відкривають можливість для явищ, які здавалися неможливими в рамках класичної фізики (наприклад, мандрівки в часі). Автори протиставляють класичні закони фізики квантовим. Класичні закони подібні до традиційного банкінгу: вони забороняють «зняти» більше, ніж є на рахунку, та виключають можливість негативної енергії. Квантові закони більш гнучкі та допускають тимчасову «перевитрату» на окремих «рахунках». Автори за допомогою аналогії нашоухують читача на думку, що квантова механіка – це «ключ» до розгадки глибших таємниць Всесвіту.

Протиставлення класичних і квантових законів фізики має на меті показати еволюцію наукового мислення – від обмежених і жорстких рамок класичної фізики до більш гнучкої і динамічної картини, яку пропонує квантова механіка. Читача підводять до думки, що природа не завжди підкорюється інтуїтивним уявленням про «логіку» і «законність», а натомість має власні фундаментальні правила.

Висновки. Отже, наративні стратегії, представлені в книзі С. Гокінга і Л. Млодінова «Найкоротша історія часу», спрямовані на популяризацію складних наукових концепцій. Використання метафор (наприклад, кротовини як тунелю), аналогій (розширення Всесвіту через надування кулі), гумору й культурних посилянь (стрічки серії «Назад у майбутнє») дозволяє зробити матеріал доступним і захопливим для широкої аудиторії. Автори поєднують наукову

точність із художньою виразністю, поступово вводячи теоретичний контекст через знайомі приклади, спрощують терміни і створюють асоціативний зв'язок між складними явищами та повсякденним досвідом, що сприяє кращому розумінню і залученості читачів.

Перспективою подальших досліджень є поглиблений аналіз взаємодії різних наративних стратегій у науково-популярному тексті та вивчення їхньої ефективності для різних цільових аудиторій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ткачук О. Наратологічний словник. Тернопіль : Астон, 2002. 173 с.
2. Fludernik M. Postclassical Narratology : Approaches and Analyses. Alber J., Fludernik M. (Eds.). Columbus : The Ohio State University Press, 2010. P. 1–3.
3. Савчук Р. І. Наративні стратегії художнього текстотворення: лінгвокогнітивний і семіотичний аспекти (на матеріалі французьких прозових творів XVIII–XXI ст.) : дис. ... док. філол. наук : 10.02.05 Київ, 2016. 474 с.
4. Римар Н. Ю. Наративні стратегії художньої прози Ніни Бічуї : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 «Українська література». Переяслав-Хмельницький, 2016. 230 с.
5. Шурма С. Г. Поняття наративної стратегії в публіцистичному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2016. № 22. С. 205–207.
6. Гокінг С., Млодінов Л. Найкоротша історія часу. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. 160 с.

Дата надходження статті: 04.07.2025

Дата прийняття статті: 11.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 811.112.2'004:378'338.48

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-27>

СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ УМОВНОГО СПОСОБУ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

COMMON AND DISTINCTIVE FEATURES OF THE CONDITIONAL MOOD IN GERMAN AND UKRAINIAN IN THE TRANSLATION ASPECT

Верезубенко М. М.,
orcid.org/0000-0002-3533-8525

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Стаття «Спільні та відмінні риси умовного способу у німецькій та українській мовах у перекладацькому аспекті (на матеріалі газетних статей про Європейський Союз)» присвячена зіставному аналізу функціонування умовного способу в німецькій та українській мовах у публіцистичному дискурсі. Особливу увагу приділено аналізу граматичних, семантичних і прагматичних особливостей умовних конструкцій, що використовуються у газетних текстах, присвячених діяльності Європейського Союзу, з метою виявлення труднощів і закономірностей перекладу з німецької мови українською. У запропонованій розвідці розглянуто структурно-граматичні та лексичні особливості умовного способу у німецькій та українській мовах. Матеріал дослідження становлять автентичні німецькомовні статті з провідних друкованих і онлайн-видань (наприклад, *Die Zeit*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung*) та їхні українські переклади або паралельні тексти українських медіа. У дослідженні проаналізовано вживання форм *Konjunktiv I* та *Konjunktiv II* у німецьких текстах для вираження гіпотетичних ситуацій, непрямої мови, припущення, сумніву чи оцінки, а також засоби відтворення цих значень в українській мові – аналітичні конструкції з часткою *би*, умовні сполучники, інтонаційні засоби тощо. Окрему увагу приділено особливостям перекладу, з поміж яких варто виокремити переклад за допомогою дійсного способу дієслів, переклад за допомогою українського умовного способу, використання модальної конструкції, випущення кон'юнктиву і зміна синтаксичної конструкції та синтаксична конструкція зі сполучником «ніби». Дослідження демонструє, що умовний спосіб у публіцистиці часто виконує не лише граматичну, а й стилістичну функцію – знижує категоричність висловлювань, позначає гіпотетичність чи політичну ввічливість. Це потребує від перекладача не лише мовної, а й культурно-дискурсивної чутливості. Стаття підкреслює важливість адекватного відтворення умовного способу для збереження модального змісту оригіналу та його прагматичної сили. Результати дослідження можуть бути корисними для фахівців у сфері перекладу, медіалінгвістики та міжкультурної комунікації.

Ключові слова: умовний спосіб, модальні конструкції, синтаксичні конструкції, граматична функція, стилістична функція.

The article "Common and Distinctive Features of the Conditional Mood in German and Ukrainian in the Translation Aspect (Based on Newspaper Articles about the European Union)" is devoted to a comparative analysis of the functioning of the conditional mood in German and Ukrainian within the framework of journalistic discourse. Particular attention is paid to the analysis of grammatical, semantic, and pragmatic features of conditional constructions used in newspaper texts devoted to the activities of the European Union, with the aim of identifying the challenges and regularities in translating from German into Ukrainian. The study examines the structural, grammatical, and lexical features of the conditional mood in both languages. The research material includes authentic German-language articles from leading print and online media outlets (such as *Die Zeit*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung*) and their Ukrainian translations or parallel texts in Ukrainian media. The article analyzes the use of *Konjunktiv I* and *Konjunktiv II* in German texts to convey hypothetical situations,

indirect speech, assumptions, doubt, or evaluation, as well as the means of reproducing these meanings in Ukrainian – analytical constructions with the particle *би*, conditional conjunctions, intonation patterns, and others. Special attention is paid to translation techniques, among which are the use of the indicative mood, the Ukrainian conditional mood, modal constructions, omission of the conjunctive form, syntactic restructuring, and constructions with the conjunction *ніби* ("as if"). The study shows that the conditional mood in journalistic texts often serves not only a grammatical but also a stylistic function – softening statements, indicating hypothetical content, or expressing political politeness. This requires the translator to demonstrate not only linguistic but also cultural and discursive sensitivity. The article emphasizes the importance of adequate rendering of the conditional mood to preserve the modal meaning and pragmatic force of the original text. The findings may be useful for professionals in the fields of translation, media linguistics, and intercultural communication.

Key words: conditional mood, modal constructions, syntactic constructions, grammatical function, stylistic function.

Постановка проблеми. Досліджуючи граматичну систему будь-якої мови, неможливо оминути граматичні категорії, що в ній використовуються. Серед них найпоширеніші – категорія часу, числа, особи і способу дії. Умовний спосіб як такий є обов'язковим компонентом граматики як німецької, так і української мов. Його функціональне різноманіття дає можливість перекладачу вибирати ті чи інші синтаксичні конструкції під час здійснення перекладу. Пошук цих закономірностей при передачі умовного способу з однієї мови іншою викликає інтерес філологів і граматистів.

Умовний спосіб має декілька основних функцій і виражає ірреальні, гіпотетично можливі дії, що можуть бути здійснені за певних умов. Його застосування розповсюджене як в українській, так і в німецькій граматичних системах в різних функціональних стилях.

Актуальність дослідження зумовлена розповсюдженням наукових праць, присвячених вивченню умовного способу, необхідністю виділення основних видів його перекладу та важливістю його дослідження в межах того чи іншого стилю текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Умовний спосіб став предметом дослідження як вітчизняних (І. Вихованець, Н. Костусяк, О. Безпояско, В. Горпинич, О. Бєлих, Т. Кияк та інші), так і зарубіжних науковців (П. Кремер, Е. Першон, Р. Шродт). І. Вихованець, найвагоміший авторитет у граматичній системі, описав умовний спосіб як самостійну категорію [1]. Р. Шродт описує історичні особливості формування умовного способу в німецькій мові [2]. П. Кремер досліджує сфери використання умовного способу в текстах різних стилів [3].

Мета дослідження. Мета роботи полягає у визначенні особливостей синтаксичних конструкцій німецького умовного способу (кон'юнктиву) та аналізі видів його перекладу українською мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- охарактеризувати поняття «умовний спосіб» та визначити його основні функції;
- встановити схожості й відмінності між українським умовним способом і німецьким кон'юнктивом;
- визначити частотність використання німецького кон'юнктиву в різних функціональних стилях;
- проаналізувати способи перекладу кон'юнктиву українською мовою;
- виявити закономірності вибору перекладацького рішення залежно від типу кон'юнктиву, його функції в реченні й стилю тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи про граматику, неможливо оминути тему граматичних категорій, які становлять основу будь-якої мови. Серед них важливе місце займає категорія способу дієслова, що дозволяє передати не лише саму дію, але й ставлення мовця до цієї дії, її характер і можливість реалізації. Категорія способу спрямована на відображення ірреальних (суб'єктивних) відношень; її семантична суть полягає «у протиставленні дій передбачуваних діям бажаним, тобто таким, що виражають волевиявлення» [4, с. 96].

У межах цієї категорії виділяють три основних способи: дійсний, умовний та наказовий. Умовний спосіб відіграє важливу роль, адже він відображає уявні або гіпотетичні ситуації, залежні від певних умов.

Важливо розглянути умовний спосіб з точки зору його семантичних, граматичних і морфологічних ознак.

Із граматичними категоріями способу дії, часу і числа тісно пов'язана категорія особи. Категорія способу дії, у свою чергу, «зумовлює наявність або відсутність категорії особи. Умовний спосіб, означаючи ірреальну дію, категорії особи не має, бо дія, якої реально не було, не має і виконавця (суб'єкта)» [5, с. 209].

Морфологічно умовний спосіб виражається через «аналітично-синтетичні форми, що репрезентовані флексією дієслова та аналітичним компонентом (часткою) би (б): *Аби мав якусь зброю, то заповнював би хоч саренку...* (П. Загребельний); *Якби мені ти стала за дружину, яка б то радість увійшла в мій дім!* (Л. Костенко)» [6, с. 48]. Важливим у морфологічній будові умовного способу є те, що «дієслова умовного способу мають такі самі закінчення і суфікси, як і дієслова минулого часу дійсного способу» [7, с. 184]. Наприклад: *Якби він звернувся до нас, ми знайшли б вас набагато швидше* (П. Загребельний); *Жив би простим козаком, може, зазнав би щастя* (Ю. Мушкетик).

Німецькі дослідники присвятили багато праць темі умовного способу. Варто розглянути визначення, яке вони надають. Умовний спосіб – це така форма дієслова, яка не дає остаточної оцінки або висновку для дії в реченні, тобто не робить твердження певним або конкретним для прийняття. Також, на їхню думку, необхідно спочатку розрізняти «цілеспрямовану та нецілеспрямовану модальність: до цілеспрямованих належать такі практичні значення, як наказ, заборона та бажання, а до нецілеспрямованих – припущення та ймовірність. Таким чином, охоплюється більша частина способів використання умовного способу; для особливих випадків застосування можна завжди вводити окремі назви його практичних значень» [7, с. 11]. Умовний спосіб у німецькій мові має 2 типи творення, які різняться між собою низкою морфологічних і граматичних ознак: Konjunktiv 1 і Konjunktiv 2.

Умовний спосіб використовується як у німецькій, так і в українській мовах у різних сферах комунікації. У художній літературі він часто застосовується для передачі уявних подій або роздумів героїв, що допомагає створювати відтінок гіпотетичних уявлень або фантазії: *«Wenn ich nur fliegen könnte, würde ich die ganze Welt bereisen»*. Це дозволяє авторам показати мрії, сумніви чи можливі альтернативні сценарії розвитку подій.

У діловій та офіційній комунікації умовний спосіб використовується для ввічливих формулювань, які пом'якшують тон звернення чи прохання. Це особливо характерно для німецької мови, де такий підхід демонструє повагу до співрозмовника, наприклад: *«Könnten Sie mir bitte die Unterlagen zuschicken?»* В українській мові аналогічно застосовуються конструкції, що підкреслюють делікатність прохання або пропозиції.

Розмовна мова теж часто використовує умовний спосіб, особливо для вираження побажань, гіпотетичних ситуацій або ввічливих запитів. Наприклад, це може бути формулювання припущень про майбутнє або опис того, як би поведилася людина за певних обставин, наприклад: *«Я б на твоєму місці перепитав керівника ще раз»*.

Наукові тексти і статті активно використовують умовний спосіб для опису гіпотез або можливих наслідків певних дій: *«Das Experiment könnte erfolgreich sein, wenn die Temperatur konstant bliebe»*. Такі формулювання дозволяють авторам підкреслити невизначеність ситуації або залишити простір для альтернативних інтерпретацій [8].

У журналістиці, зокрема у німецькій мові, умовний спосіб використовується також для передачі повідомлення іншого мовця: *Krenn besteht aber weiterhin darauf, dass an den Vorwürfen bezüglich kinderpornografischer Darstellungen im Priesterseminar »nichts dran« sei.* (diepresse.

com, 26.07.2004) Man **habe** mit Atemschutz **vorgehen müssen**, es **habe** aber »keine Gefährdung der Umwelt« **bestanden** [9].

У юридичних документах умовний спосіб допомагає точно формулювати умови виконання тих чи інших дій: «У разі невиконання умов договір **можна було б** вважати недійсним».

У політичній риториці та медіа умовний спосіб часто використовується для обговорення сценаріїв, які могли б статися за певних умов. Це дозволяє політикам і журналістам уникати категоричності та залишати простір для припущень або прогнозів, наприклад: «Was **wäre** **geschehen**, wenn Bundeskanzlerin Angela Merkel die deutschen Grenzen **geschlossen hätte?**» [10].

Таким чином, умовний спосіб є універсальним засобом, що допомагає передавати гіпотетичність, ввічливість і багатозначність у мові.

Німецький кон'юнктив, у порівнянні з українським умовним способом, має більше синтаксичних і морфологічних форм. Форми німецького кон'юнктиву поділяються зазвичай на презентальні (Präsens, Perfekt und Futurum Konjunktiv) та претеритальні (Präterit, Plusquamperfekt und Konditionalis Konjunktiv). У німецькій мові утворилися ще особливі форми кондинціоналу (Konditionalis I & II) для позначення обумовлених дій та вираження допущення, можливості, бажаності й некатегоричного твердження [11, с. 233].

Презентальні форми німецького кон'юнктива, як правило, виражені відповідно формами теперішнього, минулого і майбутнього часу, і використовуються в непрямій мові. Український переклад у таких випадках містить дійсний спосіб дієслів:

Präsens Konjunktiv: Man sagt, er **sei** dagegen. – Кажуть, що він проти цього.

Perfekt Konjunktiv: Man sagt, er **sei** dagegen **gewesen**. – Кажуть, що він **був** проти цього.

Futurum Konjunktiv: Man sagt, er **werde** dagegen **sein**. – Кажуть, що він **буде** проти цього.

Претеритальні форми німецького кон'юнктива зазвичай використовуються у реченнях припущень, бажань, дії за певних умов. Українською мовою такі конструкції також перекладаються за допомогою умовного способу, який може доповнюватися прислівниками часу:

Wir **wären** beinahe (fast) zu spät **gekommen**. – Ми **ледве не запізнилися**.

Hätte ich nur Zeit! – **Якби** я тільки **мав** час!

Hätte ich Zeit **gehabt**, so **wäre** ich **gekommen**. – **Якби** в мене **тоді був** час, то я **б підійшов**.

Німецький кон'юнктив, у більшості випадків, перекладається відповідним умовним способом української мови: **Hätte** ich das **früher gewusst**. – **Якби** я **знав про це раніше**. Однак існує низка інших способів перекладу кон'юнктиву.

Дуже часто німецький кон'юнктив може перекладатися дійсним або наказовим способом українською мовою, особливо у лозунгах і закликах: **Es lebe** der Frieden in der ganzen Welt. – **Хай живе мир в усьому світі**.

У перекладі непрямої мови в українській мові застосовується, як правило, дійсний спосіб: Sie sagt, sie **habe** diesen Film schon **gesehen**. – Вона каже, що вона **вже бачила** цей фільм.

Відтінок модальності (припущення, сумнів, переконання тощо), виражений в німецькій мові через кон'юнктив або кондинціоналіс, перекладається українською мовою за використання вставних слів або конструкцій: Der Forscher **würde** den Versuch schon **angestellt haben**. – Дослідник, **мабуть**, **уже провів дослід** [12, с. 85].

Для перекладу речень, що виражають волевиявлення, в українській мові часто використовується конструкція інфінітиву дієслова і частка «б(и)»: Ach, wenn ich doch bis 10 Uhr **schlafen könnte!** – **Снахи б мені до десятої!**

Німецький кон'юнктив нерідко вживається в реченнях із сполучниками als ob та als wenn. У таких випадках український переклад містить частки «ніби», «наче», «начебто», «буцімто» тощо, що поєднуються з дійсним способом дієслова: Draußen ist es, als ob es **regne (regnete)**. – **Надворі так, буцімто йде дощ** [13, с. 38].

Висновки. У результаті проведеного дослідження виявлено як спільні, так і відмінні риси реалізації умовного способу в німецькій та українській мовах, що мають важливе значення

для перекладацької практики. Обидві мови використовують умовний спосіб для вираження гіпотетичних, бажаних, нереальних або можливих дій, проте граматичні засоби його реалізації відрізняються. У німецькій мові умовний спосіб (Konjunktiv) має чітко структуровану систему з двома формами – Konjunktiv I і Konjunktiv II, кожна з яких виконує окремі функції, включаючи передачу непрямой мови та вираження умовності або нереальності. В українській мові умовний спосіб представлений переважно аналітичними конструкціями з часткою «б»/«би», що має меншу морфологічну варіативність, але гнучко вживається в різних контекстах.

Особливу складність при перекладі становить необхідність збереження семантичних відтінків умовності, адже втрата чи неправильна передача модальності може змінити зміст висловлювання. Для адекватного перекладу важливо враховувати не лише граматичні форми, а й прагматичний контекст, стилістичні особливості, а також функцію умовного способу в комунікативному акті.

Таким чином, глибоке розуміння особливостей умовного способу в обох мовах сприяє точнішому й стилістично відповідному перекладу, зберігаючи автентичність авторського вислову та забезпечуючи міжмовну еквівалентність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті: [монографія] / І. Р. Вихованець. К. : Наук. думка, 1988. 256 с.
2. Schrodtt Richard. Der Konjunktiv. Eine unendliche Geschichte – IDE. (Informationen zur Deutschdidaktik) Zeitschrift für den Deutschunterricht in Wissenschaft und Schule. Heft 4 : Innsbruck, StudienVerlag, 2004. s. 8–16.
3. Krämer Peter. Konjunktiv und Wahrscheinlichkeit: Eine Funktion und drei Systeme – anwenderfreundlich aufbereitet – IDE. (Informationen zur Deutschdidaktik) Zeitschrift für den Deutschunterricht in Wissenschaft und Schule. Heft 4 : Innsbruck, StudienVerlag, 2004. s. 17–25.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студентів вищих навч. закладів. К. : ВЦ «Академія», 2004. 336 с.
5. Костусяк Н. М. Категорія способу як міжрівнева комунікативна категорія. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. №10. С. 47–54.
6. Олійник О. Б. Граматика української мови : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 543 с.
7. Perschon Erich. Der Konjunktiv I in journalistischen Texten – IDE. (Informationen zur Deutschdidaktik) Zeitschrift für den Deutschunterricht in Wissenschaft und Schule. Heft 4 : Innsbruck, StudienVerlag, 2004. s. 90–98.
8. Rödder Andreas. Wefing, Heinrich: Grenze offen, Grenze dicht. In: Die Zeit, Zeit Geschichte, Ausgabe 03/2025. URL: <https://www.zeit.de/zeit-geschichte/2025/03/migration-asyl-angela-merkel-zuwanderung-europa>
9. Ritter Johannes: Darum geht es bei der Abstimmung über die „Keine 10-Millionen-Schweiz“. In: Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ), online vom [Datum], URL: <https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/volksinitiative-von-rechts-in-der-schweiz-streit-um-zuwanderung-110602591.html>
10. Tholl, Egbert: Der Hofnarr des Zaren und seine Freunde. In: Süddeutsche Zeitung, online vom [Datum], URL: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/caserta-italien-konzert-absage-muenchner-philharmoniker-li.3287673?reduced=true>
11. Кияк Т.Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) підручник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
12. Кучер З. І. Орлова М. О., Редчиць Т. В. Практика перекладу (німецька мова) Друге видання : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2017. 464 с.
13. Белих О. М. Практика перекладу з німецької мови : методичні рекомендації. Луцьк : П.П. Іванюк, 2014. 95 с.

Дата надходження статті: 29.07.2025

Дата прийняття статті: 03.09.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 372.882

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-28>

ПСИХОСЕМАНТИКА І РИТМОМЕЛОДИКА ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО

PSYCHOSEMANANTICS AND RHYTHMO-MELODICS OF MYKOLA VINGRANOVSKY'S POETIC WORK

Вертипорох О. В.,*orcid.org/0000-0001-6488-6945**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету***Кошова І. О.,***orcid.org/0009-0001-4304-5925**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету*

У статті здійснено літературознавчий аналіз поетичної творчості Миколи Вінграновського як одного з найяскравіших представників української поезії другої половини ХХ ст. Авторки акцентують увагу на глибокому внутрішньому світі ліричного героя, багатстві образної системи, символізмі, архетипних мотивах та інтуїтивному осмисленні людської психіки у поезіях митця. Розкривається глибинний рівень його художнього мислення, вкоріненого в національну традицію та світовий культурний контекст. Указано на психосемантику та ритмомелодику поетичної творчості М. Вінграновського, акцентовано на підсвідомих мотивах, внутрішніх конфліктах та прихованих бажаннях героя, його витіснених емоціях і травматичному досвіді, що стали специфічними рисами поетів-шістдесятників. Відповідно основними аспектами психосемантичного аналізу такої поезії є емоційно-образна структура, колір і звукова символіка, екзистенційні мотиви, внутрішній монолог, що значною мірою впливає на рецепцію поетичної творчості митця та забезпечує глибше залучення читача до інтерпретації тексту.

Окрему увагу приділено програмовій поезії «У синьому небі я висіяв ліс», яка репрезентує кращі риси поетичного стилю автора. У статті розглянуто емоційно-сміслові акценти, ритмомелодику, інтонаційне оформлення тексту, що сприяє точнішій передачі авторських інтенцій. Звернено увагу на те, як засоби інтонаційного моделювання, темпоритм, логічні наголоси та паузування можуть не лише відтворити естетичну глибину твору, а й зробити його актуальним для сучасного слухача.

Матеріал статті може бути використаний у процесі викладання історії української літератури, підготовки до конкурсів читців, літературних студій, а також у системі професійної підготовки вчителів-словесників та акторів, що працюють з поетичним словом.

Ключові слова: рефлексія, символіка, психосемантика, ритмомелодика, інтерпретація, архетип, внутрішній монолог, інтонація, темпоритм.

The article presents a literary analysis of the poetic work of Mykola Vingranovskyi, one of the most prominent representatives of Ukrainian poetry of the second half of the 20th century. The authors emphasize the profound inner world of the lyrical subject, the richness of the figurative system, the use of symbolism, archetypal motifs, and intuitive understanding of the human psyche in the poet's work. The study highlights the deep semantic and artistic layers of his texts, rooted in national tradition and universal cultural codes. Particular attention is paid to the psychosemantic features and rhythm-melodic structure of Vingranovskyi's poetry, where subconscious motives, internal conflicts, repressed traumas, and hidden desires of the lyrical subject come to the fore. The key

elements of such an analysis include the emotional-imagery structure, color and sound symbolism, existential themes, and internal monologue, all of which significantly affect the perception and interpretation of the poetic text by readers.

Special focus is given to the methodology of expressive reading of the programmatic poem "In the Blue Sky I Sowed a Forest", which exemplifies the poet's symbolic and emotionally rich lyricism. The article explores the emotional-semantic accents, rhythm, melody, and intonational design of the text, which are essential for conveying the artistic depth and authorial intentions during declamation. The research demonstrates how intonational modeling, tempo-rhythm, logical stress, and pausing enhance the aesthetic and emotional impact of the poem on contemporary audiences.

The material may be useful in the teaching of Ukrainian literature, preparation for recitation contests, literary studios, and in the training of future philologists, teachers, and actors who work with poetic texts.

Key words: reflection, symbolism, psychosemantics, rhythm and melody, interpretation, archetype, inner monologue, intonation, tempo-rhythm.

Постановка проблеми. Микола Вінграновський – непересічний і унікальний талант серед когорти таких же сильних і талановитих митців другої половини ХХ століття (Ліна Костенко, В. Симоненко, Д. Павличко, І. Драч та ін.). Його вірші відзначаються багатшаровим внутрішнім світом ліричного героя, використанням символів, архетипів та інтуїтивного занурення у людську психіку. Критик Володимир Базилевський відзначав «здатність М. Вінграновського сублімувати дитяче у доросле, а буденне у фантастичне. Поезія (зрештою, як і проза) близька до українського фольклору і української міфології. Не через запозичення чи алюзії, а настроєвість, інтонаційність, атмосферність» [1, с. 34].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість М. Вінграновського була й залишається предметом активного вивчення багатьох дослідників. У різні періоди про нього писали Бахтіарова Т., Базилевський В., Водяна П., Герасим'юк В., Дзюба І., Моренець В., Салига Т., Семків Я., Семчишин Д., Старовойт Л., Сулима М., Тарнашинська Л., Цапліна І. та інші. Проте багатство й глибина творчості М. Вінграновського, зокрема питання психосемантики та ритмомелодики поезій митця, спонукають до нових досліджень.

Отже, **мета** цієї студії – дослідити психосемантичні та ритмомелодичні особливості поетичної творчості М. Вінграновського, проаналізувати образну систему, кольорову та звукову символіку, екзистенційні мотиви в поезіях митця; окреслити психологічний портрет ліричного героя, зосередившись на підсвідомих мотивах, внутрішніх конфліктах і архетипах; на основі цього розробити методичні рекомендації щодо виразного прочитання поезії «У синьому небі я висіяв ліс», яка репрезентує кращі риси поетичного стилю поета.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи інтимну лірику М. Вінграновського зі змістового боку, можна відзначити, що вона містить досить широкий емоційний спектр почуттів – від найвищої піднесеності до більш спокійних, навіть драматично-рефлексійних станів. Різняться вірші поета і своєю мистецькою технікою, емоційною тональністю, психологічними типами ліричних героїв. «Якщо у ранній ліриці (60-ті роки) виразно домінують мотиви вірності, цноти, пристрасті, чуттєвого розчарування, то у більшості сучасних поезій переважають інтимні роздуми, що переплітаються із філософськими рефлексіями, прагненням збагнути сенс людського існування і навіть намаганням заглянути в трансцендентну дійсність» [2].

У творчій манері М. Вінграновського органічно поєдналися неоромантика, авангардизм, імпресіонізм, а відтак – виразна асоціативність, метафоричність емоційно забарвлена й емоційно напружена, символізм, звукокольоровий синкретизм, «емоції і музика», «безкінечний ліризм без берегів» [3] у текстах, намагання широко відкритими, «безпосередніми» очима подивитися на світ, побачити, який він дивовижно-прекрасний.

Його поезія насичена різноманітними мотивами, глибинним змістом та підтекстами, тому ведучи мову про психосемантику та ритмомелодику поетичної творчості М. Вінграновського, маємо насамперед акцентувати на підсвідомих мотивах, внутрішніх конфліктах та прихованих бажаннях героя, його витіснених травмах. Часто у поезіях аналіз символів та образів відсилає

нас до відомих архетипів (Мати, Тінь, Мудрець, Аніма/Анімус), різноманітні глибинні значення має і образна система поезій (сон, дзеркало, вода, темрява). Поезія М. Вінграновського наповнена пристрастю, радістю життя, але водночас і тугою за втраченим. Ліричний герой часто переживає контрастні емоції: від екстазу до глибокої печалі: *«Я пізнаю її в обличчя, / В обличчя радісне й сумне...»* [4, с. 46].

Спостерігаємо, як поет передає екзистенційний страх самотності, печалі, рефлексії над минулим, внутрішні конфлікти. Його герої часто шукають сенс життя, сумніваються, зважуються: *«...Ви чуєте? Ви чуєте – він спить! / Я жду вас, товариство, як епоху! / Не дай вам Бог його в мені збудить... / Не кваптеся, беріть мене потроху. / Спочатку губи, руки і чоло, / А потім очі, ноги і легені, / Здається, зайвого у мене не було – / Оце і все, що в мене... будьте певні!»* [4, с. 113].

Очевидно, що мається на увазі прихований аспект індивідуального позасвідомого ліричного героя – поета, який у вірші постає в образі «прекрасного звіра». На початку поетичних рядків спостерігаємо застереження до спільноти активно «не будити звіра», а візуалізувати його частинами. Мається на увазі, небажання різко відкриватися світові, показувати свою ніжну і чутливу душу. Цей вірш, як сенс психотерапії, на котрому реципієнт починає проговорювати своє позасвідоме. Це презентують риторичні запитання, часто повторювані сполучники, апосіопеза. Уламки психічного «я» (*руки – літакам, ноги – квітам* тощо) акцентовані автором, щоб показати розщепленість внутрішнього світу, розламаність на частини від величезного пласту естетичного, чуттєвого, прекрасного в душі героя.

Укінці ліричний герой стверджувально завершує етап наново-приховування від загалу свого раненого романтичного «я» (*«Він спить, мій звір!»*). Такий аспект шістдесятників, а саме, крихкість і вразливість внутрішнього світу прописано у монографії Ніли Зборовської [див.: 5], де вона зазначає сентиментально-романтизований пафос поезії шістдесятників.

Варто зазначити, що в поезіях М. Вінграновського часто важливими мотивами є самотність, кохання, боротьба людини із часом. При цьому поет використовує символи природи як відображення внутрішнього стану героя (небо, вітер, ріка, сонце). Природа тут виступає не просто тлом, а й співрозмовником героя, відображенням його душі. Природа в його віршах часто виступає як проекція внутрішнього світу ліричного героя. Поет часто звертається до контрастних кольорів (синій, золотий, чорний), що символізують переживання та настрої. Використання алітерацій та асонансів або, як у наступному вірші, односкладних речень, повторів, підсилює емоційний вплив. *«Не руш мене. Я сам самую. / Собі у руки сам дивлюсь. / А душу більше не лікую. / Хай погиба. Я не боюсь. / Переживу. Перечорнію. / Перекигичу. Пропаду. / Зате – нічого. Все. Німію. / Байдужість в голови кладу»* [4, с. 66].

У вірші передано психологічний момент миті – коли людина перебуває в стані зосередження на внутрішньому світі. Тут персонаж взаємодіє зі своєю «тінною» – несвідомою частиною себе, котра наказує і собі, і образу коханої зафіксувати контроль над власним позасвідомим, заперечити колишні сильні почуття. Автор вводить нестандартні словосполучення, створює нові слова, що формують унікальну семантичну атмосферу його поезії. При цьому герой переживає сильні емоції кохання, злиття з природою. Відчуття кохання – це майже містичний досвід, що виходить за межі раціонального.

Потрібно відзначити, що образи матері, жінки-коханої, дитини, землі в ліриці митця мають глибоке психологічне підґрунтя, оскільки презентують вкоріненість поетів-шістдесятників у колективні архетипи, мають романтичний пафос тощо. *«В кукурудзинні з-за лиману, / Де тихі дині в жовтих снах, / Де зайченята плачуть маму / І голубим сміється птах, / В невиліній вив'яленій літі, / Де в переліті вже крило, / Де сохнуть далі перемліті / І за селом сидить село...»* [4, с. 23].

Ліричний герой часто повертається до світу дитинства як джерела чистоти і світла. Особисті переживання виражені через унікальну метафорику та ритміку. Глибоку емоційність і чут-

тевість у вірші презентують кольоросимволіка (*голубий птах, жовті дині*), епітети (*голос жіночий – вогкий і тремкий, дорога біла серед степна*), персоніфікації (*сидить село, сміявся птах*). Мотиви сну, мрії, підсвідомих видінь створюють ефект ірреальності. Теми самотності, кохання, втрати й пошуку сенсу життя відображають глибокі психологічні процеси. Особлива увага, як бачимо, до теми пам'яті, що зберігає особистий і національний досвід.

Отже, основними аспектами психосемантичного аналізу його поезії є емоційно-образна структура, колір і звукова символіка, екзистенційні мотиви, котрі впливають на рецепцію поетичної творчості митця. Відзначимо, що характерною формою вираження психосемантичних особливостей в ліриці також є внутрішній монолог. На думку І. М. Шепрут, саме форма внутрішнього монологу дозволяє сприймати поезію М. Вінграновського як відверту сповідь душі, коли автор, ніби сам із собою, на самоті розмірковує, сперечається, чи, взагалі, виражає свій душевний біль. Внутрішній монолог дозволяє поету довіряти читачеві як близькій людині власні переживання і тим самим викликати активну саморефлексію і саме такий «психологізм лірики М. Вінграновського приводить до трансформації механізму сприйняття, яке досягається незвичайними образами» [6], їх часто «оксюморонним» поєднанням, що робить його вірші особливо енергетичними. Образи-символи митця спрямовані на особливу емоційну рефлексію реципієнта, оскільки фіксують багатогранність щирих відчуттів і почуттів, складне і суперечливе мислення ліричного героя, живий чуттєвий досвід, пошуки сенсу.

Така психосемантична функціональність поезії виражається в «асоціативності поетичного мислення, що дозволяє створювати відповідний до внутрішніх переживань ліричного «я» підтекст і прилучає читача до співтворчості з автором, викликаючи в його уяві неповторні образи і почуття, співвідносячи їх із його власним душевним досвідом» [6].

Також у ліриці М. Вінграновського «відчутна драматичність індивідуального «я», яка постає із невідповідності мрій і бажань поета реальним життєвим обставинам, котрі драматично недосяжні між ідеалом і дійсністю. Душевний стан поета відчутний і в емоційному темпоритмі, який психологічно точно виражається в інтонаціях» [6]. Як бачимо з вище аналізованих поезій, персоніфіковані образи природи викликають глибокі асоціативні міркування реципієнта, тим самим активізуючи певну емоційну рефлексію і настрій при читання вірша. «Експресивність поетичної мови лірики М. Вінграновського обумовлена поєднанням буденно-прозаїчної мови із мовою поетичною, володінням високою майстерністю поетичної сугестії. Одним з проявів психологізму є створення кольорової гами, яка виконує сугестивні функції. За допомогою кольорів М. Вінграновський передає найтонші відтінки внутрішніх переживань. Поет широко користується контрастними кольорами, фіксуючи зміну почуттів» [6].

Майже кожен вірш М. Вінграновського – це неймовірна метафора, здається, що поєднуються непокєднувані речі, але в цій непокєднуваності народжується нова яскрава образність («ожина стала ще ожніша», «його надібала роса і всілась над ним росо», «приспало просо просеня, й попростувало просо», «твій сірий вовк в воді намок і спати завовчився», «на колінах яблуні спить вітер», «згорблений чумацький небопад освітлює пахучі очі квітів», «кажаниний ряд заплутався у сонному волоссі ночі», «тихотихими губами проміння пальчиків гортать», «і сонні соняшники сині в солонім сонці сонних кіс», «на сіножать сніги сніжать і снігурі в снігу лежать» тощо). Саме тому, як слушно підкреслює В. Герасим'юк, про вірші М. Вінграновського «варто казати не «текст», а «вір». Бо це насправді вір, твориво «цілої» людини: це й емоції, і рефлексія, і пластична робота. Він проказував слово. Вишпитував. Викрикував. Виходжував. Протоптував. [...] Він, виходжуючи, випробовував слово – на смак, на нюх, на всі рецептори» [3].

У програмовому вірші «У синьому небі я висіяв ліс...», який розпочинає збірку М. Вінграновського «Сто поезій» і належить до інтимної лірики, митець оспівує любов як найвищу цінність, яка долає час і простір. Про цю поезію можна сказати словами В. Герасим'юка «тиха лірика», «безбережна лірика».

У синьому небі / я висіяв ліс, /
 У синьому небі, любов моя люба, /
 Я висіяв ліс / із дубів і беріз, /
 У синьому небі / з берези і дуба. //
 У синьому морі / я висіяв сни, /
 У синьому морі / на синьому глеї /
 Я висіяв сни / із твоєї весни, /
 У синьому морі / з весни із твоєї. //
 Той ліс зашумить, / і ті сни ізійдуть
 І являть тебе вони / в небі і в морі, /
 У синьому небі, / у синьому морі... ,
 Тебе вони являть / і так і замруть. //
 Дубовий мій костур, / вечірня хода,
 І ти біля мене, / і птиці, / і стебла, /
 В дорозі і небо над нами / із тебе, /
 І море із тебе... // дорога тверда. //

У час написання цієї поезії її автору 29 років. В. Герасим'юк стверджує, що саме з цього вірша «почався справжній Вінграновський [...] У цьому вірші є засвідчення, що він себе знайшов. [...] навіть ті, які не розуміли його масштабу, відчували, що тут є якась музика, яка своєю суттю виривається з цього лінійного світу і своїм багатоманіттям набирає той масштаб, який справді підносить поезію» [3]. Прочитаймо цю поезію повільно, як під мікроскопом, рядок за рядком.

«У синьому небі я висіяв ліс...» Дивовижною метафорою починається вірш і улюбленим кольором М. Вінграновського. Митець захоплюється кольоровим звуком, тут його можна порівняти з П. Тичиною. Синій – це колір ясного неба і моря, він представляє і висоту, і глибину (читаючи далі, якраз і побачимо кілька разів повторюване «У синьому небі, у синьому морі...»). Синій означає постійність, відданість, досконалість, роздуми, він є вираженням душевної тиші, смиренності. Цей колір також означає релігійні почуття, відданість і невинність, символізує набожність, відвертість, розважливість, довіру, смуток. У християнській культурі він асоціюється з вічною божественною істиною. Мовою геральдики синій колір означає доброчесність, добру славу, вірність [7, с. 52–59]. Висіяти – тобто дати початок новому життю, виростити. Тут виникає асоціація із обрядом засівання, що символізувало зачаття. Небо, за словами Cirlot J., скрізь «вважалось частиною чоловічого або активного елемента» [7, с. 142–143], тоді як символіка лісу пов'язана з символікою жіночого начала, а відтак є символом несвідомого [7, с. 112]. Отже, на символічному рівні маємо поєднання чоловічого й жіночого начал.

«У синьому небі, любов моя люба...» Анафора й риторичне звертання, у якому повтор («любов люба»), а також кольоровий епітет «синьому небі».

«Я висіяв ліс із дубів і беріз, / У синьому небі з берези і дуба»... Автор називає дерева (дуб і береза), вони також символічні. Дуб – одне із найсакральніших дерев. Він є знаком сили, могутності, мужності й доблесті. Символ міцності, твердості, довголіття. Дуб – символ Перуна, Сонця, символ дерева життя; дуб символізував щось монолітне, безмежне, сильне. Слов'яни-

язичники вважали дубові гаї житлами богів. У фольклорі образ дуба персоніфікує міцного, дужого, красивого парубка-козака, а береза – символ дівочої краси [8, с. 6].

«У синьому морі я висіяв сні, / У синьому морі на синьому глеї...» Море – великий водний простір; загальнолюдський символ життя з його гріховними пристрастями і бурями [9, с. 376], а ще море є символом народження і згасання, початку і завершення, живим і досконалим творінням [10, с. 32]. Вода символізує земну, природну стихію і має жіночу природу. «Я висіяв сні...» Сон – це стан спокою, блаженства, гармонії. Алітерація на «с» і образи моря й сну створюють враження колисання, гойдання-заколисування на хвилях.

«Я висіяв сні із твоєї весни, / У синьому морі з весни із твоєї»... Весна – символ пробудження, нових надій, сподівання, відродження, вічного колообігу життя. А ще «сні із твоєї весни» можуть прочитуватися як мрії твоєї молодості, здійснення того, про що ще в молоді роки мріяла кохана, весна життя – тобто юність. Маємо також повтор «із твоєї весни», «з весни із твоєї».

«Той ліс зашумить, і ті сні ізійдуть...» Може прочитуватись як проростання, виростання в майбутньому засіяних паростків («ліс зашумить»), мрії стануть реальністю («сні ізійдуть»). «І являть тебе вони в небі і в морі...» Тобто твої риси, кохана («являть тебе»), а далі повтор «Тебе вони являть»), виявляться в наступних поколіннях, у чоловічому й жіночому началах («вони в небі і в морі»). Підсилені повтором образи синього неба і моря, висоти і глибини, чоловічого й жіночого («У синьому небі, у синьому морі...»). Рядок закінчується апосіопезою, що тут може прочитуватись як відкритість, безмежність простору неба і моря. «Тебе вони являть і так і замруть»... Цей віршорядок виразно ділить поезію, після нього, здається, починається новий етап у житті – вечірній (йдеться про старість). «Дубовий мій костур, вечірня хода...» Саме так можемо інтерпретувати цей рядок – як прожите життя, пройдений шлях, на початку вірша «ліс із дубів», а в кінці «дубовий костур» (міцна, дуже надійна опора). «І ти біля мене, і птиці, і стебла...» Неймовірно гармонійний, цілісний образ родини, закоханої пари, що пройшла разом життя і виростила майбутні покоління. Названа на початку вірша пора року весна може бути прочитана і як весна любові, зародження почуттів, весна як час народження і проростання, а в останньому чотиривірші автор говорить про спільну дорогу життя аж до старості («І ти біля мене, і птиці, і стебла»). Стебла-паростки прочитуються як майбутні покоління, діти. «Птиці» символізують духовність, душі людей, духовні прагнення [7, с. 27–28].

«В дорозі і небо над нами із тебе, / І море із тебе... дорога тверда»... Поет оспівує любов як найпрекрасніше почуття, вічне, з якого все народжується й не знищується, це почуття в нас і навколо нас (це мотив цієї поезії). Ліричний герой проносить почуття кохання через усе життя, образ коханої він бачить у всьому: і в небі, і в морі («і небо над нами із тебе», «і море із тебе»). Останні чотири віршорядки прочитуються саме так: герой хоче пройти зі своєю коханою увесь свій земний шлях, дожити до старості і щоб вона завжди була біля нього («Дубовий мій костур, вечірня хода, / І ти біля мене, і птиці, і стебла, / В дорозі і небо над нами із тебе, / І море із тебе... дорога тверда»). А коли в парі, то й дорога впевнена, «тверда».

Кольорова гама цієї поезії органічно переплітається зі звуковою. У вірші домінує молитовний голосний «і» (повторюється 47 разів), що також асоціюється з синім кольором. Виразна алітерація на «с», що заворює музикальністю й ніби заколисує читача, викликає в уяві враження шуму дерев у верхов'їтї, шелесту листя і шуму морських хвиль («У синьому морі я висіяв сні, / У синьому морі на синьому глеї / Я висіяв сні із твоєї весни, / У синьому морі з весни із твоєї»).

Важливим аспектом психосемантичного наповнення лірики М. Вінграновського є рецептивний вплив на читача чи слухача, тому важливою є методика виразного прочитання віршів, зокрема програмового «У синьому небі я висіяв ліс». Готуючи поезію до виразного читання, працюємо над партитурою. Ділимо текст на мовні такти, скісними рисками позначаємо паузи, у кожному такті визначаємо слова, на які падає логічний наголос. Стрілками позначаємо мело-

дику (стрілка вгору – висхідна мелодика, мелодичне підвищення голосу; стрілка вниз – мелодичне пониження голосу, спадна мелодика; горизонтальна стрілка – монотон). Шістдесятники виражали свої емоції дуже експресивно, бурхливо, сам М. Вінграновський, як згадують його слухачі, читав так, що емоції з нього вихлюпували, тому й цю поезію, дуже ніжну, меланхолійну, пластичну, варто читати емоційно, але без пафосу, читати/відчувати/переживати серцем.

Отже, читання має бути ніжним, плавним, у кінці першого віршорядка голос злегка піднімаємо й тримаємо, до цього нас зобов'язує кома, яка слухачам вказує на продовження думки. У другому віршорядку слово «небі» наголошуємо сильніше, ніж у першому, а звертання «любов моя люба» читаємо лагідно й злегка протяжно, до цього нас «зобов'язують» і лагідні, ніжні сонорні «л», «в», «м», «й». У третьому рядку в парі однорідних членів («дубів і беріз») дужче наголошуємо друге слово («беріз»). Завершуючи четвертий віршорядок голос опускаємо, стишуємо й інтонаційно ставимо крапку. П'ятий рядок починаємо плавно, злегка підвищуємо голос і тримаємо на останньому слові «сни». У 6-ому рядку сильніше виділяємо голосом слово «морі», голос іде вгору, коли читаємо «на синьому глеї». У 8-ому рядку перший такт читаємо монотонно, а в другому голос «падає на дно», ставимо крапку й робимо довшу паузу. У 9–10 рядках сильніше наголошуємо слова «зашумить», «ізійдуть», «являть», читаємо з перелічувальною інтонацією, адже маємо однорідні члени й повторюваний сполучник «і». У парі однорідних «в небі і в морі» сильніший наголос на другому слові. Апосіопеза в 11-ому рядку вимагає зробити довшу паузу. Як бачимо, незважаючи на те, що 1, 2, 4, 5, 6, 8, 11 віршорядки починаються анафорою («У синьому...»), інтонаційно вони читаються по-різному. У 12-ому рядку («Тебе вони являть / і так і замруть») перший такт читаємо з висхідною інтонацією, другий зі спадною, інтонаційна крапка і довга пауза, якої вимагає зміст поезії, адже далі йтиметься про інший етап у житті ліричного героя – старість. 13 і 14 віршорядки («Дубовий мій костур, / вечірня хода, / І ти біля мене, / і птиці, / і стебла») читаємо з перелічувальною інтонацією, тут наголосом першої категорії наголошуємо слово «ти», воно є таким смисловим центром, адже, як мовилося вище, кохана проходить з ліричним героєм усе життя, від цієї любові все народжується («і птиці, / і стебла» читаємо з висхідною інтонацією). 15–16 рядки («В дорозі і небо над нами / із тебе, / І море із тебе... // дорога тверда./») особливо виділяємо голосом слова «небо» і «море». Три крапки «закликають» зробити довшу паузу, але голос тримаємо піднятим, спадна інтонація тільки в останньому такті останнього рядка («дорога тверда»). Таким чином, поезія М. Вінграновського, а він, як ми знаємо, не лише письменник, а й професійний кінорежисер, актор, вимагає професійного виконання, проте це обов'язково має бути природно, а не награно. М. Вінграновський, словами В. Герасим'юка, «не вмів прикидатися, в нього імітація не проходила» [3], він і вірші свої «читав артистично, з емоціями та жестикуляцією» [11, с. 283].

Висновки. Отже, поезія Миколи Вінграновського вражає надзвичайно глибокою символікою, дивовижним поєднанням звуку і кольору, втілених у поетичному слові, а це робить її невичерпною для психосемантичного аналізу, оскільки презентує різногранну образну систему, невичерпне джерело емоційного наповнення і різноманітність впливів на свідомість та емоції читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базилевський В. Маршал Вінграновський. Книга про поета (спогади, есеї, листи, інтерв'ю). Київ : Ярославів Вал, 2011. 480 с.
2. Фоміна Л. Елегійна тональність інтимної лірики М. Вінграновського. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3069> (дата звернення 3.06.2025).
3. Герасим'юк В. Д. Микола Вінграновський довів, що поет завжди в одному примірнику. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2016/12/08/vasyi-herasymuk/> (дата звернення: 10.06.2025).
4. Вінграновський М. С. На срібнім березі. Київ : Абабагаламага, 2023. 256 с.
5. Зборовська Н. В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури : монографія. Київ : Академвидав, 2006. 504 с.

6. Шепрут І.М. Психологізм у ліриці М. Вінграновського. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20170510-psihologizm-u-lirici-m-vingranovskogo> (дата звернення: 20.06.2025).
7. Cirlot J. E. A dictionary of symbols. London, 2001. 507 p. URL: <https://shorturl.cusu.edu.ua/1gi> (дата звернення: 11.06.2025).
8. Потапенко О., Дмитренко М., Потапенко Г. та ін. Словник символів. Київ : Народознавство, 1997. URL: <https://shorturl.cusu.edu.ua/1gj> (дата звернення: 11.06.2025).
9. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 705 с.
10. Василенко Г. В. Образ моря в українській поезії та її англomовних перекладах. *Наукові записки БДПУ. Філологічні науки*. 2019. 19. 234 с.
11. Мокрик Р. Бунт проти імперії. Українські шістдесятники. Київ : Абабагаламага, 2023. 416 с.

Дата надходження статті: 16.07.2025

Дата прийняття статті: 27.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

КОМУНІКАЦІЯ ЧЕРЕЗ ХОР: СТРУКТУРНІ ТА ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ (НА ПРИКЛАДІ ДРАМ ЕВРИПІДА)

COMMUNICATION THROUGH CHORUS: STRUCTURAL AND CONTENT ASPECTS (ON THE EXAMPLE OF EURIPIDES' DRAMAS)

Винар С. М.,

orcid.org/0000-0001-8046-497X

старший викладач кафедри філології

Закладу вищої освіти «Український католицький університет»

Стаття присвячена дослідженню ролі хору як комунікативного елемента в драматургії Еврипіда. На матеріалі трагедій «Іфігенія в Авліді» та «Іфігенія в Тавриді» хор розглядається як мелічна (пісенна) складова античної драми. Основна увага зосереджена на аналізі структурних, змістових і комунікативних функцій хору в контексті давньогрецької трагедії, зокрема на його здатності передавати, інтерпретувати й емоційно підсилювати зміст подій драми.

З'ясовано, що хор виступає посередником між персонажами, глядачами та авторською позицією, формуючи унікальну багаторівневу комунікаційну модель. Аналіз підкреслює важливість хорових партій не лише як структурного елемента трагедії, а й як поетичної форми, що поглиблює психологічний вимір образів і розширює смислове поле драматичної дії.

Особлива увага приділяється функціям хору у створенні драматичного ефекту, передачі моральних, соціальних і філософських послань, а також у висвітленні внутрішніх конфліктів персонажів. Через жанрову і стилістичну різноманітність хорових партій (епічних, ліричних, емоційно насичених) формується багатогранний образ хору, що резонує з ключовими темами трагедій: жертвоприношення, справедливість, людський вибір і божественна воля.

У трагедіях про Іфігенію хор постає не лише як елемент ритуалу чи коментатор подій, а як активний учасник моральної дискусії, здатний впливати на інтерпретацію подій, глядацьке сприйняття, розвиток сюжету та атмосферу дії. У межах драматургічного тексту хор існує як багатфункціональний мовленнєвий акт, у якому взаємодіють референтивна, експресивна, поетична, апелятивна та фатична функції, інтегровані в складну структуру античної трагедії.

Таким чином, стаття розкриває потенціал хору як активного суб'єкта драматургічної комунікації та демонструє його ключову роль у формуванні смислової багатовекторності й художньої складності трагедій Еврипіда.

Ключові слова: трагедія, драма, грецька мова, хорові партії, комунікативна функція.

The article is devoted to the study of the role of the chorus as a communicative element in Euripides' dramaturgy. Based on the tragedies «Iphigenia in Aulis» and «Iphigenia in Tauris», the chorus is considered as a melodic (song) component of ancient drama. The main focus is on the analysis of the structural, content and communicative functions of the chorus in the context of ancient Greek tragedy, in particular on its ability to convey, interpret and emotionally enhance the content of the events of the drama.

It has been established that the choir acts as an intermediary between the characters, the audience and the author's position, forming a unique multi-level communication model. The analysis emphasises the importance of choral parts not only as a structural element of tragedy, but also as a poetic form that deepens the psychological dimension of images and expands the semantic field of dramatic action.

Particular attention is paid to the role of the chorus in creating dramatic effect, conveying moral, social and philosophical ideas, and highlighting the internal conflicts of the characters. Due to the genre and stylistic diversity of

choral parts (epic, lyrical, emotionally charged) in Euripides' dramas, the image of the chorus is formed, resonating with the key themes of tragedies: sacrifice, justice, human choice and divine will.

In tragedies about Iphigenia, the chorus appears not only as an element of ritual or commentator on events, but as an active participant in moral discussion, capable of influencing the interpretation of events, audience perception, plot development and the atmosphere of the action. Within the dramatic text, the chorus exists as a multifunctional speech act in which referential, expressive, poetic, appealing and phatic functions interact, integrated into the complex structure of ancient tragedy.

Thus, the article reveals the potential of the chorus as an active subject of dramatic communication and demonstrates its key role in shaping the multivectoral meaning and artistic complexity of Euripides' tragedies.

Key words: tragedy, drama, the Greek language, choral parts, communicative function.

Постановка проблеми. Застосування хорової техніки, розмаїття її форм і функцій на різних етапах розвитку жанру становить одну з ключових ознак структурної організації античної трагедії, що суттєво вирізняє її з-поміж драматичних творів пізніших епох. У межах античної, зокрема грецької, драми в період з VI по IV ст. до н.е. хор пройшов майже всі стадії еволюції – від центрального учасника ритуального дійства до елемента, що поступово втрачає свою структурну домінанту, але зберігає важливі семантичні функції. Ступінь залучення хору до драматичної дії на різних етапах розвитку жанру істотно змінюється: від активного коментатора й носія колективної свідомості до умовного глядача або співрозмовника головних персонажів. Варто зазначити, що хор – явище не суто античне. Він зберігається і в театральній практиці інших історичних періодів, зокрема в літургійній драмі раннього Середньовіччя, де також виконує як естетичні, так і комунікативні функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання структури античної трагедії та ролі хору як її невід'ємного елементу спирається на багатий пласт філологічної та літературознавчої традиції. У центрі досліджень – розуміння хору як складної, багатофункціональної структури, що поєднує в собі естетичне, ритуальне й комунікативне начала.

Велику увагу розвитку трагедії, зокрема її хорових традицій приділяє в своїх статтях, перекладах і коментарях до античної літератури Іван Франко. Так, в коментарях до «Антигони» [1] він описує хоровий супровід як ритуально-ритмічний елемент, що має важливе значення для структури твору та його сприйняття. Франко розглядає хор як інструмент драматичного вираження, який допомагає підкреслити моральні та філософські теми трагедії. Олександр Білецький вказує на поетичну роль хору в античній трагедії, де хор виступає своєрідним посередником між акторами та глядачами: «У своїй первісній формі грецька трагедія – кантата, що складається з діалогу соліста з хором... Хор є посередником, що коментує дію, виражаючи емоції та роздуми про те, що відбувається на сцені» [2, с. 4]. Це розуміння підкреслює важливість хору не лише як коментатора, а й співтворця драматичного ефекту.

У сучасних дослідженнях хор також часто розглядається як важливий компонент драматичного розвитку, що впливає на конфлікт, структурування сюжету та організацію ритму й динаміки сцени. Про те, як театральні жанри, зокрема трагедія, сатиричні драми та комедія, формувалися під впливом культових і ритуальних хорових практик говорить Вадим Пашенко [3]. Автор також звертає увагу на еволюцію ролі хору у цих жанрах, вказуючи, як його функції змінювались з розвитком театру. Поетику трагедії та роль хору як складової цієї структури в своїх дослідженнях аналізує Павло Мірошніченко [4]. Зокрема, він зупиняється на формальних, архітектонічних та стилістичних рівнях, на яких хор впливає на загальну поетику трагедії, підкреслює важливість хорових сцен для розвитку сюжету та для створення атмосферного контексту, в якому розгортається драматична дія. Володимир Потульницький у своїй монографії [5] аналізує взаємодію хору та актора в античній трагедії, звертаючи увагу на трансформацію функцій хору в драматичній структурі. Дослідник підкреслює, що хор відігравав провідну роль у становленні драматичних елементів, однак із розвитком акторського мистецтва та сценічної техніки його значення поступово змінювалося.

Мета дослідження. У нашій розвідці зосередимо увагу на розгляді античної драми крізь призму комунікативного підходу. Зокрема, йдеться про аналіз хору як одного з ключових елементів структури трагедії, який виконує важливу роль у процесі комунікації – між персонажами, між сценою та глядацькою аудиторією, а також у ширшому культурному контексті. Аналіз хорового мовлення в контексті теорії мовленнєвих актів (Остін, Серль), прагматичної лінгвістики та класичних моделей комунікації (Карл Бюлер, Роман Якобсон) дозволяє глибше зрозуміти, яким чином хор впливає на структуру трагедії, формує рецептивну перспективу та забезпечує багатовекторність сприйняття драматичного тексту. Такий підхід дає змогу глибше зрозуміти механізми сприйняття, трансляції та засвоєння традицій античної літератури й театру. У межах статті проведемо аналіз комунікативних функцій хору в трагедіях Евріпіда «Іфігенія в Авліді» та «Іфігенія в Тавріді», розглядаючи хорові пісні як засіб естетичної, семантичної та комунікативної взаємодії в межах сценічного простору.

Виклад основного матеріалу. Хорові партії є невід’ємною складовою ліричної структури трагедії, органічно поєднують як зовнішні, так і внутрішні елементи її композиції. Прихід хору (парод) визначає початок дії, а його відхід (ексод) символізує завершення дії. У композиції Евріпідових трагедій значну роль відіграє прагнення автора глибше розкрити людську натуру. Оскільки в центрі уваги перебуває особистість, Евріпід активно використовує монодії – сольний спів персонажа, через який той висловлює свої внутрішні переживання, в той час як роль хору у цих моментах зменшується. Пісні хору, що зустрічаються в трагедіях Евріпіда, часто виконують функцію ліричних вставок, а хорове втручання в розвиток сюжету є мінімальним. Основна роль хору полягає в коментуванні тих аспектів дії, які не можна відобразити на сцені, таких як опис грецького війська, морських суден, могутніх героїв, а також у вираженні свого ставлення до вчинків героїв, що впливає на формування позиції глядача або читача трагедії. Важливо відзначити, що є різниця між зовнішнім реципієнтом (аудиторією) та внутрішнім реципієнтом (персонажем), до якого звертається хор. Хоча хор завжди підтримує героя та співчуває йому, у більшості випадків у античній драмі соліст не звертається до хору, а сприймає його слова, як щось стороннє. Проте в трагедіях Евріпіда зустрічаються випадки, коли соліст безпосередньо реагує на репліки хору, як, наприклад, коли Орест відповідає хоровим коментарям про свою долю [6]: (*Хор (Орестові).* Жаль мені, жаль тебе: / Скроплять водицею... / Кров’ю омийся!.. *Орест.* Не треба смутку. / Зоставайтесь в радості) (633–636), чи Пілад звертається до хору, як до повноправного учасника подій: (*Хор (Піладові).* Жереб щасливіший / Випав тобі, в свій край / Ти повертаєшся! *Пілад.* Хіба то щастя – смертю друга куплене?) (637–640).

Пісні хору в структурі трагедії виконують важливі комунікативні функції, які є характерними для будь-якого мовленнєвого акту. За визначенням Романа Якобсона [7], комунікативні функції включають референтивну (пов’язану з передачею інформації), апелятивну (спрямовану на вплив на аудиторію), поетичну (підкреслюючи естетичний аспект), експресивну (виражаючи емоції мовця), фатичну (забезпечуючи зв’язок між учасниками комунікації) та метамовну (пов’язану з поясненням значення). Повідомлення не обмежується виявом лише однієї функції – вони співіснують, але розташовуються у різній ієрархії. Лінгвістична форма висловлювання залежить насамперед від тієї функції, яка домінує.

У цьому контексті привертає увагу перша пісня хору в трагедії «Іфігенія в Авліді», де хор розповідає про своє довге подорожування поза межами батьківщини, слідування за чоловіками, яких Агамемнон веде в похід. Мелічні пісні мають свою унікальну структуру, яка включає використання епітетів, метафор і часто описує ситуації або ідеї, які залишаються статичними, майже застиглими. Це може бути як роздум, так і емоційне вираження, яке не передає швидкоплинного розвитку подій, а скоріше заморожує певні моменти або переживання, коли кожен елемент є частиною більшої, нединамічної картини. Тут ми спостерігаємо, як хор описує безліч кораблів та героїв, яких вони побачили, підсилюючи картину через зорові образи та деталі. Використані хоровими персонажами вирази, такі як *побачити хочу* (168) (тут і даліше цитую

за [8]), *вздріла намети й щити* (186) та інші, акцентують на зорових образах і впливають на емоційне сприйняття слухачів: *В морі – безліч суден бойових / Словом годі передать, / Як мій зір спогляданням утішавсь: / Нече мед серце осолоджував!* (225–228).

Ця пісня виявляє референтивну функцію, оскільки надає конкретну інформацію, але також вона не позбавлена емотивної забарвленості, оскільки хор передає захоплення від побаченого, використовує порівняння та окличні вирази, щоб підсилити ефект. Даний момент демонструє етнографічне перебільшення та захоплення могутністю армії, що виражається через висловлювання хору, яке відображає певні емоції та настрої. Водночас, хоча зміст пісні не зовсім відповідає історичній реальності (жінки не могли брати участь у Троянському поході), вона є важливим елементом зображення ідеалізованого світу, де хор є носієм емоційної реакції на «диво» – візуальну красу, яку вони спостерігають.

Зупинимось докладніше на хоровій пісні, що є пародом до трагедії «Іфігенія в Тавриді» [6]. Її умовно можна поділити на три частини. Перша частина – це звернення хору до присутнього або уявного народу, який перебуває поблизу. Тут виявляється фатична функція хору, що, за Романом Якобсоном, полягає у налагодженні комунікативного контакту – зверненні до слухача з метою привернути його увагу. Це досягається через ритуальні формули або навіть короткі діалоги. Так, провідниця хору традиційно закликає до благоговійної тиші, аби не порушити священного ритуалу недоречним словом: *Занімійте побожно, сусіди / Островів двох, що в морі Евксінським / Височать побіч себе!* (123–125).

У другій частині хор у формі урочистої процесії прямує до храму, несучи дари або жертви і звертається до богині: *О дочко богині Лето, / Володарко гір Діктінно...* (126–127). Цей уривок є *протодією* – піснею-процесією, що традиційно виконувалась у супроводі флейти. У наведеному уривку хорової пісні можна виділити фатичну та експресивно-контактну комунікативну функцію, а також поетичну. Звернення до богині Лето – це акт встановлення зв'язку з вищою силою, молитовне звернення, тобто фатична функція (за Якобсоном – встановлення або підтримання контакту). Урочистість, висока емоційність звернення, підкреслена звертаннями, епітетами: *володарко гір* (127), *щирозлоті карнизи* (129). Все це засоби художнього мовлення, які фокусують увагу не тільки на змісті, а й на формі висловлювання, що вказує на експресивну функцію – вираження поваги, благоговіння, захоплення.

Третя частина хорової пісні – звернення до Іфігенії, сповнене подиву щодо її несподіваного виклику до храму: *Ми вже тут. Що таке? Що турбує тебе?* (136). Комунікативна функція мови в цьому уривку – експресивна (емотивна), оскільки мовлення хору виражає подив, тривогу та бажання емоційного контакту з Іфігенією. Також можна частково говорити про фатичну функцію, оскільки хор звертається до Іфігенії, встановлюючи контакт (комунікативний міст). Мета мовлення – передати емоційний стан, здивування, занепокоєння, встановити емоційний контакт із Іфігенією. Риторичні питання не передбачають відповіді, а покликані виразити подив і занепокоєння. Повторення синонімічних слів підсилюють емоційну напругу й увагу до ситуації.

Проаналізуємо особливості хорової меліки в драмі Еврипіда, порівнюючи її з ямбічними частинами, такими як розповіді вісників і сюжетні діалоги. Мелічні (хорові) пісні часто є відокремленими від основного розвитку сюжету і, навіть, якщо вони стосуються міфології або загальних моральних тем, вони здебільшого сприяють створенню атмосфери або рефлексії, що може бути віддаленою від конкретних подій: *Кров чергується кров'ю, лихо – лихом. / Так і кара, що впала на рід Танталідів, / Ненаситна, ніяк не покине дому ...* (190–193) [6]. Ця пісня не є прямим відображенням подій, а скоріше є роздумами про долю людини та фатум, що підкреслює загальний настрій і трагічну атмосферу п'єси. Вони є своєрідними «відступами» або паузами, які дозволяють аудиторії задуматися над моральними або філософськими питаннями, часто розглядаючи міфологічні або загальні теми: *Скільки то різних є вдач людських! / Скільки звичок!.. Одна між них / Гордо сяє – чеснота. / Чимало блиску їй додає / Виховання правильний шлях. / Вирізнятися скромністю – мудрість сама. / Але мудрості цю найвагоміший*

плід – / Розуміти обов'язок свій (552–559) [8]. Тут хор не описує конкретну сцену або подію, а скоріше розмірковує про універсальні цінності та обов'язки. Ця пісня не пов'язана безпосередньо з діями персонажів, але створює атмосферу трагедії, підкреслюючи моральну глибину ситуації. Мелічні частини використовують дорійський діалект грецької мови з елементами іонізмів, що дозволяє створити більш піднесений і емоційно насичений стиль, характерний для ліричних пісень хору.

Ямбічні частини, з іншого боку, завжди тісно пов'язані з конкретними подіями, їхнє відображення є більш детальним і реалістичним, з домінуванням референційної функції мови: *Клітемнестра. ...Ти тут військом прав, / А я – займусь весіллям, господаркою. Агамемнон. Ну, от!.. Пішли намарне сподівання всі / Хитрую, найдорожчих одурить берусь – / Та сам попався, звідусіль подоланий!* (735–739) [8]. Цей діалог – приклад того, як ямбічна частина тісно пов'язана з конкретними подіями драми, зокрема з емоційним напруженням, що супроводжує моральний вибір Агамемнона. Ямбічні частини, зазвичай, використовують більш прагматичний та епічний аттичний діалект грецької мови, для якого характерні простіші мовні конструкції, що підходять для детального, реалістичного опису подій.

Висновки. На основі проведеного аналізу можемо зробити висновок, що лірична природа хорових пісень як невід'ємного компонента античної драми зумовлює різну міру реалізації окремих мовленнєвих функцій. Зокрема, референтивна функція, що передбачає передачу фактів, відомостей або подій, хоча й присутня в хорових партіях у більшій чи меншій мірі, все ж поступається експресивній функції, яка в ліричному дискурсі переважає. Саме експресивність забезпечує емоційне насичення тексту, розкриття внутрішнього стану колективного «я» хору, його оцінних суджень і реакцій на події. Для встановлення комунікативних зв'язків як із внутрішнім адресатом (персонажами), так і з зовнішнім (глядачем), важливу роль відіграє фатична функція, що підтримує комунікаційний канал, утримує контакт і забезпечує динаміку сприйняття. У поєднанні з поетичною функцією (яка фокусується на самій формі повідомлення), а також апелятивною (яка спонукає до дії або емоційної реакції), ці елементи створюють оптимальні умови для рецепції античного сюжету в межах сценічного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Франко І.Я. Зібрання творів у 50 томах. Київ : Наукова думка. 1977. Т. 8. Поетичні переклади та переспіви. 638 с.
2. Білецький О.І. Антична література : хрестоматія / упоряд. О. І. Білецького. Київ : Радянська школа, 1968. С. 4–5.
3. Пашенко В.І. Еллінський театр і його уславлені трагічні поети. *Давньогрецька трагедія*. Збірник. Київ : Дніпро, 1981. 232 с.
4. Мірошніченко П.В. Трансформація жанрових особливостей античної трагедії в українській літературі XIX – початку XX ст. : Автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.01 / П.В. Мірошніченко; Запоріж. держ. ун-т. Запоріжжя, 2002. 17 с.
5. Потульніцький В.А. Давньогрецька трагедія, як перший етап формування світобачення античного Елліна в материковій Греції, Криму та Північному Причорномор'ї. *Українська орієнталістика* : зб. наук. пр. Київ, 2012. Вип. 6. С. 5–11.
6. Евріпід. Іфігенія в Тавріді. *Евріпід. Трагедії* / пер. з давньогр. А.Содомори. Київ : Основи, 1993. С. 339–389.
7. Jakobson R. Linguistics and Poetics. *Style in Language* /ed. T.A. Sebeok. Cambridge, MA : MIT Press, 1960. P. 350–377.
8. Евріпід. Іфігенія в Авліді. *Евріпід. Трагедії* / пер. з давньогр. А.Содомори. Київ : Основи, 1993. С. 285–338.

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 02.09.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 81'373.233

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-30>

СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНА ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ПРИРОДА ЗАГОЛОВКІВ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ПРО ВІЙНУ БОРИСА ГУМЕНЮКА

STRUCTURAL-GRAMMATICAL AND LEXICAL-SEMANTIC NATURE OF TITLES IN BORYS HUMENYUK'S FICTIONAL TEXTS ABOUT WAR

Вільчинська Т. П.,

orcid.org/0000-0003-4881-6132

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри української мови та славістики

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Вербовецька О. С.,

orcid.org/0000-0003-3142-364X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови та славістики

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Вільчинський О. К.,

orcid.org/0000-0001-8369-1962

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,

доцент кафедри журналістики

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Статтю присвячено актуальній проблемі – аналізу заголовків у художніх творах про війну відомого українського письменника Бориса Гуменюка, який сам був очевидцем описаних подій та зник безвісти у горнилі війни. Метою дослідження було охарактеризувати структурно-граматичну та лексико-семантичну природу заголовків. У ході аналізу знайшла підтвердження думка, що заголовки як номінативні одиниці виявляють двояку прагматичну сутність: виступають важливими елементами тексту і водночас самі є сконденсованим текстом, який розгортається у процесі сприймання і розуміння твору. Встановлено, що досліджені заголовки представлені такими синтаксичними моделями, як монолексемні (словоформи) та заголовки-словосполучення і заголовки-речення. Серед монолексемних домінують заголовки, експліковані іменниками, що пов'язано з тематичною спрямованістю творів та є особливістю індивідуального стилю письменника. Водночас більшу інформаційну наповненість демонструють заголовки, виражені словосполученнями і реченнями. У межах словосполучень переважають підрядні іменникові, а з-поміж речень – прості двоскладні й односкладні, нерідко неповної структури.

Характеристика лексико-семантичних особливостей заголовків у творчості Б. Гуменюка засвідчила реалізацію основних тенденцій розвитку лексичного складу української мови загалом, насамперед таких, як інтелектуалізація, інтернаціоналізація, автохтонізація та ін. Встановлено, що лексична наповненість сприяє формуванню діалогічності творів. З'ясовано, що переважають заголовкові комплекси з темпоральним і локативним значенням та відперсонімі і відпредметні заголовки. Було підтверджено також важливу роль мовної гри в заголовках, спрямованої на посилення авторського впливу на читача. Загалом, результати аналізу показали, що більшість заголовків фіксують на собі увагу читача, повною мірою виражають світовідчуття українського письменника – учасника бойових дій, патріота, воїна.

Ключові слова: заголовок, структурно-граматичні особливості, лексико-семантична природа, текст, Борис Гуменюк.

The article is devoted to a topical issue – the analysis of titles in works of fiction about war by the famous Ukrainian writer Boris Gumenyuk, who himself was an eyewitness to the events described and went missing in action during the war. The aim of the study was to characterize the structural-grammatical and lexical-semantic nature of the titles. The analysis confirmed the idea that titles, as nominative units, reveal a dual pragmatic essence: they are important elements of the text and at the same time are themselves condensed text that unfolds in the process of perceiving and understanding the work. It was established that the titles studied are represented by such syntactic models as monolexical (word forms) and expressed phrases and sentences. Among the monolexical titles, those explained by nouns dominate, which is related to the thematic focus of the works and is a feature of the writer's individual style. At the same time, titles consisting of phrases and sentences demonstrate greater informational content. Within phrases, subordinate nouns predominate, and among sentences, simple two-part and one-part sentences, often with an incomplete structure, predominate.

The characteristics of the lexical and semantic features of titles in B. Gumenyuk's works demonstrate the implementation of the main trends in the development of the lexical composition of the Ukrainian language in general, primarily such as intellectualization, internationalization, autochthonization, etc. It has been established that lexical richness contributes to the formation of the dialogical nature of works. It has been found that title complexes with temporal and locative meanings, as well as impersonal and non-object titles, prevail. The important role of language play in titles, aimed at strengthening the author's influence on the reader, has also been confirmed. In general, the results of the analysis showed that most titles capture the reader's attention and fully express the worldview of the Ukrainian writer – a combatant, patriot, and warrior.

Key words: title, structural and grammatical features, lexical and semantic nature, text, Boris Gumenyuk.

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. характеризується активною переадресацією наукових зацікавлень від лінгвоцентризму до антропоцентризму, що дає змогу досліджувати номінацію як мовне вираження людського духу, культурних надбань народу. Важливу роль у номінативній системі відіграє заголовок. Він є знаком тексту, з якого розпочинається ознайомлення з твором. Саме він акцентує увагу на тому, про що йтиметься далі. І хоча заголовок виносять в окремий рядок, графічно виділяють, він, при всій своїй зовнішній самостійності, разом із текстом є елементом однієї структури, «покликаний встановити контакт із читачем, привернути його увагу, викликати зацікавленість до опублікованого тексту» [1, с. 216]. Заголовок є різновидом власної назви в художньому творі, що служить своєрідною тезою, яка визначається автором як найважливіше в текстовій структурі.

В останні десятиліття з'явилася низка праць, у яких науковці намагаються увиразнити зміст поняття «заголовок», виробити чіткі уявлення про його сутність, уточнити відомі класифікації заголовків тощо (А. Загнітко, Л. Грицюк, Ю. Кобиліна, Л. Павлюк, В. Самойленко, Л. Юлдашева, Л. Шевченко та ін.). Водночас констатуємо помітну строкатість теоретичного інструментарію для осягнення цього терміна, що зумовлено як його міждисциплінарним характером, так і різновекторністю студіювання в межах однієї галузі, а також динамічністю розвитку цього номінативного текстового елемента. Усе це визначає актуальність запропонованого дослідження, спричинену потребою подальшого ґрунтового вивчення заголовків у творах сучасної української літератури з погляду їхньої структури, семантики, прагматики та ін., насамперед на матеріалі текстів про війну України проти Росії, що розпочалася ще в 2014 р. Цінність таких творів як психологічного розмислового документа епохи з роками лише зростатиме. Щоб зрозуміти тих, хто став на захист батьківщини, хто зруйнував наміри ворога, ці твори треба читати, вивчати, популяризувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвістичне вивчення заголовків репрезентоване в працях, де розглядають проблеми їхнього статусу, дефінування, класифікації тощо. Як словесний знак, що використовується для номінації художнього тексту, заголовок займає важливе місце в номінативному полі, та постає, на думку О. Рарицького, «самостійним компонентом твору, що дає змогу сприймати його як виразника певного художнього коду, який сконцентровує в собі семантичні ознаки авторської нарації і скеровує реципієнта до конкретного варіанту інтерпретації художнього твору, слугує своєрідним паролем для його розкодування» [2, с. 31].

Ю. Карпенко розглядав заголовок крізь призму його онімної природи, зауважуючи, що це власна назва, до того ж досить специфічна і навіть більше – це найголовніша власна назва художнього твору, центр його ономастичного простору [3].

М. Торчинський запропонував назви художніх творів кваліфікувати як белетристиконіми. На переконання дослідника, виокремлення різновидів заголовкових онімів на підставі належності до функціональних стилів сприяє їхньому логічному представленню. Враховуючи це, науковець пропонує розрізняти: прозоніми – назви прозових творів, поезоніми – назви поетичних творів і драмоніми – назви драматичних творів [4, с. 210].

Загалом у мовознавстві існують як різні назви для найменування творів (заголовок, титул, оглав, біблійонім), так і різні принципи їхньої систематизації. У запропонованій статті послуговуємося терміном «заголовок». Спираючись на визначення Л. Павлюк, яка тлумачить його як «елемент дискурсної структури, підпорядкований загальному задумові, програмі тесту, і ... є не лише індексом авторської позиції, а й вказівкою на місце індивідуального дискурс-твору в тематичному чи ідеологічному дискурс-полі» [5, с. 26], під заголовком розуміємо номінативну одиницю, що є знаком та актуалізатором концепту тексту, центром авторської моделі дійсності, орієнтиром для сприйняття тексту.

Зарахування заголовків до онімів відбувається на підставі виокремлення за допомогою них одиничних рефератів. Заголовок індивідуалізує текст, виокремлюючи його серед інших, та категоризує, визначаючи його місце в текстовій системі.

Щодо характеристики заголовкових комплексів, то частіше їх аналізують за структурними особливостями (заголовки-слова, заголовки-словосполучення і заголовки-речення), за граматичною природою (виражені іменниками, дієсловами, іншими частинами мови), за семантичними ознаками (відперсонімі, відзоолексемні, відфлоролексемні, відпредметні, заголовки-темпоралізатори і заголовки-локалізатори та ін.), за функцією (номінативні, інформаційні, апелятивні, графічно-видільні, оцінно-експресивні, рекламні, агітаційно-пропагандистські та ін.) тощо.

Зауважимо, що структурно-семантичні особливості заголовків пов'язані з реальними умовами комунікації, тому вони передбачають не тільки тематичний зв'язок із текстом, а й із читачем, та є важливою ланкою в налагодженні комунікації між адресатом й адресантом.

Отже, заголовок – це передусім структурно-семантична єдність із чітко фіксованою передтекстовою позицією. В аспекті семіотики – це знак, у комунікативному вимірі – початковий етап спілкування автора твору із читачем, у когнітивному плані – актуалізатор концепту тексту, у номінативній площині – власна назва, літературний онім.

Метою дослідження є лінгвістичний аналіз заголовків з погляду їх структурно-граматичної та лексико-семантичної природи в художніх творах відомого українського письменника Бориса Гуменюка про події російсько-української війни (2014–2015 рр.), активним учасником яких він був.

Матеріалом дослідження послужили поетичні та прозові тексти, уміщені в книзі «Блокпост». За словами автора короткої передмови В. Теремка, це книжка «про теперішність України», коли вся «країна стала блокпостом», коли в ній знайшлися чоловіки, які знали, що «без їхніх учинків країна впаде» [6, с. 6]. До таких належав і Б. Гуменюк. «Його тексти в ті дні найгарячіше читали. Над ними ридали... Про них усе частіше казали як про нове слово в літературі..., змусивши думати, що ця війна дала нам Бориса Гуменюка – ніхто не зміг так побачити її і сказати про неї, як він. Бо це можливо тільки на війні, а він там був. І не на екскурсії. Для цього потрібні ще певної структури громадянський темперамент, особистісний калібр, стиль життя і співмірна їм сила таланту. А це в ньому є [6, с. 5–6].

На жаль, на війні втрачаємо кращих. З 2022 р Б. Гуменюк вважається зниклим безвісти. Тож, запропоноване дослідження – одна із спроб досягнути пережите автором, який сам про себе сказав: «Жив і горів разом зі своєю країною...».

Виклад основного матеріалу. Питання структурної організації заголовків розкрито у працях О. Вільчинського, Л. Грицюк, О. Траченко та ін. Традиційно виділяють заголовок-слово, заголовок-словосполучення, заголовок-речення або ж акцентують увагу на синтаксичних моделях, представлених монолексемними (словоформи) та полілексемними назвами (словосполучення та речення).

Зазначимо, що досліджувані заголовки представлені повним спектром згаданих структурних моделей, причому будь-яка мовна одиниця, використана в заголовку, вважається номінативною. Як засвідчують результати дослідження, продуктивною моделлю є монолексемні іменникові заголовки, виражені здебільшого іменниками в називному відмінку, які за семантикою поділяємо на: відпредметні: *Подарунок* [6, с. 213], *Пастораль* [6, с. 245]; відфлоролексемні: *Соняхи* [6, с. 295], *Шовковиця* [6, с. 107]; відперсонімі: *З Маяковського* [6, с. 32], *За хлопців!* [6, с. 90], *Мальвіна* [6, с. 162]. У межах останніх привертають увагу заголовки, мотивовані псевдонімами: «*Кіндрат*», «*Лютик*» [6, с. 259] та виражені формою множини, як-от *Геополітики* [6, с. 207], *Десантники* [6, с. 255]. Виявлено також заголовки, що є назвами якостей, властивостей, наукових понять на зразок: *Мудрість* [6, с. 253], *Медитація* [6, с. 300]. До монолексемних належать і заголовки-власні назви, напр.: *Піски* [6, с. 167].

Меншою частотністю використання характеризуються заголовки, засвідчені іменниками в інших відмінкових формах: *Помсти!!!* [6, с. 72], нерідко з прийменниками, що реалізують в досліджуваних текстах здебільшого темпоральне значення: *Між обстрілами* [6, с. 274] або локальне: *На дорогу...* [6, с. 237].

Для номінації поезій автор часто використовує також дієслова. Саме такі заголовки найяскравіше демонструють предикативність та характеризуються яскраво вираженою спрямованістю на читача, напр.: *Довели...* [6, с. 65], *Воюйте!* [6, с. 205]. Зауважимо, що подібні заголовки можна кваліфікувати і як односкладні непоширені речення.

Рідше письменник послуговується іншими частинами мови, зокрема прислівниками: *По-одеськи* (с. 192) та числівниками 5.45 [6, с. 284].

У корпусі заголовків-словосполучень виокремлюємо лексичні та синтаксичні. Щодо перших, то вони представлені синтаксично нерозкладними словосполученнями, які зазвичай постають носіями фактуальної інформації, тому трапляються у художніх текстах рідко, як-от: *За Володимиром Висоцьким* (с. 23). Натомість набагато чисельнішу групу становлять заголовки, презентовані синтаксичними словосполученнями, передусім підрядними. Найпоширенішими в їхніх межах є прості іменникові словосполучення, засвідчені такими моделями – «прикметник в Н.в. + іменник в Н.в.»: *Воєнна логіка* [6, с. 252], *Альтернативне правосуддя* [6, с. 330]; «порядковий числівник в Н.в. + іменник в Н.в.»: *Перша леді* [6, с. 288], *Третій список* [6, с. 54]; «прикметниковий займенник в Н.в. + іменник в Н.в.»: *Мій вирок* [6, с. 24], *Своя правда* [6, с. 305], *Наш сценарій* [6, с. 296].

Нерідко іменникові словосполучення конструюються за генітивною моделлю «іменник в Н.в. + іменник в Р.в.»: *Майдан ілюзій* [6, с. 285], *Правила гри* [6, с. 284], *Точка замерзання* [6, с. 213].

Серед іменникових привертають увагу також словосполучення, де частини мови вжиті в різних непрямих відмінках, напр.: *На живу вагу* [6, с. 55], *Про совість* [6, с. 106], *Дзвінок із Широкиного* [6, с. 268].

Рідше трапляються числівникові прості словосполучення: *Дві проблеми* [6, с. 21], дієслівні (дієприкметникові): *Народжені для війни* [6, с. 228], прислівникові: *Далеко від передової* [6, с. 252].

Спостерігаються випадки використання складних або комбінованих словосполучень, утворених шляхом поширення простих словосполучень на зразок: *Комплекс українського чоловіка* [6, с. 141], *Під захистом дитячих долонь* [6, с. 171].

Поодинокими прикладами засвідчені сурядні словосполучення, як-от *Герої чи «терористи»* [6, с. 97]. Сурядний розділовий сполучник тут виступає засобом відображення основного конфлікту твору, виконуючи функцію взаємовиключення.

Моделі заголовків-речень представлені як непоширеними, так і поширеними, як двоскладними, так і односкладними структурами. Переважають прості двоскладні речення, що передбачає наявність у них дієслівного компонента в різних часових формах: *Ми мусимо битися* [6, с. 20], *Гільзи ще печуть* [6, с. 254], *Померла мама* [6, с. 335].

До заголовків-двоскладних речень належать і ті, що реалізують умовну модальність: *Улян сказав би так* [6, с. 297] або виражають заперечення: *Ні, я не пішов із війни* [6, с. 269].

Численною серед аналізованих заголовків є група односкладних речень, презентована такими різновидами, як: означено-особові: *І що скажеш* [6, с. 250], *Вирушаю близько двадцяти* [6, с. 186], неозначено-особові: *І там колись повстануть* [6, с. 100], безособові: *Всю планету від них нудить* [6, с. 71], *Де немає живих* [6, с. 303], *Так добре з мамою було* [6, с. 179]; інфінітивні: *Досить займатися онанізмом* [6, с. 30]; називні: *Піски. Ніч* [6, с. 212].

Л. Павлюк зазначає, що номінативно-дієслівна група служить основою для «складніших структурних моделей, які передбачають урізноманітнення інформаційних параметрів» [4, с. 29]. Такими поширювачами виступають у досліджуваних текстах як об'єктні елементи: *Краще куплю жетон* [6, с. 293], так й обставинні: *Ми не можемо жити разом* [6, с. 62], *Я вчора вмер* [6, с. 151].

Специфіку авторського стилю повною мірою визначають неповні двоскладні й односкладні речення, що належать до продуктивних моделей заголовків у творах Б. Гуменюка, пор.: *І діди – на фронт* [6, с. 99], *Сьогодні стрельнув зірку* [6, с. 180], *Завтра – новий рік* (с. 269), *Звичайний день у Пісках* [6, с. 233], *Спершу – війна* [6, с. 200].

Також письменник використовує як заголовки ускладнені речення. Найчастіше це синтаксичні одиниці зі звертаннями, напр.: *Пристрель мене, брате* [6, с. 287], *Що ти маєш на увазі командире?* [6, с. 169], *Благословення будь жінко* [6, с. 182] (у двох останніх випадках відсутній розділовий знак).

Незважаючи на те, що саме заголовки-складні речення, на думку вчених, найточніше передають сюжет твору, не лише відображаючи його ідею, а й передбачаючи уточнення інформації, таких заголовків в аналізованих текстах виявлено небагато: *І лиш тоді, як війна зайде в бліндаж...* [6, с. 307].

Зауважимо, що лаконічна, концентрована інформація про текст, експлікована в заголовку, потребує ретельного добору лексичного наповнення. На думку О. Стишова, демократизація всіх сфер суспільного життя виявляється в прагненні мовців до свободи вибору слова, до природного намагання оновити засоби вираження думки [7, с. 28]. Демократизація мови полягає в залученні елементів живого мовлення – розкутого, іронічного, оцінно маркованого, що повною мірою демонструють заголовки у Гуменюкових текстах, напр.: *Що ви там робите, «ізвергі»?* [6, с. 228] або *Невже ми такі ублюдки?..* [6, с. 19]. Бажанням подолати будь-які умовності пояснюємо використанням у заголовках елементів соціолектів та субстандартної мови.

Безперечно, що тематикою творів про війну, зумовлене використання в заголовках військової термінології, пов'язаної з розвитком бойових дій в Україні, насамперед лексеми *війна*. Це засвідчують численні заголовкові комплекси: *Така вона – війна* [6, с. 124], *Видовищ на війні вистачає* [6, с. 236], *Контузило. Війна. Буває* [6, с. 185], *Знову контузія* [6, с. 239] та ін. Водночас для посилення дієвості мовлення, відображення духовного світу письменник вживає у заголовках багато абстрактних іменників: *Про совість* [6, с. 106], *Заповіт* [6, с. 157]. Досліджувані тексти демонструють використання також книжних слів із різних терміносистем – наукової, технічної, політичної, що засвідчує тенденцію до інтелектуалізації мови: *Центуріони* [6, с. 163], *Опозиція...* [6, с. 302], *За демократію!* [6, с. 329].

Тенденція до глобалізації знайшла свій вияв у заголовках, виражених словами іншомовного походження як маніфестантами інтернаціоналізації лексичної системи, напр.: *Консильїум* [6, с. 189], *Медитація* [6, с. 300].

Прагнення до збереження національної ідентичності демонструють заголовки з діалектними лексичними одиницями на зразок: *Мандебурка* [6, с. 231] (діал. назва картоплі) або *І шо то сі коє?* [6, с. 326]. Тенденцію до автохтонізації засвідчує також використання розмовної лексики: *А ми завжди...* [6, с. 22] чи *Ета Адеса, Борічка* [6, с. 243].

Виявлено також заголовки, що включають аббревіатурами або утворені від них, напр.: *Батальйон «ОУН»* [6, с. 165], *ОУНівці* [6, с. 242].

Зазначимо, що на лексичному рівні посилення виразності заголовків досягають використанням різних тропів. У досліджуваних текстах це засвідчують епітети: *Колорадська смерть* [6, с. 74]; порівняння: *У рідному місті, як у ворожому тилу* [6, с. 198]; метафори та метонімії: *Яйця ми їм викрутимо* [6, с. 226], *Сім-сорок на кістах* [6, с. 321]; тавтологічні конструкції: *Микола – онук діда Миколи* [6, с. 67]; структури з повторами: *Я дуже, дуже, дуже розчарований* [6, с. 15]; інтертекст: *Герої піщаних кар'єрів* [6, с. 235]. Заголовки можуть втілювати змістові контрасти: *Осінь. Сонце. Смерть* [6, с. 176], реалізувати сакральний зміст: *Коли Бог хоче* [6, с. 27], актуалізувати оцінку: *Який у нас народ!* [6, с. 173].

Серед заголовків трапляються такі, що виражають один або декілька елементів змістової структури тексту. За цією ознакою їх поділяють на односпрямовані і комплексні [8, с. 103]. Перші співвідносяться, як правило, з одним елементом змістової структури. В аналізованих текстах їх більшість: *Сльоза* [6, с. 249], *Не те кіно* [6, с. 256], *І небу незатишно* [6, с. 278]. На відміну від односпрямованих, комплексні характеризуються вищим ступенем інформативності, актуалізуючи одночасно тему та аналітичну оцінку ситуації або якусь тезу та ілюстрацію. Здебільшого такі заголовки використовують у газетних текстах, прикладами у досліджуваних творах є такі: *Герої чи «терористи»* [6, с. 97] або *Вони знову зустрілися. На небесах* [6, с. 261]. Декілька елементів комплексної структури заголовків, на думку О. Вільчинського, виражає тоді, коли репрезентований ускладненою структурою, зокрема із звертанням [8, с. 104], як-от у Б. Гуменюка: *Чого ти плачеш, жінко?* [6, с. 264].

Декілька семантичних ситуацій заголовків може передавати і тоді, коли базується на багатозначності слова. Прикладом таких заголовків є *Хунта* [6, с. 242] як синонім у тексті до ОУНівці, борці за Україну.

Характеризуючи лексико-семантичні особливості заголовків, варто звернути увагу на явище мовної гри як один з улюблених семантико-стилістичних засобів в арсеналі письменника. До таких належать заголовки, доповнені графічними виділеннями, напр.: *Список длі-і-і-інний* [6, с. 301]; заголовки з ненормативними формами: *Кіна не буде* [6, с. 54]; ті, що утворені поєднанням слів із різних мов, сфер, як-от: *Фазенда «Лешого»* [6, с. 231]; гібридні назви на зразок *Жопозиція* [6, с. 12] та ін. Загалом, використання мовної гри в заголовках впливає на формування їх прагматизації, що сприяє реалізації запланованої автором інтенції тексту, актуалізації конотативних компонентів.

Як стверджує О. Вільчинський, усе це допомагає моделювати ситуацію діалогу із читачем [8, с. 96]. З одного боку, це властиве насамперед заголовкам, вираженим питальними та спонукальними реченнями, пор.: *Чому ви не б'єтесь?* [6, с. 37] і *Помсти!!!* [6, с. 72], а з іншого тим, що виражають авторську модальність, реалізуючи інтенції письменника, напр.: *Хтось дограється* [6, с. 208].

Висновки. Дослідивши твори Б. Гуменюка про війну, констатуємо, що автор майстерно використав у них різні за структурою і семантичним наповненням заголовки. У структурно-граматичному плані вони представлені монологічними утвореннями та заголовками-словосполученнями і заголовками-реченнями. Найпродуктивнішими у дослідженій творчості є заголовки, виражені підрядними простими іменниковими словосполученнями. Проте більш

інформативними все-таки вважаємо заголовки-речення, з-поміж яких домінують прості. Це засвідчує, що автор віддає перевагу лаконічним, але змістовно наповненим найменуванням. Цим пояснюємо і велику кількість заголовків, репрезентованих неповними, здебільшого еліптичними, реченнями.

Щодо семантики заголовків, то тут переважають заголовкові комплекси з темпоральним і локативним значенням та відперсонічні і відпредметні заголовки. Характеристика заголовків у творчості Б. Гуменюка підтвердила реалізацію основних тенденцій розвитку лексичного складу української мови, насамперед таких, як інтелектуалізація, інтернаціоналізація, автохтонізація та ін. Встановлено, що лексична наповненість сприяє формуванню діалогічності творів.

Було простежено також важливу роль мовної гри в заголовках, спрямованої на посилення авторського впливу на читача. Загалом, як показали результати аналізу, більшість розглянутих заголовків фіксують на собі увагу читача, повною мірою виражають світовідчуття українського письменника – учасника бойових дій, патріота, воїна.

Перспективи подібних досліджень вбачаємо в подальшому різновекторному ґрунтовному студіюванні заголовків у текстах різних стилів і жанрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Солодка Л.І. Лексико-семантичні особливості газетних заголовків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соціальних комунікацій. наук: спец. 10.01.01 «Українська література»; «Теорія літератури». Київ, 2008. 41 с.
2. Рарицький О. А. Художньо-документальна проза українських шістдесятників: жанрова специфіка і поетика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій». Київ, 2017. 19 с.
3. Карпенко Ю. О. Про назви творів Ліни Костенко. URL: <http://kulturnamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine41-4.pdf> (дата звернення: 21.07.2025).
4. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Хмельницький: Авіст, 2008. 548 с.
5. Павлюк Л. С. Текст і комунікація: Основи дискурсного аналізу. Львів: ПАІС, 2009. 76 с.
6. Гуменюк. Б. Блокпост: Вірші. Новели. Публіцистика. Київ: Академія, 2016. 336 с.
7. Стишов О. А. Основні тенденції розвитку лексичного складу української мови початку ХХІ століття. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2012. № 1. С. 406–415.
8. Вільчинський О.К. Преса Тернопільщини 1985–1991 років: структурно-змістовий аспект: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 160 с.

Дата надходження статті: 30.07.2025

Дата прийняття статті: 04.09.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 821.161.2-31.09:82'01

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-31>

ГОРАЦІЙ АНДРІЯ СОДОМОРИ: ТОПОС, ТРОПОС І АНТРОПОС (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ «НАЧЕ ТЕ ЛИСТЯ ДЕРЕВ»)

ANDRII SODOMORA'S HORACE: TOPOS, TROPOS AND ANTROPOS (BASED ON THE STORY *LIKE THE LEAVES OF TREES*)

Гальчук О. В.,

orcid.org/0000-0002-3676-7356

Scopus Author ID: 57219906126

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри світової літератури

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

У статті проаналізовані проблематика і художні особливості повісті Андрія Содомори «Наче те листя дерев» крізь призму її інтертекстуальності. Мета дослідження – визначити основні риси авторської інтерпретаційної моделі біографії античного письменника і його доби як інтертексту. Методами дослідження є інтертекстуальний, історико-літературний, біографічний, порівняльно-типологічний.

З'ясовано, що одним із чинників інтерпретаційної моделі Андрія Содомори є специфіка гібридної форми повісті, де в синтезі елементів есею, художньої біографічної прози і літературознавчої студії витворюється інтимізований, «живий», образ Горація і його епохи. Центральним інтертекстом повісті є «текст Горація», який оприявлюється у фактах біографії митця як сюжетній лінії твору і в ретроспекціях героя; у творах Горація (епіграфи до кожного з розділів; цитати в тканині повісті; алюзії на сатири римського поета; фабули його творів як позасюжетний елемент тощо); у міркуваннях головного персонажа про життя, добро і зло, творчість, що перегукуються з ідейним змістом його творів. Введення широкого історичного (згадки про громадянські війни, становлення імперського режиму, факти з історії Давньої Греції і Риму тощо) та культурологічного (факти і цитати з давньогрецької і римської літератури, згадки про філософів і їхні ідеї, витвори античних митців та історії створення окремих з них) інтертекстів уможливають висновок про твір Андрія Содомори, який із повісті про письменника переростає в повість про історико-культурну епоху з роздумами про митця і мистецтво, час, пам'ять і роль культури у формуванні різних типів ідентичності. Відтак авторський образ Горація структурують його «конкретний» і «символічний» портрети, де в першому пунктирно окреслюються особливості різних сторін римської античності як контекст життя письменника. А в другому, завдяки символічним сценам і образам, через атмосферу і настрій, постать Горація в інтерпретації Андрія Содомори виступає знаковою фігурою митця, якому судилося творити в умовах «зміни віх», обираючи між «тимчасовим» і «вічним», і втіленням «гораціанської мудрості» та традиції. Таким чином, у повісті «Наче те листя дерев» була запропонована авторська інтерпретація жанру біографічної прози з метою окреслити топос (місце – Рим і ширше – Римська імперія у фактах, обрисах природи і міфології), тропос (ідеї доби) і антропос (людина епохи і її емоційний портрет). Останнє відображено в назвах розділів, у філософських роздумах про людину і фатум, людину і час, людину і мистецтво, в інтертекстуальних покликаннях на життя відомих особистостей, щоб в такий спосіб формувалось людське «обличчя» епохи – «жива античність».

Ключові слова: Андрій Содомора, античність, Горацій, інтертекст, мотиви «гораціанської мудрості», антропоцентризм, гібридна біографічна проза.

The article analyzes the issues and artistic features of Andrii Sodomora's story *Like the Leaves of Trees* through the lens of intertextuality. The aim of this study is to identify the primary characteristics of the author's interpretive model, specifically regarding the biography of the Roman writer and the context of their era, as an intertext. The research methods used include intertextual, historical, literary, biographical, comparative, and typological approaches.

It has been found that a key factor in Andrii Sodomora's interpretive model is the hybrid form of the novel. This form synthesizes elements from essays, fictional biographical prose, and literary studies to create an intimate «living» portrayal of Horace and his time. The central intertext of the novel is the «text of Horace», which is revealed in several ways: through the facts of the artist's biography that form the storyline of the novel and in the hero's retrospectives; in Horace's works, as seen in the epigraphs at the start of each chapter, quotations woven into the narrative, allusions to the Roman poet's satires, and non-plot elements derived from his works; and in the main character's reflections on life, good and evil, and creativity, which echo the ideological content of Horace's writings.

The incorporation of broad historical references – such as civil wars, the formation of the imperial regime, and events from the history of Ancient Greece and Rome – as well as cultural elements – like facts and quotations from Ancient Greek and Roman literature, references to philosophers and their ideas, and the history behind ancient artworks – enables the conclusion that Andrii Sodomora's work evolves from being merely a narrative about a writer into a story about a historical and cultural era. This transformation includes reflections on the artist and art, time, memory, and the role of culture in shaping different types of identity.

Consequently, the author's image of Horace is structured through both «concrete» and «symbolic» portraits. The concrete portraits outline various aspects of Roman antiquity as the context for the writer's life, while the symbolic portrayals use scenes and imagery, atmosphere, and mood to depict Horace as a significant figure – a destined artist who creates in a world of «changing milestones», navigating between the «temporary» and the «eternal», while embodying «Horatian wisdom» and tradition.

Thus, in the novel *Like the Leaves of Trees*, the author's interpretation of the biographical prose genre is elaborated through three dimensions: topos (the place – Rome and, more broadly, the Roman Empire, encompassing facts, nature, and mythology), tropos (the ideas of the era), and antropos (the individuals of the era and their emotional portraits). This is reflected in the titles of the chapters, as well as in philosophical explorations of humanity's relationship with fate, time, and art. Intertextual references to the lives of famous personalities come together to shape the human «face» of the era, creating a vivid representation of «living antiquity».

Key words: Andrii Sodomora, antiquity, Horace, intertext, motifs of «Horatian wisdom», anthropocentrism, hybrid biographical prose.

Постановка проблеми. «Я і сьогодні йду до нього – поета, в чийй творчості, мов у краплі води, бачимо всю античність...» [1], – так означив особливу роль Горація і в греко-римській культурній спадщині, і у власній творчості блискучий перекладач із давньогрецької й римської літератур (символічно, що його перший переклад, який датується 1961 роком, – це ода Горація «До друга» [2]), науковець, автор оригінальних прозових і поетичних книг Андрій Содомора. Перекладаючи поезію Горація та інкорпоруючи його мотиви у власну лірику, він також запропонував читачеві прозовий образ «живої античності», першим кроком до якої став опублікований 1982 року в журналі «Жовтень» твір «Наче те листя дерев (Повість про Горація)». Пізніше повість увійшла до однойменної книги «Жива античність», де поряд з історією про основоположника римського класицизму розгорталися й інші – про Вергілія, Овідія, Лукреція, Сенеку, про славетних греків Сапфо, Менандра, Аристофана, Софокла, Есхіла, Еврипіда. Андрій Содомора не лише знайомив читачів із життям і творчістю видатних митців, а й розмірковував про «про одвічні проблеми добра й зла, обов'язку, справедливості, вірності, честі, – проблеми, які стали канвою багатьох творів античності» [3]. Ці актуальні в усі час проблеми формують основний контекст книги, що надає їй особливої глибини та значення як збірки біографій геніїв минулого, пропущених крізь призму авторських міркувань про пам'ять і час, творчість і талант. Потреба осмислити особливості відтворення нашим сучасником античних місць, ідей і людей (саме навколо тріади topos, tropos і antropos у формуванні інтелектуальної біографії самого Андрія Содомори розгортався свого часу семінар відділу української літератури Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України), проаналізувати авторський підхід до комплексного осягнення постаті Горація зумовлює актуальність нашої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що «Жива античність», до якої увійшов твір «Наче листя дерев (Повість про Горація)», уже має кілька перевидань, що свідчить про високий читацький запит, спеціальних наукових досліджень, присвячених різним аспектам цієї книги і повісті зокрема обмаль. Одразу після публікації «Наче листя дерев...» про неї схвально відгукнувся Г. Кочур, про що в інтерв'ю В. Панченкові згадував автор твору: «Коротка

повість про Горація, “Наче те листя дерев”, про яку так гарно відгукнувся Григорій Кочур, – фактично проба пера» [1]. Принагідні згадки про повість у контексті творчості Андрія Содомори-есеїста і дослідника античності містилися в розвідках Р. Зорівчак [2], Р. Домбровського [4], передмові до «Живої античності» В. Неборака [5]. Необхідність комплексного осмислення твору «Наче листя дерев...» зумовлює актуальність запропонованого дослідження як спроби заповнити вакуум наукового аналізу повісті про Горація.

Мета дослідження – визначити основні риси авторської інтерпретаційної моделі постаті античного письменника на матеріалі повісті Андрія Содомори «Наче те листя дерев (Повість про Горація)» як інтертексту. Для її досягнення необхідно вирішити такі завдання: окреслити жанрову специфіку твору «Наче те листя дерев (Повість про Горація)» як одного з чинників інтертекстуальної стратегії автора; проаналізували проблемно-тематичний зміст повісті; визначити форми і функції «тексту Горація» в канві твору.

Методами дослідження є історико-літературний, біографічний, порівняльно-типологічний, інтертекстуальний. Результати студії повісті «Наче те листя дерев» допоможуть відкрити нові перспективи для аналізу жанрових гібридів біографічної прози в нашій літературі, з одного боку, та проілюструвати один із напрямів сучасного етапу української античності як традиції рецепції та творчого засвоєння греко-римської літературної спадщини в національному письменстві (ширше – культурі).

Виклад основного матеріалу. Свого часу С. Михида, розмірковуючи над феноменом творчої особистості, зауважував, що «постать митця <...> – натура незвичайна для широкого загалу неминуче привертає увагу сучасників і нащадків, що в умовах втрати літературою своїх позицій на ринку мистецьких цінностей далеко не останній фактор їх повернення у рецептивний дискурс» [6, с. 41]. Горацій для Андрія Содомори в цьому сенсі постать більш ніж символічна: у передмові до другого видання «Живої античності» автор зазначав, що саме творчість римського поета спонукала його зреалізувати свою давню мрію – спробувати себе у власній прозі. Тож у повісті «Наче листя дерев...» оприявлюється образ античного митця, яким захоплюється не тільки Содомора-перекладач і поет, а й надихається Содомора-прозаїк. Це певною мірою відбивається в жанровій специфіці твору: текст – це більше, ніж розповідь про життя Горація, що притаманно для біографічної прози. Це дослідження психології митця, контексту і самого процесу творчості поета та його впливу на розвиток європейської культури. При цьому цитати з творів Горація чи алюзії на них у тексті повісті не тільки ілюструють й аргументують його мистецькі і світоглядні позиції, а стають підґрунтям для роздумів Андрія Содомори на моральні і філософські теми, які поза часом і епохою Горація. «Пам’ятаю й досі, – згадував, зазначаючи особливість власної інтерпретації біографічного матеріалу, письменник, – як я розкошував у зібраному матеріалі, пробуючи зазирнути у життя поета (“віконцем” – переважно його твори) і побачене перенести, радше пере-класти на папір. Оригінальне писання – теж своєрідний “переклад”. Описуючи деякі сцени, наприклад, першу зустріч нікому ще тоді не відомого Горація, сина відпущеного на волю раба, – з самим Меценатом, я, правду кажучи, зворушився до сліз (часто, до речі, думаю над природою таких-от зворушень, але то вже радше психологічна тема)» [7].

Отже, у творі «Наче те листя дерев» маємо поєднання ознак біографічної повісті, літературознавчого дослідження творчості Горація із застосуванням текстового і контекстуального наукових методів, твору про митця і мистецтво (метапрози), філософсько-психологічної прози, зокрема контемплативної (споглядальної). Такий жанровий гібрид є оптимальною формою для розгортання кількох видів вертикальних контекстів й оприявлення різних типів міжтекстових зв’язків, які формують інтертекстуальну стратегію автора.

У шести розділах повісті («Вакуна», «Батько», «Орбілій», «Меценат», «Вікова пісня», «На Есквілінському пагорбі») відображається останній етап земного життя Горація. У своїх «обжинках» римський поет згадує про час, творчість, людей. Звідси – мотиви пам’яті і часу,

які переплітаються з біографічним і мистецьким. Кожен із розділів сприймається за окремий фрагмент «світу» Горація: поетів простір («Вакуна»); ті, хто формував людську і творчу особистість Горація, як-от: батько («Батько»), учитель і друг («Орбілій»), покровитель («Меценат»); моменти творчого тріумфу («Вікова пісня») і, врешті, перехід поета в засвіти («На Есквілінському пагорбі»). Так формується «текст Горація» на тлі переплетення історичного й літературного контекстів задля реалізації Андрієм Содоморою задуму «стати на якийсь час Горацієм»: «Але що таке “стати на якийсь час Горацієм”? Це – увійти в його добу, бути як удома серед матеріальних та духовних реалій тієї доби, відчувати й себе в колі Горацієвих друзів; головне ж – бодай краєм ока зазирнути в лабораторію поета» [7, с. 5], – зауважував автор повісті.

Власне, цим задумом й інспіровані *topos* (місце), *tropos* (ідеї) і *antropos* (дюдина) повісті. Так, у творі два типи топосу: конкретний і абстрактний (ментальний). Конкретними є простір біля храму Вакуни на північ від столиці (розділ «Вакуна») і Рима (особливо в розділах «Меценат» і «Есквілінський пагорб») і зокрема пагорб Есквілін як символ визнання Горацієвої творчості. При цьому топос Вічного Міста постає в таких параметрах, як суєта, розкіш, жорстокість. У переважанні звукових (човгання кроків, калатання пастухів, окрики пекарів, лязкіт засувів і віконниць тощо) і зорових образів («*Пойняте сизими димами й ще неопалимим пилом метушливого будня сіріло внизу розпарене спекою захекане місто*» [8, с. 356]) акцентовано на марноті, суєтності і марнославстві міського життя. Інший акцент – на жорстокості, із якою асоціюється імперський Рим. Його втілюють двобій гладіаторів Сіра і Галліні, за яким спостерігає спрагла до видовищ римська юрба, стіни Великого цирку, сумнозвісна Аппієва дорога. Усе це також переплітається з символами розкоші й марнославства («*Супроводжував поглядом пишині квадриги: багач уже рушали у свої підміські вілли...*» [8, с. 354]). Топос Рима окреслює і його міфологія («*Воно нагадало величезну вовчицю, годувальницю Ромула і Рема, що простягнись біля підніжжя тих семи пагорбів, охолоджує свій червоний язик*» [8, с. 356]), обряди і звичаї (так, у розділі «Вікова пісня» автор детально описує, якими звичаями й ритуалами супроводжувались триденні вікові свята в Римі). Есквілінський пагорб у Римі, на якому височіла вілла Мецената, став символічною відправною точкою руху Горація до визнання, слави і водночас місцем його поховання, «замкнувши» в такий спосіб його життєво-мистецький коловорот.

На перший погляд може здатися, що топоси Вакуни і Рима традиційно протиставляються як «периферія – столиця», «тиха пастораль – гамірна суєта» («*як мріяв про тихе село*» [8, с. 337]), «свобода творчості – обов’язок перед владою». Та вони радше полюси єдиного спільного простору – ментального. Так, Горацій хоче побути на самоті біля храму Вакуни, але парадоксально – усамітнення не відбувається: «*прийшов, щоб в епікурейському сховку забути всіх, і щоб усі забули і його. Та вийшло не так: він знов у потоці життя, хоч і присів тут, самотній, на звітрілім од часу східці прадавнього храму*» [8, с. 348]. Отже, інший, «ментальний», простір – це спогади Горація, його простір пам’яті – від дитинства і до сьогодення – де оживають люди, факти, емоції. Особливість оповіді визначає сам головний герой, який живе, «*блукаючи подумки химерним плетивом своїх життєвих стежок*» [8, с. 353]. Символічно, що це є художньою реальністю вже першого розділу «Вакуна». У ньому визначається емоційний камертон усього твору: біля руїн храму богині миру й дозвілля Вакуни Горацій милується тихою красою осені як пори року і переживає осінь як пору людського життя, що пояснює його саморефлексію. Роздуми про проминальність і про владу часу («*Так і сам час чи то спливає, чи сиплеться – невсипуючою вічною течією*» [8, с. 329]; «*Час, мов той хижак: хай лише погасне домашнє вогнище, затихне людський крок на подвір’ї – уже він тут, уже гризе з подвійним зав’язанням і дерево, й камінь*», «*перелітність людського життя*» [8, с. 329]), перемежовуються з осмисленням питання «людина і природа» та «митець і мистецтво». У заувагах щодо спорідненості письменницької діяльності і праці землероба («*очища поле від буряну, як задуману пісню від зайвих слів*» [8, с. 329]), виборі усамітнення задля збереження мистецької свободи вчуваються

перегуки з основними положеннями Горацієвого «Послання до Пізонів» («Ars poetica») – про ретельну працю над Словом, високу вимогливість поета до себе, наслідування традиції тощо.

Лейтмотивом другого розділу («Батько») є роль батька і метафоричних «батьків» – письменників і філософів – у становленні і виборі Горація. Зокрема саме батько формує етичний вимір поета і навіть через роки залишається його найавторитетнішим цензором: *«Перебираючи ті вірші, радів що нема між ними таких, які приховував би від очей батька»* [8, с. 345]. Серед тих, хто вплинув на особистість Горація-поета і Орбілій. Він є центральною постаттю однойменного третього розділу, де спогади про вчителя граматичної школи поєднуються з оцінкою його ролі вже дорослого митця. Характерно, що реконструюючи образ вчителя і згадуючи власні емоції, Горацій апелює до літературних сюжетів: *«У цю мить нещасні учні дуже добре розуміли душевний стан Одиссея і його супутників, коли в печері їх настиг сам самотній велетень Поліфем»* [8, с. 349]. Коли Горацій з відстані часу розмірковує над його роллю в житті учнів, то висновує: *«Може, по-своєму він оберігав їх від майбутніх поразок і розчарувань. Може, хотів, щоб вони вистояли на тернистій дорозі, загартовані тілом і душею, як вистояв він, хоч не раз міг упасти»* [8, с. 350]. Так визначаються іпостасі Орбілія як вчителя-охоронця, вчителя-друга, вчителя-батька. Не дивно, що якщо спочатку він здавався Горацію протилежністю до *«батькової ласкавості»*, то з часом поет все більше помічає *«глибоко приховану спорідненість між тими двома людьми»* [8, с. 348]. Характерно, що в розділі «Орбілій» також оприявлюються два змістових пласти: буквальний про Горацієвого шкільного вчителя й наставника і метафоричний про покоління митців-попередників. Так визначається один із аспектів «живої античності» Андрія Содомори – відтворення ідей епохи, її тропосу. Протагоніст згадує про пістет вчителя перед давніми римськими авторами, всупереч моді на греків: *«... він з якоюсь дивовижною впертістю тримався давнини. Немовби наперекір іншим, які охоче піддавалися грецьким впливам...»* [8, с. 351]. Так у життя Горація увійшла Гомерова «Одіссея» в перекладі Лівія Андроніка. А в майбутньому принцип «Навчайтесь у предків!» стане одним із засадничих у поетиці римського класицизму, коли вже Горацій даватиме поради поетам-початківцям. Як і принцип ретельної роботи над словом, прискіпливої уваги до всіх нюансів і самоцензура – те, чого він також вчився в Орбілія: *«Може, то не сабінський бог Квірін, а вчитель Орбілій появився йому уві сні ще тоді, коли він, Горацій, захоплений Атенами, пробував там писати свої перші вірші по-грецькому?»* [8, с. 351]. Орбілій стає для Горація зразком письменника, який понад часом і його спокусами та випробуваннями, людини, для якої рятівною є не музика оргій, а звуки мистецтва: *«він час від часу відкладав перо й дослухався до знайомого відгомону сатурнійового вірша – єдиної музики, що допомагала йому йти своїм довгим і важким життєвим шляхом...»* [8, с. 352]. Отже, мотивний простір розділу «Орбілій» – це роль мудрих і проникливих учителів у житті людини, справжнє розуміння яких почасти приходить лише з роками. І роздуми про те, як відгукуються враження дитинства у майбутньому.

Лейтмотив четвертого розділу («Меценат») вкладається у Шевченкову формулу «доля – муза – слава»: *«Слава, як видно, не завжди йде в парі із щастям»* [8, с. 352]. Горацій міркує про призначення кожної людини, згадуючи про першу зустріч із Меценатом, і про невинуватість усіх зустрічей у людському житті. Гая Цільнія Мецената він включає в ряд своїх провідників по життю: *«здавалося, то батькова рука, яка вела його, коли ще був хлопчиною, передала його, уже з ранньою сивиною у волоссі, Вергілієві та Варію, потім – Меценатові»* [8, с. 353]. Горацій пістет щодо дружби (*«Яким дивним, незбагненим буває почуття дружби! Чому спалахнуло воно саме тоді, коли він мав читати свої вірші, а не раніше, при їх першій зустрічі?...»* [8, с. 357]), спроба осягнути феномен цього почуття сприймається джерелом його поетичних рефлексій на цю тему. Адже відомо, що інтимна муза Горацієвої поезії віддає перевагу дружбі перед коханням.

Згадуючи свої перші кроки до слави, поет не оминає і питання взаємин митця з владою, вимушеного почасти задовольняти запити тієї частини аудиторії, яка цінує не поезію, а модне

ім'я («Всі ті Делії, Планки, що з такою спритністю наче ті зайці перебігали від одного політичного табору до іншого – усі хотіли безсмертя» [8, с. 358]), чи писати оди на замовлення, як-от Агріппі, хоча і з тонким іронічним коментарем про власну музу, «яка надто тендітна, надто тонка, щоб оспівати таку велич...» [8, с. 359], чи про «ласку» Августа як про пастки, що розставляло на нього життя.

Питання «митець і влада» отримує продовження і в розділі «Вікова пісня», коли Горацій згадує про створення пісні для свята, «яке, згідно з пророчими книгами Сівілли, мало вславити черговий, пройдений Римом віковий шлях і благодати богів про дальше благополуччя, звеличувало й іншу круглу дату – десятиріччя Августового правління» [8, с. 361]. Він розмірковує над роллю Августа у створенні державницького Риму і про його, Горацієву, творчість як служіння імператору. Поет із сумом констатує, що має «похмуре бачення прийдешності», висловлене у Римських одах, де кожне покоління гірше за попереднє, що власне дисонувало з ідеєю «золотого віку» правління Августа (про що навіки закарбував Вергілій у 4-ій еклозі). За мить до смерті, роздивляючись величезне багряне сонце, Горацій згадує Гомера: «Він радий був, що нитка вже ослаблої, готової обірватись думки, знову привела його до Гомера, в кого він так часто черпав мудрість і життєву снагу» [8, с. 366]. Тож Горацій осмислює життя і смерть крізь призму літератури. Так зринають рядки Гомера, винесені в назву повісті («Наче те листя дерев – отак і людей покоління: / Листя одне вже летить, підхоплене вітром осіннім, / Інше – знову з весною шумить, мов та повінь зелена./ Так ото й люди усі: ці приходять на світ, ті – відходять» [8, с. 367]), що додають Горацієві мужності зі спокійною мудрістю прийняти смерть як закон життя.

Символічну роль епілогу відіграє останній розділ «На Есквілінському пагорбі», де читач дізнається, що Горацій лише на кілька тижнів пережив свого друга Мецената і тепер поряд зі свіжою могилою нащадка славетного роду етруських володарів покоїться прах сина відпущеного раба: «Смерть таки привела його на Есквілін» [8, с. 367].

Таким чином, спроба Андрія Содомори «зазирнути в життя Горація» перетворилась на об'ємний образ людини-митця античної епохи, людини зі своїми сумнівами, стражданнями, переконаннями і величезною вірою в силу Слова. Відтак центральним інтертекстом твору є «текст Горація». Він оприявлюється на трьох рівнях. Перший – на рівні історії головного героя твору: автор повісті відтворює певний фрагмент життя Горація, а у спогадах реконструює його минуле. Другий рівень – твори Горація в перекладах Андрія Содомори. Мала рацію Р. Барбер, яка наголошувала, що «біографії письменників зазвичай пишуть не історики, а літературознавці, які черпають додаткові біографічні “докази” з інтерпретації творів автора. Але інтерпретація творів є дуже суб'єктивною справою, і історія, яку ми там знаходимо, може залежати від історії, яку ми шукаємо» [9, с. 167]. Рядки із творів Горація стають епіграфами до кожного з розділів і цитатами в тканині повісті. Якщо узагальнити їхню роль у повісті «Наче те листя дерев...», то доходимо висновку, що епіграфи анонсують лейтмотив розділу або характеризують центрального персонажа розділу (як в «Орбілієві»). Або як зразок «гораціанської мудрості» перетворюються на аргументацію того, що в поета немає розходження між «написаним» і «прожитим». А отже, переконання, ідеї, озвучені у творчості, і принципи, за якими живе Горацій, віддзеркалюють один одного. Як «текст Горація» у повісті постають і вставні оповідки про написання чи оприлюднення творів митця. Наприклад, байка про сільську і міську мишу, яку нібито Горацій почув від свого сусіда Церія, чи спогад поета про його перший виступ перед Меценатом, який є переказом змісту сатири про пригоди бога Пріяпа. Третій рівень «тексту Горація»: міркування головного персонажа твору про життя, час, творчість, що перегукуються зі змістом його поетичних творів.

«Текст Горація» розкривається на тлі історичного контексту: його зсотують спогади про Брута і його боротьбу за республіку («згадував Брута, може, єдиного, хто до кінця щиро вірив у розпочату справу» [8, с. 346]), битву при Філіппах («він таки згадував Філіппи і суворий осін-

ній вітер, що розбив на друзки його юнацькі мрії, пригасив запал» [8, с. 346]), правління імператора Августа, підкорення Римом Еллади тощо. Адже це частина і власної біографії Горація. Не оминає поет і психопортретів історичних постатей, на кшталт «Благородний, запальний, але по-дитячому наївний Брут!» [8, с. 436]. Або про Агріппу і Мецената: «Дивна річ! Агріппа був завжди на видноті, у сяйві тих почестей; Меценат – завжди в тіні, а славою, мабуть, таки перевершив Агріппу. Ось що означає іти проти загальноприйнятих уподобань і звичаїв!...» [8, с. 358]. Але мета Горація не так осмислити власне історичні факти, як вдатися до самоаналізу, зрефлексувати над змінами у своєму світогляді і світовідчутті: «Брутові судилося пізнати гіркість поразки, але гіркість розчарування доводилось випити і йому, Горацієві» [8, с. 346]. Та за всієї гучності історичних імен, вони є «фоновими», тоді як головні актори Горацієвої життєвої драми – це постаті зі світу літератури, філософії, культури. Цей культурологічний контекст оприявлюється в згадках про життя і творчість давньогрецьких і римських письменників. Наприклад, про Лівія Андроніка, який «був колись полоненим рабом, а потім – зачинателем римської літератури, шанувальником сатурнійового вірша» [8, с. 352]. Чи про мудреця Епікура, «цього дивного, мужнього мислителя, що вперше піднявся проти темної сили забобону, проти страху – найпідступнішого ворога людини» [8, с. 346], який, помираючи, «попрощався з друзями звичним для греків, але таким вагомим в його устах словом: “Хайрете!” – “Зоставайтесь у радості!”» [8, с. 346]), разом із лапідарним формулюванням його основної ідеї. В іншій ситуації – цитування Вергілія для демонстрації перегуку настрою Горація з думкою поета і водночас підхід у сприйнятті художнього твору – осмислення через особистий досвід: «Мабуть, про те, що відтепер його синові доведеться таки плавати самому, без корка. <...> Виразно пам’ятаємо в ту мить згадався йому вірш Вергілія: “Щойно тобі налягла, як ніколи ще, туга на мене: / Так мене болем пройняв той образ коханого батька”» [8, с. 347]. А в розділі «Меценат» письменники і їхні твори – це частина історичного ландшафту Горація: на прийомі в соратника Октавіана поет-початківець опинився поряд з Арістієм Фуксом, Вергілієм, там звучали рядки Лукреція і самого Горація.

Літературний інтертекст оприявлюється і як призма рефлексії Горації над власним життям: у роздумах про себе і своє сприйняття світу поет апелює до «книжної реальності». Так, свої спроби в молоді роки опиратися Долі Горацій протиставляє персонажеві твору Плавта («Не хотів бути схожим на того героя з Плавтової комедії, який сам зізнається у своєму смішному й водночас плачевному стані роздвоєння: “Я там, де мене нема: там, де нема мене – є моя душа”» [8, с. 348]) або в алюзії на твір Арістофана «Жаби» («Не хотів, щоб і з нього насміхались, як Арістофан – із Евріпіда: він, мовляв, вдома, але душа його десь далеко – трагедію творить» [8, с. 348]). Розмірковуючи про самотність, Горацій усвідомлює різницю між необхідним усамотненням, щоб не втратити себе, і самотністю як ізоляцією від людей, і звертається до Платона: «Добре сказав Платон, що по-справжньому самотнім може бути або звір, або ж бог, якому байдуже до чужого горя і до чужих радощів» [8, с. 348]. А в роздумах про долю і призначення людини Горацій згадує Аппія Клавдія: «Аппій Клавдій таки знав, що говорив: людина справді сама кує свою долю. А що не завжди має сміливість глянути правді у вічі, то й звинувачує в усьому сліпу силу жереба» [8, с. 354].

Зауважимо, що саме вертикальні контексти формують образ людини античності в повісті. Це відображається в антропоцентричних назвах розділів, у філософських роздумах про людину і фатум, людину і історію (час), людину і мистецтво, в інтертекстуальних покликаннях на факти з життя особистостей доби, щоб в такий спосіб формувалось людське «обличчя» епохи – *антропос*.

Отже, активно застосовуючи різні види вертикального контексту і форми міжлітературного зв’язку, Андрій Содомора створює у повісті «Наче те листя дерев...» в особі Горація образ невмирущої античності. Авторськими способами «оживити» греко-римський світ стало наближення читача до античної свідомості: надавши «голос» Горацієві, Андрій Содомора відтво-

рює психологію і світогляд римського поета і його сучасників, тобто реконструює *антропос*. Завдяки різним типам інтертекстам, які відтворюють суспільно-політичне і культурне життя Рима, окреслюється сфера ідей (*тропос*) часів Горація. А описи простору, де відбуваються події, інтер'єру, образи-деталі зовнішності (одяг, зачіски, прикраси тощо) формують *топос*. У результаті постає мозаїчний образ «живої античності» Андрія Содомори, дорогу до якого відкриває повість «Наче листя дерев...».

Висновки. Інтерпретаційну модель Горація, запропоновану Андрієм Содоморою, визначає специфіка гібридної форми твору «Наче те листя дерев...», де в синтезі елементів есею, художньої біографічної прози і літературознавчої студії витворюється інтимізований, «живий», образ римського поета і його епохи.

Центральним інтертекстом повісті є «текст Горація», який оприявлюється у фактах біографії митця як сюжетній лінії твору і в численних ретроспекціях; у творах Горація (епіграфи до кожного з розділів; цитати в тканині повісті; алюзії на сатири римського поета; фабули його творів як позасюжетний елемент тощо); у міркуваннях головного персонажа про життя, добро і зло, творчість, що перегукуються з ідейним змістом його творів. Введення широкого історичного (згадки про громадянські війни, становлення імперського режиму, факти з історії Давньої Греції і Риму тощо) та культурологічного (факти і цитати з давньогрецької і римської літератури, згадки про філософів і їхні ідеї, витвори античних митців та історії створення окремих з них) інтертекстів уможлиблюють висновок про твір Андрія Содомори, який із повісті про письменника переростає в повість про історико-культурну епоху з роздумами про митця і мистецтво, час, пам'ять і роль культури у формуванні різних типів ідентичності. Відтак авторський образ Горація структурують його «конкретний» і «символічний» портрети, де в першому пунктирно окреслюються особливості різних сторін римської античності як контекст життя письменника. А в другому, завдяки символічним сценам і образам, через атмосферу і настрій, постать Горація в інтерпретації Андрія Содомори виступає знаковою фігурою митця, якому судилося творити в умовах «зміни віх», обираючи між «тимчасовим» і «вічним», і втіленням «гораціанської мудрості» та традиції.

Таким чином, у повісті «Наче те листя дерев» була запропонована авторська інтерпретація жанру біографічної прози з метою окреслити топос (місце – Рим і ширше – Римська імперія в історичних фактах, обрисах природи і міфології), тропос (філософські й літературні ідеї доби) і антропос (людина епохи і її емоційний портрет насамперед в особі Горація). Останнє відображено в назвах розділів, у філософських роздумах про людину і фатум, людину і час, людину і мистецтво, в інтертекстуальних покликаннях на життя відомих особистостей, щоб в такий спосіб поставала «жива античність».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Содомора А. «Я і сьогодні йду до Горація...» В. Панченко. *Літакцент*. URL: <http://litakcent.com/2010/12/02/andrij-sodomora-ja-svidomo-jdu-do-horacija.html> (дата звернення 10.05.2025)
2. Зорівчак Р. Внесок Андрія Содомори до історії і теорії українського художнього перекладу. *Іноземна філологія*. 2010. Вип. 122. С. 208–216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2010_122_34 (дата звернення 15.07.2025)
3. Содомора А. Якщо ми віддаляємося від античності і слова – отримуємо самотність. *День*. URL: Андрій Содомора: Якщо ми віддаляємося від античності і слова – отримуємо самотність | Газета «День» (дата звернення 22.07.2025)
4. Домбровський Р. Андрій Содомора – есеїст. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*. 2014. Вип. 22. С. 218–224. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/lingua/article/viewFile/937/962> (дата звернення 26.07.2025)
5. Неборак В. Жива теперішність Андрія Содомори : [Передмова]. *Содомора А. Жива античність*. Львів : Срібне слово, 2016. С. 13–16.

6. Михида С. Психопоетика українського модерну: проблема реконструкції особистості письменника. Кіровоград : Поліграф-Терція, 2012. 349 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1lGJF4qu15Yw4yQyHJb8I-qPvWuZohnyg/view> (дата звернення 22.07. 2025)

7. Содомора А. Між перекладним та оригінальним словом. *Іноземна філологія*. 2010. Вип. 122. С. 3–13.

8. Содомора А. Наче те листя дерев. Повість про Горація. *Содомора А. Поезія. Проза*. Львів : Літопис, 2012. С. 328–369.

9. Barber R. Exploring biographical fictions: The role of imagination in writing and reading narrative, *Rethinking History*, 2010. 14:2. pp. 165–187. <https://doi.org/10.1080/13642521003710730>.

Дата надходження статті: 29.07.2025

Дата прийняття статті: 26.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 811.161.2'27:811.161.2'38:378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-32>

ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ ПОМИЛОК У МОТИВАЦІЙНИХ ЛИСТАХ АБІТУРІЄНТІВ

TYPOLOGY OF LANGUAGE ERRORS IN APPLICANT MOTIVATION LETTERS

Грицевич Ю. В.,

orcid.org/0000-0002-2716-3235

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови та лінгводидактики

Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті проведено аналіз типових мовних помилок, що трапляються в мотиваційних листах абітурієнтів, які вступали до Волинського національного університету імені Лесі Українки у 2023–2024 роках. У фокусі уваги автора – значний корпус текстів, поданих на популярні спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 017 «Фізична культура і спорт», 014 «Середня освіта (Фізична культура)» і 035 «Філологія». Для детального аналізу й інтерпретації мовного матеріалу, виценованого з мотиваційних листів, використано методи лінгвістичного спостереження, дистрибутивного й контекстуального аналізу, а також описовий метод, що дозволили систематизувати й типологізувати виявлені помилки.

Проведене дослідження засвідчило неточності у слововживанні, змішування паронімів, зловживання канцеляризмами й кальками (зокрема з російської мови), зафіксовано випадки плеоназмів і тавтології, обмеженість лексичного арсеналу й труднощі в абітурієнтів із точним висловлюванням думок, що часто призводить до використання слів у невласливому значенні. Виявлено типові помилки в написанні слів, частини з яких можна було б уникнути під час самоперевірки остаточного варіанта тексту. Значна кількість листів містила пропущені або, навпаки, зайві розділові знаки, що ускладнювало й спотворювало сприйняття тексту. Досліджено морфологічні й синтаксичні девіації, як-от: некоректне вживання прийменників, порушення традиційного логічного порядку слів у реченні, нелогічну побудову конструкцій, неузгодженість граматичних форм та однорідних членів речення. Звернено увагу на недотримання фонетичних норм української мови.

Низька якість мовного оформлення такого специфічного жанру, як мотиваційний лист, указує на прогалини у формуванні навичок офіційно-ділового та академічного письма на попередніх етапах шкільної мовно-літературної освіти. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у виявленні, систематизації та фаховому філологічному коментуванні типових помилок на матеріалі ширшого корпусу текстів. Ефективним і важливим кроком вважаємо розробку навчально-методичних рекомендацій культуромовного спрямування, які допоможуть майбутнім абітурієнтам удосконалити навички академічного письма й підвищити якість своїх мотиваційних листів.

Ключові слова: мотиваційний лист, помилка, аноматив, тавтологія, плеоназм, калька, морфологічні норми, синтаксичні норми, правопис.

The article presents an analysis of typical linguistic errors found in the motivation letters of applicants to Lesya Ukrainka Volyn National University during the 2023–2024 academic years. The author focuses on a significant corpus of texts submitted for popular specialties 029 «Information, Library, and Archival Affairs», 017 «Physical Culture and Sports», 014 «Secondary Education (Physical Culture)» and 035 «Philology». To comprehensively analyze and interpret the collected and classified linguistic material, the study employed methods of linguistic observation, distributional and contextual analysis, and the descriptive method, which facilitated the systematization and typologization of the identified errors.

The conducted research revealed imprecisions in word usage, confusion of paronyms, overuse of bureaucratic jargon and calques (particularly from Russian), instances of pleonasm and tautology, indicating a limited lexical repertoire and difficulties for applicants in expressing thoughts precisely, often leading to the use of words in

inappropriate meanings. Typical spelling errors were identified, some of which could have been avoided through self-correction before submission. A substantial number of letters contained missing or superfluous punctuation marks, which complicated and distorted text comprehension. The study also investigated morphological and syntactic deviations, such as incorrect preposition usage, violations of traditional logical word order, illogical sentence construction, and grammatical discord in forms and homogeneous sentence elements. Attention was also drawn to the non-observance of Ukrainian phonetic norms.

The low quality of linguistic presentation in such a specific genre as a motivation letter points to gaps in the development of official-business and academic writing skills during previous stages of school language and literature education. School curricula often do not dedicate sufficient attention to preparing students practically for writing official-business documents, including motivation letters. The prospects for further research lie in identifying, systematizing, and providing expert linguistic commentary on typical errors based on a broader corpus of texts. Developing educational and methodological recommendations is considered an effective and crucial step to help future applicants improve their academic writing skills and enhance the quality of their motivation letters.

Key words: motivation letter, error, linguistic non-standard, tautology, pleonasm, calque, morphological norms, syntactic norms, orthography.

Постановка проблеми. У 2020 році Міністерство освіти і науки України ухвалило рішення, що мотиваційний лист має стати частиною пакета документів для вступу до закладів вищої освіти. Цей інструмент упровадили, аби дати можливість майбутнім студентам повніше розкрити свою індивідуальність, обґрунтувати вибір омріяної спеціальності чи освітньо-професійної програми та продемонструвати щире зацікавлення у навчанні, не обмежуючись лише результатами ЗНО. Ідея полягала в тому, щоб зробити процес вступу більш гнучким і дозволити приймальним комісіям оцінювати не тільки академічні досягнення, а й особистісні якості та прагнення абітурієнтів. Процедура подання мотиваційних листів регулюється Законом України «Про вищу освіту» (зокрема, ч. 6 ст. 44) [1], Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти» [2], Правилами прийому до закладів вищої освіти України [3].

Окрім засобу презентації особистих прагнень та обґрунтування вибору освітньої програми в університеті, мотиваційні листи опосередковано слугують індикатором рівня мовної культури абітурієнтів, показують здатність до чіткого, грамотного й стилістично доречного викладу думок в офіційно-діловому стилі. На жаль, як показує аналіз практичного матеріалу, зокрема репозитарій мотиваційних листів абітурієнтів Волинського національного університету імені Лесі Українки 2023, 2024 років вступу, значна частина мотиваційних листів містить численні мовні недоліки, що знижують загальне враження від кандидата на вступ.

Актуальність дослідження типових мовних помилок у мотиваційних листах зумовлена кількома чинниками. По-перше, якість мовного оформлення писемного тексту безпосередньо позначається на сприйнятті його приймальною комісією, потенційно впливаючи на рішення про зарахування в спірних ситуаціях (при однакових конкурсних балах у рейтинговому списку). По-друге, мотиваційний лист є свідченням загальної мовно-писемної компетентності вступника, що важливо для успішного навчання в ЗВО. По-третє, виявлення й систематизація типових помилок дасть змогу в перспективі розробити ефективні рекомендації для абітурієнтів, які допоможуть їм удосконалити навички академічного письма.

Метою цієї статті є аналіз і типологізація найпоширеніших мовних анормативів у мотиваційних листах вступників Волинського національного університету імені Лесі Українки спеціальностей 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 017 «Фізична культура і спорт», 014.11 «Середня освіта (Фізична культура)» і 035 «Філологія» на основі інформації, яка міститься в репозитарії вебсайту приймальної комісії [4].

Виклад основного матеріалу. Аналіз емпіричного матеріалу – мотиваційних листів абітурієнтів – дозволив виділити кілька категорій мовних помилок, які систематично повторюються.

Найпоширенішими й такими, що суттєво впливають на точність висловлювання абітурієнтів, цілком очікувано виявились помилки лексичного рівня, спричинені недостатнім словни-

ковим запасом, неточністю слововжитку, змішуванням паронімів, а також упливом мовного середовища (інтерферентних процесів):

1) канцеляризми й кальки (найперше з російської мови): «...пізніше перейшов у футзал, **так як** дуже зацікавився ним і вже займаюся 4 роки»; «**Так як** ці види спорту командні...» [4]; «Хочу навчатись саме у вашому університеті, **так як** він є найпопулярніший і найперспективніший у нашій області» [4]; «**Так як** я з дитинства люблю читати...» [4]; «...**так як** його основою є наукові школи й фундаментальні дослідження...» [4]; «...про все це я прочитала у мережі Інтернет, **так як** практичних навичок у мене ще немає» [4]; «**Так як** моє майбутнє вже вирішено...» [4]; «Це дуже багатогранна професія, **так як** документи та інформаційна діяльність сьогодні потрібні особливо» [4]; «Мій вибір професії пов'язаний із архівною та бібліотечною справою, **так як** ще з дитинства цікавилась історією своєї країни» [4]; «...організовує фізичне виховання у школі **таким чином...**» [4]; «**Таким чином** я без зайвих вагань вирішила...» [4]; «...**найкращим чином** сприятиме розвитку...» [4]; «...при цьому важливі дані, якщо їх не опрацювати **належним чином...**» [4]; «...**найкращим чином** сприятиме ще й моєму особистісному розвитку...» [4]; «...**дана спеціальність** вимагає постійного самовдосконалення...» [4]; «Я передбачаю, що **навчання даному** розвине мене як висококваліфікованого спеціаліста» [4]; «...знання та навички у **даній галузі...**» [4]; «...прагну працювати **в даній сфері...**» [4]; «**На даний час являюсь гравцем** Професійної Волейбольної Ліги України у складі команди «Буковина»» [4]; «**Я являюсь** учасником бойових дій» [4]; «...я переконалась, що **вірно обрала** заклад вищої освіти» [4]; «...**поступивши** саме у Ваш університет...» [4]; «...**приймав активну участь** в роботі учнівського самоврядування...» [4]; «Неодноразово **приймав участь** в ліцейних конкурсах та олімпіадах» [4]; «...**приймала участь** у всіх організаційно-виховних заходах Шклинського ліцею» [4]; «...**приймав участь** у багатьох спортивних змаганнях з футболу і баскетболу» [4]; «**Приймаючи рішення** навчатися за обраною спеціальністю...» [4]; «В старших класах **приймав участь у олімпіадах з англійської мови**» [4]; «...науковими семінарами та конференціями, на яких я **приймала активну участь**» [4]; «...оскільки не було можливості повноцінно і, що саме головне, регулярно тренуватись...» [4]; «...**не дивлячись на те**, що ми посіли третє місце, для мене це дуже важливий досвід» [4]; «**Не дивлячись на те**, що я закінчила навчання у музичній школі...» [4]; «...здав **екзамен і отримав чорний пояс**»; «фахівці **цієї області** дуже затребувані» [4]; «**Співставивши факти** та дізнавшись більше інформації про кафедру...» [4]; «**Підсумовуючи написане, підбиваю такий висновок**» [4]; «Я бачу свою майбутню професійну діяльність **в якості фахівця**, який буде...» [4]; «...хочу **виразити вдячність за можливість** подати заявку на вступ до вашого престижного закладу» [4]; «Судив **на більше чим 5 чемпіонатах України**» [4]; «...прагну змалку їм **привити любов до спорту**» [4]; «...зможуть **привити мені ще більшу любов до цієї справи**» [4]; «...ресурси які будуть слугувати **для цих задач**» [4]; «**Під кінець мого листа хотілося б подякувати за те...**» [4]; «Ваш **вуз зайняв 24-те місце в академічному рейтингу серед найкращих закладів вищої освіти країни**» [4];

2) плеоназми (зайві, надлишкові слова; мовна надмірність) / тавтологія (повторення спільнокореневих слів), інші різноманітні повтори або, навпаки, недостатність мовлення: «...**як мого особистого**, так і моєї родини» [4]; «**За цей період часу...**» [4]; «...також працювати зі збереженням та **діловодством документів...**» [4]; «**Серед моїх особистих якостей я б хотіла відзначити...**» [4]; «**Мене особисто** зацікавив студентський клуб «Прометей»» [4]; «...мій дід навіть **збирав «Зібрання творів Івана Франка 1976-1986»**» [4]; «Саме з цією спеціальністю я матиму **для себе перспективи в майбутньому**» [4]; «Говорячи **про** мою академічну **успішність** та здобутки _____ я можу з гордістю сказати, що вони є, справді, **успішними**» [4]; «...китайською, японською, які подобаються мені своїм **милозвучним звучанням**» [4]; «**Говорячи про мою академічну успішність та здобутки _____ я можу з гордістю сказати**, що вони є, справді, **успішними**» [4]; «**У школі** улюбленим місцем була бібліотека, в яку я запи-

салась одразу на другий день навчання у школі» [4]; «Я бачу свою майбутню професійну діяльність в якості фахівця, який буде...» [4]; «Мої академічні зусилля також свідчать про мою впевненість...» [4]; «...де кожен **вніс свій** унікальний **внесок**» [4]; «...а також **надіятись** на швидку зустріч, яка, **надіюсь**, відбудеться в стінах цього чудового закладу» [4]; «...я **володію** такими навичками, як **володіння** кількома іноземними мовами...» [4]; «...на факультеті діють декілька **організацій, які організовують** чудові заходи» [4]; «освітня програма__ за якою я **буду** навчатися__ **буде** розвивати мої спортивні навички» [4]; «...найближчим часом планую **здати рівень англійської та польської...**» [4]; «У зв'язку з останніми подіями, де **його**__ діючого поліцейського спецпідрозділу, було поранено під Торецьком, виникло нестримне бажання наслідувати **його приклад**» [4]; «...є **моїм** шансом виконувати якісно роботу **моєї мрії...**» [4]; «**Маю спортивний розряд**: «Кандидат у майстри спорту України» з 2022 року та **також маю спортивний розряд**: «Майстер спорту України» з 2024» [4];

3) уживання слів у невластивому їм значенні (найчастіше трапляється при виборі синонімів, паронімів, омонімів чи слів іншомовного походження): «...у досягненні **моєї мети, яка надиктована** глибоким зацікавленням спортом» [4], пор. літ. **надиктований** – дієпр. пас. до **надиктувати** «диктувати що-небудь для запису» [7]; «...**просторовим** спортивним та тренажерним залом...», пор. літ. **просторовий** – стос. до простору (у 1, 2 знач.) [5, т. 8, с. 301] (натомість правильно було б ужити слово **просторий** – здатний вмещувати велику кількість кого-, чого-небудь, не тісний; місткий [5, т. 8, с. 300]); «Також великою мотивацією став мій тренер із волейболу. **Під курацією** якого я, як капітан, вів свою команду до численних перемог» [4], пор. літ. **курація** – мед. сукупність дій лікаря, пов'язаних із діагностикою захворювання і лікуванням хворого, а також з оформленням медичної документації [6]; «...картин **ери ренесансу та всього естетичного**», пор. літ. **ера** – початок літочислення, зв'язаний з якою-небудь історичною або легендарною подією; відповідна система літочислення; геол. найбільша одиниця хронологічного поділу історії Землі [5, т. 2, с. 485] (натомість правильно було б ужити слово **епоха** – великий проміжок часу з визначними подіями, явищами або процесами в природі, суспільстві, науці, мистецтві і т. ін. [5, т. 2, с. 485]); «...хороші **комунікабельні здібності...**», пор. літ. **комунікабельний** – який легко знайомиться, спілкується і співпрацює з іншими людьми; товариський [7] (натомість правильно було б ужити слово **комунікативний** – той, що стосується спілкування за допомогою мови [6]); «Моє захоплення **призвело** мене до професіоналізму у своїй справі» [4], пор. літ. **призводити** – доводити кого-небудь до якогось стану, перев. негативного [5, т. 7, с. 614]; «Я брав участь у **чисельних** змаганнях з волейболу», пор. літ. **чисельний** – стос. до числа, виражений числом; числовий; виражений у якій-небудь кількості; кількісний [5, т. 11, с. 329]; «Під час проходження переддипломної практики мала змогу **познайомитися** з документообігом» [4], пор. літ. **познайомитися** – заводити, починати знайомство з ким-небудь, ознайомитися [5, т. 6, с. 821]; (натомість правильно було б ужити слово **ознайомитися** – діставати відомості про кого-, що-небудь, набувати повних знань у чомусь [5, т. 5, с. 655]; «...бакалавра за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», що **відноситься до факультету історії, політології та національної безпеки**» [4], пор. літ. **відноситися** – рідко. Те саме, що ставитися; тільки недок., рідко. Те саме, що стосуватися [5, т. 1, с. 612]; «...старанна і **виконавська**, умію працювати в команді» [4], пор. літ. **виконавський** – який стосується виконання музичного, літературного твору, певної ролі в театральній виставі тощо [6] (натомість правильно було б ужити слово **виконавчий** – який здійснює виконання рішень, постанов, практичне керівництво чим-небудь [5, т. 1, с. 411]); «У мене завжди була жага до навчання та **природний** потяг до успіху» [4] (згідно з «Українським правописом» (дет. див. § 33, п. 1) прикметник **природний**, вживаємо із суфіксом **-н(ий)** [8, с. 42]; **природний** – 1. зумовлений звичайним ходом, розвитком подій; цілком нормальний, закономірний; 2. властивий, притаманний кому-небудь від природи, від народження [5, т. 8, с. 8]).

Ще одне помилкове явище – незнання норм милозвучності мовлення (*у-в, і-й*): «*Бажаючи навчатися в Волинському національному університеті імені Лесі Українки...*» [4]; «*Мої здобутки у спорті...*» [4]; «*...грав в ФК «Стир» м. Берестечко*» [4]; «*В шкільні роки...*» [4]; «*Хоча цікавилася і іншими шкільними предметами...*» [4]; «*В цьому ж сезоні в всеукраїнських змаганнях...*» [4]; «*Продовжую грати у U-19...*» [4]; «*...в сфері документування...*» [4]; «*Навчаючись в ліцеї...*» [4].

Систематичні відхилення абітурієнтів від правописних норм засвідчили такі фіксації слововживань: *Професійної Волейбольної Ліги України; Волинського* [4]; *фізично-здорового* молодого покоління [4]; *участь в онлайн та офлайн конкурсах* [4]; *обласної спартакіади серед допризової* молоді [4]; *коли на день вчителя учні одинадятикласники* проводили уроки замість вчителів [4]; *П місце з міні-футболу* [4]; *практичний досвід тренера викладача* [4]; *то це ще й туристичні походи, флеш-моби; брати участь у масоворозважальних заходах університету* [4]; *Цього річ я закінчила Волинській* обласний ліцей [4]; *займаюсь у ковельській* дитячо-юнацькій спортивній школі №2 «Ніка-Сільмаш» [4]; *читала захопленні відгуки від студентів* [4]; *розпочалась ще з малечку; де показавував не погані результати: багато разовий* призер відкритих змагань міста [4]; *Волинський Національний Університет ім. Лесі Українки* [4]; *Чому я обрала «Волинський національний університет імені Лесі Українки»?* [4]; *В цьому, впевнена, мені допоможе навчання у «Волинському національному університеті імені Лесі Українки»* [4]; *у супер лізі України ПВЛУ* [4]; *де не одноразово* допомагала своїй команді [4]; *я ретельно досліджував інформацію на веб-сайтах коледжів; писав програми для шкільного Телеграм Бота* [4]; *я часто шукав в мережі Інтернет архіви* [4]; *на Європейський Юнацький Олімпійський Фестиваль (ЄЮОФ); учасником Європейського Юнацького Олімпійського Фестивалю, який проводили в м. Марібор (Словенія)* [4]; *чемпіонату асоціації балканських федерацій серед юнаків* [4]; *факультет «Фізичної культури, спорту та здоров'я»* [4]; *Як уже можна зрозуміти з вище наведеної інформації* [4]; *у Вінницькому відділенні Малої Академії Наук з лінгвістики* [4]; *Я вмотивована здобути ступінь бакалавра «Філології»* [4]; *застосування в інформаційній та культурних сферах* [4]; *приоритетне значення* [4]; *професію* опанувати навички [4]; *інноваційних інформаційних технологій* [4]; *можливість отримання грантів в Україні* [4]; *На разі я знаю, що найменше, шість поколінь* свого роду [4]; *Маю звання Майстра спорту України* [4].

Високий рівень помилконебезпечності мають відхилення від норм уживання прийменника *по*: «*По волейболу досягнув великих вершин...*» [4]; «*Та по можливості брати участь у змаганнях...*» [4]; «*Найбільше мені запам'ятався Чемпіонат України по футболу серед школярів*» [4]; «*По житті довгострокові цілі для мене є більш важливими ніж короткострокові*» [4]; «*...керуватись по житті законом Парето*» [4]; «*Користуюся програмами по вивченню мови...*» [4]; «*...отримала Свідоцтво про закінчення Ковельської школи мистецтв по класу фортепіано*» [4]; «*Знаю по відгуках моїх знайомих, що університет славиться висококласними фахівцями...*» [4]; «*З місце на олімпіаді по метанню дисків в місті Костопіль*» [4]; «*...я б дуже хотіла стати здобувачем освіти саме по цій освітній програмі*» [4]; «*...зацікавила програма навчання по обміну за кордоном*» [4].

Морфологічну норму порушує використання активних дієприкметників, як-от: *захоплюючого* навчання [4]; *гідним наставником для підростаючого* покоління [4]; *любов до спорту підростаючому* поколінню [4]; *стимулюючої і надихаючої атмосфери* [4]; *захоплююча* подорож в країну Знань [4]. Поява конструкцій типу *Шановний Анатолій Васильович!* [4]; *Манецької Іванни Миколаївної* [4] репрезентує прогалини в знаннях із теми «Відмінювання прізвищ, імен, імен по батькові». Не відповідає морфологічним нормам засвідчена в одному з текстів прикметникова сполука вищого ступеня порівняння *обрати більш ближчу* для себе сферу навчання [4]. Одиначні відступи помічено в реченнях із дієприслівниковими зворотами: «*Переглянувши сайт, мене зацікавило декілька факторів...*» [4], «*Навчаю-*

чись в ліцеї__ до нас часто приходили студенти та розповідали захопливі історії з їхнього життя» [4].

Синтаксичні лінгвоанормативи найчастіше пов'язані з:

1) порушенням порядку слів у реченні, неправильною побудовою речень через хаотичне висловлювання думок: «...захопився грою у волейбол, як класичним, так і пляжним» [4]; «...була приємно вражена тим, що майже всі викладачі – кандидати наук, доценти, а окремі мають ще й сучасний спортивний комплекс з тренажерними залами, ігровим залом, чудовим плавальним басейном» [4]; «Навчання на цій спеціальності допоможе мені набутти потрібних знань для вирішування педагогічних проблем та продовження правильно працювати над своїм фізичним станом та передати свої набуті знання молодшому поколінню» [4]; «Вважаю, що якості відповідальності й цілеспрямованості важливі складові успіху, якими я володію та постійно розвиваю» [4]; «Мені завжди було цікаво__ навіть створюють документи, їх аналізують__ також приваблює можливість працювати з сучасними технологіями та як інформація може впливати на прийняття рішень» [4];

2) різним граматичним вираженням однорідних членів речення; порушенням норм керування: «...розвитку критичного мислення, яке є одним із запорук успішного навчання в університеті» [4]; «...почав інтенсивно займатися спортом: футбол, баскетбол, легка атлетика, настільний теніс, а також волейболом» [4]; «...навчати молодь бути фізично активними...» [4]; «Пріоритетними завжди була фізична культура і моє бажання стати вчителем фізичної культури» [4]; «Випробовував я себе в різних видах спорту, а саме карате, футбол, дзюдо» [4]; «...щоб інформація була доступною для всіх, хто в ній потребує» [4]; «...ми почали детальніше досліджувати і цікавитися нашою історією» [4]; «Дослухаючись до порад батьків та зваживши усі факти__ вирішив обрати для себе професію...» [4]; «професійно опанувати навичками інформаційно-аналітичної роботи» [4]; «Мої спортивні успіхи підтверджені званням Майстра спорту та чемпіонкою України» [4].

Про порушення стилістичних закономірностей української літературної мови та вживання слів у невласливому значенні свідчать контексти: «...я вважаю що Волинський національний університет імені Лесі Українки дасть мені надзвичайно сильний ґрунт» [4]; «...спростити цю документаційну систему, як для діловодів__ так і для людей» [4]; «Завжди мала хороші стосунки з історією, українською та англійською мовами, інформатикою» [4]; «З дитинства я відчував нестерпний апетит до читання та знань» [4]; «Також велику роль у виборі майбутньої професії доклали мої комунікативні навички та наставницька фігура для близьких друзів та знайомих» [4].

Поширені в мотиваційних листах і пунктуаційні помилки, пов'язані насамперед із пропущеними необхідними розділовими знаками: «Бажаючи навчатися в Волинському національному університеті імені Лесі Українки__ я готова зробити все необхідне...» [4]; «Чудово розумію__ як надавати першу медичну допомогу__ адже для кожної людини ці знання необхідні» [4]; «...я маю необхідні особисті якості__ щоб навчати людей» [4]; «На мою думку__ така професія...» [4]; «Сподіваюсь__ що незабаром буду студентом ВНУ» [4]; «...педагог є фігурою високої культури__ від якої залежить майбутнє нації» [4]; «...наприклад__ хороші відгуки про Ваш університет...» [4]; «...та__ звісно__ вивчила основні предмети, готуючись до НМТ» [4]; «Волейбол__ як і інший вид спорту__ є травмонебезпечним__ і саме я хочу допомагати спортсменам у відновленні після будь-яких травм» [4]; «Для мене дуже важливо продовжити нашу сімейну традицію, а отже__ навчатись у Вашому університеті» [4]; «У зв'язку з останніми подіями, де його__ діючого поліцейського спецпідрозділу, було поранено під Торецьком...» [4]; «...що можу протистояти будь-яким проблемам, з якими зіткнуся__ та отримаю максимум знань та досвіду» [4]; «Вірю__ що обрав правильну спеціальність» [4]; «розумію__ що маю хист до педагогіки» [4]; «...я впевнена, що__ отримавши ступінь магістра та користуючись здобутими навичками, я зможу влаштуватися на високооплачу-

вану роботу» [4]; «Мене характеризують як людину__ яка вміє знаходити спільну мову із дітьми» [4]; «Тепер хочу пояснити__ чому я вирішила вступити саме на цю спеціальність» [4]; «А фізична культура і спорт__ це та сфера, яка мені до душі» [4]; «...я зрозуміла, що юриспруденція__ це не моє майбутнє»; «працював у команді__ де проявляв себе з хорошого боку» [4]; «Обираючи заклад вищої освіти для здобуття омріяної професії__ я опиралась на певні критерії» [4]; «Знайшовши відомості про спеціальність “029 Інформаційна бібліотечна та архівна справа”__ виявила...» [4]; «Вважаю, що документознавець__ це професія майбутнього» [4]; «У школі я ніколи не любила фізкультуру__ хотіла завжди схитрувати, щоб не йти туди__ тому що це було нудно і не цікаво__ одне й те ж саме кожен раз» [4].

Непоодинокі засвідчено випадки вживання зайвого розділового знака: «Від того часу, я не пропустив майже жодного тренування» [4]; «Протягом останніх двох років, я поглиблено вивчав біологію, анатомію та фізіологію» [4]; «Щиро Вам дякую за розгляд мотиваційного листа, та нетерпляче буду чекати відповіді» [4]; «З-посеред великої кількості спеціальностей і освітніх програм університету, мене цікавить спеціальність 014 Середня освіта (Фізична культура)» [4].

Висновки. Отже, попри важливість мотиваційного листа як інструмента всебічної оцінки абітурієнтів, значна кількість вступників стикається з труднощами в грамотному й стилістично витриманому викладі думок. Аналіз мовних помилок у мотиваційних листах абітурієнтів Волинського національного університету імені Лесі Українки засвідчив системні проблеми з мовною грамотністю й культурою ділового письма серед вступників. Ці недоліки не тільки знижують ефективність мотиваційних листів як інструмента презентації особистих якостей, а й можуть негативно вплинути на остаточні рішення приймальних комісій ЗВО щодо зарахування на бюджет в спірних ситуаціях рейтингового списку. Низька якість мовного оформлення мотиваційних листів указує на прогалини у формуванні навичок офіційно-ділового та академічного письма на попередніх етапах шкільної мовно-літературної освіти.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у виявленні, систематизації та фаховому лінгвістичному коментуванні типових помилок. Ефективним і важливим кроком вважаємо розробку навчально-методичних рекомендацій, які допоможуть майбутнім абітурієнтам удосконалити навички академічного письма й підвищити якість своїх мотиваційних листів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://surl.lt/zrvcmc> (дата звернення: 24.06.2025).
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти : Закон України від 18.12.2019 № 392-IX. URL: <https://surli.cc/yfgrhe> (дата звернення: 25.06.2025).
3. Порядок прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2025 році. URL: <https://salo.li/e9a7D2E> (дата звернення: 23.06.2025).
4. Репозитарій мотиваційних листів. URL: <https://salo.li/15A3726> (дата звернення: 06.06.2025).
5. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
6. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts> (дата звернення: 18.06.2025).
7. Тлумачний словник української мови у 20-ти томах. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0> (дата звернення: 20.06.2025).
8. Український правопис. URL: <https://salo.li/5e66927> (дата звернення: 13.06.2025).

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 02.09.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 81'42(=161.2)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-33>

КОНЦЕПТ «РІЗДВО» У ДОХРИСТИЯНСЬКІЙ ТА ХРИСТИЯНСЬКІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ (ЛІНГВО-КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ)

THE CONCEPT OF «CHRISTMAS» IN PRE-CHRISTIAN AND CHRISTIAN UKRAINIAN CULTURE (LINGUO-COGNITIVE ANALYSIS)

Гусар М. В.,

orcid.org/0000-0001-8590-8904

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської мови

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

У статті здійснено лінгво-когнітивний аналіз концепту РІЗДВО в українській культурі з урахуванням його дохристиянського та християнського пластів. Наукова новизна роботи полягає у комплексному описі когнітивної структури концепту РІЗДВО в українській культурі, що до цього часу не було об'єктом системного вивчення. Метою дослідження є визначення поняттєвого, валоративного та перцептивно-образного компонентів концепту та виявлення особливостей взаємодії дохристиянських і християнських смислів. Матеріалом слугують українські колядки, щедрівки, духовні пісні та сучасні медіатексти.

Установлено, що поняттєвий компонент концепту еволюціонував від аграрно-магічного тлумачення дохристиянської доби, пов'язаного з культом родючості, шануванням предків і народженням нового Сонця, до богословсько-сакрального осмислення в християнській традиції, де домінують мотиви народження Христа та спасіння людства. Валоративний компонент має синкретичний характер: дохристиянський пласт відзначається прагматичними цінностями (добробут, родинна єдність, матеріальне благополуччя), тоді як християнський орієнтований на духовно-етичні домінанти (віра, смирення, милосердя, надія на спасіння). Перцептивно-образний компонент також відзначається поєднанням архаїчних символів (сонце, жито, коза, худоба, господар) із християнськими (Богонемовля, віфлеємська зоря, ангели), що засвідчує неперервність культурної пам'яті українців.

Зроблено висновок, що концепт РІЗДВО в українській культурі є багатошаровим ментально-мовним утворенням синкретичного характеру, у якому архаїчні та християнські смисли не протиставляються, а інтегруються, формуючи унікальну національно-культурну образність різдвяної традиції.

Ключові слова: концепт, Різдво, українська культура, лінгво-когнітивний аналіз, дохристиянські смисли, християнські смисли.

The article presents a linguo-cognitive analysis of the concept CHRISTMAS in Ukrainian culture, taking into account its pre-Christian and Christian layers. The scientific novelty of the study lies in the comprehensive description of the cognitive structure of the concept CHRISTMAS in Ukrainian culture, which has not previously been the object of systematic linguo-cognitive research. The aim of the article is to identify the notional, evaluative, and perceptual-imagery components of the concept and to reveal the interaction of pre-Christian and Christian meanings. The material of the research includes Ukrainian carols, shchedrivkas, spiritual songs, and modern media texts.

The study establishes that the notional component of the concept evolved from the agrarian-magical interpretation of the pre-Christian period, associated with fertility cults, ancestor worship, and the birth of the new Sun, to the theological-sacred interpretation in the Christian tradition, where the dominant ideas are the birth of Christ and the salvation of humankind. The evaluative component has a syncretic nature: the pre-Christian layer is characterized by pragmatic values (prosperity, family unity, material well-being), while the Christian layer emphasizes spiritual and ethical dominants (faith, humility, mercy, hope for salvation). The perceptual-imagery component also demonstrates

the synthesis of archaic symbols (sun, rye, goat, cattle, master of the household) and Christian ones (Holy Infant, Bethlehem star, angels), which reflects the continuity of Ukrainian cultural memory.

The research concludes that the concept CHRISTMAS in Ukrainian culture is a multilayered mental and linguistic phenomenon of syncretic character, in which archaic and Christian meanings are not opposed but integrated, forming a unique national and cultural imagery of the Ukrainian Christmas tradition.

Key words: concept, Christmas, Ukrainian culture, linguo-cognitive analysis, pre-Christian meanings, Christian meanings.

Постановка проблеми. Концепт РІЗДВО посідає важливе місце в українській національній картині світу, оскільки репрезентує не лише релігійні уявлення, а й глибинні культурні архетипи, що формувалися впродовж століть. Його унікальність зумовлена синкретизмом дохристиянських і християнських смислів, укорінених у колективній свідомості українців та відображених у фольклорних, літературних і сучасних медійних текстах.

Попри наявність значної кількості праць, присвячених українським культурним концептам, РІЗДВО досі не стало об'єктом комплексного лінгво-когнітивного аналізу, спрямованого на виявлення специфіки взаємодії дохристиянського та християнського пластів, а також механізмів збереження й трансформації етнопсихологічно значущих образів і уявлень у сучасному дискурсі.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом сучасної лінгвістики до когнітивних і лінгвокультурологічних студій, орієнтованих на реконструкцію національно-специфічних концептів, що формують світоглядні засади етносу. Аналіз концепту РІЗДВО у такому аспекті дасть змогу простежити еволюцію культурної традиції, виявити спадковість її елементів та особливості адаптації до сучасних суспільно-культурних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика різдвяної обрядовості неодноразово ставала предметом етнографічних, фольклористичних і культурологічних студій. Концепт РІЗДВО привертав увагу й лінгвістів: було проаналізовано його поняттєвий, валоративний і фігуративний компоненти в британській лінгвокультурі [1]; досліджено асоціативне поле концепту в мовному мисленні мешканців Поділля, що дало змогу виявити регіонально специфічні культурні смисли [2]; розглянуто біблійні ремінісценції концепту в сучасній українській поезії [3] та особливості його репрезентації в американському кінодискурсі [4]. Водночас трансформація концепту РІЗДВО в українській культурі, зокрема зміни його когнітивної структури та взаємодія дохристиянських і християнських смислів, досі не була об'єктом системного лінгвокогнітивного аналізу, що й визначає наукову новизну цього дослідження.

Метою статті є з'ясування особливостей структурування концепту РІЗДВО в українській культурі (з урахуванням дохристиянського та християнського пластів) на основі положень концептологічної теорії О. Приходька. Учений розглядає концепт як ментально-мовне утворення, що відображає культурно зумовлену інтерпретацію світу та охоплює поняттєвий, перцептивно-образний і ціннісний компоненти [5, с. 21].

Для досягнення мети визначено такі завдання: проаналізувати всі структурні складники концепту РІЗДВО; простежити взаємодію дохристиянських та християнських смислів; виявити культурні домінанти, що формують цей концепт в українській картині світу

Виклад основного матеріалу. *Поняттєвий компонент* концепту, за О. Приходьком, становить його логічне ядро, що охоплює узагальнене уявлення про позамовну реальність, зафіксоване в дефініціях словникових джерел [5, с. 21]. Аналіз поняттєвого змісту концепту РІЗДВО дозволяє простежити еволюцію уявлень про це свято в українській культурі – від архаїчних дохристиянських смислів до сучасного християнського тлумачення.

Сучасні українські словники трактують РІЗДВО виключно в контексті християнської релігійної традиції. Словник української мови (СУМ) визначає: «*Різдво – християнське свято народження Христа*» [6]. Великий тлумачний словник сучасної української мови подає: «*Різдво Христове – одне з найбільших християнських свят на честь народження Ісуса Христа*»

[7, с. 1226]. Ці дефініції формують сучасне поняттєве ядро, у якому закріплено сакральний характер події, релігійну кваліфікацію та офіційний статус свята.

У дохристиянській українській (слов'янській) культурі сучасне свято Різдва мало язичницький прообраз, пов'язаний зі святкуванням зимового сонцестояння та народженням нового Сонця. Основною назвою цього свята була Коляда, що символізувала «початок нового хліборобського року, що наближається з поворотом сонця на весну; відповідно до цього різдвяна обрядодія тісно пов'язується з віруваннями в щасливий почин та з магічними діями щодо забезпечення майбутнього врожаю» [8, с. 302, с. 501–502]. Поряд із нею вживалася й назва Корочун, яка пов'язувалася з «коротким днем» та уособлювала смерть старого сонця й народження нового [8, с. 308]. Таким чином, поняттєве ядро дохристиянського РІЗДВА охоплювало насамперед аграрно-магічні та космогонічні смисли.

Із християнізацією Русі відбувається кардинальна зміна денотативного змісту концепту. Свято отримує нову назву – «Різдво Христове», [8, с. 302, 502]. РІЗДВО набуває чіткого богословського тлумачення як сакральна подія народження Ісуса Христа – Спасителя людства («*Різдво Господа Бога (по плоті) і Спаси нашого Ісуса Христа*» [9]). У духовних піснях і колядках закріплюються основні смисли цього пласту: «*Бог предвічний народився*» [10] – підкреслення божественного втілення; «*Прийшли до Його яскині ангели з неба*» [10] – акцент на святій урочистості події. Цей пласт репрезентує духовно-етичний зміст, у якому провідними є мотиви спасіння, милосердя та смирення.

Порівняння показує, що поняттєвий компонент концепту РІЗДВО в українській культурі еволюціонував від аграрно-магічного до богословсько-сакрального тлумачення. На дохристиянському етапі акцент припадає на природні цикли, родючість, культ предків, а на християнському відбувається сакралізація події, і центральне місце займає народження Христа та його спасительна місія. Попри це, дохристиянські уявлення не зникли повністю: вони збереглися у фольклорі, однак не входять до сучасних словникових дефініцій, залишаючись радше образним і культурно-символічним пластом концепту.

Тепер перейдемо до *валоративної (ціннісної)* складової концепту РІЗДВО. Згідно з теорією О. Приходька, вона відображає оцінне ставлення етносу до позначуваного явища, його аксіологічну значущість у колективній свідомості [5, с. 27–28].

Аналіз колядок і щедрівок дозволяє простежити трансформацію ціннісних домінант концепту «РІЗДВО» від дохристиянського аграрно-магічного до християнського духовно-етичного змісту. Валоративний компонент у традиційному фольклорі постає як система ціннісних орієнтирів, що відображають світоглядні уявлення та культурні пріоритети суспільства.

У дохристиянській українській культурі Різдво (Коляда) посідало провідне місце в річному аграрному циклі, а головними цінностями були родючість («*Зароди, Боже, сребро-стебло – золоте зерно*» [11, с. 137], «*Дощик каже як я зійду, / То зрадується Жито і Пшениця, / Жито і Пшениця і всяка Пашиця*» [10], достаток і добробут («*А в печі пироги печуця...*» [10], «*Він поліз на гору по сало*» [10], «*Клади калачі з ярої пшениці, / В решето овса, на верх – ковбаса! / ... Вам за дари тії – літа щасливії*» [10]) і захист господарства («*Коляд, коляд, коляда, / Хай обходить вас біда*» [10], «*Одчиняй сіни, щоб бджоли сиділи*» [10] – у народних віруваннях бджоли уособлювали боже благословення й охорону дому). Усі ці висловлювання не лише символізували побажання врожайності, достатку чи захисту а й, за архаїчними уявленнями, мали магічну силу забезпечувати бажаний результат.

Важливим є й соціально-сімейний вимір: добробут ототожнювався з благополуччям родини та продовженням роду («*Маю сестричку на відданічку, / Маю братчика на оженічку, / Я сама також ой заручена*» [10]). Також це відбито у символіці небесних світил («*Ясен Місяць – Пан Господар, Красне Сонце – Жона Його, Дрібні Зірки – Його Дітки*» [11, с. 165]). Поряд із цим простежується космогонічна гармонія, уявлення про єдність людини та природних стихій, що відображає цінність гармонійного співіснування з навколишнім світом: «*Місяць варче: Ск я*

ізійду, Тамтої ночі – перед зорями, Зрадує ми си вся звір у поли» [11, с. 176]; «Що Сонечко каже як я зійду, / То зрадується Старе й Мале... / Місяць каже як я зійду, / То зрадується весь Звір у Поли» [10].

Отже, валоративний компонент дохристиянського різдвяного концепту ґрунтується на життєствердних, матеріально орієнтованих і космогонічних цінностях.

З прийняттям християнства акценти зміщуються до сакральнорелігійних та моральноетичних цінностей. Центральною стає ідея поклоніння Христу та возвеличення Божого дива: «Славен єси! Славен, Христе-Царю, на небеси!» [10]. Валоративний компонент тут визначається духовним очищенням, вірою в спасіння та моральним вдосконаленням людини: «Которий весь світ спасе від ада, Чрез Нього вічна всім відрада» [10].

Особливе місце займає ідеал миру, братерської любові та єдності громади («Слава во вишніх, а мир для нижніх!» [10]), що надає Різдву соціальноетичної спрямованості. Радість і надія на краще майбутнє («Різдво прийде у кожен дім, дарує радість нам усім» [10]) доповнюють духовноетичний вимір позитивною емоційністю, надаючи святу життєствердного характеру.

У сучасних різдвяних піснях простежується й родиннопобутова цінність («Та молитва на Різдво збереже в бою його... І Оленка зачекалась свого тата» [10]), де сакральне поєднується з особистими переживаннями, зокрема захистом близьких і надією на Божу допомогу в реальному житті.

Також у християнській традиції РІЗДВО набуває моралізаторського відтінку: У колядках зустрічається осуд гріховності («Хай щезає зло та гріх, Хай здійсняться всі бажання» [10]) і заклик до каяття («Хай гріх дороги у ваш дім не знає, У серці хай живе любов!» [10]). Отже, у християнській традиції Різдво набуває виразного моралізаторського відтінку, оскільки різдвяна обрядовість охоплює не лише мотиви радості та благословення, але й утверджує етичну норму духовного очищення та морального оновлення особистості.

Таким чином, валоративний компонент концепту РІЗДВО в українській культурі має двохаровий характер, що зумовлений спадковістю традиції та єдністю різнорідних ціннісних орієнтирів. Дохристиянський пласт зосереджений переважно на прагматичних цінностях – матеріальному добробуті, родючості, родинній єдності та магічному забезпеченні достатку, що ґрунтується на ритуальномагічній логіці та уявленнях про космічну гармонію. Натомість християнський пласт акцентує на духовноетичних і сакральних цінностях – вірі в спасіння, милосерді, любові до ближнього, смиренні та надії на Божественне Провидіння.

Еволюція концепту РІЗДВО демонструє поступовий перехід від прагматичноаграрного до духовнорелігійного його осмислення, проте архаїчні елементи (побажання добробуту, сімейної злагоди) не зникли, а трансформувалися, набувши другорядного, проте стійкого місця у структурі християнських різдвяних текстів. Це засвідчує синкретизм української різдвяної традиції: навіть у християнських колядках поряд із сакральними мотивами нерідко звучать побажання матеріального щастя («Христос родився – радуйся, господарю, радуйся, родинонько» [10]), що вказує на взаємодоповнюваність духовних і матеріальних цінностей. Отже, український різдвяний дискурс відображає органічне поєднання архаїчного та християнського пластів, у якому матеріальні та духовні орієнтири не протиставляються, а утворюють цілісну систему національних цінностей.

Перцептивнообразний шар концепту РІЗДВО в українській культурі також має комплексний характер, поєднуючи архаїчні дохристиянські символи з християнською сакральною образністю. Відповідно до теорії О. Приходька, перцептивнообразний компонент концепту охоплює образи, метафори та символи, через які у свідомості етносу формується емоційноціннісне уявлення про певне явище. На відміну від поняттєвого, що фіксує логічне ядро концепту, перцептивнообразний компонент відображає асоціативнообразну картину світу та дозволяє виявити культурні доміанти, закріплені у фольклорі та літературі [5, с. 23–24, 26–27].

Дохристиянська різдвяна образність тісно пов'язана з аграрно-магічними уявленнями, культом предків та шануванням природних стихій. Основні символи цього пласта:

- Сонце та небесні світила – символ народження нового циклу природи. У колядках сонце метафорично ототожнюється з молодим господарем: *«Ой у полі, полі та й на ріді рід, там сонце сяє, жито родить»* [10].
- Жито, пшениця, хліб – символи родючості й добробуту (*«Ой, сійся-родися, жито-пшениця і всяка пашиця»* [10]).
- Дід, господар, родина – уособлення роду, продовження життя. Колядники прославляють господаря як головного оберєга родини (*«Ой радуйся, земле, син Божий народився, а в тебе, господарю, сіється-плodиться»* [10]).
- Тварини (кінь, віл, баран) – образи достатку та багатства (*«А в господаря двоє волів, а в господині син золотий»* [10]).

Особливе значення в українській дохристиянській культурі мав образ Кози, відіграючи центральну роль у весняно-різдяних ритуалах, пов'язаних із плодючістю, захистом дому та аграрним благополуччям. Зокрема, у різдяних колядках звучать такі рядки: *«Де Коза ходить, там жито родить»* [10], що символізує уявлення про магічну здатність Кози забезпечувати врожайність, а також: *«О-го-го, коза, го-го-го, яра! ... Де коза ходила, там жито родило; Де коза хвостом, там жито кустом»* [10], де підкреслюється її роль як провідника родючої сили. Отже, Коза в ритуальній практиці функціонує як яскравий символ аграрного добробуту, міфологічного забезпечення життя і процвітання суспільства.

Таким чином, у дохристиянському уявленні перцептивно-образний компонент фіксує прагматично зорієнтовану позитивну символіку – сонце, хліб, худоба, родина, які уособлюють багатство, життя та гармонію з природою.

Оскільки із прийняттям християнства образність концепту РІЗДВО набуває сакрального змісту, основними символами стають:

- Богонемовля та ясла – уособлення смирення та духовної чистоти (*«Бог предвічний народився, прийшов днес із небес, щоб спасти рід людський»* [10]).
- Віфлєємська зоря – символ Божественного світла та надії (*«Звізда ясна над вертепом засіяла, Божя ласка людям щастя звіщала»* [10]).
- Ангели та пастухи – образи духовної радості та благовісті (*«Ангели співають, пастирі вітають, чудо-чудо звіщають»* [10]).
- Марія та Йосип – символи родинної злагоди, терпіння й віри.

Християнська символіка акцентує духовно-етичні цінності: смирення, милосердя, віру в спасіння.

Проте українська традиція зберегла переплетення дохристиянських і християнських образів. У багатьох колядках і щедрівках сакральні символи поєднуються з аграрно-магічними. Наприклад, цитата *«Радуйся, земле, син Божий народився, а в тебе, господарю, сіється-плodиться»* [10] демонструє злиття християнського мотиву народження Спасителя з дохристиянськими побажаннями врожаю, або *«Христос родився, радуйся, господарю, радуйся, родинонько»* [10] вказує на поєднання духовної радості з родинною цінністю.

Така образна система свідчить про неперервність культурної пам'яті, де архаїчні символи поступово сакралізуються, але не зникають, а адаптуються до нової релігійної парадигми.

Отже, перцептивно-образний компонент концепту РІЗДВО в українській культурі є багатшаровим і комплексним. Він поєднує архаїчний пласт, у якому домінують образи родючості, сонця, тварин, родинної єдності, та християнський, що характеризується освяченням символіки й появою біблійних символів (Богонемовля, зоря, ангели). Йому притаманний синкретичний характер – взаємопроникнення обох пластів у фольклорі, що формує унікальну національно-культурну образність різдяної традиції українців.

Висновки. Проведений лінгво-когнітивний аналіз концепту РІЗДВО в українській культурі дав змогу виявити його багатшарову структуру та визначити основні національно-культурні смисли, закріплені в колективній свідомості українців. Як бачимо, поняттєвий компонент концепту зазнав істотної еволюції. Дохристиянський пласт репрезентує уявлення про зимове свято як про аграрно-магічний цикл, пов'язаний із родючістю, культом предків і народженням нового Сонця. Християнський пласт формує сучасне поняттєве ядро, яке закріплене в словниках: Різдво розуміється як християнське свято народження Ісуса Христа, Спасителя людства. У сучасній культурі архаїчні смисли не зникли повністю, однак залишилися переважно у фольклорі як культурно-символічні рудименти.

Валоративний компонент відображає синкретизм світоглядних орієнтирів. У дохристиянській традиції домінують прагматичні цінності – добробут, родинна єдність, родючість, захист дому. Християнська традиція акцентує духовно-етичні домінанти – віру, смирення, милосердя, надію на спасіння. В українській культурі ці пласти поєднуються: у колядках сакральні мотиви співіснують із побажаннями матеріального достатку, що відображає національну цінність гармонії духовного й земного.

Перцептивно-образний компонент концепту також має синкретичний характер. Архаїчні образи (сонце, жито, худоба, господар) уособлюють життя, плодючість і родову тяглість. Християнські символи (Богонемовля, вифлеємська зоря, ангели, ясла) сакралізують різдвяну образність, наповнюючи її духовним змістом. Українська фольклорна традиція інтегрує обидва пласти, створюючи унікальну національно-культурну символіку, де поєднуються біблійні та архаїчні мотиви.

Отже, концепт РІЗДВО в українській культурі є багатшаровим ментально-мовним утворенням, що зазнав поступової трансформації: від аграрно-магічного уявлення дохристиянської доби до сакралізованого християнського осмислення. Така еволюція свідчить про інтегрований характер української культурної традиції, у якій давні світоглядні архетипи не зникли, а переосмислювалися у новій релігійній парадигмі, поєднуючи духовно-етичні та матеріально-прагматичні цінності в єдиній національній картині світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Змійова М. В. Концепт РОЖДЕСТВО в британській лінгвокультурі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2011. № 972. С. 91–97. URL: www.foreign.univer.kharkov.ua/ua/nauka/visnuk/972.pdf (дата звернення: 19.06.2025).
2. Павлушенко О. Асоціативне поле концепту «Різдво» в мовомисленні краян Поділля. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2019. Вип. 28. С. 65–71. URL: <https://www.researchgate.net/publication/381277493> (дата звернення: 19.06.2025).
3. Павлов В. Біблійні ремінісценції концепту "Різдво" у поезії Сергія Жадана. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2023. № 2(34). С. 95–98. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2023.34.18>
4. Ільєнко А. С. Концепт «Різдво» в сучасних американських кінофільмах : кваліфікаційна робота (проект) на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» / А. С. Ільєнко ; кер. О. О. Заболотська ; рец. О.В. Кострубіна. Херсон: Херсонський державний університет, 2021. 32 с. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/e2c9e2bc-ee43-4c39-8e3d-3147a3732b4c/content> (дата звернення: 20.06.2025).
5. Приходько А. Н. Концепти і концептосистеми : монографія / А. Н. Приходько. Дніпропетровськ : Біла О. А., 2013. 307 с.
6. Словник української мови : у 11 т. / АН УРСР, Інститут мовознавства ; ред. кол. І. К. Білодід (гол. ред.). Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 8. Р-Т, 1977. 927 с. URL: <https://slovnyk.ua> (дата звернення: 15.06.2025).
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk> (дата звернення: 19.06.2025).

8. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. Жайворонок; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ: Довіра, 2006. 703 с. URL: <https://archive.org/details/etnokulturi/mode/2up> (дата звернення: 11.06.2025).

9. Велика українська енциклопедія/ гол. ред. В. Смолій; Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво». Київ, 2013. URL: <https://vue.gov.ua> (дата звернення: 20.06.2025).

10. Колядки. URL: <https://www.pisni.org.ua/songlist/kolyadky-1.html> (дата звернення: 11.06.2025)

11. Етнографічний збірник. Т. 35. Колядки і щедрівки. Т. I / зібрав Володимир Гнатюк. Львів: Наукове Товариство імені Шевченка, 1914. URL: https://archive.org/details/etnograf_zb_35 (дата звернення: 24.06.2025).

Дата надходження статті: 21.07.2025

Дата прийняття статті: 27.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК [304.3=161.2:659.3=111]:811.111'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-34>

ОБРАЗ УКРАЇНЦЯ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МЕДІАКОНТЕНТАХ

THE IMAGE OF UKRAINER IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA CONTENT

Заболотська О. О.,

orcid.org/0000-0002-8899-8244

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонського державного університету*

Стаття висвітлює актуальну проблему когнітивної лінгвістики, що пов'язана з ментальним сприйняттям образу українця англійськомовними споживачами світових медіа. Виявлено, що в здобутках вітчизняних науковців у царині когнітивної лінгвістики розглядався образ України з різних поглядів і аспектів: у художньому і публіцистичному дискурсі, у фреймовому моделюванні, компаративному аналізі енциклопедичного, фольклорного та художнього дискурсів, у ракурсі його понятійного та образно-ціннісного змісту в політичному англійськомовному офіційному дискурсі ЄС, у пісенному дискурсі періоду російсько-української війни, натомість образ українця в медіаконтентах не висвітлювався. У площині нашої розвідки образ українця реконструюємо через його метафоричну реалізацію в англійськомовних медіаконтентах. Доведено, що медіаджерела впливають на думки споживачів і формують нову віртуальну медіареальність. Виокремлено продукти медіа, зокрема мему, демотиватори, пости, карикатури, які сприяють розумінню образу українця через візуальні образи. Дана розвідка висвітлює події повномасштабного вторгнення агресора на Україну та участь українців в мирних змаганнях, на Олімпіаді-2024, думки англійськомовних споживачів про українців, їх дії у боротьбі за свою незалежність та свободу, сталий мир у світі. Аналіз мовного матеріалу та контексту повідомлень з англійськомовних медіаконтентів довів сприйняття образу українця споживачами соціальних мереж в позитивній конотації. Завдяки інтерпретаційно-текстовому та семантичному аналізу стало можливим виокремити концептуальні метафори, які характеризують українця з погляду користувачів світових медіа: УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ СИЛА, ВОЛЕЛЮБНІСТЬ, УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ СПРОТИВ, УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ ПЕРЕМОЖЕЦЬ, УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ ВПЕВНЕНІСТЬ В СВОЇХ СИЛАХ, ЦЕ СУПЕРГЕРОЙ, УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ МИРОТВОРЕЦЬ, УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ ПОШАНА.

Ключові слова: образ українця, медіаджерела, концептуальна метафора, інтерпретаційно-текстовий аналіз, англійськомовний контент.

This article deals with the actual problem of cognitive linguistics, which is related to the mental perception of the image of a Ukrainian by English-speaking users of world media. It is revealed that in the achievements of Ukrainian scientists in the field of cognitive linguistics, the image of Ukraine was distinguished from different points of view and aspects: in artistic and journalistic discourses, in frame modeling, comparative analysis of encyclopedic, folklore and artistic discourses, in the perspective of its conceptual and figurative-value content in the political English-language official discourse of the EU, in the song discourse of the period of the Russian-Ukrainian war, while the image of the Ukrainian was not researched in media content. In the context of our research, we reconstruct the image of a Ukrainian through its metaphorical implementation in English-language media content. It is proved that media sources influence on consumers' opinions and form a new virtual media reality. Media products such as: memes, demotivators, posts, caricatures, which help to understand the image of a Ukrainian through visual images, were singled out.

This article highlights the events of aggressor's attacks on Ukraine, participation of Ukrainians in peaceful competitions, on Olympic games 2025, opinions of English-language users about Ukrainians, their actions in a fight for the independence and freedom, permanent peace in the world. The analysis of language material and context of video content from English-language media allow to perceive the characters of Ukrainian by the users of

networks in positive connotation. Due to an interpretative-textual and semantic analysis conceptual metaphors that characterize Ukrainian from the point of view of world media users were singled out: UKRAINIAN is FORCE, UKRAINIAN is FREEDOM-LOVING, UKRAINIAN is RESISTANCE, UKRAINIAN is WINNER, UKRAINIAN is a SUPERHERO, UKRAINIAN is PEACEMAKER, UKRAINIAN is CONFIDENCE in FORCES, UKRAINIAN is HONOUR.

Key words: the image of a Ukrainian, media, English-language content, conceptual metaphors, an interpretative-textual analysis.

Постановка проблеми. Дослідження образу України в світовому медіапросторі стало актуальною проблемою сьогодення у фокусі тих подій, які відбуваються в країні в останні 4 роки повномасштабного вторгнення на її територію країни-агресора. Світові лідери в інстаграмах, твіттері та блогах коментують події та своє ставлення до них, інші автори виражають своє бачення в медіаконтентах (меми, карикатури, демотиватори, пісні) і виносять на обговорення широкій аудиторії медіаспоживачів. Науковці в царині філології (О. Єгорова, О. Мороз, Е. Боева, Т. Мудраченко, В. Остапчук, О. Присяжнюк, Н. Чабан, І. Хоменська) здійснюють пошук нових шляхів висвітлення даної проблематики. Якщо образ України знайшов своє належне відображення в здобутках вітчизняних дослідників (І. Вішневська, С. Глінчук, І. Каліновська, Е. Коляда, В. Кокутіна, Н. Одарчук, О. Семіда, А. Казмірчук, К. Кравчук), то образ українця є недослідженою тематикою, що і викликає наш інтерес до її розгляду в контексті створених англійськомовних медіаконтентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У царині когнітивної лінгвістики концепт Україна досліджувався у художньому дискурсі (О. Мороз, Е. Боева, В. Остапчук, О. Присяжнюк) [1], у фреймовому моделюванні (Т. Мудраченко) [2], у компаративному аналізі енциклопедичного, фольклорного та художнього дискурсів (І. Хоменська) [3], у ракурсі його понятійного та образно-ціннісного змісту в політичному англійськомовному офіційному дискурсі ЄС (О. Єгорова) [4]. Лексико-семантичні поля концептосфери «УКРАЇНА» в пісенному дискурсі періоду російсько-української війни став предметом розвідок І. Кодіш [5]. Останнім часом з'явилася низка наукових доробок, де образ України висвітлюють світові медіа, зокрема: образ війни в Україні в сучасному англійськомовному медіадискурсі: лінгвокультурологічний аспект досліджувався А. Казмірчук [6], образ УКРАЇНИ в медіа Британії та США (доробки журналістських матеріалів) був у фокусі уваги К. Кравчук [7], метафоричне зображення образу України в сучасному англійськомовному медійному дискурсі виокремили О. Семіда та І. Ахмад [8]; вплив англійськомовних медіа на формування образу України довела С. Глінчук [9]. Хто та як формував образ України на перших шпальтах світових видань намагаються з'ясувати І. Вішневська та А. Голумбійовська [10], образ УКРАЇНИ в карикатурах канадських ЗМІ висвітлюють Н. Одарчук, К. Коляда [11]. Ретроспективний аналіз зазначених джерел довів відсутність розгляду образу українця. Єдиною спробою визначити образ українця як виразника національної ідентичності зробила у науковій роботі Н. Маланій [12]. Саме тому **мета статті** полягає у виявленні особливості метафоричної реалізації образу українця в англійськомовних медіаконтентах. У контексті нашого дослідження розглядаємо образ Українця та його метафоричну реалізацію в англійськомовних медіаконтентах (пісні, блоги, соціальні мережі Youtube, Twitter, Facebook, Instagram).

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні сучасне суспільство неможливо уявити без медіа. Різні версти населення спілкуються засобами віртуальної мережі, здобувають нову інформацію про події, товари, послуги, передивляються відеоконтенти споживачів та створюють свої. Медіаджерела впливають на думки своїх споживачів та формують нову віртуальну медіареальність. Продукти медіа, зокрема меми, демотиватори, карикатури, сприяють розумінню певних думок через візуальні образи. На думку Н. Одарчук та І. Коляди, «вони часто використовуються для сатиричного коментування політичних, соціальних та культурних подій, але в контексті сучасних міжнародних відносин, відіграють важливу роль

у формуванні громадської думки про різні країни та їхніх лідерів» [11, с. 265]. І, безумовно, це відноситься до нашої країни, за подіями якої слідкує весь світ. Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну спричинило загрозу всьому людству і створило небезпеку в усьому світі. Тому не дивно, що саме ця тематика найчастіше висвітлюється в медіаджерелах. Запропоновані нижче мему показують загрозу, яка виникла в Україні з початком війни. Метонімічно в образі президента нашої країни показано весь український народ, який опинився в тяжкій ситуації, де з усіх боків окупанти та їхні посередники. Та ще й США намагаються своєю нерішучістю та припиненням постачання зброї вдарити в спину українцям. Надписи під мемами «*Zelensky in the cross-fire*» (рис. 1) та «*USA cuts aid to Ukraine*» (рис. 2) [13] свідчать про те, що світова спільнота розуміє двояку політику Білого дому. Інтерпретаційно-текстовий аналіз уможливорює реконструкцію концептуальної метафори УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ СПРОТИВ.

Презентований мем (рис. 3) зустрічі президента США Д. Трампа з українським лідером в Овальному кабінеті з репліками Ж.Д. Венса «*So disrespectful, ... refusing to kneel*» [13] імплікує стійкість українців в образі президента Зеленського, волелюбність та непокореність нації.

Семантичний та інтерпретаційно-текстовий аналізи наведених виразів імплікують концептуальну метафору УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ СТИЙКІСТЬ І ВОЛЕЛЮБНІСТЬ.

Але українці сьогодні привертають до себе увагу всього світу не тільки мужнім супротивом рашистським загарбникам, але й перемогами на мирних фронтах. Так, перемога українського боксера Олександра Усика надихнула суспільство і довела непереможну силу і дух українців.

Рис. 1. Zelensky in the cross-fire

Рис. 2. USA cuts aid to Ukraine

Рис. 3. Zelensky in the White House

Світове товариство відразу відреагувало на цю подію, і Макгрегор Канело створив вітальну листівку до дня народження, на якій Олександр Усик обіймає прапор України та численні пояси, що свідчать про його перемоги. Надпис побажання: «*Wishing you a knock out birthday*» (рис. 4) [14] базується на грі слів. Образ українця експліковано образом Олександра Усіка, який нокаутом здобув світову перемогу. Тобто Усік бажає всім переможного дня народження. УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ ПЕРЕМОЖЕЦЬ.

Ще одну перемогу здобула наша співвітчизниця Ярослава Магучіх. Фото переможниці зі стрибків у висоту, яка відпочиває перед останнім рішучим етапом змагань, облетіло соціальні мережі і викликало безліч коментарів. Але всі здивовані її впевністю і заспокійливим станом перед змаганнями. Репліка «*You may be chill, but you are taking a nap dURLng the Olimpic finals chill?*» [15] (рис. 5) імплікує образ української спортсменки, яка впевнена в своїх силах задля перемоги. Інтерпретаційно-текстовий аналіз поданого вислову сприяє реконструкції концептуальної метафори УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ ВПЕВНЕНІСТЬ В СВОЇХ СИЛАХ.

Ще однією сенсацією на Олімпіаді-2024 став український гімнаст Ілля Ковтун, який зайняв 2 місце у змаганнях, але завоював прихильність вболівальників своєю харизмою, символічними татуваннями на тілі, які надали його зовнішності виразнішої мужності. Він так прокоментував свої символічні малюнки: «*I'm Ukrainian – I'll fight to the end*» [16] (рис. 6). Наведений коментар імплікує образ українця як борця та переможця і сприяє виокремленню концептуальної метафори: УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ БОРЕЦЬ.

Михайло Кохан став бронзовим призером Олімпіади-2024 з метання молота, а також здобув визнання вболівальників. З'явився мем, у якому його порівнюють з великим і могутнім супергероєм: «*Internet celebrated Mykhailo's win by comparing the Ukrainian athlete to another famous hammer thrower – Marvel superhero Thor*» [16]. Є і такі коментарі, які глузують над його молотом і вважають – це супер зброєю українця: «*Others joked that Mykhailo's hammer is Ukraine's long-range weapon*» [16] (рис. 7).

Інтерпретаційно-текстовий аналіз наведеного посту з соцмережі та метафоричне порівняння дають змогу реконструювати концептуальну метафору: УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ СИЛА, ЦЕ СУПЕРГЕРОЙ.

Цікавим був пост в соцмережі про заборону українській каноїстці Анастасії Рибачок мати надпис на своїй лодці: «Я – Українка» (рис. 8). Організатори Олімпійських ігор змусили спортсменку видалити надпис, бо вважали це пропагандою проти війни. Споживачі мережі обурені таким рішенням і більше 1 000 з них підтримали Анастасію позитивними коментарями.

Рис. 4. Boxing banter

Рис. 5. The Olympic games

Рис. 6. Hot Olympic gymnastic Illya Kovtun save me

Рис. 7. Ukrainian hammer thrower Mykhailo Kokhan

Рис. 8. I am Ukrainian

The organizers of the Olympic Games forced the Ukrainian canoeist Anastasia Rybachok to censor the inscription “I am Ukrainian” on her boat. The IOC prohibits the display of any war-related inscriptions on boats. The International Canoe Federation saw signs of propaganda in the words “I am Ukrainian”. What the actual fuck??? [16]

Наведені приклади імплікують образ українця як нації, яка пишається своїм генетичним кодом.

Хоча більшість американців підтримують українців і своє ставлення до нашої країни виражають в таких відеоконтентах, які наведені нижче. Пересічна громадянка США (рис. 9) звертається до українців зі словами обурення поведінкою свого президента з лідером нашої країни у зв'язку з подіями в Овальному кабінеті. Вона намагається донести українцям, що цю заплановану гру розробили представники Білого дому, натомість американці підтримують боротьбу українців за незалежність і мир у всьому світі. Вони донатять гроші на зброю для українців, прапор нашої країни у багатьох домівках американців [17]. Образ українця постає як носія миру і свободи: УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ МИРОТВОРЕЦЬ.

У соцмережі YouTube з'явився відеоконтент (рис. 10) з британцем, який українською мовою співає відому зараз пісню Січових стрільців «Ой у лузі червона калина похилилася» [18]. Ця пісня є гімном боротьби українців із загарбниками за свою свободу. Британець у такий спосіб виражає свою позицію щодо війни в Україні і підтримку українському народу, який прагне миру і незалежності.

Пересічні громадяни, політики, лідери країн та навіть голлівудські зірки підтримують українців у боротьбі за свободу і незалежність своєї країни та сталий мир в усьому світі. Наведений

Рис. 9. Звернення американки до українців

Рис. 10. Британець співає «Червону калину»

медіаконтент (рис. 11) є прикладом такого волевиявлення відомої акторки, яка під час вручення «Оскара» висловила підтримку українцям словами «Slava UKRAINE» [19].

Інтерпретаційно-текстовий аналіз уможлиблює реконструкцію концептуальної метафори УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ ПОШАНА.

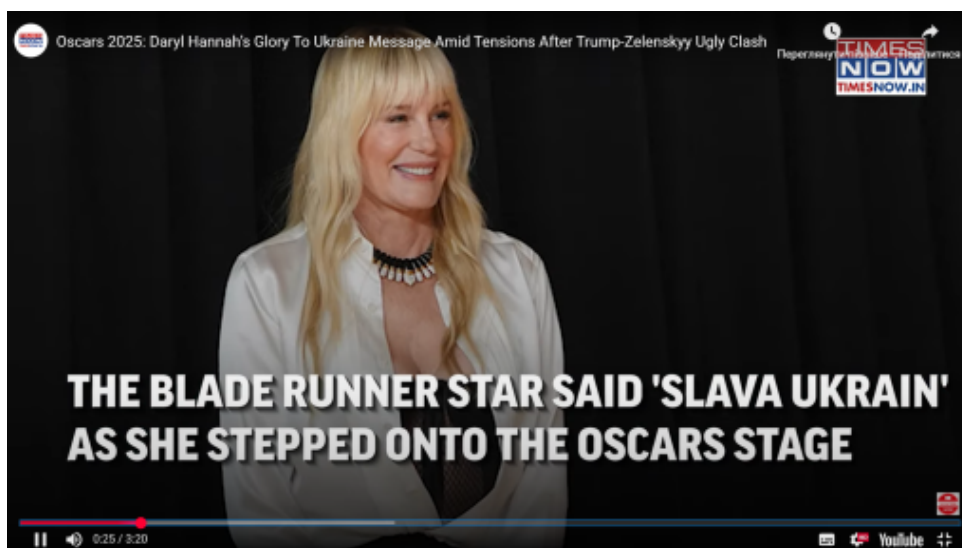

Рис. 11. Daryl Hannah voices support for Ukraine on the Oscars stage

Створений у соцмережі медіапроект УКРАЇНЕЦЬ (рис. 12) сприяє розумінню англійськомовною світовою спільнотою української культури, менталітету, символіки і духу українського народу в боротьбі за свою свободу, виявленню злочинів, скоєних рф, розвінчуванню фейкової російської пропаганди в медіапросторі [20]. Коментарі англійськомовних учасників в чатах медіапроектую дають ключ до розуміння того, як сьогодні у світі світова спільнота осмислює образ українця.

Висновки. Інтерпретаційно-текстовий та семантичний аналіз мовного матеріалу та контексту повідомлень з англійськомовних медіаконтентів довів сприйняття образу українця споживачами соціальних мереж у позитивній конотації. Завдяки інтерпретаційно-текстовому аналізу стало можливим виокремити концептуальні метафори, які характеризують українця з погляду

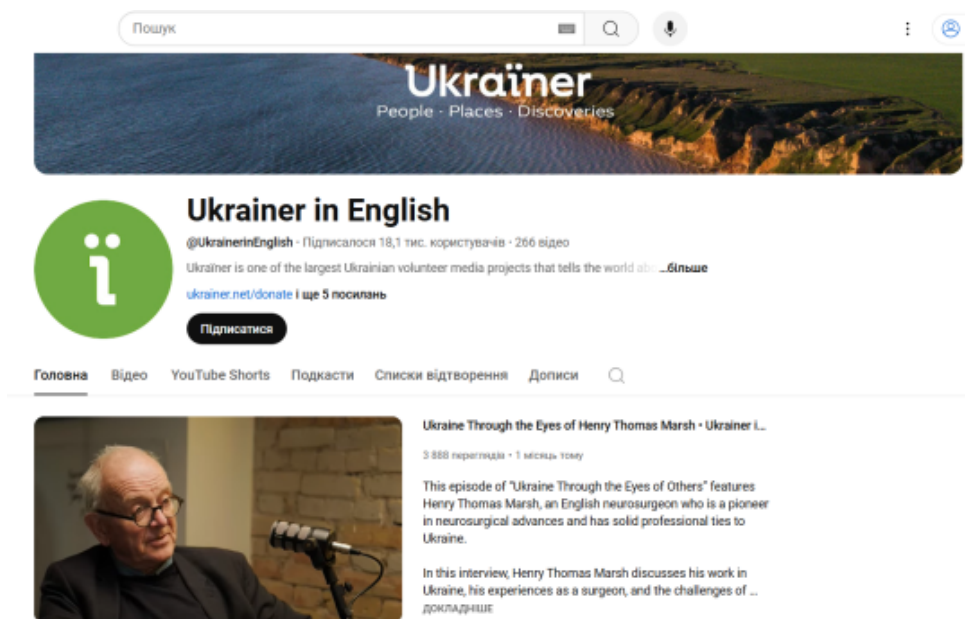

Рис. 12. Ukrainer

споживачів світових медіа: УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ СИЛА, ВОЛЕЛЮБНІСТЬ, УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ СПРОТИВ, ПЕРЕМОЖЕЦЬ, ЦЕ ВПЕВНЕНІСТЬ В СВОЇХ СИЛАХ, СУПЕРГЕРОЙ, УКРАЇНЕЦЬ – ЦЕ МИРОТВОРЕЦЬ, ЦЕ ПОШАНА.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мороз О. А. Концепт "Україна" як компонент мовної картини світу українця. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Філологія*. 2010. Вип. 4. С. 150–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_2010_4_26
2. Мудраченко Т. Б. Кваліфікація референтів концепту Україна в сучасному англомовному публіцистичному дискурсі. *Нова філологія*. 2011. № 45. С. 89–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2011_45_26
3. Хоменська І. Вербалізація концепту УКРАЇНА в українському художньому дискурсі: ... дис. канд. філол. наук: 10.02.01 Нац.пед.ун.ім. М.П.Драгоманова. 2016. 281 с.
4. Єгорова О.І., Заїка В.С. Особливості актуалізації концепту «Україна» в англомовному офіційному дискурсі ЄС. *Вісник університету Alfred Nobel Серія: Філологія*. 2019. № 17. С. 251–256.
5. Кодиш І. Лексико-семантичні поля концептосфери «УКРАЇНА» в пісенному дискурсі періоду російсько-української війни. *Opera in linguistica Ukrainiana*. Odesa I. I. Mechnikov National University, 2024.
6. Казмірук А.В. Образ війни в Україні в сучасному англійськомовному медіа дискурсі: лінгвокультурологічний аспект. Кваліфікаційна робота магістра. *Репозитарій Київського національного лінгвістичного університету*. 2024. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/7411>
7. Кравчук К. А. Образ УКРАЇНИ в медіа БРИТАНІЇ та США: добірка журналістських матеріалів. : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 061 – журналістика / наук. кер. І. Р. Жиленко. Суми : Сумський державний університет, 2023. 67 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/94499>
8. Семида О. В., Ахмад І. М. Метафоричне зображення образу України в сучасному англомовному медійному дискурсі. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2020. Вип. 14. С. 157–161. DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223462>.
9. Глінчук С.Т. Вплив англомовних медіа на формування образу України. *Науковий блог. Національний університет «Острозька академія»*. URL: <https://naub.ua.edu.ua/vplyv-anhlo-movnyh-media-na-formuvannya-obrazu-ukrayiny/>
10. Вишневська І., Голумбійовська А. Хто та як формував образ України на перших шпальтах світових видань. *Детектор медіа*. 2024. 17 січня. URL: <https://sur1.li/zkueee> (дата звернення: 12.07.2025)
11. Одарчук Н.А. Калиновська І.М. Коляда Е.К. Образ УКРАЇНИ в карикатурах канадських ЗМІ. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Том 36 (75) № 1. Частина 2 Ч С. 264–271. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.2/42>.

12. Маланій Н. Українська ідентичність в медіа просторі світу. Сучасні філологічні і методичні студії : проблематика і перспективи [Електронне видання]: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. для науковців, викладачів, учителів, здобувачів вищої освіти, Харків, 24 квітня 2025 р. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2025. 218 с.: С. 54–57.

13. Putin's war. Globecartoon - Political Cartoons – Patrick Chappatte. URL: <https://chappatte.com/en/putins-war> (date of access: 30.06.2025).

14. Oleksandr Usyk Anthony Joshua AJ Boxing Sport Birthday Greetings Card Gift His Joke Funny Sport McGregor Canelo Golovkin Ukraine Men – Etsy Canada <https://www.etsy.com/ca/listing/1290354077/oleksandr-usyk-anthony-joshua-aj-boxing>

15. The Olympic Games. [You may be chill, but are you taking a nap during the Olympic finals chill?]. X. URL: <https://x.com/Olympics/status/1820174273169756177> (date of access: 30.06.2025).

16. Best Olympics 2024 memes: Celebrating victories of Ukrainian athletes with humor and spirit. URL: <https://rubryka.com/en/article/olympics-2024-memes/> (date of access: 30.06.2025).

17. Хмель В. Звернення американки до українців після зустрічі Трампа та Зеленського, 2025. YouTube. URL: <https://youtube.com/shorts/35aFiKcx1bE?si=HsLjEim5JlAf5L5S> (дата звернення: 30.07.2025).

18. Хмель В. Британець співає Червону калину в підтримку України. 2025. YouTube. URL: https://youtube.com/shorts/bTeRjIZhpSo?si=kRJFB-GL_hpF-5iA (дата звернення: 30.07.2025).

19. Kurtz J. Daryl Hannah voices support for Ukraine on Oscars stage. <https://thehill.com/>. URL: <https://thehill.com/blogs/in-the-know/5172191-daryl-hannah-voices-support-for-ukraine-on-oscars-stage/> (date of access: 30.06.2025).

20. Bevor Sie zu YouTube weitergehen. URL: <https://youtube.com/@ukrainerinenglish?si=HwASgXndq4u8PBkc> (date of access: 30.06.2025).

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 01.09.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-35>

ПИСЬМЕННИКИ ЯК ПЕРСОНАЖІ В ІСТОРИКО-ПРИГОДНИЦЬКІЙ ПРОЗІ ОЛЕКСАНДРА ГАВРОША

WRITERS AS CHARACTERS IN THE HISTORICAL AND ADVENTURE PROSE OF OLEKSANDR HAVROSH

Качак Т. Б.,

orcid.org/0000-0002-6863-1736

Scopus-Author ID: 58117349100

Web of Science ResearcherID: ABB-2004-2021

*докторка філологічних наук, професорка,
професорка кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника*

Ленько Х. П.,

orcid.org/0009-0003-5587-3829

*магістрантка 2 курсу факультету філології
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника*

У статті висвітлено особливості художнього конструювання образів українських письменників у історико-пригодницькій прозі Олександра Гавроша. Проаналізовано повісті «Врятувати Тараса Шевченка» та «Геніальне кохання» із серії «Музей пригод», в яких автор поєднує біографічний матеріал, історичну реконструкцію і художню інтерпретацію, створюючи живі, багатовимірні образи видатних діячів культури – Тараса Шевченка, Івана Франка, Олександра Афанасьєва-Чужбинського. У першій повісті розповідається про те, як директор музею раритетів Роман Попадинець, його син Ясь і працівниця Яна потрапляють у часи Тараса Шевченка і мають намір врятувати його від арешту та заслання, у другій – як вони опиняються на весіллі Івана Франка.

Зауважено, що образ письменника як героя художнього твору відкриває можливості для актуалізації чи переосмислення його ролі в історії, культурі. Використовуючи мотив казкової подорожі у часі, пригодницький сюжет та психологізм персонажів, О. Гаврош наближує історичні постаті до сучасного юного читача.

Історико-пригодницькі повісті О. Гавроша позначені глибиною опрацювання документальних джерел і майстерною художньою інтерпретацією історичних подій та постатей. Розгортаючи основну й побіжні сюжетні лінії, автор тримає читача в постійній напрузі, інтригує появою нових персонажів, фактів, таємниць. Дія, яка відбувається одночасно «тут» і «там», додає динаміки розповіді, робить її багатовимірною. Особливу увагу приділено художнім особливостям портретотворення, показу характерів, внутрішнього світу персонажів-письменників, їхньої поведінки і соціокультурного контексту доби. Це дозволяє читачам краще зрозуміти історичну складність і значущість цих особистостей.

Повісті поєднують освітню функцію з розважальною, формуючи в юних реципієнтів не тільки знання, а й повагу до національної спадщини, мотивацію до збереження історичної пам'яті та національної ідентичності.

Ключові слова: історико-пригодницька проза, пригодницька історико-біографічна проза, Олександр Гаврош, письменник-персонаж, портрет, пригодницький сюжет, біографічні факти.

The article highlights the features of artistic construction of Ukrainian writers' images in the historical-adventure prose of Oleksandr Havrosh. It analyzes the novellas *Save Taras Shevchenko* and *Brilliant Love* from the *Museum of Adventures* series, in which the author combines biographical material, historical reconstruction, and artistic interpretation to create vivid, multidimensional portraits of prominent cultural figures – Taras Shevchenko, Ivan Franko, Oleksandr Afanasyev-Chuzhbinsky. The first novella tells the story of how the museum director Roman

Popadynets, his son Yas, and the employee Yana travel back to Taras Shevchenko's time and intend to save him from arrest and exile; the second describes how they attend Ivan Franko's wedding.

The article notes that portraying the writer as a character opens possibilities for actualizing or rethinking their role in history and culture. Using the motif of a magical journey through time, an adventurous plot, and psychological characterization, O. Havrosh brings historical figures closer to contemporary young readers, fostering emotional engagement and cognitive interest.

O. Havrosh's historical-adventure novellas are marked by a thorough study of documentary sources and skillful artistic interpretation of historical events and figures. By developing main and subsidiary plot lines, the author maintains reader tension and intrigue through new characters, facts, and mysteries. The action occurring simultaneously "here" and "there" adds narrative dynamism and multidimensionality. Special attention is paid to the artistic features of portraiture, character depiction, the inner world of writer-characters, their behavior, and the sociocultural context of the era, enabling readers to better understand the historical complexity and significance of these personalities.

The novellas combine educational and entertaining functions, cultivating in young recipients not only knowledge but also respect for the national heritage and motivation to preserve historical memory and national identity.

Key words: historical-adventure prose, biographical adventure prose, Oleksandr Havrosh, writer-character, portrait, adventure plot, biographical facts.

Постановка проблеми. Розвиток біографічної прози та художнє осмислення постатей історичних осіб, видатних діячів культури й літератури в межах пригодницького жанру – одна з ключових тенденцій сучасної української літератури для дітей та юнацтва. Завдання зробити історію живою, близькою та захопливою для юного читача сьогодні успішно реалізують сучасні українські письменники – Володимир Аренєв, Олександр Гаврош, Олександр Зубченко, Андрій Кокотюха, Микола Мартинюк, Наталія Марченко, Зірка Мензатюк, Марія Морозенко, Степан Процюк, Володимир Рутківський, Ярослав Яріш та ін. У їхніх творах динамічні пригоди, елементи магії та фантастики органічно поєднуються з описом історичних фактів та подій, пропагуванням національної ідеї та виразними морально-етичними орієнтирами.

Яскравим прикладом реалізації такого підходу є творчість Олександра Гавроша, який у історико-пригодницьких повістях гармонійно поєднує історичну достовірність із художньою вигадкою, а динамічний сюжет розгортає на основі реальних подій та біографічних фактів. У повістях «Врятувати Тараса Шевченка» [1] та «Геніальне кохання» [2] із серії «Музей пригод» через цікаву форму (казкової подорожі в часі, спілкування з історичними особами, участь у подіях минулого, пригодницький квест) автор розкриває образи Тараса Шевченка й Івана Франка не лише як визначних письменників, а й як звичайних людей певного історичного часу в певному історичному просторі з радіщами і сумнівами, буденними турботами.

Образи письменників як персонажів художнього твору відкривають можливості для актуалізації чи переосмислення їхньої ролі в історії, культурі, сприяють емоційному зближенню цих постатей із сучасними юними читачами. Історико-пригодницькі повісті О. Гавроша є цінним матеріалом для аналізу, оскільки поєднують освітню функцію з розважальною. Автор створює живі, доступні образи, що допомагають дітям і підліткам зрозуміти світ митців, а відтак зацікавитися їхньою творчістю. Такі художні інтерпретації сприяють популяризації національної культурної спадщини, формуванню інтересу до історії та літератури України в молодого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адресована юним читачам історико-пригодницька проза, у тому числі й творчість Олександра Гавроша, – об'єкт дослідження Т. Качак, В. Кизиловой, Н. Марченко, Л. Овдійчук, О.Слижук. Науковці аналізують не лише тематичну й жанрову специфіку, естетичну вартість художніх творів, а й зосереджуються на особливостях репрезентації гендерних аспектів, педагогічного потенціалу цих текстів.

Здійснено комплексне вивчення творчості О. Гавроша у площині сучасного літературознавства. У низці публікацій Т. Качак окреслила загальні тенденції творчого доробку автора [3, с. 349–355], проаналізувала художні особливості історико-біографічних та повістей на

легендарній основі [4, с. 137–139], надала літературно-критичну оцінку книгам серії «Музей пригод» [5; 6; 7], а також зосередила увагу на специфіці маскулінного дискурсу у так званих «хлопчачих текстах» («Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу», «Пригоди тричі славного розбійника Пинті», «Розбійник Пинтя у Заклятому місті») [8].

Віталіна Кизилова осмислила жанрові аспекти повістей О. Гавроша у контексті розвитку української літератури для дітей та юнацтва ХХІ ст. Аналізуючи його повісті, констатувала: «У них розповіді подані в цікавому пригодницькому ключі з динамічним, подеколи детективним сюжетом, ігровими гумористичними ситуаціями, неймовірними випробуваннями персонажів [9, с. 152–153]. Лілія Овдійчук акцентувала на теоретичних аспектах аналізу пригодницької історико-біографічної прози, називаючи її «художньою біографією видатних людей» [10, с. 37].

Незважаючи на літературознавчий інтерес до творчості О. Гавроша, проблема художньої репрезентації письменників як персонажів художнього наративу у його історико-пригодницьких повістях досі предметом ґрунтовного наукового осмислення не була.

Мета дослідження – з'ясувати особливості художнього конструювання образів письменників як персонажів у історико-пригодницькій прозі Олександра Гавроша, зокрема простежити специфіку поєднання біографічного матеріалу, елементів історичної реконструкції та авторської художньої інтерпретації у творах, адресованих юним читачам.

Виклад основного матеріалу. У серії «Музей пригод» Олександр Гаврош презентував різні жанрові види історично-пригодницької повісті. П'ять повістей («Музей пригод», «Врятувати Тараса Шевченка», «Героїчні канікули», «Геніальне кохання», «Замок любові») об'єднані образами головних героїв (Роман Лук'янович, його син Ясь Попадинець, Яна), мотивом мандрів у часі за допомогою музейного експоната (плетеного крісла) та ідеєю розгортання сюжету з історико-культурними екскурсами. Ключовим місцем подій та своєрідною машиною часу і переміщень стає музей. Уже сама назва «Музей пригод» налаштовує читача на своєрідний квест, подорож, небезпеки.

Повісті «Врятувати Тараса Шевченка» і «Геніальне кохання» – пригодницькі історико-біографічні, адже тут поєднано художню біографію, історичну правду і художній вимисел, пригодницький тип сюжету і композиційної побудови, а головними героями виступають українські письменники. У першій розповідається про те, як директор музею раритетів Роман Попадинець, його син Ясь і працівниця Яна потрапляють у часи українського генія і мають намір врятувати його від арешту і заслання, у другій – як вони опиняються на весіллі Івана Франка.

Використовуючи казковий прийом мандрів у часі, О. Гаврош описує зустріч Романа Попадинця з сучасником Шевченка Олександром Афанасьєвим-Чужбинським. Вдвох вони вирушають до Дніпровської переправи на Боричевому узвозі – саме там має з'явитися Шевченко. Спроба змінити хід історії зазнає невдачі. Романа схоплюють жандарми, і він опиняється в тюрмі, де його, як підозрюваного у зв'язках із Кирило-Мефодіївським товариством, допитує представник влади – голова таємної канцелярії Микола Писарєв. Йому вдається звільнитися, однак не вдається переконати Шевченка. Такий розвиток подій логічний, інакше хід історії було б змінено. А, можливо, й історія України розвивалася інакше, якщо б Кирило-Мефодіївському товариству вдалося врятуватися від погрому.

У процесі розгортання сюжету повісті читач має змогу не лише дізнатися багато біографічних фактів з життя Тараса Шевченка, а й познайомитися з його оточенням – людьми, які підтримували, надихали або співпереживали йому. Через спілкування героїв із Тарасом Шевченком автор передає атмосферу доби, фіксує ідеї, що об'єднували національно свідомих діячів, а також демонструє особистісні зв'язки. Ці персонажі не лише відіграють важливу роль у розвитку сюжетних подій, а й підсилюють художню достовірність твору, надаючи йому історичної ваги.

Змальовуючи письменників як персонажів художньої прози, О. Гаврош використовує різні прийоми: динамічний портрет (за В. Фашенком [11]), характеристику внутрішнього світу, зображення поведінки, мовлення та реакцій героя в різних життєвих ситуаціях. Через деталі зовнішності, особистісні риси, думки та вчинки, діалоги й монологи автор поступово розкриває характер персонажа, робить його не лише історично достовірним, а й психологічно глибоким. Водночас О. Гаврош уважно вписує своїх героїв у контекст доби – відтворює атмосферу історичного часу, соціальні умови, суспільні виклики, опираючись на біографічні та історичні документи, що дає змогу юним читачам краще зрозуміти складність епохи та роль письменника в ній.

Образ Тараса Шевченка в історико-пригодницькій повісті багатовимірний, історично впізнаваний, психологічно переконливий і водночас адаптований до читацького сприйняття дітей і підлітків. Портретна характеристика національного поета багата на виразні деталі: «Панич... тридцяти років, у фрак...» [1, с. 88], «На ньому був білий фрак, який дико контрастував із соломою на підлозі» [1, с. 114]. Такі контрасти посилюють драматизм ситуації – митця, наділеного високим духовним потенціалом, показано у приниженні й неволі. Опис зовнішності уточнюється у діалозі персонажів, що додає реалістичності та певної іронічної тональності, наближаючи історичного Шевченка до звичайного спостерігача:

- «– А який він із себе? – присів він навпочіпки біля цигана.
- Звичайнісінький, – знизав плечима той.
- А вуса має?
- Ні. Вусів я не помітив.
- А бакенбарди?
- Є!» [1, с. 89].

Значну увагу приділено зображенню внутрішнього світу письменника-персонажа. Автор підкреслює чутливість, доброту й мрійливість Шевченка: «Усім було шкода Тараса, який мав замріяне і добре серце» [1, с. 81]; «Сердешна Параска весь час скрушно зітхала за Тарасом Григоровичем – таким добрим, веселим і щирим парубком» [1, с. 122]. Ці деталі формують позитивний емоційний образ, не навантажений складними фактами біографії.

Особливу цінність має вставний коментар героїв щодо ролі Шевченка в історії української культури: «Половину своїх віршів Шевченко написав після арешту... А тепер уявіть, що ми б його забрали до нас? Тоді Україна втратила би половину спадщини Кобзаря» [1, с. 142]. Автор інтегрує в художній текст культурно-історичну оцінку діяльності письменника, показує значущість його постаті в контексті національного поступу.

Повість «Врятувати Тараса Шевченка» інтригує оригінальним ракурсом подій, пов'язаних із розгромом Кирило-Мефодіївського товариства. Здається, про це багато сказано і написано, проте не для юного читача. О. Гаврош акцентував увагу не так на політичних моментах, як на постаті Т. Шевченка; охарактеризував його товаришів, описав стосунки та побут. Особливо виразними є епізоди-сцени, в яких показано Романа Попадинця на вулицях Києва у XIX ст., його спілкування з Афанасьєвим-Чужбинським. Це ще один яскравий персонаж повісті – письменник, мандрівник, етнограф і товариш Шевченка. Його портрет автор подає, акцентуючи на зовнішньому вигляді та манері триматися: «На око йому було років тридцять – тридцять п'ять... Вбраний він був у чепурний жилет і трохи потертий синій сюртук... Хусточка в крапочку зав'язана на шії бантом. В руках добродій тримав елегантну палицю. Видно було, що панок дбає про своє реноме» [1, с. 61]. Такий опис вказує на бажання персонажа бути в центрі уваги, демонструвати вишуканість, навіть якщо вона дещо показна.

Його поведінка говорить про деяку легковажність: «Його сусід, Афанасьєв, певно, звично вештався Києвом, полюбуючи веселе товариство і приємне неробство» [1, с. 50]. У цьому проступає натура митця-естета, який, однак, не позбавлений честолюбства. Особливо колоритно О. Гаврош описує персонажа через іронічну ремарку: «Самолюбство було вельми чут-

ливою струною в душевній організації літератора. Його пам'ятатимуть через два століття! Та ще й перевидаватимуть книжки, які, між іншим, він ще й не написав» [1, с. 99].

Контекст епохи – доба романтизму й національного відродження – значною мірою впливає на форму й зміст зображення письменників-персонажів. Афанасьєв-Чужбинський – це типовий інтелігент XIX ст., занурений у культурні процеси свого часу, який шукає себе як у літературі, так і в спілкуванні з визначними діячами доби. У повісті його образ можна трактувати і як контрастний до постаті Шевченка – менш глибокий, менш трагічний, однак важливий як тло для розкриття характеру Кобзаря.

Подібні засоби зображення персонажів і характеротворення О. Гаврош використовує у повісті «Геніальне кохання». Події у творі розгортаються в Національному музеї літератури, у минулому Колегії Павла Галагана, де у 1886 році відбулося весілля Івана Франка і Ольги Хоружинської.

Інформацію про Івана Франка О. Гаврош доповнює маловідомими широкому загалу деталями. Для цього використовує прийом тексту в тексті. «Лекція» Романа Лук'яновича про «Франка, якого ми не знаємо» – своєрідний «гачок» для юних читачів, адже запитання до Яни може стосуватися кожного: «Чи знає вона, що Франко – єдиний український письменник, який тричі сидів у в'язниці і весь час несправедливо?», «Чи відає вона, що п'ятеро дівчат, яких сватав Франко, відповіли йому відмовою?», «Чи знає вона, що поет впадав у любовні шаленства, переслідуючи коханих, як маніяк? Засновував політичні партії і виходив з них. Тричі балотувався до парламенту і програвав. Його, титана думки, кращого галицького письменника, не хотіли приймати до львівської «Просвіти» та Наукового товариства Шевченка. Тричі йому відмовили у посаді професора університету» [2, с. 40–41].

Психологічний і зовнішній портрет І. Франка, риси його характеру, поведінка, емоції, звички дуже чітко візуалізовано. Митець постає в колі однодумців й симпатиків, членів «Київської Громади», які підтримували його. Вечірка у Миколи Лисенка – показовий приклад того, як гуртувалися національно свідомі люди, і, незважаючи на переслідування, розвивали «українську вільну думку», підтримували культуру й традиції, видавали українські часописи. А це Єлисей Тригубов, Павло і Гнат Житецькі, Володимир Самійленко, Марія та Людмила Старицькі – відомі українські громадські й культурні діячі, письменники, митці. Не оминув увагою О. Гаврош і діяльність революційного підпілля, бунти проти російської влади серед поляків та євреїв, жорстоку реакцію поліції.

Змальовуючи письменника-персонажа Івана Франка, О. Гаврош спирається на відомі біографічні факти. Наприклад, про те, що письменник був тричі заарештовуваний австрійським урядом [12], а його стосунки з товариством «Просвіта» були непростими та суперечливими. Йому неодноразово відмовляли у вступі до організації, а згодом навіть виключали через його політичні переконання, повертаючи сплачені членські внески. Часом «просвіт'яни» виступали проти його включення до керівних органів, а водночас самі ж запрошували публікувати свої художні твори в їхніх виданнях. Лише у 1908 році, під час відзначення 40-річчя письменницької діяльності, Франка врешті вшанували званням Почесного члена «Просвіти» – «за визначні заслуги коло добра нашого народа» [13].

Івана Франка вважають першим українським письменником, який заробляв на життя виключно літературною працею. Завдяки невтомній щоденній праці Франкові вдалося придбати в кредит будинок на околиці Львова. Паралельно з виплатою позики банку він утримував свою велику сім'ю – дружину та чотирьох дітей [14]. У повісті О. Гавроша читаємо: «Усе життя Франко тяжко бідував, – ходив як заведений кабінетом Ромашка. – Більшість творів написав заради заробітку» [2, с. 41].

Згадує автор і про присудження третьої премії за п'єсу, постановка якої справила сильне враження на глядачів: «“Украдене щастя” – досі краща галицька п'єса – була визнана лише третьою у змаганні. Про перші два місця нині ніхто й не згадає, а сцени вони так і не поба-

чили. Але бідака Франко був радий і ста гульденам третьої премії, отриманій за свій шедевр» [2, с. 41].

Важливим елементом сюжету повісті Олександра Гавроша є показ стосунків Івана Франка і Ольги Хоружинської, їхнє рішення одружитися. «Використовуючи художній вимисел, О. Гаврош транслює міркування Івана Франка над застереженням Яни про нещасливе сімейне життя з Ольгою. Тут же подає ретроспекцію спогадів поета про випробування, які довелося пережити, а також про тих жінок, у яких був закоханий чи які кохали його. Іван Франко свідомо вибирає одруження з Ольгою і бачить у її особі друга і порадника» [7].

Розмова Яни з нареченою Івана Франка дозволяє краще зрозуміти і її вибір, переконатися в щирості бажання бути завжди поряд з чоловіком, допомагати йому. Родинна історія Ольги, її позиція, ставлення до Франка імпонують: «Щось у ньому є справжнє, ненагране, те, що і має формувати характер чоловіка – внутрішній стрижень. Не пнеться, але й не гнеться, що думає, те й говорить. Ви знаєте, ми познайомилися в Києві торік, а за кілька місяців він листовно мене напрямки спитав, чи вийду я за нього заміж. У ньому відчувається людина слова і діла» [2, с. 106].

Т. Денисова наголошує, що «у пригодницьких текстах письменники менше вдаються до змалювання портретів і “внутрішнього життя особистості як важливого моменту образу світу”; “психологізм спричинюється до розмивання сюжетних контурів, формує “внутрішній сюжет”» [15, с. 457], але повісті О. Гавроша засвідчують протилежне, що можемо пояснити біографічністю творів.

Не менш важливу роль у творі відіграють описи локацій і топосів минулого і сучасного: бібліотеки Колегії Галагана, де Яна вперше зустрічається з Іваном Франком і де святкують його весілля; Національного музею літератури, звідки розпочинають мандри герої; вулиць Києва та Житнього базару, на якому Франко розглядає книги.

Історико-пригодницькі повісті О. Гавроша вражають «глибиною опрацювання документальних джерел і майстерною художньою інтерпретацією історичних подій та постатей. Розгортаючи основну й побіжні сюжетні лінії, автор тримає читача в постійній напрузі, інтригує появою нових персонажів, фактів, таємниць. Дія, яка відбувається одночасно «тут» і «там», додає динаміки розповіді, робить її багатовимірною» [3, с. 354].

Висновки. Пригодницька історико-біографічна проза Олександра Гавроша вирізняється оригінальним підходом до художнього осмислення постатей українських письменників як літературних персонажів. Метою автора є не лише ознайомити юного читача з ключовими фігурами національної культури та історії – Тарасом Шевченком, Іваном Франком, Ольгою Хоружинською, Олександром Афанасьєвим-Чужбинським, – а й наблизити їх до сучасного сприйняття через призму показу щоденного життя, поведінки, емоцій, внутрішніх сумнівів і пошуків. Такий підхід сприяє глибшому емоційному залученню до подій твору, формує повагу до українських митців і стимулює пізнавальний інтерес до їхньої справжньої біографії.

Проаналізовані повісті «Врятувати Тараса Шевченка» та «Геніальне кохання» засвідчують, що ключовою особливістю письменницької стратегії О. Гавроша є поєднання біографічного матеріалу, елементів історичної реконструкції та авторської художньої інтерпретації. Образи митців у його прозі постають не як статичні історичні персонажі, а як живі особистості, здатні викликати співпереживання й зацікавлення в юних читачів. Авторська інтенція спрямована на емоційне залучення підлітків до минулого через динамічний сюжет, пригодницький квест, казковий мотив мандрів у часі, вдало обрані наративну стратегію і точку зору, психологізм образів. Таким чином, художнє моделювання постатей письменників у прозі О. Гавроша мотивує юних реципієнтів до пізнання життя і діяльності митців, осмислення та емоційно-ціннісного переживання історичних подій, усвідомлення власної ролі в збереженні національної ідентичності та історичної пам'яті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврош О. Д. Врятувати Тараса Шевченка. Харків: Фоліо, 2019. 156 с.
2. Гаврош О. Д. Геніальне кохання. Харків: Фоліо, 2021. 218 с.
3. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. Вид. 3-ге, доповнене. Київ : ВЦ «Академія», 2024. 456 с.
4. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва поч. ХХІ ст. К. : Академвидав, 2018. 320 с.
5. Качак Т. Коли оживає музей. Історико-пригодницькі мандрівки з героями Олександра Гавроша. *Буквоїд*. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2019/12/29/215652.html>.
6. Качак Т. Повісті Олександра Гавроша – ключ до розуміння нашої історії та національних героїв. *Буквоїд*. <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2021/04/03/072922.html>.
7. Качак Т. Б. Художня Франкіана: пригодницький екскурс Олександра Гавроша. *Буквоїд*. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2021/06/03/081606.html>
8. Качак Т. Маскулінність у пригодницькій прозі Олександра Гавроша. *Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. 2021. Вип. 7. С. 72–83.
9. Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс: навчально-методичний посібник для студ. вищих навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.
10. Овдійчук Л. Жанри та стильові особливості сучасної прози для дітей. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2015. № 1. С. 35–48.
11. Фашенко В. В. У глибинах людського буття. Етюди про психологізм літератури. К.: Дніпро, 1981. 279 с.
12. Три арешти Івана Франка. *Наше слово*. URL: <https://nasze-slowo.pl/tri-areshti-ivana-franka/>
13. Кузьмінчук Т. Тисячі українських книжок і декілька квадратних метрів: з чого починалася «Просвіта»? *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/tisiachi-ukrayinskikh-knizhok-i-dekilka-kvadratnikh-metriv-z-chogo-pochinalasia-prosvita/>
14. Захопливі факти про Івана Франка. URL: <https://pustunchik.ua/ua/online-school/literature/ukrainian/tsikavi-fakty-pro-ivana-franka>
15. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 636 с.

Дата надходження статті: 23.07.2025

Дата прийняття статті: 25.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 81'255:811.111:316.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-36>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ОФІЦІЙНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

FEATURES OF TRANSLATION OF OFFICIAL DOCUMENTATION: SOCIOLINGUISTIC ASPECT

Кечеджі О. В.,***orcid.org/0009-0001-0250-7361****старший викладач кафедри перекладу**Державного вищого навчального закладу**«Приазовський державний технічний університет»***Сорокіна М. Є.,*****orcid.org/0000-0001-6487-1751****старший викладач кафедри «Гуманітарні дисципліни»**Державного вищого навчального закладу**«Приазовський державний технічний університет»*

Статтю присвячено розгляду теоретичних і практичних аспектів перекладу офіційно-ділової документації, зокрема міжнародних договорів, у межах англо-української комунікації. У рамках дослідження було з'ясовано основні граматичні, лексичні та стилістичні особливості англomовної ділової документації, що є об'єктом професійного перекладу, а також проаналізовано типові особливості відтворення її термінології в українській мові. Особливу увагу приділено модальним конструкціям, синтаксичній структурі договорів, клішованим виразам, а також стилістично нейтральним елементам.

У статті систематизовано типові перекладацькі трансформації, які застосовуються при передаванні термінології ділової документації, зокрема: описовий переклад, калькування, транскодування, перестановка, розширення, звуження та функціональна заміна. Було проаналізовано відповідність цих трансформацій нормам української мови, а також їх роль у досягненні еквівалентності та адекватності перекладу. На матеріалі контрактів та правових актів проаналізовано випадки неоднозначної термінологічної інтерпретації та варіативності перекладацьких рішень, що зумовлені контекстуальними, стилістичними й культурними чинниками.

Дійдено висновків, що ефективний переклад ділової документації потребує не лише володіння мовними системами, а й знання правових категорій, специфіки ділового мовлення, міжкультурних дискурсивних норм та вміння адаптувати синтаксичні структури відповідно до прийнятих стандартів. Визначено ключові лінгвістичні розбіжності між англійською та українською мовами, зокрема у реалізації ділового стилю, а також зазначено особливу роль семантичної конкретності української мови в перекладацькому процесі.

Узагальнено перспективні напрямки подальших досліджень, серед яких: аналіз англо-українського перекладу ділової документації банківської, фінансової або дипломатичної сфер; вивчення когнітивних, прагматичних і соціолінгвістичних чинників впливу на перекладацьке рішення; створення типології трансформацій у галузі термінології будь-якої певної галузі.

Ключові слова: офіційно-діловий стиль, міжнародні договори, перекладацькі трансформації, документація, еквівалентність, контекстуальний переклад.

The article is devoted to the consideration of theoretical and practical aspects of the translation of official business documentation, in particular international contracts, in the context of English-Ukrainian communication. As part of the work, the main grammatical, lexical and stylistic features of English-language business documentation, which is the object of professional translation, were identified. It was also analyzed typical difficulties in reproducing of its terminology in Ukrainian. Particular attention was paid to modal constructions, the syntactic structure of contracts, clichéd expressions, as well as stylistically neutral elements.

The article systematizes typical translation transformations used in the translation of business documentation terminology, especially descriptive translation, modelling words and constructions after foreign patterns, transposition, semantic expansion or narrowing and functional substitution. It was analyzed the compliance of these transformations with the norms of the Ukrainian language as well as their role in achieving equivalence and adequacy of translation. Based on the material of contracts and legal acts, cases of polysemantic terminological interpretation and variability of translation decisions which are determined by contextual, stylistic and cultural factors are analyzed.

It has been established that effective translation of business documentation requires not only mastery of language systems, but also knowledge of legal categories, the specifics of business speech, intercultural discursive norms and the ability to adapt syntactic structures in accordance with accepted standards. Key linguistic differences between English and Ukrainian are identified, in particular in the implementation of business style. It is also noted special role of the semantic specificity of the Ukrainian language in the translation process.

It was summarized prospective avenues for further research including: analysis of English-Ukrainian translation of business documentation in the banking, financial and diplomatic spheres; study of cognitive, pragmatic and sociolinguistic factors influencing the translation decision; creation of a typology of transformations of legal terminology in any field.

Key words: official business style, international agreements, translation transformations, documents, equivalence, contextual translation.

Постановка проблеми. У глобалізованому світі, де домінують економічні та міжнародні зв'язки, офіційно-діловий переклад стає критично важливим інструментом. Популярність офіційно-ділового перекладу маркується певними ключовими аспектами серед яких вирізняються: міжнародне партнерство, адже бізнеси, уряди й організації постійно укладають договори, угоди, меморандуми що, в свою чергу, потребує точного перекладу; юридична значущість, оскільки ділові тексти часто мають юридичну силу; уніфікація стандартів – коли глобальні компанії прагнуть зберігати єдину стильову й термінологічну базу, що вимагає системного перекладацького підходу. Також, одним із головних аспектів є збереження культурної адекватності, тобто врахування культурних норм та ментальних особливостей адресата при переклад текстів мовою-реципієнта. Маємо наголосити, що переклад офіційної документації розвиває аналітичне мислення перекладача, адже перед ним постає завдання не лише передати зміст, але й зберегти точність, логіку й діловий стиль документа. Зазначені факти, в свою чергу, формують актуальність даного дослідження.

Об'єктом дослідження виступають загальнодоступні зразки офіційно-ділових документів, контрактів та договорів у сфері міжнародних відносин, економіки, а предметом – особливості їх перекладу на українську, з урахуванням офіційно-ділового стилю тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання перекладу ділової документації розглядалося та активно досліджувалося у роботах багатьох лінгвістів. М.А. Чепурна в своїй роботі «Особливості перекладу ділових листів» аналізує стереотипні мовні кліше, аббревіатури та прагматичні функції ділових листів та зазначає, що ділове листування виконує не лише інформативну, а й соціально-регулятивну функцію, що вимагає точного відтворення комунікативного наміру [1]. Пожарська Н.В., Киричук Л.М., Юшак В.М. аналізують труднощі перекладу ділової документації з англійської на українську та виокремлюють основні типи помилок, що найчастіше зустрічаються у процесі перекладу ділової документації [2]. Джефрі Л. Сеглін та Едвард Коулман зазначають, що ефективне ділове листування є ключовим інструментом професійної комунікації, який вимагає дотримання структурних, стилістичних і прагматичних норм, адаптованих до конкретного контексту взаємодії, з урахуванням етикету, цільової аудиторії та комунікативної мети [3]. В своїй роботі Мона Бейкер та Габрієла Салданха розглядають переклад у цілому та, зокрема, офіційно-ділову комунікацію що потребує від перекладача не лише лінгвістичної компетенції, а й усвідомлення впливу соціальних, культурних, політичних та інституційних чинників на формування змісту та стилю цільового тексту [4].

Переклад ділової документації постає як багатовимірна соціокультурна діяльність у межах якої мовна трансформація змісту невіддільно пов'язана з прагматичними умовами комунікації, статусно-рольовими характеристиками учасників дискурсу та дотриманням усталених культурних і етикетних норм, що зумовлюють стратегічний вибір перекладацьких рішень. І саме тому залишається певне коло питань які підлягають подальшому аналізу та опрацюванню.

Мета дослідження полягає у всебічному з'ясуванні специфіки перекладу офіційно-ділових текстів як соціокультурно-обумовленої комунікативної практики, яка потребує адаптації мовних засобів до норм цільового середовища, врахування прагматичних функцій, статусно-рольових характеристик учасників дискурсу, а також ідеологічних, етикетних та інституційних чинників, що впливають на стратегічні перекладацькі рішення. Переклад офіційної документації в соціолінгвістичному аспекті розглядається як міжкультурна комунікативна практика, що передбачає гнучку адаптацію мовних засобів до норм цільового середовища. Дослідження спрямоване на виявлення стратегій передавання прагматичних функцій, статусно-рольових характеристик комунікантів і культурно зумовлених трансформацій, притаманних офіційно-діловому дискурсу. Особливий акцент робиться на взаємодію перекладу з ідеологічними, інституційними та етикетними чинниками, які визначають характер перекладацьких рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Офіційно-діловий стиль функціонує як мовне середовище регламентованої комунікації у сфері правових і управлінських відносин. Його роль полягає у забезпеченні формального спілкування, здебільшого в межах законодавчих, адміністративних, юридичних і дипломатичних процесів. У зарубіжній лінгвістичній традиції використовуються суміжні поняття, зокрема *business language*, *political language*, *commercial language*, *language of economics*, які фрагментарно охоплюють сфери, дотичні до офіційно-ділового мовлення.

Офіційно-ділові тексти вирізняються суворою нормованістю мовних засобів, формальністю викладу, безособовістю та точністю формулювань. Ці риси мають безпосередній зв'язок із комунікативним призначенням тексту, адже головною метою ділового документа є передача чіткої, недвозначної інформації в умовах відповідальності та правової значущості. Серед основних ознак виокремлюються наступні: імперативність (реалізується через активне використання форм теперішнього часу, інфінітивних конструкцій, лексем волевиявлення: *дозволити*, *забороняється*, *необхідні*); точність (досягається завдяки певній термінології, лексичним повторам, обмеженням на синонімію, складнопідрядним реченням, що виключають можливість подвійного тлумачення); стандартизованість (виявляється у використанні фіксованих зворотів і структур, що мають нормативно-правове закріплення: *у встановленому порядку*, *після закінчення*, *за підписом і печаткою* тощо); об'єктивність (реалізується через безособову форму викладу, переважання конструкцій у формі третьої особи та пасивного стану та інші); лаконізм (забезпечується за рахунок економного використання мовних засобів, прагнення до раціоналізованої форми) [5].

Мова офіційно-ділових текстів є частиною відповідної мовної підсистеми, адаптованої до специфіки людської діяльності. Вона відхиляється від загальнонаціональних норм у синтаксичній структурі та семантиці, що зумовлено впливом екстралінгвістичних чинників (соціальних, юридичних, економічних, культурних). Англійська мова, як міжнародний засіб офіційної комунікації, у межах цього стилю виявляє аналогічні риси: максимальна ясність викладу, високий рівень стандартизації, прямолінійність, уникнення емоційних відтінків. Ділові документи англійською, що охоплюють дипломатичну, юридичну, корпоративну та адміністративну сфери, спрямовані на забезпечення ефективної взаємодії між сторонами та легітимного представлення їхніх інтересів. Тому тексти цього стилю мають чітко структуровану композицію, відповідну термінологію та лексичну нейтральність.

Документ репрезентує матеріальний носій упорядкованої інформації, створеної та збереженої фізичними або юридичними особами для підтвердження певних юридичних, економічних,

міжнародних та інших законодавчих дій. Як носій даних, документ забезпечує їх ідентифікацію, накопичення, багаторазове використання та передачу третім особам. Його поліфункціональність є визначальною рисою, що обґрунтовує умовність класифікаційних підходів у документознавстві [6].

Щодо структурно-мовних особливостей документації, маємо наголосити що офіційно-ділові тексти демонструють високу ступінь нормованості структури та мови і мають певні основні ознаки, а саме – формалізована композиція; стандартизована термінологія; безособовість мовлення; лексична та синтаксична лаконічність та прагнення до семантичної точності. Недоліки перекладу часто зумовлені неузгодженістю логічної побудови тексту, порушенням абзацної структури, неправильним розміщенням інформаційних блоків [7].

Аналізуючи особливості перекладу офіційної документації та враховуючи різницю між законодавчими, адміністративними та нотаріальними системами країн, переклад ділової документації передбачає володіння знаннями як про мову оригіналу, так і про внутрішню систему приймаючої сторони. Зокрема, важливим є розуміння типів документації, правових регламентів, особливостей податкової політики, специфіки діловодства тощо. Варто також зазначити, що без такого фонованого знання перекладач ризикує допустити серйозні трансляційні помилки.

Мова документів характеризується певними особливостями серед яких можна визначити наступні: терміносистема, тобто поширене використання фахової лексики; канцеляризми під якими розуміються стилістично марковані конструкції; стандартизовані формулювання – сталі мовні звороти, які забезпечують однорідність та формальність викладу; уникнення займенників першої та другої особи; обмеження шаблонних виразів; використання суб'єктно-ознакових іменників; відсутність суб'єктивної оцінки, тобто нейтральність викладу [8].

Переклад офіційної документації становить одну з найвідповідальніших галузей письмового перекладу, оскільки будь-яка помилка (лексична, стилістична чи фактологічна) може мати критичні наслідки в правовій та міждержавній сфері. Юридично значимі тексти мають бути позбавлені неточностей, багатозначності та неузгодженостей із нормами мови цільової системи. Незмінність стилю, нормативність лексики та еквівалентність змісту є обов'язковими критеріями якості перекладу.

Адекватність перекладу базується не лише на лінгвістичній компетентності, але й на здатності організувати пошук додаткової інформації. Перекладач у процесі роботи звертається до фахових словників (для пошуку термінологічного еквівалента); енциклопедій та баз даних (для уточнення зв'язків між поняттями); прикладних джерел на кшталт зразків або шаблонів (для перевірки стилістичної відповідності). Однією з ключових технологій перекладу ділової документації є перекладацькі трансформації, тобто операції, що дозволяють зберегти функціональну еквівалентність тексту і водночас дотримуватися норм офіційно-ділового стилю [2; 9].

Переклад офіційно-ділової документації маркується певними особливостями та складностями, серед яких можна виокремити наступні: відповідальність перекладача в юридично релевантному контексті (від перекладача очікується точність, нейтральність і дотримання стилістичних норм мови цільової культури); дотримання структури контракту та врахування міжмовних стилістичних розбіжностей; враховувати галузевий напрям та професійні аббревіатури (економіка, техніка, право тощо); дотримуватися стандартних конструкцій та часових маркерів. Наприклад: *In reply please address the Chief Accountant ...* – *Відповідь надсилайте, будь ласка, головному бухгалтеру ...*; *Ltd. (limited liability company)* – *компанія з обмеженою відповідальністю*; *Inc. (Incorporated)* – *корпорація*; *Corp. (Corporation)* – *корпорація*; *to the amount of* – *на суму*; *payment in amount of* – *платіж у розмірі*; *the total price of* – *загальна сума* тощо.

Основною граматичною ознакою мовлення контрактів є використання модальних дієслів для вираження юридичної зобов'язаності. Найчастотнішою є конструкція з дієсловом *shall*, що у перекладі на українську мову відповідає формам «повинен» або дієсловом у теперішньому часі з об'єктивною модальністю. Окрім *shall*, контракти також містять конструкції з *may* та

can, які маркуюють можливість, вибір або дозвіл. Їх значення варіюється залежно від юридичного контексту: *The Total Price shall be expressed... and shall include... – Загальна сума повинна бути виражена... та повинна включати...*

Синтаксична структура речень відзначається простими формами, які ускладнені однорідними членами, дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами, що потребує особливої уваги до синтаксичних зв'язків під час перекладу: *Any disputes arising between the partners as a result of this Agreement shall be settled by arbitration... – Будь-які суперечки, що виникають між партнерами... вирішуються в арбітражі...*

Активізація глобалізаційних процесів у сучасному світі спричинила значне розширення форм міжнародної взаємодії на міждержавному рівні, в межах якої мова виступає ключовим інструментом комунікації та укладення міжнародних договорів. Це, своєю чергою, формує потребу в дослідженні способів перекладу англomовних текстів міжнародних офіційних документів українською мовою, з акцентом на перекладацькі трансформації як засоби досягнення змістової точності та стилістичної відповідності: розширення (додавання компонентів для граматичної або семантичної коректності: *A party may relief... – Будь-яка зі сторін має право на звільнення від відповідальності*); звуження (лаконічний варіант перекладу при надлишковій структурі оригіналу: *Parties arrived at an amicable settlement – Сторони домовилися*); функціональна заміна (перехід частини мови для стилістичної відповідності: *A person empowered... – Особа, уповноважена...*); перестановка (зміна порядку елементів для збереження тема-рема-тичної структури: *In accordance with Article 5 of the Agreement, the parties shall submit their annual reports no later than March 31 of each year – Щороку, не пізніше 31 березня, сторони подають свої щорічні звіти відповідно до статті 5 Угоди*).

Щодо принципів термінологічної еквівалентності, маємо наголосити, що термінологія, наприклад, міжнародних договорів, як правило, має унікальне значення в межах певної інформаційно-правової галузі та не допускає варіативних інтерпретацій. У перекладі таких текстів, зазвичай, застосовуються два ключові принципи: єдність форми й змісту, яка забезпечує точну передачу значення терміну без стилістичних зсувів та принцип контекстності, що передбачає адаптацію терміна відповідно до ситуаційного вживання у тексті. Наприклад, термін *charter* у різних контекстах може набувати значень *статут* або *хартія*.

Сучасна офіційно-ділова комунікація демонструє тенденцію до інформаційної оптимізації, тобто зростання частотності аббревіатур, утворених шляхом скорочення лексичних форм. Водночас спостерігається транслітерація аббревіатур міжнародних організацій (*UNESCO, NATO*), що зумовлено прагненням до збереження ідентичності терміну. Також у перекладі використовуються неасимільовані латинські та французькі лесеми (*allonge – алонж, attache – аташе*), передані транскрибуванням як частина усталеної термінологічної практики. Тобто, у сучасних текстах простежується тенденція до економії мовного ресурсів: зростає кількість аббревіатур, скорочених форм, інтернаціоналізмів та латинських термінів. При цьому аббревіатури організацій, як правило, транслітеруються без перекладу, що дозволяє зберегти їх ідентичність у тексті мови-реципієнта.

Проблема відповідності в перекладі текстів міжнародного права потребує не лише володіння мовними системами, але й глибокого розуміння термінології та перекладацьких стратегій. Вибір трансформації залежить від наявності відповідника, контексту, жанру документа та норм мови цільової культури. Методи описового перекладу, калькування та транскодування доцільні лише за умови відсутності усталеного еквівалента в українській мові.

Висновки. Національні особливості офіційно-ділової документації визначаються низкою чинників, зокрема: формами мовного етикету, структурою ділових кліше, а також семантичним і граматичним стилем реалізації тексту. Розбіжності у концептуалізації ділового стилю між українською та англійською мовами суттєво впливають на процес перекладу міжнародної нормативної документації. Вирішальне значення мають такі чинники, як контекстуальна

релевантність термінів, прагнення до однозначності інтерпретацій, а також принципи еквівалентності та збереження змістової форми. Висока частотність прийменниково-атрибутивних конструкцій, пасивних форм і інфінітивів, властивих англомовним документам, обумовлює необхідність застосування низки перекладацьких трансформацій (транслітерації, транскрибування, функціональних заміни, перестановки). Збереження структурної і семантичної цілісності документа є умовою його адекватного перенесення в цільову мовну систему. Успішна міжкультурна комунікація неможлива без кваліфікованого перекладача, який володіє не лише мовною компетенцією, а й глибокими знаннями специфіки стилю, жанру, правової термінології та національно-культурного дискурсу.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо аналіз перекладу певної міжгалузевої ділової документації (банківської, фінансової, юридичної тощо), вивчення когнітивно-прагматичних механізмів інтерпретації термінів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чепурна М.А. Особливості перекладу ділових листів. Філологічні студії. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 12. С. 204–210.
2. Пожарська Н.В., Киричук Л.М., Юшак В.М. Основні труднощі перекладу ділової документації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2025. № 71. С. 277–281. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.61>.
3. Seglin Jeffrey L., Coleman Edward. *The AMA Handbook of Business Letters*. New York: Amacom. 2012. 497 p.
4. Baker Mona, Saldanha Gabriela. *Routledge encyclopedia of translation studies*. London and New York : Routledge, 2011. 674 p.
5. Doubenko E. Stylistic features of English and Ukrainian official-business texts in a comparative perspective. *Science and Education a New Dimension*. Philology. 2017. Vol. 28, Issue: 115. P. 19–22. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Stylistic-features-of-English-and-Ukrainian-official-business-texts-in-a-comparative-perspective-E.-Doubenko.pdf> (дата звернення: 01.07.2025).
6. Saffady William. *Records and Information Management*. Rowman & Littlefield Publishing Group. 2021. 239 p. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi77/0057212.pdf> (дата звернення: 24.06.2025).
7. Bourguignon Marie, Nouws Bieke & van Gerwen Heleen. *Translation Policies in Legal and Institutional Settings*. Leuven University Press. 2021. 255 p. URL:
8. Левчук О. Лексико-семантичні особливості перекладу текстів офіційно-ділового стилю. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 65, Том 2. С. 162–167. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-2-22>.
9. Райська Л.В., Глінка Н.В. Роль перекладацьких трансформацій у досягненні адекватності та еквівалентності перекладу тексту у галузі медицини. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 12(88). С. 316–319. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-62>.

Дата надходження статті: 10.07.2025

Дата прийняття статті: 14.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 811.161.2:070(477.74)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-37>

**ТОПОНІМІКА ОДЕЩИНИ ЯК МАРКЕР ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ
ТА КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ
ВІЙНУ ПЕРІОДУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ
(НА МАТЕРІАЛАХ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА)**

**TOPONYMY OF ODESA REGION AS A MARKER
OF DECOLONIZATION AND COLLECTIVE MEMORY OF THE
RUSSO-UKRAINIAN WAR DURING THE FULL-SCALE INVASION
(BASED ON REGIONAL MEDIA MATERIALS)**

Коваленко А. Ф.,***orcid.org/0000-0001-6750-9133****кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри журналістики та мовної комунікації**Одеського національного морського університету*

Статтю присвячено дослідженню топоніміки Одещини, її зміні з 2014 року і до сьогодення, виділено певні періоди. Проаналізовано нові наукові здобутки в цій галузі, що визначило актуальність перейменування і ряд причин, через які повільно здійснюються декомунізація та деколонізація. Ці суспільні процеси і формування нових пропріативів вивчено на джерельній базі – матеріалах регіональних медіа, – що дозволило не лише встановити факти зміни топонімів, а й проаналізувати феномен соціальної комунікації, фідбек від аудиторії і їхній вплив на історичну пам'ять соціуму та формування нових наративів. Встановлено, що завдяки медіа відбувалися процеси обговорення нових назв, виявлялася ініціатива населення, а також відбувалися процеси маніпулятивного характеру й спекуляцій органами влади. Виявлено основні класи перейменованих онімів та проаналізовано тенденції у їх створенні в публічному просторі Одещини й виконання законів про топонімічну політику.

Увиразнено функції топонімів у сучасному інформаційному просторі та роль журналістських текстів у процесах дерусифікації, меморіалізації та просвітництва і водночас контролю влади, місцевих органів самоврядування, формування національної свідомості українців. Підкреслено, що топоніми є показником деколонізації та відіграють важливу роль у контексті ідеологічної трансформації. Виявлено лінгвістичні та семантичні особливості нової топоніміки, наведено приклади найменувань і простежено їх взаємозв'язок із деколонізацією та кореляцією з воєнним дискурсом. Проведено контент-аналіз регіональних медіа та новинних порталів і встановлено їхню роль та позицію щодо появи нових онімів, а також проаналізовано їх дискурс і риторику, у якій простежується не тільки меморіалізація подій, а й подається процес перейменування як національного відродження та самобутності, а також елемент спротиву. Перспективи дослідження вбачаємо в комунікаційних процесах висвітлення топонімії на Одещині.

Ключові слова: топонім, маніпуляція, медіадискурс, меморіалізація, деколонізація, пропаганда.

This article explores the toponymy of the Odesa region and its transformation from 2014 to the present, identifying several distinct periods. It analyzes recent scholarly developments in the field, which underscore the relevance of renaming processes and highlight multiple factors contributing to the slow pace of decommunization and decolonization. These societal processes, along with the emergence of new proprial units, are examined through a source-based approach using regional media materials. This approach made it possible not only to document the changes in place names but also to analyze the phenomenon of social communication, audience feedback, and their influence on collective historical memory and the construction of new narratives. The study reveals that media platforms have played a key role in facilitating public discussions about new place names, encouraging civic initiative, and reflecting manipulative practices and speculative behavior by governmental bodies. The main

categories of renamed onyms are identified, and trends in their formation within the public space of the Odesa region are examined in relation to the implementation of toponymic legislation.

The functions of toponyms in the contemporary information space are articulated, as is the role of journalistic texts in processes of derussification, memorialization, public education, oversight of authorities and local self-government, and the development of national consciousness among Ukrainians. The study emphasizes that toponyms serve as markers of decolonization and play a significant role in the broader context of ideological transformation. Linguistic and semantic features of the new toponymy are identified, with examples provided to illustrate their connection to decolonization processes and correlation with wartime discourse. A content analysis of regional media and news portals has been conducted to determine their role and stance regarding the emergence of new onyms. Their discourse and rhetorical strategies are analyzed, revealing not only the memorialization of events but also the framing of renaming as an expression of national revival, identity, and resistance. The study concludes by outlining prospects for further research, particularly in examining the communicative dimensions of toponymic coverage in the Odesa region.

Key words: toponym, manipulation, media discourse, memorialization, decolonization, propaganda.

Постановка проблеми. Процес декомунізації та деколонізації публічного простору, зокрема й сучасного українського топонімікону, активно розпочався з 2014 року, але неоднорідно, з певними перешкодами, зволіканнями, порушеннями тощо, про свідчать дослідження багатьох вітчизняних науковців, як-то О. Гриценка, Г. Мацюк, М. Романюка та інших; аналізи та опитування, здійснені соціологічними службами, інститутами, ГО, як-то Трансперенсі Інтернешнл Україна, Фонд «Демократичні ініціативи» тощо. Не зважаючи на активну діяльність Українського інституту національної пам'яті [1], ряд прийнятих у державі законів від 2015 року і до Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» [2], що набув чинності від 27.07.2023 року, Стратегію національної безпеки України від 26 травня 2015 року № 287 тощо, приклади окремих регіонів, які успішно виконують норми закону й топонімічної політики, в Одеському регіоні цей процес рухається повільно, а подекуди саботується органами місцевого самоврядування [3]. Регіональні медіа, порушуючи питання про перейменування вулиць, парків, алей, залізничних станцій, місць публічного простору, так чи інакше відображають опір новим змінам, протистояння влади і громадськості в інфорпросторі, соціальних мережах тощо, у зв'язку з перейменуванням, демонтажем пам'ятників тощо. Хоч традиції вивчення ономастики в Одесі, закладені Ю. Карпенком та іншими науковцями, доволі ґрунтовні, продовжені О. Карпенко, М. Зубовим, Л. Фоміною, Н. Кутузою, А. Болдирєвою, Л. Яровенко та іншими, однак вони оминають процес деколонізації, факт недотримання виконання державної політики та причини низького відсотка перейменувань в Одесі, деякі розвідки обмежуються лише констатацією неактуальності «категорії радянської ідеології» [4]. Так, А. Болдирєва та Л. Яровенко у своєму дослідженні від 2023 року наводять у приклад набуті під час радянського режиму одеські топоніми, обійшовши увагою факти появи назв на честь загиблих воїнів і в цілому дерусифікаційних процесів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наприкінці XX – початку XXI століття в науковому середовищі було приділено увагу регіональним дослідженням з топоніміки. Зокрема, у контексті вивчення деколонізації привертають увагу праці М. Тахтаулової, яка досліджувала топоніміку пострадянського Харкова від часів прийняття незалежності до сьогодення. Дослідниця виділила семантичні групи, створила її класифікацію, визначила джерела, однак констатувала попри наявність законів України, котрі регламентують засади топонімічної політики України, станом на 2015 рік понад 72,2% радянських топонімів у Харкові [5]. У подальших її дослідженнях топоніміки Харківщини виділено безпосередньо етапи декомунізації, відзначено участь у цих процесах громадянського суспільства. Науковиця констатує, що місцеві органи самоврядування неохоче підтримують процес декомунізації, консервуючи наявні назви, натомість обласна адміністрація «робить ставку на національно-патріотичний дискурс [6, с. 149]. І. Ільченко [7] досліджуючи годоніми м. Запоріжжя під час процесу декомунізації,

наголосила, що відапелятивні годоніми, не зважаючи на державну топонімічну політику, зберігають радянські або часто нейтральні відапелятивні назви, як-то радянських організацій, назв рослин, людської діяльності, лексем, пов'язаних з назвами речовин і матеріалів тощо. Після неспровокованої агресії РФ проти нашої держави та прийняття декомунізаційних законів в Україні активніше розпочалися процеси перейменування топонімів у різних регіонах тощо. Так, Г. Мацюк у своїй соціолінгвістичній статті вивчає вплив декомунізаційного законодавства й екстралінгвального чинника «війна» на зміну топоніміки, констатує повільне перейменування в Україні. У власному аналізі вона стверджує, що «лише в поодиноких публікаціях була апеляція до теми російсько-української війни у зв'язку із характеристикою урбанонімів-персоналіїв у честь учасників АТО» [8, с. 118] і досліджує зв'язок між владою та соціумом для перейменування, наголошуючи на опитуваннях як інструменті моніторингу соціальних зрушень і зміні свідомості після анексії Криму та вторгнення РФ. Тут дослідниця фіксує повернення історичних назв населеним пунктам, акцентуючи на відсутності контрпропагандистської роботи в Харківській та Одеській областях, позитивному сприйнятті перейменувань на Заході, і навпаки на Сході й Півдні спостерігає опір і поширення наративу про «бандеризацію України» [8]. Лінгвістичні аспекти, зокрема типологію одеських топонімів пропонують А. Болдирєва та Л. Яровенко [4], які класифікуються відповідно до їх семантичних ознак і водночас називають старі назви, припускаючись помилок.

Мета дослідження – вивчити деколонізаційні та дерусифікаційні процеси в пропріативах Одещини та роль медіа у їх висвітленні, формуванні колективної пам'яті, вибудовуванні нових наративів та меморіалізації історичних процесів і зокрема російсько-української війни. Для її реалізації слід виконати такі *завдання*: виокремити періоди таких соціальних явищ; визначити типологію топонімів та актуальні особливості їх творення; окреслити їх функції, з'ясувати роль медіадискурсу в процесі їх формування тощо.

Об'єкт дослідження – регіональні медіа та їхні публікації від 2015 року і донині, зокрема інформаційний портал «БессарабіяINFORM» [9], «Інтент» [10], «Південь сьогодні» [11], «Одеське життя» [12], інтернет-видання «Махала'» [13] та інші, у яких порушені питання перейменувань топонімів Одеси та Одещини.

Предмет – деколонізація та дерусифікація в сучасній одеській топонімії в контексті соціальних процесів і державної політики в умовах війни в обсервації медіа.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїй розвідці опиратимемося на праці з теорії ономастики відомих дослідників М. Торчинського, В. Лучика, С. Шестакової О. Суперанської та інших, які вивчали топонімію з точки зору структурно-семантичних, лінгво-прагматичних, етимологічних аспектів тощо. Топоніміка розуміється як один з розділів ономастики, що вивчає номінації неживих об'єктів, географічних назв, різні їх особливості. На думку І. Гонци, «предметом дослідження топоніміки є закономірності виникнення, формування і розвитку як окремих географічних назв, так і топонімічних систем (ландшафтів)» [14, с. 57]. Відповідно аналізуватимемо нову систему топонімів на Одещині, яка, з одного боку, є наслідком декомунізації і дерусифікації, з іншого – способом канонізації історії та пам'яті про події сьогодення. За Яном Ассманом [15], пропріативи є засобом активізації культурної та комунікативної пам'яті. Дослідник виокремлює так звані «фігури пам'яті» (тексти, пам'ятки, ритуали, образи тощо) як структури колективної пам'яті про культурну ідентичність. Водночас ці структури, на думку Яна Асмана [15] і Моріса Хальбвакса [16], є елементами комунікативної пам'яті, позаяк як різновид колективної пам'яті вони створюються під впливом суспільства і певних соціальних груп, у нашому випадку героїв російсько-української війни, їх рідних, ветеранів, пересічних українців. Використовуючи топонімічні назви в повсякденні, обговорюючи процеси перейменування, актуалізуючи ці процеси в медіа і згодом перетворюючи їх у символи, одесити фіксують культурну пам'ять, увічнюючи знання про відомих історичних, культурних діячів, меценатів, закріплюючи свою ідентичність і пропагуючи її.

Як стверджують звіти Українського інституту національної пам'яті [1], інші наукові розвідки та джерела [2], декомунізація на Одещині розпочалася із запізненням, тобто регіон не тільки одним з останніх почав втілювати державну політику, а деякі етапи були знівельовані через місцеві органи самоврядування, які саботували ці процеси [17], а також через відсутність рекомендацій щодо механізму повернення / перейменування історичних назв (які назви, яких історичних періодів чи поширювали такі постаті радянські чи імперські наративи). До декомунізації та дерусифікації були долучені й громадські діячі, окремі організації, активісти тощо. Зокрема, декілька громадських організацій, зокрема ГО «Деколонізація. Україна», «Робимо вам нерви», «Ветеранс Хаб Одеса», такі діячі як Дем'ян Ганул, Артем Карташов та інші діячі, а також Сергій Гуцалюк, керівник Південного міжрегіонального відділу Українського інституту національної пам'яті, Ярослава Різнікова – заступник директора Департаменту культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини та інші. Механізм перейменування передбачав роботу історико-топонімічних комісій, які вносили свої пропозиції, а місцеві органи самоврядування на сайті Одеської міської ради, вебпорталі «Соціально активний громадянин» в електронному сервісі «Громадське обговорення» вносили пропозиції для діалогу з одеситами [18]. Також населення визначало долю назв шляхом голосування, через соціальні мережі, Telegram канали, Фейсбук тощо), коли процес набув масовості, отождесити мали можливість висловити у такий спосіб власну думку і навіть вигадати неологізм «деколонізаційний вітер».

Формально перейменування розпочалось у 2015 році і було закріплено в розпорядженні голови Обласної державної адміністрації від 21.05.2016 року Міхаїла Саакашвілі. Однак у результаті зміни голови Одеської обласної адміністрації та спротиву мера міста Олексія Труханова, який саботував процес через рішення історико-топонімічної комісії та внесення пропозиції про консервування радянських назв окремими депутатами, відміняючи прийняті рішення щодо перейменування, наприклад, проспекту Маршала Жукова та інших годонімів напередодні виборів до місцевих органів самоврядування [19]. Всього по Одесі було запропоновано перейменувати 51 вулицю та провулків і 25 по області [17].

Наступний етап реалізації декомунізації та перейменування – від проведення АТО до 2022 року – був пропущений і лише після прийняття закону від 27 червня 2023 року Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні та декомунізацію топонімів» був розпочатий і то не одразу (попередні закони з 2015 року були проігноровані – А. К.). 14 січня 2024 року начальник Одеської обласної державної (військової) адміністрації О. Кіпер видав наказ про створення робочої групи зі збору та опрацювання пропозицій щодо перейменування об'єктів топонімів в населених пунктах Одеської області [20]. Комісією було ухвалено ряд принципів щодо перейменувань.

Під час аналізу семантичних особливостей нових топонімів було помічено такі тенденції: у нових назвах використовувалися антропоніми, пов'язані з посталями відомих діячів, публічних осіб, які були одеситами, або діяльність яких була дотична до регіону, а також у назвах майже не використовувались абстрактні поняття задля уникнення маніпуляцій і швидкого перейменування (відкату – А. К.), натомість відбувалося чітке маркування простору й формування державної політики під час війни, про що й зазначала історико-топонімічна комісія [17]. У цілому можна виділити такі групи перейменувань:

1. Топоніми на честь діячів історії та культури періоду російського самодержавства, діяльність яких була пов'язана з Одесою та Одещиною і спрямована на розбудову національної історії, культури, інтересів, тобто поверталися історичні назви, або назви на честь локальних історичних діячів. Наприклад, вулиця Дундича перейменована на вулицю Миколи Стражеска, вулиця Бабушкіна – на вулицю Семена Яхненка, вулиця Гайдара – на вулицю Івана та Юрія Лип, вулиця Коблевська – на вулицю Павла Зеленого та інші [17].

2. Переномінація на честь подій на Майдані в 2014 році: проспект Маршала Жукова – на проспект Небесної Сотні; подій в Одесі 2 травня 2014 року: вулицю Бірюкова перейменовано на вулицю Ігоря Іванова, вулицю Строганова – на вулицю Максима Чайки.

3. На честь учасників АТО: вулицю Чапаєва – на вулицю бійця полку «Азов» В'ячеслава Кирилова, вулицю Ленінградська – на вулицю бійця полку «Азов» Олексія Кутузака та ін.

4. На честь відомих політичних постатей ХХ ст., дисидентів, які стояли на захисті української мови та державності, зокрема вулицю Івана Буніна – на вулицю Ніни Строкатої, вулицю Василя Жуковського – на вулицю Святослава Карванського, вулицю Спартаківська – на вулицю Ганни Михайленко; меценатів: вулиця Маршала Малиновського на вулицю Олексія Вадатурського та інших.

5. Культурних (художників, літераторів, режисерів) та наукових діячів, як-от: вулицю Едуарда Багрицького – на вулицю Михайла Бойчука, провулок Ляпунових – на провулок Олександра Ройбурдта, вулицю Віри Інберг – на вулицю Володимира Рутківського, провулок Апполона Скальківського – на провулок Зої Пасічної, провулок Толбухіна – на провулок Людмили Семикіної, вулицю братів Поджіо – на вулицю Василя Фащенко та ін.

6. Оніми, пов'язані з природно-географічним фактором: наприклад, район Малиновський перейменовано на Хаджибейський, Гагарінське плато – на Аркадійське плато та ін.

7. Перейменування, пов'язані з мультикультурністю та багатонаціональністю, зокрема, площа Л. Толстого перейменована на площу Менделе Мойхере, сквер Паустовського – на сквер Номана Челебіджіхана; вулиця Пушкінська – вулиця Італійська, вулиця Зоринська – на вулицю Караїмська, вулиця Сегедська – на вулицю Януша Корчака (поляк), вулиця Онезька – на вулицю Евлії Челебі (турецька), провулок, Єлисаветградський – на провулок Халайджогло (грецька родина); вулиця Романа Кармена – вулиця Решат Аметова тощо [17]. Такі нові назви формують наратив про мультикультуризм й локальну історію Одеси, а також засвідчують збереження кримсько-татарської культури на теренах України.

8. Увічнення пам'яті про героїв-сучасників, учасників російсько-української війни як в Одесі: вулиця Генерала Шмідта перейменована на вулицю Олександра Станкова, вулиця Градоначальницька – на вулицю Тарас Кузьміна; так і в регіоні, місцях компактного проживання нацменшин тощо, як-от молдовської чи болгарської (Саратська ТГ) село Введенка, вулиця Толбухіна – вулиця Братів Бончевих; Татарбунарська ТГ, село Джелнилер, вулиця Курчатова – вулицю Іллі Желева та ін. Нові пропріативи відображають тенденцію кроскультурності щодо топоніміки в регіоні та Одесі під час війни, що й вивчено авторкою в одному з попередніх досліджень [21]. Простежується тренд, котрий заперечує радянську інтернаціоналізацію, спростовуючи імперський міф СРСР, коли в Одесі з'явилися вулиці на кшталт братів Поджіо, Бабаджаняна, провулка Інтернаціональний. Також мультикультуралізм простежується і в багатокomпонентних відапелятивно-відомісних назвах окремих бойових угруповань, бригад, підрозділів, як-то вулиця Костянтина Паустовського перейменована на вулицю 28-ї бригади, або вулиця Бородінська – на вулицю героїв Зміїного, так як у цих бойових з'єднаннях були представники різних національностей тощо [21].

На сьогодні в Україні спостерігається збільшення кількості пропріативів, на думку Г. Мацюк, у зв'язку з динамікою взаємодії топонім-війна [8], тому Одеса не є винятком у перейменуванні й вибудовуванні нових дискурсів. Тут спостерігається зміщення акцентів з ідеологічних, історичних наративів, меморіалізації героїв Другої світової війни (більшість із них пов'язані з радянським режимом і не дотичні до регіону) на сучасних героїв російсько-української війни тощо.

У медіа наголошено, що під час увічнення пам'яті героїв-одеситів, які загинули під час російсько-української війни, на початковому етапі помітне уникання перейменувань великих вулиць, проспектів, що пов'язано із саботажом міської влади процесу деколонізації загалом.

Але згодом з'явилися нові назви: вулиця Дмитра Іванова, вулиця Віталія Гулієва, вулиця Євгенія Танцюри тощо.

Переименовання вулиць на честь подій, бойових операцій, битв тощо: вулиця Курська переименована на вулицю Бахмутську або вулиця Ростовська – на вулицю Маріупольську тощо.

На честь діячів країн-сусідів, міст-побратимів чи міжнародних зв'язків: парк імені М. Горького – на парк Марка Твена, вулиця Білоруська – на вулицю Костуся Калиновського, провулок Восьмого Березня 9-й – на провулок Волтона, вулиця Суворовська 13-та – на вулицю Яна Длугоша, вулиця Крилова – на вулицю Юзефа Крашевського тощо.

Загалом переномінація здійснювалися несистемно, у різній кількості й різними структурами: як Одеською обласною військовою [20], так і міською цивільною адміністраціями [22]. Станом на липень 2025 року, за твердженням журналістів «Одеське життя», з'явилося понад тисячу нових пропріативів [23].

Переименовані в Одесі та Одещині топоніми можемо, відповідно до класифікації М. Торчинського [24], об'єднати в такі групи:

терроніми: *хороніми:* райони Хаджибейський, Пересипський, перший утворений від гідронімів Хаджибейський лиман, інший від урбаноніму Пересипський міст, мікрорайон «Більшовик» переноміновано на «Індустріальний»;

ойконіми: астіонім Южне змінено на Південне та інші;

комоніми: Зоря (Білгород-Дністровського району) – на Камчик, Холмське (Болградський район) – на Селіогло, Виноградівка (Болградський район) – на Курчу, селище Суворове – на Шикирлик та інші;

дрімоніми: сквер Матвія Захарова – на сквер Юрія Іллєнка, сквер Серединський – на сквер Дмитра Дорошенка, парк санаторію імені Чкалова – на парк Французький, сквер Пушкіна – на Роза вітрів, сквер Червоний – на Жака-Луї Десмета та інші;

фітоніми: Пушкінський платан (відонімного походження) – на Західний платан (віапелативного походження, назви природних реалій);

ороніми: урочища «Більшовик» – на Гайдамацьке, «Чапаєва» – на Шептеріді, «Радгоспна земля» – на Крюшия.

нуль-ороніми: Гагарінське – на Аркадійське плато;

інсулонім: острів Кубанський – на Липованський;

урбаноніми: *годоніми:* бульвар Жванецького – на бульвар Військово-Морських сил, узвіз Марінеско – на узвіз Віталія Блажко та інші;

агороніми: площа Думська – Біржова, площа Толбухіна – Трибуни Героїв, площа Катерининська – на Європейську та інші;

віоніми: Сабанєєв міст – на міст Миколи Савича;

прагматоніми: *ергоніми:* торгівельний центр Сади Перемоги – на Сади Перемоги, Котовський міськрайсуд – на Подільський міськрайонний суд, Комінтернівський районний суд – на Доброславський районний суд та інші;

некроніми (цвинтарі): Російсько-Слобідський на – Слобідський, Дмитра Донського на – Офіцерське тощо.

віоніми Залізничні станції: Жовтнева – на станцію імені Василя Шумана, 1297 – на станцію імені Т. Шевченка;

порейоніми (наутоніми): судна: буксир «Очаків» («Гагра»), буксир Валерій Кідік («Загорск»), службово-допоміжне судно «Кілійський» («Московский – 2») та ін.

У межах деколонізаційних та дерусифікаційних процесів активно використовувались антропоніми не тільки на честь імен відомих культурних діячів, громадських активістів, письменників, меценатів, а й футбольних вболівальників і пересічних одеситів і захисників (на честь родин), які загинули внаслідок ракетних атак тощо, як-от вулиця Строганова переименована на вулицю Максима Чайки, або вулиця Маршала Малиновського – на вулицю Олексія Вадатур-

ського, вулиця Ільфа і Петрова – на честь сім'ї Глодан. Також незначною мірою помітне використання відапелятивних відприкметникових назв на кшталт провулок Марата 1-й перейменовано на провулок Сливовий, провулок Марата 2-й – на провулок Чорничний, вулиця Стеклова – на вулицю Томатна та інші; відапелятивних відіменникових: вулицю Леваневського – на вулицю Січових стрільців, вулицю Куйбишева – на вулицю Миру, вулицю Героїв Сталінграда – на вулицю Захисників України, вулицю Валентини Терешкової – на вулицю Героїв Крут, проспект Маршала Жукова – на проспект Небесної Сотні, вулицю Дзержинського – на вулицю Героїв-прикордонників та інші, вулицю Правди – на вулицю Просвіти, вулицю Говорова – на вулицю Добровольців та ін. Спостерігаємо й відтопонімні пропріативи: провулок Бородінський – на провулок Кінбурзький, вулицю Волокаламську – на вулицю Батуринську, вулицю Братську – на вулицю Вінницьку, село Первомайське – на ГУРівське та інші. В основному домінують багатослівні номінації.

Новоутворені пропріативи відіграють важливі функції фіксації історичних подій, локалізації історії, виховання, просвітництва, формування національної свідомості з допомогою пропаганди в межах реалізації державної політики та ідеології. У зв'язку з чим можемо визначити мотиваційну структуру одеського топонімікону, яка включає такі їх типи, як-то: локативні (Аркадійське плато, Хаджибейський район тощо), меморіальні (вулиця Василя Барладяну, вулиця Дмитра Іванова та інші), ідеологічні (вулиця Незалежності, вулиця Європейська та інші) та номінальні (провулок Бандурний, провулок Альтовий та інші).

Серед регіональних медій, що займалися обсервацією цього питання, можемо виділити такі медіа, як інформаційний портал «БессарабіяINFORM» [9], «Інтент» [10], «Південь сьогодні» [11], «Одеське життя» [12], інтернет-видання «Махала'» [13] та інші. «БессарабіяINFORM» присвятила темі деколонізації 41 матеріал (з 12.08.2022 року і донині), «Інтент» – 10 матеріалів (з 30 липня 2024 року і донині), «Південь сьогодні» – 214 матеріалів (з 08.07.2022 року і донині), «Одеське життя» – 357 матеріалів (з 29.01.2019 року і донині), інтернет-видання «Махала'» – 55 матеріалів (з 16.07.2021 року і донині) та ін. Всі видання приділяли увагу демонтажу пам'ятників як знаків колоніальної культури та переномінації онімів як в Одесі, так і в цілому в регіоні. За результатами контент-аналізу бачимо, що найбільш активно висвітлювали це питання «Одеське життя», яке в рубриках «Новини» та «Статті» подавало матеріали журналістів Ю. Сущенко, Д. Федотової, В. Поліщук, М. Голубєва, В. Боянжу та інших у різних жанрах, серед яких є і новини, і статті, і інтерв'ю, і коментарі, однак з перевагою інформаційних. «Одеське життя» на своєму Ютубканалі має й просвітницький проєкт, серію пізнавальних матеріалів про історії перейменувань та героїв, на честь яких перейменовують. Особливо відзначається Валерій Боянжу [25] своїми пропагандистськими публікаціями, у яких він детально ознайомлює з частково белетризованими історіями героїв, акцентуючи на цікавих моментах життя та діяльності. У багатьох матеріалах він пояснює необхідність змін, розвінчуючи міфи про більшовицьких персонажів на кшталт пропагандистів Халтуріна чи Хворостіна, Котовського та інших; перейменування вулиці та району на честь полководця російської імперії Суворова, який насправді виконував каральні операції в Польщі, виконуючи накази Катерини II тощо. У медіа порушуються питання маніпулятивних тенденцій під час голосування, адже замість того, щоб максимально спростити голосування, його ускладнили вимогою електронного підпису [11]. Журналісти досить критично висловлюються щодо процесу деколонізації: «До речі, обласна влада наступила на ті ж граблі, на які наступала і міська (і потім потрохи наздоганяла) – провал комунікації. Жодних комплексних роз'яснень щодо нових імен, жодного пояснення, чому одні прізвища та назви були прибрані, а інші – ні. До речі весь минулий рік, видання, де я працюю – «Одеське життя», майже кожного дня публікувало матеріали про те як працює комісія, на честь кого названі чи ті інші вулиці, інтерв'ю з членами ІТК і я скажу чесно, ці матеріали НЕ набирали багато просмотрів» [23]. У публікаціях «Бессарабія. Інформ» І. Дерменжі [9], О. Старушенко [9], Д. Георгінової [26], К. Матієшиної [27] гостро під-

німаються питання саботування місцевими органами самоврядування перейменувань в регіоні. Журналісти «Південь сьогодні» відстежують порушення державної топонімічної політики в одній з громад Одеської області, скандальну відмову від нових назв на честь героїв російсько-української війни, місцевих мешканців та відомих українських діячів І. Лип, Р. Шухевича й інших героїв і нове перейменування на нейтральні назви на кшталт Затишна, Оксамитова, Дружби [26] тощо.

Висновки. На Одещині поява нових топонімів є призвою декомунізаційних та дерусифікаційних явищ, які мають свою історію, етапи, особливості, як-то реалізацію державної топонімічної політики на дуже низькому рівні, з ознаками конфліктів та протистояння, маніпуляцій і низького рівня свідомості громадян, певні перешкоди (небажання місцевих органів самоврядування перейменовувати об'єкти, маніпулювання опитуваннями, матеріальні чинники, відсутність комунікації з населенням тощо; спротив окремих громад аж до заперечення історичного минулого своїх населених пунктів та низької патріотичної свідомості громадян). Нові пропріативи репрезентують культурну пам'ять і вияв національної ідентичності, водночас формують колективну пам'ять про російсько-українську війну шляхом меморіалізації через топоніми подій та постатей. По суті топонімічні зміни є індикатором мовної деколонізації та трансформації колективної культурної і комунікативної пам'яті. Медіадискурс, сформований регіональними медіа та соціальними мережами, не тільки відображає формування завдяки топоніміці нових наративів і соціальної пам'яті, а й прагнення журналістів розкрити функціональне навантаження топонімів, обґрунтування нових назв завдяки просвітницьким матеріалам, законодавчій базі, демонстрації мультикультурності регіону та формуванню міфу про мирне співіснування різних національностей, міжнародних зв'язків тощо. Медіа актуалізують необхідність вирішення цього питання, демонструють запити окремих соціальних груп у прагненні меморіалізації національної та локальної історії, подій, героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт за 2024 рік. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-institut/zvity/zvit-za-2024-rik>
2. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>
3. Протистояння з імперією: як українські міста останні два роки перейменовували топоніми? URL: https://ti-ukraine.org/research/protystoyannya-z-imperiyeu-yak-ukrayinski-mista-ostanni-dva-roky-perejmenovuvaly-toponimy/?utm_source=chatgpt.com
4. Болдирева А. Є., Яровенко Л. С. Топоніміка м. Одеси: лінгвістичний аспект. *Записки з романо-германської філології*. 2023. Вип. 1 (50). С. 15–28. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2023.1\(50\).285547](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2023.1(50).285547).
5. Тахтаулова М. Ю. Топоніміка пострадянського Харкова: на шляху до декомунізації. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. III (II), Is.: 67, 2015. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/The-Toponymy-of-the-Post-Soviet-Kharkiv-on-the-Way-to-the-Decommunization-M.-Takhtaulova.pdf>
6. Тахтаулова М. Ю. Харківська топоніміка: етапи декомунізації. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. № 1. С. 142–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/miks_2017_1_14
7. Ільченко І. Відапелятивні годоніми м. Запоріжжя. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2016. Вип. 21. С. 223–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2016_21_48
8. Мацюк Г. П. Мовне законодавство України і соціологічні опитування про динаміку взаємодії топонім-війна. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 2 (213). С. 116–126. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-15>.
9. Бессарабія Інформ. URL: <https://ru.bessarabiainform.com/>
10. Інтент. URL: <https://intent.press/>
11. Південь сьогодні. URL: <https://yug.today/>
12. Одеське життя. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk>
13. Махала. URL: <https://mahala.com.ua/>

14. Гонца І. С. Українська ономастика: Навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. Умань : «Візаві», 2021. 192 с.
15. Assmann Jan. Cultural Memory and the Myth of the Axial Age. *The Axial Age and its Consequences* (2012). URL: https://archive.org/details/AssmannCulturalMemory2012/page/n5/mode/2up?utm_source=chatgpt.com
16. Halbwachs Maurice. *On Collective Memory*. Translated and edited by Lewis A. Coser. *La mémoire collective*. Paris: University of Les Presses de France, 1967. 204 p. URL: https://classiques.uqam.ca/classiques/Halbwachs_maurice/memoire_collective/memoire_collective_tdm.html?utm_source=chatgpt.com
17. Герої одеських вулиць. URL: https://drive.google.com/file/d/1FHXdCGycqBZStQFZMb7yFZ_kHrB2eRof/view?fbclid=IwY2xjawLKQIFleHRuA2F1bQIxMQABHoQoFRMcfg5i5P-55QS38fmiYGCrXwLupDqV__s1QhU8C9CTuGE8lh7QXuE4_aem_VilnVoXEdQBivsbGfYelw&sfnsn=mo
18. В Одесі розпочалося електронне голосування за перейменування вулиць та площ. *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/v-odesi-zapustili-elektronne-golosuvannja-shhodo-peremijuvannja-desjatka-vulic-kilkoh-alej-ploshhi-ta-prospektu>
19. Мерія Одеси не має відношення до масових перейменувань, – Труханов. *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/meriya-odesi-ne-maeh-vidnoshennya-do-masovikh-perejmenuvan-trukhanov>
20. Олег Кіпер прокоментував своє рішення про велике перейменування в Одесі (432 перейменування). *Одеське життя*. <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/oleg-kiper-prokomentuvav-svoeh-rishennya-pro-velike-perejmenuvannya-v-odesi>
21. Коваленко А. Кроскультурна комунікація в українських медіа під час повномасштабного вторгнення: специфіка годонімікону Одещини на честь полеглих воїнів ЗСУ (на матеріалах регіональної преси). *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (21–23 травня 2025 року). Одеса, 2025. С. 80–85. URL: https://www.researchgate.net/publication/392008817_KROSKULTURNA_KOMUNIKACIA_V_UKRAINSKIH_MEDIA_PID_CAS_POVNOMASSTABNOGO_VTORGNENNA_SPECIFIKA_GODONIMIKONU_ODESINI
22. В Одеській області можуть перейменувати ще 228 вулиць (карта). *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/v-odeskij-oblasti-mozhut-perejmenuvaty-shhe-228-vulycz>
23. Сущенко Ю. Перейменування вулиць, або «чому одеситів знову не спитали?» *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/blogs-uk/perejmenuvannya-vulic-abo-chomu-odesitiv-znovu-ne-spitali>
24. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с. URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/bitstreams/bcc1f6c0-3a4a-4072-84aa-28859edf33ef/download>
25. Боянжу В. Нові топоніми Одеси: чому перейменування Парку Горького на Марка Твена – це добре. *Одеське життя*. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/article-uk/novi-toponimy-odesy-chomu-perejmenuvannya-parku-gorkogo-na-marka-tvena-cze-dobre>
26. Георгінова Д. Через скандальне перейменування вулиць в громаді Одещини Український інститут національної пам'яті запропонує зміни до законодавства. *Південь сьогодні*. URL: <https://yug.today/cherez-skandalne-pereymenuvannia-vulyts-u-hromadi-odeshchyny-ukrainskyu-institut-natsionalnoi-pam-iati-zaproponuie-zminy-do-zakonodavstva/>
27. Матієшина К. Ностальгія за “совком”? – як проходить процес дерусифікації в Аккермані. *Бессарабія Інформ*. URL: <https://ru.bessarabiainform.com/>

Дата надходження статті: 31.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 821.161.2:81'1

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-38>

ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

HERMENEUTICS AS A METHODOLOGICAL TOOL FOR THE STUDY OF UKRAINIAN LITERATURE

Ковальова І. О.,

orcid.org/0000-0002-9056-4744

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філософії і суспільних наук

Національного університету «Чернігівська політехніка»

У статті розглядається герменевтика як ефективний методологічний інструмент у дослідженні української літератури. Акцент зроблено на її філософському підґрунті, історичних джерелах та трансформаціях, які зробили герменевтичний підхід універсальним засобом інтерпретації художнього тексту в контексті культури, історії та індивідуального досвіду. Проаналізовано основні концепції Ф. Шляєрмахера, В. Дільтея, Г.-Г. Гадамера, П. Рікера, які сформували теоретичні засади сучасної герменевтики, а також окреслено ключові поняття – «текст», «інтерпретація», «автор», «читач», «горизонт розуміння», «герменевтичне коло». Показано, що герменевтика дозволяє виявляти не лише зміст, закладений автором, а й смислові нашарування, зумовлені культурно-історичним контекстом та читацькою рецепцією.

Окрема увага приділяється розвитку герменевтики в українській філології, зокрема в працях М. Зубрицької, Т. Гундорової, М. Ільницького, які послідовно застосовують інтерпретаційні стратегії у вивченні творів українських авторів. На прикладах текстів Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Валерія Шевчука, Ліни Костенко, Оксани Забужко продемонстровано, як герменевтичний підхід сприяє глибшому осмисленню символіки, екзистенційної проблематики, ідентичнісних моделей і гендерних наративів.

У статті також розглянуто виклики та перспективи герменевтики в умовах цифрової культури. Проаналізовано специфіку інтерпретації електронних текстів, гіпертекстуальних і мультимедійних форматів, які вимагають нового рівня читацької активності. У підсумку обґрунтовано, що герменевтичний метод зберігає актуальність як адаптивний інструмент сучасного гуманітарного знання, здатний ефективно функціонувати в умовах трансформацій літературного процесу.

Ключові слова: герменевтика, інтерпретація, українська література, культурний контекст, ідентичність, символіка, смислотворення.

The article explores hermeneutics as an effective methodological tool in the study of Ukrainian literature. Emphasis is placed on its philosophical foundations, historical origins, and the transformations that have rendered the hermeneutic approach a universal means of interpreting literary texts within cultural, historical, and individual contexts. The core concepts developed by F. Schleiermacher, W. Dilthey, H.-G. Gadamer, and P. Ricoeur – such as “text,” “interpretation,” “author,” “reader,” “horizon of understanding,” and the “hermeneutic circle” – are analyzed as the theoretical pillars of modern hermeneutics. It is shown that hermeneutics allows not only for the reconstruction of the meaning intended by the author but also for uncovering layers of significance shaped by cultural-historical context and reader reception.

Special attention is given to the development of hermeneutics in Ukrainian philology, particularly in the works of M. Zubrytska, T. Hundorova, and M. Ilytskyi, who have consistently applied interpretative strategies in the study of Ukrainian literary texts. Through the analysis of works by Lesia Ukrainka, Olha Kobylianska, Valerii Shevchuk, Lina Kostenko, and Oksana Zabuzhko, the article demonstrates how the hermeneutic approach enables a deeper understanding of symbolism, existential themes, identity narratives, and gender discourse.

The article also examines the challenges and prospects of hermeneutics in the context of digital culture. It addresses the specifics of interpreting electronic texts, hypertexts, and multimedia formats, where the reader becomes

not only an interpreter but also an active participant in the creation of meaning. In conclusion, the article argues for the continuing relevance and adaptability of the hermeneutic method as a vital tool of contemporary humanities.

Key words: hermeneutics, interpretation, Ukrainian literature, cultural context, identity, symbolism, meaning-making.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві зростає інтерес до методологій, які дозволяють глибше розкрити смисли художнього тексту, його взаємозв'язок із культурним контекстом, авторським досвідом та читацькими інтерпретаціями. У цьому сенсі герменевтика посідає провідне місце як потужний інструмент осмислення літературних творів, зокрема в площині національної літературної традиції. Для української літератури, що розвивалася в умовах постійних соціокультурних трансформацій і політичних викликів, герменевтичний підхід є особливо цінним, оскільки дає змогу виявити багатшаровість текстів, приховані ідеологічні та екзистенційні сенси, а також сприяє глибшому розумінню національної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжному літературознавстві герменевтика розглядається не лише як метод інтерпретації тексту, а й як філософія розуміння культури загалом. Ключові теоретики – Г.-Г. Гадамер [1], П. Рікер [2], Г.-Р. Яус [3], В. Дільтей [4] – створили концептуальні засади, що й досі залишаються актуальними для аналізу художньої літератури. В українському науковому дискурсі герменевтичний підхід утверджується поступово, але впевнено. У працях М. Зубрицької [5], М. Ільницького [6], Т. Гундорової [7], В. Моренця [8], С. Павличка [9], Н. Зборовської [10], З. Лановик [11] та інших відзначається тенденція до інтерпретаційного аналізу текстів з урахуванням культурного, історичного та філософського контекстів. Водночас питання системного застосування герменевтики як методологічної основи літературознавчого дослідження потребує подальшого теоретичного осмислення та практичної розробки.

Метою цієї статті є з'ясування сутності герменевтики як методологічного інструмента в аналізі української літератури та окреслення її практичного потенціалу в інтерпретації художніх творів.

Виклад основного матеріалу. Герменевтика як наука про розуміння тексту має витоки, що сягають античності, і спершу розвивалася в контексті сакрального тлумачення. У межах класичної герменевтичної традиції, зокрема в працях Орігена [12], Августина [13] та Фоми Аквінського [14], головним об'єктом інтерпретації була Біблія, а метою – якнайточніше відтворення первісного, «істинного» смислу. Такий нормативний підхід акцентував на абсолютності авторського задуму та авторитеті тексту. У XIX–XX століттях, у відповідь на домінування раціоналістичних моделей пізнання, відбувається становлення філософської герменевтики, що розширює межі дисципліни. У працях Ф. Шляєрмахера [15], В. Дільтея [4], Г.-Г. Гадамера [1] та П. Рікера [2] герменевтика постає як фундаментальна онтологічна та епістемологічна парадигма, яка осмислює умови розуміння не лише тексту, а й культури, історії та людського існування загалом. У цьому контексті розуміння трактується як історично зумовлений процес, що невіддільний від досвіду інтерпретатора, його горизонту очікування та передрозуміння.

Упродовж XX століття герменевтика дедалі активніше інтегрується в літературознавчу науку, поступово формуючи окремий напрям – літературознавчу герменевтику. Її головна мета полягає не лише у реконструкції авторського задуму, а насамперед у виявленні багатозначності художнього тексту, потенціалу нових смислів, що виникають у процесі діалогічної взаємодії між текстом і читачем. У цьому сенсі герменевтика функціонує не лише як аналітична методика, а як засіб глибокої критичної рефлексії над самою природою інтерпретації, де рецепція художнього твору набуває значення культурної події.

Ф. Шляєрмахер [15], один із провісників модерної герменевтичної думки, запропонував універсальну методологію розуміння, що виходить за межі традиційної екзегези. Він виокремив

два аспекти герменевтичного аналізу: граматичний (пов'язаний із мовною структурою твору) та психологічний (спрямований на реконструкцію внутрішніх намірів автора). Центральною в його підході є ідея інтерпретативного «входження» у свідомість автора – спроба досягнути зміст твору глибше, ніж це міг усвідомлювати сам митець. Така концепція передбачає, що інтерпретатор, за умови належної мовно-культурної підготовки, здатен виявити ті смислові горизонти, які залишилися неусвідомленими навіть для самого автора.

Подальший розвиток герменевтики відбувся у філософії В. Дільтея [4], який розширив її межі до загальної методології гуманітарного знання. Він протиставляв «розуміння» – як ключову пізнавальну стратегію гуманітарних наук – «поясненню», властивому природничим дисциплінам. Для Дільтея процес інтерпретації був нерозривно пов'язаний з історичним контекстом і життєвим досвідом – як автора, так і читача, – що стало підґрунтям для подальших герменевтичних розвідок у літературознавстві ХХ ст. Безумовно, радикальні зміни в герменевтичному мисленні внесла концепція Г.-Г. Гадамера [16], викладена в його праці «Істина і метод», де він підкреслив історичну зумовленість кожного акту розуміння та описав феномен «герменевтичного кола» – нескінченного руху між частиною й цілим, текстом і контекстом, суб'єктом і традицією. Центральним у його підході є поняття «злиття горизонтів» – процес зустрічі світоглядних установок автора і читача в момент інтерпретації. Розвиток герменевтики в діалозі з феноменологією продовжив П. Рікер [2], який, спираючись на ідеї «герменевтики підозри», наголосив на критичному ставленні до тексту, що часто містить приховані, ідеологічно зумовлені смисли. Крім того, Рікер запропонував теорію наративної ідентичності, де художній текст виступає не лише об'єктом тлумачення, а й простором формування суб'єктивності та культурного самопізнання.

У герменевтичному дискурсі провідними категоріями постають інтерпретація, текст, автор і читач – елементи, що перебувають у постійній взаємозалежності. Інтерпретація осмислюється не як фіксоване відтворення об'єктивного змісту, а як креативний і динамічний процес смислотворення, що виникає у взаємодії читача з текстом. Цей процес зумовлений культурним тлом, мовно-комунікативною компетентністю, історичним контекстом та індивідуальним горизонтом розуміння інтерпретатора. Саме герменевтика і є способом розуміння та інтерпретації текстів, причому саме методологія роботи з текстами дозволяє створювати способи інтерпретації всіх інших соціально-культурних та історичних феноменів [17]. У межах герменевтики текст постає як автономна семіотична структура, що не зводиться до інтенцій автора й передбачає багатовекторність інтерпретацій. Він функціонує як повноправний комунікативний суб'єкт, здатний вступати в діалог з читачем і породжувати нові сенси в межах цього взаємодіалогу. У герменевтичній парадигмі відбувається зміщення акценту з автора як єдиного джерела значення: концепти «смерті автора» (Р. Барт) [18] та «відкритого тексту» (У. Еко) [19] засвідчують тенденцію до переосмислення авторитету авторської позиції на користь інтерпретативної свободи читача. Отже, читач виступає як активний учасник смислотворення, актуалізуючи приховані потенціали тексту, включаючи їх у нові історико-культурні контексти. Саме завдяки цьому літературний твір здобуває багатозначність і здатність до тривалого існування в динаміці інтерпретацій.

У вітчизняному літературознавстві герменевтичний підхід утверджувався поступово, у діалозі з європейською гуманітарною традицією. За радянських часів потенціал герменевтики був суттєво звужений ідеологічними настановами, які вимагали одномірного, уніфікованого прочитання художніх текстів у межах марксистсько-ленінської доктрини. Попри це, вже в другій половині ХХ ст. окремі наукові праці засвідчують інтерес до глибинної структури літературного твору, його символіки, підтекстів, філософських смислів – тобто до аспектів, що наближують аналіз до герменевтичного бачення.

Інституціоналізація герменевтики як наукового методу в українській філології відбулася в 1990–2000-х роках. У цей період українські дослідники активно долучаються до глобального

теоретичного дискурсу: з'являються переклади праць Г.-Г. Гадамера [1], П. Рікера [2], Г. Яуса [3], Р. Барта [18], У. Еко [19] та ін., формуються герменевтичні школи, започатковуються між-дисциплінарні дослідницькі платформи. Герменевтика набуває значення не лише як інструмент аналізу художнього тексту, а й як метод дослідження культурних кодів, ідеологем, ментальних конструкцій і моделей ідентичності, що формують смислове поле літературного твору.

У межах сучасного українського літературознавства герменевтичний метод реалізується насамперед як прагнення до цілісного й контекстуального прочитання художнього тексту. Таке прочитання передбачає врахування не лише естетичної форми й тематичного змісту, а й історико-культурного контексту, інтертекстуальних зв'язків, символічних структур, авторської позиції та очікувань рецептивної аудиторії.

Сучасні інтерпретаційні практики охоплюють широкий спектр літературних явищ – від класичної спадщини (твори І. Франка, Лесі Українки, О. Кобилянської) до модерністського й постмодерністського письма (В. Шевчук, Л. Костенко, Ю. Андрухович, О. Забужко). Дослідницька увага зосереджується на питаннях ідентичності, жіночої суб'єктивності, наративних стратегій, а також на багаторівневому символізмі текстів, який відкриває можливості для поглибленого тлумачення.

Герменевтика набуває особливої ваги в аналізі постколоніального дискурсу, де процес інтерпретації тексту нерозривно пов'язаний із деконструкцією імперських наративів і виявленням автентичного голосу української культури. У цьому сенсі герменевтика постає не лише як інструмент інтелектуального аналізу, а й як засіб культурної репрезентації та національної ідентифікації.

Серед провідних представниць герменевтичного напрямку в українському літературознавстві варто виокремити М. Зубрицьку, яка активно розробляє теоретико-методологічні засади інтерпретації художнього тексту. У своїх працях вона поєднує герменевтичний аналіз із феноменологічним підходом, зокрема в осмисленні символіки, архетипних структур та екзистенційної проблематики. Її праця «Номо Legends: читання як соціокультурний феномен» [5] є однією з перших цілісних спроб узагальнення герменевтичного досвіду в українській філології.

Слід зазначити, що в сучасному українському літературознавстві герменевтичний підхід ефективно поєднується з іншими аналітичними стратегіями, зокрема культурологічною та феміністичною. Так, Т. Гундорова у праці «Femina melancholica. Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» [7] розглядає художній текст як простір символічного смислотворення, в якому читач виступає активним співтворцем значення. Її аналіз поєднує герменевтичне прочитання з вивченням культурних кодів і гендерних структур, що детермінують рецепцію тексту. Водночас М. Ільницький [6] у своїх інтерпретаціях української поезії ХХ ст. (модерністів і шістдесятників) звертається до герменевтичного аналізу міфопоетики, символічної системи, інтертекстуальних нашарувань і мовної образності. Такий підхід дозволяє виявити глибинні філософські сенси, зафіксовані в поетичних текстах, і реконструювати світоглядні моделі, приховані за художніми образами.

До кола дослідників, які активно використовують герменевтичну стратегію аналізу, також належать Н. Зборовська [10], В. Моренець [8], М. Гнатюк [20]. У своїх працях вони демонструють плідність герменевтики для осмислення жіночого письма, ідентичнісних трансформацій, феноменів пам'яті та забуття, а також для аналізу наративів національного буття, що формуються на перетині історичних травм, особистісного досвіду й культурної пам'яті.

Герменевтичний аналіз української літератури дозволяє по-новому осмислити твори, що відкриваються як багатошарові текстові структури, насичені символами, алюзіями та інтертекстуальними кодами. Так, драма Лесі Українки «Кассандра» [21] постає як потужне поле для герменевтичного прочитання: ідея пророчого слова, трагедія знання й глухота до істини утворюють семантичне ядро твору. Герменевтичне коло тут виявляється у діалозі між особистісним досвідом героїні та колективною міфологічною пам'яттю. Текст занурений у контекст античної

традиції, проте переосмислений крізь призму авторської філософії, що відкриває можливість для численних інтерпретацій. Проза О. Кобилянської, зокрема новела «Valse mélancolique» [22], також потребує герменевтичного підходу. Через символіку музики, простору й тілесності авторка формує знакову систему, що вимагає тлумачення в контексті культурної, екзистенційної та гендерної проблематики. Текст тут постає як автономна смислова структура, що перевищує рівень фабули й потребує активної інтерпретаторської взаємодії.

Герменевтичний підхід виявляється надзвичайно плідним і в аналізі художніх текстів українських авторів, зокрема в історико-філософській прозі та поезії, де глибина смислів часто виходить за межі прямої оповіді. Так, у творах В. Шевчука, особливо в його історико-метафізичній прозі, домінує наратив пошуку істини, сенсу, морального очищення. Його повість «Дім на горі» [23] розгортається не як лінійна розповідь, а як семіотичний простір, в якому символи, архетипи й міфологічні коди формують цілісну герменевтичну модель, що вимагає читачевої реконструкції. Поезія Л. Костенко також піддається глибокому герменевтичному аналізу. Її вірші характеризуються високим ступенем метафоричності, філософською насиченістю та поліфонією змістів. Поєднання особистісного й національного, історичного й позачасового утворює багаторівневий дискурс, в якому читач відіграє активну роль співтворця значення.

У творчості О. Забужко, зокрема в романі «Польові дослідження з українського сексу» [24], герменевтика виступає як інструмент виявлення культурних травм, ідентичнісних конфліктів та кореляцій між особистою і колективною пам'яттю. Літературний текст постає як поліфонічний простір, де смисли не є фіксованими, а розгортаються у взаємодії з досвідом читача. Інтерпретація в цьому випадку не зводиться до пошуку «єдино правильної істини», а стає шляхом самопізнання, артикуляції суб'єктності крізь мову, тілесність і наративну структуру.

Водночас розвиток цифрових технологій докорінно трансформує не лише способи створення та поширення літератури, а й самі механізми її інтерпретації. У добу цифрової культури герменевтика набуває нових модифікацій, адаптуючись до змінених умов рецепції тексту, нових форматів письма, візуально-текстової взаємодії та інтерактивного потенціалу цифрового середовища. Безумовно, цифрова герменевтика як науковий напрям виникає на перетині класичної інтерпретаційної традиції та цифрових гуманітаристичних практик. Вона враховує специфіку нових медіа, гіпертексту, інтерактивності, мультимодальності та алгоритмічного впливу. У цьому контексті читач більше не є лише тлумачем – він часто стає співавтором, який формує маршрут читання, обирає варіанти розвитку наративу або взаємодіє з текстом у форматі ігрового чи візуального досвіду. Цифрова герменевтика постає як необхідний інструмент для аналізу нових форм літературної комунікації, де текст дедалі частіше функціонує як динамічний інтерфейс. Вона дозволяє виявити нові модуси сенсоутворення, що виникають у результаті взаємодії між читачем, медіаформатом і цифровим середовищем, та досліджує, як «змінюються способи читання та конструювання смислу в гіпертекстуальному середовищі, де інтерпретація стає частиною колективного медійного досвіду» [25, с. 48]. Такий підхід відкриває перспективи для переосмислення ролі читача, розширення інтерпретативних стратегій та актуалізації української літератури в глобальному культурному просторі.

Для української літератури, яка активно інтегрується в цифровий простір (через електронні видання, онлайн-архіви, інтермедіальні проекти), постає потреба в нових герменевтичних стратегіях. Наприклад, проекти цифрового архівування спадщини українських класиків (платформи «Ізборник», «Слово», *eLibrary* тощо) створюють умови для відкритого доступу до текстів, що передбачає розширення читацької аудиторії та множинність інтерпретацій. Гіпертекстові твори, такі як візуальна поезія чи інтерактивна проза, що з'являються у соцмережах або мультимедійних платформах, ускладнюють традиційні підходи до аналізу. Тут герменевтичний метод повинен враховувати не лише мовний рівень, а й візуальний, технічний, навігаційний аспекти, що впливають на смислотворення. Водночас цифрова герменевтика також охоплює явище алгоритмічного читання – використання цифрових інструментів (наприклад,

стилометрії, тематичного моделювання, корпусного аналізу) для виявлення структурних закономірностей тексту. Це не заперечує людської інтерпретації, а доповнює її новими способами «бачення» тексту, які раніше були недоступні.

Висновки. Отже, у сучасному літературознавстві, що функціонує в умовах цифрової культури, герменевтика постає не лише як метод інтерпретації, а як інтегративна парадигма гуманітарного знання. Її еволюція від класичної теорії розуміння до адаптивного інструмента аналізу текстів у змінних комунікативних і медіаформатах свідчить про здатність герменевтики відповісти на виклики часу. В українському контексті герменевтика виконує роль не тільки методології, а й філософсько-культурної основи, що забезпечує цілісне осмислення літературного процесу як феномена, вкоріненого в національну й глобальну традиції. Такий підхід відкриває нові горизонти інтерпретації, уможливорюючи діалог між минулим і сучасним, текстом і читачем, локальним і універсальним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Gadamer H.-G. Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Tübingen : Mohr Siebeck, 1960.
2. Ricoeur P. Le Conflit des interprétations. Essais d'herméneutique. Paris : Seuil, 1969.
3. Jauss Hans Robert. Aesthetic Experience and Literary Hermeneutics. Translated by Michael Shaw. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1982.
4. Dilthey Wilhelm. Gesammelte Schriften (в 12 т.). Stuttgart, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1957–2004.
5. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен. Львів : Літопис, 2004. 352 с.
6. Ільницький М. М. Читаючи, перечитуючи... Літературознавчі статті, портрети, роздуми. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 320 с.
7. Гундорова Т. FEMINA MELANCHOLICA. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ, Критика, 2002. 272 с.
8. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 327 с.
9. Павличко С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ: Либідь, 1999. 446, [1] с.
10. Зборовська Н. Перцепція феміністки у західноєвропейському дискурсі та українському письмі. Слово і Час. 2005. № 1. С. 50–61.
11. Лановик З. Б. Новітня літературознавча термінологія в герменевтичній концепції Вольфганга Ізера. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2006. № 26. pp. 54–57.
12. Origen of Alexandria. Commentary on Matthew. (Heine, R. E., Ed., 2017).
13. Augustine of Hippo. De doctrina Christiana [On Christian Doctrine]. 2009. Dover Publications.
14. Фома Аквінський. Про тлумачення Євангелія від Івана (Commentarium in Ioannem Evangelistam). Пер. з лат. Харків: Акта, 2010. 256 с.
15. Шляермахер Ф. Про релігію. Промови до освічених серед її зневажальників (Über die Religion. Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern). Пер. з нім. О. Огульчанського. К.: Юніверс, 2000. 256 с.
16. Gadamer H.-G. Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. 1960. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
17. Дубініна В. Герменевтична інтерпретація як порядок дискурсу. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2020. Вип. 4(25). С. 3–7. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31052020/7054.
18. Barthes R. Le degré zéro de l'écriture. Paris, 1967.
19. Eco U. Lector in fabula: La cooperazione interpretativa nei testi narrativi. Milano, 1979.
20. Гнатюк М. Історико-літературна текстологія: когнітивний аспект. *Філологічні семіари*. 2010. Вип. 13. С. 85–93.
21. Українка Леся. Кассандра. *Українка Л.* Драматичні твори. Київ: Наукова думка, 1970. С. 229–314.
22. Кобилянська О. Valse mélancolique. *Кобилянська О.* Твори: У 5 т. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1993. С. 129–151.
23. Шевчук В. Дім на горі: Повість-містерія та новели з Містичного Кварталу. Київ: Дніпро, 1983. 429 с.

24. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. Київ: Факт, 2000. 240 с.

25. Ковальова І.О. Герменевтична та семіотична перспектива міжкультурної комунікації в українській літературі: стратегія взаєморозуміння в умовах глобалізації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Том 36 (75) № 4. Част. 2. С. 45–52. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.2/12>.

Дата надходження статті: 29.07.2025

Дата прийняття статті: 21.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 811.112.2'42:159.942.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-39>

**ФРЕЙМ «СТРАХ» У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ
(НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛИ АВСТРІЙСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА
С. ЦВЕЙГА «ANGST»)**

**THE FRAME "FEAR" IN THE LITERARY DISCOURSE
(BASED ON THE NOVEL "FEAR" BY AUSTRIAN WRITER
S. ZWEIG)**

Козак С. В.,*orcid.org/0000-0001-6967-7413**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри німецької філології**Волинського національного університету імені Лесі Українки***Гурінчук М. О.,***orcid.org/0009-0008-6898-3193**здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти**ОПП «Мова і література (німецька). Переклад»**Волинського національного університету імені Лесі Українки*

У статті досліджується фрейм «Страх» у художньому дискурсі на матеріалі новели Стефана Цвейга «Angst». Метою є виявлення мовних, когнітивних і паралінгвістичних засобів репрезентації емоції страху як ключового елементу внутрішнього світу персонажа та загальної атмосфери твору. Страх аналізується як складна когнітивно-емоційна категорія, що втілюється через певні лінгвістичні маркери та художні прийоми. У центрі уваги – мовні засоби, що представляють фреймову структуру на позначення страху, описують його причини, ситуаційні контексти, фізіологічні й емоційні прояви та наслідки. Особлива увага приділяється способам образного відтворення страху, зокрема використанню метафор, епітетів, повторів, порівнянь, а також синтаксичних конструкцій, які відображають емоційну напругу та динаміку психологічного стану героїні. Показано, як страх у творі перетворюється з внутрішнього переживання на домінуючу силу, що визначає поведінку, внутрішні рішення та самоідентифікацію персонажа. Окреслено вплив соціальних чинників, морального осуду та внутрішніх конфліктів, які посилюють інтенсивність страху. Зроблено висновки, що фрейм «Страх» реалізується в межах художнього дискурсу як механізм смислотворення, що описує відчуття страху не лише як індивідуальну реакцію, а й як багатоаспектний феномен. Аналіз цього фрейму показав важливість дослідження фреймів на позначення емоцій задля розуміння побудови психологічного дискурсу та його впливу на читача. Це може стати поштовхом для вивчення фреймів емоційної сфери у творах інших авторів, а також для залучення мультидисциплінарного підходу, зокрема елементів психології та нейролінгвістики, що дозволить досліджувати механізми сприйняття емоцій у художньому дискурсі з позицій різних наукових парадигм та розширить інтерпретаційні можливості дослідника.

Ключові слова: фрейм, страх, Стефан Цвейг, художній дискурс, психологізм.

The article explores the frame “Fear” in literary discourse on the basis of Stefan Zweig’s short story “Angst”. The aim is to identify linguistic, cognitive and paralinguistic means of representing the emotion of fear. The focus is on linguistic means that represent the frame structure for designating fear, describe its causes, situational contexts, physiological and emotional manifestations and consequences. Special attention is paid to the ways of figurative reproduction of fear, in particular the use of metaphors, epithets, comparisons, as well as syntactic constructions that reflect the emotional tension and dynamics of the heroine’s psychological state. It is shown how fear in the novel transforms from an internal experience into a dominant force that determines the character’s behavior, internal decisions and self-identification. The influence of social factors, moral condemnation and internal conflicts that

increase the intensity of fear is outlined. It is concluded that the frame "Fear" is implemented within the literary discourse as a mechanism of meaning-making, describing the feeling of fear not only as an individual reaction, but also as a multidimensional phenomenon. The analysis of this frame showed the importance of studying frames for denoting emotions in order to understand the construction of psychological discourse and its impact on the reader. This can be an impetus for studying frames of the emotional sphere in the works of other authors, as well as for involving a multidisciplinary approach, including elements of psychology and neurolinguistics, which will allow us to investigate the mechanisms of perception of emotions in literary discourse from the standpoint of different scientific paradigms and expand the interpretative capabilities of a researcher.

Key words: frame, fear, Stefan Zweig, literary discourse, psychologism.

Постановка проблеми. Сучасна гуманітаристика приділяє значну увагу дослідженню взаємозв'язку мови, мислення та культури, що зумовлює зростання інтересу до когнітивно-дискурсивного підходу в аналізі художнього тексту. Одним із ключових понять когнітивної лінгвістики є фрейм – ментальна структура, яка відображає типову ситуацію або явище та організовує знання про світ у свідомості людини.

У художньому дискурсі фрейм набуває особливого значення, адже він не лише структурує зміст твору, але й формує художній образ, впливає на інтерпретацію персонажів, подій і емоцій. Фреймова організація художнього тексту дозволяє виявити, яким чином письменник конструює смисли, моделює психологічні стани героїв, а також як мова твору віддзеркалює глибинні когнітивні механізми. Особливо плідним для аналізу у цьому контексті є доробок Стефана Цвейга – австрійського письменника-модерніста, в центрі творчості якого перебуває складна внутрішня драма людини, її емоційні й моральні переживання.

Новела «Angst» («Страх») є яскравим прикладом тексту, в якому емоційно-психологічний досвід героїні структурується за допомогою низки фреймів, що відображають соціальні ролі, моральні конфлікти, афективні стани. Аналіз фреймової організації цього твору дозволяє не лише глибше зрозуміти внутрішню логіку тексту, а й розкрити універсальні й індивідуальні моделі осмислення дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві поняття «фрейм» розглядається як когнітивна структура, що відображає типову ситуацію або фрагмент знань про світ, організованих у свідомості людини. Основи фреймової теорії були закладені Ч. Філлмором, який стверджував, що значення слів неможливо зрозуміти ізольовано – вони завжди активують ширшу структуру знань, що містить типові ситуації, ролі, об'єкти та їхні взаємозв'язки [1; 2]. Її подальший розвиток простежуємо в працях таких учених як Ю. Чарняк [3], Дж. Хеєс [4], Д. Метцінг [5] та ін. У цих дослідженнях фрейм постає як одиниця ментального представлення досвіду та важливий інструмент інтерпретації мовлення.

В українській гуманітаристиці фреймова теорія представлена працями О. Коляденко [6], О. Кирилюк [7], О. Дем'янчук [8], С. Козак [9; 10; 11] та ін. Ці дослідники наголошують на важливості фреймів у когнітивному моделюванні знань, емоційних станів та концептуальних структур, які репрезентуються в мові.

Мета статті – дослідити специфіку фреймового моделювання в художньому дискурсі на прикладі новели Стефана Цвейга «Angst», а також проаналізувати лексичні елементи, які наповнюють фреймову структуру «Страх» та їхній вплив на емпатичне залучення читача в емоційний простір персонажів твору.

Виклад основного матеріалу. У художньому дискурсі фрейм виконує важливу роль як засіб структурування наративу, створення образів персонажів та відображення їхнього внутрішнього світу. Особливий інтерес становить аналіз емоційних фреймів – таких як страх, провина, гнів, радість, – що сприяє глибшому розумінню психологічних механізмів у літературному творі. Актуальними є дослідження, які поєднують когнітивно-дискурсивний підхід із літературознавчим аналізом, зокрема зосереджуючись на засобах мовної репрезентації фреймів через лексичні, синтаксичні та стилістичні конструкції.

Попри значний науковий інтерес до фреймової організації художнього тексту, питання реалізації фреймів у межах конкретних жанрових і стильових форм, а також у творчості окремих авторів, залишається відкритим. Саме тому дослідження фреймів у новелах модерністської традиції, зокрема в творах С. Цвейга, є актуальним і своєчасним напрямом аналізу художнього дискурсу.

Стефан Цвейг (1881–1942) належить до тих авторів, які ретельно досліджували внутрішній світ людини. Його проза позначена глибоким психологічним аналізом, зосередженістю на емоційному стані персонажів та здатністю проникати в найпотаємніші куточки людської душі. Письменник не просто зображує події, він аналізує внутрішню мотивацію вчинків, трансформацію свідомості, боротьбу між інстинктами, моральними цінностями та соціальними очікуваннями.

С. Цвейг мав унікальний дар створювати ситуації психологічної напруги, в яких персонажі розкриваються у критичні моменти, часто перебуваючи в стані емоційного надлому й дозволяючи автору розкрити їхню справжню сутність. Фреймова презентація внутрішніх переживань героїв творів С. Цвейга відбувається завдяки наповненню фреймових структур термінальними елементами, які представляють фрейми на позначення почуттів та емоцій й описують настрої та відчуття персонажів, передаючи різні відтінки їхніх внутрішніх поривань та емоційних станів [11, с. 128].

Як проникливий спостерігач і літературний психолог, Стефан Цвейг досліджував такі теми, як провина, сором, самотність, залежність, нав'язливі думки, страх та ментальне виснаження. Тому творчість цього австрійського письменника залишається актуальною й сьогодні – вона розкриває внутрішню драму людини ХХ століття, яка в багатьох аспектах перегукується з досвідом сучасної людини.

Новела С. Цвейга «Angst» («Страх», 1920) – типовий приклад актуалізації фрейму на позначення страху в літературному тексті. У новелі сюжет розгортається навколо головної героїні, Ірене Вагнер, яка відчуває ірраціональний страх після таємних побачень зі своїм коханцем. На перший погляд жінка веде бездоганне життя: щасливий шлюб, діти, добробут. Однак таємно Ірене підтримує любовний зв'язок із молодим піаністом. Одного разу її перехоплює незнайома жінка, яка виявляється колишньою коханкою цього піаніста, і починає шантажувати Ірене, вимагаючи гроші в обмін на мовчання. Під тиском страху викриття, Ірене поступово втрачає душевну рівновагу. Її переслідує постійна тривога, нав'язливі думки, почуття провини та сорому. Вона стає жертвою власного емоційного стану, а її страх трансформується у психологічну залежність від шантажистки. Після кожної зустрічі, повертаючись додому, вона переживає напади панічного жаху, що проявляються у фізичних симптомах, таких як тремтіння та втрата рівноваги. Вона не може зрозуміти причину цих нападів, але страх стає дедалі сильнішим і починає впливати на її життя, змушуючи сумніватися у власній здатності контролювати ситуацію. Через страх світ героїні починає руйнуватися зсередини – поступово, непомітно, але неухильно. Кульмінація настає, коли Ірене наважується розповісти все чоловікові, але дізнається, що він, маючи певні підозри й докази, сам найняв цю жінку, щоб викрити зраду.

Новела завершується не драматичною розв'язкою, а моральним очищенням: Ірене розуміє справжню суть страху, переосмислює свій стан та стосунки з власним чоловіком, який готовий пробачити дружині зраду. Таким чином, у творі представлено страх як інструмент маніпуляції, покарання й особистого прозріння. У процесі оповіді фрейм страху поступово розгортається як цілісна когнітивно-емоційна структура, що визначає поведінку, сприйняття та мислення персонажа.

Метод фрейм-аналізу дозволяє виділити кілька ключових елементів цього фрейму:

– активація фрейму – тригером страху є зовнішнє втручання в стабільну, хоч і лицемірну, систему життя головної героїні; епізод з появою шантажистки – точка входу в поле страху;

– емоційна домінанта – у новелі страх перетворюється з миттєвої реакції на хронічний стан тривоги; героїня втрачає здатність раціонально мислити; її свідомість наповнюється уявними сценаріями викриття, ганьби та втрати сім'ї;

– когнітивні викривлення – Ірене схильна до драматизації, зосереджується на негативних наслідках і перебільшує силу шантажистки; вона бачить світ крізь призму страху, де кожен стає потенційним суддею її гріха;

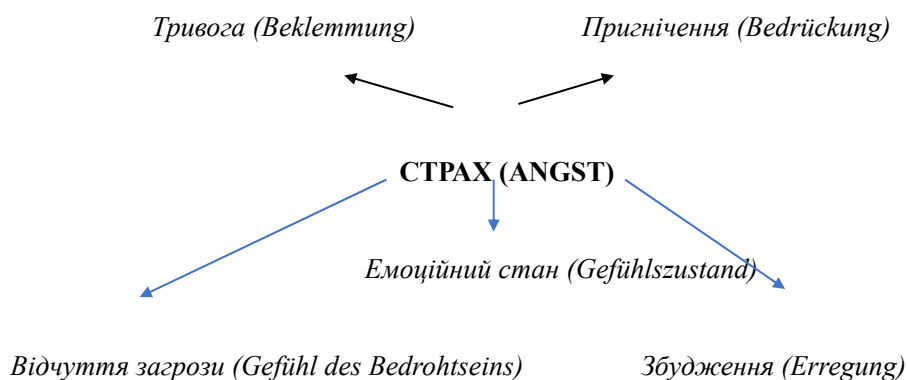
– фізіологічні прояви – опис тілесних реакцій героїні (тремтіння, безсоння, збудження) посилює вплив страху як всеохоплюючої сили;

– кульмінація фрейму – психологічний пік страху досягається, коли героїня більше не може витримати тиск, але саме ця кульмінація веде до розв'язки: страх зникає, коли правда виходить назовні, і наслідки виявляються менш катастрофічними, ніж передбачалося.

Таким чином, фрейм, що описує страх у новелі «Angst», – це свого роду структурна матриця, яка визначає всю сюжетну та емоційну динаміку твору. С. Цвейг демонструє, як страх може виникнути з порушення внутрішньої рівноваги та перетворитися на самостійну силу, яка повністю сковує людину. Водночас письменник показує, що страх є конструктом, який можна «демонтувати» через правду та визнання.

У когнітивній лінгвістиці фрейм розуміється як структура знань, яка активується певним словом, ситуацією чи емоцією. Такі структури не лише організовують знання, а й формують наші очікування – тобто те, що зазвичай відбувається в межах певного фрейму. Емоції, зокрема страх, також мають власні фрейми у свідомості кожної людини, які актуалізуються в мові через фреймові структури.

Фрейм «Страх» розглядаємо як когнітивну структуру, що містить категоріальні знання про страх людини, зафіксовані в лексикографічних джерелах. Згідно з визначенням, наведеним у словнику німецького видавництва Duden, *страх* – це емоційний стан, що супроводжується тривогою, пригніченням та збудженням (у зв'язку з небезпекою), неясне відчуття загрози (*Angst ist mit Beklemmung, Bedrückung, Erregung einhergehender Gefühlszustand (angesichts einer Gefahr), undeutliches Gefühl des Bedrohtseins* [12, с. 136]). Виходячи з цієї дефініції, виокремлюємо основні термінали, що входять до складу фрейму «Страх» («Angst»): *Тривога (Beklemmung)* – *Пригнічення (Bedrückung)* – *Емоційний стан (Gefühlszustand)* – *Відчуття загрози (Gefühl des Bedrohtseins)* – *Збудження (Erregung)*:

У новелі С. Цвейга фрейм «Страх» є ключовим у конструюванні психологічної динаміки. Автор не лише показує руйнівний вплив страху на особистість, а й формує фреймові структури, які розкривають емоційний спектр цього відчуття: *Als Frau Irene die Treppe von der Wohnung ihres Geliebten hinabstieg, packte sie mit einem Male wieder jene sinnlose Angst. Ein schwarzer Kreisel surrte plötzlich vor ihren Augen, die Knie froren zu entsetzlicher Starre* [13, с. 3], / Коли пані Ірене вийшла з помешкання свого коханця і спускалася сходами, її раптом **охопив** уже зна-

йомий безглуздий страх. Чорна дзига закрутилася перед очима, коліна залякли у нестерпній нерухомості [14, с. 1]. Наведена фреймова структура показує, як емоція страху може зруйнувати ідентичність, ставлячи під сумнів саму реальність.

Центральним у творі є саме екзистенційний страх, який виникає як наслідок провини, моральної слабкості, соціального тиску й інтенсивного внутрішнього конфлікту: *Sie spürte, wie ihre ruhige Existenz sich plötzlich auflöste und zerrann, und aus dieser Kraftlosigkeit entwuchs ihr schon die Ahnung eines ganzen zertrimmerten Lebens* [13, с. 20]. / Вона відчувала, як раптом вибухнуло і розвалюється на шматки її спокійне існування, і у своєму безсиллі вже передчувала повний крах [14, с. 13]. А також: *Die Person wußte ihren Namen, ihre Wohnung. Jetzt war alles verloren, sie ihr rettungslos ausgeliefert* [13, с. 15]. / Ця особа знала, як її звати і де вона живе. Тепер для неї усе втрачено, її доля опинилася в руках цієї жінки [14, с. 9].

Жінка, яка зустрічає та шантажує Ірене, є певним каталізатором її страхів. Вона запускає внутрішній конфлікт героїні, виводячи на поверхню пригнічену тривогу та занепокоєння: *Irene zuckte zusammen, als sie ihren Namen hörte. <...> Die Person wartete gemächlich, bis Irene in ihrer Erregung nicht mehr weiterkonnte* [13, с. 15–16]. / Ірене здригнулася, почувши власне ім'я. <...> Жінка зачекала, поки в Ірене від хвилювання перехопить подих [14, с. 9].

Роздуми Ірене наповнені сумнівами, нав'язливими переживаннями та постійним аналізом ситуації. Вона візуалізує катастрофічні сценарії, перебільшує потенційні наслідки та навіть не довіряє власному сприйняттю: *Irene blickte auf ihren Mann; ihr war es, als säße er zu Gericht nicht über das Kind, sondern schon über ihr eigenes Schicksal, denn so würde sie vielleicht morgen schon ihm gegenüberstehen, mit dem gleichen Zittern und demselben Sprung in der Stimme* [13, с. 36]. / Ірене подивилася на чоловіка. Їй здалося, що він уже відчуває себе суддею над її власною долею, а не над дитиною, бо можливо, що вже завтра і вона стоятиме ось так перед ним і її голос теж зриватиметься та тремтітиме [14, с. 25]. Ця фреймова структура демонструє когнітивні спотворення, які переживає головна героїня твору.

С. Цвейг вдається до надзвичайно детальних описів фізичного стану Ірене Вагнер. Під час зустрічей із шантажисткою або в моменти особливої напруги жінка відчуває прискорений пульс, тремтіння рук, задишку та блідість, що видно на прикладі наступної фреймової структури: *Draußen aber stand schon die Angst, ungeduldig sie anzufassen, und hemmte ihr so herrisch den Herzschlag, dass sie immer schon atemlos die wenigen Stufen niederstieg* [13, с. 4] / А за дверима на неї уже чекав нетерплячий страх, прагнув скоріше торкнутися її і правом сильного примусити серце битися сильніше, так щоб вона спускалася сходами, мало не задихаючись, а потім відчувала, як сили, зібрані нервовим вольовим зусиллям, зраджують її [14, с. 1]. Фізіологічні деталі підсилюють реалізм страху та сприяють емпатії читача: *Die Knie froren zu entsetzlicher Starre, und hastig musste sie sich am Geländer festhalten, um nicht jählings nach vorne zu fallen* [13, с. 3]. / Коліна залякли у нестерпній нерухомості, і довелося схопитися за поручні сходів, аби не впасти [14, с. 1].

У новелі «Angst» спостерігаємо часте використання метафор та символіки. У фреймових структурах автор зображає страх як пастку, що сковує людину аж до втрати фізичних та моральних сил: *Dabei waren ihre Knie wie aufgeweicht von der Angst und trugen unwillig die Schritte vorwärts* [13, с. 7]. / Її коліна ніби розм'якли від страху і дуже неохоче рухалися вперед [14, с. 3]; як загарбника чи взломника, символізуючи внутрішню ізоляцію: *Nun saß das Grauen bei ihr im Haus und rührte sich nicht aus den Zimmern* [13, с. 17] / І ось страх міцно вкорінився в її домі і не збирався нікуди тікати [14, с. 10]; як внутрішнього демона, підкреслюючи, що найбільша загроза знаходиться всередині самої людини: *Hier verloschen die Bilder plötzlich im Dunkel einer wirren und grausamen Angst. Sie wusste nicht weiter, und ihre Vermutungen stürzten schwindlig ins Bodenlose* [13, с. 18] / На цьому місці картини в її уяві розчинялися в темряві панічного страху. Вона не знала, що буде далі, і її припущення падали у бездонне провалля [14, с. 10].

Як бачимо з наведених фреймових структур, страх у творі постає не як абстракція, а як матеріалізований, майже фізичний об'єкт, що немовби набуває власної форми та ваги, тисне на головну героїню твору, паралізує її волю, змушує приймати нелогічні рішення та навіть спотворює її світосприйняття, створюючи атмосферу постійної напруги й загрози.

С. Цвейг часто вдається до пейзажної символіки: похмура погода, ніч, туман, дощ – ці образи посилюють атмосферу тривоги. До прикладу, сцени повернення Ірене додому вночі часто супроводжується описами негоди, темряви, порожніх вулиць, як-от: *...alle Energie zusammenraffend, stiel sie sich von Gasse zu Gasse fort mit einer übermenschlichen Anstrengung, als ob sie durch einen Morast watete oder knietiefen Schnee* [13, с. 7]. / ...вона зібрала до купи **рештуки своїх сил** і з **надлюдською напругою** йшла від вулиці до вулиці, **ніби** продиралася через **болото** або брела **по коліна в снігу** [14, с. 3]. Таке метафоричне поєднання зображення довкілля та фізичного й морального стану героїні підкреслює нерозривний зв'язок її внутрішнього світу з навколишньою реальністю, створюючи ефект занурення читача в атмосферу її переживань та підсилюючи драматизм оповіді.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати про важливість фреймового аналізу для глибшого розуміння художнього тексту, оскільки саме через фрейми виявляються домінантні емоційні стани, ментальні моделі персонажів та їхня взаємодія з навколишньою дійсністю. Фрейм, що описує емоцію страху, дозволяє виявити приховані сенси, які формуються на рівні мовної картини світу, а також простежити, як емоційний стан героїв впливає на сюжетний розвиток, стиль оповіді та сприйняття твору читачем. Такий підхід розширює інтерпретаційні можливості аналізу художньої літератури, сприяє розумінню психологічної глибини тексту та ефективності його естетичного впливу.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення інших емоційних фреймів (таких як провина, сором, гнів) у творах С. Цвейга та інших письменників, а також зіставлення їхнього функціонування в межах різних культурних і мовних контекстів. Це дозволить не лише поглибити розуміння емоційної структури художнього дискурсу, а й розкрити універсальні та специфічні механізми його впливу на свідомість читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Fillmore Ch. J. An Alternative to Checklist Theories of Meaning. *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley, 1975. P. 123–131.
2. Fillmore Ch. J. Scenes-and-Frames Semantics. *Linguistic Structure Processing*. Amsterdam, 1977. P. 55–81.
3. Charniak E. Organization and Inference in a Frame-Like System of Common Sense Knowledge. Castagnola : ISCS, 1975.
4. Hayes P. The Logic of Frames. *Frame Conceptions and Text Understanding*. 1980. P. 46–67.
5. Metzger D. Frame Representations and Lexical Semantics. *Words, Worlds, and Contexts*. Berlin, 1981. P. 320–342.
6. Коляденко О. О. Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(1). С. 139–145.
7. Кирилюк О. Л. Фреймова мережа концепту КРУТИ в українському інформаційному просторі. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Гельветика, 2021. Т. 1, Вип. 19. С. 35–41.
8. Дем'янчук О., Рошук К. Фрейм як засіб формування у ЗМІ негативної суспільної думки про політику. *Empirio* 1. 2024. № 2. С. 3–13.
9. Козак С. В. Теорія фреймів як один з актуальних напрямів когнітивної лінгвістики. *Філологічні студії*. 2002. № 3. С. 134–140.
10. Козак С. В. Релевантність теорії фреймів у сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2007. № 3. С. 257–260.
11. Козак С. В. Фреймова презентація внутрішніх переживань героїв у художньому дискурсі (на матеріалі творчості С. Цвейга). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2021. № 48. С. 127–130.

12. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. 4., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2001. 1892 S.
13. Zweig S. Angst. Stuttgart : Philipp Reclam, 1954. 63 S.
14. Цвейг С. Страх. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=5908#google_vignette

Дата надходження статті: 25.07.2025

Дата прийняття статті: 22.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

УДК 82.0:81'255.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-40>

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN FICTION (BASED ON GERMAN AND ENGLISH MATERIAL)

Козак С. В.,

orcid.org/0000-0001-6967-7413

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Стаття присвячена дослідженню перекладацьких трансформацій у художньому перекладі на прикладі перекладу фрагментів із творів німецькомовної та англomовної літератури. Метою роботи є виявлення основних типів трансформацій, які використовуються перекладачами для досягнення еквівалентності при передачі змісту, стилю та емоційного забарвлення оригінального тексту. У процесі аналізу враховувались як лінгвістичні, так і культурно-ментальні аспекти, що впливають на вибір конкретної трансформації.

Охарактеризовано ключові перекладацькі трансформації, зокрема граматичні (транспозиція, модифікація синтаксису), лексико-семантичні (конкретизація, генералізація, модуляція), а також стилістичні прийоми, що застосовуються для адаптації тексту до норм цільової мови. У статті порівнюються приклади з оригінальних творів і їхніх перекладів, що дозволяє продемонструвати різницю в підходах до перекладу німецьких та англійських літературних текстів українською мовою. На прикладі конкретних уривків із творів німецькомовної та англomовної художньої літератури досліджено, як перекладач може адаптувати текст до мовної картини світу цільової аудиторії, зберігаючи при цьому авторську автентичність. Особливу увагу приділено впливу мовної структури та національної специфіки мови-джерела на перекладні рішення. Ефективне використання трансформацій дозволяє не лише зберегти зміст, а й передати стилістичну цілісність та загальну авторську прагматику. Результати дослідження показують, що якість перекладу художнього твору залежить від балансу між формальною точністю та змістовою адекватністю, а також засвідчують важливість застосування перекладацьких трансформацій як інструменту міжкультурної комунікації, що сприяє глибшому сприйняттю іноземної літератури й формуванню цілісного образу автора у свідомості читача.

Ключові слова: переклад, трансформація, мова, художній текст, еквівалентність, адаптація.

The article is devoted to the study of translation transformations in literary translation on the example of the translation of fragments from works of German and English literature. The aim of the work is to identify the main types of transformations used by translators to achieve equivalence in the transmission of the content, style and emotional coloring of the original text. In the process of analysis, both linguistic and cultural-mental aspects that influence the choice of a specific transformation were taken into account. The key translation transformations are characterized, in particular: grammatical, lexical-semantic (modulation, generalization etc.), as well as stylistic techniques used to adapt the text to the norms of the target language. The article compares examples from original works and their translations to demonstrate the difference in approaches to the translation of German and English literary texts into Ukrainian. On the basis of specific excerpts from German and English fiction, it has been examined how a translator can adapt a text to the linguistic picture of the target audience's world, while maintaining the author's authenticity. Particular attention is paid to the influence of the linguistic structure and national peculiarities of the source language on translation decisions. The effective use of transformations allows not only to preserve the content, but also to convey the stylistic integrity and general author's pragmatics. The results of the study show that the quality of translation of a work of fiction depends on the balance between formal accuracy and content adequacy, and also confirm the importance of using translation transformations as a tool of intercultural communication, which contributes to a deeper perception of foreign literature.

Key words: translation, transformation, language, literary text, equivalence, adaptation.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де інтенсивно розвиваються міжкультурні зв'язки, переклад виступає ключовим засобом комунікації між народами, культурами та мовними спільнотами. Особливо важливу роль відіграє художній переклад, який не лише передає зміст літературного твору, а й репрезентує його естетичну, стилістичну та культурну цінність для читача іншої мовної культури. Одним із головних викликів у цьому процесі є необхідність збереження еквівалентності – не буквальної, а функціонально-комунікативної, яка дозволяє створити в свідомості читача подібний образ та емоційне враження, що й у носія мови оригіналу.

Перекладач у своїй роботі часто стикається з ситуаціями, коли пряма відповідність між елементами вихідного та цільового тексту неможлива або небажана з огляду на структурні, лексичні чи стилістичні розбіжності між мовами. У таких випадках застосовуються перекладацькі трансформації – цілеспрямовані зміни структури, форми або змісту тексту, що забезпечують адекватну передачу інформації. Вони дозволяють адаптувати текст до норм цільової мови (тобто мови перекладу) зберігаючи при цьому змістову й естетичну цілісність оригіналу.

Актуальність дослідження перекладацьких трансформацій полягає в тому, що саме вони є ключовим механізмом забезпечення адекватності перекладу, особливо в умовах міжмовної асиметрії. Це набуває особливого значення у випадку перекладу з англійської та німецької мов, оскільки ці мови мають суттєві граматичні, синтаксичні та лексичні відмінності порівняно з українською. У зв'язку з цим виникає потреба у поглибленому аналізі різновидів трансформацій, особливостей їх застосування та впливу на якість художнього перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика перекладацьких трансформацій є однією з ключових у сучасному перекладознавстві, оскільки вона безпосередньо стосується питань адекватності, еквівалентності та якості перекладу. Особливо корисними перекладацькі трансформації можуть бути за відмінності граматичних форм у двох мовах [1, с. 48]. У працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців висвітлено теоретичні засади трансформаційних процесів, їхню класифікацію та практичне застосування. Трансформаційна модель дозволяє створити теоретичну базу для опису перекладацьких трансформацій, їхніх основних способів [2, с. 478]. У дослідженнях українських науковців (О. І. Чередниченко, Л. В. Коломієць, А. М. Науменко, Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, Р. П. Зорівчак, І. В. Корунець та багатьох інших) акцентовано увагу на взаємодії між лінгвістичними й культурними чинниками, що впливають на вибір трансформацій у художньому перекладі. Наголошується, що перекладач має враховувати не лише мовну форму, але й стилістичні, жанрові та культурно-ментальні особливості оригіналу, аби досягти функціональної відповідності.

У зарубіжній літературі активно обговорюється питання прагматичної адаптації тексту (Л. Венуті, П. Ньюмарк, Ю. Найда), а також значення перекладацьких стратегій, серед яких трансформації виступають як невід'ємна частина процесу. Зокрема, в працях Юджина Алберта Найди розглядається поняття динамічної еквівалентності, що передбачає необхідність трансформацій задля адекватного сприйняття тексту цільовою аудиторією. Серед інших зарубіжних дослідників слід згадати Жан-Поля Віне та Жана Дарбелне, які ще в середині ХХ ст. запропонували класифікацію перекладацьких трансформацій (наприклад, транспозиція, модуляція, адаптація), що й досі є основою для дослідження в цій сфері. Ці вчені заклали теоретичну основу для розуміння перекладацьких трансформацій як системного і неминучого явища в процесі міжмовної комунікації.

Метою статті є виявлення та класифікація основних типів перекладацьких трансформацій, що використовуються при перекладі художніх текстів з німецької та англійської мов, а також аналіз їхнього впливу на змістову й стилістичну відповідність перекладу оригіналу.

Виклад основного матеріалу. Попри постійне зростання наукового інтересу до теми перекладацьких трансформацій та наявність теоретичних напрацювань, досі залишається акту-

альним вивчення конкретних випадків трансформацій при перекладі з певних мов, зокрема німецької та англійської, у контексті української мовної та культурної системи.

Розглянемо, які перекладацькі трансформації можна застосувати в перекладі фрагментів німецькомовного художнього тексту, що описують побут з використанням лексики на позначення природи, на матеріалі роману німецького письменника XIX ст. Е. Штрітматтера «Чудодій». Ервін Штрітматтер – відомий німецький прозаїк другої половини XX століття. Твір «Чудодій» народжувався з органічного, повсякденного спілкування автора зі звичайними людьми. Однією з провідних тем роману є побут у цілому та людини зокрема [3, с. 214]. Особливе місце займає в творі індустріальний побут. Його відтворення характеризується як вживанням лексики опису природи, так і вербальних елементів урбаністично-екологічної тематики, як-от: *Die Tage vergingen mehlgrau und heiß. Dunst vom Gossenwasser drang zum geöffneten Fenster herein* [4, с. 90]. / Дні минали в сірому борошняному пилу й духоті. Сморід від стічної води проникав у відчинене вікно. У перекладі уривка використано конверсію як одну з перекладацьких трансформацій: прислівники *mehlgrau* і *heiß* перекладено іменниковою сполукою *борошняний пил* та іменником *духота*, що допомогло уникнути калькування, зберегти стиль та емоційний ефект.

Наступний фрагмент описує непривабливу картину довкілля, спотвореного людиною з її прагненням до промислових інновацій: *Straßenstaub lagerte auf den Lindenblättern und machte diese kleinen Lungen der Bäume matt. Die Dünste der Kleinstadt mischten sich* [4, с. 141]. / Вулична курява лежала на листі лип і знесилювала ці маленькі бронхи дерев. Вулиці невеликого містечка перемішувались. У перекладі застосовано синонімічну заміну: слово *Straßenstaub* можна було б перекласти як *вуличний пил*, але обрано стилістично точніше *курява*. З метою експресивного посилення використано трансформацію граматичної структури *machte ... matt* – перетворення конструкції з дієсловом і прикметником (буквально *робила млявими*) в один дієслівний еквівалент *знесилювала*.

Поступове відокремлення від природи, насадження їй своїх, ворожих екології, законів веде до глобальної катастрофи. Однак проблема ця ще не набула належного поширення серед людей, які продовжують інтенсивно культивувати владне ставлення до природи, посилюючи тим самим взаємне відчуження, на чому не раз наголошував автор у своєму творі, як-от: *Die Menschen schlenderten auf Steinstraßen und kümmerten sich nicht um Ernteduft und Felder. Sie hatten ihre Wassermühle, ihre Gasanstalt, ihr Sägewerk und zwei, drei kleine Abziehbilder-Fabriken; sie hatten ihre Industrie, und basta!* [4, с. 236]. / Люди блукали брукованими вулицями, і їх не хвилювали ні запах скошеного збіжжя, ні поля. Вони мали свій водяний млин, свій газовий завод, свою лісопильню, дві-три невеличких фабрики перебивних картинок; в них була своя промисловість і баста! Розглянемо перекладацькі трансформації, застосовані у наведеному уривку:

– модуляція: лексична одиниця *schlenderten* (дослівно *неквапливо прогулювались*) передано як *блукали*, за рахунок чого збережено відтінок неквапливості, але з більшим акцентом на безцільність;

– описова конкретизація: лексична одиниця *Ernteduft* (дослівно *запах урожаю*) перекладено як *запах скошеного збіжжя*, щоб зробити образ зрозумілішим українському читачеві; подібний вид трансформації спостерігаємо також при перекладі слова *Gasanstalt* як *газовий завод*: у німецькій мові *Anstalt* буквально означає *установа* або *станція*, але в контексті мається на увазі виробничий об'єкт, тому адаптовано як *завод* для точності й природності;

– калькування: вираз *und basta!* перекладено як *і баста!* – калька з використанням інтернаціоналізму задля максимального збереження ритміки й стилю оригіналу.

Людина живе й не замислюється над своїм буттям, над необхідністю цінувати все, що дається їй природою. Ось як зображає автор ставлення до сонця жителів одного з німецьких містечок: *Das war die Sonne, und sie hatte Sonne zu sein und zu scheinen, Wäsche zu bleichen, arme Menschen zu wärmen, Rücken braun zu brennen, Käse zu trocknen, Korn reif zu machen, Rheumatismus zu*

heilen, Badewasser zu erwärmen, das elektrische Licht zu ersetzen [4, с. 259]. / Це було сонце, і воно мало бути сонцем, і світити, вибілювати білизну, зігрівати бідних людей, вкривати засмагою спину, висушувати сир, золотити хліба, лікувати ревматизм, підігрівати воду, замінити електричне світло. У цьому описі бачимо метафоричне перенесення дій, більшість з яких повинна робити людина, на сонце. У перекладі застосовано генералізацію: з метою уникнення зайвої деталізації вираз *Badewasser zu erwärmen* перекладено *підігрівати воду* (замість буквального *підігрівати воду для купання*), а також стилістичну трансформацію задля образної, поетичної адаптації в перекладі виразу *Korn reif zu machen* словосполучкою *золотити хліба*.

Проаналізуємо також перекладацькі трансформації, релевантні для перекладу англомовного дискурсу. Фактологічною базою для аналізу слугували уривки художнього тексту, які описують єднання людини і природи в романі англійського письменника XVIII ст. Томаса Гарді «*The Return of the Native*». Насамперед слід наголосити, що емоційне життя персонажів творів Т. Гарді нерозривно пов'язане з природою. Автор майстерно конструює їхні образи, прагнучи розкрити глибину внутрішніх переживань [5, с. 2]. Вагоме місце займають зображення внутрішнього єднання людини з природою, свідченням чого є фрагмент, який описує вплив природи на психологічний стан людини аж до зміни її світогляду: *She was a girl of some forwardness of mind, indeed, weighed in relation to her situation among the very rereward of thinkers, very original.* <...> *Such views of life were to some extent the natural begettings of her situation upon her nature. To dwell on a heath without studying its meanings was like wedding a foreigner without learning his tongue. The subtle beauties of the heath were lost to Eustacia; she only caught its vapours. An environment which would have made a contented woman a poet, a suffering woman a devotee, a pious woman a psalmist, even a giddy woman thoughtful, made a rebellious woman saturnine* [6, с. 80–81]. / Вона була дівчиною, жадібною до знань та оригінальною, якщо врахувати, серед яких несміливих мислителів вона зростала. Такі погляди на життя були певною мірою результатом впливу оточення на її натуру. Жити на вересовому пустищі, не розуміючи його, – це все одно, що вийти заміж за іноземця, не вивчивши його мови. Тонка краса Егдона залишалась незрозумілою для Юстасії; вона бачила тільки його тумани. Околиці, які б щасливу жінку зробили поетом, страждаючи – набожною, праведну – співцем псалмів і навіть легковажну змусили б задуматись, викликали у цій бунтарці лише похмурий смуток.

У наведеному фрагменті використано кілька видів перекладацьких трансформацій:

- трансформацію перестановки (зміну порядку слів, частин речення): у перекладі речення «*She was a girl of some forwardness of mind, indeed, weighed in relation to her situation among the very rereward of thinkers, very original*» переставлено структуру речення, змінено порядок подачі змісту для стилістичної відповідності українській мові: «Вона була дівчиною, жадібною до знань та оригінальною, якщо врахувати, серед яких несміливих мислителів вона зростала»;

- описовий переклад: у перекладі фрази *weighed in relation to her situation among the very rereward of thinkers* (якщо врахувати, серед яких несміливих мислителів вона зростала) використано описову трансформацію, аби уникнути калькування малозрозумілого виразу *the very rereward of thinkers* й адаптувати зміст для українського читача;

- лексичне додавання: у перекладі речення «*Such views of life were to some extent the natural begettings of her situation upon her nature*» («Такі погляди на життя були певною мірою результатом впливу оточення на її натуру») додано слова *вплив* та *оточення* для точнішого передавання метафоричного звороту *natural begettings*;

- лексичне вилучення (усунення надлишкових елементів): у перекладі фрази *to dwell on a heath without studying its meanings* (жити на вересовому пустищі, не розуміючи його) поза увагою залишені лексичні одиниці *studying* та *meanings*, не важливі для українського контексту;

- модуляція (заміна структури): у перекладі конструкції *An environment which would have made* <...> *a devotee* (Околиці, які б зробили <...> набожною) замість узагальненого лексич-

ного елемента *середовище* (*environment*) обрано конкретніше слово *околиці*, яке краще передає образ *Egdon Heath* – місцевості, що відіграє символічну роль у творі. Це лексична заміна з конкретизацією. Крім того, іменник *devotee* (буквально *фанатик*) замінено більш стилістично адаптованим прикметником *набожна*.

Інший фрагмент демонструє бажання персонажа уподібнити свій власний світ світу природи, на деяку мить навіть стати частиною природи й насолоджуватись вільним та безтурботним існуванням у її царстві: *In two hours she reached a slope <...> where a little patch of the shepherd's-thyme intruded upon the path; and she sat down upon the perfumed mat it formed there. In front of her a colony of ants had established a thoroughfare across the way, where they toiled a never-ending and heavy-laden throng. To look down upon them was like observing a city street from the top of a tower. She remembered that this bustle of ants had been in progress for years at the same spot – doubtless those of the old times were the ancestors of these which walked there now. She leant back to obtain more thorough rest, and the soft eastern portion of the sky was as great a relief to her eyes as the thyme was to her head. While she looked a heron arose on that side of the sky and flew on with his face towards the sun. He had come dripping wet from some pool in the valleys, and as he flew the edges and lining of his wings, his thighs, and his breast were so caught by the bright sunbeams that he appeared as if formed of burnished silver. Up in the zenith, where he was, seemed a free and happy place, away from all contact with the earthly ball to which she was pinioned; and she wished that she could arise uncrushed from its surface and fly as he flew then* [6, с. 340–341]. / Чепез дві години вона дійшла до схилу, де ріс невеликий пучок чебрецю, вростаючи навіть у стежину; вона сіла на це духмяне покривало. Попереду неї колонія мурашок проклала свою головну дорогу, по якій безперервно рухалась важко навантажена мурашина юрба. Дивитись на них згори було так само, як розглядати міську вулицю з вершини башти. Вона згадала, що вже багато років на цьому місці можна було спостерігати ту саму картину – безперечно, мурахи тих старих часів були предками тих, які простували тут зараз. Вона відкинулася на спину, щоб знайти зручне положення для відпочинку, і східна частина неба була такою ж розрадою для її очей, як чебрець для її голови. Поки вона дивилась, у тій частині неба піднялася чапля й полетіла назустріч сонцю. Вона була повністю мокрою, напевно, щойно, вибралась з якого ставка в долинах, краї та низ її крил, груди та подушки лапок сяяли у яскравих сонячних променях, немов начищене срібло. Небесна височінь, де була чапля, здавалась вільним і щасливим місцем, таким далеким від земної кулі, до якої вона була прикована; і їй захотілось так само безпечно піднятися у висоту та полетіти.

У цьому уривку спостерігаємо такі перекладацькі трансформації:

- описовий переклад: у перекладі фрази *burnished silver* (наче був вилитий зі срібла) використано описову метафору, з додаванням образу *вилитий*;
- генералізація: у перекладі лексичної одиниці *shepherd's-thyme*, що позначає один із видів чебрецю, використано загальнішу, але впізнавану назву – *чебрець*;
- транспозиція (зміна граматичної структури): у конструкції *To look down upon them was like observing...* (Дивитись на них згори було так само, як розглядати...) дієприкметник *observing* перекладено українським інфінітивом *розглядати*;
- модуляція (зміна способу вираження тієї ж ідеї): у висловлюванні *this bustle of ants had been in progress for years at the same spot* (вже багато років на цьому місці можна було спостерігати ту саму картину) маємо абстрагування за рахунок перекладу *this bustle of ants* (дослівно *метушня мурах*) українською фразою *та сама картина*; змінено фокус із дії (*busy ants*) на спостерігача (*можна було спостерігати*); у виразі *Up in the zenith, where he was...* (Небесна височінь, де була чапля...) слово *zenith*, що є здебільшого астрономічним терміном, перекладено стилістично м'якшим та природнішим для художнього тексту виразом *небесна височінь*; у фразі *arise uncrushed from its surface* (безпечно піднятися у висоту) спостерігаємо

модуляцію з метою евфемізації слова *uncrushed* (буквально «нерозчавлений», «незнищений») через використання в перекладі лексичної одиниці *безпечно* задля пом'якшення емоційно-неприємного образу;

– калькування: в конструкції *as great a relief to her eyes as the thyme was to her head* (була такою ж розрадою для її очей, як чебрець для її голови) збережено структуру порівняння оригіналу;

– лексичне вилучення: з метою уникнення перевантаженості змісту в перекладі фрази *soft eastern portion of the sky* (східна частина неба) не перекладеною лишаємо прикметник *soft* (м'який); у структурі *flew on with his face towards the sun* (полетіла назустріч сонцю) вилучено словосполучення *with his face*; у фразі *as if formed of burnished silver* (немов начищене срібло) поза увагою лишається лексична одиниця *formed*.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що перекладацькі трансформації є невід'ємним і цілком закономірним елементом процесу художнього перекладу. Вони дозволяють ефективно адаптувати текст оригіналу до мовних, культурних та естетичних норм цільової мови, зберігаючи при цьому авторський стиль, глибину змісту та емоційне забарвлення твору. Таким чином, перекладацькі трансформації слід розглядати не як відхилення від оригіналу, а як професійний інструмент перекладача, що забезпечує створення якісного, змістовно повноцінного та художньо переконливого тексту перекладу.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на порівняльний аналіз трансформацій у перекладах різних жанрів, а також на вивчення індивідуального стилю перекладача як чинника, що впливає на вибір перекладацьких стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kozak S. Übersetzungstransformationen im Deutschunterricht: Lexikalisch-semantische Ebene. *Linguacommect Pro*: усний і письмовий переклад та сучасні методи їх навчання : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 17 черв. 2025 р.). Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2025. С. 48–50.
2. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй, О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
3. Козак С. В. Фрейми “Природа” і “Людина” як засіб зображення побуту людей у літературно-художньому дискурсі (на матеріалі твору Е. Штріттматтера “Чудодій”). *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. 2005. № 6. С. 213–218.
4. Strittmatter E. *Der Wundertäter. Roman. Erster Teil*. Berlin : Aufbau Taschenbuch Verlag, 1999. 515 S.
5. Козак С. В. Людина як об'єкт порівняння у фреймових структурах «Людина і Природа» (на матеріалі творів Т. Гарді). *Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 2011. Вип. 26. С. 142–145.
6. Hardy T. *The Return of the Native*. London : Penguin Books, 1994. 482 p.

Дата надходження статті: 18.07.2025

Дата прийняття статті: 25.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025

НОТАТКИ

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
Філологічні науки

Випуск 3 (214)
Том 1

Коректор *І. М. Чудеснова*
Комп'ютерне верстання *О. І. Молодецька*

Підписано до друку 06.10.2025 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 36,97. Зам. № 1025/767
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.